Til Hans Høiærværdighed

Hr Biskop Gerhard Peter Brammer

i Aarhuus,

venskabeligst fra hans gamle Lærer

Forfatteren.

Asta Hansteen pinx.
Em. Bærentzen & Co. lith. Inst.
Chr. Hansteen.

Reise-Erindringer

af

Christopher Hansteen.

Christiania.

Chr. Tønsbergs Forlag.

1859.

Aber im stillen Gemach entwirft bedeutende Zirkel
Sinnend der Weise, beschleicht forschend den schaffenden Geist,
Prüft der Stoffe Gewalt, der Magnete Hassen und Lieben,
Folgt durch die Lüfte dem Klang, folgt durch den Aether dem Strahl,
Sucht das vertraute Gesez in des Zufalls grausenden Wundern,
Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht.

Schiller (der Spaziergang).

Trykt hos H. Tønsberg.

Det

Norske Studentersamfunds

nuværende og ældre Medlemmer tilegnes disse Skildringer som et Tegn paa Agtelse og Erkjendtlighed for den Velvillie, de i hans lange Embedstid altid have viist

Forfatteren.

Indhold.

Side

Forord.

Anledningen til de Reiser, hvoraf jeg her har givet Skildringer, er angivet i Begyndelsen af Beretningen om den Sibiriske Reise. Efterat jeg nemlig af alle trykte videnskabelige Reisebeskrivelser og af en Mængde haandskrevne Skibsjournaler fra det Danske Ostindiske Kompagnie i Kjøbenhavn havde uddraget alle til den Tid tilgængelige Materialier til Oplysning over Jordens magnetiske System, og ved Hans Majestæts Kong Carl Johans Understøttelse i 1818 havde udgivet „Undersøgelser over Jordens magnetiske System" i det Tydske Sprog, ønskede jeg ved egne Jagttagelser at tilveiebringe Materialier fra saa mange af de uundersøgte Strækninger paa Jorden som mueligt. Til den Ende reiste jeg i Sommeren 1819 til London, for at bestille de nødvendige magnetiske Instrumenter. Der fik jeg Adgang til det Engelske Admiralitets Søekarte-Archiv (hydrographical office), hvis Chef Kapt. Hurd velvillig lod opsøge Skibsjournaler fra alle de Have, som vare beseilede af Engelske Krigsskibe, og fra hvilke jeg ønskede Oplysninger. Af disse uddrog jeg en stor Mængde Materialier til mine Undersøgelsers Fortsættelse. Min første Undersøgelse gjældte Fædrelandet, og dertil valgte jeg en Reise til Bergen. De Resultater, jeg paa denne Reise havde erholdt, vilde ingen Interesse have for de daværende faa Blades Læsere, og forekom mig ikke værdige til at trykkes i det Throndhjemske Videnskabs-Selskabs Skrifter, som var det eneste videnskabelige Tidsskrift Norge den Gang havde. Da jeg imidlertid ønskede, at de maatte blive opbevarede, henvendte jeg mig til Budstikkens daværende Redacteur, den lærde Justitiarius J. C. Berg. Dette Tidsskrift havde dog en videnskabelig, skjønt hovedsagelig historisk Tendents. Men da jeg frygtede, at mine mange Talresultater selv for dette Blads Læsere vilde blive for ufordøielige, søgte jeg at indsmugle dem i en Reisebeskrivelse. Jeg var i Begyn-

delsen ængstelig for at blive for vidtløftig med mine ubetydelige Skildringer; men Redacteuren og Andre opmuntrede mig efter de første Numere til ikke at være for sparsom. Til min Forundring og langt over min Forventning vandt dette første Forsøg temmelig almindeligt Bifald.

Den næste Reise i samme Hensigt gjorde jeg i 1824 igjennem hele Jylland fra Fredrikshavn til Hamburg og Berlin, og leverede nogle afbrudte anonyme Skitser over samme i Bladet Hermoder. Den tredie Reise i 1825 gik til Throndhjem, over Jämtelands Veien til Sundsvall og videre til Torneå, igjennem Finnland til Åbo, samt tilbage over Stockholm, i Selskab med Lieutenant Segelcke af den Norske Marine. Over denne Reises smaae Begivenheder havde jeg ikke Tid at give nogen Beretning, omendskjønt de maaskee kunde have haft nogen Interesse for almindelige Læsere, da de nordlige Kyster af den Bothniske Bugt og især Finnland og dets Befolkning hos os er mindre bekjendt. Disse tre Reiser ansaae jeg som Prøveforetagender til den større Reise igjennem Sibirien, da jeg ved dem efterhaanden af Erfaring lærte den beqvemmeste Indretning af mine Observationsbøger og øvrige Apparater paa den for den daglige Brug og Transport hensigtsmæssigste Maade.

Efter Hjemkomsten fra Sibirien var jeg sygelig og hypochonder, som en Følge af Reisens Besværligheder; jeg maatte igjen begynde mine Forelæsninger ved Universitetet og den militaire Høiskole; fandt det fornødent at udarbeide et Par Lærebøger; efter Grev Wedels Forslag havde Storthinget besluttet at bygge et astronomiskt Observatorium, hvortil Grunden allerede var kjøbt før min Afreise. Under dets Bygning fandt jeg det nødvendigt, dagligt at gaae derhen for at see til Arbeidets Udførelse. Alle disse Aarsager forhindrede mig fra at tænke paa at udgive en Beretning om denne større Reise, uagtet jeg i Begyndelsen af Flere blev strængt foreholdt, at det endog var min Pligt. Det er ikke usandsynligt, at den aldrig var kommen for Dagen, dersom ikke Hr. Asbjørnsen i 1846 havde anmodet mig om, at give et Bidrag til hans Aarbog „Hjemmet og Vandringen“. Jeg valgte dertil Skildringen af mit Ophold i Irkutsk og Reisen derfra til Jeniseisk paa Floderne Angara og Werchne-Tunguska. I

1847 begyndte Bogtrykker Malling at udgive en „Norsk Folkekalender“, og anmodede mig ved hver Aargang fra 1849 til 1856 om at levere en liden Skildring af mine Erindringer fra Reisen i Sibirien. Disse bleve tagne fra mine Breve til Hjemmet, som hældigviis ere bleven opbevarede, og leveredes uden chronologisk Orden. I disse Breve fortalte jeg, hvad jeg troede kunde have Interesse for Familien; men da jeg formedelst de mange daglige videnskabelige Jagttagelser, som vare Reisens Formaal, og Reisens Besværligheder ikke havde Tid og Kræfter til at holde en Dagbog, saa er adskilligt forbigaaet, som mueligen kunde fortjent at optegnes, men som nu efter saa lang Tids Forløb ei kan erstattes.

Dette er disse Beretningers Oprindelse, og maa tjene til Undskyldning for de Mangler der visselig klæbe ved dem. Da imidlertid Publicum har modtaget dem med Venlighed, og man ønskede at have dem samlede i chronologisk Orden, saa har jeg efter flere Forlæggeres og Andres Opfordring ladet mig overtale til at udgive dem i Sammenhæng i Orden efter Tidsfølgen med enkelte smaae Tillæg.

Da Forlæggeren af egen Drift har lovet Subscribenterne Forfatterens Biographie, og dette Løfte maa holdes, finder jeg det rigtigst at skrive den selv. Jeg er født i Christiania den 26 September 1784 i den Gaard i øvre Slotsgade, hvor Studentersamfundet har sine Forsamlingsværelser, og hvor min Fader døde. Førend han kjøbte denne, havde mine Forældre beboet den Gaard i nedre Slotsgade, hvor nu de Mæhriske Brødre holde deres Forsamlinger, og hvor mine to ældre Sødskende ere fødte. Min Fader Johannes Mathias Hansteen var Consumptions-Inspecteur i Christiania, og født i Sjelland, hvor hans Fader var Præst, og gift med Ane Cathrine Treschow, en Datter af Albrecht Treschow *), Toldinspecteur i Fredrichs-

*) Dennes Broder var Kjøbmand i Drammen, og Fader til den lærde Niels Treschow, Rector ved Christianias Kathedralskole, siden Professor i Philosophie ved Kjøbenhavns Universitet, derpaa ved det i 1813 oprettede Universitet i Christiania, endelig Statsraad og Chef for Kirke- og Underviisnings-Departementet.

hald, hos hvem min Fader tilforn havde været Fuldmægtig. Da Familien har mange Sidegrene, saavel her som fornemmelig i Danmark, skal jeg tilføie hvad man veed om Familiens Oprindelse.

Bartholomæus Pedersen Hansteen, min Tipoldefader, en Præstesøn fra Malmøe, var Raadmand i Kjøbenhavn og Secretair i det Tydske Cancellie, gift med Maren Dalhuus, en Datter af Kjøbenhavns Byfoged og Raadmand Laurits Dalhuus, og døde 1666. Han havde en Søn

Magister Jakob Bartholomæi H. født 1652, som blev Sognepræst i Vordingborg 1682, Provst 1685; var gift med Else Clausdatter Friis, og døde 1725. Af dette Ægtepar ere et Par ret gode Portraiter opbevarede i Familien. De havde 16 Børn. Blandt disse var

Henrik H., Sognepræst til Tystrup og Hallagerlille i Sjelland, født 6te Febr. 1699. Med sin tredie Kone Conradine Nygaard, Datter af Provst Nygaard i Høyby, havde han 5 Børn, blandt hvilke min Fader

Johannes Mathias H. var født 1748, og døde den 12te Marts 1792, inden jeg havde fyldt det 8de Aar.

Familien er formodentlig oprindelig kommet fra Tydskland, da Navnet Hanstein der ikke er sjeldent. I Hannover, om jeg mindes ret, findes Ruinerne af en Borg, som kaldes Hanstein. I Beskrivelsen over det Pontoppidanske Kart over Norge omtales to Forstjunkere Hansteen, som vare de første, der udførte Opmaalinger i Norge, hvilke Pontoppidan har benyttet ved Constructionen af Kartet. De vare formodentlig Tydskere og ere vendte tilbage til deres Fædreland. Da min Mormoder Birgitte Brochmann, hvis Fader var en Brodersøn af den bekjendte Biskop Brochmann, var født i Fladstrand i Jylland, min Fader, født i Sjelland, Tipoldefaderen født i Malmøe, og Treschow-Familien Norsk, saa sees heraf, at jeg er en fuldstændig Skandinav.

Min Fader var en livsglad, munter, spøgefuld og godmodig Mand, som havde et behageligt Væsen og Smag for Elegance. Et Træk af hans Spøgefuldhed og Godmodighed har indgravet sig i min Hukommelse fra mit 4de Aar. I Aaret 1788 ventedes Kronprinds

Fredrik (senere Kong Fredrik VI) til Norge. En Søndag Formiddag, da min Fader havde alle sine Consumptionsbetjente samlede paa Gaardspladsen i sin Bolig, for at fordele dem paa de forskjellige Poster for den følgende Uge, kom en gammel Betler med et langt hvidt Skjæg, som rakte ham langt ned paa Maven, ind paa Gaarden, og bad om en Almisse, som min Fader sædvanlig var rundhaandet til at uddele. Min Fader spurgte ham: „hvorfor gaaer din gamle Skjelm med det lange hæslige Skjæg og seer ud som en Gjedebuk *)?" Jo, Hr. Inspecteur! jeg vil beholde det til Kronprindsen kommer; det kan maaskee bevæge ham til at give mig en liden Hjælp paa min gamle Alder. — Ih! taabeligt Snak! troer Du det smudsige Skjæg skal bevæge ham? Du skal tage det af. — Han befalede derpaa en af Betjenterne at gaae op paa hans Contoir og hente en Papirsax, en anden fra Kjøkkenet at hente en Træstol. Denne blev sat midt paa Gaardspladsen, den Gamle af tvende af Betjenterne ført til Stolen, hvor de holdt ham fast ved Skuldrene, og en Tredie stod foran ham med den opløftede truende Papirsax og ventede paa Ordre til Executionen, imedens Synderen klynkende bad om at maatte beholde sit Skjæg ubeskaaret. Omsider, da Spøgen havde varet længe nok, blev han løssluppet, beholdt sit Skjæg og fik en Mark til Erstatning for sin Skræk og den Munterhed han havde frembragt hos Tilskuerne.

Den Dag Kronprindsen ventedes, havde min Moder bragt mig ned i et Huus i Kongens Gade, hvor H. K. Høihed skulde passere forbi ved Indtoget, for at vi fra Vinduet kunde see ham. Da han kjørte forbi og fra Vognen hilsede, sagde man mig, at dette var Prindsen. Jeg raabte: „han saae jo ud som en anden Mand!" jeg havde snarere troet, at den Lakej med rødt Livrée og trekantet Hat med Sølvtræsser om, som stod bag paa Vognen, var Prindsen. Ved Indkjørselen til Torvet lidt indenfor den daværende Corps de garde (senere Brandvagt) og den nuværende Viinkjælder stod en Æreport, udsmykket efter Datids tarvelige Leilighed, med Zirater af Blikkenslager Schøne, hvilken senere blev flyttet op paa Kammerherre Bernt

---

*) I nuværende Tid vilde den gamle Tigger, hvad det lange Skjæg angaaer, været aldeles à la mode.

Ankers Lyststed Sommerroe, og der forvandlet til et Lysthuus, hvor den endnu stod efter 1814.

Efter min Faders Død solgte min Moder sin Gaard og en anden Eiendom i Oslo, der laae paa det gamle Kloster Nonnesæters Grund, og kjøbte en anden liden Gaard i Christiania. De 3000 Rdlr., hun derefter havde i Behold, laante hun til sin Lagværge, en Justitsraad Smidt, som eiede Ruseløkken. Da hans Bo ved hans Død befandtes fallit, tabte hun disse, og kunde med 5 smaae Børn og en ringe Enkepension ei tænke paa at udføre min Faders Beslutning, som havde bestemt mig til Søetaten. Efter at have i nogle Aar besøgt et Par saakaldte Pugeskoler, hvor der, især hos en Dansk Tyran ved Navn Thorius, sørgedes langt mere for Optugtelse end for Oplærelse, satte min Moder mig i mit 9de Aar i Christianias Kathedralskole, som den Gang i de tre nederste Classer havde høist maadelige Lærere. I den nederste eller anden Lectie (thi den første var sløifet) læste man lidt Geographie, den gamle Historie efter Kall, dog uden at have Karter over det gamle Grækenland til Veiledning, latinsk Grammatik, Eutropius og Fædrus; i tredie og fjerde Lectie græsk Grammatik, Evangelierne i det græske Testamente, der blev oversat paa Latin, og Justinus; i femte Lectie hebraisk Grammatik, de første Capitler af første Mosebog paa hebraisk, mere af det græske Testamente, Epiktets Haandbog og noget af Ciceros Bog om Pligterne, samt nogle af Horatses Oder.

Man kunde, som Flere have bemærket, den Tid blive Student, næsten uden at kunne skrive og regne. Dette var næsten bogstaveligt Tilfældet med mig. Da jeg efter 4 Aars Forløb var kommen til femte Lectie, hvis Hører var Herman Amberg (siden Rector ved Skolen i Christiansand), og en Dag leverede ham min latinske Stil, vendte han Papiret først paa den ene, derpaa paa den anden Side og lod det derpaa falde paa Gulvet, og sagde: „det seer jo ud som om Du havde dyppet en Flue i Blækhuset og derpaa ladet den krybe over Papiret". I det jeg bukkede mig for at tage det op fra Gulvet, satte han Foden paa det, og gav mig et drøit Ørefigen. Jeg bemærkede frygtsomt: man formaaer jo ikke at skrive bedre end man kan. „Man kan hvad man vil, Din Sømmel" var Svaret. Ved

den næste Stil havde jeg gjort mig særdeles Umage for at tegne Bogstaverne efter de mig bekjendte Former, og fik Roes; „Der seer Du", tilføiede han, „at jeg havde Ret; man kan hvad man vil". Denne Roes virkede saa meget, at jeg omsider, ved at copiere en Meddisciples (Cloeds) Bogstaver, der skrev, en smuk rund Haand (en Middelting imellem latinske og gothiske Bogstaver), omsider kom til at skrive en anstændig Haand.

Amberg var en kundskabsriig, brav og godmodig Mand, men hans heftige Sind og Opfarenhed formindskede den Agtelse, Disciplene ellers vilde været tilbøielige til at vise ham. Undertiden kastede han Discipelen den hebraiske Bibel eller en anden tyk Bog i Hovedet; undertiden gik han i sit Raserie langs det lange Skolebord, og feiede alle de der liggende Skolebøger ned paa Gulvet. Men hans sædvanlige Tugteredskab, foruden den knyttede Næve, hvormed han undertiden ved et forfeilet Slag kom til at slaae i Bordet, saa det smertede ham, var en af de lange Kiler, som holdt Skolebordenes Fødder sammen. Med denne huggede han Discipelen i Hovedet. Lagde Synderen sig tilbage paa Bænken, for at undgaae Slaget, bukkede A. sig over det smale Bord og kneb ham i Laaret, og naar denne rettede sig lidt op, for at forhindre ham i Fortsættelsen af Torturen, fik han en vældig Øredask, hvorpaa A. med en halv comisk Triumf raabte: „det var et Krigspuds, Din Satan". Da han en Gang med Kilen i Haand nærmede sig til en Discipel ved Navn Jablonsky, trak denne en Trækaarde, som han til dette Brug havde skaaret og stukket i Buxesmækken, satte sig en garde, og spurgte med en rolig comisk Mine: „Vil Hr. Amberg fægte?" hvorved denne maatte smile, og gik tilbage til sin Stol. Samme Jablonsky bragte engang alle de af sine Bøger, hvis Bind ved den ovenomtalte Maneuvre vare bleven afrevne, til en Bogbinder for at indbindes paa nyt, og presenterede Amberg Regningen, hvilken denne uden Modsigelse betalte *).

---

*) Denne Jablonsky traf jeg mange Aar efter i Kjøbenhavn udenfor Regentsen i en meget lugslidt sort Kjole, mager og med gulagtig Ansigtsfarve, og spurgte ham, „hvordan gaaer det gamle Kammerat?" — „Oh! min

Som Exempel paa den Orden og Tone, der den Tid herskede imellem Skolens Disciple, skal jeg endnu anføre følgende. I den store Sal var ved et Skillerum af en Mands Høide, som oventil havde et aabent Tralværk af dreiede Stave, der gik op til Loftet, afdeelt et Rum for den saakaldte Mesterlectie, som kunde lukkes ved et Par store Porte, ligeledes oventil forsynede med lignende Tralværk, ligesom et Par Chordøre i Kirkerne, men som bestandigt stode aabne. Udenfor Mesterlectien var den større Deel af Salen besat med Borde og Bænke for de lavere Lectier, hvis Disciple af Mesterlectianerne kaldtes plebes (Pøbel), og som ikke vovede at sætte en Fod indenfor Mesterlectiens Dør, uden at kastes ud og faae Prygl. Strax naar En hvilkensomhelst af Lærerne i en Lectie om Morgenen kom paa Skolen, skulde der holdes en saa kaldet Bøn, hvilken udførtes paa følgende Maade. Først blev der fra Mesterlectien sunget en Psalme; derpaa traadte tre af de lavere Lectiers Disciple hen og knælede i Mesterlectiedøren; En af femte Lectie oplæste en latinsk Bøn; En af fjerde Lectie en Bøn i Modersmaalet, og tilsidst En af anden Lectie, som oplæste „Fader vor" o. s. v. Derefter blev et Psalmevers sunget, og endelig traadte En af Mesterlectianerne hen i Døren og oplæste et vilkaarligt Capitel af det gamle Testamente. Var Rector eller Conrector tilstede, gik dette aldeles anstændigt til; men var den ulykkelige Lærer i tredie og fjerde Lectie den Førstankomne, istemmedes fra Mesterlectien undertiden mere et Kattehyl end en Sang. Var det om Vinteren havde Mesterlectianerne undertiden det Indfald at lægge store Sneedynger i Mesterlectiedøren, hvor de tre stakkels Plebeier maatte knæle; undertiden stødte hine en af Kammeraterne ind paa de Knælende, saa at de alle faldt om i Sneevandet. Til Oplæsning af Bibelen valgtes det 29de Capitel af 1ste Mosebog, hvor der i 17de Vers fortælles om Lea, at hun havde rindende Oine, fordi den om-

---

Broder, det gaaer s'gu skidt". — Har Du da ingen Patron, der kan anbefale Dig? — „Jeg har ingen anden Patron end Gud i Himmelen og han formaaer ikke stort her paa Jorden". — Han havde i nogen Tid kummerligt opholdt Livet ved at flikke Skoe for Regentsianerne; men Kjøbenhavns Laugsmestere havde til Consistorium indgivet Klage over dette Indgreb i deres Profession.

talte Lærer havde denne Svaghed; eller ogsaa valgtes det for vore Øren høist usømmeligt 23 Capitel af Ezechiel om Ohola og Oholiba. Til en Forandring blev den, som forelæste dette, sat paa Skuldrene af en af de høieste Mesterlectianere, og i denne ophøiede Stilling læste han sit Capitel. Vilde man drive Spasen endnu videre, løb en anden Mesterlectianer mod Ryggen af den som bar Forelæseren, saa at denne styrtede ned fra sit høie Sæde, og Bogen derved kastedes hen ad Gulvet.

For at undgaae Synet af disse Uordener var Amberg med sin femte Lectie flygtet fra den for ham og hans Disciple i den store Sal bestemte Plads ned i et lidet Værelse, som laae paa en lavere Gang, og af Disciplene kaldtes Fugleburet. Skolebygningen (en Deel af den nuværende Departementsbygning) var nemlig sammenflikket af tre ældre Bygninger af meget forskjellig Høide, og Fugleburet laae i en af de lavere, saa at man, for at komme fra den almindelige Skolesal dertil, maatte stige ned ad en temmelig høi Trappe. For at Hr. Amberg dog ikke ganske skulde savne Nydelsen af deres Munterhed, veltede en eller anden af Mesterlectianerne en Gang imellem store Brændestykker med stort Rabalder ned over denne Trappe. En Gang havde en af dem af en Vægter faaet laant hans Kabudse og Morgenstierne, aabnede saaledes udrustet Døren, og sang et af Vægterverserne. Efter saadanne Optrin var Amberg mere end almindelig irritabel. En Dag havde min Moder paalagt mig, at indbyde ham til et lidet Aftenselskab. Den Eftermiddag traf det sig just, at han temmelig stærkt havde knebet mig i Armene og hundsket mig. At det var mig en bitter Commission ved Læsetimernes Slutning, med forgrædte Øine at træde hen for ham og fremføre Indbydelsen, er begribeligt.

Saaledes var Skolens Forfatning i de sidste Aar af det forløbne Aarhundrede; men Rector og Conrector fik sjelden Nys om disse Uordener. Skolen havde ogsaa i de første Aar, jeg besøgte den, i Mesterlectien Karle, der ragede sig to Gange om Ugen. De fleste af disse mislykkedes, eller i det mindste forlod Studeringerne efter Udgangen af Skolen. Marcus Widerøe endte sine Dage som Degn i Sjelland; Østergaard blev Lærer i en Fattigskole i en af Christianias Forstæ-

der; Jens Aalborg blev, efterat have taget theologisk Embeds-Examen og gjort et aldeles mislykket Forsøg til at holde en Prædiken i vor Frelsers Kirke, Hospitalslem; En blev Matros; en Anden druknede sig ved Tyveholmen. Lars Roverud, som aldrig havde haft Lyst til Studeringer, hvortil han af sin Fader var bleven tvunget, endte dog hæderligere som Musiklærer.

Megen Tid tabtes for Disciplenes Underviisning derved, at de vare forpligtede til at gjøre Kirketjeneste. Til den Hensigt var Skolen inddeelt i 4 Afdelinger, som skifteviis hver i sin Uge førte Sangen, og hver havde en Coralist eller Sanganfører, blandt hvilke jeg var den Ene. Hans Pligt var det tillige ved Tjenestens Begyndelse og Ende i Chordøren at fremsige den endnu brugelige Bøn. Foruden Søndagen, da Orgelet spillede ved Høimesse og Aftensang, var der Tirsdag Skriftebøn Kl. 2 Eftermiddag; Onsdag Communion Kl. 9 Form.; Thorsdag Skriftebøn; Fredag Communion; Løverdag simpel Bøn, hvorved en Psalme blev afsunget og hvortil sædvanlig kun nogle faa Fattigstuelemmer indfandt sig. Paa de store Høitider var der desuden Froprædiken og Skolen opførte under Høimessen Kantater paa Orgelet, ledsagede af Instrumentalmusik og anførte af Skolens Cantor Isak Andreas Flintenberg, som hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag øvede os i Sang, og af særdeles Godhed lærte mig at spille Violin, hvoraf jeg senere under mit Ophold i Kjøbenhavn havde baade Nytte og Fornøielse. Endelig anførte vi Sangen ved Ligbegængelser; og naar der paa samme Dag vare to eller flere Lig, der skulde begraves paa forskjellige Kirkegaarde, maatte vi løbe fra vor Frelsers Gravlund, til Akers, Vaterlands, eller Christkirkegaarden.

Efterat Treschow hos Regeringen havde udvirket Tilladelse til at foretage en høist nødvendig Reform, blev Skolen i Aaret 1800 inddeelt i 4 Klasser, og endeel nye og fortrinlige Lærere ansatte, som hver havde en speciel Videnskab at foredrage, istedetfor de forrige Hørere, som hver i sin Lectie skulde besørge Alt. Treschow læste over Propertius's Elegier og over Tacitus's særdeles interessante Germania og hans Annaler, hvorved de Tids Tydskeres simple og rene Sæder stilledes i en stærk Modsætning mod det fordærvede Roms; fremdeles gav han en kort Udsigt over den naturlige Theologie og

Anthropologien. Sverdrup foredrog Historie og Geographie; Rosted Græsk (Plutarch og Homer); Rasmusen Mathematiken ligefra de første Begyndelsesgrunde om Talsystemet til Opløsning af de høiere Ligninger og Keglesnittenes Theorie, en Oversigt over Astronomie og mathematisk Chronologie, samt Physik. Hans klare Foredrag vakte min Lyst til de mathematiske og physiske Videnskaber, og gave det første Stød til min følgende Skjæbne; jeg lærte derved i de 2 Aar fra 1800 til 1802 omtrent saameget af disse Videnskaber, som jeg senere havde fornødent til den philosophiske Examen i Kjøbenhavn. Dr. Rohde foredrog Theologie og Hebraisk; M. R. Flor Naturhistorie.

Ved Skolens Reform havde Treschow udvirket Tilladelse til at de afgaaende Disciple kunde tage examen artium ved Christianias Skole, hvilken dog et Par Aar efter blev tilbagekaldt. Efter at jeg i Aaret 1802 i Forening med to andre Disciple heldigen havde overstaaet denne, erholdt jeg i October nogle Dage før min Afreise til Kjøbenhavn, for der ved Universitetet at fortsætte mine Studeringer, fra Høiesterets Assessor Omsen et Brev, hvori laae en Bancoseddel paa 50 Rdlr., og hvori han sagde: at da Lykken ei havde været mig saa gunstig som Naturen, sendte han mig det Indlagte som Bidrag til min Reise. Med denne Sum og en liden Arv paa 200 Rdlr., som var mig tilfalden efter en af min Faders Slægtninge i Danmark, og indsat i det Danske Overformynderie, var jeg istand til at bestride mine Udgifter i det følgende Aar, i hvilket jeg underkastede mig den philologisk-philosophiske Examen.

I denne Tid blev jeg af min samtidige Meddiscipel og Ven Jakob Bull (senere Justitiarius i Norges Høiesteret) indført hos en riig og velgjørende Farver-Enke Madame Møller, Ørstedernes Tante, hos hvem Bull og Ohlenschlæger logerede, og fik for en billig maanedlig Betaling et kraftigt Middagsmaaltid. Her fik jeg Anledning til at gjøre Bekjendtskab med Ohlenschlæger, Physikeren H. C. Ørsted, Lehman, Assessor i Kommercecolegiet (Fader til Amtmand Orla L.), som alle spiste der, saavel som et Par Norske Studenter Hjort; thi den gode Madame M. sagde, at hun gjerne saae unge Mennesker om sig. Paa Høitidsdagene spiste ogsaa Juristen A. S. Ørsted og hans aandrige Frue, Ohlenschlægers Søster der. Ohlenschlæger havde

i den Tid begyndt at skrive sit „Sct. Hans Aftens Spil“, og „Thors Reise til Jothunheim“, og andre mindre Digte*). Han indbød undertiden Bull og mig efter Middagsbordet op paa sit Kammer, hvor han forelæste os de foregaaende Dages Digtninger, saa friske som de vare komne fra Pennen. Dette var mig ligesaa interessant, som Bekjendtskabet med Physikeren Ørsted i den følgende Tid var mig gavnligt, saavel ved hans Forelæsninger, som ved hans Opmuntring og Anbefaling under mine senere videnskabelige Undersøgelser.

Jeg bestemte mig for Lovkyndigheden, og besøgte nogle juridiske Forelæsninger; men da efter 1½ Aars Ophold i Kjøbenhavn mine pecuniære Resourcer vare udtømte, og jeg forgjæves havde søgt Plads paa Regentsen, reddedes jeg uventet af min Nød, ved at kaldes til Hovmester for en ung Adelsmand, som Faderen ønskede at fjerne fra hans daværende Omgivelser i Kjøbenhavn, for at han i det stille Sorøe under Tilsyn af Amtmand Stemann kunde forberede sig til Dansk juridisk Examen, hvilket for ham som tilkommende Stamgods-Eier kunde være gavnligt. Efter et Par Aars Forløb skulde vi gjøre en Udenlandsreise. Denne Ansættelse skylder jeg udentvivl min forrige Lærers Professor Sverdrups Anbefaling. Men jeg var ikke fuldt 20 Aar og min Elev allerede 19, og han var langt mere verdenserfaren end jeg, da han som Kadet paa Gjethuset og under maadeligt Tilsyn havde tumlet sig om iblandt sine Kammerater.

Hvad der især generte mig, da Faderen første Gang bragte mig sammen med ham, for at kjøre os ud til Sorøe, var at jeg saae, at vi ikke vare hinanden aldeles ubekjendte. Nogle Studenter havde nemlig i Forening med nogle Elever og Figurantinder fra det kongelige Theater (blandt hvilke var den senere ved samme ansatte Skuespiller Rind), dannet et Privattheater paa et Loft i Adelgaden, hvor Localet var afdeelt fra den øvrige Deel af Loftet ved uhøvlede Bredder, og den ligesaa plumpe Dør lukkedes med en Haspe og Hængelaas. Til Koulisser havde man Rammer, paa begge Sider betrukne

---

*) Hans første Fremtrædelse paa Prent troer jeg var en Oversættelse af Romanen Aimar og Adelaide af Anton Wall.

med Lærred, som paa den ene Side forestillede Partier af en Stue paa den anden af en Skov. Hver Ramme havde oven og nedentil en Tap, hvorom den kunde dreies, og ved hver Ramme stod En af Selskabet, som ved Sceneforandringer skulde dreie den. Var Personen ikke opmærksom i rette Tid, eller i Øieblikket ikke tilstede, stod der undertiden et Træe i Stuen, eller et Vindue midt i Skoven. Orchesteret bestod af en ret god Violinspiller Mathiesen, som siden blev ansat ved det kgl. Theater, og som spillede første Violin, min Contubernal, en Dansk Student Wiinholdt fra Lolland, og jeg spillede anden Violin, og en gammel fattig Tydsker Violoncel. Denne havde altid hos sig en liden Datter Malchen, som han sædvanlig, for at holde hende rolig, stillede imellem sine Laar bag Violoncellen. W. og jeg spillede hvad vi kunde og pauserede, naar Passagerne oversteeg vor Evne, og overlod saadanne Passager til første Violin og Violoncellen. Orchester-Personalet var fritaget for det ringe maanedlige Bidrag af 1 Rdlr. Udenfor Theatret stod en simpel Mand i kort Trøie og hans Kone, som over et Par paa Ende reiste Tønder havde lagt et Bret, hvorpaa der opvartedes med Danskt Kornbrændeviin, Smørrebrød og Anchovis, Selskabet kaldte sig Svada. Dette gav Anledning til følgende spottende Spørgsmaal og Svar i Adresseavisen.

A. „Hvor boer Svada her i Staden?“.

B. „Paa et Loft i Adelgaden“.

Blandt Tilskuerne og de dandsende samt betalende Medlemmer var Lieutenanten, min tilkommende Elev. Et Bekjendtskab fra et saadant Sted var just ikke skikket til at indgyde Eleven Respect for sin Hovmester.

Efter halvandet Aars Forløb forlod jeg denne Stilling, da den unge Mand ei var at formaae til alvorligt Studium, og vendte tilbage til Kjøbenhavn, hvor jeg i et Aars Tid besøgte juridiske Forelæsninger. Da ved Enden af dette Aar mine ved Hovmesterskabet opsparede Penge vare til Ende, kom atter en uventet Hjælp; jeg blev kaldet til Lærer i Mathematik ved Latinskolen i Fredriksborg, hvilken Post jeg tiltraadte i October 1806.

Jeg vedblev vel her at beskjæftige mig med Fortsættelsen af det

juridiske Studium; men det trættede mig, og jeg fandt ingen Interesse i at lære at kjende disse vilkaarlige, alene for Danmark og Norge gjældende Love, som i et andet Land og for et andet Liv ingen Betydning havde. En tilsyneladende ubetydelig Tilfældighed gav her min Beskjæftigelse og mit Liv en heelt ny Retning. Min Kollega Overlærer (senere Professor) Steenbloch fortalte mig, at han engang havde haft det Indfald, at ville forfærdige Glober, og havde til den Ende taget Underviisning af den Danske Kobberstikker Lahde, da han selv vilde gravere Segmenterne til sin Globus; men han stødte paa forskjellige Vanskeligheder, i det han manglede de nødvendige mathematiske Forkundskaber til Nettets Konstruction og det mechaniske Talent til Kuglens Sammensætning. Jeg greb denne Idee, da jeg troede i begge disse Henseender at være Opgaven voxen. I den franske Encyclopædie fandt jeg Anviisning til Papkuglens Konstruction, og i en Afhandling af Kästner i det Gøttingske Videnskabs Selskabs Afhandlinger Theorien for Nettets Konstruction, og havde allerede min Papkugle færdig, og construeret flere Segmenter til dens Overtrækning, da et nyt Tilfælde gav min Virksomhed en mere frugtbringende Retning.

En Læge i Helsingør, forhenværende Discipel af Fredriksborgs Skole, var død og havde testamenteret to 2 Fods upsalske Glober til Skolen; Rektor affendte mig til Helsingør for at indpakke og afhente disse. Imedens jeg i den store Klubsal, hvor de vare henstillede, ventede Pakkasserne, hvori de skulde transporteres, betragtede jeg dem naturligviis ifølge min daværende Beskjæftigelse med stor Opmærksomhed. Jordglobens Titelblad berettede, at den var forfattet af det kosmographiske Selskab i Upsala og at den fremviste den sydlige magnetiske Polarregion, opdaget af Naturforskeren Wilcke ved Hjælp af de Misviisnings-Observationer, der vare anstillede af Kapitainerne Cook og Fourneaux paa Cooks anden Opdagelses-Reise, da han seilede rundt om Sydpolen. Nær Sydpolen var tegnet en langagtig elliptisk Figur, som var betegnet „Regio magnetica australis“, og nær de modsatte Ender af denne Figurs store Axe vare to runde Figurer anmærkede, den ene under Nyholland omtrent 20° fra Sydpolen betegnet Regio fortior, den anden nærmere ved Sydpolen sydvest for

Ildlandet Regio debilior. Paa Oceanet, som omgav denne Region, var afsat en Mængde Pile, hvis Retning angav de paa Cooks Reise observerede Misviisninger, og som i det indiske Hav alle viste mod Regio fortior, i Nærheden af Ildlandet mod Regio debilior. Denne Mærkelighed vilde jeg ogsaa anføre paa min Globus; og for at overbevise mig om Rigtigheden af Sagen laante jeg Cooks anden Reise, uddrog alle Misviisningens Observationer, konstruerede et Polarkart over den sydlige Halvkugle og afsatte paa denne Pile, som angave Misviisningen, og beregnede end yderligere trigonometriskt Beliggenheden af deres Skjæringspunkter. Men jeg sluttede, at Jorden maatte nødvendig ogsaa have en Regio magnetica borealis med 2 Foci. Disse besluttede jeg at opsøge, for dog at pryde min Globus med et Tillæg.

Dette bragte mig ind i de Undersøgelser, hvorom jeg har fortalt i Begyndelsen af Beretningen om min Reise i Sibirien S. 85, 86 og som gav Anledning til at man i 1813 foreslog mig til Lærer ved det nyoprettede Norske Universitet. Man havde besluttet, at jeg og to andre udnævnte Lærere skulde ved en Udenlandsreise i et Aar udvide vore Kundskaber, men dette blev forhindret ved Finantsernes slette Forfatning. Imidlertid fritoges jeg for mit Embede i Latinskolen, og fik Tilladelse til at opholde mig et Aar i Kjøbenhavn, for der at forberede mig til min tilkommende Stilling. Den 15de Mai 1814 giftede jeg mig med en Datter af Thrønderen Caspar Borch, Professor ved Sorøe Akademie, med hvem jeg havde været forlovet siden Opholdet i Sorøe. Min eventyrlige Opreise med hende til Norge findes i Beretningen om Bergensreisen S. 65—69.

Den 23de September 1833 flyttede jeg ind i det nye Observatorium. Det var kort tilforn paa en Maade bleven indviet ved følgende Leilighed. Hans kgl. Høihed Kronprinds Oscar, som paa den Tid opholdt sig i Hovedstaden, ønskede en Dag at besee alle Universitetets Instituter. Det akademiske Collegium havde til den Dag foranstaltet en Collation paa Observatoriet, hvorved alle til Universitetet hørende Functionærer vare tilstede. Det eneste Instrument, som til den Tid var opstillet i Observatoriet var en 6 Fods Kikkert, som jeg havde besluttet at rette mod et fjernt Punkt i Omegnen, for dog at

kunne vise Kronprindsen Virkningen af et af Observatoriets Apparater. Da jeg hertil havde valgt Stiftamtmand Thygesens Eiendom Skøjen ved Nyenbjerget, underrettede jeg denne derom paa et Bal i Palaiet Aftenen iforveien, og yttrede, at det vilde være behageligt, om han kunde paa Forsiden af Bygningen anbringe Noget, som havde Hensyn til Prindsens Nærværelse, samt at hans kgl. Høihed først vilde ankomme noget over Middag. Thygesen lovede at forsøge, om det var mueligt at bringe noget istand i den korte Tid. Kort før Prindsens Ankomst havde jeg i Kikkerten seet, at der paa Husets mod Observatoriet vendende Forside var hængt en hvid Dug, hvorpaa læstes Navnet Oscar dannet af blaae Klokkeblomster; over samme saaes en Krone af gule Solsikker, og det Hele var omringet af en oval Krands af grønne Egeblade. Den Danske Digter B. Ingemann, som var tilstede paa Ballet, skrev strax efter Thygesens Anmodning et smukt Vers i fire Linier til Prindsens Ære, hvilket skulde skrives under Prindsens Navn. Man kunde tydeligt see hvert Blad af Blomsterne, uagtet Afstanden er over en halv Miil; men Indskriften kunde jeg neppe skimte; den var for fiin. Efter Frokosten bragte jeg Prindsen ind i det mod Øst vendende Kammer, hvor Kikkerten stod, og i det han saae i den, udbrød han: „Der står ju Oscar!" — Ja Deres kgl. Høihed. — „Hvar står det då?" — Kan Deres kgl. Høihed over Kikkerten see den hvide Plet under Aasen; det er Stiftamtmand Thygesens Eiendom, hvor det er anbragt? — „Det er omöjligt" svarede han. Maaskee han troede, at det var en Emaille anbragt i Kikkerten selv. Jeg bad ham da see endnu engang i Kikkerten, og stødte lidt til den; derved forsvandt Billedet og Prindsen blev overbeviist. Efterat flere af de Tilstedeværende havde tilfredsstillet deres Nysgjerrighed, traadte Ingemann til Kikkerten, og sagde: „der staaer et Vers nedenunder;" og reciterede det. „Det var da Fanden til Øine!" raabte jeg — „Ja var det ikke Fa'en til Ögon, så var det Fa'en til Hufvud", sagde Prindsen, som formodentlig antog Verset for en Impromptu. Herved gjorde Sagen en forhøiet Virkning.

I Sommeren 1839 foretog jeg en Reise til Gøttingen, for at lære at kjende de af Geheime Hofraad Gauss opfundne nye magnetiske Instrumenter, som bleve bestilte for vort Observatorium og senere der

opstillede, samt øve mig i deres Brug. I Altona hos Conferentsraad Schumacher traf jeg uventet den berømte Königsbergske Astronom Geheimeraad Fr. Bessel, som tilbød mig at ledsage sig til Bremen for at besøge hans gamle Velynder, den høitfortjente Astronom Olbers, Dr. medicinæ, som i Aaret 1802 opdagede den lille Planet Pallas og i 1807 Vesta, og tillige havde beskjæftiget sig heldigen med Beregning af Kometernes Baner *). Hos denne smukke og elskværdige Olding, havde vi en behagelig Middag, omringede af hans interessante Familie. Da Gauss ikke kunde modtage mig førend om tre Uger, gjorde jeg i Mellemtiden, i Følge med Chronometermageren Kessels i Altona, en Reise over Magdeburg, Leipzig, Dresden til det Sachsiske Schweitz; besøgte paa Tilbageveien Observatoriet i Gotha, hvor jeg fornyede Bekjendtskabet med dets Directeur Hansen **), som jeg tilforn havde seet i Altona hos Schumacher, og som senere især har udmærket sig som theoretisk Astronom; fremdeles Wartburg, hvor Luthers Arbeidsbord og Blækklatten paa Væggen forevistes; endelig Cassel og dets Wilhelms-Höhe med det store Springvand, og Hannover. Bekjendtskabet med Gauss var mig ligesaa lærerigt, som behageligt, da han strax tilstod, at det var mine foregaaende Undersøgelser, der havde opmuntret ham til at henvende sig til Studiet af Jordens Magnetisme.

---

*) Bessel havde fra sit 15de Aar været Lærling i et af de første Handelshuse i Bremen; og da dette vilde sende et Skib til Ostindien, blev han bestemt til at ledsage det som Factor. Dette foranledigede ham til at gjøre sig bekjendt med Brugen af Sextant og Chronometer, for under Reisens Løb at kunne bestemme Skibets Sted paa Havet. Men Afreisen blev forhalet et Aar; imidlertid havde denne foreløbige Beskjæftigelse trukket hans Interesse til Astronomien. En Undersøgelse af Banen for den store Komet 1811, tiltrak ham Olbers's Bekjendtskab, som opmuntrede ham til at fortsætte denne Virksomhed. Han blev efter 4 Aars Arbeide kaldet som Professor i Astronomie i Königsberg. Med ham besøgte vi Rathskelleren i Bremen, hvorhen hans gamle Handelsvenner, der vare stolte af ham, havde indbudet ham, og hvor vi besaae de store Viinfade, som indeholde flere hundrede Aars gammel Rhinskviin, og som bære Navn efter de 12 Apostle, blandt hvilke Judas indeholder den ældste.

**) Hansen var fra Begyndelsen Uhrmagersvend, og viste mig i Gotha et kunstigt Tafel-Uhr, han selv havde forfærdiget.

Lille Juleaften 1840 gav Skjæbnen mig et smerteligt Stød, da min fortræffelige Hustrue døde, kort efter at have besøgt sit Fædreneland. Aaret efter døde min yngste haabefulde Søn Viggo. Mit senere Liv er mine Landsmænd tilstrækkeligt bekjendt.

Den 28de October 1856 feiredes mit Jubilæum af Universitetets Lærere og Studerende paa en for mig særdeles rørende Maade, idet man havde ladet slaae en Medaille i denne Anledning og de Studerende havde ladet forfærdige en Buste af Gibs, som blev opstillet i Observatoriets runde Sal, en anden af Marmor, som opstilledes i Samfundets Locale, og i stort Optog med Fahner ankom til Observatoriet, affang en Sang, og lod mig af Samfundets Formand lykønske i dets Navn. Hans Majestæt lod mig ved den ældste Statsraad Vogt overbringe Medaillen for Borgerdaad i Guld *). Ved at kaste Blikket tilbage paa mit foregaaende Liv, kan jeg ikke andet end tilstaae, at Skjæbnen har været mig ualmindeligt gunstig, og at mine Bestræbelser ere bleven vurderede langt over Fortjeneste.

*) Beretning herom findes i Illustreret Nyhedsblad for 1856 No. 44 for 1ste November.

I.

Bemærkninger og Jagttagelser paa en Reise fra Christiania til Bergen og tilbage i Sommeren 1821.

Ved Læsning af denne Skildring erindre man, at den er skrevet for 37 Aar siden, i hvilken Mellemtid mange Forhold ere betydeligen forandrede.

H.

Den 22de Juni reiste jeg fra Christiania til Kongsberg, for derfra at gaa mod Vest ind i Thellemarken og besøge den meget omtalte Riukand-Fos og det ligesaa mærkværdige Gousta-Fjeld, der, saavidt mig bekjendt, er det høieste i det søndenfjeldske Norge. Derfra agtede jeg at gaa mod Nord igjennem Nummedal indtil Grændserne af Hallingdal, og derfra over Hardanger-Fjeldet til Eidfjord i Bergens Stift. Da den geographiske Opmaalning endnu ikke har strukket sig til disse Egne, ventede jeg her at finde betydelige Urigtigheder i det Pontoppidanske Kort, og tog derfor med mig en Sextant, et Chronometer, Barometer og Thermometer, for, saa ofte som Omstændighederne tillode det, at gjøre geographiske Bestemmelser. Ved Hjelp af disse Instrumenter kunne nemlig de 3 saa kaldte geographiske Coordinater, Brede, Længde og Høide over Havfladen, bestemmes. Endelig og fornemmelig interesserede det mig, at gjøre nogle magnetiske Jagttagelser i Norges vestlige Egne. Magnetnaalens vestlige Misvisning bliver nemlig større mod Vesten, Heldingen (Inclinationen) og Kraften (Intensiteten) mod Norden. Da Erfaring havde lært mig, at Fjeldene have nogen Indflydelse paa disse 3 magnetiske Phænomener, saa ønskede jeg nærmere at undersøge dette i den klippefulde vestlige Deel af Landet. Jeg medbragte derfor endnu et lidet Azimuthal-Compas, et Heldings-Instrument, og et Svingnings-Apparat til at bestemme Jordmagnetismens Styrke paa forskjellige Steder.

Allerede ved Dunserud, en Mils Vei paa denne Side af Kongsberg, begynder man at komme i Fjeldegnene; men da man for Sølvværkets Skyld har anlagt og vedligeholdt en god Kjørevei ligetil Kongsberg, saa mærkes ei Fjeldegnens Ubeqvemmeligheder, førend man kommer vestenfor Bergstaden. Den første Mil herfra til Gaarden Moen kan endnu til Nød kjøres med Kjærre, men den hele øvrige

Vei maa tilbagelægges til Hest eller til Fods, og alt Tøi føres paa Kløv. Til min Ulykke beholdt jeg Kjærren, og da min gamle Veiviser (som han siden bekjendte) ikke havde været paa denne Vei i de sidste 40 Aar, saa foer han vild, og imedens vi, for at komme tilbage paa ret Vei, kjørte henad en Fodsti imellem Busker og Krat, der hvert Dieblik truede med at vælte Kjærren, eller i det mindste kaste Instrumenterne ud, sank Hest og Kjærre pludselig i et dybt Morads, hvoraf det først efter en Times Forløb ved 4 Bønders forenede Kræfter lykkedes os at faa dem opdragne.

Inden man kommer til Gaarden Bolkesjø i Grans-Herred, maa man stige over en temmelig høi Aas (Bolkesjø-Heia), hvis Høide over Havet fandtes at være 1763 Fod. Her overraskes man pludselig af en imponerende Fjeldegn. Fem forskjellige Fjelde vise sig i Baggrunden, det ene fjernere, høiere og blaaere end det andet, lig en Rad af Coulisser; bagerst hæver Gousta sin majestætiske Top ligesom en skarp tilspidset Kile. Fra dette Punkt synker Veien sig indtil Tindsjøen, hvis Høide befandtes 612 Fod.

Mit lille Eventyr i Moradset mellem Kongsberg og Moen havde forsinket mig saa meget, at jeg, uagtet jeg var reist fra Kongsberg den 24de Juni Kl. 9 Formiddag, først om Eftermiddagen henved Kl. 5 ankom til Bolkesjø, yderst udmattet af den brændende Solhede. Reaumurs Thermometer angav nemlig i Skyggen Kl. 3¼ Eft. ved Bue-Vand (hvis Høide over Havet er 1471 Fod) 18°, paa Bolkesjø-Heia (i 1763 Fods Høide) Kl. 4¼ Eft. 20°, og paa Bolkesjø (i 1240 Fods Høide) Kl. 5½ 19° Varme *). Jeg besluttede derfor at forblive paa Bolkesjø til næste Morgen, og imidlertid at udføre en Deel astronomiske og magnetiske Jagttagelser, hvortil det deilige Veir og det særdeles godlidende Opholdssted gav den bedste Anledning. Efterat Instrumenterne vare udpakkede og opstillede, krøbe **)

*) Jeg gjorde her, saavel som paa flere Steder, den Bemærkning, at i snevre Fjeldegne gjelder ei den ellers almindelige Regel, at Varmen aftager i større Høider fra Havets Overflade. Denne Uregelmæssighed har en ufordeelagtig Indflydelse paa Nøiagtigheden af Høidemaalninger ved Barometret, hvor Theorien forudsætter en saadan Aftagelse.

**) Thi Sextanten stod paa en lav Fod paa Jorden.

Unge og Gamle af begge Kjøn, fra den gamle rystende Bedstemoder til en 4 Aars Dreng, der formedelst Heden gik i den bare Skjorte, hen, for i Sextantens Kikkert at betragte de farvede Solbilleder. Især morede det dem at see, hvorledes disse Billeder, eftersom Solen dalede, med kjendelig Bevægelse nærmede sig til eller fjernede sig fra hinanden. Fra Fruentimmerne fornemmelig lød, saavel her som overalt ved dette Syn, det gjentagne Udraab: „Aldrig skulde Du seet Sligt!“ Saa kjært det var mig paa saa let en Maade at kunne underholde disse godlidende Folk, saa var det mig dog paa den følgende Reise ofte til Byrde; thi uagtet de af Beskedenhed, for ei at forstyrre mig, sædvanlig leirede sig i en temmelig stor Kreds om mig, for at oppebie det Dieblik, naar jeg var færdig, og de følgelig efter Løfte skulde faa Tilladelse til nærmere at betragte Instrumenterne, saa gjorde dog deres lydelige Hvisken mig det ofte besværligt at tælle Uhrets Slag. Prøvede jeg deres Taalmodighed for længe, saa hjalp undertiden Solvarmen mig, ved at dysse en Deel af dem i en sød Slummer, hvorved Taushed lidt efter lidt indfandt sig. Mindre betænksomme fandt jeg adskillige Folk udenfor Bondestanden, der ikke sjelden nødede mig til, uden tilsyneladende Distraction, at føre en sammenhængende Conversation, paa samme Tid som jeg var sysselsat med paa een Gang at tælle Secunderne efter Uhret, manoeuvrere med Instrumentet, betragte Solbillederne i Kikkerten, derpaa aflæse Graderne paa Randen og nedskrive Jagttagelserne. Med megen Øvelse og Anspændelse lader det sig vel gjøre, men altid til nogen Skade for Jagttagelsernes Nøiagtighed.

Den hypochondriske Kjøbstædboer, hvis Legems Functioner ved stillesiddende Arbeide ere halvstandsede, og hvis Aandslivlighed er tilintetgjort ved en halvvoxen Kjøbstads Uselskabelighed, Egoisme og Halvcultur, skulde engang imellem gjøre en Reise i Fjeldegnene. Ligesaa meget som den rene Fjeldluft og Reisens Besværligheder anspore Legemets Functioner, ligesaameget opmuntres Sindet af de overraskende Naturscener og af det elskværdige Fjeldfolks ufordærvede Natur. Ærlighed, Ligefremhed, Naivetet, god Forstand, et oprømt Sind og en ualmindelig Takt for det Passelige i Opførsel, ere disse Naturens Børns Særkjender. Den Fremmede tiltales strax med det bro-

derlige Du. Rang og Titler ere dem ubekjendte. Den Fremmedes Navn (især Døbenavn) og Forretning spørge de gjerne strax efter; ikke, som et Par reisende Udlændinge troede, af Mistænkelighed; men fordi de ved Hjelp af Navnet og de øvrige Omstændigheder stræbe at binde en dem interessant Begivenhed paa Hukommelsen. I disse afsidesliggende Egne er nemlig en Fremmeds Ankomst en saare sjelden og mærkelig Tildragelse. Har man opholdt sig noget længere Tid, og vundet Fjeldbondens Bifald, vil man vel undertiden ved Afreisen see ham fremtage en liden Lommebog, og deri antegne sine Gjæsters Navne. Med Forundring hørte jeg derfor i Vestfjorddalen adskillige Bønder opregne Navnene Esmark, Smith, Schouw, Flor, Dahl: kort alle de Personer, der havde besøgt Riukand-Fossen, og besteget Gousta, saavelsom alt hvad de der havde foretaget sig, vare endnu i friskt Minde. Denne Mangel paa Begivenheder er sandsynligviis ogsaa Aarsagen, hvorfor Fjeldbonden interesserer sig meget for de politiske Optog paa Europas store Skueplads. Den Reisende udspørges derfor gjerne, efterat de første Expositioner ere tilendebragte, om der nogensteds seer ud til Ufred. Grækernes Friheds-Kamp var derfor gjerne den første, og Storthingets Forhandlinger den anden Gjenstand, der paa denne Tid bragtes paa Bane. Mange af dem læse flittig Aviser, som de faa til Laans af Præster eller andre nærboende Embedsmænd, og ere sædvanlig temmelig vel bevandrede i Europas Geographie, men fornemmelig i sit Fædrenelands ældre Historie. Snorre Sturlesen, Basthoims Philosophie for Ulærde og flere af den sidste populære Skribents Verker findes jævnlig paa en Hylde.

Agerbruget er ubetydeligt, og nærmere Snegrændsen endog umuligt. Desto fordeelagtigere er Fædriften; de kraftige Fjeldurter give Qvæget i kort Tid en Fedme, som det frodigere, grønnere og længere Græs paa de lavere Sletter ikke kan fremvirke. Bondens meste Næring er derfor Melk, som han nyder under mange Slags Former. Denne kraftige Næring, som kun lidet udfylder Fordøielses-Redskaberne, gjør dem derfor lette og beqvemme til Arbeide; den besværlige Fjeldgang udvikler Laar- og især Læg-Musklerne, hvorfor de sædvanlig have en smuk og kraftig Figur, og ere særdeles skikkede til alle Slags Legemsøvelser og til de mest halsbrækkende Spring i deres bekjendte Nationaldandse.

Vedhængen ved det Gamle er Fjeldbonden egen. Intet Nyt har formaaet at trænge ind iblandt Fjeldkløfterne. Nationaldragterne, der sædvanlig ere smukke og smagfulde, og klæde Bonden langt bedre, end en slet efterlignet Kjøbstæddragt, træffes her temmelig uforandrede. Paa en Tid, da man begynder omhyggelig at opbevare Folkesagn, Eventyr og alle andre Fortidens Minder, vilde det ikke være upassende ogsaa at tænke paa en tro Afbildning af alle Norske Nationaldragter, forend ogsaa de forsvinde og glemmes. Maaskee kunne vi af vor fortjente Landskabsmaler Flintoe engang vente Bidrag til en saadan Samling *). Ogsaa Navnene minde om Snorre Sturlesens Tid; saaledes traf jeg paa Gaarden Fossum ved Riukand-Fossen 2 Søstre ved Navn Søvei og Thuri (Thyri), paa Hardanger-Fjeldet 2 Brødre ved Navn Baard og Thormod; en Bonde fra Hallingdal havde Navnet Gaute, hvilket var mig ganske ubekjendt, men som der ikke skal være sjeldent; Ouen (Oudin, Odin) er derimod paa sine Steder almindeligere.

For hvert 1000 Rd. Bonden har samlet og lagt paa Kistebunden eller sat paa Rente, anskaffer han en stor Kobberkjedel, der lægges paa en Hylde over Døren i Gjæstestuen, og aldrig bruges. Paa Bolkesjø forefandt jeg 3 saadanne, paa hvilke hvert Hammerslag endnu var synligt, og vidnede om, at Kjedlerne endnu vare i samme Stand, som da de kom fra Kobbersmedens Haand. En 4de, som var til dagligt Brug og ikke forundtes en saa udmærket Plads, havde formodentlig ingen saadan symbolisk Betydning. Rundt omkring Væggene i en Mands Høide og paa Himlerne af 2 store Senge fandtes Karnisser eller Gesimser af Egetræ, paa hvilke i store ophøiede Uncial-Bogstaver vare udskaarne Bibelsprog til Gudsfrygts og Huuslighedens Priis.

Næste Morgen den 25de Juni Kl. 7, efter atter at have maalt nogle Solhøider, reiste jeg fra Bolkesjø. Her stiger man ned over et steilt Fjeld, roer over 2de Søer, og fortsætter derpaa Veien mod Vest til den sydligste Ende af Tindsjøen, T i n d o s e n kaldet. Herifra roer man mod Nord opad den smale Tindsjø, der paa begge Sider er

---

*) En Samling Norske Nationaldragter, tegnede af Frich og Eckersberg, er nu udkommet i et særskilt Værk, udgivet af Chr. Tønsberg.

indsluttet af meget høie Fjelde, fra hvis næsten lodrette Sider en Mængde Smaa-Elve nedstyrte sig; nogle af disse forvandle sig til Støv inden de naa Søens Flade. I nogen Afstand see de ud som hvide Traade, der hænge ned ad Fjeldets Sider. Men saasom det allerede begyndte at mørknes, da jeg roede fra Tindosen, fik jeg kuns et utydeligt Begreb om denne interessante Egns Udseende.

En Arm af Tindsjøen gaaer mod Vest ind i Vestfjorddalen i Tinds Præstegjeld, uden Tvivl den smukkeste Dal i hele Øvre Thelemarken. Igjennem denne Dal flyder fra Vest mod Øst, med adskillige Krumninger, den stride Maane-Elv, der lidt nedenfor sit Udspring fra Mjøs-Vandet danner det bekjendte Vandfald Riukand-Fossen. Imod Syd indsluttes Dalen af Gousta, imod Nord af en lavere Fjeldrad. Her traf jeg den 26de Juni mine 3de Reisefæller, Ingenieur-Capitain Broch, Lieutenant Munthe og Landskabsmaler Flintoe, der havde ilet forud for at benytte deres knappe Tid. Vi indlogerede os hos Bonden Eystein Hansen, en Mand af ligesaa megen Anseelse for sine Aandsgaver og Charakter, som for sine udmærkede Legemskræfter *). Hos ham voldgives de fleste personlige Trætter i Bygden; det er uvist, om Eysteins Fornuftgrunde eller hans stærke Arme mest bidrage til Forligets heldige Udfald; men vist er det, at Processer sjelden eller aldrig her finde Sted. Ligesaalidet kjender man til Tyverie i Vestfjorddalen. Man troer, at Gjerningsmanden dog ei kunde blive skjult for Eysteins mere end almindelige Penetration (eller troer, som det almindelig heder, at han kan vise igjen), og denne veed med stor Klogskab at drage et Slør over denne Sags rette Sammenhæng. Han fortalte os, hvorledes han ved et Par Tilfælde i Førstningen ved Klogskab og Overlæg havde vidst at skaffe nogle stjaalne Smaating for Dagen, hvilket begrundede hans Rygte. Disse Anecdoter erindrede os om Historien med Sølvskeen i Abracadabra. Kort, i Eystein synes man at see en af Fortidens Høv-

*) Ikke sjelden faar han derfor fra Nabo-Egnene Hallingdal og Nummedal Udfordringer fra de bekjendteste Slagsbrødre, til at møde paa et eller andet Sted, for at prøve Styrke, hvilke Udfordringer den findige Eystein dog jævnlig undslaar sig for.

Flintoe del.

Winckelmann & Sönner lith

Jngolfsland i Vestfjörddalen.

(Side 8)

dinger, der herskede, fordi de kunde herske, d. e. fordi de vare de klogeste og de stærkeste. Den første Dag, vi vare ankomne til Ingolfsland, kom Eystein hjem fra Veiarbeide med en stor Jernstang paa Nakken, og havde udført et sandt herkuliskt Arbeide. Som Rodemester uddeelte han Veistykkerne til de forskjellige Bonder. Et Stykke Vei paa 20 Alens Længde skulde graves 1 Alen dybere; men da der paa samme, foruden en Mængde mindre Stene, laa 2de af saadan Størrelse og Vægt, at de ei ved menneskelige Kræfter kunde rokkes, saa skulde disse først sprænges. To Bønder, som dette Stykke blev tilbudt, erklærede at de ei kunde udføre dette Arbeide i mindre end 2 Dage; et Par Andre af de stærkeste vilde ei heller paa andet Vilkaar paatage sig samme. Eystein paastod, at det ei var mere, end han turde forbinde sig til at udføre alene i een Dag. Da de andre ved Solens Nedgang gik fra Arbeidet, begyndte Eystein paa at brænde og sprænge Stenene; væltede derpaa Stykkerne ned over Siden af Fjeldet, gravede Veien en Alen ned, og ved Solens Opgang (man betænke Nattens Længde hos os i Slutningen af Juni Maaned) var han færdig. Næste Dag arbeidede han med samme Munterhed, som de andre. — I sit Huus deelte han trolig Arbeide med Hustruen. Snart vuggede han sin lille Søn, eller bar ham paa Armene, snart hentede han tørret Kjød fra Stolpeboden, og stegte eller kogte det til os, vidskede Kopper eller Boller, dækkede Bord o. s. v. imedens Hustruen syslede med sin Væv.

Uagtet Ingolfsland ligger saa tæt under Gousta, kan man dog derfra ikke see Fjeldets Top. Det bestaar nemlig af et Fodstykke, som en afskaaren Pyramide, paa hvilket er opreist en anden Pyramide med mindre Grundflade end Fodstykkets øverste Overflade. Kanten af Fodstykket kaldes Goustas Knæer, og da den øverste Pynt ligger inden for disse Knæer, saa skjules den af samme. Vi maalte ved Ingolfsland en liden Grundlinie, og fra Endepuncterne af samme Vinklerne imellem det høieste Punkt af Knæerne og Horizontallinien, hvoraf fandtes dette Puncts Høide over Gaarden Ingolfsland = 2360 Fod *).

---

*) See hoslagte Tegning af Ingolfsland, som forestiller Eystein Hansens colossale Figur samt mine Reisefæller betragtende en Kamp imellem hans

Af denne lille Operation følger tillige, at Dalen paa dette Sted ikke er mere end henved 4000 Fod bred. Skjønt Goustas Top skal være 6000 Fod over Havets Overflade, altsaa indenfor den bestandige Snees Grændse, saa kan Sneen dog ei der blive liggende, formedelst Fjeldsidernes Brathed. Kuns i en Mængde Rifter, der som lange parallele Striber strække sig fra Toppen ned imod Knæerne, fæster Sneen sig og giver denne Fjeldspids et eget characteristisk Udseende.

Den 27de Juni gjorde vi en Vandring længer op i Dalen, for at besee Riukand-Fossen*). I Begyndelsen stiger Dalen næsten umærkelig; men efterhaanden, som man nærmer sig Gaarden Vaae, bliver Veien besværligere, Maane-Elven flyder her i Bunden af en smal, omtrent 1000 Fod dyb, med Grantræer bevoxet Dal, saa at man kun meget sjelden fra Veien kan see den. I en Afstand af omtrent ½ Miil fra Fossen viser sig med eet, oppe i en vild Fjeldegn mellem sortegraa Fjelde, en stærk Røg eller Damp, hvilken Røg, ligesom af en uhyre kogende Kjedel, vexelviis stiger og falder. Dette Syn giver den første imponerende Idee om dette vældige Vandfalds Størrelse og Høide.

Endelig naar man hen til Maristiens Begyndelse, og her seer man Fossen næsten lige for sig, dog i en Afstand af omtrent ½ Fjerdingvei, styrtende sig ud af en smal Klipperevne ned i Dybet. Dette Punct er udentvivl det fordeelagtigste Standpunkt, fra hvilket Fossen kan betragtes, og herfra kan ventes den første tro Afbildning af denne udmærkede Naturscene fra Hr. Flintoes Pensel**). De utallige Partier, hvori det udstyrtende Vand deler sig, de Bevægelser

---

lille Søn og en anden Dreng; Belønningen for Seiervinderen var en Kobberskilling.

*) Deromkring kaldes den blot Riukand, d. e. den Rygende. Det maa her ikke forbigaaes, at efterat Begyndelsen af disse Bemærkninger og Iagttagelser var trykt, har ovennævnte Hr. Ingenieur-Capitain Th. Broch i Ugeskriftet Hermoders No. 41 og 42 leveret: „En Fodreise til Riukand-Fossen i Vestfjordbalen", hvormed fulgte et Blad forestillende norske Nationaldragter.

**) En god Afbildning af Riukanfos findes nu i Værket „Norge fremstillet i Tegninger" udgivet af Chr. Tønsberg.

og Afvexlinger, som denne Skummasse fremviser for Øiet, lade sig vanskelig male, men aldeles ei ved Ord beskrive. Den Dal, i hvilken Fossen styrter ned, er en kileformig Fordybning imellem 2 høie Fjelde, hvis nøgne og næsten glatte Sider synes at gjøre en Vinkel af 50 til 60 Grader med Horizonten. Den skummende Elv dækker den hele smale Bund i denne Dal. Vil man hen til Fossen selv, maa man enten stige over det høie Fjeld, som indslutter Dalen paa den nordre Side, hvilket er en yderst besværlig Omvei af over ½ Miil, eller gaa over den saakaldte Maristi, der slynger sig hen ad den skraa Klippevæg i en 700 til 800 Fods Høide over Elven omtrent midt imellem Klippens Top og dens Fod. Vi valgte det sidste. For ei at glide aftoge vi vore Sko; og saaledes krøbe vi paa Hænder og Fødder over denne berygtede Sti. Saasom jeg ei er fri for Hovedsvimmel, gik Eystein bag ved mig, og greb mig ved de farligste Steder med en vældig Haand i den ene Skulder. Da man vender Ansigtet mod Klippevæggen, og saaledes ei seer ned i det rædsomme Dyb, saa er efter min Formening denne Sti langt mindre farlig end dens Rygte. Paa Gaarden Fossum tæt ved Fossen traf vi en Krøbling uden Fødder, der endog paa Knæerne var gaaet over Stien.

Ved Siden af Fossen ligge adskillige store nedstyrtede Stenmasser, paa hvilke man kan krybe ned næsten midt i Fossen selv. Her seer man, naar Solen skinner, under sine Fødder i den skummende og rygende Fos en heel Regnbue eller Regnkreds, og man bliver ikke snart træt af at krybe om paa disse Stene; thi ved hvert Skridt vise sig nye Scener, som fængsle Opmærksomheden. Den Revne, hvoraf Fossen styrter ud, synes ikke at være mere end 8 Fod bred, saa at man ved et dristigt Spring maatte kunne hoppe derover. Desto dybere maa den være, siden en saa stor Vandmasse kan trænge sig derigjennem.

At maale dette Vandfalds lodrette Høide er yderst vanskeligt, saasom det er næsten umuligt at komme ned til dets Fod. For at komme her ned maatte man fra Maristien krybe ned ad den steile og glatte Fjeldside, hvilket synes ugjørligt. Dog fortalte Søvei, en Datter af Manden paa Gaarden Fossum tæt ved Riukand, at hun som liden Pige var krøben derned, for at optage en nedrullet Melke-

ringe; og at en Bissekræmmer, der havde tabt sin Kramkiste paa Maristien, ligeledes var nedsteget for at samle sit Kram. Professor Esmark maalte en Barometerhøide ved Fossens Udløb og en anden ved en Bro, en halv Mil nedenfor Fossen, og fandt saaledes en Høide af 800 Fod; men da Elven her har et stridt Løb, maa dens Fald paa denne halve Mil være større, end det af ham er antaget. Om Vinteren skal det undertiden lade sig gjøre, at gaa langs op ad den frosne Elv og saaledes komme tæt under Fossen. De af Fossen bestandig opkastede Vanddraaber fryse da efterhaanden sammen, og danne et stort Isrør, hvorigjennem Fossen falder, saa at man kan høre dens Bulder uden at see den. Ved at iagttage den Tid, som Vandpartierne behøvede til at falde, troede jeg ei at kunne anslaa den til mere end imellem 400 og 500 Fod, og mine Reisefæller, som betjente sig af forskjellige andre Gisningsmaader, vare heri enige med mig, saaledes at denne Fos herved nedsættes til omtrent det Halve af dens hidindtil antagne Høide (800 Fod eller derover).

Den 28de Juni begave vi os fra Ingolfsland til Milan, en Gaard, som ligger længere nede i Dalen mod Øst. Herifra seer man for Enden af Dalen Gousta-Fjeldet lige fra dets Top til dets Fod. Vi maalte her en Basis og nogle Vinkler, som gave os Høiden af Goustas Varde over Milan = 4600 Fod*) og dens Afstand fra Mi-

*) I von Zachs Correspondance astronomique, 1 Cahier Side 90 fortæller Dr. Schow, at han i Forening med vor afdøde Professor Smith har maalt Gousta med Barometer, og fundet dets Høide = 6080 Fod; cfr. dennes Jagttagelser især over Isfjeldene, i Topographisk-statistiske Samlinger 2 D. 2 B. S. 18. Prof. Esmark skal omtrent have fundet det samme. Tindsjøens Høide fandt jeg 612 Fod; lægges hertil ovenstaaende 4600 Fod, faaer man kun 5212 Fod. Vel løber Maane-Elven fra Milan med temmelig stridt Løb, og Jordsmonnet maa altsaa synke sig betydeligt fra Milan til Tindsjøen; men at dette Fald skulde kunne udgjøre de resterende 863 Fod, synes mig utroligt. En anden noget mindre Grundlinie med tilhørende Vinkler gav endog Goustas Høide over Milan noget mindre, nemlig 4462 Fod. Uheldigviis havde den stærke Hede sprængt mit Barometer (hvori Qviksølvet var indespærret ved en Jernhane), saa at jeg ikke kunde berigtige ovenstaaende Tvivl ved en umiddelbar Barometer-Maalning paa Fjeldets Top. At bestige Fjeldet sagde man desuden var umuligt saa tidlig paa Sommeren, formedelst Sneen.

lan omtrent 24,206 Fod i Syd 33° 18′ mod Vest. 24 Solhøider om Middagen den 26de gave Polhøiden af Ingolfsland = 59° 52′ 51″,4, og Uhret angav Tidsforskjellen fra Christiania 7′ 43″,9. 24 Solhøider paa Milan den 29de gave Polhøiden = 59° 55′ 41″,2, Tidsforskjellen fra Christiania = 7′ 9″,5. Af de ovenanførte Jagttagelser følger altsaa Polhøiden af Gousta-Varden = 59° 52′ 2″,6 og Tidsforskjellen fra Christiania = 7′ 18″,4. Af disse Bestemmelser sees, at hele Vestfjorddalen ligger paa det Pontoppidanske Kart omtrent 7 Minuter for langt mod Syd, hvilket udgjør henved 1⅙ Norsk Mil. Den samme Feil fandtes ogsaa den 30te Juni paa Tinds Præstegaard Attraa, hvis Polhøide formedelst overtrukken Himmel vel ei nøiagtig kunde bestemmes, men dog efter lang forgjeves Venten een eneste Solhøide blev snappet imellem Skyerne omtrent 1 Time før Middag, hvilken Høide angiver Præstegaardens Polhøide omtrent = 60° 0′¼. Heraf følger altsaa, at saavel hele Tindsjøen som Vestfjorddalen maa rykkes 7 Minuter mod Nord, hvorved Afstanden imellem Tindosen og Kongsberg, der paa Kartet angives for liden, vil faa sin behørige Størrelse. Herved vil ogsaa Bratsberg Amt og følgelig Christiansands Stift blive en halv Snees Qvadrat-Mile større, end det er efter bemeldte Kart, da den hele nordlige Grændse maa rykkes betydelig imod Nord.

Efterat Hr. Flintoe paa Tind havde gjort et heldigere Udbytte af smukke Prospecter, end jeg af astronomiske Jagttagelser, vandrede vi lidt over Middagen den 30te Juni i Sneeveir mod Nord til Tessungdalen, hvor vi, trætte og forfrosne og vaade af det bestandige Slud, ankom sildig om Aftenen, og indlogerede os paa Gaarden Midbøen. Ved de heftige Bevægelser, som den besværlige Overgang over Fjeldet foraarsagede, var Chronometret, som jeg bar i en Læderkapsel i horizontal Stilling fastspændt paa Brystet, standset, og dette Uheld forhindrede mig fra at bestemme de følgende Steders Længdeforskjel fra Christiania. Regn og Kulde i Forening med den barske Fjeldegn gjorde vort Ophold her den 1ste Juli mindre behageligt. Da det imidlertid var Søndag, saa forsamledes en stor Deel af Almuen fra Nabolauget i festlig Dragt paa Midbøen, for at see paa de Fremmede og igjennem deres Kikkerter. Blandt disse fængslede

et Par særdeles smukke Koner, hver med sit Barn paa Armen, især vor Opmærksomhed, og en Pige ved Navn Sigrid vidste med ualmindelig Livlighed og Lune at forkorte os Tiden.

Den 2den Juli begave vi os fra Thellemarken over Tessung-Fjeldet til Opdal i den øvre Deel af Nummedal. Denne Overgang — og især Nedgangen af Fjeldet i Dalen — var den besværligste, vi hidtil havde prøvet. Det er næsten ubegribeligt, hvorledes en Hest, betynget med en saa svær Byrde, som vores Tøi og alle mine Instrumenter, kan stige ned ad saadanne steile, ujævne, med store nedrullede Stene bedækkede og med Buske bevoxede Bjergsider, uden at brække Benene, eller i det mindste ved den store Overvægt paa Ryggen gjøre et ufrivilligt salto mortale. For at forhindre det sidste maa Føreren, ved særdeles vanskelige Steder, af alle Kræfter holde Hesten tilbage ved Halen, for at forskaffe den fornødne Modvægt.

Da vi endelig lykkelig og vel vare komne ned i Dalen, mødte os det Uheld, at finde alle Døre lukkede og Husene tomme. Thi uheldigviis vare der 2de Bryllupper i Dalen, hvortil alle Gaardmænd og deres Familier vare indbudne, og da saadanne Bryllupper høitideligholdes uafbrudt i 8 Dage, saa var der for os kuns lidet Haab om at faa Natteqvarteer. Vi vandrede saaledes omtrent ¾ Mil lige til Dalens østlige Ende, førend vi traf nogen aaben Dør. Paa Gaarden Rogsland, hvor vi for vores Kløvdrivers Skyld, der tilforn havde tjent her, endelig bleve modtagne, maatte vi trætte og hungrige og vaade af en Bæk, vi havde vadet igjennem, endnu vente en god halv Time udenfor Døren, inden man havde raadslaaet og paa det skarpeste forhørt os om, hvo og hvorfra vi vare, hvorfor vi vare komne her? o. s. v. da man ei kunde begribe, som det hedte, at vi kunde gjort en saa lang og kostbar Reise uden at have noget Ærende. Det hele Forhør udførtes i en bydende og skrigende Tone. En høi Grad af Ureenlighed saavel i Huset som hos dets Beboere tilligemed det hele Ensemble, sammenlignet med den venlige Modtagelse, vi hidindtil havde truffet, opvakte hos mig den høieste Uvillie. Imidlertid maa man gjøre gode Miner ved slet Spil. Vi maatte paatage os det venligste Ansigt, som under disse Omstændigheder lod sig fremtvinge; Karlens og vor Forsikkring om, at vi baade kunde og vilde betale, og adskil-

lige Smigrerier, som bleve sagte den gamle Vertinde, bevirkede endelig, at der blev givet Ordre til at bringe os ind i Maala-Stua. Paa denne Gaard herskede en besynderlig Blanding af Ureenlighed og et Slags Pragt, ligesom hos dens Beboere af Stolthed og Uvidenhed. Den saakaldte Maala-Stue var en Sidebygning, der udgjorde et eneste meget stort Værelse, en saakaldet Spærrestue*), der var opført til Thingstue. Loftets 2 skraa Flader vare malede hvide, og inddeelt med farvede Linier i 300 til 400 Ruder, og i hver af disse Ruder var med de mest skrigende Farver malet Figurer, forestillende Dyr og Scener af Bibelen, med en saare nødvendig Underskrift under hver, som tilkjendegav, hvad Figuren skulde betyde. Her saaes Noahs Ark og Babels Taarn, fra hvilke 2 Hovedpunkter hele den øvrige tobenede og firbenede Vrimmel (naar de faa antediluvianske Personer undtages) maa ansees at være udstrømmede. Blandt denne brogede Forsamling forekom følgende Naboskab mig ret pudseerligt: de 7 kloge og de 7 daarlige Jomfruer, en Drage, en Bisp, en Præst, en Klokker og en Kirkesanger (alle med den sædvanlige Underskrift), blandt hvilke de 2 sidste, uagtet de vare rene Karrikaturer, dog havde en vis Individualitet, som syntes at tilkjendegive, at de vare malede ad vivos og for Honneurens Skyld indbragte i denne fornemme Forsamling; hvorimod de øvrige sandsynligviis vare rene Idealer, Fostere af Kunstnerens egen glødende Phantasie. Paa Døren saaes en lang tynd Figur med friseret Haar, høirød Kjole med stive Skjød, sorte Buxer, hvide Strømper og Sko, der i den ene Haand holdt en liden trekantet Hat, i den anden en lang tynd Stav, hvorpaa han støttede sig. Han havde aldeles Udseende af en gammel verkbruden Skræddersvend; men Underskriften sagde: „Dette er Roland", og ved nøiere Betragtning forvandlede Staven sig til et Slagsværd. I Stuen stod, foruden adskilligt andet Skramlerie, 3 uhyre store Kar af 3 til 4 Alens Gjennemsnit, hvori var nedlagt Læder i Barkelud til Garvning.

Efterat vor Skydsbonde, formedelst gammelt Venskab, var bleven

---

*) Jeg troer man kalder saaledes det Slags Bygninger, hvor det sædvanlige Loft mangler, saaledes at Stuen rækker op under Spærrebjælkerne, og saaledes oventil ender sig i en Kile.

beværtet med det bedste Huset formaaede (Flødegrød), og vi andre, som det kunde falde sig, med tyk Melk, Fladbrød og Ost, lagde vi os til Hvile; men i hvor mødig jeg var, saa fik jeg neppe en Times Blund formedelst en Mængde Lopper, der her, som sædvanlig i Bøndernes Senge, vrimlede, og foraarsagede en Fornemmelse lig den at hvile paa Brændenelder. Om Morgenen beklagede jeg mig for Vertinden, og fik til Trøst, „at det kunde være slemt nok for dem der ei var vant dertil". Dog skiltes vi i al Venskabelighed fra hende; ja hun bad os endelig hilse vore Koner fra hende, og føiede til, at dersom vi en anden Gang kom der til Dalen, især en famille, da kunde vi tage ind hos hende.

Saaledes styrket og forberedet maatte jeg den 3die Juli om Morgenen sige mine muntre Reisefæller Farvel, for alene at begynde den besværligste Deel af min Reise, nemlig Gangen over Hardangerfjeldet, mod hvilken den hidtil udførte Reise maatte ansees som en let og behagelig Spadseregang. De gik mod Øst, og jeg lidt hjerteklemt mod Vest langs opad Dalen for at faa Hest over Fjeldet fra en af de høieste Fjeldgaarde paa Fjeldets østre Side. Bestandig steeg Dalen høiere og høiere, og Gangen blev tungere og tungere; Solheden udmattede end mere. Her mødte jeg en Kone førende en Kløvhest, paa hvilken i hver Kløv var fastbunden en dyb Kurv, suldpakket med Hø, og af hver Kurv stak 2 Børnehoveder frem. Dette er den eneste Maade, paa hvilken de Stakler kan føres opad de steile og ujævne Fjeldstier, hvor et voxent Menneske kuns med Anstrengelse og Forsigtighed kan gaa. Naar Foraaret kommer, maa nemlig Moderen med Børnene, om de end ei vare mere end et Par Maaneder gamle, drage til Fjeldsæteren med Kreaturene. Imidlertid spares omhyggelig de faa Græsstraa, der vore hjemme omkring Gaarden, for i det mindste at afgive nogen Hjelp til en tarvelig Vinterfourage. Dette synes mig at være den traurigste Side af Fjeldbondens Liv, at han maa opleve 2 Vintre i hvert Aar. Saasnart nemlig Sneen er af Marken, hvilket her først indtræffer i Slutningen af Juni Maaned, drager han op i en Egn, hvor endnu alle November Maaneds ubehagelige Ledsagere vente paa ham. Efter lidt mere end 2 Maaneders Liv i en øde Fjeldegn, hvor ingen Blomst mere kan gro, men hvor ikke

sjelden Snee, Slud og Nattefrost, og altid skjærende Vinde hjemsøge ham, vender han tilbage til sin Arne, og bereder sig til den alvorligere 9 Maaneders Vinter. Disse Sæterstuers Indretning, som siden nøiere skal beskrives, er særdeles ynkelig. Og dog fortalte en Kone os, at hun havde ligget i Barselseng der. Vanen og stærke Nerver gjøre Alt udholdeligt. De ere ret tilfreds i deres Stilling; thi lykkeligvis kjende de intet bedre.

Overalt, hvor vi spurgte efter Hest, fik vi til Svar, at alle Kreaturene vare paa Sæteren. Min Skydsbonde blev omsider utaalmodig, og yttrede flere Gange, at han nu ikke kunde føre min Bagage længer. Kuns med Møie fik jeg ham overtalt til at ledsage mig til Østre-Nørstebø, den øverste Fjeldgaard paa den østre Side af Fjeldet, hvor man sagde, der boede en Mand, som var forpligtet til at skaffe Skyds. Vi ankom her omtrent Kl. 2 Eftermiddag. Da Afstanden imellem Nørstebø og Maursæter (den første Fjeldgaard, i Hardanger i Bergens Stift, paa den vestre Side af Fjeldet) regnes for 9 norske Mile, og disse naturligviis formedelst Fjeldets Høide (der omtrent falder i Sneegrændsen) ere meget besværlige, saa bestilte jeg 2 Heste, for saavidt muligt at spare mine udtømte Kræfter ved at ride, hvor Terrainet tillod det. Jeg spurgte derpaa Konen i Huset, om hun kunde give mig noget at spise, og overraskedes ved det saare behagelige Spørgsmaal: „Kan Du spise Fisk?" Hun tillavede mig derpaa en liden Ret sprængt Ørret, og det var første Gang siden jeg forlod Tinds Præstegjeld, at en saa kostelig Forfriskning var bleven mig til Deel. Ei heller var jeg selv kommen aldeles tomhændet til Huus. Paa en af de nærmeste Gaarde havde jeg opdaget og tilhandlet mig en halv Snees Æg, hvilket jeg i min udtømte Pengepung forsigtig bar i Haanden. Af disse kogte jeg selv med Secunduhret i Haanden et Par (en Forretning, jeg ei torde betroe min Vertinde) og forhøiede Maaltidets Glands ved et Glas Maderavin. Ingen, der ei selv har været i lignende Omstændigheder, kan forestille sig den Rigdom af Nydelse, der laa i dette Maaltid. Ved en saa lang og usædvanlig Anstrengelse, forenet med en, i det mindste for den Uvante, slet Føde og Mangel af den behørige Søvn, kommer Legemet i en saa stærk Underballance af Kræfter, og den physiske Trang

til nærende Føde bliver saa stor, at man ordentlig synes at føle sin Tilværelse med Behagelighed, naar denne Trang for et Øieblik afhjelpes.

Da jeg er kommet til at berøre Capitlet om Mad og Drikke, vil jeg med et Par Ord omtale den Diæt, som den Reisende maa holde i Fjeldegnene. Af Brød findes intet uden grovt Havre-Fladbrød; sød Melk er om Sommeren ei at faa, da alle Kreature ere til Sæters; suur Melk derimod savnes næsten aldrig. Dog er denne ofte Maaneder gammel; thi paa Sæteren skummes den, og efter at man har lavet Ost af en stor Deel, sendes det Overblevne paa Kløv i store Bimpler ned til Gaarden, og bevares i en almindelig Melkebeholdning, hvor Nyt og Gammelt blandes om hinanden. Dens Farve spiller derfor undertiden i det Grønlige, og den pirrer Næsen inden man endnu faar den i Munden *). Foruden flere Slags skarp Ost finder man undertiden endnu en Melkespise, nemlig den saakaldede Prim **), fra hvilken dog enhver Kjøbstæd-Mave strængeligen maae afholde sig, da selve Bønderne, der ere vante til den, kun spise nogle faa Skeer ad Gangen. Smør erholdes altid særdeles godt og friskt. Det fremhæres i en trebenet Træringe, hvoraf det fremrager i Form af en Halvkugle. For Fremmede maa altid en ny og urørt Halvkugle fremsættes; jo større den er, desto bedre tolker den Vertens Velstand og hans Opmærksomhed for Gjæsterne. Af Kjødspiser faar man intet andet end saltet og vindtørret Gjedekjød, som sædvanligt er flere Aar gammelt. Dette skjæres med en skarp Tælleknív langs efter Træolerne i lange tynde Spaaner, lig Høvlespaaner, og hvo der ei

*) I Begyndelsen torde jeg ei smage denne Melk, men mærkede snart, at af al den Kost, her var at faa, var denne den mest nærende og velgjørende for Constitutionen. Jeg vil vel tro, at en saadan Diæt vilde hos en Kjøbstædboer ved hans sædvanlige Liv foraarsage en fuldkommen Indigestion: men imellem Fjeldene taaler man Alt.

**) Prim kaldes Myse-Osten, førend den er indkogt til saadan Fasthed, at den kan formes. Dog er den saa stiv, som en meget haard Meelgrød. Den spises med Skeer og dyppes i tyk Melk. Det er formodentlig den concentrerede Melkesyre, der, naar denne Spise ikke nydes særdeles sparsomt, selv i en Bondemave foraarsager de voldsomste Udtømmelser.

har Tænder, hvormed han formaar at overklippe Træpinder, maa endnu karve det smaat, ligesom man karver Tobak. Vi forsøgte det baade kogt og stegt, men fandt den oprindelige spegede Tilstand at være den fordrageligste. Øl er undertiden at faa; men uagtet det er meget stærkt, saa er det dog usmageligt, saasom det sædvanlig er dovent og tykt; det foraarsager Hovedpine og slukker ei Tørsten. Af en Tønde Malt brygges ei mere end en Tønde Øl. Bonden sætter ligesaa megen Ære i, ved Gjæstebudet at beverte med stærkt og fedt Øl, som den bemidlede Kjøbstædboer i at opvarte med udsøgt gammel Vin. Ved Bryllupper løbe Ølbollerne mange Gange Bordet rundt, førend Maden røres; og dette foranstaltes, som det hedte, af den Grund, at naar Gjæsterne flittig havde smagt Øllet, saa regnede de det ikke saa nøie med Maden. Som et Bevis paa den Pris, Bonden sætter paa sit Øl, og tillige paa hans Gjæstfrihed, tjener følgende Træk. Nils Milan i Vestfjorddalen (en smuk, høi, blaaøiet 70aarig Olding) havde overladt sin betydelige Gaard til sin Svigersøn, og blot forbeholdet sig (foruden Livsophold) 12 Tønder Byg aarlig til at brygge Øl af. Naar han havde brygget en Tønde, stod han i Stuedøren eller gik endog henad Veien for at indkalde enhver Vandrer, at smage hans Øl, og havde ei Ro, førend Tønden var tom. Da vi opholdt os paa Milan, havde han nylig brygget, og krøb i det mindste hvert Qvarteer ned i Kjelderen for at fylde sin Bolle. Det hjalp ei at vi undsloge os med den Forsikkring, at vi ei vare tørste, saasom vi nylig havde drukket. „Drik Du kuns, det er godt!“ sagde han, og ingen kunde sige det venlige Ansigt Nei. — Brændevin er ikke sjeldent, dog gjøre Bønderne sjelden Brug deraf; i det mindste har jeg i Fjeldegnene ikke seet Spor af Drukkenskab, og paa nogle Gaarde havde man slet intet, uden hvad man fik fra Kjøbstaden. Thee og Caffe kjender man i det høieste af Navn, og om end den Reisende medbringer samme, kan han dog ei faa dem tillavede af Mangel paa Melk og Fløde og af Mangel paa Koge- og Drikke-Kar. Træboller og et Par Gryder ere i disse Egne det eneste Huset formaaer.

Førend jeg begiver mig paa Overgangen over Fjeldet, vil jeg endnu med et Par Ord berøre Fjeldbøndernes Huse og Husgeraad. I Vestfjorddalen er sædvanlig Husets Hoved-Indgang forsynet med et

lidet Skur, hvis Tag bæres af et Par tykke dreiede Colonner eller Støtter, der vel ikke høre til nogen af de bekjendte 5 Ordener, men dog gjøre en ganske god Effect. Paa en af Husets Ender seer man en Frontespice, der bæres af lignende Støtter *). Huset bestaar sædvanlig blot af et Par smaae Stuer, hvoraf den forreste er Kjøkken og Dagligstue, den inderste Sovekammer. Et Stykke derifra staar, ganske isoleret, den saakaldede Stolpebod, som indeholder Husets Rigdom. I underste Etage gjemmes nemlig Fødevarer, saasom Korn, tørret og speget Gjede- og Souve-Kjød, o. s. v., i den øverste alle Slags Huus- og Kunst-Flids Producter. Paa Snorer under Loftet hænge her flere Dusin uldne og linnede hjemmevirkede Teppener af alle Slags Farver og Mønstre; paa Væggene sees Mandens og Hustruens Brude- og Høitids-Klædninger med dertil hørende Belter og Hovedstads. To store brogede Kister, bemalede den ene med Mandens, den anden med Hustruens Navn, indeholde forskjellige Kramvarer af finere Slags, saasom Silketørklæder, smaae Speile, gamle Sølvskeer, Sølvbægere, Kruse, Linned og forskjellige mindre Sager, henhørende til mandlig og qvindelig Syssel. Alting er opstillet til Skue i en Slags symmetrisk Orden, og Kisterne staae med opslaaet Laag, at den Fremmede kan see sin Glæde i Husets Velstand. Laagets indvendige Flade er sædvanlig prydet med brogede Kobberstykker eller Tegninger. Saaledes saaes hos Eystein Hansen paa Ingolfsland Manden og Konen afbildede i deres Bryllupsstads. Paa en Hylde finder man gjerne nogle Glas, et Par umage Thekopper, en Caffekande uden Laag, eller andre lignende Fajance- eller Porcellains-Artikler; Ting, der aldeles ei ere bestemte for dagligt Brug, men kuns tjene til Stolpebodens Prydelse. Her findes ogsaa gjerne de store, med brogede Blomster og Løvverk bemalede, Ølboller, hvis Rand aldrig mangler en Indskrift, der bevidner Øllets Kraft. Paa en saadan Træbolle hos Eystein Hansen stod omtrent følgende:

Det var et grepa Øl, det var Oxhammer Drikka;
Hvo drikker vel deraf, maa sig om Skjægget slikka.

Paa et andet Sted brontede en saadan Bolle med, at den første Gang

*) See foranstaaende Tegning af Ingolfsland.

havde slaaet 12 Mand under Bordet. — I dette Værelse findes ogsaa et Par Senge, bestemte til Leie for den Fremmede. Disse Senge ere opredede med Halm, hvorpaa er udbredt uldne Tepper; over sig har man enten et Par lignende Uldtepper eller en Lammeskinds Feld. Lagen bruges ikke; et Stykke Linned lægges vel over Hovedgjærdet; men det strækker sig ei længer, end til Sengens halve Længde. Ere disse Skindfelder ganske nye, og Sengen ei i dagligt Brug, saa hviler man saare behagelig i den; i modsat Fald har den sine Ubeqvemmeligheder. — For al denne Herlighed er der ofte ingen anden Lukkelse, end en simpel Trælaas, der dog sikkerlig er mere dirkefri, end den kunstigste engelske Laas, og for sin sindrige Simpelheds Skyld fortjener at tages i Diesyn. — En Ting maa jeg til Slutning berøre, der især støder den Fremmede i Fjeldbøndernes Huse, nemlig deres Gulves Ureenlighed. Lige fra den Tid at Huset blev bygget og Gulvet blev lagt i Bedstefaders eller Oldefaders Tid, har Gulvet aldrig været reengjort anderledes, end ved at feies med en Kost (en Lime); alt det Snaus, som ved Bondefamiliens daglige Færdsel paa Marken indbringes i Stuen, nedtrædes og indtørres i Gulvet; og man kan let begribe, hvad Udseende et saadant Gulv efter et halvt Seculum kan faa. Jo høiere man kommer op i de kolde Regioner, desto større bliver denne Ureenlighed; Livet bliver her saa besværligt, at man ei kan tænke paa dets Zir.

En stor Deel af Eftermiddagen (Tirsdagen den 3die Juli) og den paafølgende Formiddag tilbragte jeg paa Nørstebø med at gjøre astronomiske og magnetiske Observationer, saasom den bestilte Skyds først ankom efter 24 Timers Forløb. Desuagtet oppebiede jeg den med den største Taalmodighed; thi min Frygt for i denne Afkrog maaskee ingen Hest at faa, var dog tilintetgjort; og da min Skydsbonde just samme Dag skulde flytte til Sæteren, og desuden ei kunde vente at komme tilbage fra denne lange Overreise førend om otte Dage, saa vare fra hans Side adskillige Foranstaltninger nødvendige, der ei hastigere kunde tilendebringes. Foruden ovenomtalte videnskabelige Beskjæftigelser, benyttede jeg ogsaa denne lange Mellemtid til at udruste mig til den forestaaende Fjeldreise. I Forening med Vertinden gjorde jeg nemlig endeel mislykkede Forsøg paa, af de overblevne Æg at bage Pande-

kager; men da vi vare uenige i Principerne, og i Grunden begge ligemeget forstode os paa det Practiske af Kunsten, saa blev det erholdte Product saa lidet tillokkende, at jeg skjænkede min mindre noieregnende Skydsbonde det hele Qvantum. Først Kl. 2 om Eftermiddagen den 4de Juli begave vi os paa Reisen; og dette havde den Ubehagelighed til Følge, at jeg blev nødt til at tilbringe 2de Nætter paa Fjeldet.

Den store Fjeldryg, der adskiller Bergens Stift fra Christiansands og Agershuus Stifter, — eller det Vestenfjeldske fra det Søndenfjeldske, — og hvis sydligere Deel fører Navn af Hardanger-Fjeld, den nordligere af Fille-Fjeld, gaar omtrent fra Syd til Nord med nogen Afvigelse mod Østen. Fra denne Ryg gaa mindre Fjeldrygge, ligesom Ribbeen, ud imod Østsiden, og danne der lange snevre Dale, der strække sig fra Vest mod Øst. Naar man gaar fra Thellemarken mod Nord, maa man derfor idelig overstige betydelige Fjelde, for at komme fra den ene Dal til den anden. Alle Elvene løbe ogsaa fra Vest mod Øst. Hovedfjeldets Brede er meget forskjellig; fra Hallingdal til Eidsfjord angives det for 14 Mile; fra Nørstebø til Maursæter, som ovenfor anført, for 9 Mile; fra Nørstebø til Ullensvang for 14 Mile; sydligere er Breden endnu større. Det snevreste Pas er det, hvor den almindelige Postvei gaar, imellem Lysne i Leirdal udi Sogn og Skogstad i Valders. Veien slynger sig her langs med Fordybninger eller et Slags snevre Dale, saaledes at den næsten overalt ligger i Ly af høiere Fjelde. Kuns paa et kort Stykke Vei i Nærheden af Suletind, hvor Veien har naaet Fjeldets Høide, er man udsat for den paa aabne Bjergflader skjærende Vind, og alle den urolige Athmosphæres Angreb. Den Vei, vi skulde vandre, gaar bestandig mod Vest, skyder omtrent 2 Mile fra Nørstebø over Lougen Elv, og gaar derpaa paa den nordlige Side af Normanns-Lougen Sø, fra hvilken Lougen-Elv kommer*); herfra gaar den i Nordvest, imellem Fjeldene Haarteigen og Hallingskarven, til Maurset i Eidsfjord**).

---

*) Egentlig udspringer den fra Fjeldet Hartog eller, som Hardangerne kalde det, Haarteigen.

**) Denne saavelsom de øvrige Stier, paa hvilke Bønderne deels om Som-

Det Opdalske Compas, skulde man tro, havde en Misvisning af 90° mod Vest; thi den Verdens Kant, som hos alle andre Christne Folk kaldes Vest, heder i denne Dal Nord. Saaledes kalde de Hardangerne, der komme til dem over Fjeldet fra Vest, Normænner; at gaae fra Rogsland til Nørstebø eller over Fjeldet, kaldes at reise Nord paa; og Normans-Lougen Søe vil, efter deres Compas udlagt, sige „den Søe, hvorfra Lougen udspringer, og som man maa reise forbi, naar man vil besøge Normænnerne". Førend jeg var kommen underveir med denne besynderlige Sprogbrug, kunde jeg aldrig blive enig med min Leder, naar vi talte om Beliggenheden af en eller anden Gjenstand. Endelig fik jeg Oplysning om den rette Sammenhæng ved følgende catechetiske Dialog. Jeg: „Er det ikke nu Middag?" Han: „Jo". Jeg: „Staaer ikke Solen i Syd om Middagen?" Han: „Jo". Jeg: „Altsaa ligger jo hin Fjeldspids lige under Solen, ikke, som Du siger, i Vest, men i Syd?!" — Hidindtil var det gaaet godt, og han havde uden Vanskelighed indrømmet Præmisserne; men Conclusionen opbragte ham, og han svarede ganske tvært: „Mæ kalder de inte saa mæ". — Anledningen til disse forkeerte Benævnelser kommer formodentlig deraf, at Dalen stiger mod Vest op mod Fjeldet og bliver der koldere og ufrugtbarere. Denne umildere Egn forvexle de med det sande Nord, og alle de, som komme fra den Ende af Dalen, hede saaledes Normænner.

I flere Timer bleve vi ved bestandig at stige opad; først ud paa Eftermiddagen havde vi tilendebragt den besværligste Deel af Opstigningen paa Fjeldets Side, endskjøndt vi først den næstfølgende Eftermiddag naaede det høieste Punct. Intet kan tænkes mere melancholskt, end det Syn, der her frembyder sig for Øiet. Det hele Fjeld udgjør en ensformig og uoverseelig Flade, hvor intet Spor af Vegetation findes, undtagen et Par graa og gule Mosarter (formodentlig Rensdyr-Mos og Islandsk-Mos), der dog paa Afstand aldeles falde sam-

---

meren til Fods, deels om Vinteren paa Ski vandre over Fjeldet, findes rigtig anførte paa det Pontoppidanske Kart. Dog maa den Sti, vi fulgte, ligge lidt nordligere, end paa Kartet; thi vi fik ikke Normans-Lougen Sø at see.

men med Fjeldets naturlige Farve; og et Slags fortagtigt Ris, som jeg ikke ret veed, enten det var Dvergbirken eller den paa de danske Heder almindelige Lyng. Den eneste Afvexling, Øiet undertiden støder paa, er store Sneefonder af mere end 100 Alen i Længde og Brede og flere Alen i Dybde. Alle Fordybninger i Fjeldet ere nemlig opfyldte og udjævnede med Snee; hvor Fjeldets Overflade er nogenlunde jævn, er den deels afblæst af den her bestandig herskende Vind, deels paa denne Aarstid optøet af Solen. Midt om Sommeren er denne Snee temmelig blød, især lidt efter Middag og noget under Overfladen. Hesten er derfor frygtsom ved at gaa paa den, saasom den jævnlig træder igjennem, og da synker i til Bugen. For at komme løs igjen, velter den sig om paa Siden, hvorved den kaster Rytteren ubarmhjertigen i Sneen, og gjør derpaa et Par voldsomme Spring, for at komme paa et fastere Sted. Man støder sig vel ikke, men da man ved det uventede Fald let kan komme under Hesten, eller ved dens uregelmæssige Spring faa et farligt Slag, saa maatte jeg, efter at have gjort et Par saadanne Volter, gribe til at stige af ved Sneefonderne og følge Hesten i sømmelig Afstand. Paa andre Steder ere store Myrer (Moser), der vel ikke ere dybe, men dog ere Fodgængeren til megen Besvær. Adskillige større og mindre Kjærn (smaae Søer) findes her og; men disse ere langt fra at forskjønne denne Ørken. De mangle den venlige Omkrandsning af grønlige Skove og græsbeklædte Bakker, og ligne saaledes et Speil uden Indfatning, der blot tjener til at fordoble Billederne af den sørgelige Livløshed. Det hele Fjeld ligger overstrøet med en Mængde større og mindre Steenbrokker, hvoraf en stor Deel holde en Cubikfavn og derover. Paa mange Steder bestaar hele Grunden af saadanne Sammenstyrtninger, hvorover Gangen saavel for Menneske som Hest baade er besværlig og farlig, naar de alendybe Aabninger mellem de sammenstyrtede Stene skjules af Mos. Overalt seer det ud, som om der over det hele Fjeld var gaaet en stor og almindelig Ødelæggelse; thi om man end kan antage de mindre Stene som en Frembringelse af flere Aartusinders Forvittring, saa synes dog de større isolerede Masser vanskelig paa denne Maade at kunne forklares. Min Cicerone erklærede ogsaa om disse Masser, at de laa der fra Syndfloden.

Disse store Steenmasser, hvoraf man næsten overalt i en Kreds om sig seer en 50 Stykker, tjene til at finde Vei i denne Ørken uden Compas. Thi paa de største af disse have Vandringsmændene, i den Linie hvor Veien gaar, opstablet 2 eller 3 mindre Stene, saaledes at man, saasnart man har forladt en af disse Mærkestene, gjerne snart igjen faar Øie paa den næste. I den levende Følelse af sin Hjelpeløshed paa disse Steder er man alt for alvorlig stemt til, at den hos raa Mennesker ellers almindelige Ødelæggelses-Lyst her skulde kunne yttre sig. At nedrive disse Mærkestene vilde derfor betragtes som et ugudeligt Foretagende; tvertimod anseer enhver Vandrer sig forpligtet til at opsætte dem, som af Vinden kunde være omkastede. Om Vintertiden eller i mørke Sommernætter, da disse trøstende Veiledere blive usynlige, er derfor Gangen over Fjeldet saare farlig *). Jeg kaldte

---

*) At denne Vei tilforn er befaret af Biskopen i Stavanger, naar han drog paa Visitats til Hallingdal, og at den da ogsaa ansaaes for farlig, kan sees af følgende Sted, uddraget af: „Udkast til en Beskrivelse over Hardanger i Bergens Stift i Norge, samlet af sal. Hr. Marcus Schnabels efterladte Papirer af H(ans) S(trøm)", hvor det heder S. 39: „at ellers Eidsfjord, som i gamle Dage har udgjort et Præstegjeld for sig selv, har ligget under Stavanger Stift", og af hvad Aarsag, det viser Peder Claussen i hans Norriges Beskrivelse S. 74—75, naar han saaledes skriver: „Inderst i Hardanger Fjord ligger et lidet Præstegjeld, heder Eidsfjord, oc ligger til Stavangers Stict, oc er skifft dertil i fordum Tid fra Bergen Stict i (imod) en Sogn kaldet Suede Sogn, ligger norden for Karmsund, paa det at Bispen i Stavanger kunde disbedre faae Forderskab offuer Fjeldet, naar hand drager til Hallingdal at visitere; oc er det fra Stavanger oc ind til Eidsfjords Gjeld 18 store Mile, de 6 i Nordnordost til Sandeid, oc siden de 12 mod Ostnordost; siden hafuer hand 14 Mile offuer Halne-Fjeld eller Hardangers-Fjeld til Hallingdal, oc ere der Boder paa Fjeldet, som Folck kand blifue i om Natten, af hvilcke den ene kaldes Biskops-Bo, thi der er ingen Gaard paa Fjeldet, oc det er forbødet, at ingen skal drage offuer dette Fjeld efter Bartholomei Tid (24 Augusti, hvilket efter den forbedrede Calender egentlig svarer til vores 4 September) oc inden Korsmes om Vaaren (3 Maji eller vores 14 Maji), paa det de skulde icke offuerfaldis aff Snee, eller forvildis oc blifue borte". Foranførte Suede Sogn er ventelig Sveens Annersogn til Findaas Præstegjeld i Søndhordlehn. B.

disse Mærkestene trøstende Veiledere, og det med Flid; thi de ere paa denne Vandring det eneste Spor af Mennesker, man kan vente at træffe; og naar man i nogen Tid ingen saadan Mærkesteen har seet, saa tilintetgjør den næste, man opdager, den opvaagnende Ængstelighed ved det trøstelige Udsagn: „Du er endnu paa ret Vei".

Min Ledsager gik foran og talte med sin Hest, udrustet med en gammel Bjørne-Rifle, for dermed, ifald Leiligheden tilbød sig, at kunne skyde et Reensdyr *). Bag efter fulgte jeg, snart ridende, snart gaaende for at vedligeholde Varmen. I sidste Tilfælde satte Karlen sig op paa min Hest, for at hvile sig ud. Undertiden gik Veien over Bekke eller store Vandsamlinger, der ikke uden stor Omvei kunne undgaaes; og da kastede han sig paa Maven paa Hestens Lænd bag ved Kløven, og det lille Dyr gik nu med vaklende Skridt under den dobbelte Byrde over den stenige og ujævne Bund. Langt hen paa Eftermiddagen traf vi 4—5 Mennesker og nogle Heste, der kom fra den anden Side af Fjeldet. Da det er ligesaa sjeldent for Vandreren her at træffe Mennesker, som for et Skib i rum Sø at opdage en Seiler, saa passerer man ikke forbi, uden at praie hinanden. Den ene var fra Omegnen af Bergen, de øvrige vare hardangerske Handelsmænd; og jeg hørte nu første Gang paa Reisen det bergenske Tungemaal. De gave os den glædelige Efterretning, at der ikke var meget Snee paa Fjeldet og at Lougen ikke var større eller stridere, end at vi uden Vanskelighed kunde sætte over den.

Kl. 10½ om Aftenen ankom vi til det Sted, hvor Lougen skal passeres; her ligger paa den nordlige Side af Elven en Fjeldstol eller Sæterhytte, som om Sommeren er beboet, og hvor vi skulde overnatte. Til vor store Lykke laa Prammen, som Hardangerne havde

---

*) I Vestfjordbalen gaar Kløvdriveren bag sin Hest, og kjører den med et Par lange Tømmer; paa Fjeldet derimod, hvor enhver har nok med sig selv at bestille, og især ved Opgangen ad Fjeldets Side, hvor Hesten ofte maa trænge sig igjennem Krat og fremragende Grene, og stundom gjøre et Spring, gaar dette ikke an. Karlen styrer sin Hest ved Formaninger og Trusler, ligesom de engelske Fragtvognskudske. Naar et Reensdyr skydes paa Henreisen over Fjeldet, nedgraves det i Sneen, og afhentes paa Tilbageveien.

brugt til Overfarten, endnu paa den sydlige Bred af Elven; thi i andet Fald havde vi maattet bivouaqvere, saasom al vor Raaben ikke vilde været istand til at vække Hyttens Beboere af deres Søvn, for at bringe os den. Da denne Pram var saa liden, at den netop kunde føre os 2 Mennesker, saa maatte Hestene, een for een, svømme over den stride Elv; og for at Strømmen ei skulde tage Hesten med sig, førte jeg den ved Bidslet, imedens Karlen roede. Det var ynkeligt at see de stakkels Heste, der svedende vare komne i den iskolde Elv, staa paa den anden Elvebred i den kolde gjennemtrængende Vind, zittrende som et Aspeløv over det hele Legeme. Den stærke Afkjølning, som en saadan Afdampning, især under Paavirkningen af en kold Vind, foraarsager, er noksom bekjendt. Da vor Dagsreise paa et Par tusinde Skridt nær var tilendebragt, kunde de ikke engang gaa sig varme, imedens de bleve tørre, men bleve, belemrede med en Beenhelle, overladte til Nattekulden, for at gnave et Par Græsstraaer til Recreation for Dagens Byrder. Lykkeligviis taaler Fjeldhesten ligesom Fjeldmanden en god Dyst, inden han faaer noget Meen.

Efter en god halv Times Banken og Raaben aabnedes endelig Hyttens Dør. Allerede denne Hyttes Udside opvakte Gru hos mig. Den er opstablet af utilhugne afrundede Graasteen (Geschieber) uden mellemlagt Leer eller Jord, saaledes at man paa mange Steder kan stikke en Arm ind igjennem Væggen. Af den bestandig udtrængende Røg vare disse Stene kulsorte; dette tilligemed Hyttens, ifølge Materialiernes Ubeqvemhed, saare uregelmæssige Form, gav samme Udseende mere af et Tilflugtssted for vilde Dyr, end af en Bopæl for Mennesker. Indvendig var den ved et Bræde-Skillerum afdelt i to Rum, af hvilke det yderste benyttedes til at melke Køerne i, det inderste til Familiens Ophold. Det sidste holdt vel neppe sex Alen i Qvadrat. Paa de 2de Sidevægge vare et Slags faste Koier, fyldte med noget gammel Halm *), hvori den middelaldrende Kone, 3 Piger

*) At man omgaaes sparsomt med denne Halm, og at den vist ofte er flere Aar gammel, kan man slutte deraf, at den paa Kløv maae bringes 3 Miles Vei herop fra Bygden, ja vel endog fra andre Bygder, da Fjeldbygderne lidet eller intet Korn frembringe.

og 2 halvvorne Drenge laa. I hver Koie, der havde samme Længde som Stuevæggen, laae 2 Partier i Længden med Fødderne imod hinanden. Midt paa Gulvet laae 4 raa Stene, hvorpaa opgjordes en Ild af tørre Qviste. Den største Deel af Røgen gaar op igjennem et firkantet Røg- eller Lys-Hul i Taget (thi til Vinduer er der ingen Plads); men da Væggene ei ere vindtætte, saa stiger Røgen aldrig lodret op, men en stor Deel gaar ud af den Væg, som vender fra Vinden. Den, der ei er vant til dette Slags Bopæle, vilde derfor reent qvæles af Røg, dersom han ei søgte hen til den Side af Ildstedet, som vender imod Vinden. En bestandig Ild maa vedligeholdes, saasom man for Lysets Skyld altid maa have Røghullet aabent, og saaledes Varmen ligesaa fort gaar forloren, som den erholdes. Den øvrige Plads paa Gulvet var afbenyttet til alle de Kar og Redskaber, som til Familiens Ophold og Sæteriets Drift vare fornødne. Men hvad som mest forskrækkede mig, var at see en Ko med sin nybaarne Kalv staaende derinde, fordi de endnu ei kunde udholde Nattekulden under aaben Himmel. Med nogen Betuttelse saa jeg mig om, men kunde ingensteds opdage nogen Plads, hvor jeg blot kunde hvile mine trætte Lemmer; thi paa Søvn saae jeg nok her ikke var at tænke. Jordgulvet var af Familiens daglige Bedrift, og Koens Mangel af Respect for Stedet, vaadt og slibrigt; et Par Træbænke vare saa smale, at knapt den halve Ryg kunde hvile derpaa; alle Senge vare fulde, og saa desuden lige saa lidet tillokkende ud som Jordgulvet. Jeg gjorde Anslag paa en af Bænkene, men Konen, der ei vilde tillade dette, vækkede en af sine Sønner, bad ham at lægge sig paa den ene Bænk, Karlen paa den anden, og mig at tage Plads ved Siden af hendes yngste Søn. „Om Jorden end var gloende, maatte Du dog gaa paa den", tænkte jeg ved mig selv, i det jeg stred med min Modbydelighed for dette Leie, „det er dog blot en Overgang". Men førend jeg i fuld Paaklædning lagde mig ned, bandt jeg Snore om Haandleder og Ankler, knappede Kjolen tæt sammen om Halsen, udbredte et Haandklæde under Hovedet, kort søgte at spærre alle Adgange for en indtrængende Fiende, og belavede mig paa at udholde en skarp Beleiring. Men desværre opdagede jeg, at det lille muntre Insect, som de Naturkyndige meget passende have givet Tilnavnet

irritans, ogsaa gjerne kunde fortjene at bære sin Frændes Navn penetrans. Efter en Times Blund var al Ro forsvunden. Hertil kom, at Koen, der stod paa den anden Side af Ildstedet, blev tørstig og begyndte at vandre omkring og snuse til alle Kar, for at opdage Vand. Deels denne Drift, deels maaskee ogsaa den dette Dyr medfødte Nysgjerrighed, bragte den tilsidst til at anstille en Undersøgelse mellem mine Instrumentkasser, der stode opstillede ved Siden af min Koie, og at belugte den fremmede Gjæst. Af Frygt for, at den her skulde foranstalte nogen Ødelæggelse, maatte jeg tilbringe en stor Deel af det øvrige af Natten med at tilbagedrive dens ofte fornyede Angreb. Kl. 5 om Morgenen begyndte Familien at komme i Bevægelse og Koen blev dreven ud. Efter saa haard en Dag og en saa lidet vederqvægende Hvile trængte vi begge til nogen Forfriskning. En Blikkasse, hvori jeg bevarede nogen indkogt Bouillon (et kosteligt Efterladenskab af mine Reisekammerater), og som paa hele Reisen havde gjort Tjeneste som Forraadskammer, Koge- og Drikke-Kar, blev altsaa fremtaget. Jeg lavede mig noget Bouillon, og spiste et Stykke Brød til denne vederqvægende Drik; til min Ledsager, der deels af det ubeqvemme Leie, deels af Kulde, var stiv og utidig, lavede jeg en Hjertestyrkning af varmt Vand, Rum og Sukker, hvilken Drik satte nyt Liv i ham, og af hele Familien blev rost som en sand Nectar. Efter en hjertelig Afsked begave vi os paa Veien (Thorsdagen den 5te Juli).

Morgenstunden var kold og fugtig, men efterhaanden trængte Solen igjennem Taagen. Klokken imellem 8 og 9 om Formiddagen opdagede vi med Glæde en Flok Kreature (Køer, nogle Faar og et Par Heste) i Nærheden af en Steenhytte. Men denne Glæde forsvandt for en stor Deel, da vi traadte nærmere og fandt Hytten uden Dør og i samme et Par Drenge, som vare ifærd med at klæde sig paa, og som blot havde overnattet her med deres Qvæg. Paa Gulvet laa et Par Hestedækkener, der udgjorde disse Nomaders Seng. I Hytten var ellers intet at see, uden en stor Kobberkjedel med nogen grønlig tyk Melk; udenfor stode 3 store Tiner, indeholdende deres Mundforraad og øvrige Fornødenheder, nemlig en Bunke sort Havrefladbrød, nogle Læderstumper, Skomager-Redskaber o. s. v. De fortalte os, at dette unge Qvæg blev opkjøbt i Hardanger, Christiansands

Stift og flere til Fjeldet stødende Egne, og derpaa om Vaaren drevet op paa Fjeldet. Her maa Røgterne lade sig lede af Qvæget, der den hele Sommer vandrer omkring for at opsøge Beite (Græsgang). Disse stakkels Drenge tilbringe saaledes den hele Sommer, saavel Nat som Dag, under aaben Himmel, hvad enten det sneer eller regner. Naar Veiret var alt for slemt, stablede de nogle Stene sammen til et Slags Skuur, hvori de om Natten kunde krybe ind og i det mindste skjule den øverste Deel af Kroppen; men desuagtet forsikkrede de, at de ofte krøbe ud af samme aldeles gjennemblødede indtil Skindet. Paa disse Skuurs Opbyggelse kunde de ei heller anvende nogen synderlig Flid, da Qvæget bestandig driver omkring efter Føden, og de, som lydige Tjenere, maatte følge *). Og med alt det saa de rødmossede ud. Deres Underholdning bestod i det omtalte Havrefladbrød og Melk, de fik af Køerne. Om Qvæget, naar det om Foraaret kommer paa Fjeldet, er nok saa magert, bliver det inden Efteraaret fedt, og drives da langs Lougen-Elv til Kongsberg eller Drammen, for at sælges som Slagt. En saadan Dreng har, om jeg mindes ret, en 10 til 15 Rdlr. for Sommeren, og kan vel ved den Ost, han laver, gjøre sig en liden Fordeel, saasom Husbonden ikke saa nøie kan beregne, hvad der fra det daglige Underhold kan blive tilovers. Jeg mærkede snart, at her var intet at vente, og at mit Partie var det velholdneste; at Touren altsaa var til mig at agere Vert. Min Blikkasse maatte altsaa igjen for en Dag; i den hentede den ene Dreng reent Vand, imedens den anden opgjorde Ild, og vi lavede os en oplivende Toddi. Blikkassen gik rundt; vi sværtede vel Fingrene og brændte Lipperne lidt, men Indholdet var kraftigt, og inden den var udtømt, vare alle cordiale og ved godt Mod.

Formiddagen var smuk, Himmelen aldeles klar, og Solen skinnede temmelig varmt; heller ikke var Vinden stærk, saa at Vandringen efter Omstændighederne gik ret behageligt. Imellem Klokken 1 og 2 om Middagen indtraf vi ved en øde Steenhytte, hvis Tag var nedfaldet, og som min Ledsager kaldte Holmekjærn-Lægret**). Da

---

*) Telte kjendte de engang ikke af Navn.

**) Formodentlig af et nærliggende Kjærn eller Vand ved Navn Holme-

her var Beite for Hestene, ønskede han at hvile et Par Timers Tid, imedens vi nød vort tarvelige Middagsmaaltid. Min Ledsager fremsatte til fælleds Brug sin Smøræske, til Vederlag for hvilken jeg fremlagde et Stykke Spegepølse og en Flaske Rum, et Stykke Brød havde jeg, ved særdeles Afholdenhed paa hele Veien, sparet for at have i Behold til Forfriskning paa Fjeldet; og uagtet det var over 14 Dage gammelt, og følgelig saa haardt, at det vanskelig kunde skjæres med en Tælleknив, var det mig dog mere velsmagende, end min Kammerats Havrefladbrød. Efter fuldendt Maaltid lagde min Sancho sig paa Maven paa Fjeldet for at sove. Hans egentlige Navn har jeg glemt. Han var ligesaa fiirskaaren og rundrygget og ligesaa enfoldig, som hin vidt berømte Vaabendrager, men desværre langt fra ikke saa lunefuld. Jeg havde derfor kuns liden Underholdning af ham paa Veien. Uagtet han et Snees Gange havde gjort Touren over Fjeldet, vidste han dog kuns lidet at fortælle mig om de her mødende Gjenstande. Uagtet jeg maaskee trængte mere til denne Vederqvægelse end han, overvandt jeg mig dog, for at gjøre de sædvanlige astronomiske og magnetiske Jagttagelser.

Da vi havde vandret en Stund, gav min Veiviser mig den Efterretning, at nu begyndte alle Vande (Elve) at løbe med os (mod Vest), istedetfor at de hidindtil havde løbet imod os (mod Øst), d. e. med andre Ord, at vi nu havde naaet Fjeldets høieste Punct paa dette Sted. Jeg maatte her igjen beklage, at mit Barometer var sprunget. Som bekjendt har der for nogle Aar tilbage været foreslaaet at lægge en ny Vei til Bergen omtrent over dette Strøg af Fjeldet. I denne Hensigt, for personligt at undersøge den locale Beskaffenhed, foretog nu værende Hs. Excellence Herr Statsminister Anker i Aaret 1811 en Reise igjennem Nummedal over Hardanger-Fjeldet til Bergen. I denne Henseende vilde det være interessant at have et Nivellement af Fjeldet og en nøiagtig Bestemmelse af dets

---

kjærn. Ved Læger forstaaes formodentlig en saadan Hytte, hvor Fædriverne undertiden leire sig med deres Qvæg, og (efter Budstikkens 2den Aargang 1820 No. 49—50 S. 388) betyder Fælæger det samme som Havnegang.

Bredde i forskjellige Gjennemsnit af samme fra Øst mod Vest. Dette vilde give det klareste Begreb om Fordelene og Vanskelighederne ved dette Projects Udførelse. At Fjeldet her er høiere, end paa det snævre Pas, hvor Postveien gaar, er klart saavel af den længere Tid, der behøves til at bestige det, som af den større Mængde Snee, her ligger om Sommeren, og af Vegetationens næsten fuldkomne Død. Det høieste Punct af Postveien paa Fillefjeld fandt jeg, som siden skal vises, 4095 Fod; og jeg formoder, at det høieste Punct paa Hardangerfjeldet ikke var langt under 5000 Fod. Skraaningen her er ellers saa liden, at jeg i Begyndelsen ligesaalidet kunde mærke at vi stege ned, som jeg i lang Tid tilforn havde bemærket, at vi endnu stege opad.

En Følge af at vi havde naaet det høieste Punct var dog, at Udsigterne mod Vest nu begyndte stærkt at udvide sig. To Gjenstande beholdt vi den hele Eftermiddag for Øine, nemlig Fjeldene Haarteigen og Hallingskarven. Disse to Fjelde paa Fjeldet reise sig ganske lodret op af den øvrige uhyre Steenmasse. Den første seer ud som et lodret trekantet Prisma, hvis øverste Flade ligger bedækket med evig Snee *); den sidste som Ruinerne af en lang lodret Muur, hvis øverste Flade ligeledes er bedækket maaskee med 100 Fod dyb Snee og blaaagtig Iis. Paa sine Steder, hvor denne Muur er ujævnt afbrudt, hænger Sneen og Isen ned over de hældende Skraaflader, og naar næsten lige ned til Foden; men paa de fleste Steder ere Sidefladerne aldeles lodrette, saa at ingen Snee kan fæste sig paa dem. Denne Fjeldrad strækker sig omtrent fra Øst mod Vest i en Længde af sikkerlig 1½ Norsk Miil; den vestligste Ende er uregelmæssig afbrudt, og i samme Linie, men i en Afstand af maaskee ½ Miil, hæver sig atter en Ruin af denne Fjeldmuur, under Navn af Halling-Jøkulen **).

---

*) Dens Høide er af Provst N. Herzberg og Prof. C. Smith fundet = 5408 Fod.

**) Dog er jeg uvis, om dette virkelig var Hallingjøkulen, saasom min Veivisers ubestemte Udsagn noksom viste, at han ei var sikker i sin Sag. Hverken Hallingskarven eller Hallingjøkulen findes angivne paa det Pontoppidanske Kart, og deres geographiske Beliggenhed er meget uvis. Om jeg erindrer ret, kunde man fra Tessungfjeldet see Gousta, Haarteigen og

Efterhaanden som Bjergfladen begyndte at hælde mod Vest, blev den mere og mere ujævn; her hæve sig paa alle Kanter betydelige Fjeldtoppe, og Vandringen kan ikke længer, som hidindtil, fortsættes i lige Linie. For at beskytte mig imod den skarpe Nordvestvind, maatte jeg uden paa Kappen endnu tage en stor Skindkrave, som bedækkede mere end det halve Legeme. Søvnen overvældede mig saaledes, at jeg slumrede mellem hvert Skridt Hesten gik. Deels af denne Grund, deels for at holde Varmen, nødtes jeg til at gaa hele den øvrige Vei.

Om Eftermiddagen Kl. 7 kom vi til den første Bergenhusiske Fjeldstøl, som ligger 2 Mile fra Maurset og tilhører en Gaardmand i Syssendal (om jeg erindrer ret). Her traf vi 3 af Eiermandens Børn, en Pige paa 20 Aar og to særdeles vakkre og godlidende Smaadrenge paa 5—6 Aar ved Navn Thormod og Baard. Pigen var iført den i Bergens Stift almindelige Vampe, d. e. en Kofte af Faareskind, paa hvilket den korte Uld vender indad mod Kroppen. Denne Dragt er intet mindre end klædelig, især naar den er gammel og smudsig. Alle 3 havde et stille og belevent Væsen. Den lille Stue saa mindre ureenlig ud, end den Støl, hvor vi tilbragte forrige Nat, og min Veiviser, der ynkedes over sine Heste, og beklagede, at de 2 Mile herifra til Maurset vare de besværligste af den hele Vei, ønskede at hvile her. Nødig gav jeg mit Minde hertil; thi jeg havde endnu ei forglemt forrige Nats Besværligheder, og Pigen yttrede heller ikke synderlig Lyst til at beholde os; det høieste, vi kunde bringe ud af hende, var den negative Tilladelse: „jeg kan jo ikke drive dem ud paa Fjeldet saa seent om Aftenen, men de seer selv Leiligheden". Og

---

Hallingskarven. Dersom man fra Goustas Top kan see Suletind (imellem Maristuen og Nystuen paa Fillefjeld), hvilket jeg finder temmelig sandsynligt, saa kunde man ved en stor Triangel (hvis største Side, Suletind —Gousta, blev henved 18 geographiske Mile, de 2 andre 14 og 12) sammenbinde disse 3 mærkværdige Fjeldtoppe, Gousta, Suletind og Haarteigen, og derved bestemme deres Beliggenhed. Med det af Prof. Gauss i Gøttingen nylig opfundne Heliotrop kunde man let signalisere fra det ene af disse Puncter til det andet; kuns faa saadanne Triangler udfordredes til med Kjæmpeskridt at gjennemvandre det hele Norge fra Kongsvinger til Bergen, og fra Sneehætten paa Dovre til Lindesnæs.

denne var i Sandhed meget simpel. I det ene Hjørne var ved Hjelp af 2 Bræder paa Gulvet afdeelt en liden Firkant, hvori laa nogle Faareskinds Overfælde; dette var de tre Sødskendes Seng. For Resten var en trebenet Krak det eneste Møbel, jeg saa. Denne overlodes mig, Pigen satte sig paa Sengkanten og min Veiviser paa Jordgulvet. Hun opvartede os med ganske fortræffelig nymalket Melk og tændte Ild for at varme os. Imidlertid fik min Veiviser fat paa en kort Haandlee, hvormed han paa en Myr møisommelig afslog noget Storr-Græs, redede mig deraf et Leie paa Gulvet under en Favn Ovæs eller Ovistebrænde, som i en Mands Høide var opstablet imod Væggen. Klokken 10 lagde vi os til Ro, men Klokken 11 sprang Døren op, og 2 Mandfolk, der lode til at være bekjendte med det Locale, styrtede i største Iil henimod Sengen; den mindste Dreng begyndte at skrige, den ene af de Fremmede at skjænde paa ham. Pludselig opvaagnet kunde jeg i Førstningen ei begribe Hensigten af dette natlige Besøg i denne Ørken 2 Mile fra Mennesker; men endelig erindrede jeg at have hørt noget tale om Bønderkarlenes Maade at fri paa, og fandt endelig Opløsning paa Gaaden. Ved den Uro, som dette foraarsagede, begyndte Brændestablen, hvorunder jeg laa, at bevæge sig og truede hvert Øieblik med at begrave mig. Yderst fortrædelig over denne forstyrrede Nattero, spurgte jeg hvad dette skulde betyde, og hvad de vilde her, og fik til Svar, at de ei vidste her vare Fremmede. Da jeg indsaae, at her ei var videre at tænke paa Søvn, stod jeg op, vækkede min Veiviser og bad ham sadle paa Hestene. „I Jesu Navn skal vi ud paa Fjeldet nu midt om Natten!" raabte han; jeg forestillede ham, at da jeg ikke kunde faa Ro til at sove, ønskede jeg heller at fortsætte Reisen til Maurset, hvortil han endelig fandtes villig. Imidlertid samlede jeg al min Bagage og bar samme udenfor Hytten, imedens Hestene bleve sadlede. Under disse Forberedelser var der begyndt en Raadslagning imellem Pigen og hendes Elskere, og da jeg kom ind for at hente det sidste af mit Tøi, tilbød den ene, at de vilde gaa sin Vei, om jeg vilde blive. Dette virkelig ædelmodige Tilbud roste og takkede jeg dem meget for, men Hestene vare allerede sadlede, og min Sancho var nu bleven trodsig og vilde afsted. Jeg undsaa mig ogsaa for at benytte mig deraf, da

de i Mulm og Mørke vare vandrede herop paa Fjeldet, og skulde nu idetmindste gaae 2 Miil tilbage med uforrettet Sag. Det var at forlange formeget af Gjæstfrihed. At Pigen var forlegen over det Forefaldne, var tydeligt; thi hun talte selv ikke et Ord, men lod alle Underhandlinger udføre ved de Andre. Da jeg lagde nogle Penge paa en Hylde for at betale min Fortæring, lod hun ved den ældste af Drengene fremsætte den ivrigste Protest, saasom jeg, hedte det, intet havde erholdet, som var værd at tale om.

Saaledes begyndte vi igjen vores møisommelige Vandring Klokken 12 om Natten. Himmelen var aldeles stjerneklar, Maanen stod endnu lidt over Horizonten; Thermometret viste 3—4 Graders Kulde, Græsset var belagt med Rimfrost, og der var frosset ¼ Tomme tyk Iis paa Vandet. Den stjerneklare Himmel forjagede lidt efter lidt den Mismod og Uvillie, som mine Fatalia havde opvakt. Efterhaanden begyndte det at dages; Solen kom frem over Fjeldtopperne saa klar og reen som paa den klareste Vinterdag. Hvo kjender ei det oplivende Indtryk af den opgaaende Sol paa Vandringsmanden, der har været under aaben Himmel den hele Nat? Min Længsel efter at komme fra disse sørgelige Høider ned igjen i den lavere Verden blev stærkere og stærkere; men naar vi havde steget nogle 100 Fod ned, hævede Bjergfladen sig igjen opad, og jeg begyndte atter at blive utaalmodig. Endelig — o Glæde! — en Smørblomst! den første Affending fra den levende Verden, der bød mig velkommen. Jeg nænnede ei at afplukke den; den var maaskee den eneste i denne Ørken i en halv Miils Distance rundt omkring. Naturens maaskee i flere Aarhundreder forgjeves gjentagne Forsøg paa at frembringe og vedligeholde den paa dette Sted vilde da været forspildte. Jeg kaldte min Sancho tilbage for at dele Glæden med mig; men ligesom Synet af den døende Natur paa ham formodentlig gjorde et mindre traurigt Indtryk, saaledes syntes han ogsaa kuns ufuldkomment at begribe min Glæde ved Tegnet til dens Opleven. Fra dette Øieblik var al Mismod forjaget; Veiene hældede nu meer og meer; med raske og muntre Skridt vandrede vi fremad, og endelig viste sig — et ordentligt Huus med Skorsteenspibe og Vinduer, og flere andre Udhuse i Nærheden paa en meget stor Græsmark. Det var det længe foronskede Maurset. Dog

kuns et Par 100 Skridt fra Maalet mødte os en Vanskelighed; vi skulde ned over en stærk hældende og aldeles glat Bjergflade, paa hvilken Hestene ikke kunde fæste Fod. Efter flere forgjeves Forsøg lykkedes det os endelig at faa dem uskadte ned.

Klokken var omtrent 4 om Morgenen (den 6te Juli), da vi traadte ind. Et Par unge Folk laa her, fuldkommen afklædte (uden Linned) i en Seng under en Skindfæld; ved Siden af Sengen hang en Vugge i to Jernlænker under Loftet. Jeg traadte udenfor, for at give dem Leilighed til at paaklæde sig. Efter at have nydt lidt Forfriskning lagde jeg mig Kl. 5 paa Gulvet i Stolpeboden, og fik en særdeles forfriskende Søvn til henimod Kl. 8. Det forekom mig som om denne halvtredie Times Søvn aldeles havde givet mig Erstatning for de to foregaaende gjennemvaagede Nætter. Det er en herlig Indretning, at Naturen saaledes kan skynde sig, naar den har noget at afgjøre i kort Tid. Dog var jeg ganske stiv af den stærke Træk igjennem det aabne Gulv.

Jeg har allerede før anmærket, at man sædvanlig hos Bonden udspørges om Navn og Bestilling. Det sidste var gjerne en vanskelig Post at gjøre Rede for; thi at svare „Professor ved Universitetet" var det samme som intet Svar at give. Jeg greb derfor enten til at sige „at jeg var en af dem, som underviste de unge Folk, der gik i Præstelære" *), eller „at det var mig som skrev Almanakken". Det sidste Svar gav jeg paa Maurset, og Manden hviskede derpaa sin Hustru i Øret: „det er Almanak-Mesteren" og under denne Titel passerede jeg lige til Ullensvang, hvor det ombyttedes med „Stjernekikkeren".

Maurset ligger netop lidet under Sneegrændsen, altsaa vist meer end 3000 Fod over Havfladen. Korn trives ei; det korte Græs har ogsaa her, som i alle de høie Fjeldegne, en brunladen Farve; ogsaa det har tabt sin eiendommelige Skjønhed. Ingen Markblomst er at

---

*) Dette Svar var just ikke ganske correct; men Bonden har ikke ret Begreb om anden Lærdom, end Præste-Lærdom. Naar andre, som ikke havde faaet denne Underretning, saa mig omgaaes med Instrumenterne, dannede de sig selv et Slags Begreb; saaledes spurgte nogle mig, om jeg var af dem, som skrive Landkarter; i Leirdalsøren sagde En: Du er vel en Uhrmager?

see. Man fortalte mig, at for en 30 Aar siden var denne Egn ubeboet; her fandtes kun nogle Fjeldstøle. Regjeringen opmuntrede nogle Colonister til at flytte herop ved at give dem Skattefrihed. Den nærværende Beboers Fader var (troer jeg) den første, der nedsatte sig paa Maurset. Nedenfor Maurset ligge 4—5 andre af disse nye anlagte Gaarde paa Fjeldet inden man kommer ned til Eidsfjord. Saa lidet frugtbar Egnen seer ud, saa leve dens Beboere dog ganske vel. Manden paa Maurset sagde: „de fleste tro, at Fjeldmanden lever et usselt Liv, men jeg vil ei bytte med nogen Dalboer". Han beskrev mig derpaa deres 4—5 daglige Maaltider, og det er sandt, deriblandt forekom Retter, som vare ganske antagelige; iblandt andet var Regelen 2 Gange om Ugen Flødegrød, og jævnlig Reensdyrsteeg og Fuglevildt.

Det skjønne Veir indbød mig til at forblive her indtil noget over Middag, for at bestemme Stedets geographiske Beliggenhed. Kl. 8 maalte jeg adskillige Solhøider; men henimod Middag trak en stor Sky for Solen, og truede med at tilintetgjøre mit Forehavende. Noget over Middag skinnede den i faa Secunder igjennem tynde Skyer, og jeg var heldig nok til at snappe en Solhøide, som gav Polhøiden af Maurset = 60° 24′ 53″. Paa Nørsteboe fandt jeg Polhøiden = 60° 19′ 38″, og Uhret angav Tidsforskjellen imellem disse 2 Steder = 4′ 54″ 5, altsaa Længdeforskjellen = 1° 13′ 37″ (som Nørsteboe ligger østenfor Maurset). Heraf findes den lige Horizontallinie imellem disse 2 Gaarde at være = 9.1 geographiske Mile, eller 35900 Rhinlandske Favne, hvilket meget nær udgjør 6 Norske Mile. Veiens Krumninger til høire og venstre og Afvigelser fra Horizontallinien kunne vel forøge dens Længde adskillige Procent, men 9 Norske Mile, som den er angivet for, bliver den vel neppe, endog efter denne Forøgelse.

Konen i Huset var Assistent ved de astronomiske Jagttagelser, for hvilke hun yttrede en særdeles Interesse, og ønskede idetmindste ligesaa ivrigt som jeg, at det dog maatte blive klart til Middag, saa at jeg kunde udføre mine Jagttagelser. Hun fortalte mig, at Solformørkelsen den 7de Septbr. 1820 havde været ringformig paa Maurset,

hvilket efter Stedets Beliggenhed ogsaa er sandsynligt *). For ei at tage Feil af hendes Mening tegnede jeg en sigd- eller segeldannet Figur, lig Maanen nogle Dage efter Nyet, og spurgte om Solen ei havde seet saaledes ud; men hun vedblev sin Paastand, at den saa ud som en heel Ring. Ligeledes talte hun meget om den store Comet 1811. Efter Mandens Forlangende opsøgte jeg ved Hjælp af Compasset i det sydlige Fjeld et Punct, der ligger lige i Syd for Huset, for at han ved Hjelp deraf kunde see, naar det var Middag. Himmelen have vi Nordboere, Gud skee Lov! tilfælles med Jordens lykkeligere Climater. Den er det eneste Skjønne, som kan oplive den stakkels Fjeldmands Øie og Sind. Det er intet Under, om han med Interesse betragter den.

Efterat vore astronomiske og physiske Arbeider vare tilendebragte, og efterat alle Gaardens Beboere havde stillet sin Nysgjerrighed med at see igjennem min Kikkert **), (et Instrument de vel kjendte af Navn, men aldrig før havde seet), blev jeg kaldet til Bords. Paa Bordet, der var dækket for mig alene, stod paa et reent hvidt Klæde en Træbolle med Flødegrød og et Sølvstob, og ved Siden laa en Sølvskee, der efter Figuren at dømme var sine 100 Aar og derover. Under Maaltidet fortalte Manden, at skjøndt han selv ingen Hest eiede til at skydse mig videre, kunde han dog hos sin Huusmand faa en laant; men saasom vi, for at komme ned til Eidsfjord, skulde stige ned over en steil Klippevæg paa en Slags Steentrappe, der havde over 1000 Trin, hvorpaa en Hest med Vanskelighed kunde stige op, men med Oppakning aldeles ikke ned, saa vilde han og en ung Hallingdøl, som var i hans Tjeneste, paatage sig at bære min Bagage paa Ryggen til Eidsfjord; thi paa denne Maade maatte de bringe deres Øst og Smør

*) I Bergen var den ringformig, og de 4 Hovedmomenter af dette sjeldne Phænomen iagttoges der under de heldigste Omstændigheder af Hr. Bohr.

**) I nogen Forlegenhed over hvad jeg skulde finde for en Gjenstand at stille Kikkerten paa, valgte jeg i Mangel af andet nogle Sneepletter i de omliggende sorte Fjelde. Men da jeg havde overgivet Kikkerten i deres egen Vold, hørte jeg strax efter det af Overraskelsen fremtvungne Udraab: „nei se hu Svartsie borte i Fjeldet; jeg seer saa skjellig hu slikker sig om Munden!“ Fra dette Øieblik var Kikkerten dem først ret interessant.

og andre Producter ned af Fjeldet. For denne yderst besværlige, 2 Mil lange, Gang forlangte de tilsammen 1 Rdlr. Mit Tøi blev altsaa sammenbundet i 2 omtrent lige tunge Partier, og hver tog sit paa Ryggen og vandrede afsted. For at Ingen skulde have noget at klage over byttede de Byrde, hver Gang vi hvilede. Allene Sextant-Kassen vilde paa et Par 1000 Skridt medtaget alle mine Kræfter; hver af dem bar vist den tredobbelte Vægt. Men det var ogsaa et Par Karle i deres bedste Alder (den ene 21 den anden 25 Aar), imod hvilke jeg kuns var en liden Dverg.

Veien gik bestandig nedad; Græsset begyndte at faa en grønnere Farve, og Løvbusker at blive hyppigere. Efterat have vandret en halv Mils Vei, kom vi til en Elv, der i en vild Fjeldegn slyngede sig imellem de uregelmæssige og skarpe Klipper i de forunderligste Boininger. Klippernes Dannelse nøder Vandreren til 4 eller 5 Gange at sætte over een og samme Elv, naar nemlig Veien paa den ene eller anden Side bliver alt for ufremkommelig. Elven flyder eller, rettere sagt, bruser i bestandig Fos i 10—20 Alen dybe Klippe-Kløfter. De Broer, over hvilke man her gaar, ligne Klipperne i Raahed, ei i Styrke. To Tømmerstokker ere forbundne med Tverstykker i Form af en Stige. Den Ende af Stigen, som vender fra Fossen, er betynget med et Par Stene; den anden Ende rækker ud over Gabet, hvorigjennem Fossen løber. Fra den anden Side rækker en lignende Stige frem, og de nærmeste Ender af disse Stiger ere forenede ved en tredie Stige, som hviler løs paa Enderne af de forrige. Altsammen ligger løst paa Fjeldet, og man gaar egentlig paa en dobbelt Vægtstang, hvis lange Ender ere stærkt nok betyngede til i Nødsfald at bære 2 Mand, skjøndt de ved denne Vægt allerede gynge, naar man er paa Midten lige over den hvidskummende Fos. En større Tyngde vilde upaatvivlelig hæve Endevægterne, og Vandreren dumpede da, ligesom fra en Fælde, med den midterste Stige i Svælget. Jeg lod derfor altid mine svære Ledsagere gaa foran, og skyndte mig med lette og hastige Trin over det midterste Stykke. Jeg tvivler paa, at denne Construction findes beskrevet i noget Verk over Bro-Bygningskunsten.

Paa flere Steder havde Elven betydelige lodrette Fald; især blev jeg i nogen Afstand opmærksom paa et, der var saa høit, at det op-

kastede en stærk Røg lig Riukands-Fossen. Jeg yttrede Lyst til at betragte det nærmere, men mine Ledsagere svarede: „den Fos er ei værd at see paa; nei har Du Lyst at see en Fos, skal vi vise Dig en, som er ½ Fjerding (⅛ Miil) høi". — En halv Fjerding høi, og det i eet Fald, det er umuligt?! — „Jo ganske rigtigt, en halv Fjerding i eet Fald og uden at berøre Fjeldet; det er kuns en Fjerdings Vei til Krogs for os, og vi følge dig gjerne derhen, naar Du har Lyst til at see den". Vi dreiede af mod Norden, og kom efter nogen Vandring ind i et Vildnis, hvor vi snart krøbe op, snart ned af Klippe-Affatser, snart trængte os frem imellem Buske. „Nu have vi kuns et kort Stykke igjen", sagde de, „her ville vi aflægge vores Byrde til vi komme tilbage, da Gangen er besværlig". Hallingdølen blev ved Tøiet, og jeg fulgte langsomt efter den anden, da den stærke Solvarme i Forening med den yderst besværlige Gang udpressede Sveden, og nødte mig til ofte at standse for at drage Aande. Det foruroligede mig, at Hallingdølen ikke fulgte med. Iblandt mit Tøi fandtes en stor Lædercapsel, hvori ved Begyndelsen af Reisen var over 30 Rdr. i Kobber; hver Gang denne skulde lægges paa Kløven, hedte det: „ka har Du i Skreppa Di, hu er saa tung?" Ogsaa paa Maurset var dette Spørgsmaal fremsat, og da det var besvaret, lød det: „Du er vel forsynet". Allerede engang tilforn havde Følelsen af Vægten og Klangen af Pengene fristet en Dreng, der skydsede mig til Bolkesjø, til at fraliste mig en liden Pengepung med et Par Rixdaler, som jeg havde leveret ham at bære (en, efter Gullik Bolkesjøes Erklæring, i Tind uhørt Gjerning, som han ærgrede sig over skulde være udført i hans Huus). Da Pungen savnedes, var jeg ganske forberedet derpaa, og kjendte Tyven. Det er en gammel Regel i Fægtekunsten, at man ei skal hæfte Opmærksomheden paa sin Modstanders Klinge, men paa hans Øine; thi den første viser kuns det næste Angreb, efterat det allerede er begyndt, de sidste Planen dertil førend det begyndes. Den forslagne Fegter gjør sig derfor undertiden Umage for at skele, for at hans Øine ei skulle røbe hans Planer. Der foregaar sjelden nogen stærk Bevægelse i det Indre, uden at ledsages af et lidet Bølgeslag paa Overfladen. Fuldkommen at tilbagetvinge dette formaar vist ingen Øvelse eller Kunst; idet-

mindste vil den opmærksomme Jagttager blive Bestræbelsen vaer. Naar jeg steg af Hesten og gik ind i Skoven for at ophænge mit Barometer, hvilket paa Gangen over Bolkesjø-Heia flere Gange skede, stillede Drengen sig altid saaledes, at jeg fra mit Standpunct kunde see ham, og holdt Pungen frem, eller lagde den foran sig paa en Træstub. Dette forekom mig strax noget søgt, og det var tydeligt, at han vilde vise mig, at han intet tog af Pungen. Det var Fegtemesterens Skelen. Paa Bolkesjø listede han sig, imedens jeg paa Gaarden opstillede mine Instrumenter, op i Gjæstestuen, tog den hele Pung, og skyndte sig afsted. Naar man stolede mere paa saadanne Bemærkninger, vilde man ofte kunne forebygge lignende Tilstød. Paa Maurset havde man, bedraget af de vel slebne Instrumenters Glands, spurgt mig, om de vare af Guld. Jeg havde vel nedsat denne Idee om deres Kostbarhed ved at sige, at de kuns vare af Messing; men Fjeldbonden sætter høi Priis paa alle Metaller. Et Uhr veed han saare vel at skattere, og hos mig havde man seet 2. „Skulde de have noget Anslag i Sinde imod Dig?" tænkte jeg; „intet er lettere for disse 2 Kjæmper, end at kaste dig ned over Brinken, og dele dine Efterladenskaber. I denne Ørken kan saadant ei let opdages". Maursetterens Ansigt havde jeg endnu ei ret dechiffreret; det var forstandigt, men havde et Træk omkring Øinene, som forekom mig lidt forborgent; idetmindste forstod jeg det endnu ikke. Han havde desuden som Soldat været nogle Aar i Frederiksstad og Christiania, gode Skoler for slumrende Talenter. For Hallingdølen selv var jeg rolig; men han var Tjenestekarl og maatte vel lyde sin Husbonde. De havde ofte gaaet foran mig, og talt sammen, uden at jeg havde lagt Mærke til deres Samtale. Planen var maaskee aftalt. Enhver veed, hvor faa Secunder der behøves til at saadan Tankerække kan gjennemkrydse Hovedet, uagtet den bliver vidtløftig at fremsætte i Ord. Jeg fortsatte imidlertid uafbrudt min Gang; „have de noget i Sinde", tænkte jeg, „saa finde de dig nok, om du end ei kommer op paa Brinken". Frygt følte jeg egentlig ikke; det var kuns en Tanke-Beskjeftigelse. Lidt førend jeg var kommen op paa Brinken, hørte jeg Hallingdølens ilsomme Trin bag ved mig, og glemte snart den hele Sag over det Syn, som her viste sig for mig. Vi kom fra et Krat pludselig ud

paa Kanten af en lodret Kløft i Fjeldet, der syntes saa smal, at jeg troede med et Steenkast at kunne naa den modsatte, endnu høiere, Fjeldvæg. To, aldeles lodrette, Fjeldvægge indslutte en Slags snever Dal, hvis Dybde er saa stor, at alle Gjenstande paa Bunden have et blaaagtigt Skjær. For at give Indbildningskraften en Slags Maalestok for denne Høide, eller en Stige at hæve sig paa, vil jeg blot gjøre følgende Sammenligning. Enhver, som har seet Vor Frue Kirkes gamle i 1807 ødelagte Spir i Kjøbenhavn (det forhenværende høieste i bemeldte Stad) veed, at naar man gik tæt under Kirken, syntes den øverste gyldne Krone at svæve i Skyerne. Denne Krones Høide angaves til 380 Fod; man tænke sig nu denne Krone hævet til den tredobbelte Høide (thi Dalens Dybde her, fandt jeg over 1200 Fod), og sig selv fra dette Standpunct at skue ned under sine Fødder; eller endnu bedre: man stille sig ved Foden, og tænke sig en Elv — af Størrelse som Agers-Elven *) — styrtende sig lodret ned fra den forrige Høide, og man har nogenlunde et Begreb idetmindste om Dimensionerne af dette Natursyn. Det øvrige Gjennemrystende ved denne Scene vil jeg ei vanhellige ved kraftløse Beskrivelser. Naturen er ofte for stor for vore svage Ord; den sønderlemmende og successive Fremstilling af alle Dele, nokfaa heldig udført, mangler dog den væsentligste Effect — Total-Indtrykket. Reis selv hen og sku! er alt hvad jeg har at sige.

Mine to Reisekammerater vare, uagtet de ofte havde været ved Fossen, blevne ligesaa oplivede og begeistrede som jeg. Deres Munterhed og Snaksomhed var uden Ende. I Tankerne gjorde jeg dem med Undseelse Afbigt for min Mistanke. I Førstningen havde jeg ikke vovet mig hen til Brinken for at see ned, uden at klamre mig fast til en stor løs Steen af et Par Mands Høide, der laa lige paa den yderste Kant, deels af den ovenfor anførte Grund, deels for ei at blive hovedsvimmel. Men, ligesom de kunde ahne mine Betænkeligheder, holdt de sig bestandig i nogen Afstand fra mig; hver sysselsatte

---

*) Mine Ledsagere erklærede, at de aldrig havde seet Fossen saa liden som denne Gang, da man her, som næsten i hele Bergens Stift paa den Tid, ei havde havt Regn i 2½ Maaned.

sig kun med sig selv, og med Beskuelsen af Fossen; de krøb omkring paa forskjellige Puncter og lagde sig paa Maven med Hovedet ud over Klippen for at see ned i Dybet, og yttrede den barnligste Glæde ved hver nyopdaget Gjenstand. Jeg tog derfor ikke i Betænkning, at lade den ene holde mig ud over Brinken, for noget tydeligere at see ned i Dybet, og — han slap mig ikke.

Følgende er et kort Sammendrag af deres Fortælling og mine egne Bemærkninger.

Denne Fos, hvis Navn er Vøringsfossen, dannes af 2de Elve Bjorei og Leiro (af hvilke den første var den, vi allerede ofte havde passeret), der kort ovenfor det store Fald forene sig til een Elv, som endnu vedbliver at føre Navnet Bjorei. Den samlede Elv dreier sig ganske faa Skridt fra Faldet med eet under en ret Vinkel, og styrter sig derpaa pludselig ned i den føromtalte Kloft, som kaldes Maabbe-Dalen. I Bunden af denne under Fossen er en stor bundløs Hule, udhulet af Vandet, der ved den stærke Luftpresning og Stødets Heftighed springer tilbage i Skum, og hæver sig som en Regnstøtte lige op til Faldets Begyndelse. Om Vinteren danner sig af dette ogsaa ligesom ved Riukand-Fossen et Iisrør, der skjuler Vandfaldet. Da kan man hugge Hul paa Isen og med Stang støde ned i Hulen, men finder ingen Bund. Dalen, som egentlig kuns er en Revne i Fjeldet, dreier sig i mangfoldige Bugtninger og Vinkler, saa at man nede i den synes, man er indsluttet paa alle Kanter. Elven fylder i Begyndelsen næsten, dog ei ganske, Bunden i den trange Dal; paa hver Side af den saaes en smal Rabat, hvorpaa man fra Dalens modsatte Ende kan trænge frem næsten lige under Fossen. Lidt Græs voxer her paa Bredderne; dette lokker aarlig nogle Bønder herind. Om Dalens Sneverhed og Dybde, endog noget længere nede, kan man gjøre sig et Begreb af følgende. Manden paa Maurset fortalte, at hans yngre Broder, som boer paa en Gaard i denne Dal (jeg tror ei der er mere, end den samme i hele Dalen) kan, naar han sidder i Høgsæte*), uden at bevæge Hovedet, paa een Gang

*) Høisædet er den øverste Ende af det lange Bord, der i Røgstuerne staar langs efter Midten af Stuen; dette er Husbondens Plads.

igjennem Lioren*) see begge de modstaaende Fjeldtoppe eller Fjeldkanter.

Jeg ønskede nu at have nogenledes en Idee om Fossens Høide, og valgte, i Mangel af bedre, følgende Methode. Den ene af mine Ledsagere blev beordret at tage en Steen, saa stor som han med een Haand kunde løfte, og kaste den ud over Brinken; den anden at lægge sig paa Maven paa Kanten, og ved et kort og tydeligt „Stop!" tilkjendegive Øieblikket, naar han saa Stenen slaa an paa Vandet. I nogen Afstand satte jeg mig med Chronometret og tællede Antallet af Slag, der forløb imellem Kastet og Kammeratens Stop. Dette Forsøg blev 2 Gange gjentaget, og gav begge Gange nøiagtigt 22 Slag. Chronometret gjør 5 Slag i 2 Secunder, altsaa er hvert Slag = $^2/_5$ Secund = 0,''4, følgelig 22 Slag = $8^4/_5$ Secund = 8,''8. Nu er Legemers frie Fald i første Secund = 15,6 rhinske Fod, og da Faldhøiderne i forskjellige Tider forholde sig som Qvadraterne af Tiderne, bliver Faldhøiden i 8,''8 = 1208 rhinlandske Fod, hvilket er vores Standpuncts Høide over Dalens Bund. Men Fossestupet eller Fossens Udløb laa noget lavere, end det Punct paa hvilket vi stode; jeg lod ligeledes kaste 2 Stene ned i Fossens Begyndelse, og fandt første Gang Faldtiden at udgjøre 10, anden Gang 11 Chronometer-Slag, altsaa ved Middel $10^1/_2$ Slag, som er 4'',2, der svarer til Faldhøiden 275 Fod. Drages disse 275 Fod fra den ovenstaaende Høide, finder man Fossens Høide = 933 Fod.

For saameget som muligt at nærme mig Sandheden, eller idetmindste ei at angive Fossens Høide større, end den virkelig er, vil jeg gjøre følgende Bemærkninger. Uagtet Stenene saavidt muligt bleve udkastede horizontalt, saa medfører deels Kastets Natur, deels Vanen, naar man vil udkaste et Legeme i betydelig Afstand, at det udkastede Legeme faar en liden Elevation, og beskriver saaledes en liden Bue over Horizontalfladen, hvorfra det blev udkastet. Jeg vil antage, at ved hvert Kast medgik en Secund til at gjennemløbe denne Bue, saa have Stenene brugt $^1/_2$ Secund til at stige, og naar

*) Lioren er Røg- og Lyshullet under Loftet. Vinduer ere først nylig indførte i disse Egne og ei endnu overalt.

denne halve Secund drages fra de ovenstaaende Tal, saa bliver Faldtiden for Faldet til Dalens Bund = 8,''3 og for Faldet til Fossens Begyndelse = 3,''7, hvilket giver Fossefaldets Høide = 861 Fod. Endelig forudsætter den Theorie, hvorpaa ovenstaaende Beregning grunder sig, et lufttomt Rum; Luftens Modstand formindsker Faldhastigheden og forlænger altsaa Faldtiden, hvorved de beregnede Høider blive noget for store. Men dette kan ved saa store og specifisk tunge Legemer, som de udkastede Stene, neppe udgjøre ret mange Fod. Jeg tror altsaa at kunne paastaa med Sikkerhed, at Fossefaldets Høide falder imellem 850 og 900 Fod, og maaskee nærmere det sidste end det første Tal *). Fossen kan forresten maales nøiagtig med Barometer, ja formedelst Klippevæggenes Perpendicularitet endog med Snor, hvilket jeg overlader til mine Efterfølgere. Især vilde jeg tilraade at trænge ind i Dalen under Fossen for at betragte den nedenfra, hvilket ustridigt vil give et endnu langt frappantere Syn, naar man ei seer Fossefaldet i saa stærk Forkortning. Om den herfra kan males (hvilket jeg næsten tror) tør jeg dog ei paastaa, saasom det er muligt, at denne betydelige Høide, betragtet i saa liden Frastand, overstiger den Synsvinkel, som er den perspectiviske Fremstillings Grændse. Mine to Ledsagere fortalte mig tillige, at der i Nærheden var en anden Fos med frit Fald, der var næsten dobbelt saa høi som denne, men havde en meget ringere Vandmasse. Navnet og Stedet har jeg desværre glemt **). Mine Bønder sagde til mig: „Du maa endelig skrive dette; thi disse Vandfald ere ikke beskrevne før; vi skal sige Dig Navnene igjen, naar Du kommer ned til Eidsfjord, og finder Dit Skrivertøi". Dette blev desværre forsømt.

Vi gik nu tilbage og kom efter en halv Times Tid til en Vinkel af samme Dal ***), hvor Nedstigningen skeer. Ogsaa her er Høi-

*) Det blotte Øiemaal viser ogsaa, at den omtrent kan være dobbelt saa høi, som Riukands-Fossen.

**) Min Blyant havde jeg forlagt, og nødedes derfor til med en Tællekniv at indkradse paa Bunden af Chronometer-Cassen Navnene paa Fossen og Elvene, og de observerede Faldtider. Navnet paa den anden Fos, og hvad mere derom blev sagt, er siden blevet ulæseligt.

***) Man erindre sig, hvad ovenfor er anmærket, at denne smale Dal eller

den saa stor, at Gjenstanden paa Dalens Bund ligge i blaaagtigt Skjær. Fjeldsiderne ere aldeles lodrette; paa dem kan man ei stige ned. Men i en Urd (en Stenrøse, Stenlavin) har man af de nedfaldne Stene opstablet en Slags Trap, der formedelst Fjeldvæggens Lodrethed er ledet i en Slangelinie eller rettere Zigzag frem og tilbage, saaledes, at naar man har nedsteget 10—12 Trin, dreier Trappen sig med eet i modsat Retning (i en Bøining af 180°), og derpaa efter lige saamange Trin atter tilbage o. s. v. Denne Trap er naturligviis ikke saa beqvem som vore Hustrapper, men bestaar af store og smaa Trin om hinanden efter Omstændighederne. Mine Ledsagere yttrede stor Lyst til at tælle hvormange Vendinger Trappen gjør. For ei at tælle Feil, blev følgende Foranstaltninger gjort. Naar den Forangaaende havde tællet 10 Vendinger, raabte han høit „ti" og standsede, indtil de to Efterfølgende kom til samme Sted. Vare alle 3 enige om Tallet, tog jeg en Qvist og stak ind i Opslaget paa Ermet i min Kappe, og Marschen gik videre. Da vi vare nedkomne, bleve Kvistene tællede, og det viste sig, at Trappen vender sig 124 Gange.*) Antager man blot, at hver Vending i Gjennemsnit bestaar af 12 Trin, saa bliver Trinenes Antal i den hele Trap henved 1500. Vi maatte meget ofte hvile paa Trappen, og mine Ledsagere forsikkrede, at de altid i et Par Dage, efter at have befaret den med Oppakning, vare stive og ømme i Under-Extremiteterne, hvilket jeg finder saare naturligt. Naar man endelig er kommen ned, og seer tilbage eller opad, forsvinder Trappen i Uren, og man kan knap selv begribe, hvorledes man kan være kommen ned af en saadan Præcipice.

Yderst paa den øverste skarpe Kant af Fjeldet, hvorifra man kom, vise sig flere store Bartræer, betragtede fra denne Dybde, ei større end Bregner; og da Uren hist og her er bevoxet med Løvbusker, især omkring Trappen, saa frembyder den et ganske malerisk Syn. Jeg er-

---

Revne i Fjeldet løber i forskjellige Retninger i et Slags Zigzag, og ofte vender sig under temmelig stærke Vinkler.

*) Eller maaskee endog 144 Gange, thi jeg erindrer ei ret, hvilket af disse Tal er det retteste. Sagen er ogsaa ligegyldig.

indrer ei ret, hvilken Veimester der foreslog og udførte denne Trap. Før var Passagen her endnu besværligere. Om Vinteren beskadiges Trappen sædvanlig af Sneen, og maa hvert Foraar forbedres. En endnu levende Bonde har paa Ski staaet ud over Fjeldet her, og kom derfra med Livet, skjøndt med brudte Skier.

Denne Maabbe-Dal er ellers i flere Henseender mærkværdig, og man træffer under Gangen bestandig noget, som fængsler Opmærksomheden. Dens mange Bugter eller Vinkler ere før omtalte; mine Ledsagere yttrede, at den havde ligesaa mange Vendinger som Trappen. Steenarten i Sidefjeldene er saa skjør, at der jævnlig nedstyrter store Masser; her ligge mange saadanne nedfaldne Stene af Størrelse som et middelmaadigt Huus, paa hvis øverste Flade allerede 2—3 store Træer ere fremvoxede. Vandrere have besteget enkelte af dem, og, til Tegn paa at de have været der, opreist Kors eller andre Mærker paa Udkanterne. De fleste ere af cubisk Form, med glatte Sider, og saaledes virkelig ei lette at bestige. Mærkeligt er det, at de fleste af disse Stene falde ud fra Foden af Fjeldvæggen og ei som sædvanligt fra Toppen, hvorved Fjeldet paa mange Steder helder betydeligt ud over Dalen, saa at man kan gaa ind under et tæt, skjønt farligt Tag. Disse Udstyrtninger have paa sine Steder dannet de forunderligste Grupper, blandt hvilke jeg kun vil nævne to, som Maursetteren lignede ved en Kirke og en Prædikestol. For at vise mig den sidste, krøb han ind, som det syntes, i Fjeldet, og efter nogen Tids Forløb hørte jeg hans Røst over mit Hoved, og saa ham staaende der høit oppe paa Klippevæggen. De store løsfaldne Steenmasser have nemlig her ved et besynderligt Træf dannet en Slags Vindeltrappe inde i Fjeldet, hvorpaa man useet kan opstige paa Kanten af en overordentlig stor Steen (et lidet Fjeld), og dette er Prædikestolen. Tæt ved Opgangen til Prædikestolen sees Indgangen til Kirken, nemlig nogle Klipperevner, igjennem hvilke man seer ind i store mørke Huler, lig Gravhvælvinger, hvor man skal kunne vandre dybt ind under Fjeldet imellem de nedfaldne Masser. Formedelst Dalens Snæverhed og mange Bøininger og de indsluttende Fjeldvægges Lodrethed, skinner Solen, endog midt om Sommeren, kuns et Par Timer paa Dalens Bund, og sikkerlig i det halve Aar seer man den slet ikke. Ved den

lange Torke var Græsset ganske afbrændt, kuns langs med den venstre Fjeldvæg havde Fjeldets Fugtighed i nogle Alnes Bredde vedligeholdt dets grønne Farve. Dalbunden er, som man let kan tænke sig, overfællet med Stene; for at skaffe sig af med disse, har man stablet dem op i lange, tildeels unødvendige Gjærder, der paa sine Steder have Udseende af smaa Fæstningsværker.

Noget efter at man er sluppen ud af denne Dal, kommer man paa en stærk heldende Bjergflade, og fra denne, efter nogen Nedstigen, ganske uventet paa Skraaningen af et temmelig høit Fjeld, fra hvilket man lavt under sine Fødder seer ned i en temmelig bebygget og videre Dal. Det er den øverste Deel af Eidfjord eller Eidsfjord *). Jeg mindedes her om Krogkleven, skjønt hverken Overraskelsen er saa pludselig, ei heller det underliggende Landskab saa yndigt som Ringerige. Dette er saaledes det fjerde store Trappetrin, man stiger ned fra Hardanger-Fjeldet mod Havet; nemlig det første fra Fjeldets høieste Punct nær Holmekjærnlægret til Fjeldstølen, det andet herifra til Maurset, det tredie ned ad Trappen i Maabbe-Dalen, og endelig det fjerde ned i Eidfjord. Her saa jeg et mig ganske uvant Syn. Alt Græs var ved den lange Tørke saa aldeles afbrændt, at det var guult som Halm; paa mange Steder var det endog ganske gaaet bort i Støv, saa at den sorte Jord stak frem, og Jorden var saa tør som et Pulver, og støvede under Fodderne. Man kan neppe tænke sig et saadant straagult Landskab, naar man ei har seet det. Midt paa disse gule Skraaninger viste sig hist og her nogle smaa stærkt grønne Agre, og disse tilligemed adskillige Løvbuske gave Egnen et besynderligt broget Udseende. At Græsset brænder af for dem, ere Bønderne her saa vante til, at de ei engang beklagede sig derover. Kornet vide de at redde ved en kunstig Vanding. Fra Fjeldet ledes Vand i Trærender ned til Grøfter, der gjennemskjære Agrene, og fra disse Grøfter stænkes det med en langagtig Sløv ud til alle Sider over Kornet. Den samme Skik bruges ogsaa i Ullensvang og paa flere Steder i Bergens Stift, ligesom den og er brugelig paa sine Steder i Gudbrandsdalen.

---

*) Bønderne her udtale det nu Øifjord, fordum hedte det efter Milzovii Presbyterologia Vos-Hard. p. 62 Eidafyrdi.

Denne øverste Deel af Eidsfjord er afskaaren fra den nederste ved en Sø af 1/4 Miils Længde, der aldeles udfylder Dalen fra det ene Fjeld til det andet. Man kan altsaa ikke komme ud af Eidfjord, uden først at roe over denne Indsø. Mine 2 Ledsagere laante en Baad hos En, et Par Aarer hos en Anden, et halvt Øsekar hos en Tredie og et Vandspand hos en Fjerde. Uden det sidstes Hjelp vare vi ei komne levende frem; thi Baaden, der laae paa Land, var af Solvarmen bleven saa læk, at vi ei før havde skudt den ud, førend den var halv fyldt med Vand endog inden vi satte Fod i den. Mine Bønder sparede ikke sine Kræfter; men Fjeldbonden er paa Søen ligesaalidet i sit Element, som en Sømand, der er kommen til Hest. Imod sin Villie krydsede de fra den ene Side af Søen til den modsatte. Imidlertid øste jeg med Spanden saa fort, som det lod sig gjøre; ved hvert Tag fik jeg Spanden mere end halv fuld, og kunde paa denne Maade netop bringe Vandet til lidet at synke; hvilede jeg blot 1/2 Minut, saa steeg det langt op paa Benene. Langs med Kjølen stod et peblende Kildevæld ligesom et Springvand. Jeg beordrede dem at holde nær til den sydlige Klippe; men kuns lidet havde det nyttet, ifald Baaden havde truet med at synke; thi vi vilde paa den steile og glatte Klippevæg neppe fundet et Fodfæste, hvorpaa vi kunde have reddet os. Svedende og meer udmattet end mine Norskarle kom jeg, efter en Times Arbeide, endelig til Enden af Søen. Herifra havde vi endnu en stærk halv Miil til den nederste, mere bebyggede, Deel af Eidsfjord, hvor Kirken ligger. Efter en besværlig Vandring ankom vi her henimod Midnat. Mine Ledsagere fortalte, at her var et Gjestgiveri; men saasom dette nylig var kjøbt af en Bonde, der ei endnu havde arrangeret sig, saa var der intet at faae, neppe engang Natteqvarteer. De vilde derfor bringe mig til Prestens Medhjælper Conrad Lægereid, hvilken de roste som en agtværdig og gjestfri Mand, hos hvem Presten pleiede at logere. Ulykkeligviis var Manden fraværende, og vi maatte altsaa vandre til Gjæstgiveren. Her, sagde de, var det nødvendigt at tage affted, som om man vilde rive hele Huset ned, ifald man skulde bringe dem til at lukke op. De afbrækkede derfor en Gjærdestav, og bearbeidede Døren dermed en lang Tid saaledes, at det gjenlød i Fjeldene. Efter en liden Pause hørte

vi en svag og fjern Stemme raabe: „hvo banker saa sildig?“ Da der efter nogen Venten ei endnu blev oplukket, blev den forrige Storm igjentaget, og nu saae vi et Hoved udstikkes igjennem en sønderslagen Vinduesrude i et Qvistkammer, og det forrige Spørgsmaal blev gjentaget. Endelig gik Døren op; en sygelig Dreng, der var det eneste levende Væsen i hele Huset (saasom Eieren var reist til Bergen for at gjøre Indkjøb), førte os ind i de tomme Stuer, og skaffede os med Vanskelighed Natteleie.

Om Morgenen den 7de Juli indtraadte mine to Reisekammerater, og erklærede, at saasom vi nu havde deelt Godt og Ondt sammen den forrige Dag, og været gjensidig tilfreds med hinanden, saa vilde de, ifald de kunde gjøre mig en Tjeneste dermed, fremdeles ledsage mig til Ullensvang. De havde Løfte om en Baad, som de kunde faae leiet for en Ort. Paa forrige Dags Tour havde de foraccorderet sig; Gangen til Vøringsfossen regnede de ikke paa, thi den havde de havt ligesaamegen Fornøielse af som jeg; men deres Mening havde egentlig blot været at bringe mig til den lille Sø i det Indre af Eidsfjord, og derfra samme Nat vende tilbage. Nu vilde mere end to Dage gaae bort, inden de kunde komme hjem. Jeg kunde, for at erstatte dem for den møisommelige Gaarsdag, betale dem lidt rundeligen for Reisen til Ullensvang. „Dog“, tilføiede Maursetteren flere Gange, „Du maae gjøre som Du selv vil; for Resten staae vi ved vores Accord, og ere tilfreds med vores Rigsdaler“ *). Jeg takkede dem for dette venskabelige Tilbud; men erklærede aabenhjertigt, at jeg var bange for at give mig ud paa en 4 Miles Fart, paa den snævre, af høie lodrette Fjelde indesluttede, Fjord, hvor Kastevinde ere saa hyppige, med Folk, som ei vare søvante; de havde selv i Gaar seet, at jeg forstod bedre at føre Aaren, end nogen af dem. De tilstode det sidste, men stolede paa deres stærke Arme, og lovede at lægge desto flere Kræfter til, for at erstatte, hvad de manglede i Øvelse.

---

*) Allerede den foregaaende Eftermiddag hørte jeg ham give en hjemreisende Nabo Budskab til sin Hustru, at, om han ei kom hjem paa den bestemte Tid, skulde hun ei blive urolig, da det var muligt, han fulgte den Reisende længer, end efter den første Bestemmelse.

I hvor fast jeg ved Samtalens Begyndelse var i min Beslutning, og hvor klart jeg indsaae Daarligheden af at rokke den, saa blev dog Enden, at jeg sagde Ja. De to ærlige Gutter viste saadan Lyst til at følge med; de havde den foregaaende Dag saa troligen trællet, og med saa megen jovialsk Munterhed og Forstandighed bidraget til at more mig, ja til at gjøre denne Dag til en af de interessanteste paa den hele Reise, at jeg ei kunde skille mig fra dem. De 24 Skilling bleve altsaa Maursetteren overantvordede, og han gallopperede afsted efter Baaden.

Imidlertid var Husets Eier kommen hjem fra Bergen; flere Almuesmænd samlede sig i Stuen. Maursetteren traadte ind, og fremstillede mig for den i en Halvkreds om mig forsamlede Mængde omtrent paa følgende Maade: „det er Almanak-Mesteren fra Christiania; hans Navn er Christopher. I Gaar gik han med os til Vøringsfossen og var rask til at gaae i Fjeldet; han var ei bange for at gaae derhen med os fremmede Mennesker, uagtet det ingen Sag havde været for os to at kaste saa liden en Karl ned i Fossen og tage fra ham, hvad han havde; men han kunde nok skjønne, at vi vare brave Folk". Man kan tænke sig, hvor meget den sidste Bemærkning slog mig; de havde altsaa tydelig gjennemskuet vores Situation. Ligesom min Tiltro havde smigret dem, saa bidrog deres herved røbede Retsindighed og naturlige Skarpsindighed ikke lidet til at binde mig end mere til dem.

En stor bredskuldret og velvoxen gammelagtig Mand, med et kraftigt, forstandigt og godmodigt Ansigt og lysebrunt krøllet Haar *), traadte frem blandt Mængden og sagde, at da Hændelsen sjelden førte saadanne brave Folk til deres Bygd, saa skulde man behandle dem saaledes, at man ei havde Skam deraf; det var uforsvarligt at give sig med den Fremmede ud paa saa lang en Fart med saa liden en Baad. Maursetteren, som ved denne Erklæring blev lidt forlegen, sagde, at han ingen anden Baad havde kunnet faae, og at han allerede havde betalt en Ort for den. „Kan Du ingen anden faae",

*) Hans Dragt var næsten aldeles som en Sjællandsk Bondes, nemlig rød Trøie og gule Skindburer; men Figuren mere kjæmpemæssig og rankere.

sagde den Gamle, „saa kan Du tage min; den skal ei koste Dig noget". Hvad Orten angaaer, sagde jeg, saa kan den anden Baads Eier gjerne beholde den; men den Gamle erklærede, at han intet skulde have. „Vil Du", tilføiede han, „give ham 8 Skilling, saa skal han dermed lade sig nøie; sig ham det fra mig". Et Par andre Karle tilbøde sig at følge med for at assistere ved Seiladsen; jeg svarede dem, at jeg nu allerede havde sluttet Accorden med mine to gamle Venner. „Vi forlange Intet derfor", sagde de, „det er smukt Veir og vi høre i Morgen Prædiken i Ullensvang".

Samtalen kom nu paa den lange Tørke, som havde opbrændt alt Korn næsten i hele Bergens Stift. Den Gamle (som var den samme Præstens Medhjælper Conrad Lægereid, jeg Natten tilforn skulde have logeret hos) spurgte, om vi paa Østlandet ogsaa havde lidt saa megen Skade paa Ageren af Tørke. Jeg svarede, at vi snarere havde havt for meget end for lidet Regn. „Gud skee Lov!" udbrød han og flere andre, „at der dog er Nogen, der har det Godt; saa lider dog ikke det hele Land; En skal Ulykken træffe". Derpaa kom Talen paa Storthinget og Kongen. Jeg vidste kun saare ufuldstændigt at tilfredsstille deres Videlyst; men kunde ikke andet, end med inderlig Rørelse betragte den dybe Ærbødighed og hjertelige Hengivenhed for Landets Regent, som her saa lydelig yttrede sig. Jeg gjenkjendte heri Stockfleths skjønne Skildring i Heimatkomsten*), som aldeles er tegnet efter Naturen. Conrads hele Væsen, det Ydre saavelsom det Indre, den rolige Bevidsthed af egen Kraft og Aandsgaver, modereret ved en elskværdig Beskedenhed, imponerede mig. Jeg undsaae mig for at sidde, medens denne værdige Olding stod foran mig, og var ifærd med at reise mig; men ligesom om han havde bemærket min Tvivlraadighed, tog han en Stol og satte sig ved min Side.

Vi Kjøbstædboere troe os sædvanlig beføiede til at hæve os over Landmanden. Hvorpaa grunder sig denne Indbildning? Vi have fra Barns Been lært Ord og Tegn for en Mængde Begreber og Fo-

---

*) Dette skjønne Stykke findes i det norske periodiske Skrift Hermoders 4de Bind (Christiania 1798) No. 12 Side 30 ff. og deraf i Dr. Hallagers norske Ordsamling (Kbhavn. 1802) S. 167 ff. Berg.

lelser, som vi endnu ei ved egen Anskuelse kjende, og ofte aldrig ere i Stand til at naae. Med denne Rigdom pryde vi os, og indsee ei, at den under saadanne Omstændigheder blot er en slet funderet Seddelmasse, der liden eller ingen indvortes Værdi har. Hos Naturens Søn, som de tause Fjelde have opdraget, yttre sig hverken Følelser eller Begreber, uden de ere klare og stærke nok til selv at bryde frem og danne sig et Tegn; derfor have disse Udbrud ogsaa Sandhedens ægte Guldklang. Vi have bemærket, at et mildt og harmonisk Gemyt yttrer sig med venlige Miner og runde Bevægelser, en stærk Charakteer med et mandigt Skridt og en rank Holdning; vi lade os derfor af Dandsemestere og Opdragere bøie i alle disse Former, for at kunne spille en høiere Rolle, end den vi ere skabte til. Naar vi ere vel indøvede i disse Kunster, siges vi at have et smukt Væsen. Vort Ydre viser Kraft og Sagtmodighed, Venlighed, Ærbødighed o. s. v.; men det er i Grunden kun Legemets Færdigheder. Hos Landmanden have disse Dyder deres Sæde i Hjertet, og Skaberen selv har dertil skjænket ham de langt skjønnere udvortes Tegn, hvoraf vore ofte kuns ere slette Copier. Alle Kunstens og Geniets Skatte ere aabnede for os; hvad Frugter have vi høstet deraf? Mængden har neppe trængt længere end til Skallen: en Deel Realkundskaber have vi erhvervet os, det er vel sandt; men Tænkningens vigtigste Resultater for Livet (saavel dette som det tilkommende) har Landmanden paa en kortere Gjenvei ogsaa sat sig i Besiddelse af. Naturligviis kan det ikke være min Mening, at Kunst og Dannelse ere det bedre Menneske skadelige; kuns at det Middelmaadige (altsaa Mængden) vilde i det Væsentlige (altsaa det Vigtigste) naae et høiere Standpunct ved Landlivets end ved Bylivets Udviklingsmaade. Held den, der ved al denne Formen besidder Selvstændighed nok til ei at tabe sin egen indre Form, og til at adskille det Væsentlige fra det Uvæsentlige, Tegnet fra det Betegnede; han har vundet mere, end han har tabt.

Fra Eidsfjord roede vi den 7de Juli henimod Middag. Fjorden, der her gaaer omtrent imod Vest, er, som de fleste Fjorde i Bergens Stift, meget smal og omgiven af høie lodrette Fjelde*). Sø-

*) Dens Figur paa det Pontoppidanske Kart afviger meget fra Naturen; den forekom mig for bred og for kort.

reiser i Bergens Stift ere baade langsomme, kjedsommelige og kostbare. Hver Skydsende betales med 20 Skilling for Milen, foruden Drikkepenge og en Recognition for Baaden; man kan sjelden komme frem med mindre end 4 Rorskarle; vil man lidt hurtigere frem tager man 6. Tre Timer om Milen er forsvarlig roet, og er Vind og Strøm imod, kan vel den dobbelte Tid gaae med. Faaer man et lidet Vindstød fra det rette Hjørne, saa maae Folkene sidde med Seilskjødene i Haanden, for øieblikkeligt at kunne rive dem ned; thi intet er ustadigere end Vinden i de bergenhusiske Fjorde. I en Haandvending springer den rundt om i alle fire Verdens Hjørner, eftersom den støder paa forskjellige Skraaninger af de høie Fjeldvægge. Intet Oplivende har Øiet at hvile paa; paa de sorte Fjeldvægge findes sjelden et Græsstraa eller en Busk. Det bedste, man kan gribe til, for at faae Ende paa Tiden, er at lægge sig til at sove. Dette ere ogsaa Rorskarlene sædvanlig beredte paa, og rede for den Reisende et Leie bag i Baaden af Løv og Qviste. En af mine nye Rorskarle holdt mig vaagen ved sine satiriske Bemærkninger; hans Sarkasmer løb saa nær paa Grændserne mellem Spøg og Alvor, at jeg ei ret vidste, hvordan jeg skulde tee mig derved, og omsider blev smekvred. Jeg troer dog næsten, jeg gjorde ham Uret. Det Lunefulde eller Comiske er i et fremmedt Sprog (altsaa for en Kjøbstædmand og i Bondesproget) altid det, man sidst lærer at forstaae; det støtter sig paa en Mængde Localiteter, som først et langt Bekjendtskab gjør En fortrolig med.

Kl. 10½ om Aftenen lagde Baaden an ved Præstegaardens Hauge i Ullensvang. Da det var saa seent om Aftenen, gik jeg først op paa Gaarden for at recognoscere, og fik at høre, at Provst Nils Herzberg allerede var gaaet til Sengs. Saasom jeg endnu ikke var bleven fortrolig med den paa Landet i Norge brugelige Skik, at forvexle, om just ei Slotte, saa dog privat Mands Huse med Kroer (en Udelicatesse, hvortil rigtig nok de egentlige Vertshuses elendige Forfatning ofte tvinger den Reisende), og saasom jeg veed, at man ei om Løverdagen bør distrahere nogen Præstemand, endelig da jeg fandt det kuns lidet sømmeligt at aflægge den første Introductions-Visit hos en fremmed Mand, efter at han er gaaet i Seng og ligger i sin første

Søvn, saa besluttede jeg at indlogere mig hos en tæt ved Præstegaarden boende Bonde. Denne Bonde var Præstegaardens Forpagter, og hos ham fik jeg den sørgelige Efterretning, at Provsten næste Morgen tidlig skulde reise til Kinzervig, for der at holde Gudstjeneste, og derfra umiddelbar tage til sin Broder Provst Christian Herzberg i Findaas paa Bommeløen, for at bivaane Bispevisitatsen. Denne Efterretning var et Tordenskrald for mine Øren; jeg trængte saa meget til en Dags Hvile og Recreation; det sikkre Haab til at naae dette Maal og tillige til at gjøre denne værdige Videnskabsmands Bekjendtskab, var med eet strandet. Den hele Dag havde jeg næsten intet nydt undtagen et Stykke af en harsk røget Sild, som jeg fik et Sted paa Veien, hvor vi hvilede, og som i Forening med Bølgegangen foraarsagede mig en ubehagelig Qvalme. Da jeg traadte ind hos Bonden i Ullensvang, sad Manden paa en Stol midt paa Gulvet i den store Røgstue, og Hustruen foretog, saasom det var Løverdags Aften, en, som det lod, høist nødvendig Renselse og Udfeielse i hans om Øine og Øren nedhængende lange Haar, hvilken end mere forøgede min Maves antiperistaltiske Bestræbelser. Endelig sagde han: „det er nok", hvorpaa Hustruen fremsatte for mig Melk, Brød og Smør; men uagtet mit Legeme zittrede af Udmattelse, var det mig næsten ei muligt at smage noget. Jeg kom i en reenlig Seng, og laae endnu om Morgenen tidlig i en dyb Søvn, da jeg vækkedes af en Mand i hvid Nathue og Tøfler, med Tobakspibe i Haanden, der stod midt paa Gulvet, skjændte af alle Kræfter og dreiede Nathuen fra det ene Øre til det andet. Efter nogen Betænkning kom jeg efter, at det var Provst H., som gjæstfri bebreidede mig, ei at have vækket ham Aftenen i Forveien. Fra dette Øieblik ophørte min Reises Besværligheder; og da de Egne, som jeg herefter gjennemreiste, ere mere bekjendte, kan jeg være desto kortere med Resten af mit Reise-Eventyr.

Provsten havde den Godhed, at opsætte sin Reise til Findaas til Middagen den 9de Juli, for at jeg i god Roe kunde udføre mine Jagttagelser. Imedens Provsten tog til Kinzervig, var jeg sysselsat med magnetiske Jagttagelser. Himmelen var uklar, og ved Middag fik jeg med Vanskelighed maalt 4 Solhøider igjennem Skyer; ved Nedgangen bag Folgefonden om Eftermiddagen var Solen aldeles klar, hvorved

jeg atter fik nogle Høider til Bestemmelsen af Uhrets Gang. Mandagen den 9de var heldigere for de astronomiske Jagttagelser, saasom Himmelen var aldeles klar. 44 Circummeridianhøider af Solen gave Polhøiden af Ullensvangs Kirke = 60° 19′ 31″, og ved correspondderende Solhøider fandtes formedelst Uhret Tidsforskjellen fra Nørstebø = 7′ 50″, altsaa Længdeforskjellen = 1° 57′ 30″; Nørsteboes Polhøide var som ovenfor er anført — 60° 19′ 38″. Disse tvende Puncter ligge altsaa yderst nær under samme Parallel, og deres Afstand findes = 57400 Rhinlandske Favne, hvilket udgjør lidet over 14½ (14,55) geographiske eller omtrent 9⅗ norske Mile, som er Fjeldets Brede i denne Retning. Magnetnaalens Misvisning fandtes = 22° 51′ vestlig, Inclinationen = 73° 44″, og den magnetiserte Staalcylinder, som i Christiania gjør 300 Svingninger omtrent i 815 Secunder (13′ 35″), fuldførte her 300 Svingninger den 8de Juli Kl. 11 Formiddag i 843″,50 og samme Dag Kl. 12 Middag 842″,65, altsaa ved Middel af begge i 843″,07.

Den hele Omegn er særdeles mærkværdig saavel formedelst dens naturlige Beskaffenhed som formedelst Fortidens Minder. Sør- eller Syd-Fjorden*), paa hvis østre Bred Ullensvang ligger, er her meget smal, nemlig omtrent 3500 Alen eller ⅕ Norsk Mil bred**).

Fjeldet paa den vestlige Side (som formodentlig er i det mindste 4000 Fod — eller efter Provst Herzberg endog over 5000 Fod — høit) gaaer næsten lodret ned mod Havet, og paa dets Overflade ligger den store Snee- og Is-Bræ Folgefonden, omtrent 5 Mile i Længden fra Nord til Syd, og 1 til 2 Mile i Brede fra Øst til Vest. Der fortælles, at under denne Bræ skal være begravet et heelt Bygdelag, kaldet Folgedalens Præstegjeld, i hvilket Folket tilligemed Præsten skal have været meget ugudeligt, hvorudover der faldt saa

---

*) Paa Pontoppidans Kart og i hans geographiske Oplysning dertil S. 63 er den urigtig kaldet Søefjorden.

**) For at udfinde Fjordens Bredde paa dette Sted, maalte jeg med Hr. Provst H. en liden Grundlinie paa Strandbredden nedenfor Præstegaarden, og fra begge Endepuncterne af denne, Vinklerne til en liden hvid Plet i det modstaaende vestlige Fjeld, hvilken Operation gav dette Puncts Afstand fra den østlige Strandbred = 3893 Alen.

megen Snee, at den store Dal, de beboede, er bleven opfyldt og lige med Fjeldene. Som Bekræftelse paa dette, allerede af Pontoppidan i hans Norges naturlige Historie (1 D. S. 49) ommeldte, Sagns Trovœrdighed, hvilket nylig Prof. Smith *) vel ikke uden Føie erklærer for usandsynligt, enten man saa betragter Sagen fra den historiske eller physiske Side, fortælles, at de Bække, som udflyde fra Bræen, ofte medføre Qværne=Kalde, tilhugne Tømmerstokke, gamle Fade, Bøtter og andet Huusgeraad. Lignende Sagn forekommer det mig ogsaa at have læst om andre Snebræer. At den ellers aarlig voxer i Høide, synes af følgende temmelig afgjort. En endnu levende gammel Bonde har fortalt Provst H., at i hans Barndom (eller maaskee i hans Faders Ungdom, hvilket jeg ei ret erindrer), kunde man over det foran hans Gaard liggende Fjeld netop see den øverste Linie af Isbræen paa Folgefonden; nu sees deraf paa samme Sted et betydeligt Stykke. At en saadan uhyre Iismasse, naar den eengang er samlet, kan voxe, finder jeg begribeligt; men hvorledes den fra Begyndelsen kan have dannet sig paa et Fjeld, hvis Høide er betydelig lavere end den høieste Ryg af Hardanger=Fjeldet (hvor ingen saadanne faste Iismasser findes), er mig ubegribeligt. Begrebet om den saakaldede Sneelinie bliver saaledes vaklende. Skulde Fjeldmassernes forskjellige specifiske Bestanddele give dem en forskjellig Evne til at binde Varmen? Det forekommer mig, som om jeg har læst den Bemærkning, at metalførende Bjerge ere Vegetationen ugunstige, saaledes at paa samme Skov sjelden trives. Maaskee kan den electrochemiske Virkning, som saadanne Bestanddele nødvendig maae frembringe, decomponere de i Luften opløste Dampe og befordre Sneens og Isens Chrystallisation. Jeg erindrer, at Provst H. havde forsøgt en Opløsning paa denne Gaade; og det var at ønske, at han derom vilde yttre sin Formening. Ingen kan bedre dømme om en Gjenstand, end den, som daglig har den for Øine, og Sagen fortjente, synes mig, en Undersøgelse **).

---

*) See hans „Nogle Jagttagelser, især over Iisfjeldene (Gletscher), paa en Fjeldreise i Norge 1812", i Topographisk=statistiske Samlinger, 2 D. 2 B. S. 39 ff. B.

**) See forøvrigt „Noget om Sneebræen Folgefond i Søndhordlehns og

Paa den vestre Side af Fjorden ligger i Sydvest for Præstegaarden den gamle Gaard Aga, hvis Afstand fra Præstegaarden fandtes ved den ovenomtalte Operation at være = 5568 Alne. Husene paa Gaarden ere af usædvanlig Størrelse og Ælde, og byggede paa en besynderlig Maade; især er et af Værelserne mærkværdigt. En Stok er tykkere end 2 af de nuværende største; Dørene saa store som Kirkedøre. Der ere skjønne murede Kjeldere derunder, et Begravelses Capel og en skjøn Frugthauge; kort denne udmærker sig i alle Henseender fra alle andre Træbygninger, og formodes at være bygget i Magnus den Kronedes (Magnus Erlingssøns?) Tid *). Paa denne Gaard have ogsaa flere af Hardangers berømte Mænd boet, saasom Brynjolfr Jonsøn, som formodes at have været den samme, der ofte omtales i Hakon den Gamles Historie **), og hans Søn Lagmanden Sigurd Brynjolfsøn, der levede endnu i Kong Erik Præstehaders Tid 1298, og efter Sagnet skal være druknet i Næsset nær Hesthammer, til Erindring om hvilken Begivenhed det der endnu staaende Steenkors skal være opsat. Den sidste ligger begraven i Ullensvangs Kirke, i det mindste sees der hans Gravsteen, en stor hvid Marmorsteen ***), med Paaskrift: „Her hvilir Herra Sygurthr, er var Gulathings Logmadr, Son Brynjolfs (nogle læse Thrydiolers) a Aga, hans Artid er thrim nottum firir Michaels Messo". Dragten siger Schøning ifølge Schnabel, viser bemeldte Laugmand som Adelsmand, og Skjoldet, hans Vaaben, hvori tre Lillier, ligner en gammel Norsk Familie, der kaldte sig Haar †). Muligt har Laugmanden og været Ridder, da han baade har et eget Slags Sporer, og jeg ikke

---

Hardangers Fogderi" af Provst N. Herzberg, i Budstikkens 1ste Aargang 1818 No. 90—91, og L. v. Buch om den evige Snees Grændser i Norden, i 2den Aargang 1820, No. 7—8. B.

*) See Schnabel l. c. Pag. 45.

**) See Norske Krønike af Peder Clausøn (Udgaven af 1633) S. 695, 731, 732, 750, 775, 785.

***) Denne Ligsteen findes, tilligemed nogle andre Mindesmærker i Bergens Stift, afbildet i (C. B. Sandvigs) Samlinger til den danske (og norske) Historie 2 Binds 3 Hefte; cfr. sammesteds S. 37. B.

†) Cfr. Adels-Lexikon, under Artikelen Haar No. 2. B.

rettere veed, bemærker Schnabel, end at Verdslige, endog af Adel, ei fik det Prædicat af Herre, med mindre denne Værdighed kom til, i det mindste seer man det saaledes brugt indtil Souveræniteten *). Her boede og Thormod Aga, en Mand, som især har gavnet Kinzervig Præstegjeld, da han var den første, som indbragte det Slags Æbler, som endnu kaldes Thormod-Æbler, og derved først begyndte Æbletræers Plantning her. Det første Træ, han plantede, og som Provsten Gerhard Milzow **) i sin Tid anfører for at være vist over 100 Aar gammelt, staaer endnu paa Gaarden Aga, og uagtet dets Ælde, som følgelig nu maa være over halvtredie Aarhundred, overgaaer det dog alle sine Børn i Frugtbarhed. Mindet af denne Thormod, som altsaa maa have levet i K. Frederik den Andens Tid, bør derfor, siger Schnabel med Rette, erindres med Taknemmelighed og fortjener en Æresstøtte i Hardanger. Den nærværende Beboer af Gaarden er den hæderværdige Bonde, Johannes Aga, der var Storthings-Repræsentant ved næstforegaaende Storthing (1818), og visselig hos sine Med-Repræsentanter saavelsom hos alle dem af Christianias Indbyggere, der lærte at kjende ham, erhvervede sig en velfortjent Agtelse.

Ganske tæt nordenfor Præstegaarden ligger den betydelige Gaard Oppedal (den største og høiest skyldsatte i hele Hardanger og nu henhørende under Lyse-Kloster i Søndhordlehn), paa hvilken før har staaet en Kirke, forend den i Ullensvang blev bygget. I Haugen sees endnu Spor af Kirkegaarden. Her har ogsaa ligget et Kloster, kaldet Oppedals-Kloster, hvoraf endnu sees nogle Kjeldere. Man veed endnu at tale om den bekjendte Kloster-Lasse (Lars Nilsen fra Tonsberg), som for et Par hundrede Aar eller noget mere skal

---

*) Det var Brug længe efter, endnu 1808, at i alle Udfærdigelser, som skede i H. M. Kongens Navn igjennem det saa kaldte danske Cancelli, fik blot Riddere og Præster dette Prædicat. B.

**) Denne Hr. Gerhard Milzow var Sognepræst til Voss og Provst der og i Hardanger, og har gjort sig bekjendt ved sit 1679 udkomne Skrift Presbyterologia Vos-Hardangriana. See Schnabel l. c. S. 37, hvor man vil finde mange flere Mærkværdigheder saavel med Hensyn til Hardangers naturlige Beskrivelse som Oldsager. B.

have opholdt sig paa denne Gaard og der i Stilhed søgt at udbrede sin papistiske Overtro. I Nordvest for Oppedal ligger lige ved Søkanten Gaarden Helland, en meget gammel Gaard, som er deelt i to Tuner eller Bosæder (Gaardeparter), hvorom der fortælles, at de skal have været beboede af 2de fornemme og meget rige Søstre. De have havt en grundmuret Løngang fra den ene Gaard til den anden, hvoraf endnu sees Levninger. Begge disse Gaarde Oppedal og Helland udmærke sig ved særdeles skjønne Frugthauger, hvor de fineste Træfrugter frembringes og den sidste især ved de saa kaldte Hellands-Æbler, som tilforn have været meget søgte i Bergen *).

Ullensvangs Kirke og Præstegaard ere i Følge af deres Beliggenhed mod Fjeldene udsatte for de heftigste Storme. **) For en 12 Aar siden (om jeg erindrer ret) kastede en saadan Storm en Fløi af Præsteboligen aldeles overende, og det var netop at Provsten H. og hans Familie reddede Livet ud af Ruinerne; en stor Lade har flere Gange været ødelagt, og er endelig nu ved en særegen Bygningsmaade og svære Støttebjelker i Stand til at trodse Stormens Magt. Denne Lade er, som næsten alle Bygninger i Hardanger, tækket med store tynde Steenheller, hvoraf man ofte finder nogle paa 2 til 3 Alen i Qvadrat. Plankeverket omkring Præstegaardens Hauge blev ofte af Stormen revet overende, uagtet Provst H. hver Gang opbyggede det stærkere og befæstede det bedre; han har endelig maattet give sig tabt, og sat det paa en Fod løst ovenpaa Jorden. Eftersom Stormens Heftighed tiltager, vandrer det nu med en Vinkelbevægelse ind ad mod Bygningen, og standser først, naar det gjør en saa spids Vinkel med Vindens Retning, at den skjæve Kraft ei længer er i Stand til at overvinde Modstanden. Det tjener saaledes som en Storm-Maaler, da man af den gjennemvandrende Vinkel kan slutte sig til Stormens Styrke. Naar Stormen begynder, maae alle Døre og Vindueslemmer tilspærres, og dens Tryk paa Huset kan være saa stort, at Stokkene i Bygningen glide frem og tilbage

*) Denne Gaard beboes for nærværende Tid af Hr. Sorenskriver Koren.

**) Cfr. Noget om Kingservigs Præstegjeld af Provst N. Herzberg i Budstikkens 1ste Aargang 1818 No. 86—87.

over hinanden. Heldigviis har Stormen aldrig saadan Magt, undtagen naar den kommer fra en vis Kant, hvorved man bedre er sat i Stand til at blive bekjendt med dens Virkninger, og tage de nødvendige Forholdsregler *).

Da jeg ønskede at see saa meget som muligt af Bergens Stift, modtog jeg med Fornøielse Provst Herzbergs Forslag at følge med til Findaas. Vi roede fra Ullensvang henved Klokken 3 om Eftermiddagen, toge vort Middagsmaaltid paa Gaarden Helland hos Hr. Sorenskriver Korens Familie (han var selv fraværende), og fortsatte derpaa vor Reise den følgende Nat. Fra Sør-Fjorden dreier man lidt norden for Kinzervig mod Vest ind i Utnes-Fjord, og derpaa ved Utnes nær Hesthammer imod Sydvest ind i Samlen-Fjord. Denne deles ved den lille Ø Qvamsø (som er bevoxet med tyk Hassel-Skov) i Yttre og Indre Samlen-Fjord. Lige over for denne Ø ligger paa det faste Land et Næs, kaldet Hattestrut, bekjendt deraf, at Hardangerne i gamle Dage, førend de selv fik Kirker, efter Sagnet skal have bragt alle deres Lig derhen, og sat dem i en Hule, indtil de havde samlet saa mange, at de paa store Fartøier kunde bringe dem til Skudesnæs eller Findaas **), som da allerede havde faaet Kirker og Kirkegaarde; og da de i denne Hule drak deres Jule-Øl, førend de reiste afsted med Ligene, har den derover faaet det Navn, den endnu bærer, nemlig Julestuen. Fra Yttre Samlen-Fjord kommer man ind i His-Fjord, der adskilles fra Hardanger-Fjorden ved Varilds- eller Varalds-Øen. Det Sund, som paa Øens vestlige Side forbinder fornævnte 2de Fjorder, kaldes Bondesund. Paa den vestlige lodrette Klippevæg af denne Ø sees en hvidgraa Figur, der har Lighed med en kjæmpemæssig Hest; en Vig under denne Hest kaldes derfor Hestvigen. Ved Middagstider den 10de Juli roede vi paa den

---

*) Foruden andre historiske og antiqvariske Mærkværdigheder, indeholder den ofte omtalte Beskrivelse over Hardanger, som den lærde Forfatter desværre døde fra ufuldendt, 4 gamle Pergamentsbreve (det ældste fra Kong Hakon Hakonsens eller den Gamles Tid) og en Gildeskraa for Sanct Olafs Gildet i Hardanger. Udgiveren Prof. Strøm har i sin Ekers Beskrivelse S. 285—87 leveret nogle Anmærkninger til bemeldte Beskrivelse.

**) Formodentlig til Kirken paa Mostur-Øen.

vestre Side af Bondesund lige ud for Hestvigen. Jeg steg i Land paa Fastlandet, noget nordenfor Rauholens Saug, paa en liden Fjeldknabbe ved Fjeldets Fod, der netop var stor nok til at give Plads for mig og Instrumentet, og maalte 11 Solhøider, hvorved dette Puncts Bredde fandtes = 60°7′15″.

Lidet sydligere seer man mod Sydost, i en Bugt imellem nøgne Fjeld, et lidet Glimt af Baroniet Rosendals Hovedgaard. Omgivet paa de tre Kanter af høie nøgne Fjelde, paa Østsiden af Folgefonden, paa Vestsiden (som vender ud ad imod Hardanger-Fjorden) skjult af tre Øer, kan man ei tænke sig nogen mere passende Retraite for en med Regjerings-Forandringen 1660 misfornøiet dansk Adelsmand, der vilde tilbringe sine Dage i Eensomhed, og ved det traurige Indtryk af de daglige Omgivelser vedligeholde den Bitterhed, som han i denne Afkrog uhindret kunde yttre *). Paa den Tid nemlig, da den hele gamle danske Adel ved Souveranitetens Indførelse syntes at have tabt sin Frihed, flyttede Ludvig Rosenkrands hertil fra Danmark, og beboede paa dette Sted den adelige Sædegaard Hatteberg (saa hedte den før Baroniets Oprettelse). Over Bygningens Port satte han paa en hvid Steen følgende kraftfulde Indskrift, som man anseer for et Udtryk af hiin Bitterhed: Melius est mori in libertate, quam in servitute vivere (bedre at dø i Frihed, end leve i Trældom). Han ansaae altsaa selv Livet i denne Eensomhed som en Slags Død! Hr. Justitiarius Berg, Budstikkens Redactør, har hertil føiet følgende Bemærkninger: „Dog opholdt han sig ikke „blot her i Ensomhed; thi han forestod offentlige Embeder, og var „en Tid General-Krigskommissair og siden Amtmand i Stavanger og „derefter i Lister og Mandals Amt, og var den første Stiftamtmand „i Christiansand, da Stifsdirectionens Sæde blev flyttet derhen fra „Stavanger, ligesom han og var Ridder (Storkors) af Dannebrogen. „Anledningen til at han kom hertil, var hans Giftermaal med Karen „Moath, en Datter af den rige Axel Moath eller Mouatt, som „boede paa Sædegaarden Hovland, paa Østsiden af Tysnæs-Øen eller „den gamle Jarlsø i Søndhordlehn, hvorved han fik en stor Mængde

*) Procul a Jove, procul a fulmine.

„Jordegods i disse Egne, og dette rige Parti har vel mere end hiint „formeentlige Misnøie trukket ham hid. Af en Deel af dette Gods „tilligemed Hovedgaarden Hatteberg, blev der da i Kong Christian den „Femtes Tid, da Greve og Friherre-Værdigheden var oprettet, op„rettet et Friherskab, hvorpaa han under 14de Januar 1678 erholdt „Kongeligt Forlehnings-Brev, hvorefter samme Baroni eller Friher„skab, som var et Mands-Lehn, skulde hede Rosendal; og til Følge „deraf blev det et eget Birk eller fik sin egen fra Sorenskrivernes „unddragne Jurisdiction, samt fik jus patronatus til Qvindherres Præ„stekald, tilligemed de øvrige Rettigheder, det endnu har, undtagen „forsaavidt disse i de nyere Tider ere indskrænkede eller ophævede. „Hans yngre Søn Axel Rosenkrands, som i nogen Tid var Vi„carius for Stiftsbefalingsmanden i Bergens Stift og skal have været „noget vanfør, var den sidste af denne Familie, der besad Godset, „og han beboede Hovedgaarden, hvor han levede paa en meget høi „Fod, og omsider døde 1723, uden af sit Ægteskab med Provsten i „Stavangers M. Jens Godsen's Datter, at efterlade Livsarvinger. „En Søster af denne Axel Rosenkrands var den berygtede Chatharina „Justina Rosenkrands (Hofdame hos Kong Christian den 5tes Dronning „Charlotte Amalia), der af Jalousi forgiftede Dronningens første Hof„dame Frøken Dalvig i en Skaal Risengrød, og derfor blev dømt til „at halshugges, men ved den Kongelige Confessionarius Dr. Peder „Jespersens og Hofpræsten Dr. H. G. Masius's forenede Bestræ„belser slap derifra med Livet og døde i Fængsel paa Bornholm".

Kl. 11 om Aftenen ankom vi til Kaarevigen paa den sydlige Ende af Stord-Øen. Dette Sted beboes af Hr. Sorenskriver Budz, og har en særdeles skjøn Beliggenhed. Ved correspondenderende Solhøider undersøgtes Uhrets Stand, og af 39 særdeles gode Høider om Middagen fandtes Polhøiden af et Haugehuus omtrent 300 Skridt fra Hovedbygningen = 59° 45′ 22″. Ved Middagstider ankom Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Pavels, og i Selskab med ham og flere andre Embedsmænd afreiste jeg Kl. 6 om Eftermiddagen til Findaas, hvor Niels Herzbergs yngre Broder var Præst. Bømmelen bestaar af 2 Halvøer, der blot hænge sammen ved en smal Tunge, paa hvilken Præstegaarden Findaas ligger. Paa den nordlige Halvø

ligger Bremnes Kirke, paa den sydlige Bømmelens Kirke, men Hovedkirken ligger paa Mostur=Øen. Denne sidste Ø adskilles fra Bømmelen ved et Sund, som kaldes Rykſund (eller Røgſund), der er saa smalt, at man kuns med en liden Baad kan roe derigjennem. Ved lavt Vand maae Passagererne stige af Baaden og denne lægges da paa Siden, og trækkes saaledes igjennem Sundet. Sagnet fortæller, at dette Sund fordum var bredere, men at en Jetteqvinde, som boede paa Mosturøen, ønskede at forbinde den med Bømmeløen; til den Ende gik hun i Land paa den sidste Ø, satte sig under den lodrette Fjeldvæg, befæstede sit Strømpebaand i den modsatte Fjeld tog med Fødderne et godt Fæste mod en stor Steen (et Spendetag som det kaldes hos Bønderne) og trak af alle Kræfter i Baandet, hvorved Mosturøen langsomt nærmede sig. Men i det Øieblik begge Øer skulde forenes sprang Baandet, hvorved hun voldsomt slog Ryggen, Hovedet og den høire Arm imod den bag hende liggende Fjeldvæg. Det Indtryk som derved skede i Fjeldet, vises endnu, og har Lighed med en kjæmpemæssig kvindelig Figur med udstrakt Arm. Heldigt var det for Præsten paa Findaas, at Strømpebaandet sprang i rette Tid, thi ellers havde han hver Søndag maattet gjøre en halv Mils Omvei sønden om Mosturøen for at komme til Kirke.

Søndagen den 15de Juli holdtes Visitats i Hovedkirken paa Mostur=Øen. Denne Kirke ligger paa Østsiden af Øen tæt ved Mostur=Havn, hvor et anseeligt Vertshuus er anlagt, og skal være den samme, som af Kong Oluf Tryggvesøn blev opbygget 997, da han landede paa denne Ø; den er altsaa, hvis dette forholder sig saa, den ældste Christne Kirke i Norge. Den er af Steen, meget liden og plump bygget, og Bygningen viser i det mindste Spor af en betydelig Ælde. Sagnet fortæller, at Oluf Tryggvesøn, da han saae den nybyggede Kirke, blev saa misfornøiet over dens Uanseelighrd og ringe Størrelse, at han, for at gjøre Bygmesteren dette ret anskueligt, med eet Spring hoppede op paa Taget over Døren; i det han sprang ned igjen, satte han i Vrede Fødderne noget haardt i den nedenunder liggende flade Steen, hvoraf endnu vises Indtryk, i Form af et Par Fodtrin. Paa Kirkegaarden vises ogsaa en pyramidalsk Bautasteen med et Hul midt igjennem, lig et Naaleøie, som bærer Vidne om hans

Vælde. Da han en Gang kom ridende til Kirken, og forgjeves søgte om noget, hvortil han kunde binde sin Hest, gik han til denne Bautasteen, og sparkede med Hælen imod samme, hvorved et rundt Stykke sprang ud. Igjennem det derved opkomne Hul stak han Bidslet, og hjalp sig saaledes ud af Forlegenheden. Paa Mosturøen er et skjønt Marmorbrud af blaaagtig stribet Marmor, som blev sat i Drift af sal. Provst Peder Harboe Herzberg, Sognepræst til Findaas og Fader til de nu levende Herzberger. Han indrettede ved Præstegaarden en Sauge- og Polere-Maskine, som blev drevet med Vand, og hvor Bordplader, Trappe- og Ligstene bleve saugede, tilhugne og polerede, og Marmor-Mortere forfærdigede.

Herzberg fortalte mig, at hans Fader havde af en Provst Atke faaet til Foræring en Hattepuld med Potetes, de første, som vare komne til Bergen. Disse lagde han i et Beed i sin Have, og høstede af dem en heel Skjeppe. Af disse forærede han nogle faa til en Bonde i Nabolaget, og bad ham forsøge dem, som et godt Fødemiddel. Efter nogen Tid spurgte han Bonden, hvad han syntes om dem, og fik til Svar: „æt ikkje ho mæg, æg æt ikkje hænne". Det viste sig, at Bonden havde forsøgt at spise dem raae.

Den 17de Juli ved Middagstider reiste jeg fra dette behagelige Opholdssted, og igjenkjendte i en af mine Roersfolk en gammel Bekjendt og Ulykkeskammerat fra Krigsaaret 1814. Som bekjendt holdtes Norges Kyster strængt blokerede af Engelske og Svenske Krydsere, og al Samfærdsel mellem Norge og Danmark var spærret. I Danmark var det ved en Placat af 28de Mai s. A. under Livsstraf enhver Nordmand forbudet at reise til Norge paa anden Vei, end igjennem Sverige. Men her kunde man ei komme frem paa andet Vilkaar, end at aflægge Troskabs-Eed til Sveriges Konge, en under daværende Omstændigheder stærkere Bom for Reisen, end Livsstraf og fiendtlige Krydsere. Enhver, der nødvendig skulde til Norge (og det var Tilfældet med mig, da jeg Aaret tilforn var udnævnt til Lector ved det Norske Universitet), maatte altsaa under adskillige Forevendinger stjæle sig bort paa en liden Baad, overladende til Forsynet, om man skulde sluges af Bølgerne eller Fienden, eller komme lykkelig frem. I Kjøbenhavn fandtes flere 100 Norske Matroser, der nylig vare ud-

komne af et sexaarigt Engelskt Fangenskab, og længtes efter at komme tilbage til Fædrelandet. En Deputation af disse, anført af en Baadsmand, kom op i mit Logis og denne fremførte: „at de havde hørt, at jeg vilde til Norge, at de, efterat have udstaaet et sexaarigt Fangenskab i et Engelsk Blokskib, længtes efter at komme tilbage til Fædrelandet; og foreslog mig at kjøbe en hurtigseilende Kaperlugger Mazarino, som havde tre Master og var at faae for 400 Rigsbanksdaler. En Skipper Christensen, som havde deelt Fangenskabets Lidelser med dem, vilde paatage sig Førelsen og havde foreløbig accorderet med Mazarinos Eiermand; en anden Normand L. som var gaaet ind paa Forslaget, havde af Frygt for dets Farlighed trukket sig tilbage". Jeg optog med Glæde Forslaget, leverede Pengene og fik Fartøiets Papirer. Da vi maatte vente, i Kattegat og især mellem Skagen og den Norske Kyst, at visiteres af Engelske eller Svenske Krydsere, indeholdt Papirene Ordre fra et Kjøbenhavnsk Handelshuus at gaae til Fladstrand for at kjøbe tørrede Flyndrer, eller ifald Markedet der ikke var heldigt, at gaae til Ringkjøbing paa Vestkysten af Jylland. Saaledes kunde vi, ifald vi endog bleve trufne vestenfor Skagen, i Nødsfald maaskee redde os fra Fangenskab. Jeg, min Kone og yngste Broder (nu Præst i Løjten) vare anførte som Passagerer, der skulde til Jylland. Jeg tillod kun 20 af disse Matroser tilligemed Skipperen at følge med, og sagde, at de kuns maatte medbringe een Skibskiste, indeholdende den nødvendige Proviant for samtlige Mandskab, da den lille aabne Baad ei kunde rumme mere. Da jeg paa Pascontoiret i Kjøbenhavn forlangte Pas for mig og Familie, sagde Passkriveren, i det han leverede mig det, med et Smiil: „Jeg veed nok, hvor De vil hen, lykkelig Reise".

Den 14de Juli 1814 gik vi om Morgenen til Toldboden, og stege ombord; over hundrede Mennesker stode ved Strandbredden, svingede med Hattene og raabte: „lykkelig Reise!" Min unge Kone høitideligholdt saaledes paa en spændende Maade sin Fødselsdag med Afreise fra Fædreland, Familie og Venner og med Tiltrædelse af en farefuld Reise.

Med en gunstig Vind havde vi den næste Eftermiddag allerede naaet Læsø, uden andet Eventyr, end at vi om Natten vare i over

en Time bleven jagede af en Svensk Kaper. Denne søgte at afskære os Passagen, men havde dog ei rigtig Mod til at angribe os, i det han saae vor stærke Besætning, der maaskee kunde være ham overlegen. Imidlertid bleve vi utaalmodige over dette lange Følgeskab, og Skipperen gav Ordre til at tage Finkenætterne ned og lægge Aarene ud. For at give Mandskabet Kraft, lod jeg en medbragt Brændeviins-Vimpel gaae rundt, og efterat de havde faaet denne Hjertestyrkning, lagde de Aarene ud, 8 eller 10 paa hver Side og raabte: „Hurra! Hurra! Gutter, drag paa". Og nu begyndte vor Forfølger lidt efter lidt at sakke af, hvorpaa vort Mandskab sagde ham far vel! paa en temmelig hoverende, men mindre høflig Maade.

Den 16de stillede Vinden af, og vi maatte lavere langs Jyllands Nord-Vestkyst, saasom den øvrige farligste Deel af Overreisen, hvor vi kunde vente at træffe flere og mægtigere Krydsere, maatte tilbagelægges med gunstig Vind og om Natten. Kl. 5 om Eftermiddagen blæste en rask Vind op af Nordvest, hvorpaa vi efter holdt Skibsraad i Guds Navn begave os paa Veien. Kl. 3 om Morgenen den 17de saae vi allerede det høie Land af Norge, og jeg sagde til Skipperen, at denne Reise var gaaet langt heldigere, end jeg havde ventet. Han svarede: „vi ere endnu i 7 Miles Afstand, og Enden er ikke endda". Efter en Times Forløb opdagede en af Matroserne en Seiler i Nordvest. En god Haandkikkert, som jeg for dette Tilfælde havde medbragt, blev rettet mod Skibet, og Matrosen erklærede det for en Fregat. En af Folkene foreslog, at vi skulde stryge Seilene, saa kunde han maaskee ikke see os; men Skipperen indvendte, at han laa høiere og havde gode Kikkerter, saa han upaatvivlelig længe havde seet os; vi maatte ligesaagodt fortsætte vor Cours. Der ventileredes nu om det var en Engelskmand eller en Svensk; i første Tilfælde meente man der var mindre at frygte; han vilde nok lade os løbe. Noget senere opdagedes to Brigger længere vester ud langs Kysten, hvilke ogsaa gik øster over. Fregatten gik roligt langs Kysten, og maatte nødvendigt overskære vor Cours; men saalænge han ikke satte flere Seil til, troede Mandskabet, at han ikke brød sig om os. Efter nogle Timers Forløb raabte en af Mandskabet: „nu heiser han Læseilene op, nu bliver det Alvor". Vi fortsatte imidlertid vor Cours uforandret; men

da Havet var i stærk Bølgegang, og vi ikke længer som før kunde rette Forstavnen mod Bølgerne, fik vi jevnlig Bølgeslag fra Vest ind over Relingen, som sinkede vor Fart og halv fyldte vort lille Æggeskal, saa at min Broder, som sad med Ryggen mod Vest, maatte trække et Gulvklæde over Hovedet og Ryggen, for nogenlunde at beskytte sig. Endelig kom vi saa nær, at vi kunde see Kanonportene paa Fregatten, og den gav et løst Skud, som Signal til at dreie bi. Da vi imidlertid fortsatte vor Seillads, gik nok et Skud, og nogen Tid efter Glimtet slog en Kanonkugle ned paa Havet bag os. Da dette ingen Virkning havde, gik noget efter et Skud, og Kuglen slog ned et Stykke foran os. Endelig gik det tredie Skud, og Kuglen gik lige over vor Mast. „Nu", sagde Skipperen, „er det ikke Tid at trodse længer; næste Gang faae vi Kuglen lige i Fartøiet". Vi strøg Seilene, da vi allerede paa Kartætsche-Skuds Afstand vare saa nær, at vi kunde see Matrosernes Hoveder stikke ud af Kanonportene. Kl. var 6½ om Formiddagen og vi vare omtrent ½ Mil fra Øster-Riisøer. Naar man paa lang Afstand seer Glimtet af Skuddet, saa veed man, at der er en Kugle paa Veien, som søger os; en Snees Secunder efter hører man Knaldet, og næsten lige saa længe efter dette slaaer Kuglen ned. Efter at have seet Glimtet, bukkede man instinctmæssig Hovedet ned, i det Haab at den da muligen kunde gaae over. Jo nærmere man kommer, desto kortere ere Mellemrummene imellem disse tre betydningsfulde Standsninger.

Det var den forrige Danske Fregat Venus, ført af Capt. Mackenzie. Vor Skipper gik ombord med sine Papirer fra det Engelske Fangeskib, forklarede, at Mandskabet saavelsom han havde udholdt et seraarigt Fangenskab i England, og ønskede at vende tilbage til Fædrelandet; at Passagererne vare en Mand, ansat ved det Norske Universitet, hans unge Kone og Broder, som altsaa gik i fredeligt Ærende. Imidlertid spurgte mine Folk de Engelske Matroser, som stak Hovederne ud for at see os, om de troede, at Capitainen vilde slippe os løs? Nogle rystede paa Hovedet; andre smilede og spurgte: hvad skulde vi gjøre med Eder? Endelig kom vor Skipper med et saa glædestraalende Ansigt ud paa Faldrebs-Trappen, at jeg sagde til min Kone: „see paa det Ansigt og læs deri vor Befrielse". Capitainen traadte ud paa

Trappen og spurgte, om vi havde Lyst til at besee Fregatten. Som en ægte Gentleman steeg han ned ad Trappen og hjalp min Kone op, jeg fulgte efter. Efter at have siddet i tre Dage og Nætter ubevægelig med bøiede Knæ paa Toften i Baaden, var min Gang paa Dækket temmelig usikker, og da jeg forsøgte, at forklare Capitainen min Stilling, var efter tre gjennemvaagede Nætter min Tale i det fremmede Sprog saa uklar, at hans Læber fortrak sig til et svagt Smiil, hvorpaa jeg opgav Forsøget. Den menneskevenlige Capitain ynkedes over de stakkels Matroser, om hvis Fangenskab saavel deres Pas som deres gule Prisonklæder og bleggule Ansigtsfarve tilstrækkelig vidnede, og hvoraf de for faa Maaneder siden vare udslupne. Han viste os al mulig Høflighed, hjalp min Kone ned ad Skibstrappen i Baaden, og ønskede os lykkelig Reise.

Vi fortsatte uhindrede vor Seillads, indtil vi i Nærheden af Langesund nær havde faaet en Affaire med de Norske Kanonbaade, der tog os for en fiendtlig Krydser, og lavede sig til at hilse os paa samme Maade, som Fregatten. Paa Landingsstedet, hvor vi ankom Kl. 2 Eftermiddag, traf vi Professor Christen Smith, som ventede paa et Engelskt Skib, der skulde bringe ham til England, for som Botaniker at deeltage i en Opdagelses-Reise paa Floden Congo i Afrika. Jeg er saaledes den sidste af hans Embedsbrødre, der har seet og talt med ham, da han, tilligemed de fleste af Videnskabsmændene paa denne forulykkede Expedition, døde af Feber, som Følge af Overanstrængelse under dette usunde Klima. Smith og Constantius Rasch førte os til en Kjøbmand Wrights Huus, da de erklærede Vertshuset for at være yderlig slet. Men da Familien var indbuden om Aftenen til en Kjøbmand Erreboe, bleve vi, efterat have nydt nogle Forfriskninger, nødte til at omklæde os og gaae i Selskab, hvorfra vi kom tilbage ved Midnat. Efterat have forgjæves søgt Hvile i en Seng, som vrimlede af Sengetæger, (ciimex lectularius), bleve vi nødte til at staae op igjen, og min Kone vandrede paa Gulvet den hele Nat. Dette var den fjerde gjennemvaagede Nat.

Saaledes endtes dette lille Reise-Eventyr, i hvilket jeg i en Tid af 4 Dage var Dansk Undersaat, Kaperfører, Skibsrheder, Engelsk Fange og fri norsk Borger, og to Gange bestemt til Døden; nemlig

for Retfærdighedens Øre, ifald jeg var bleven opbragt til Danmark, og for Engelske Kugler, ifald Capitain M. havde skjøttet om at sigte lidt bedre. Men — jeg gaar igjen tilbage til min Bergens-Reise. Jeg blev opmærksom ved, at den ene af mine Roerskarle betragtede mig med Agtpaagivenhed, og endmere ved at høre adskillige afbrudte Ord af en Fortælling, som han halv høit underholdt sine Kammerater med, saasom Reise fra Kjøbenhavn — Luggert — Engelsk Fregat o. s. v. Med eet stod den hele allerede forlængst forglemte Reise tydelig for min Erindring, og høist forundret udraabte jeg: hvad er det Du der fortæller? Har Du gjort en Reise fra Kjøbenhavn til Norge paa en Luggert? Ja! I 1814? Ja! Og blev tagen til Fange af en Engelskmand under den norske Kyst? Ja! Altsaa tilligemed mig? Ja! Nu saa vel mødt igjen min gamle Kammerat og Krigsbroder! aldrig havde jeg troet at see nogen af Eder igjen. Man kan tænke, at vi havde Stof til behagelig Samtale den hele Eftermiddag; hver fortalte sin Stump af Eventyret, og den anden tilsatte hvad der var forglemt. Med denne Reise tilbagekaldtes alle Minder fra hiin høist interessante Tidspunct. Jeg fik nu ogsaa høre hans og endeel af de Andres senere Skjæbne; han havde strax kjendt mig, men da han ei vidste paa hvad Maade han skulde give sig tilkjende, og ei troede det passende, at begynde en directe Samtale med mig, saa havde han grebet til at gjøre sig kjendelig, ved at tale om Ting, som han troede maatte vække min Opmærksomhed.

Om Natten laae vi i Bekkervig paa Selbøen i Søndhordlehn, og ankom næste Eftermiddag den 18de Juli til Bergen.

Denne Stad ligger omkring en Bugt, der gaar fra Nordvest til Sydost, og som kaldes Byfjorden. I denne Bugt ligger en Halvø i Form af en Hammer, der ved sit Skaft er befæstet ved den østre Bred af Bugten. Imellem Hammerens Spids, som kaldes Nordnæs, og den østlige Strandbred, indsluttes en Vig, som kaldes Vaagen, paa hvilken Skibene ligge. Paa den østre Bred af Vaagen ligger den saakaldede Tydske-Brygge, hvor de Contoirske (Hanseatiske Kjøbmænd) fordum havde deres Stuer. Imellem Hammerens bredere Ende, som vender imod Sydost, og Bunden af Bugten, indsluttes ganske en Deel af Fjorden, som kaldes Lunggaards-Vandet. For-

til (imod Nordvest) er Byfjorden bedækket ved Askøen, hvorpaa det høie Bjerg Askelands-Fjeldet ligger. Paa Fjordens vestre Side ligge de 3 høie Bjerge Lyderhorn, Damsgaards-Fjeld og Løvstakken; paa den østre Side Ulbrikken eller Olrikken, Fløifjeldet*) og Blaamanden.

Naar man kommer ind fra det vestre Indløb søndenfor Askøen, viser sig først i Sandvigen en Rad bordklædte, hvidmalede Pakboder**), hvilke jeg først tog for at være Staden selv. Først naar man har passeret Nordnæs, kommer hele Staden tilsyne. Jeg maa tilstaae, at det første Syn af den overraskede mig. Næsten alle Huse ere hvidmalede, og glindse af den stærke Oliefarve, hvormed de formedelst den hyppige Regn aarlig maae overstryges. Fem betydelige Kirker***) hæve deres Spiir høit over de øvrige Vaaningshuse. Vaagen vrimler af Skibe; man seer her en Skov af Master, der i det Smaa minder om Themsen. I hver Fjeldkløft, man ror forbi, opdager man et smagfuldt Landhuus, omgivet af skjønne og frodige Løvtræer, Anlæg som Kunst og Rigdom have kappets om at forskjønne, og hvormed saare faa eller ingen af Christianias Lyststeder taale at sammenlignes. Man stiger i Land og forundres over Folkevrimmelen, der især paa Torvedagene her er ligesaa stor, som i Kjøbenhavn og Stockholm. Ligesom Øiet med Behag hviler paa et sundt og livligt Ansigt og en kraftig Figur, saaledes føler man sig ogsaa opmuntret i en Stad, hvor alt vidner om Kraft, Rigdom og Rørelse. Man vandrer op ad de jævne, skjønt ei alt for jævnt brolagte, Gader; de forskjellige Dragter og Tungemaal gjøre her paa den Fremmede et ganske behageligt Indtryk. Ved Siden af unge Mandfolk, klædte efter nyeste Parisiske eller Londonske Mode, seer man Vossekoner i deres svovelgule Skindvamper med et Skout paa Hovedet, der ved

---

*) Saa kaldet af en stor Fløi, der til de Søefarendes Nytte er opsat paa samme, og som over hele Staden kan sees.

**) Hvormeget var det ikke at ønske, at de hæslige graae Pakboder, som ved Indseilingen i Christiania-Fjorden aldeles skjule den smukke Omegn og Staden selv, og saameget vanzire Rigets Hovedstad, havde saa pynteligt et Udseende.

***) Af disse var dog paa den ene, Ny-Kirken kaldet, Spiret afbrændt.

begge Øren staar ud som et Par store Horn; Bondepiger med Haaret i tre store Fletninger hængende langt ned over Ryggen, eller i en stor Fletning slynget rundt om Hovedet som en Krands. Bagved sig hører man en uvant hvislende Lyd; man vender sig om og seer en hæslig Strilebonde trave afsted med en stor Torsk, der i Gjællerne hænger paa hans ene Finger, imedens Halen slæber hen ad Gadestenene. Man gaar hen paa Tydske-Bryggen, og seer der alle Stuerne*) (Kjøbmands-Contoirerne) prydede hvert med sit gamle Vaaben. Langs ad Bryggen staar en Rad af store Vippegalger, hvormed Fisken med største Lethed og Hurtighed hæves op fra Skibet og trækkes i Land. En Sværm af Skutenjunger arbeide sig frem imellem Nordlands-Jægterne med deres store Joller fyldte med Varer. Vi tage en Baad og roe ud paa Vaagen, for at betragte Driftigheden lidt nærmere. Der ligger et næsten firkantet Skib i Form af en Træsko; paa Dækket gaar en Frisisk Skippers unge Kone med et spædt Barn paa Armen; paa Hovedet har hun en til Hovedet tæt sluttende sort Fløiels Hue, besat med en Kant af smale Kniplinger; omkring Baghovedet ligger en bred sølvforgyldt Boile, der ved hvert Øre ender sig i en oval Øreklap; paa den anden Side af Masten gaar Myn Heer Adrian i kort Trøie med en liden Tobakspibe i Munden op og ned med hurtige Skridt; paa Ruffet over Kahyt-Trappen staar den rygende Caffekjedel. Tæt ved ham ligger en liden sort Engelskmand; man lugter ham allerede paa langt Hold, og de af Steenkuldamp sorte Seil gjøre det unødvendigt at spørge hvad Landsmand han er. Nærmere Toldboden see vi to Norske Skibe, nylig hjemkomne fra Bordeaux og Rouen med Vine og Silkevarer; et tredie har heldigen afsat sin Fisk i Spanien. Der ligger en blank Danziger med Kornvarer; men hvad bestiller hiin lille Flensburger? Han har dog vel ei Brændeviin ombord? Nei idetmindste intet hvidt, deraf have vi nu selv mere end nok, det er kuns Fedeva-

*) Disse Stuer svare omtrent til de Londonske Counting-houses, d. e. store Bygninger i Nabolauget af Børsen, hvor en Mængde Kjøbmænd i Stuer ved Siden af hinanden afgjøre alle deres Handelsforretninger, saasom de ei skjøtte om at have det byrdefulde Contoirhold hjemme i deres Bopæl.

rer. Men hvad er det for et underligt Fartøi, der kommer indseilende paa Vaagen med et høit opstaaende Kjøltræ istedetfor Bougspryd? Det er en Nordlands-Jægt. Fisken er opstablet lige til midt op paa Masten, og alle Klude ere sammenbundne til et eneste stort Lagen eller Bomseil, hvoraf Stykke for Stykke afløses, eftersom de komme nærmere ind. Ovenpaa Fisken løbe 10 til 12 nordlandske Bønder i sædvanlig Bondedragt imellem hinanden. Enhver er paa engang Handelsfactor, Skipper, Styrmand, Matros og Koksmat. Enhver synes at befale, og alle — eller maaskee ingen — at adlyde; en ægte Republik. Der kommer en Hardanger-Jagt med Brændeveed. Vi ere nu komne lige ud for den anseelige Toldbod; den lange Rad af Pakhuse ere alle aabne og vrimle af Mennesker; Sjouere, som rulle Foustager, bære Pakkasser og Baller, Betjentere som eftersee, og Kjøbmænd som modtage.

En Uleilighed møder strax den til Bergen ankomne Reisende, det er Mangel af offentlige Vertshuse. Denne Mangel kommer sandsynligviis af Stadens isolerede Beliggenhed; de fleste Reisende, der komme til Bergen, ere Handelsmænd, der indlogere sig hos deres Kunder, og saaledes kunde maaskee ikke engang et Herbergersted her bestaae. Der ere rigtignok 2 til 3 Personer, som give sig af med undertiden at herbergere Reisende; men deels ere Localerne middelmaadige, deels beroer det paa Verternes gode Villie, om de ville modtage den Fremmede eller ei *). Uagtet jeg havde en Anbefalings-Skrivelse fra Findaas til Beboerne af Halvkanden, blev jeg dog afviist med den Beskeed, at Halvkanden var fuld. Efter nogle andre forgjæves Forsøg fik jeg endelig ved mange Bønner og Overtalelser Logis hos en Madame Bugge paa Mur-Almindingen **).

At skildre de mange Mærkværdigheder og Oltids-Minder, som findes i Bergen, vilde være for vidtløftigt og langt overstige mine

*) „Ligesaa hos os", kan rigtignok en Christianienser sige.

**) Alminding er kaldes i Bergen nogle bredere Pladse eller smaa Torve; Muren er et isoleret Huus, der ligger lige for en af de længste Gader, og er gjennemskaaret med en Hvælving for at skaffe fri Gjennemfart. Af denne har den omtalte Alminding Navn.

Evner og mit korte Bekjendtskab med denne Norges vigtigste og folkerigeste Stad, især da under mit korte Ophold der min Tid og Opmærksomhed hovedsagelig var henvendt paa ganske andre Gjenstande. Enhver, som ønsker at kjende den meest Norske Deel af Norge, det meest characteristiske af en Fjeldegn, Naturen i dens Storhed og dens Rædsler, maa selv reise derhen. De Egne, hvorigjennem Postveien gaaer, ere saa afvexlende, og stige saa gradviis fra Christiania-Omegnens og Ringeriges blidere Sletter, igjennem Hadeland langs Randsfjordens Bred, til Valders's alvorligere og snevrere Dale, langs Strandefjordens og Mjøse-Vandets Bredder, og endelig derifra til de nøgne Egne omkring Suletinds Fod, at Opmærksomheden ved denne Klimax altid holdes spændt. Ikke mindre mærkværdig er Nedgangen igjennem Leirdal, Gudvangen og det skjønne Vos. I Bergen selv mødes man med den meest forekommende Velvillie, Tjenstfærdighed og Gjæstfrihed; og jeg tvivler ikke paa, at enhver, der gjør denne Rejse, vil, som jeg, komme tilbage, oplivet paa Legeme og Sjel og beriget med nye Ideer, og finde den paa Reisen anvendte Tid, Bekostning og Møie fuldkommen betalt.

Paa Fortet Fredriksberg*) har Hr. Lector Bohr opført et lidet astronomisk Observatorium, hvori er opstillet et middelmaadigt Passage-Instrument (Middags-Kikkert) af Ahl i Kjøbenhavn og et Penduluhr af Jahnson sammesteds. Dette — tilligemed en tofods engelsk Kikkert, en liden Sextant og en geographisk Cirkel (men som senere er afleveret til sin Eiermand) — udgjøre det hele Instrument-Forraad. Med disse Instrumenter har Hr. B. i flere Aar troligen arbeidet paa en nøiere Bestemmelse af Bergens geographiske Beliggenhed. Hvad Apparaterne mangle i Fuldkommenhed, maa en Observator søge at erstatte ved en mangefold forøget Anvendelse af Tid, Skarpsindighed og Kræfter. Med gode Apparater kan man gjøre slette Jagttagelser, og omvendt. Den sidste Sætnings Sandhed har Hr. B. beviist. I dette lidet Observatorium fandt jeg ved 22 Solhøider den 20de Juli Polhøiden = 60° 23′ 49″ 3; ved 20 Høider

*) Her har Hr. Observator Åstrand nu et lidet Observatorium, hvor han arbeider med Flid og Dygtighed.

den 21de Juli = 60° 23′ 47″,5; ved 11 Høider den 22de Juli = 60° 23′ 52″,0, og ved 16 Høider den 25de Juli = 60° 23′ 50″,5; altsaa ved Middel af 69 Høider (naar man tager Hensyn til Antallet af Høider hver Dag) Polhøiden af Observatoriet = 60° 23′ 49″,4. Da Universitetes Sextant ved en stor Mængde Høider af Solen og Polarstjernen i Christiania har givet Polhøiden 3″,6 større end af de sidste, saa maa denne Forskjel sandsynligviis have sin Oprindelse af en liden Feil i Speilene, og den halve Forskjel eller 1″,8 bør fradrages ovenstaaende Resultat, som altsaa efter denne Rettelse bliver = 60° 23′ 47″,6. Domkirken ligger, saavidt jeg af et Kart over Bergens Omegn kan slutte, 7″ sydligere end Observatoriet paa Fredriksberg. Altsaa bliver Domkirkens Polhøide = 60° 23′ 40″,6. Afgangne General-Krigscommissair N. A. Vibe har med en geographisk Cirkel fundet Domkirkens Polhøide = 60° 23′ 40″ *) Ved 60 Sol- og Stjernehøider i 1814, 1815 og 1816 med den geographiske Cirkel fandt B. Polhøiden af hans daværende Observatorium paa Sverresborg = 60° 23′ 56″ og reduceret til Domkirken = 60° 23′ 36″; af endeel andre Høider i 1818 fandt han Polhøiden af det nye Observatorium paa Fredriksberg = 60° 23′ 38″, altsaa af Domkirken = 60° 23′ 31″. Sammenstilles disse forskjellige Resultater, saa findes Polhøiden af Bergens Domkirke

efter Vibe	. . . .	= 60° 23′ 40″
— Bohr 1814—1816	. . . .	= 60 23 36
— Bohr 1818	. . . . . .	= 60 23 31
— Hansteen	. . . .	= 60 23 40,6

Større Overeensstemmelse kan ei ventes med saa ufuldkomne Instrumenter. Et Middeltal af disse 4 Bestemmelser giver = 60° 23′ 37″, hvilket dog neppe kan afvige mere end 2 til 3 Secunder fra Sandheden.

For at bestemme Bergens Længde har Bohr deels beregnet endeel ældre Jagttagelser, deels nogle af ham selv observerede Stjernebedækninger og Solformørkelser. Af Solformørkelsen den 4de Mai 1818 fandt han Tidsforskjellen imellem Bergen og Paris = $11^m\ 53^s$,

*) Bodes astronom. Jahrbuch 1797 S. 237.

af den ringformige Solformørkelse 7de September 1820 fandtes den = $11^m\ 45^s$, 9. Ved Middel af disse er altsaa Tidsforskjellen imellem Observatorierne i Bergen og Paris = $11^m\ 49^s$, 5, altsaa Bergens Længde fra Ferro Meridianen = 22° 57′ 21″. Af Christianias af mig bestemt Længde og Bredde, sammenlignet med Bergens, finder jeg Længden af Buen fra Vor Frelsers Kirke i Christiania til Fortet Fredriksberg i Bergen = 2° 44′ 40″, hvilket udgjør omtrent 27 Norske Mile. Postveiens Længde angives for 53 Norske Mile; hvis det var muligt at lægge Veien i ret Linie kunde den altsaa nedsættes til det Halve.

I Anledning af Reiser over besværlige og høie Fjelde kan jeg ei undlade her at fremsætte nogle Bemærkninger, som jeg troer fortjente at tages i Betragtning af Vedkommende. De høiere Fjeldegne ere ifølge deres Ufrugtbarhed lidet beboede, altsaa Afstanden imellem Skydsstationerne usædvanlig lang, Antallet af Skydsheste lidet, og disse Heste, formedelst den slette Fodring og ligesaa hyppige som besværlige Skyds, meget udslæbede og kraftesløse. I øde og farlige Fjeldegne altsaa, hvor den Reisende trængte til den kraftigste Hjelp for at komme lykkelig frem, vil han sædvanlig blive slettest betjent. Jeg taler af Erfarenhed. Paa Postveien over Filefjeld er Afstanden imellem Stationerne Lysne og Hæg f. Ex. 3½ Mil, imellem Hæg og Skogstad 5½ Mil; imellem de to første Stationer ligger Vindhellen, hvis lodrette Høide maaskee er imellem 500 og 600 Fod, og imellem de to sidste ligger tæt ved Maristuen en endnu sværere Bakke, som fører op paa Fjeldets Ryg og hvis lodrette Høide er 1500 Fod. Imellem Lysne og Hæg fik jeg en stor Hest, som var 24 Aar gammel, og saa kraftesløs, at den ikke engang formaaede at drage den tomme Kjærre op ad Vindhellen. Skydskarlen skjød næsten alene Kjærren frem, og jeg førte Hesten ved Bidslet for at lette den, og hindre den fra at falde i Knæ; vi lode den ved hvert tiende Skridt standse for at drage Veiret; og desuagtet zittrede den af Mathed over det hele Legeme, og det var med al Nød at vi kunde afholde den fra at falde overende eller gaa tilbage i Bakken. Paa Hæg fik jeg en liden Hest, som endnu ikke var 3 Aar gammel, men som allerede var saa afkræftet, at den var endnu udueligere end den forrige.

Jeg tilbagelagde derfor den største Deel af Fjeldet til Fods. En svagelig Reisende, der ei formaaede at gaae op ad disse steile Bakker, vilde upaatvivleligt med saadan Hest tilsat Liv eller Lemmer, naar den styrtede overende og Vognen løb baglænds; og sæt endog at han slap derfra med Skrækken, saa maatte han nødes til at sende Skydskarlen 2 til 3 Mile fra sig for at hente Hjelp, og imidlertid tilbringe 6 til 8 Timer i denne øde Egn under aaben Himmel, udsat for Veirets Ubehageligheder. Den Reisende nødes saaledes til, for sin egen Rednings Skyld, imod sit Hjertes Tilskyndelse, at behandle det udpinede Kreatur ubarmhjertigt. Omhu for den Reisendes Sikkerhed saavelsom Menneskeligheds-Følelse synes mig saaledes stærkt opfordre til at tage denne Sag i Overveielse. Jeg indseer ikke at dette paa anden Maade kunde afhjelpes, end at de Skydspligtige i disse Egne ved offentlig Understøttelse bleve forsynede med flere og bedre Heste, samt med den nødvendige Fourage, og at Øvrigheden ved aarligt Eftersyn strængt paasaa, at disse Heste vare i forsvarlig Stand. Da det er ubilligt, at den Mil, paa hvilken Jordsmonnet hælder 10 til 20 Grader, skal betales lige med den, hvor det er ganske horizontalt, saa kunde for disse Fjeldmile betales en forøget Skyds.

I de første 8 Dage af mit Ophold i Bergen var Himlen bestandig klar, og hvad som i denne Stad, der med Rette fører Tilnavnet den regnfulde*), var endnu mærkværdigere, havde i 2½ Maaned uafbrudt været klar, uden at skjænke den tørstige Jord en eneste Regndraabe. Følgen heraf var, at alle Kilder og Bække vare udtør-

---

*) Da jeg havde meldt Hr. Dr. Peters, Director for Observatoriet i Altona, at man i Bergen har anlagt et lidet Observatorium for Hr. Åstrand, og tarvelig udrustet det med Instrumenter, svarede han:

„Meget interessant var det mig at erfare, at der ogsaa i Bergen er „oprettet et Observatorium, og en dygtig Mand der ansat. Himlen er dog „vel der ikke gunstig for Observationer. Man fortæller her, at en Skibs-„capitain, efter at han havde været 50 Gange i Bergen, og hver Gang „der truffet Regnvejr, da han den 51de Gang fandt klart Vejr, troede, at „han havde forfejlet Stedet, og var seglet forbi.

Professor Forbes, som fra Edinburg var reist til Bergen, for at iagttage den totale Solformørkelse den 28de Juli 1851, havde den samme uheldige Skjæbne, at have reist forgjæves formedelst vedholdende Regn.

rede, og at man maatte hente Vand en halv Miils Vei fra Staden, hvorfor det til daglig Renselse fornødne Vand tildeeltes i knappe Portioner. Kyndige Mænd paastode, at der paa den Tid var mere Viin i Bergen end Vand. Som en Følge heraf vare alle Veie særdeles tørre, og man kunde aldeles uhindret nyde de skjønne Spadseretoure til Kalfaret, langs Lunggaards-Vandets Bredder og udad mod Svartediget. Man trængte mere til at benytte Paraplnien, eller, som den i Bergen meget passende kaldes, Regnhatten, som Solskjærm end som Regnskjærm.

Ifølge denne Vandmangel stode daglig en halv Snees Tjenestepiger flere Timer omkring Bispens Kilde, for med deres Krukker at opsamle de fra denne langsomt flydende Draaber. Lector Bohr gik en Dag der forbi og hørte dem beklage sig over denne Besværlighed, i det En af dem tilføiede: „Men nu skal vi nok snart faae Vand; thi nu er her kommen en Stjernekikker fra Christiania, som med Bohr skal opsøge Vandstjernen, der er bleven borte, og naar de have fundet den, faae vi nok Vand".

Mine Beskjæftigelser tillode mig kuns at besee lidet af Bergen; dog kan jeg ei undlade at omtale Latinskolen, hvis Locale forekom mig skummelt, trangt og ubeqvemt. Lærernes Antal var vel ogsaa, ligesom i Christianias Latinskole, noget for indskrænket i Forhold til Disciplernes Mængde, og deres Lønninger for knapt tildeelte. Naar en Mand, efter at have tjent 15 til 20 Aar ved Skolevæsenet, ei har opnaaet mere end 400 til 500 Rdlr. aarlig Gage, og dertil har en betydelig Familie, maa han tabe Lysten. Lærer-Posten maa under saadanne Omstændigheder betragtes som en Avancepost, som man jo før des heller søger at forlade, altsaa netop naar man er bleven ret fortrolig med, og duelig til dens Bestyrelse.

En meget efterlignelsesværdig Indretning saa jeg i Bergen, nemlig en Kunstflids-Udstilling af alle Slags Snedker-, Dreier-, Vognmager-, Sadelmager-, Skomager- og Metal-Arbeider, hvilke solgtes til bestemte Priser. Intet Stykke Arbeide tilstededes Adgang, som ei var forfærdiget i selve Staden, og ei udmærkede sig ved fortrinlig Godhed og Smag. Hvormeget dette tjener til at vække Kappelyst hos Arbeiderne, og derved bringe dem til at hæve dem over

Middelmaadighed og Selvklogskab, hvori Haandværkerne i Norge, uagtet Nationens umiskjendelige Anlæg til mechaniske Kunster, befinde sig, vil enhver indsee. Her var derfor intet Stykke at see, som man jo med sand Fornøielse kunde betragte. Dersom vi havde en lignende Indretning i Christiania, saa vilde vist snart Byens Damer blive fritagne for den besværlige Nødvendighed, at forskrive deres Sko fra London, Paris, Stockholm eller Kjøbenhavn (thi at en skikkelig Fod krymper sig for at indæskes i en Christiania Træsko, kan man ei fortænke den i, hvor upatriotiskt det Modsatte end monne lade), ei at tale om de andre Fuskerier, hvormed man maa tage til Takke *).

Ved denne bergenske Udstilling blev ethvert Arbeide tilbageviist, om hvilket Mesteren ei kunde bevise, at han selv havde forfærdiget det. En Skomager havde forfærdiget et Par smukke Sko, som man fandt saa udmærkede, at man tvivlede om de ikke vare Franskt eller Engelskt Arbeide. Mesteren svarede, at han om et Par Dage kunde levere Mage til dem. — Ja men disse kunde jo ogsaa være bestilte fra Udlandet! — Ih! svarede Mesteren, I kunne jo forlange dem af vilkaarlige Dimensioner, saa store, at det er klart, at ikke saadanne kunne være sendte fra Udlandet. — Dette fandt man antageligt, og der forlangtes en Sko af tre Quarteers Længde. Skomageren leverede efter nogle Dages Forløb en saadan Kjæmpesko, som endog vilde have været for stor til den bekjendte Kjæmpe Bernhard Gilli, men var ligesaa smukt gjort, som de forhen indleverede; og Commiteen blev tilfredsstillet.

Paa alle Karter forestilles Hardanger- og Filefjeld som en høi Fjeldryg, der adskiller Agershuus Stift fra Bergens Stift og saavel mod Vest som mod Øst sænker sig ned til lavere Egne. Denne Forestilling er urigtig. Hele Bergens Stift er en eneste Fjeldmasse **),

---

*) Som f. Ex. at man ikke kan faa skaaret en Jernskrue med ordentlige Gænger, da jeg neppe troer der er en eneste Smed, som eier et Engelskt Skrueblik. Jeg siger, jeg troer; Smedelauget tilgive mig, om jeg feiler; jeg har rigtignok mange Erfaringer for mig, men muligt er det, at jeg ei har truffet den Eneste rette.

**) At det egentlig i det Hele maa, som anført, ansees som en saa at sige eneste Fjeldmasse, deraf kommer det, at det dyrkelige Jordsmon her er saa

der mod Vest lidt efter lidt sænker sig fra omtrent 5000 Fod til 1000 eller 1500 Fods Høide, og derpaa ved Norges vestlige Kyster brat styrter sig ned i Havet. Man kunde forestille sig Bergens Stift at være fremkommet paa følgende Maade: Et stærkt Tryk fra Vesten har drevet en blød Masse foran sig indad mod Norges Kyster, og derved opdynget den til en Høide af over 5000 Fod. Efterat Trykket er ophørt, har den bløde Masse efterhaanden sunket tilbage imod Udkanterne, og derved faaet adskillige store Revner (Sørfjorden, Hardangerfjorden o. s. v.) og nærmest Søkanten adskilt sig i mindre Brokker, den nærværende Skjærgaard. Uden disse Revner eller Fjorder vilde den største Deel af Bergens Stift være en aldeles ubeboelig Steenmasse; thi kuns langs med Fjordene boe de tyndt adspredte Indbyggere i Fjeldkløfter under de lodrette Fjeldvægge, hidlokkede af Søen, som er deres vigtigste Næringskilde. Naar man betragter Stiftet i Sammenhæng, saa kan man f. Ex. ikke sige, at man er nede af Harganger-Fjeldet, naar man er kommen til Ullensvang; man er blot nedstegen i en af dets Revner. Thi sætter man over den ¼ Mil brede Sørfjord, saa har det vestlige Fjeld Folgefonden atter omtrent samme Høide, som det østlige. Ved Samlenfjord ere vel Fjeldvæggene mindre lodrette, men Fjeldet selv er dog endnu for høit til at kunne beboes undtagen langs Fjordene. Det samme er for det meste Tilfældet med Øerne langs Vestkysten. Jeg bilder mig aldeles ikke ind, at Bergens Stift virkelig er blevet til paa denne Maade (det maa Geologerne bedst forstaae), men det forekommer mig, som om denne Forestillings-Maade giver Phantasien et let fatteligt Billede af det vestlige Norges Dannelse. Med faa Ord: hele Bergens Stift og den største Deel af Christianssands Stift er Fjeldet, det hele nordlige Europas Dige og stærke Formur.

Den 3die August sagde jeg mine Bergenske Venner Farvel, og

---

saare ubetydeligt i Forhold til det hele Areal, hvilket med mere læres af de interessante „Oekonomiske Efterretninger om Bergens Stift", som daværende General-Toldforvalter, siden Toldinspectør i Bergen, salig Justitsraad Nicolai Christian Lassen har meddeelt i Maanedsskriftet Dansk Museum for Marts 1782 Side 247—90. B.

med det samme vil jeg tage Anledning til at tage Affkeed fra Læseren, som jeg frygter for allerede for længe at have trættet med nærværende ubetydelige Reisebemærkninger. Reisebeskriver-Sygdommen er, siger Pram *), en Paroxysme, der overfalder enhver Reisende, saasnart han kommer nogle Skridt udenfor sin Husdør; naar den er kommen til sin Høide, saa er Patienten, saafremt Skriveri-Mechanismen ikke er ham alt for uvant, ei let istand til at see et Blekhorn og øvrige Apparat, uden han med den samme Kraft, som jager Hydrophobiaden fra Vandskaalen, drives til Skriverbordet. Jeg kan dog ikke sige, at jeg har følt noget til den af Pram beskrene pruritus; min første Hensigt var blot at levere Resultatet af mine Jagttagelser, hvilket jeg alene ansaa værdige til at bevares. Har man imidlertid taget livlig Deel i alt, hvad man paa Reisen har mødt, og Omstændighederne lede En til, at omtale Gjenstande, der ved Tid eller Sted eller paa anden Maade ere associerede med andre Reisens Begivenheder, saa staaer den sundeste Reisende i Fare for et Anfald af den omtalte Sygdom, og gjør vel bedst i som Mester Geert, itide at stikke Tørklædet i Munden. Den Norske Bondestand, især Fjeldbonden, som jeg tilforn lidet eller intet kjendte til, er saaledes beskaffen, at enhver Reisende, der seer sig noget om imellem dem, og hvis Hjerte har en fuldstændig Resonantsbund, der ei blot ved enkelte Toner sættes i Svingning, men kan give Gjenklang af hvilkensomhelst Modulation paa den syv- eller tolvtonede Scala, fristes til at qvæde sin Vise for andre. Har jeg ved disse Reisebemærkninger været heldig nok til at give smaa Bidrag til Kundskab om denne Bondestands Sæder, Leve- og Tænkemaade, saa haaber jeg man tilgiver mig, at jeg først saa sildig har betjent mig af Mester Geerts Tørklæde, overladende til Læseren paa egen Haand og paa hvilken Vei ham lyster at finde hjem igjen fra Bergen. I øvrigt maa jeg anmærke, at ovenstaaende Bemærkninger, naar Tallene undtages, ere nedskrevne blot efter Hukommelsen, og saa længe efter Reisens Tilendebringelse, at

*) Pathologiske Bemærkninger over Reisebeskriver-Sygdommen, tilligemed et lille Stykke Reisebeskrivelse af C. Pram, i Skandin. Lit. Selsk. Skr. 1805, tredie Qvartal.

maaske Et og Andet er mindre nøiagtigt, end jeg ønskede. En anden Reisende vil med andre Øine maaskee opfatte et andet Billede; subjectiv Sandhed er vel alt, hvad man af en Reisebeskriver med Billighed kan forlange.

Det vilde være utaknemmeligt af mig at nedlægge Pennen, uden at omtale den Gjæstfrihed og Velvillie, hvormed jeg saavel i Bergen som paa Frem- og Tilbagereisen blev imodtaget af Familier udenfor Bondestanden, hvis Beskedenhed jeg ikke vover at saare ved nærmere Berørelse. Skulde disse Blade hændelsesviis komme nogen af dem tilhænde, da modtage de herved min uskrømtede Tak.

II.

Reise i Sibirien.

I.

Foranledning til Reisen.

Det falder ikke i Enhvers Lod at reise til Sibirien, og de som Loddet træffer, foretage sjelden Reisen med deres gode Villie. Da jeg nu efter eget Ønske har udført dette Foretagende, saa vil jeg som Indledning til de fragmentariske Beretninger over Begivenhederne paa denne Reise, som jeg efter Fleres Opfordring i det Følgende leverer, meddele Læseren Foranledningen til mit Ønske.

Som Lærer i Mathematik ved den lærde Skole i Hillerød, nær ved det af Christian den 4de byggede Residentsslot Fredriksborg, blev i Aaret 1807 ved en Hændelse min Interesse hendraget til Studiet af Jordens magnetiske Phænomener. Enhver veed, at Compasnaalen (en magnetiseret Staalnaal, der paa en fiin Staalspids frit kan dreie sig omkring) viser med den ene Ende omtrent mod Nord, med den modsatte mod Syd. Men denne Retning er ikke nøiagtig mod Nord og Syd. I Christiania viser Nordenden f. Ex. omtrent 16½ Grad mod Vest, i Bergen 20 Grader, og jo mere man i denne Bredegrad nærmer sig mod Grønland, desto større bliver denne Afvigelse, eller som man sædvanlig kalder den, Misviisning, da den ved Sydspidsen af Grønland er over 45 Grader. Længer mod Vest tager den af igjen, og Naalen viser lige mod Nord nær Vestkysten af Hudsonsbai. Naalens Nordende viser i dette Strøg overalt henimod et Punkt, som ligger omtrent 20 Grader fra Jordens Nordpol og i en Meridian nær Vestkysten af Hudsonsbai. Nær dette Punkt maa man altsaa antage, at der findes en tiltrækkende Kraft, eller en Magnetpol.

Ved det gode Haabs Forbjerg viser Magnetnaalens Nordende 29 Grader mod Vest, altsaa Sydenden ligesaa mange Grader mod Øst;

men naar man i det Indiske Hav nærmer sig Nyholland i 40 Graders Brede, bliver denne Misviisning efterhaanden mindre, og Naalen viser lige mod Syd i en Meridian, som gaaer omtrent midt igjennem Nyholland. I dette Strøg viser Naalens Sydende overalt henimod et Punkt, der ligger omtrent 21 Grader fra Jordens Sydpol. Her maa man altsaa antage, at Jorden har sin magnetiske Sydpol.

Dersom Jorden ikke havde flere, end disse to tiltrækkende Punkter, vilde Magnetnaalen overalt vise hen mod disse. Men af nogle faa paa tidligere Reiser i Sibirien udførte Jagttagelser viste det sig, at Magnetnaalens Nordende der begyndte at vise mod Øst, længere hen atter mod Vest; her maatte altsaa findes et andet, skjønt svagere, tiltrækkende Punkt. Paa den største Deel af Sydamerikas Østkyst afviger Naalens Sydende mod Vest, og denne Misviisning stiger ved Ildlandet til 25 Grader, men aftager igjen længer mod Vest i det stille Hav. Retningen af Naalens Sydende viser i dette Strøg henimod et Punkt, der ligger omtrent 14 Grader fra Jordens Sydpol i det stille Hav. Heraf følger, at Jordkloden har 4 magnetiske Regioner eller Poler; to stærkere, i den nordlige Halvkugle nordenfor Hudsonsbai og i den sydlige under Nyholland; og to svagere, den nordlige i Sibirien og den sydlige i det stille Hav sydvest for Ildlandet; og hvad som er særdeles mærkværdigt: ved at sammenligne ældre og nyere Jagttagelser viste det sig, at de nordlige bevæge sig langsomt fra Vest mod Øst, de sydlige i modsat Retning fra Øst mod Vest.

I Begyndelsen af Aaret 1811 udsatte det kongelige Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn den sædvanlige Priis paa Besvarelsen af følgende Spørgsmaal: „Kan man forklare alle Jordens magnetiske Særsyn af en enkelt Magnetaxe, eller nødes man til at antage flere?“ I Begyndelsen af det følgende Aar indleverede jeg en Afhandling, indeholdende Beviserne for det dobbelte System, ledsaget af en Atlas, fremstillende paa forskjellige Karter Misviisningssystemets Forandringer fra Aaret 1600 til Aaret 1800, samt et Kart over den magnetiske Inclination. Prisen blev mig tilkjendt, men Afhandlingen blev ikke trykt, formedelst Landets forstyrrede Pengevæsen som Følge af den ulykkelige Krig, i hvilken Englænderne havde berøvet de da forenede Riger den fælleds Flaade. Først i Aaret 1818 blev Afhandlingen ved

Understøttelse af Kong Carl Johan trykt paa Tydsk under Titel: „Untersuchungen über den Magnetismus der Erde".

Efter min Ansættelse i 1814 ved det nystiftede Norske Universitet fortsatte jeg Studiet af Jordens magnetiske System, især med Hensyn paa den magnetiske Krafts Størrelse (Intensiteten). Paa forskjellige Reiser i Norge, Tydskland og rundt om den Bothniske Bugt anstillede jeg selv Jagttagelser, og formaaede forskjellige af mine videnskabelige Venner, som jeg udrustede med Apparater, til at anstille lignende Jagttagelser paa Reiser i England, Tydskland og Italien. Det vigtigste Bidrag fik jeg af den Engelske Søecapitain Phillip Parker King, som fra 1826 til 1830 foretog en videnskabelig Reise fra London langs Kysterne af Sydamerika til Valparaiso, og var udrustet med et af mine Apparater. Ved Hjælp af disse Jagttagelser forsøgte jeg for første Gang at forestille en Deel af Intensitetssystemet paa to specielle Karter; det ene fremstillede de isodynamiske Linier *) i Nordamerika, en Deel af Sydamerika, det Atlantiske Hav og hele Europa; det andet Liniesystemet om Nyholland.

Da imidlertid det magnetiske System var aldeles ubekjendt i hele det Russiske Rige ligefra Petersburg til Kamtschatka, saasom der i hele Sibirien kuns var anstillet Observationer over Misviisningen paa nogle faa Punkter i Aarene 1761, 1769 og 1805, men ingen over Inclinationen og Intensiteten, og det for at bestemme Beliggenheden af den Sibiriske Magnetpol var aldeles nødvendigt, at erholde Jagttagelser fra denne Deel af Jordens Overflade, saa forestillede jeg Hans Majestæt Kong Carl Johan i Aaret 1824, hvor nødvendigt det var for en tilkommende Theorie af Jordmagnetismen, at undersøge det magnetiske System paa denne store Strækning. Jeg anmodede ham om, at fremsætte for det næstkommende Storthing et Andragende om Bevillingen af en passende Sum til denne Hensigts Opnaaelse. Hans Majestæt gik med sin sædvanlige Agtelse for videnskabelige Foretagender

---

*) Linier, som forbinde alle de Punkter paa Jordens Overflade, hvor den magnetiske Intensitet har samme Styrke. Magazin for Naturvidenskaberne 7de Bind 1825; Poggendorffs Annalen 9de Bind 1827; Schumachers astronom. Nachrichten 9de Bind.

ind paa denne Idee, indførte paa Norges Budget for Aarene 1827—1830 et Anslag paa en Sum til Reisens Udførelse; og det i Aaret 1827 forsamlede Storthing bevilgede i Midten af Juli samme Aar næsten eenstemmigt *) den foreslaaede Sum, uagtet dette Foretagende var reent videnskabeligt, og aldeles ingen materiel Interesse havde for Norge. Hans Majestæt befalede sin Minister i Petersburg, Baron N. Fr. Palmstierna, at underhandle med Ruslands Keiser om Tilladelse til Reisens Udførelse. Ved denne Underhandling spurgte Keiseren strax: hvad vil han foretage sig i Sibirien? — Svar: udføre endeel videnskabelige Undersøgelser, fornemmelig over de magnetiske Phænomener. — Formodentlig i Spøg udbrød Keiseren: „eh bien! s'il veut rester la" **). Men da Palmstierna yttrede: Hans Majestæt min Konge interesserer sig særdeles for dette Foretagende, svarede Keiseren: „Nu vel! saa lad ham komme".

Vor Geolog, Professor Keilhau, havde yttret det Ønske, at ledsage mig paa denne Reise, men blev forhindret, i det Regjeringen havde paalagt ham, at foretage en mineralogisk Undersøgelse af Norges nordlige Regioner. Dette var meget beklageligt, da de østlige Egne af Sibirien omkring Baikal Søen og Tunguserlandet, som jeg senere besøgte, vísselig vilde have givet Geologen Anledning til interessante Opdagelser. Da det imidlertid i flere Henseender var behageligt, paa en saa lang og besværlig Reise at have en Ledsager, saa tilbød sig Hr. Lieutenant Due af den Norske Marine, der havde nogen Øvelse i Brugen af astronomiske Instrumenter, at ledsage mig. I Aaret 1824 havde jeg i Berlin gjort Bekjendtskab med Professor Paul Erman, som havde beskjæftiget sig med Jordens magnetiske Phænomener og selv anstillet endeel Jagttagelser. Han viste mig en stor Kapsel, som havde Udskriften „Hansteniana" og indeholdt Excerpter af mine Arbeider, og hans egne derhen hørende Jagttagelser. Da han af Tidningerne saae, at det Norske Storthing havde bevilget de nødvendige Midler, saa spurgte han mig i et Brev af 24de Juli 1827, om jeg ikke vilde medtage hans Søn Adolph Georg Erman, som den

*) Af 100 Stemmer var kuns een mod Bevillingen.

**) Ja vel! dersom han vil forblive der.

Gang var 21 Aar gammel, som „Assistent ved Expeditionen". Jeg svarede, at jeg ikke behøvede nogen Medhjælper til de magnetiske og astronomiske Bestemmelser; men dersom den unge Erman kunde overtage mineralogiske og botaniske Undersøgelser, saa troede jeg det kunde lade sig gjøre, da den Mineralog, som jeg havde gjort Regning paa, var bleven forhindret. I Følge heraf blev aftalt, at vi skulde træffe sammen i Petersburg i Juni 1828. Da imidlertid den Norske Regjering under Reisens Løb gjorde Indsigelser mod dette Arrangement, var jeg nødt til at lade Erman betale omtrent en Trediedeel af Udgifterne paa den Deel af Reisen, i hvilken han ledsagede os.

II.

Ophold i Stockholm. — Vidtløftigheder ved Toldklareringen i Petersburg. — Ministeren Grev Cancrin. — Admiral Krusenstern. — Baron Wrangel. — General Schubert. — Ministeren Grev Speranski. — Russiskt Theater.

Den 19de Mai 1828 begav jeg mig, i Selskab med Lieutenant Due og en Norsk Betjent Anders Nielsen, nuværende Portner ved Universitetet, paa Reisen til Stockholm. Vi reiste langs Gotha-Kanalen, af hvilken den største Deel allerede var fuldendt, med Anbefalingsbreve fra Norges daværende Statholder, Grev Platen, til alle Bestyrere af dette vigtige Anlæg, til hvilket Grev Platen selv havde udkastet Planen og ledet Udførelsen, og ankom den 1ste Juni til Stockholm. Jeg havde besluttet, at reise fra Stockholm over Åbo til Petersburg, og da jeg vidste, hvor ualmindeligt besværligt det var at komme løs fra det Petersburgske Toldvæsens Visitationer, saa anmodede jeg den Russiske Minister i Stockholm Grev v. Suchtelen, efter bedste Evne at lette mig Ankomsten; og han lovede mig, derom at henvende sig til Ministeren for Told- og Finantsvæsenet Grev Cancrin. Ulykkeligviis fandtes intet Skib, som skulde gaae til Åbo; men derimod var en Svensk Skipper i Begreb med at afgaae directe til Petersburg; og da jeg ansaae det for ligegyldigt, paa hvilken Vei jeg kom til Keiserstaden, sluttede jeg med ham en Accord, som jeg ved min Ankomst til Petersburg fik Anledning til meget at beklage.

Ved Affkeds-Audientsen hos Hans Majestæt Kongen gav han mig

adskillige faderlige Formaninger. „Souvenez Vous, Monsieur", sagde han tilsidst, „que le sol de la Russie n'est pas le même, que le sol de la Norvège; ici Vous pouvez dire tout ce que Vous voulez; mais c'est une autre chose dans la Russie. Il ne faut pas se mêler dans la politique" *). Jeg forsikkrede, at jeg aldrig havde befattet mig med Politik, hvoraf jeg intet forstod; at jeg altid havde anseet det for rigtigst, at Enhver beskjæftigede sig med det, hvortil han af Natur følte sig kaldet, og at mine Interesser havde en ganske anden Retning. Han ønskede mig Lykke til mit Foretagende, yttrede den Overbeviisning, at jeg vilde komme ubeskadiget tilbage fra den besværlige Reise og omarmede mig ved Affkeden. Jeg forlod den elskværdige Konge, ganske rørt over hans Venlighed.

Om Morgenen den 12te Juni gik vi ombord i Skibet Sappho, men kom først den 18de om Eftermiddagen til Kronstadt. Store Skibe kunne, som bekjendt, ikke gaae lige op til Petersburg, men maae losse i Kronstadt. Mængden af Skibe, som her laae tæt ved hinanden, var saa stor, at vi, da vi paa Afstand saae igjennem en Kikkert, troede at see en sand Granskov; selv da vi kom nærmere kunde vi neppe skimte noget af Himmelen imellem Masterne. Fæstningsverker og Bygninger vare samtlig anlagte i en storartet Stil. Indenfor Fæstningsverkerne laae to store Krigsskibe, som ved en usædvanlig høi Vandstand i den Finnske Bugt i Aaret 1824, der var foraarsaget af en længe vedholdende Vestenvind, vare blevne kastede derop, og nu ikke mere kunde bringes tilbage. Ved vor Ankomst bleve vi overfaldne af en Sværm af høiere og lavere Toldbetjente, som forseglede vore Kufferter, Skibets Luger, endog Kahyttens Vægge, med lange Baand og rødt Vox, paa det at intet hemmeligt Aflukke, ifald noget saadant fandtes, skulde kunne aabnes. Selv vore Reisesække bleve forseglede, uagtet vi viste dem, at de intet indeholdte uden Toiletsager, og et Par rene Skjorter og Strømper; og man tilkjendegav os, at for hvert Segl, der ved vor Ankomst til Petersburg fandtes løst, maatte betales 100 Rubel i

---

*) Kom ihu, min Herre, at Ruslands Jordbund ikke er den samme som Norges; her kan De sige Alt hvad De vil; men det forholder sig anderledes i Rusland. Man maae ikke blande sig i Politiken.

Boder. Det værste var, at vi ikke forstode disse Mennesker, ligesaalidt som de os, saa at alle Forestillinger vare forgjæves. Vi maatte henvende os til en Tydsk Mægler paa Stedet, som forfattede en Fortegnelse over alle de af os medbragte Sager, og inden disse og alle andre Formaliteter vare bragte i Orden, forgik næsten to hele Dage, saa at vi først den 20de om Middagen kunde segle videre. Men nu var Vinden sprunget om, saa at vi først naaede Petersburg om Aftenen Kl. otte, og ankom uvaskede og ubarberede til en Tydsk Hotelvert Heide paa Wasilii-Ostrow, en af de Øer, paa hvilke Hovedstaden ligger. Under Indseglingen stod Aftensolen i Vest bag os, og foran os laae mod Øst den uhyre Keiserstad i Glands af den allerede lavt staaende Sol, hvis Straaler tilbagekastedes af de stærkt forgyldte Kuppler og spidse Taarnspire. Høie Palladser i en mere storartet Stil, end jeg nogensinde før havde seet, alle byggede af en gulagtig Sandsteen, mange med næsten græsgrøn Tagbedækning, viste sig for vore forundrede Blikke og gjorde en imponerende Virkning.

Indklareringen ved Kronstadt og Udklareringen i Petersburg var forbundet med saa mange Vanskeligheder og Vidtløftigheder, at jeg, hvis jeg før havde haft en Anelse derom, vist længe vilde have betænkt mig paa, at foretage denne Reise. Da jeg traadte ind i Toldboden i Petersburg, bleve Kufferterne gjennemrodede og mine faa Bøger borttagne og plomberede, for at sendes til Censur-Commissionen. Det hjalp intet at jeg viste Betjenterne, at det kuns var Logarithmetabeller og astronomiske Aarbøger, som indeholdte lutter Tal, tillige nogle Bind af Schumachers „astronomische Nachrichten", en Russisk Grammatik og et Bind af Münsters Prædikener; de skulde alligevel underkastes Censur! Endelig kom vi til en Pakke indbundne Bøger med reent Papir, bestemte til deri at antegne Observationerne; jeg spurgte, om disse ogsaa skulde sendes til Censuren; men de bleve dog frigivne. Mine Chronometre vilde man tage fra mig, for at indspærre dem tilligemed de øvrige Instrumenter i et Pakhuus. Men da jeg herved bemærkede, at saa maatte man ogsaa indspærre mig i Pakhuset, saasom de hver Dag skulde optrækkes, var man saa naadig, at tillade mig at tage dem med til Hotellet.

En heel lang Uge gik jeg eller Lieutenant Due hver Dag til

Toldboden, for at faae vore Sager udleverede, men forgjæves; vi bleve affærdigede med ubestemte og undvigende Svar. Den største Vanskelighed gjorde en Pakvogn, som jeg til Transport af vore Kufferter, Instrumenter og de mange Fornødenheder, som til en Reise igjennem Sibirien ere uundværlige, havde medbragt fra Christiania. Mægleren i Kronstadt havde spurgt, hvor mange Collies vi medbragte, og det faldt mig ikke ind hertil at regne denne Pakvogn; den stod altsaa ikke paa Listen. Den skulde derfor confiskeres, og Skipperen, som ikke havde angivet den, betale 100 Rubler i Boder. En Dag traf jeg hos vor Banquier Baron Stieglitz en Geheimeraad Druschini, som arbeidede under Cancrin, og beklagede for ham min Nød. Han var saa artig, at opsætte for mig en Fransk Skrivelse til Ministeren, hvilken jeg underskrev; og han lovede mig, strax at sende den til Bureauet, for at bevirke Udleveringen. Men Alt dette hjalp ikke. Ulykken var, at Grev Cancrin, ifølge Grev Suchtelens Meddelelse, at jeg vilde reise over Åbo og Wiburg, havde givet Autoriteterne paa disse Steder Befaling, at lade mig passere uden de sædvanlige Formaliteter; men da jeg var kommen directe til Kronstadt og Petersburg, saa vare ingen Foranstaltninger os vedkommende her trufne.

Endelig blev det mig antydet, at ingen anden Udvei var mulig, for at faae Ende paa Sagen, end at henvende mig personlig til Ministeren, som gav Audients Kl. 4 om Eftermiddagen. Jeg gik altsaa derhen, og da den Russiske Betjent, som stod ved Døren, gav at forstaae, at Hans Excellents var hjemme, og jeg ikke forstod, hvad han tilføiede, bankede jeg paa, og gik ind. Jeg traf Ministeren i Samtale med en geistlig Mand, og klagede ham min Nød. Han svarede i vred Tone: „Det er Deres egen Skyld!" Han havde ifølge mit Udsagn, at jeg vilde reise igjennem Finnland givet Toldembedsmændene i Åbo og Wiburg Befaling, at lade mig passere uden Vanskelighed. Var jeg kommet den Vei, skulde jeg seet, hvor høfligt man vilde behandlet mig. Jeg kunde spørge Dr. Erman, hvorledes man havde modtaget ham ved den Russiske Grændse, da han kom fra Berlin. Toldpersonalet havde paa det prægtigste beværtet ham". — Til min Undskyldning svarede jeg: „Over Omstændighederne, Deres Excellents, kan man ikke raade; paa den Tid, da jeg vilde afreise fra Stock-

holm, laae der intet Skib i Havnen, som var bestemt til Åbo, derimod laae et seglfærdigt for at gaae directe til Petersburg, og jeg havde ingen Anelse om, at denne Omstændighed kunde have saa ubehagelige Følger". — Han blev imidlertid ved sin Paastand, at det var min egen Skyld, og i det han vendte sit Blik mod et Uhr ved Væggen, tilføiede han kort: „og Klokken er jo endnu ikke 4" (jeg var altsaa kommen lidt for tidligt). Derpaa vendte han mig Ryggen, og jeg maatte gaae med uforrettet Sag. Aldrig hverken før eller siden er jeg af Nogen bleven behandlet saa uhøfligt. Nu var altsaa det sidste Haab sluppet, alle Veie vare sperrede; jeg kunde ikke reise til Sibirien uden mine Instrumenter; jeg kunde ikke vende tilbage til Norge uden dem, og dette vilde desuden være en Prostitution, efter alle de Foranstaltninger, der Aaret tilforn vare gjorte til Expeditionen, hvilke ved videnskabelige Journaler vare bleven bekjendtgjorte over hele Europa.

Nogle Dage gik hen i denne trøstløse Stilling, indtil jeg endelig besluttede mig til nok et Forsøg. Om Formiddagen imellem Kl. 9 og 10, sagde man, gav han een Gang ugentlig Audients for Enhver, der havde noget at ansøge. Jeg gik derfor derhen den 4de Juli om Morgenen, og fandt Ministerens Forgemak fuldt af en Mængde fattige Folk — for det meste gamle Mænd i Faareskinds Peltse og ligesaa simpelt klædte gamle Fruentimmer — som alle vare opstillede i en stor Kreds langs Væggene. Ministeren, klædt i en graae Düffels Morgenfrak og røgende af en lang Tyrkisk Tobakspibe, gik om i Kredsen fra den Ene til den Anden, hørte paa Enhvers Andragende og svarede et Par trøstende Ord. Jeg tog min Plads imellem de Ansøgende; og da jeg var fortklædt og havde Nordstjerneordenen paa Brystet, trak jeg hans Opmærksomhed til mig. Efterhaanden som han nærmede sig til det Sted i Kredsen, hvor jeg stod, kastede han flere Gange sit Blik paa mig, og jeg kunde merke, at han gjenkjendte mig. Endelig kom han hen til mig, og sagde i en særdeles høflig og undskyldende Tone: „Hvorfor er De kommen paa denne Tid, da jeg, som De seer, er belemret med alle disse simple Folk, som have et eller andet at beklage sig over, eller noget at bede mig om? Hvorfor er De ikke kommen paa den sædvanlige Audientstid om Eftermiddagen?" Jeg svarede, at jeg allerede een Gang paa denne Tid var kommen

Hans Excellents til Uleilighed, og derfor ikke vovede, at gjentage Forsøget. Han bemerkede derpaa særdeles høfligt: „Vent blot nogle Minuter: jeg har et Par Ord at tale med denne Herre her (han pegede paa en Mand i Uniform, den eneste velklædte Person i Salen), saa skal jeg være til Deres Tjeneste". Han tog nu denne Mand med sig ind i sin Arbeidsstue, kom efter et kort Ophold tilbage, og førte mig ind. Han var nu ligesaa høflig, som han første Gang havde været frastødende. Han yttrede: „Mine Toldbetjente have handlet ret; de torde ikke andet; men nu skal De see, hvor snart Sagen skal være bragt i Orden". Han skrev et Par Ord paa en Lap Papir, trak i en Klokkestreng og befalede den indtrædende Tjener, at bringe Seddelen til Toldboden. Han viste mig derpaa Manuskriptkarter over Uralkjæden i en stor Maalestok, paa hvilke alle de Steder, hvor man havde fundet Guld, vare angivne med guul Farve, og gjorde opmærksom paa, at de alle laae paa den østlige Skraaning af Fjeldet, hvilket syntes at antyde, at engang en mægtig Vandmasse havde stødt an mod den ene Side af Bjergkjæden, og havde afsat dette tungere Material paa den modsatte. Han bad mig tilsidst, ifald jeg paa min Reise opdagede nogen Uorden, som fortjente at dadles, at jeg i saa Tilfælde vilde melde ham den. Jeg gik nu med let Hjerte fra ham til Toldboden, hvor jeg fandt, at den lille Lap Papir havde virket som en Trylleformular. Alt lige indtil Pakvognen blev mig udleveret med den største Beredvillighed, saa at den Svenske Skipper blev befriet for at betale de 100 Rubler i Bøder.

Dagen efter vor Ankomst gik vi ud for at opsøge vor tilkommende Medreisende Dr. Erman, hvis Bopæl Baron Stieglitz havde angivet os, med Tilføiende, at han var ganske fortvivlet over vor lange Udeblivelse. Hans Bopæl fandt vi derved, at vi i et Vindue i andet Stokverk af et Huus opdagede et lidet astronomiskt Instrument. Ltnt. Due gik foran op ad Trappen, og spurgte en liden ung Mand, der kom os imøde, med sorte Haar, og i en blaarudet Bluse, samt med et rødt uldent Skærf om Halsen, paa Russiskt, om han kunde sige os, om den Tydske (Nemetschki) Doctor Erman var hjemme? Han betragtede os med stirrende Blik, jeg ligeledes ham, og gjenkjendte endelig i ham den vi søgte, hvorpaa han fløi mig om Halsen. Han ledsagede

os derpaa til sin Stue, hvor han viste mig et dobbeltløbet Gevær, hvormed han samme Dag havde besluttet at skyde sig af Fortvivlelse over vor Udeblivelse. Men ulykkeligviis var Laasen i Ustand, og saaledes blev hans Liv reddet. Han logerede hos en elskværdig ung Videnskabsmand, Lieflænderen Adjunct Lenz (senere Medlem af Videnskabernes Akademie i Petersburg), som nyligen var vendt tilbage fra en videnskabelig Jordomsegling under Capitain Kotzebue. Nogle Dage efter flyttede Dr. Erman ind til os.

Blandt de interessante Bekjendtskaber, vi ved Dr. Erman gjorde, foruden Adjunct Lenz, maa jeg især nævne Baronerne, Søecapitain Ferdinand v. Wrangel (nuværende Admiral), og hans yngre Fætter Lieutenant v. Wrangel, hvilken sidste var beskjæftiget med en Opmaaling af den Finnske Bugt. Den første har i Aarene 1820 til 1824 udført en Opdagelsesreise langs Nordkysten af det østlige Sibirien, bestemt Beliggenheden af en Mængde Punkter i det nordøstlige Sibirien og langs dets Kyster, og udført en Række af meteorologiske samt magnetiske Jagttagelser over Misviisning og Inclination i disse af Videnskabsmænd aldrig før besøgte Egne*). En Afskrift af disse meddelte han mig, hvorved de Jagttagelser, jeg siden gjorde i den sydligere Deel af Sibirien bleve betydelig completterede. Hans Skildring af den frygtelige Kulde indtil 40° Reaumur, som han der havde udholdt, indjagede mig Skræk for hvad jeg muligen kunde vente at udstaae, omendskjønt jeg ikke, som han og hans Reisefælle Lieutenant Anjou, tænkte at nærme mig til den 76de Bredegrad. Fra den 14de Marts til 4de Mai 1822 havde han tilbragt 51 Dage paa Ishavet, kjørende med Hunde paa Isen. „Ved saa lav Temperatur", sagde han, „tør man ikke anderledes drage Aande, end igjennem en Bjørnefæld, som man holder tæt sluttet til Munden, saa at den sparsomt dragne Aande først filtreres igjennem Haarene, for at Lungerne ei skal angribes". Ogsaa medgav han mig et Brev til Civilgouverneuren Zeidler i Irkutsk,

---

*) En Beskrivelse over denne interessante Reise med et Kart er udkommen paa Tydsk i Berlin 1839 under Titel: „Reise des Kaiserlich russischen Flotten-Lieutenants Ferdinand v. Wrangel längs der Nordküste von Sibirien und auf dem Eismeere in den Jahren 1820 bis 1824".

i hvis Familie han under sit Ophold der i 1820 havde nydt et hjerteligt Gjestevenskab, ledsaget med en Kvist af det Egetræe i Longwood paa St. Helena, under hvilket Napoleon ofte pleiede at sidde hensunken i Tanker. Af denne Kvist brak jeg et Blad, og sendte det, som en Erindring om den store Mand, i et Brev til min Kone. Af Lenz erholdt jeg en Afskrift af de Jagttagelser over Misviisningen, som han havde gjort under Jordomseglingen. Jagttagelser over Inclinationen og Intensiteten havde han ikke kunnet udføre; thi det medbragte Inclinatorium var ubrugeligt, og en magnetiseret Staalcylinder (om jeg erindrer ret en af mine, som Capit. Sabine i England havde sendt Kotzebue), hvis Svingningstider han skulde observere til Intensitetens Bestemmelse, havde Chefen lagt i sit Reisechatouille; og den kom først for en Dag ved Reisens Ende i Petersburg.

Om Aftenen den 30te Juni besøgte jeg, ledsaget af Dr. Erman, Jordomsegleren Admiral Krusenstern, til hvem jeg havde Brev fra Grev Suchtelen i Stockholm. Vi traf ham i hans Have ved Thebordet i Selskab med sin Frue, Capitain Kotzebue, som tre Gange havde omseglet Jorden (den første Gang under Krusenstern, og de to følgende Gange som Chef), hans Frue og hendes Fader Grev Manteuffel. Jeg erindrede Admiralen om den traurige Collision imellem hans Pligter og Følelser, under hvilken han begyndte sin Jordomsegling, hvilken han skildrer i Indledningen til sin Reisebeskrivelse. Han havde nemlig flere Aar i Forveien udkastet Planen til en saadan Opdagelsesreise, den første Jordomsegling, der skulde udføres af den Russiske Marine; men den blev ved indtrædende Forhindringer i lang Tid opsat. Da fik han pludselig, faa Dage efterat han havde giftet sig med sin elskværdige Frue, Befaling at tiltræde Reisen, saa at de unge Ægtefolk paa tre Aar maatte skilles ad med den smertelige Tanke, maaskee aldrig mere at forenes. Jeg laante Admiralen et Kart over Magnetnaalens Misviisning i to Blade, som forestillede Systemet paa den østlige og vestlige Halvkugle, hvilket jeg havde construeret efter en Mængde Jagttagelser, som jeg i Aaret 1819 havde uddraget af Skibsjournaler i det Engelske Admiralitet i London. Han vilde lade Kartet copiere.

En Uge senere (9de Juli) besøgte jeg atter Admiralen i Selskab

med Dr. Erman. Han overleverede os fire Breve: til Irkutsk, Jakutsk og Ochotsk, og Erman et til Kamtschatka, hvori han anmodede Capitain Hagemeister, Chef for en Russisk Fregat, Krotkoi, som han troede vilde indtræffe der paa samme Tid som E. at bringe denne min Reisefælle med sig tilbage til Europa, hvilket ogsaa siden skede. „Af saadanne Breve kunne De ikke faae formange" føiede han til. I det han leverede mig mine Misviisningskarter tilbage, sagde han: „Kan De troe, at disse Karter have gjort mig syg i et Par Dage?" Han havde nemlig givet det ene Blad til en ung Søofficier til at copieres, og nogle Dage efter var denne Officier i Admiralens Fraværelse gaaet ind i hans Contoir og havde taget det andet. Derpaa havde en Engelsk Capitain Widall besøgt Krusenstern, og denne vilde han vise Kartet; men uagtet han gjennemsøgte alle sine Sager, og vendte op og ned paa alle sine Papirer, var Kartet ikke at finde. „Den Tanke", sagde han, „at jeg ved Uagtsomhed skulde have ladet mig det af en Fremmed betroede Arbeide forkomme, ærgrede mig saaledes, at jeg blev syg, og maatte søge Sengen. Først den følgende Dag, da min Lieutenant bragte mig begge Blade tilbage og forklarede mig Sagen, stod jeg igjen op". — Da vi havde taget Afskeed, og vare komne ud i Newski-Perspectiv, som gik langs med Admiralens Have, bleve vi kaldte tilbage af en Betjent, som sagde os, at Admiralen ønskede endnu at tale et Par Ord med os. Strax efter saae vi ogsaa Admiralens Hoved over Stakittet, og blev af ham under venlige Undskyldninger anmodede om, endnu engang at vende tilbage, da hans Frue gjerne vilde sige os Farvel. Da vi kom ind, traadte den elskværdige Dame med Taarer i Øinene os imøde, og ønskede os al Lykke til vor forestaaende besværlige Reise. Hun tilføiede, at hun havde en Søn, der som Søcadet var ombord paa det Russiske Skib, som sandsynlig vilde optage Dr. Erman, og at hun nu, bekymret over denne Søns Skjæbne, i Phantasien havde gjennemgaaet alle de Farer, som man paa en saadan Reise, som den, hvilken vi vare i Begreb med at udføre, kunde være udsat for. Da jeg, rørt over denne venlige Afskeed, tog hendes Haand og kyssede den, bukkede hun sig og kyssede mig paa Kinden. Det var første Gang, at jeg blev bekjendt med denne Russiske Skik. Ministeren Suchtelen i Stockholm havde allerede

skildret mig denne Dame som „en from Engel". Overalt vakte Bekjendtskabet med dette elskværdige Par, om hvilket jeg af Admiralens Reisebeskrivelse allerede havde dannet mig et lignende Billede, min særdeles Interesse.

Særdeles interessant var mig ogsaa Bekjendtskabet med Generallieutenant Schubert, daværende Chef for Generalstaben og Directeur for Kartedepotet. Han er en Søn af den berømte Astronom Friedrich Theodor Schubert, som Aaret før vor Ankomst til Petersburg var død, og som i Aaret 1805 havde gjort en Reise igjennem Sibirien til den Chinesiske Grændse paa den samme Vei, som vi tænkte at følge, og der anstillet nogle Jagttagelser over Misviisningen, som jeg med Held havde benyttet i min ovenomtalte Undersøgelse. Generalen førte os om i alle Contoirer, Værksteder og lithographiske saavel som Kobberstikker-Anstalter i den uhyre for Generalstaben bestemte Bygning, og forærede mig det nyeste Kart over Sibirien med Russisk Skrift. Da jeg herved yttrede det Ønske, at besidde et Kart over denne Strækning med latinske Bogstaver, for at sende min Kone samme, at hun paa Kartet kunde følge mig paa min Reise, gik han strax bort og lod tre Kobberplader af et ældre Kart med latinsk Skrift opsøge, og strax deraf tage Aftryk. Omendskjønt dette Kart blev affendt med Kabinetsposten til Stockholm, kom det dog aldrig i min Kones Hænder, hvilket var mig særdeles fortrædeligt, da jeg i mine Breve bestandig henviste til Kartet. Det maa i Stockholm være faldet i en Liebhabers Hænder, som har holdt det tilbage. Derpaa viste Generalen mig det saakaldte Jern-Archiv, en aflang rund, flere hundrede*) Fod lang Sal af overordentlig Høide, hvori Alt, Gulv, Tag, Säuler, Reoler, Bænke ere af Støbejern. Tilforn har det været et Theater. Fra Gulvet af løber paa den høire og venstre Side rundt om Væggene et Galerie i Form af to Spiraler med sex eller otte Vendinger lige til Taget. Den ene Spiral omslutter den anden; imellem begge Galerier er det temmeligt dunkelt, saa at man endog om Dagen maa antænde Lys. I Buerne af disse Spiraler staae Jern-Reoler, i hvilke Krigs-

*) I den Tydske og Franske Oversættelse staaer blot det betydningsløse „flere Fod lang".

archivets Protokoller opbevares. Denne store Sal er paa begge Galerier opfyldt med Acter, og indeholder dog kun det Nyeste; thi det Ældre bliver sendt til Moscwa.

Ogsaa hos Ministeren Grev Speranski, forhenværende Generalgouverneur over hele Sibirien, hvilket under mit Ophold der var deelt i to Gouvernementer, det vestlige og østlige Sibirien, havde jeg Audients. Denne udmærkede Mand, Søn af en simpel Pope, havde blot ved sit Talent opsvunget sig til den høie Rang, han beklædte. Han har selv udgivet en Beskrivelse over Sibirien, og besad formedelst sin nøiagtige Kundskab til dette store Land, stor Indflydelse paa dets Forvaltning; tillige stod han formedelst sin videnskabelige Dannelse og humane Tænkemaade i stor Gunst hos Keiseren. Han meddeelte os mange nyttige Efterretninger angaaende vor forestaaende Reise; iblandt Andet gav han os Sundhedsregler for de forskjellige Aarstider, og skildrede de forskjellige Localiteter. „Veiene", sagde han, ere nu fortræffelige; Kulden i Sibirien er ikke ubehagelig, da Luften om Vinteren er ganske rolig og tør. Man lider derfor ved 17 Graders Kulde i Petersburg mere, end ved 26—28 Grader i Sibirien". Ogsaa gav han os det Raad, paa Tilbagereisen fra Irkutsk at tage en sydligere Vei, end den sædvanlige over Tobolsk, nemlig fra Tomsk mod Syd til det Kolyvanske Bjergverk og den chinesiske Grændse, og derfra langs de saakaldte Kirgisiske Linier gaae til Orenburg og Astrachan. Han skildrede os disse Egne, som han selv havde bereist, med megen Varme, som den interessanteste Deel af Sibirien, og gav os forskjellige Anbefalingsbreve med, hvorved han bemerkede, at vi vilde overalt modtages „à bras ouvertes" *), hvilket da ogsaa blev Tilfældet; thi han havde tilstrækkelig sørget derfor.

I vor Ministers, Baron Palmstiernas Huus bleve vi særdeles gjestfrit modtagne; ligesaa hos Banquier Stieglitz, hvis Søn nyligen var hjemkommen fra Universitetet i Dorpat; og hos den Svensk-Norske Generalconsul Sterky, hvilke to sidste oftere indbøde os til deres skjønne Landsteder, hvor vi altid fandt det udsøgteste Selskab og den smagfuldeste Beværtning. Omegnen om Petersburg er formedelst de mange

---

*) Med aabne Arme.

Der, paa hvilke Staden er anlagt, af Naturen ret smuk; dog har den fornemmelig ved Kunst erholdt betydelige Forskjønnelser. Vi besøgte en Søndags-Aften Sommerpalladsets store pragtfulde Have, i hvis skyggefulde Alleer en stor Deel af Petersburgs beau monde spadserede, og som var smykket med mange Marmorstatuer og Floras herligste Frembringelser. I rigere Familier finder man altid i Nærheden af et Vindue i Selskabssalen en pragtfuld Blomster-Etagère. Man træffer sædvanlig Accord med en Gartner, som hver Løverdag forsyner den med de skjønneste friske Blomster.

En Aften besøgte vi det Russiske Theater, hvor et franskt Stykke i fem Acter, og derpaa et Syngestykke („Hovmesteren i Knibe"), begge oversatte paa Russiskt, bleve givne. Omendskjønt vi ikke forstode meget af Dialogen, saa morede vi os dog fortræffeligt. Declamation og Mimik var livlig og naturlig, og Actionen fri og utvungen, saa at jeg i det hele Spil fandt megen Lighed med Franske Acteurers.

Overhoved troede jeg at finde en temmelig Lighed imellem Russer og Franzoser; thi begge Folk ere meget livlige, snakkesalige og af et let Sind. Leiekudske, Færgemænd kunne ei komme sammen, uden at Munden kommer paa Gang. De tale med Heftighed og med livfulde Geberder, som om de vare i Lidenskab. Matroserne paa Skibene, Arbeiderne paa Verfterne larme og skrige, som om de vare rasende. Intet skeer uden Snak. Forøvrigt ere de upaalidelige og søge at prelle Enhver. Byder man en Femtedeel af den forlangte Priis, saa kan man i Almindelighed regne paa, at man efter endeel Prutten faaer det Forlangte. En Accord med Norskarle eller Droschkekudskene, af hvilke sidste der i hver Gade holde et Par Dusin, er en formelig Komoedie. Gaaer man paa Fortouget, komme ofte fire, fem eller flere Kudske (sædvanlig halvvoxne Drenge) farende, og tilbyde deres Droschker. Enhver roser sin som den smukkeste og bequemmeste, og den Ene overskriger den Anden. Ofte maa de selv lee, naar de saaledes gjøre deres heftige Anfald paa den forskrækkede Vandrer. Nu begynder Handelen. Kudsken forlanger 3—4 Rubel; man svarer kort: „for meget", „for meget!" og gaaer ligegyldig et Par Skridt videre. Han kjører efter og skynder sig at gjøre en ringere Fordring, og man gjentager spottende sit „otschen dorogo" (meget for dyrt), og gaaer uden

at see sig om nogle Skridt videre. Han kjører efter og raaber igjen, og saaledes gaaer det fort, indtil man endelig er kommen til en Fjerdedeel eller en Femtedeel af det første Forlangende, hvorpaa man gjør et passende Bud, som i Regelen besvares med „sadites“ (sæt Dem). Den samme Scene har man, naar man nærmer sig en Kræmmer-Boutik.

Da vi fra Jekatharinenburg vilde reise mod Nord langs Uralkjæden, hvor den rige Demidoff besidder den store Fabrik (Savod) Nischne-Tagilsk og flere Guld- og Platina-Vaskerier, besøgte vi Chefen for hans Comptoir, Hr. Kolonoff, som jeg allerede i Stockholm havde gjort Bekjendtskab med hos Grev v. Suchtelen. Han medgav mig Brev til Fabrikens Forvalter. Iblandt flere Kunstsager og Kostbarheder i det Demidoffske Pallads viste han os et elegant rundt Bord med en enkelt Fod af Jakaranda og to med sleben Malachit belagte runde Bordplader, af hvilke den underste omtrent havde fire, den øverste to Fods Diameter (hvilket Englænderne kalde „a dumb servant“), og gjorde os derved opmærksom paa en paa den underste Bordplade indridset Cirkel, om hvilken han fortalte os følgende Anecdote: „Ved den Fest, som Fyrst Carl von Schwarzenberg den 1ste Juli 1810 gav i Anledning af Napoleons Formæling med Erkehertuginde Marie Louise, opstod en frygtelig Brand i Balsalen, hvorved Fyrstinde Pauline von Schwarzenberg, en Datter af Hertugen af Aremberg, mistede Livet. Napoleon, som selv var tilstede ved Festen, opmuntrede personlig Brandfolkene, og da han stærkt havde udsat sig for Ilden, følte han en heftig Tørst. Han ilede derfor til det i Nærheden værende Demidoffske Palads, og bad om et Glas Vand. Man bragte en Flaske Champagner og et Glas, og satte begge paa det omtalte Malachitbord. Keiseren drak, satte Glasset igjen paa Bordet, og ilede tilbage til Brandstedet. Kolonoff, som var tilstede, ridsede en Kreds i Malachiten rundt om Glassets Fod, for derved at bevare Erindringen om Keiserens Besøg ved denne sørgelige Begivenhed. Enhver af de Tilstedeværende ønskede at drikke af det samme Glas, hvoraf Keiseren havde drukket, og Flasken blev tømt“. Bordet var nu ført tilbage til Petersburg. I Bergverkscorpset havde vi seet en Mængde store Platina-Klumper, og især en stor Klump gediegent Guld, som omtrent

veiede 40 russiske Pund. Da nu Rusland ogsaa er rigt paa Sølv og de fleste andre Metaller, saa yttrede jeg til Hr. Kolonoff, at Rusland var det rigeste Land i den gamle Verden, og da man, som jeg havde hørt, nu endog havde lært, at tilberede Champagner af Astrachanske Druer, saa manglede det intet andet af Jordens Herligheder, end at det ogsaa frembragte Diamanter. Han svarede: „dem vil man vel ogsaa snart finde". Og virkelig syntes denne Forventning strax efter under Hr. v. Humboldts Ophold i Ural at være gaaet i Opfyldelse.

En Dag da vi havde spiist til Middag i vort Hotel, indtraadte to Personer i Salen og bade om Tilladelse til at vise deres Kunster for Gjesterne. Den ene spillede paa een Gang 6 Instrumenter, Harpe, Mundorgel, Trompet, Gongon, Bækken og Klokkespil. Klokkespillet var befæstet paa en Hjelm, han bar paa Hovedet, Mundorgelet var stukket ned i Vesten, og naar han dreiede Hovedet imedens han blæste i de forskjellige Piber af dette, ringlede Klokkerne. Harpen stod paa Gulvet og spilledes med den ene Haand, i den anden holdt han Trompeten, Bækken og Gongon bleve slaaede med Knæet og Foden. Den anden var en Taskenspiller, som havde været Husar i Dansk Tjeneste i Holsteen. Iblandt de sædvanlige Kunster saadanne Personer pleie at vise, var der en, som foraarsagede megen Munterhed. Han stillede paa det lille Bord, hvorved han sad, tre omvendte Metalbægere, rullede nogle Brødkugler og kastede 4 af disse under det midterste Bæger, og spurgte derpaa, under hvilket man vilde, at Kuglerne skulde ligge, og da Bægerne løftedes op, laae de virkelig paa det forlangte Sted. I Hotellet logerede to unge Kjøbmænd fra Bergen, af hvilke den Ene stillede sig tæt ved Bordet paa Taskenspillerens høire Side, for at opdage, hvorledes det gik til. En Gang tog Kunstneren Bægeret paa høire Side i Haanden og lagde 4 Kugler paa Stedet, men i det han satte Bægeret over dem, dreiede han, som om han tilfældigviis saae efter noget, Hovedet til venstre Side, og i dette Øieblik snappede vor Landsmand hurtigt den ene Kugle. Nu spurgte Kunstneren, hvor mange Kugler der var under Bægeret? Vor Landsmand, som stod med Kuglen i den lukkede Haand, sagde dristigt 3. Kunstneren paastod 4, og spurgte, om han vilde vædde. Ja, svarede den første, en Rubel. Nei, sagde den anden, „lad det blive ved et

Glas varm Punsch; den Tabende betaler og den Vindende drikker det paa hans Sundhed". Vor Landsmand tog Bægeret op; der var virkelig 4; Taskenspilleren fik et stort Ölglas Punsch, og i det han drak det, sagde han med et Smiil til den forlegne Landsmand: „schmeckt gut und kostet nichts!" Almindelig Latter. Han havde anet, at Tilskueren vilde bemægtige sig en Kugle, og selv givet ham Leilighed til at udføre det, men paa en umærkelig Maade erstattet Tabet.

Den 7de Juli, Keiserens Fødselsdag, var Petersburg illumineret, desforuden var næsten hveranden Dag, ved Bekjendtgjørelser om Seiers-Efterretninger fra Tyrkiet, Staden illumineret. Man stillede til den Ende smaae Leerskaale med Talg og Væge langs Rendestenene paa Fortougene bag Afviserne, som her staae temmelig tæt ved hinanden. Denne Illuminationsmaade tager sig i de lange og brede Gader ret smukt ud.

Foruden de Befalinger, som Grev Cancrin allerede tre Maaneder før vor Ankomst til Petersburg havde udstedt til Generalgouverneurerne i Vest- og Östsibirien, fik vi desforuden et aabent Brev (otkryti list), hvilket vi, i Tilfælde af Forandring i vor Reiseplan eller hvor Vanskeligheder mødte, kunde forevise høiere og lavere Auctoriteter, og hvori de bleve befalede, at give os enhver fornøden Bistand og Beskyttelse. Botanikeren Professor Fischer, Directeur for den botaniske Have paa Kamenoi ostrog (Steen-Öen), hvor vi udførte vore magnetiske Jagttagelser, skildrede dette aabne Brevs Kraft paa følgende Maade: „Naar De forevifer det, saa bukker enhver Russer dybt for det store Segl og lægger Haanden paa Panden". Dr. Erman, som havde den Hensigt, om muligt at bereise Kamtschatka, og som nu af Admiral Krusenstern havde faaet Haab om, at vende tilbage over det stille Hav med Capitain Hagemeister, ønskede ogsaa at erholde en saadan kraftig Talisman, og bad mig om, ved Hjælp af vor Minister at forskaffe ham et lignende aabent Brev, lydende paa hans Navn, for i Tilfælde af Adskillelsen fra vor Expedition, at kunne gjøre Brug deraf; men Baron Palmstierna, som jeg i denne Hensigt anmodede, at gjøre sin Indflydelse gjældende, svarede, at Erman, som Preussisk Undersaat, i denne Sag maatte henvende sig til den Preussiske Minister i Petersburg. Dette kunde E. imidlertid ikke, da den

Preussiske Minister ikke af sin Regjering havde erholdt nogen Befaling angaaende hans Reise. Jeg forestillede endelig Palmstierna, at E. maatte betragtes som Medlem af den Norske Expedition, og at det var ligegyldigt, hvor et Medlem af samme var fodt. Ved denne Betragtning lod han sig endelig overtale, at paatage sig denne Møie, og drev det ogsaa lykkeligt igjennem.

En Hr. Hedenstrøm (Svensk af Fødsel), som har gjennemreist hele Sibirien i alle Retninger og var fuldkommen bekjendt paa Veien lige til Ochotsk, besøgte mig den 5te Juli, og gav mig trøstelige Local-Efterretninger om den hele Strækning. Indtil Irkutsk er der endog reenlige Stationer, sagde han, hvor man uden mindste Ubehagelighed kan ligge; Veiene gode, Skydsen billig, Folkene yderst godmodige, elskværdige og gjestfrie. Han tilføiede, at vi vilde blive ret indtaget af dem, hvilket ogsaa blev Tilfældet. Fra Irkutsk, hvorfra Due i Mai Maaned vilde reise ned ad Lena Floden, er Egnen yderst skjøn og malerisk. Baaden skyder en saadan Fart nedad Floden, at man (om jeg erindrer ret) i 16 Dage kan være i Jakutsk. Baaden kjøber man, og indretter sig i den et Par smaa Kamre, hvor man sover, spiser o. s. v. Ingen Reise, sagde han, kan være behageligere. Paa Tibageveien trækkes Baaden mod Strømmen af Heste og Reisen varer da omtrent en halv Gang længer. Selv det sidste Stykke imellem Jakutsk og Ochotsk*) er overdrevent udskreget. Man rider der paa Heste eller Reensdyr og fører sit Gods paa Kløv. Jakuterne ere flinke og godmodige Folk. Ingen mindste Fare er paafærde om Sommeren. Det er efter hans Beskrivelse omtrent som en Fjeldreise i Norge.

Den ovenfor omtalte Geheimeraad Druschini, som vi traf hos Baron Stieglitz, havde givet os et Anbefalingsbrev til Directeuren for det Russisk-Amerikanske Compagnie Hr. Prokoffiew, for at han kunde skaffe os Anviisninger paa forskjellige Kjøbmandshuse i Sibirien,

---

*) Dette Stykke blev alene tilbagelagt af Erman. Nu da Russerne have tilbagetaget den hele Strækning indtil Amur Floden, som de mistede i Peter den Stores Tid, kan man mageligere komme til Ochotsk paa denne Flod.

som hørte til dette Compagnie. Dette var den eneste Maade, paa hvilken Stieglitz kunde forsyne os med Penge under Reisen. Thi at medføre saa store Summer var utilraadeligt. Prokoffiew forstod imidlertid intet Sprog uden Russiskt; men Erman, som havde opholdt sig flere Maaneder i Petersburg, havde tilegnet sig saa meget af Sproget, at han tjente som Tolk. Prokoffiew modtog os med største Godmodighed og medgav os Udbetalingsordre til forskjellige af Compagniets Medlemmer endog lige til Jakutsk og Ochotsk.

Til en Reise i Rusland og især i Sibirien ere mange Apparater nødvendige, som man ikke behøver i andre Lande i Europa. Den simple Russer kjender ikke til vore Sengesteder; han ligger paa Gulvet i sin Faareskindspels paa et Fildttæppe (Woilok); selv i Hotellerne i Stæderne udenfor Petersburg og Moscwa finder man i det høieste en Sopha til Hvilested. Vi maatte derfor i Petersburg anskaffe Madratser, hver bestaaende af tre i Kanten sammenheftede firkantede Puder, der kunde lægges sammen, Lagener, og Uldtepper, der kunde lægges paa Gulvet i Nattequarteret. Fremdeles anskaffedes en Thekjelder (Tschainoi Pogrebetz), en Kasse, hvori Thekande, Thekopper, Sukkerglas, Theflaske, Theskeer og Spiseskeer ere beqvemt nedpakkede. Due havde medbragt fra Christiania en Beafsteak-Maskine med Spiritus-Lampe. Fremdeles indkjøbte vi nogle store Bouillonskager, som dog ikke synderlig bleve benyttede. I Jekatharinenburg bleve vi nødte til endnu at lægge os til en Kasse, hvori en Selvkoger (Samawarr), og to Vadskevandsbækkener, da disse Apparater ikke findes paa Stationerne i Sibirien. Endelig kjøbte jeg en saakaldet Polsk Britschke, en firehjuls Vogn paa Fjedre, liig den i Danmark saakaldte Holsteenske Vogn, men med Kalesche og Forlæder. Som Tolk maatte jeg tage en Russisk Betjent Gustav Rosenlund, der var født som Livegen nær Reval paa Admiral Lomans Gods, og talte Esthnisk, Tydsk og Russisk, samt forstod lidt Polsk. Han havde siden sit sjette Aar i 25 Aar tjent hos en Admiralinde Wrangel, og da Livegenskabet var ophævet i de Østersøiske Provindser, kunde han tage Tjeneste, hvor han vilde. Hans Løn for hele Reisen var 500 Rubler i Assignationer (noget over 130 Spdr.); han havde de bedste Attester fra sine foregaaende Herskaber. Saaledes bestod vort Reiseselskab af fem

Personer, Lieutenant Due, som sad i vor Britschke med mig, vor Norske Betjent, som sad paa Pakvognen ved Siden af den Russiske Kudsk; Dr. Erman, der kjørte i sin egen Britschke og havde Gustav Rosenlund paa Bukken ved Siden af Kudsken. Saaledes vare vi endelig Fredagen den 11te Juli reisefærdige, høist tilfreds over endelig at have naaet Enden paa vore møisommelige og langvarige Forberedelser, som havde opholdt os i Petersburg i 21 Dage.

III. Reise fra Petersburg til Moscwa.

Chausséen halvfærdig, deraf flydende Uheld. — Nattequarteer hos en Bondefamilie. — Bøndernes Dragt. — Valdai, Pigernes Kringlehandel. — Torschok. — Tver.

Fredagen den 11te Juli 1828 Kl. 9½ Form. forlode vi Petersburg, med spendt Forventning over de Tildragelser, som muligen kunde møde os paa den lange Reise. Fra Petersburg til Moscwa havde man begyndt at anlægge en Chaussée, som hvor den var færdig, forekom mig som den fortræffeligste Vei jeg kjendte. Langs hele Veien vare Boliger byggede for Opsynsmænd i bestemte Afstande fra hinanden, udenfor hvilke man saae Karrer og alle til Veiforbedring nødvendige Redskaber opstillede. Ligeledes saae man langs Veien en Mængde smaae Pyramider af pukket Steen, som skulde anvendes, hvor Veien trængte til Forbedring. Men omtrent Halvdelen af Chausséen var endnu ikke istandbragt. Den gamle Vei gik enten igjennem dyb Sand eller over dybe Moser, hvor man for at Vogne og Heste ei skulde synke i, havde anbragt Kavlebroer, d. e. unge Træer lagte tæt ved hinanden tvers over Veien; eller igjennem Landsbyerne paa en afskyelig ujevn Steenbro*). I første Tilfælde bevæger man sig med en Snegls Hastighed; i de to sidste Tilfælde gungrer Vognen saa heftigt, at man faaer hyppige Ryg- og Sidestød, og at Vogn og Instrumenter lide betydeligt. Intet kan holde, hverken Jern, Læder eller Træe. Ved saadant et Stød faldt et Barometer ud af Lieutenant

*) I de senere Aar er en Jernbane anlagt imellem Petersburg og Moscwa, saa at denne Reise imellem Tsarernes nye og gamle Hovedstad nu kan tilbagelægges i kort Tid og i al Magelighed.

Dues Haand og sønderslöges. De hyppige Vognreparationer foraarsagede os næsten daglig flere Timers Ophold paa eet eller andet Sted.

Den første Nat tilbragte vi efter en Kjørsel af 89½ Verst i Pomeraniё, hvor vi fandt et elegant Vertshuus (paa Russisk Tractyr). Vi besaae vore Instrumenter, og jeg fandt med Forskrækkelse, at Niveauet paa mit Inclinatorium var sønderslaaet. Lykkeligviis havde jeg fra Christiania medbragt to Kasser med Værktøi, Messingblik og Messingtraad af forskjellig Tykkelse, for i saadant Tilfælde at kunne reparere Instrumenterne. Uden disse vilde hele Reisens Hensigt være bleven forfeilet. Men denne Reparation maatte opsættes til vi kom til Moscwa, hvor et længere Ophold og beqvemmere Opholdssted imødesaaes.

Paa Veien til Novgorod Weliki (det store) kjørte vi den næste Dag forbi tre militaire Colonier, hver bestaaende af 70 Huse med Kirke og Exerceerplads. Nær Novgorod besaae vi et smukt Kloster. Efterat have fuldendt vore Observationer om Formiddagen den 13de besaae vi en Deel af Byen, som fra at have været en meget stor Stad og i sin Tid Residentsstad for Russiske Storfyrster, nu var saa forfalden og øde, at det var et jammerligt Syn. Den er Slavernes ældste Stad i Rusland og var fra urgamle Tider en berømt Handelsstad. Floden Wolkov løber igjennem den. Dens Magt skildres i et gammelt Ordsprog blandt Folket: „Hvo formaaer noget mod Gud og store Novgorod". I det 15de Aarhundrede, da den stod i Forbindelse med Hansestæderne, og var Stapelstad for deres hele nordiske og østerlandske Handel, havde den henved 400,000 Indbyggere, nu kun 8000. Der var en stor Mængde Kirker, men mange halv nedfaldne, andre halvopbyggede Huse. Paa Ilmen Søen, ved hvilken den ligger, saae vi dog et Dampskib, der viste, at al Virksomhed her ei var uddød. Paa vor Vandring stødte vi paa en stor geistlig Procession; to Munke bare et stort malet Mariabillede; Andre forskjellige andre Helgenbilleder. Almuen trængte sig imellem de to Personer, som bare hvert Billede, og krøbe bøiede under det, hvorved de troede at vinde Helgenens Beskyttelse.

Om Eftermiddagen Kl. 3 afreiste vi, og kom om Aftenen til Landsbyen Saitzova, hvor vi toge det første Natteqvarteer i en Russisk

Bondes Huus, med hvilken vi senere hen skulde gjøre nøiere Bekjendtskab. Da vi holdt udenfor og lod spørge, om man vilde modtage os, stak en ret smuk ung Kone Hovedet ud af Vinduet, og opregnede alle de Herligheder hun kunde forskaffe os, The, Kaffé, Melk, Qvas (et Slags tyndt syrligt Øl), Brød o. s. v. Vor lystige Russiske Tolk Gustav spurgte: „Har Du ogsaa Fuglemelk?" hvortil hun noget stødt svarede med et kort „Nei!" Vi kom ind i en liden Stue i underste Stokværk, hvor de gamle Svigerforældre laae i et lidet Aflukke; i et tilstødende Kjøkken var en Bagerovn, som endnu var heed, og hvis Bagside udgjorde en Deel af Væggen i vor lille Stue. Heden i denne var høist besværlig, og da Konen var høitfrugtsommelig, frygtede jeg, at vi let kunde faae en urolig Nat. Dr. Erman besluttede sig derfor til, at tilbringe Natten i sin Vogn og Lieutnt. Due tog sit Nattequarteer i en Høelade; jeg blev i Stuen og tog mit Leie paa nogle Stole. Men langt mere end af Heden foruroligedes jeg af en Mængde Fluer, Myg og Lopper, og da Familien allerede længe før Dagens Anbrud var paa Benene, saa nød jeg neppe tre Timers Søvn, og befandt mig særdeles ilde. Dette var den første Forsmag paa, hvad Beqvemmeligheder vi kunde vente paa vor Reise, naar vi kom længere hen. Efterat have drukket The, gjorde vi os færdige til Afreisen. I Døren stod den gamle Svigermoder og en af Pigerne. Da de saae, at jeg tog et stort broget Silketørklæde op af Lommen, udraabte de: „ah prekrasni platok!" (oh! hvilket smukt Tørklæde!) og befølte det. Jeg lagde det over Hovedet paa Pigen, og hun lagde strax Haanden derpaa, og sagde, at jeg ikke fik det tilbage. Jeg tog det imidlertid fra hende; men da det var min Kones Fødselsdag, og jeg syntes, at jeg burde begynde den med en Kjærlighedsgjerning, saasom jeg ikke kunde bringe hende selv en Foræring, gik jeg atter hen og lagde det over hendes Hoved, med Tegn til at hun kunde beholde det. Dette vakte da megen Glæde og Snakken imellem hende og den Gamle. Da Damerne sædvanlig beskylde os Mænd for, at vi blot ere blodhjertede mod smukke Fruentimmer, saa vil jeg til min og Kjønnets Forsvar tilføie, at denne Annuschka (lille Anna) var intet mindre end smuk.

Den Russiske Almue er, som jeg tilforn har anmærket, ligesom Franzoserne og Østerlænderne meget livlig og snaksom. Smukke ere

de sjelden, dog træffes enkelte Undtagelser. Et følsomt skjælmskt Øie have enkelte smukke Piger, og de ere ret qvindelige og indsmigrende. Dagen efter min Tørklæde-Historie blev Lieutenant Due ogsaa fralokket et. I en Landsby kom en saadan vakker Skjelm og bød ham et lidet Troug fuldt af Molter, hvilke han kjøbte; kort derefter vendte hun tilbage med nogen anden Frugt. Da hun var smuk, indlod han sig i Passiar med hende, det vil sige hun passiarede og vi hørte til, uagtet vi neppe forstode eet af hundrede Ord; rettere sagt vi saae til; thi den livlige og virkelig yndige Declamation og Mimik, de have, er underholdende at betragte. Hændernes Bevægelser og Minespillet er saadant, at man kunde ønske en og anden Skuespillerindes Gesticulationer at nærme sig dertil. Dues Tørklæde kom hændelsesviis tilsyne, og hun bad denne saa indsmigrende, at D. lagde det over hendes Pande. Hun lagde strax Haanden derpaa, for at holde det fast, og spurgte, om hun skulde give sit til Bytte, og da hun hørte, at hun kunde beholde det uden Gjengjæld, løste hun strax sit eget af, og bandt det nye over Panden. Nielsen, som var Tilskuer, blev henrevet af hendes Glæde, og havde det gode Indfald, at tage en Daase op af Lommen, paa hvis Laag der var et Speil, og at holde det for hendes Ansigt, i det han paa godt Norsk raabte: „See naa haar vakker Du er!" Hun blev blodrød fra Panden til Hagen, og Øinene glindsede i det hun raabte: „eto prekrasno, prekrasno!" (det er smukt, smukt); men slog strax Øinene fra Speilet af Undseelse. Bønderpigerne flette deres lange Nakkehaar sammen i en Pidsk, som hænger ned ad Ryggen og forlænges ved et couleuret Silkebaand, som indflettes i den nederste Ende, og bindes i en stor Sloife, som hænger lidt nedenfor Midien. Da hun senere bragte nogle andre Bær fik hun for disse 80 Kopeker af Due, og ligeledes 80 Kopeker af Erman, hvilke hun vilde anvende til et nyt Baand i Fletningen; thi hun viste os, at det hun havde, var gammelt og smudsigt. Gud veed, hvad det var alt det hun talede; vi vilde givet meget til at forstaae det. Det er forunderligt, hvorledes en saadan simpel Pige kan fortsætte en Monolog en halv Times Tid, uden at blive forstaaet, og uden at faae andet Svar, end det tre Par Øine, der betragtede hende med Fornøielse, kan give. En anden Stakkel, der stod ved Siden, men uhel-

digviis ei var smuk, blev saa bevæget ved disse Gaver, at hun ogsaa begyndte i de ydmygste Toner at bede om nogle Kopeker til et nyt Baand, men fik af den fremfusende Erman det haarde Svar: „Padi k' Tschort!" (Gaae til H . .).

Bøndernes Dragt er ganske smuk. Mandfolkene have til dagligt Brug en blaastribet, til Stads en carmoisinrød Skjorte. Splitten er ikke, som paa vore Skjorter, midt paa Brystet, men henimod det venstre Erme, og lukkes ved et Trækkebaand. Skjorten hænger udenpaa et Par Lærredsbuxer og holdes sammen om Livet med et Belte eller Baand. Uden paa Skjorten bære de om Sommeren en Kaftan af et Slags olivengrønt Nanqvin, hvilken er sammenbundet om Livet ved et rødt spraglet Uldskjærf; om Vinteren en Faareskinds Kaftan eller Pelts, paa hvilken Ulden vender indad. Begge have Lighed med en Slaabrok, som række til Knæerne og er uden Knapper. Paa Fødderne have de grove Støvler, som gaae uden paa Buxerne, og istedetfor Strømper en lang Lærredsklud, som svøbes om Foden og op om Læggen *). En saadan reen Klud bindes paa Foden og bliver siddende urørt til næste Løverdag tilligemed Støvlerne, da Bonden gaaer i Dampbad, hvorefter en reen Klud igjen ombindes. Thi den simple Bonde ligger i Klæderne om Natten, saasom de ei benytte Senge som hos os. Baghaaret er afskaaret lige op i Nakken fra Øre til Øre som efter en Lineal, saaledes at Halsen og endeel af Nakkehulen bagfra viser sig, hvilket paa en smuk Hals tager sig ganske godt ud. Hatten er bred oventil som en omvendt afkortet Kegle, og har et temmelig bredt Baand om den smalere Deel tæt nede ved Skyggen. Paa dette sidder et bredt Spænde foran i Panden, eller fire Spænder, en foran, en ved hvert Øre og en i Nakken. Bondefruentimmerne have fiint hvidt Linned, sædvanlig med en lyserød Bord nedenom; Særke-Ermerne ere vide og vilde række henimod Haandledet; men Haandlinningen befæstes ovenfor Albuen, saaledes at Ermet ovenfor Albuen hænger dobbelt og

*) I visse Egne bære de om Sommeren et Slags Tøfler, flettede af Bast og fastbundet med Bastesnore, igjennem hvilke Vand og Snaus løber lige saa let ud som ind. Den bliver siddende paa Foden saa længe til den er opslidt.

danner en rummelig Puffe til henimod Albuen, og at hele Underarmen er blottet. De gaae enten i Overdelen, eller have et kortlivet Livstykke, som ei naaer høiere end til Skulderbladene, fra hvilket der bagfra gaae to Remmer eller Seler over Skuldrene og krydse sig foran under Brystet. Om Søndagen er Skjørtet enten af hvidt eller rødt Bomuldstøi, og da dertil kommer hvide Bomuldsstrømper og røde eller grønne Saffians Skoe fra Torschok, og den hvide fine Overdeel, saa see de, hvad Dragten angaaer, ret pyntelige og fine ud. En meget hæslig Maneer er, at de binde Forklædet oven over Brystet, hvorved Brystet nedtrykkes, og de bølgeformige Linier, som Naturen saa smagfuldt har dannet, skjules og forvandskes. Heri ligner deres Dragt de Norske Bondefruentimmers i visse Egne af vort Land.

Vi passerede en liden usſel By Kretzy, hvor vi skiftede Heste; Konen i Huset leed meget af Tandpine, og da hun hørte, at vi kaldte Erman Doctor, troede hun han var Læge, og bad ham ivrigt om at skaffe hende Raad mod Ondet. For at slippe hende, gav han hende en liden guul Blomst, han havde fundet paa Marken, og bad hende lægge den paa Tanden; Virkningen, sagde han, vilde ikke indfinde sig førend efter nogen Tids Forløb, hvorpaa vi reiste videre. Til den lille By Valdai kom vi om Aftenen den 14de. I Geographien tales om Valdaiske Bjerge; men vi fandt intet andet end ubetydelige Sand- eller Jordhøie, som neppe naae til det saakaldte Himmelbjergs Høide i Jylland. Ved Valdai var Egnen, for Rusland at være, ret smuk; Skove af Fyr, Ohr, Birk, og Pil. Den foregaaende Strækning var yderst eensformig, flad; Sandstrækninger med magert Græs eller Moser. Ved Afreisen næste Morgen bleve vi omringede af en Flok unge tildeels ret smukke Piger, af hvilke enhver bar i den ene Haand en Krands af smaae Kringler (kaldet Baraschki), bundne paa en Snor, hvormed hun svingede og forsøgte med sædvanlig Veltalenhed, ved venlige Ord og Miner at faae os til at kjøbe. Disse Valdaiske Piger med deres Kringler ere blevne til et Ordsprog over hele Riget. De have nemlig fra utænkelige Tider for Skik, at omringe enhver Reisende, som kommer igjennem Staden, for at tilbyde ham deres Kringler og at give ham et Kys paa Kjøbet. Enhver som vil være høflig og ikke vil blive udleet og udpebet, maa kjøbe Kringler og kysse. Due

og jeg kjøbte en Krands, men fik først senere Underretning om den skyldige Tilgift, som vi derfor ikke indkrævede. Erman var ikke saa høflig mod en af de smukke Børn, som tilbød ham sine Varer: han slog hende Krandsen i Hovedet.

Den 16de om Aftenen, efterat have kjørt paa dybe Sandveie og over Kavlebroer og været opholdt tre Timer med en Vognreparation, kom vi til Torschok, hvor vi stege af hos en Kjøbmand, der handlede med Skotøi, i et elegant Huus, udvendig forsynet med Søiler, indvendig med de brogede sølv- og guldbroderede Støvler og Skoe af alle Slags farvet Saffian, som her tilberedes, og forarbeides til Skotøi. Jeg kjøbte forskjellige af disse og sendte hjem til Familien.

Paa Reisen fra Torschok til Tver traf vi en Oxnedriver, som kom fra Krim med en Transport Flasker, indeholdende Champagnerviin fra denne Halvøe. Man havde sendt et Par Donske Kosakker til Champagne, for at de der kunde lære, at tilberede denne kostelige Viin, og de havde bragt det saa vidt, at denne Viin, som tilberedes af Druer fra Krim eller fra Omegnen om Astrachan, befandtes ligesaa velsmagende og oplivende, som den Franske. Vi kjøbte af ham to Flasker, den ene hviid, den anden rød. Paa den første Station fra Torschok, Mednoje Jam, prøvede vi den, og fandt den fortræffelig. Tver, som ligger ved Wolga, tog sig meget godt ud i Aftensolen med de mange smukke Kirker med forgyldte, sølvhvide eller grønne Kupler. Disse Kupler have en Form som en omvendt Ræddik, hvis Spids vender opad og er prydet med et Kors. Skaftet (Cylinderen), hvorpaa Kuppelen hviler, er hvidt eller lysegult, naar Kuppelen er grøn; Korset er gjennembrudt Arbeide og forgyldt, af betydelig Høide og bærer en Halvmaane nede ved Foden. Sædvanlig staaer en meget stor Kuppel i Midten og er omgivet af fire meget mindre paa Skraaningen af det pyramidalske Taarntag. Foran Kirken staaer et isoleret Taarn af ganske anden Form med et høit spidst Spiir, som er forgyldt eller lysegrønt. I dette Taarn hænge en utrolig Mængde Klokker, hvormed kimes og spilles Choraler paa de utallige Helgendage næsten hver anden Morgen fra den tidligste Morgenstund og undertiden næsten hele Dagen. Denne hyppige Kimen tilligemed en Mængde Fluer og Lopper ere en sand Plage for den fremmede Reisende, som derved

jevnlig forstyrres i sin Natteroe. Ved den lille By Klin begyndte igjen Chausséen og vedvarede lige til Moscwa, hvor vi ankom om Aftenen den 19de i stærkt Regn, og bleve derved forhindrede fra i Afstand at erholde det første Skue af denne gamle Hovedstad, som vi havde glædet os til. Due talte imidlertid 43 Taarnspidser. Moskovitterne sige, at denne Stad har 40 Gange 40 (sorok soroks) Kirker, Klostere og Kapeller, og jeg troer gjerne, at dette Tal kan nærme sig til Sandheden, naar man tager alle mindre Bedepladser med i Regningen.

IV.

Ophold i Moscwa. — Reparation af Inclinatoriet. — Theatret. — Dr. Einbrodt. — Observationer i hans Have. — Statsraad Prof. Jänisch og hans Familie. — Musik hos Madame Einbrodt. — Frøken Jänisch's Ode til Ohlenschläger. — Statsraad Prof. Fischer von Waldheim (Zoolog). — Spoer af Branden i 1812 næsten aldeles forsvunden. — Kreml. — Ivan Weliki. — Krønings-Dragterne i Arsenalet.

De to første Dage af mit Ophold i Moscwa maatte jeg tilbringe som Instrumentmager med at anbringe et nyt Niveau paa mit Inclinatorium, og kunde ikke noksom rose min Ven Instrumentmager Clausen i Christiania for den Omhu og Eftertanke, han havde anvendt for at udruste mig med alt nødvendigt for et saadant Tilfælde. Imidlertid besøgte vi den første Aften (en Søndag) Theatret. Huset var indvendig smukt, lyst og muntert; men det var næsten tomt. Dands og Sang vare gode, Spillet livligt og naturligt som i Petersburg.

En Dr. Einbrodt, til hvem Dr. Erman havde Anbefalingsbrev fra Berlin, besøgte os, og tilbød os Afbenyttelsen af et lidet Landhuus med en Have i Udkanten af Moscwa (Sakolniki Polè), hvor vi kunde udføre vore magnetiske Observationer, hvilken ligeledes i det følgende Aar benyttedes af Hr. von Humboldt til samme Hensigt. Til at bringe os derhen med alle Instrumenter kunde vi ei erholde anden Vogn, end en Kareth med 4 Heste og Forrider, hvorfor forlangtes 20 Rubler *). Efter lang Prutten erholdt vi den omsider for 15.

*) Omtrent 20 Francs eller 4 Specier.

Vore to Betjente gjorde Parade, Nielsen paa Bukken hos Kudsken, Gustav R. stod bag paa. Med disse Observationer tilbragte vi en stor Deel af de tvende Dage den 22de og 23de Juli.

Middagen den 22de vare vi indbudne til Statsraad Prof. Jänisch, hvis astronomiske Observationer til Bestemmelse af Moscwas geographiske Beliggenhed jeg kjendte af Schumachers „astronomische Nachrichten". Jeg sagde ham derfor, at jeg, før jeg naaede Moscwa, af denne Grund havde gjort Regning paa hans Medhjælp og Raad for at anskaffe os en bequem Plads. Hans ældre Kone var Russisk, og som Manden meget godmodig; Datteren Caroline var 20 Aar, lignede Faderen, var meget livlig, talte foruden Russisk, meget godt Fransk og Tydsk, forstod Italiensk og Polsk, og var ualmindelig belæst i den Europæiske skjønne Literatur. Det var hendes Fødselsdag. Anretningen var smagfuld, Samtalen munter og behagelig. Efter Maaltidet besaae vi Datterens, Faderens og Moderens Malerier, især viste Frøkenens Portraiter af tre Veninder, Frøkener Einbrodt, Talent. Moderen spillede Fortepiano og sang dertil udmærket i den Italienske Maneer; fornemmelig interesserede os nogle nationale Russiske Sange. Frøkenen dandsede med en ung Polak en Mazourka, en smuk Polsk Dands, som ingen Udlænding kan udføre saa smukt, som den indfødte Polak. Til Slutning valtsede vi alle, Erman, Due og jeg med Frøkenen og en Tante af hende, som var nærværende. Frøkenen tog det Løfte af os, at vi maatte komme der Løverdagen den 26de; „thi da Byen er saa stor", tilføiede Faderen, „saa maa man bestemme en vis Dag i Ugen, da man er hjemme for sine Venner. Farer man etsteds hen en 5—6 Verster til en Ven, og han er ude, saa bliver man utaalmodig. Derfor har hver Familie en Dag i Ugen, da den sikkert træffes, og Løverdagen er vor Dag". Frøken J. declamerede for os et Polsk Digt, som hun havde oversat paa Tydsk. Erman snappede det fra hende og sagde, at han vilde anvende det til Recreation paa Kamtschatka.

Dr. Einbrodt indbød os til Middag hos sin Moder, Enke efter en Apotheker, til Fredagen den 25de. Vi forefandt her en meget elskværdig Familie; Moderen en beleven midelaldrende Kone, fire Døttre, af hvilke den ene allerede var gift, den anden skulde om faa Dage

giftes, og to yngre, af hvilke den Ene var voxen, den Anden 12 Aar gammel. Alle vare nette velopdragne Piger, som talte godt Tydsk ligesom Moderen, dog imellem sig selv helst Russisk. Svogeren, en Doctor Fischer og hans meget musikalske Søster, samt Brudgommen, en Dr. Evenius, og flere andre unge Mennesker, iblandt andre en Musicus, som senere om Eftermiddagen accompagnerede Mademoiselle Fischers Fortepiano paa det saakaldte Engelske Horn, udgjorde Selskabet. Hun spillede aldeles virtuosmæssigt, og hans Horn gjorde en herlig Effect. Det var en særdeles behagelig Eftermiddag; Alle vare venlige, og da Conversationen var Tydsk, kunde vi med Lethed tage Deel i samme. Efter Bordet spadserede vi en Times Tid i deres lille Have; om Aftenen dandsedes lidt til Fortepianoet.

Den 26de indfandt vi os efter Indbydelsen hos Statsraad Jänisch. Frøken J. havde den 22de fortalt mig, at hun havde læst alle Øhlenschlægers Digtninger i Tydsk Oversættelse. Jeg yttrede, at de for os vare endnu mere tiltrækkende i den Danske Original; hun forevisté mig nu en Dansk Grammatik, og sagde, at hun havde besluttet at lære Dansk, for at læse dem i Originalsproget. Fremdeles yttrede hun Lyst til at eie Digterens Portrait, og om muligt et Par Ord af hans Haandskrift. Jeg svarede, at det første kunde jeg skaffe hende; det sidste var vel vanskeligere. Men dersom hun vilde skrive et lidet Digt til ham, skulde jeg sende ham det; maaskee han da, ved at erholde et saadant fra en ung Dames Haand, kunde lade sig overtale til at gjøre Gjengjæld. Hun raabte, at Aanden nu just var over hende; gik ud, og kom efter kort Tid tilbage med en net liden Sonnet til Digterens Ære. Jeg sendte ham den efter Hjemkomsten til Christiania i et Brev, hvori jeg skildrede den unge Dames Talenter. Om han derved lod sig bevæge til at opfylde hendes Ønske, tør jeg ikke bekræfte. Om Aftenen spillede en Mademoiselle Richter mesterligt et Musikstykke af Hummel paa Fortepiano med Accompagnement af Violoncelle. Efterat vi alle tre, Erman, Due og jeg havde skrevet nogle Ord i Frøken Jänisch's Album, toge vi venlig Afskeed med Familien.

Søndagen den 27de vare vi indbudne til Middag hos Statsraad Fischer von Waldheim, Professor i Zoologien, en munter Mand med en godlidende Kone og fire artige Døttre, med hvilke der efter Maal-

tidet blev dandset efter Fortepianoet. Ved et Besøg hos ham Dagen tilforn havde jeg yttret, at en Sikkerhedscordon af grønne Perler, hvori han bar sit Uhr, var meget smuk i Sammenligning med en sort Læderrem, i hvilken jeg bar et Lommechronometer; strax efter Maaltidet kom han nu og hang en smuk Sikkerhedscordon af smaae sorte Perler, lukket med en Guldlaas, om min Hals. Forundret spurgte jeg, hvorfra den kom? Hertil svarede han: „jeg kan forsikkre, at den kommer fra smukke Hænder, og mere behøver De ei at vide". Jeg forsikkrede, at jeg for Fremtiden skulde bære mit Uhr i denne, og at den altid skulde være mig et kjært Minde om de elskværdige Beboere af Moscwa, med hvem jeg havde gjort Bekjendtskab.

Moscwa havde paa den Tid ikke det ringeste Spoer af Branden i 1812; vi traf kun eet eneste Huus i en Udkant af Byen, som endnu laae i Ruiner. Ganske Asiatisk seer den ud, naar man blot betragter Kirker, Klostere og Moskeer. De forunderlige Former af Kupler og Taarne maae nødvendig tiltrække sig enhver Fremmeds Opmærksomhed, som kommer fra det vestlige Europa. Husene see lyse og muntre ud. En Yndlingsfarve er lyseguult med hvide Pillarer, dertil kommer et med Jernplader bedækket, næsten fladt Tag, som er malet lysegrønt. Desforuden saae man kridhvide eller lys chocoladefarvede Huse med lysegrønne, brune eller brunrøde malede Tage. I Solskin giver dette Staden et meget muntert Udseende.

En Dag besøgte vi den berømte Fæstning Kreml. Over Indgangsporten staaer en Steenplade, hvorpaa er udhugget et Mariabillede. Enhver, som gaaer derigjennem, maa aftage Hatten i nogen Afstand derfra og gaae igjennem med blottet Hoved, ellers bliver han viist tilbage af Skildvagten. Vi gjorde os ingen Betænkelighed herved; men vor Betjent Nielsen kunde ikke bekvemme sig hertil, da han betragtede det som Afgudsdyrkelse, og maatte derfor vende tilbage. Man fortalte os som et Under, at da Napoleon i 1812 sprængte en Deel af Kremls Volde, styrtede den halve Deel af denne Port ned; men den øverste Deel af Buen, hvor dette Billede var befæstet, blev staaende.

Taarnet Ivan Veliki er bygget i Aaret 1600 under Tsaren Boris Godunoffs Regjering, og har en Høide af omtrent 270 En-

gelske Fod; dets Kuppel, som har en Høide af 37 Fod, er forgyldt med Ducatguld. Korset, som stod paa dens Top, blev bortført i 1812 af de Franske, men tilligemed deres Bagage efterladt ved deres Flugt. Det Kors som stod der 1828 havde en Høide af 16 Engelske Fod og var af Træ med forgyldte Kobberplader. Fra dette høie Taarn har man et herligt Panorama af hele Moscwa. Ved Foden af samme ligger i en muret Fordybning eller Brønd under Jorden den uhyre Kirkeklokke, som første Gang blev støbt i Aaret 1654 under Tsar Alexis Michailovitsch, men blev beskadiget under en stor Ildebrand i Kreml den 19de Juni 1701. Efter Befaling af Keiserinde Anna Ivanovna blev af Metallet af den beskadigede Klokke, som veiede 8000 Pud, med Tillæg af 2000 Pud Metal, denne nye Klokke støbt. Da et Pud er 40 Russiske Pund eller 16⅓ Kilogrammer, saa udgjøre de 10000 Pud 163600 Kilogrammer eller omtrent 328000 Norske Handelspund (1025 Skippund). Klokkens Høide er 20 Fod 7 Tommer og Diameteren nedentil 28 Fod 8 Tommer Engelsk. Man har formodentlig ikke fundet Middel til at hæve denne uhyre Masse op til dens Bestemmelsessted.

Paa et andet Sted i Fæstningen saae vi to Metalkanoner af en ualmindelig stor Kaliber; den størstes Diameter var saa betydelig, at en Mand af Middelhøide kunde sidde opret i dens Munding.

I det nye Arsenal besaae vi Kroningsregalierne, alle Keiseres Throner, Sceptre og Kroner fra de ældstes til den da regjerende Keisers, nogle prydede med overordentlig store Diamanter og andre Ædelstene; iblandt andre Peter den Stores Krone, prydet med Ørne og forskjellige Figurer i Diamanter, og oventil besat med et Kors, som hviler paa en meget stor Rubin. Den er besat med 847 Diamanter. I Londons Tower er en Sal, kaldet Jewel office, som langt fra skal indeholde en saa stor Forskjellighed af Gjenstande, som Salene i det nye Arsenal i Kreml, uagtet deres Værdie anslaaes til 2 Millioner Pund Sterling. Ogsaa alle Keisernes Kroningsdragter vare fuldstændigt opstillede, ligeindtil Keiser Nikolais Støvler, Keiserindens hvide Atlaskes Kjole og hvide Atlaskes Skoe.

V.

Reise til Nischni Novgorod. — Slette Veie. — Uveir. — Strid med en gammel adelig Dame i Sudogda. — Murom. — Landsbyen Doskino, Logis hos en Pope. — Nischni Novgorod. — Det store aarlige Marked. — Besøg i en Moschée. — Handel med Madame Lebours. — Udlændinger ville med Flid ikke tale Russiskt correct. — Knäs Dadyan. — Savn af Beqvemmeligheder i Hotellerne. — Selskab hos Gouverneuren, General Bachmetieff. — Fløitespilleren Walter.

Den 28de Juli gjorde vi os færdige til Afreisen, efterat vore Vogne havde erholdt en Hovedreparation. Vi vare Alle enige i at finde Moscwa langt behageligere, end Petersburg, og skulde jeg leve noget Sted i Rusland, skulde det være der. Ove havde moret sig overmaade godt der, og forlod Staden med nogen Rørelse. De to følgende Dage gjorde vi formedelst de umaadelig slette Veie igjennem dyb Sand og over Kavlebroer kun smaae Dagreiser. Den 31te havde vi kun kjørt 4 Verster, da vi bleve overfaldne af et saa frygteligt Tordenveir med Storm og Pladskregn, at jeg aldrig har seet dets Lige. Hestene standsede pludseligt og vendte Bagdelen mod Veiret. Jeg frygtede, at Vognen skulde omkastes af Stormen. Imidlertid holdt det snart op, og vi sadde tørre i vor Kalesche; men Nielsen, som sad paa Bukken havde ikke en tør Traad paa sit Legeme. Tolken Gustav N. kom leende springende frem og forsikkrede, at ikke et Haar paa hans Hoved var vaadt; han var under Uveiret krøbet aldeles under Skvetlæderet paa Pakvognen, hvor han forblev, saalænge Uveiret rasede. Under Uveiret havde Skydsbønderne korset sig og mumlet Bønner, men da Nøden var forbi, forsvandt ogsaa Andagten, og de begyndte at synge lystige Sange. Vi holdt derpaa en liden munter Frokost i Vognen, og gave Betjenterne og de halvdruknede Skydsbønder en Dram.

De følgende Dage begyndte Landet at blive frugtbarere; hidindtil havde vi reist igjennem en stor Sandørken, der afvexlede med Moser. Den 1ste August kom vi igjennem Byen Wladimir og naaede om Aftenen den lille By Sudogda, hvor mine to unge Reisefæller havde en heftig Strid med en gammel adelig Russisk Dame, som meget iversyg bevogtede en ung smuk Datter, hvorfor hun ei vilde tillade os Adgangen til vore Værelser igjennem en Gang, som ogsaa førte til de

Værelser, hun beboede. Dette vækkede endnu mere deres Lyst til at see Datteren, hvorfor de patrouillerede paa Gaden udenfor hendes Vinduer. Endelig besluttede Moderen sig til, at lukke Vinduet op, for at tale dem til Rette. Men da hun intet andet Sprog forstod end Russiskt, var hun nødt til at kalde Datteren, som i et Institut i Wladimir havde lært Fransk, hen til det aabne Vindue, for at være Tolk og Underhandler. Saaledes naaede mine unge Venner deres Hensigt; og Freden blev sluttet. Jeg sad imidlertid som neutral i min Stue, og tog ingen Deel hverken i Striden eller i Fredsslutningen. Vor Vert var villig til at skaffe os Aftensmad, men spurgte, om vi selv havde en Kok? Da dette besvaredes benegtende, tilbød den gamle Frues Tjener sig, som Tegn paa en oprigtig Fredsslutning, at stege tre Kyllinger for os.

Den 2den August kom vi til Murom, en liden By, som er anlagt og besøges meget af Morduinske Tatarer, hvorfor den særdeles interesserede os. Den ligger meget smukt ved Floden Oka, som her har en Brede af 1½ Verst og i Flomtiden paa sine Steder af 20 Verster. Nedkjørselen til dens Strand var især smuk. Skibene paa Oka saae heel Tatariske ud, formedelst de besynderlige Chinesiske Forziringer paa Masterne. Veien herfra til Nischni-Novgorod gaaer næsten hele Tiden langs Okas Bredder, og man seer mange særdeles smukke Landskaber, endeel for os fremmede Planter, meget Vildt, som Harer, vilde Duer, vilde Ænder m. fl. Stationshusene ere store smukke Huse, opbyggede paa offentlig Bekostning, Veien er meget bred, og har paa begge Sider for Fodgængere en ophøiet Rabat, beplantet med en Allée af Birketræer. Da vi her havde tilbagelagt en Strækning af 1000 Verster fra Petersburg, feirede vi Aftenen med et Par Flasker af den Donske Champagner.

Om Aftenen den 4de naaede vi Landsbyen Doskino, hvor vi bleve indlogerede hos en Pope. Gaarden og den underste Deel af Huset lignede mere en Svinestald end et Opholdssted for Mennesker. Paa en Hønsetrappe førte han os op i øverste Stokværk, hvor vi forefandt to Stuer, af hvilke den ene var ganske anstændig. Jeg valgte den anden til Sovekammer, for at have Ro. Men da en ilde sluttende Dør førte fra denne til et Spisekammer, hvor alle Slags ildelugtende

Russiske Spisevarer, skimlet Ost, m. m. opbevaredes, saa var der en ubehagelig Stank, og tillige vrimlede Gulvet, hvor mit Leie var redet, af temmelig lange sorte Insecter, som krøbe op og ned imellem Bredderne paa Gulvet, der sluttede saa ilde til hinanden, at man kunde stikke en Haand derimellem. Jeg lagde derfor min Madrats paa fire Stole op imod en Væg, og sov meget uroligt, deels formedelst Stanken, deels af Frygt for at falde ned. Popens Borde maa han selv have forfærdiget; thi paa fire tykke ilde tilhugne Fødder var fastspigret en grov neppe høvlet firkantet Bordplade.

Popen var en høi mager Mand, iført en graa Slaabrok eller Kaftan med et Reeb om Livet, og havde Udseende som en simpel Bondemand. Om Aftenen gjorde han selv Oppvartning, bragte Themaskinen i Kog, bar alting ind o. s. v. Jeg hørte Due spørge ham, om der i Huset fandtes en vis Commoditet, som i alle Europæiske Huse, endog de fattigste, ansees som en absolut Nødvendighed, men faae til Svar et forundret og langtrukket, men stærkt betonet „Nej!" Vadskevandsfad og et andet Kar, som i et Sovekammer hos os ansees som uundværligt, fandtes naturligviis heller ikke. Man bad ham om Aftenen stege fem Duer, som mine to Medreisende havde skudt; men dette afslog han; det skal stride mod deres Religionsskikke. Næste Morgen, da jeg, efterat have udført vore Observationer, havde ladet ham igjennem Sextantens Kikkert beskue de to ved Blændglassene rødfarvede Solbilleder, og Due havde viist ham Magneternes Virkning paa de magnetiske Instrumenter, blev han meget venlig, og beværtede os med en ganske velsmagende Lammesteeg, hvis Tilberedelse overtraf vor Forventning. Konen og Datteren skal efter vore Betjenters Beretning have havt Udseende af et Par sædvanlige smudsige Bondeqvinder, og det Svinerie i den underste Deel af Huset, hvor de opholdt sig, passede aldeles dertil. Fra Popen skildtes vi særdeles venskabeligt, og han spurgte os, om vi paa Tilbagereisen vendte tilbage igjennem Doskino, og da vilde tage ind hos ham?

Til Nischni Novgorod (Nedre Novgorod) ankom vi Tirsdagen den 5te August. Okaen flyder i mange Krumninger i en temmelig dyb Flodseng, saaledes at der fra det høiere Land, paa hvilket man ankommer til Staden, gaaer en steil Skraaning ned til Floden. Den

gamle Deel af Staden ligger paa det høie flade Land; paa den lave Flodbred nedenunder Bakken ligger en anden Deel, hvor det store Marked holdes. Disse to Dele ere adskilte ved gamle Fæstningsværker, som siges at være byggede i Strelitsernes (Bueskytternes) Tid. Naar man kommer kjørende til Novgorod, seer man intet til denne lavere Deel. Vi indtraf heldigen netop ved Begyndelsen af det store Marked, som hvert Aar paa en bestemt Tid afholdes her, hvorved vi fik Leilighed til at blive bekjendte med denne storartede Begivenhed. Imedens vi nærmede os Staden, havde vi i flere Dage kjørt forbi flere Karavaner af 50 og flere Vogne bespendte med Oxer, og kjørte af Bucharer, Morduiner, Tatarer og Armenier, som kom drivende et Par tusinde Verster fra det sorte og kaspiske Havs Omegn. Om Aftenen var det et interessant Syn, naar vi kom kjørende igjennem en Skov, og traf paa en saadan Sværm, der havde leiret sig paa en Eng ved Skovkanten, forskandset sig bag en Borg af et Par hundrede Vogne, sluppet deres Oxer løse, for at de kunde hvile og æde, og havde tændt flere Baal. Over ethvert af disse hang der paa tre oventil sammenbundne Pæle en kogende Gryde, og alle de sortebrune halvvilde Mennesker laae eller krøbe omkring Ilden i deres usædvanlige Dragter og med de tildeels barbariske, tildeels ret mandige imponerende Ansigter. Nu vare alle disse komne sammen nær Maalet for deres lange Vandring til Nischni, hvor Oxerne, maaskee efter et Fjerdingaars mødig Vandring, endelig havde Lov til at æde og hvile, ifald de ei til Belønning faldt under en Slagters Øxe.

Vi besøgte Markedet, gik imellem de mange tusinde Boder og betragtede meest den brogede Folkevrimmel. Armenianerne ere smukke og fiffige Folk, tillige smukt klædte. En liden By af Boder var bygget ganske i Smag af Chinesiske Byer, og kaldtes de „Chinesiske Boder". Her solgtes Theer, Porcellain, lakerede Træsager o. s. v. Andre grove Fjælleboder indeholdt Huder fra Buchariet, fra Sibirien, fra de store Stepper. Hver Handelsmand havde her med Kridt skrevet sit Navn over Indgangen med Syriske eller Arabiske Bogstaver. Vore Orientalister kunde reise herhen og i et Par Uger lære flere Orientalske Sprog af den levende Tale, end i længere Tid i deres støvede Studerekammere. Det var underligt for os at være kommet sammen

med Mennesker, der forstode omtrent ligesaa meget, eller rettere ligesaa lidt af det Russiske Sprog som vi, saa at det eneste Meddelelsesmiddel imellem os var et Sprog, der var lige fremmed for begge Partier. Her var bygget en Mohammedansk Medsched (Moschée) med Halvmaanen paa Spiret, fra hvis Minarét (flade Tag paa Taarnet) en Mulla paa visse Tider af Dagen udraaber: „Allah, Allah kalder Eder til sig"; thi Mohammedanerne have ingen Klokker i deres Moschéer. Tæt ved denne ligger en græsk Kirke, hvor Klokkerne ringe sammen til Messe; et Stykke fra denne er en anden Kirke for andre Religionssecter. Fælles Handel frembringer den største Tolerance. Paa Fodtrinene af Moschéen sad en sortbrændt Buchar med korslagte Been og hvilede ud efter sin lange Reise, hvorfra han nyligen var ankommen, en Anden stod ved Siden, som forstod nogle Ord Russisk. Vi talede til dem paa Russisk; den Staaende mumlede nogle afbrudte Ord; endelig fik vi ogsaa den Siddende til at see op, idet han med et venligt Griin paa det halvvilde Ansigt svarede paa Russiskt, at han hørte til „drugoi Pasha", d. e. til en anden Pasha end vi. Han antog os formodentlig for Russer, og vilde tilkjendegive, at da han ei hørte under den Russiske Pashas (Keisers) Herredomme, men under en Andens, saa forstod han ei Sproget. Vi besaae Moschéen indvendig. I underste Etage var en Kaserne for Kosakker, som holdt Vagt; ovenpaa var Moschéen eller det egentlige Tempel. Den indeholdt en Talestol og forresten aldeles intet, ingen Stol eller Bænk. Gulvet var betrukket med grønt Klæde, paa hvilket Mohammedanerne sidde med korslagte Been. Ogsaa Taarnet bestege vi; men Kosakken, som ledsagede os, sagde, at vi ikke maatte træde ud paa Kanten af Altanen, saa at vi kunde sees af Folket.

I andre Strøg af dette store Bazar fandtes Franske Galanterieboder med Damehovedtøier og alt hvad man kan finde i Boutikkerne i Palais Royal i Paris. Det er en mærkelig Contrast, at komme fra et saadant halvvildt Dyr med sortguult Ansigt, som handler med vilde Dyrs Skind, til en pyntelig Fransk Madame, som sidder i en net Boutik omringet af Silkehatte, brogede Silkebaand, Atlasker og vellugtende Sæber o. s. v. Vi gik ind i saadan en Bod, lokkede af et Par brune Øine i et fiint Dameansigt, hvor jeg kjøbte to Par Handsker,

en Sæbekugle med flere Smaating. Jeg vilde ogsaa kjøbe en fiin Kam, men sagde paa Tydsk til Erman: „Ich weiß nicht wie das verdammte Ding heißt auf Russisch". Han erindrede det heller ikke, og Madamen lod os plage os længe med at forsøge paa Russiskt at gjøre os forstaaelige. Endelig udbrød hun med et comiskt Smiil: „Lassen uns lieber Deutsch sprechen!" Ei! raabte vi, taler De ogsaa Tydsk? og De har havt Morskab af at lade os plage os saa længe med Russisk! „Ja, eller om De heller tale Fransk", sagde hun; „jeg hørte De vidste ei hvad en Kam heder paa Russisk; den kaldes „greben". — „Nun warten Sie", udbrød Erman, „bis Sie in einem Lande kommen, wo Sie nichts von der Sprache verstehen, dann wird man Sie zur Strafe ebenso plagen". Hun fortalte os derpaa, at hun var født i Frankrig, opdragen i et Institut i Metz, hvor hun havde lært Tydsk, var gift i Moscwa og hedte Madame Lebours, at hun ei talte fuldkommen Russisk og ei heller vilde lære det mere end høist nødvendigt. Flere i Rusland bosatte Udlændinger bruge den samme Politik, hvortil jeg senere lærte Grunden. I Ekatharienburg traf jeg Hr. A. T. Kupffer, daværende Professor ved Universitetet i Kazán, med hvem jeg nogle Aar tilforn var kommen i Brevvexling. Da jeg yttrede min Forundring over, at han, som allerede i flere Aar havde været ansat ved et Russiskt Universitet, ikke endnu havde meer Færdighed i det Russiske Sprog, svarede han mig som Madame Lebours, at han af gode Grunde ikke vilde lære mere end nødvendigt for at gjøre sig forstaaelig for den simple Mand. „Thi", sagde han, „kommer jeg ind til vort Universitets Cantsler, Excellentsen N. N., saa finder jeg ham liggende paa en Sopha i Slaabrok og Tøfler og med en Hue paa Hovedet, røgende paa en lang Tobakspibe, hvis Hoved hviler paa Gulvet. Taler jeg ham til paa Russisk, reiser han sig ikke op, men affærdiger mig kort. Taler jeg ham derimod til paa Fransk, staaer han op og hilser mig artigt og tiltaler mig høfligt". Den fornemme Russer har altsaa Begreb om, at i andre Lande behandles en dannet Mand, om han end ikke hører til Aristokratiet, med Høflighed, og vil ikke, at Udlændingen skal tænke, at den Russiske Adel er uden Opdragelse og Humanitet.

De fleste Asiatiske Handelsmænd ventedes først et Par Uger senere,

saa at den interessanteste Samling undgik os. Det fortjener at bemærkes, at det halvcultiverte Rusland saaledes ved sin Handel er et Mellemled til at bringe nogen Europæisk Cultur ind imellem alle disse vilde Horder, som her aarlig strømme sammen, og see Bylivet i en stor Stad, Franske Comoedier opførte paa Russisk, Liniedandsere, Beridere, og Akrobater. En smuk Mademoiselle Chiarini viste sig i en Beridertrup ved dette Marked, maaskee en yngre Søster af den der tilforn havde viist sig i flere af Europas Hovedstæder.

Det er utroligt, hvilken uhyre Mængde af Varer fra alle Verdens Hjørner her sammenslæbes til dette Marked. Jeg vil blot som Modsætninger anføre følgende: Boder med Pariser Modesager, andre med Skindvarer fra hele Sibirien, samt Bøffelhuder og Hestehuder fra sydlige Stepper; Boder med physiske og chemiske Apparater ved Siden af andre med Nürnberger Legetøi; Boder med Chinesiske Varer fra Kiachta, med Gulvtepper, Silkeslaabrokker og guldbroderede Huer og andre vævede Sager fra Persien; med allehaande Armeniske Artikler, ved Siden af andre med Talg og Sæbe fra alle Ruslands Sletter; ei at tale om Boder med Helgenbilleder m. m.

Vi logerede i det saakaldte „græske Hotel". Den første Gang, vi traadte ind ad Porten, stødte vi paa en Herre, som tiltalede os meget høfligt paa Fransk; sagde, at da han logerede i samme Hotel og saae, at vi vare Fremmede, vilde han tilbyde os sine bona officia; det skulde være ham en Fornøielse, om han kunde være os til nogen Tjeneste. Det var Knäs (Fyrst) Dadyan. Den følgende Dag meldte Knäsen sig hos os, for at gjøre os en Visit. Jeg sad i den inderste Stue beskæftiget med Arbeide, var ei paaklædt, og da jeg kun havde liden Færdighed i det Franske Sprog, lukkede jeg min Dør, og lod mine unge Ledsagere modtage ham. Han erklærede, at han elskede Fremmede, vilde gjerne gjøre os al den Fornøielse han kunde, og tilbød at kjøre os paa Markedet i sin Vogn. Senere ud paa Formiddagen, da jeg havde udført nogle Observationer i Haven, kom der Bud fra Knäsen med Forespørgsel, om vi nu vare færdige? Jeg skyndte mig op for at klæde mig paa, og vi gik ind til ham for at gjøre Contravisite. Den første Dag havde vi faaet en Indbydelse fra en Apotheker Evenius, Fader til den før omtalte Dr. Evenius, der

var forlovet med Madame Einbrodts Datter i Moscwa, men vi havde misforstaaet, at det skulde være den følgende Dag. Imedens vi vare hos Knäsen, kom en Søn af Evenius ind ad Døren og sagde, at hans Fader ventede os til Middag. I den største Forlegenhed bad jeg Evenius paa Tydsk, at fremføre vor Undskyldning for Knäsen, som kun forstod Fransk og Tydsk, at vi i Betragtning af denne Misforstaaelse ei kunde have Fordeel af hans Godhed.

Jeg har ovenfor ved vort Ophold hos Popen i Doskino bemærket, at der i de fleste Huse i de mindre Byer, ja selv i ret smukke Hoteller, savnes endeel Beqvemmeligheder, som i de øvrige Dele af Europa, maaskee Italien for endeel undtaget, selv i de simpleste Huse ansees som absolute Nødvendigheder. Selv i dette elegante Hotel, hvor en Knäs logerede Dør om Dør med os, fandtes kun eet Vadskevandsbækken i Huset, og et andet Kar, som hører til et Soveværelse, som vi med Moie erholdt, fortalte Gustav, at man havde maattet laane i Byen. Den Russiske Reisende fører derfor altid med sig den ovenfor omtalte Pogrebets.

Den 7de August bragte Due og jeg General-Gouverneuren General Bachmetieff et Brev fra vor Minister i Petersburg, Baron N. Palmstierna, og han indbød os til Middag den følgende Dag. Det var en høi mager, meget livlig og venlig Mand, som gik paa to Krykker, da det ene Been i Krigen var bleven afskudt ovenfor Knæet.

Den følgende Dag efter Middagen hos Gouverneuren besøgte vi en Tydsk Dr. Smith, som længe havde opholdt sig i Grækenland, Constantinopel og Alexandria. Han viste mig en liden Anthologie af Nygræske Digte, der afvege saa lidet fra det classiske Græsk, at jeg i det mindste kunde forstaae mange Ord; Alphabetet var det gamle. Hos ham traf vi en Fløitespiller Walter fra Posen, som havde ladet sig høre i Christiania et Par Aar før vor Afreise. Due og han gjenkjendte strax hinanden, og der blev en ualmindelig Glæde paa begge Sider, da Walter var saa indtaget i Norge, at han ei kunde blive træt af at spørge, hvorledes Componisten Waldemar Thrane, Bureauchef Schult's Familie, Grosserer O. N. Holm, Lithograph Fehr, kort alle Musikelskere, hos hvem han i Christiania havde været en kjær Gjæst, levede. „Aber", udbrød han med høist bedrøvet Tone, i

det han rakte sin venstre Haand frem, „sehen sie einmal was ich seitdem verloren habe". Han havde mistet Tommelfingeren paa venstre Haand derved, at et Gevær, som han affkød, sprang, og med den knuste Tommelfinger maatte han fortsætte Reisen i 8 Dage til Nischni Novgorod uden ordentlig Forbinding. Den elskværdige Mand erindrede endnu adskillige Norsk-Danske Udtryk, og talte om, endnu engang at besøge Christiania, da han havde ladet sig indrette en ny Fløite for 9 Fingre, og efter 8 Maaneders Øvelse bragt det saavidt, at han atter kunde spille paa denne.

VI. Reise til Kazán.

Tschuguni. — Levemaade paa Reisen. — Tscheremisser. — Tschuwascher. — Nielsen i Fare for at arresteres. — Et solgt livegent Fruentimmer.

Løverdagen den 9de August forlode vi om Eftermiddagen Nischni, efterat have taget Afskeed med den yderst artige Fyrst Dadyan, og kom næste Dag igjennem ret smukke Landskaber med Birkeskove til et usselt Logis i Bondebyen Tschuguni, hvor vi intet kunde erholde, ikke engang varmt Vand. Vi maatte derfor i en fra Christiania medbragt Beafsteak-Maskine, ved Hjælp af Spiritus koge Bouillon af nogle fra Petersburg medbragte slette Bouillonskager, og nedlagde deri nogle Skiver Oxekjød, som var medbragt fra Nischni. Vi tilbragte en urolig Nat formedelst Hede, Fluer, Kakkerlakker og Støi af Bønderne, og fik om Morgenen Vand til The kogt i en Bagerovn i en Leerpotte.

Ved denne Leilighed vil jeg omtale vore Maaltiders Beskaffenhed, naar vi paa lange Strækninger ei kom igjennem nogen større By. Vi havde i Nischni kjøbt en Top Sukker, nogle Pund Risengryn og endeel The; dertil medbragte vi sædvanlig nogle røgede Oxetunger fra Byerne og et stort Hvedebrød. Før Afreisen fra Natteqvarteret drak vi The; Klokken 10 Formiddag holdt vi gjerne stille midt paa Landeveien og spiste Frokost, nemlig et Par Skiver Brød med et Par Skiver Oxetunge. Øl var ikke at erholde; en sjelden Gang fik vi en Slags Mjød, men som dog ikke smagte af Honning. Det var en behagelig kjølende og lædskende Drik, var aldeles uden Spiritus, smagte og

lugtede af Roser og Sukker. Den havde Lighed med det Engelske Ingefærøl (gingerbeer) med Tilsætning af Rosenvand. Spiseligt Smør kjende Russerne ikke. Deres Smør erholde de, ved at sætte en Krukke med Fløde ind i den varme Bagerovn; derved skilles Smørolien fra Ostpartiklerne; den gydes af og sættes i en Iskjelder, hvor den størkner. Men da dette Smør er usaltet, bliver det snart harskt og ildesmagende, og kan ikke bruges til Smørrebrød, hvilket Russerne ikke kjende. Smør, tillavet i Kjerne, kalde de Finskt Smør, og det findes blot hos enkelte elegante Familier i de større Byer. Med den ovenomtalte Frokost maatte vi derfor holde ud til vi om Aftenen kom i Qvarteer, hvor da det samme Maaltid maatte gjentages, hvis der ei undertiden var noget Vildt at erholde, som vore Betjenter kunde tillave.

Om Eftermiddagen kom vi ved Landsbyen Jemyngasch til et District, beboet af Tscheremisser, et Folk, som først i Catharina den 2dens Tid er ved Daaben udvortes omdannet til Christne, men indvortes ere ligesaa fuldstændige Hedninger, som tilforn. De komme kuns tre Gange i Kirken, sagde en Tydsk Postmester i denne Egn; naar de fødes, naar de gifte sig, og naar de døe. For Resten ofre de til deres egne Guder; til det onde Væsen, som de kalde Kremeti, i en Skov. Der ofres Føl af Heste, Faar og andre mindre Dyr; thi dette Væsen fordrer Blod. Denne Ofring foregaaer paa en med Træer eller Pæle indhegnet Plads af 10 til 20 Favnes Gjennemsnit, som har tre Indgange, en mod Vesten for de Ofrende, en mod Østen for Offerdyrene og den tredie imod Syd for dem, som indbære Vand. Denne Plads kaldes efter Guden „Keremet"; intet Fruentimmer tør nærme sig den; Mændene maae i Forveien bade og rense sig. Fredagen er fornemmelig den til denne Dyrkelse bestemte Dag, paa hvilken derfor alt Arbeide hviler. Til det gode Væsen ofres paa fri Mark blot Blomster. Disse Folk, som see særdeles godmodige ud, have kulsorte glatte Haar, en meget mørk Ansigtsfarve, tale et Sprog, som er beslægtet med det Finske. Saaledes kaldes Gud i deres Sprog Juma, paa Esthnisk og Finsk Jumal. De ere klædte i en lang hviid Lærredsskjorte eller Kaftan af grovt Lærred, som rækker lige til Anklerne, dog uden Splitter paa Siderne nedentil, have et Skjærf om Livet og Lærredsbuxer under Kaftanen, som Russerne. Fruentim-

merne ere næsten ligedan klædte, men udmærke sig ved en lang tyk beegsort Haarflette, der som en Hestehale hænger nedad Ryggen. Deres Ansigtsfarve er endnu mørkere end Mændenes. Reenlighed i Klæder og Spise er just ikke disse Folks Sag.

Den næste Dag kom vi til Tschuvasschernes District. Disse tale et fra Tscheremissernes forskjelligt Sprog, dog af Finsk Oprindelse, men som er meget blandet med det tatariske. De ere trægere, svagere af Forstand og smudsigere end deres Stammeforvante Tscheremisserne, men stille, fredelige, godmodige, og saa beskedne, at man vanskelig kan komme dem nær. Fruentimmerne især løbe deres Vei, naar man nærmede sig dem, og man kan jage en Mand bort fra sig, blot ved at fæste Øinene paa ham; han bliver da undseelig og lister sig bort. Mændene have ligesom Tscheremisserne, en hvid lang Skjorte, udsyet med brede røde Lidser paa Brystet og Ryggen. Foran gaae Lidserne fra begge Skuldre i ret Linie ned til Brystet, men paa venstre Bryst ved Hjertet dreies den om og danner et firkantet Øie; paa høire Bryst derimod danner den blot en aaben Vinkel, hvis Spids vender nedad. Paa Ryggen gaae Lidserne ligesaa langt ned som foran, men løbe her sammen under en Vinkel med nedadvendt Spids. Paa Overarmen, nær Skuldrene, er et meget kunstigt Broderie af couleuret Garn, som ligner Syeningen paa vore Pigebørns Navneklude. Fruentimmerne have en lignende hvid Skjorte eller Blouse, men den ene Ende af Beltet hænger lige ned til Sædestedet, hvor det er udsyet med sort Garn og har sorte Qvaster. For vore Øine var dette langt fra nogen Prydelse. Til Stads hænger paa dette Sted en Kobberplade, som kaldes „Kyre". Den skal have en Betydning, men som vi ei kunde opdage, da de paa vor Forespørgsel lod svare: „I lee saa dog af alle vore Skikke".

Den 13de havde vor Betjent Nielsen en Forfølgelse at udstaae, da han i den lille By Sviäschsk fik Lyst til at see en stor Procession, der var gaaet forbi Poststationen opad Gaden til en Kirke, som laae paa en Høide ved Enden af Gaden; nogle Poper bare en Fane med et Christusbillede, ledsagede af den største Deel af Byens Indvaanere, der gik med blottede Hoveder, Embedsmænd og Damer i deres Høitidsdragt. N. stillede sig nær Kirken, hvor Processionen stand-

sede, og havde ikke taget Kasketten af Hovedet. Byfogden gik hen og slog ham den af Hovedet. Da han havde tilfredsstillet sin Nysgjerrighed, løb han ned ad Gaden mod Posthuset, udenfor hvilket vi stode, imedens Vognene bleve forspændte. Da han var kommen omtrent hundrede Skridt foran den tilbagevendende Procession, troede han, at han igjen kunde bedække Hovedet; men han blev forfulgt af Byfogden og et Par andre sortklædte Mænd, som paa nyt vilde have ham fat. Da han blev dette vaer, tog han atter Huen i Haanden, og vi saae ham komme løbende ned ad Gaden, rød i Ansigtet og med Huen i Haanden, forfulgt af Byfogden og Præsterne med Fanerne. Endelig standsede de ved Vognen, og der begyndte en Inquisition om hvem han og vi vare. Vi forklarede, at han var vor Betjent og Lutheraner, som hverken forstod deres Sprog eller kjendte deres Religionsskikke, og yttrede, at de under saadanne Omstændigheder ei havde Grund til at støde sig over, om en Fremmed ei iagttog disse, især naar det skede af Uvidenhed. Efter megen Talen frem og tilbage, hvorunder Byfogden truede med at sætte N. i Arrest i 24 Timer formedelst hans Opsætsighed, hvorved vor Afreise vilde blive forsinket en heel Dag, foreviste endelig Due vort aabne Brev fra Ministeren for det Indre, General Zakrewsky, som befalede enhver Embedsmand efter yderste Evne at være os behjælpelig; og denne Talisman med det store Segl havde den sædvanlige kraftige Virkning. Vor Byfoged trak sig yderst høflig tilbage med den Bemærkning, at her var Befaling for ham til paa bedste Maade at befordre vor Reise, og ei lægge Hindringer i Veien for samme; hvorpaa han ønskede os al mulig Lykke til dens Fortsættelse.

Samme Dag satte vi over Wolga, som vi nu forlode for denne Gang. En Karavane af flere hundrede Tatarer, som med deres Vogne og Varer skulde til Markedet i Nischni, laae paa begge Sider af Floden, og ventede til alle vare oversatte. Iblandt dem traf vi et ganske ungt Fruentimmer med et spædt Barn paa Armen, som fortalte, at hun var Livegen, og var solgt eller bortskænket af sit forrige Herskab til en anden Familie i det Permske Gouvernement, at hun var paa sin Vandring for at indfinde sig hos sin nye Eiermand, hvorfor hun nu med sit spæde Barn maatte gaae 400 eller 500 Verster. Det

gjorde mig særdeles ondt, at jeg ikke havde Penge hos mig; thi min Kasserer Due var endnu paa den anden Side af Floden. Imidlertid saae hun ganske tilfreds og munter ud. Jeg haabede at træffe hende igjen paa vor senere Vandring.

VII.

Ophold i Kazán.

Kazánske Gubernium, de forhen uafhængige Tatarers Land. — Ivan Wasilie-witschs Mausoleum. — De Kazánske Professorer Kupffer, Dr. Thiele, Ewersmann, Fuchs, Lobatschewsky. — Universitetet og dets astronomiske og physiske Instrumenter. — Thehandleren Krupinikow. — Kazánske Kirke med Maria-Billedet. — Mohammedansk Gudstjeneste. — Middag hos Vice-Gouverneuren Philippow. — Fru Ewersmann. — Fru Fuchs. — En Postillon fra General-Postdirecteuren Fyrst Dawidoff. — Oversvømmelser af Floden. — Febre.

Endelig nærmede vi os Kazán*) og kom ind i Tatarernes Egn, hvilke før havde behersket det hele Kazánske Gubernium som en mægtig uafhængig Nation, men nu er nedsunket til en lav afhængig Tilværelse, efterat det i Aaret 1552 blev erobret af Russerne. Due kjørte en Dag paa en Droschke, og havde en Tatarisk Prinds til Kudsk. Omegnen om Kazán er meget smuk; Wolgaen slynger sig herigjennem; den lille Flod Kazánka gaaer igjennem Staden og falder i Wolga; ogsaa en liden Sø og en Canal bidrager til Stadens Forskjønnelse. Staden har faaet sit Navn af en „Kjedel", paa Tatarisk Kazán. En Betjent af Grundlæggeren Chanen Altin Beck, skulde nemlig i en Kjedel hente Badevand til sin Herre, og tabte Kjedelen i Kazánka Floden, som deraf fik sit Navn, der overførtes paa Staden. En stor Mængde elegante Kirker med Kupler og Taarne, hvoriblandt tre Tatariske Medscheds og endeel stolte Ruiner fra den Tatariske Vældes Tid, gjøre et interessant Indtryk, forend man fra Høiderne kjører ind i Staden. Paa en Slette saae vi en stor hviid afkortet Pyramide

*) Kazán udtales med Tonen paa sidste Stavelse, og skrives med en Consonant (Dsemla), der er taget af det Græske Zeta, men udtales som et særdeles blødt ds, som s i det Tydske Ord „leise", eller har nogen Lighed med det Danske d i Enden af Ordet „Brød".

af samme Form som de Ægyptiske, hvilken er en Kirke eller et Mausoleum, som skjuler Ivan Wasilievitschs den Stores, Tatarernes Undertvingers, og alle de med ham faldne Krigeres Been.

Onsdagen den 13de om Eftermiddagen ankom vi til Staden og bleve indlogerede i den saakaldte „adelige Klub", en Bygning, som udvendig tog sig godt ud, men det Indre svarede ikke hertil. Vi erholdt tre Værelser, til hvilke vi opstege ad en snæver Vindeltrappe, under hvilken befandtes en vis Commoditet, der opfyldte hele Opgangen med en høist viderlig Parfume. Dette er den sædvanlige Velkomst ved Opgangen i en stor Deel selv af de bedre Russiske Huse, hvormed vi allerede vare blevne bekjendte det første vi satte Foden paa Russisk Grund, ved at stige op ad Trappen i Mæglerens Huus i Kronstadt. Derimod ere Russerne i en anden Henseende overforfinede, idet de, af Frygt for Madlugt i Værelserne, altid lægge Kjøkkenet i en adskilt Bygning paa den modsatte Side af Vaaningshuset, hvor Huusmoderen derfor aldrig sætter sin Fod, men overlader Madlavningen til en Livegen med langt Skjæg og iført en Faareskinds Pels.

Thorsdagen den 14de tilbragte jeg med at fylde og udkoge et Barometer, hvis Rør paa Veien imellem Petersburg og Moscwa var bleven sønderslaaet. Om Aftenen gik vi omkring for at besøge forskjellige af Universitetets Professorer, iblandt andre Hr. Kupffer, Professor i Physik, senere Medlem af Videnskabernes Academie i Petersburg, med hvem jeg nogle Aar forud var kommen i Brevvexling angaaende magnetiske Jagttagelser; men de fleste vare i Anledning af Ferierne fraværende. Om Aftenen besøgte vi en Dr. Medicinæ Thiele, til hvem Erman havde et Anbefalingsbrev. Han var ikke tilstede, men hans Frue kom til Vinduet, tiltalte os paa Fransk, og bad os komme nærmere, indtil hendes Mand, som hun havde sendt Bud efter, kom hjem. Hun var født Fransk, havde været Gouvernante i Rusland, talte desuden Russisk og lidt Tydsk, var vittig og livlig, som Franzoserne i Almindelighed ere, men noget skarp i legemlig og aandelig Henseende, og ei uden Prætensioner. Her indtraf en ganske interessant Scene. Erman medbragte et Brev fra en gammel Videnskabsmand, Dr. Ewersmann i Berlin, som længe havde levet i denne Egn af Rusland, til hans Søn, som var Professor i Naturhistorien ved Universi-

tetet i Kazán. Sønnen havde i Orenburg giftet sig med en meget riig adelig Dame, en Frøken Manzuroff, hvis Tip-Oldefader var en Tatarisk Prinds. Hendes Bedstefader lod sig først døbe. Hun havde i halvandet Aar opholdt sig i Tydskland med sin Mand, der reiste fra det ene Bad til det andet for at gjenvinde sin Helbred. Hendes Veninde Fru Thiele sendte strax Bud til Ewersmanns, og lod sige, at her vare komne tre Fremmede, som bragte Efterretninger fra hendes Svigerfader og Svoger i Berlin. Budet havde, maaskee efter Forespørgsel af Fru Ewersmann, af egen Drift tilføiet, at den Ene af Herrerne havde en fremmed Uniform. Dette frembragte hos hende den Formodning, at den Fremmede med Uniformen var hendes Mands yngre Broder, og hun skyndte sig at ile ham imøde. Vi saae med Forundring en ung smuk brunøiet Asiaterinde, klædt i en bruun elegant Silkekjole, komme stærkt aandepustende ind ad Døren, standse, kjæmpende med sig selv, forsøgende at tale, men igjen forstumme. Endelig løb hun ud, og Fru Thiele efter hende, hvorpaa vi hørte hende heftig hulke i den yderste Stue, hvortil Døren stod aaben. Endelig kom hun nogenlunde rolig tilbage, og der converseredes paa Fransk, og hele Sammenhængen opklaredes. Hun fortalte os siden, at hun nær var løbet hen og faldet Due, den formeentlige Svoger, om Halsen; men lykkeligviis reiste Erman sig, som sad med Ryggen mod Døren, og Synet af dette fremmede Ansigt bragte hende endelig til Besindelse, og til at ane, at hendes Formodning var falsk. Men det heftige Asiatiske Gemyt kunde ei komme til Ro igjen, førend det havde udgydt en Strøm af Taarer.

Den følgende Dag besøgte Prof. Ewersmann os, for at føre os om i Staden. Professor Fuchs, til hvem vi havde Brev fra Fyrst Dadyan, traf vi ikke hjemme. Vi besaae derpaa Universitetet og Observatoriet. Det sidste besad en Meridian-Cirkel fra Wien, som var midlertidig opstillet imellem Træpillere og følgelig ikke endnu i brugbar Stand; et Universalinstrument fra München, en sex Fods Refractor, foruden nogle mindre betydelige Instrumenter, omtrent de samme Apparater, hvormed vort Universitet den Gang var udrustet, men som heller ikke vare opstillede af Mangel paa Locale. En Adjunct i Astronomien Braschmann, en Østerriger, viste os om her. Universitets-

bygningen var en stor pragtfuld Bygning, som beboedes af de Studerende; i Kjælder-Etagen boede en Oekonom, som besørgede deres legemlige Fornødenheder. Den physiske Instrumentsamling var ganske smuk og benyttedes flittigen af Prof. Kupffer. Universitetets Rector magnificus Hr. Lobatschewsky, Prof. i Mathematik, førte os om. Han talte taalelig Tydsk, bedre Fransk. Derfra besøgte vi en gammeldags meget riig Thehandler, Kjøbmanden Krupinikow, som beværtede os med fortræffelig Kaviar og Liqueurer, og tillod os at benytte hans store Have til vort Observatorium.

Herfra førtes vi til Kazán-Kirken, et rigt Nonnekloster, med to Kirker, hvor det hellige Kazánske Maria-Billede opbevares. Nonnerne tillode os, uagtet Messen holdtes, at bestige et Par Trin ved Alteret, for at besee det. Enhver som nærmede sig det, maa først korse sig paa Pande og Bryst. Det er et to hundrede Aar gammelt af Ælde sort Billede, men som er saa overmaade rigt besat med Perler og Ædelstene, at det skal være over 2 Millioner Rubler værd. Denne Kirke er, som de fleste i Rusland, dobbelt, en større Sommerkirke, og en mindre Vinterkirke, som kan opvarmes.

Endelig førte Thiele os til det med Palisader befæstede Fængsel (Ostrog), hvor alle de som transporteres til Sibirien, paa deres Gjennemvandring indsættes til næste Dags Vandring. Aarlig afgaaer en Transport af omtrent 4000, og af disse ere gjerne de 2000 syge eller sygelige, naar de komme til Kazán, og pleies i dette Fængsels Hospital. De gaae paa sin Fod den hele Vei til Sibirien omtrent 30 Verster (3 Norske eller 4½ Geographiske Mile) daglig, betyngede med deres Lænker. I denne Afstand fra hinanden er der langs den hele Vei opbygget saadanne Fangehuse (Ostrogi), hvor de ulykkelige Vandrere indsluttes om Natten. De tilbringe omtrent halvandet Aar, inden de naae Forviisningsstedet, og to Trediedele af dem døe gjerne, inden de naae det. Der ere Personer af begge Kjøn. I dette Fængsel ere de fordeelte efter en vis Classification; deels efter Nationen, deels efter Forbrydelsen. I en Stue vare f. Ex. 6 til 8 Falskmyntnere, i et Par andre lutter Tatarer o. s. v. Qvinderne havde deres egne Stuer. En hæslig Dame i en temmelig stadselig Dragt havde været Kammerjomfru hos en adelig Dame, og var bleven fristet til,

at frastjæle hende et Diamantsmykke; en anden Qvinde var høit frugtsommelig. Ingen af disse to kunde vel Vandringen til Irkutsk eller Nertschinsk bekomme synderligt vel.

Middagen tilbragte vi hos Thiele, hvor vi traf Ewersmann med Frue, Doctor Lobatschewsky og Adjunct Braschmann. Efter Maaltidet spadserede vi med Braschmann om i Byen og besaae Fæstningen, som er anlagt af Tatarerne. Murene og et stort Tatarisk Pallads staae endnu som en interessant historisk Ruin til Vidne om deres forrige Vælde. Om Aftenen røgede vi en Pibe Tobak hos Ewersmann, og Fruen, som ei var belavet paa Besøg, var i et smukt Negligé med lange hvide Ermer som en Russisk Bondepige.

Efterat vi den 16de om Formiddagen havde udført vore Observationer i Krupinikows Have, spiste vi til Middag hos Ewersmann, hvor alle vore Bekjendte fra de forrige Dage vare tilstede. Om Eftermiddagen førte Lobatschewsky os til den saakaldte Tatarforstad, hvor vi traadte ind i Medsched, imedens den Mohammedanske Gudstjeneste holdtes. Kirken var en Korskirke, indvendig ganske simpel uden Stole, Bænke eller noget andet end en Talestol og Tepper paa Gulvet. Tepperne vare lagte parallelt med hinanden fra Nord til Syd, og paa disse sadde Tatarerne i Rader med korslagte Been med Ansigtet vendt mod Øst. Midt foran dem sad Mullah'en med Ryggen mod Øst og Ansigtet mod dem. Formodentlig var Kirken ikke nøiagtigt orienteret mod Verdenshjørnerne; thi Tepperne laae ei parallele med den østlige og vestlige Væg, men i en noget skraa Retning, altsaa usymmetrisk i Firkanten. Talestolen stod i det sydøstlige Hjørne. Alle de, som en Gang have besøgt Mekka, have Tilladelse til at bære en hviid Turban og en hviid Pilgrimsstav. De fleste Tilstedeværende vare i dette Costume. Bag de Øvrige, nær de to vestlige Hjørner af Korset, sadde to af disse. Mullah foresang et Slags Recitativ, som en særdeles skjøn Mellemting imellem Declamation og Sang i smukke, bløde, bølgeformige Toner. Jeg formoder det maatte være en Legende af Alkoranen. Alle iagttoge den dybeste Andagt. Da vi i nogen Tid havde hørt paa denne vakkre fortællende Sang, standsede den; Enhver holdt begge Hænder for Ansigtet og strøg derpaa sit Skæg. Derpaa indtraadte en meget lang Pause, saa jeg ventede, at noget skulde skee. Endelig

reiste sig en gammel Graaskæg med Turban og gik henimod os, som stode tæt ved Indgangen i Vest, og sagde meget høfligt til Lobatschewsky: „I ere Fremmede og ere hidkomne for at betragte vor Gudstjeneste. Den er nu forbi, og intet videre vil skee før efter Solens Nedgang; da kunne I komme igjen". Dette var en høflig Udviisning, thi Solen var allerede gaaet ned; og vi gik stilfærdig ud, uden at vende tilbage. Udenfor var en Forstue, hvor der i et Hjørne var opreist en gammel Mohammedansk Gravsteen, og for denne laae en Tatar, snart paa Knæe, snart næsegruus med Panden mod Gulvet. Alle vare vi paa en synderlig Maade bevægede af denne simple og andægtige Gudstjeneste, som havde gjort saa skjønt Indtryk, at Erman ved Udgangen sagde, at han „i Morgen den Dag vilde lade sig gjøre til Mohammedaner". Om Fredagen, som er deres Helligdag, bestiges Talerstolen. Tatarerne ere en ganske vakker Race, af Middelstørrelse med rundladne Ansigter, brune Oine og fyldige Lemmer. Dragten er en couleuret Kaftan med Belte; Hovedhaaret er afraget og Issen bedækket med en farvet Kalot; over denne bære de simple, som ei have besøgt Mekka, en spids grov Hat, nøiagtig som Bajazzo's eller Pierrots hvide Hat eller Hue.

Om Aftenen drak vi The hos Ewersmanns. Ved at tale med Fruen, bad jeg hende at tale Fransk, naar hun blot vilde tillade mig at svare paa Tydsk, hvorved vi begge vilde være bedst tjente. Hun vandt det hele Sibiriske Reiseselskabs Bifald; vi vare alle tre eensstemmige i at udtrykke vort Velbehag paa Tydsk og Norsk med hendes naive Tatariske Naturlighed.

Søndagen den 17de skulde vi spise hos Vice-Gouverneuren Filippow, og da han ei talte andet Sprog end Russisk, saa var jeg forberedet paa at komme i en høist pinagtig Stilling. Hvor bleve vi derfor høist behageligt overraskede, da Gouverneuren bragte os ind i Selskabet, forestillede os for sin Frue, og Dr. Thiele sagde: „alle disse fire Damer tale Tydsk og Fransk". Der var nemlig Fru Filippow, en smuk ganske ung Dame fra Liefland; hendes yngre Søster; en Fru Voigt fra Reval, som var bekjendt med den Russiske Consul Duborgh i Christiania, der var en Revalenser; og en Fru Eichler. Jeg satte mig ved Siden af Fru Voigt, ved hvis Side de øvrige

Damer sadde, og kom strax i en ret livlig og behagelig Samtale, saa at jeg morede mig særdeles godt. Anretningen var udsøgt; Verten vidste paa den netteste Maade at trække sig ud af Affairen og gjøre os ugenerte, ved at tale med sin Russiske Nabo. Min Borddame var en vakker Kone imellem 30 og 40 Aar med et fiint Ansigt og et Par smukke Øine. Hun underholdt os siden ved sit Fortepianospil. Efter Bordet spadserede vi paa Fæstningen og Due aftegnede det Tatariske Taarn. Erman og jeg gik hjem til vort Logis, men Due forsvandt og blev borte til seent om Aftenen. Han havde fundet Leilighed til at liste sig op til Ewersmanns, idet de, som han fortalte, havde seet ham paa Gaden og kaldt paa ham. Ved hans Fortælling om sin Aften kom jeg til at tænke paa mine smaae Børn, naar de en Aften havde været ude hos en Familie og moret sig, og kom hjem med et stort Kræmmerhuus fuldt af Sukkergodt og endeel Legetøi, og havde saa meget at fortælle, at de neppe vidste, hvor de skulde begynde. Han kom saaledes med et stort Papir fyldt med tørrede Buchariske Frugter, som Fru E. havde faaet fra sin Moder i Orenburg med en Karavane, og bad mig lukke Munden op; derpaa stak han mig i Munden en tørret Aprikos, som paa Bucharisk kaldes Uruk; siden en anden sydlig Frugt Ali Bukkarah, fremdeles Kischmisch, en Frugt som lignede Rosiner uden Kjerner, og endelig Pistacier og Manna. Han var som Børnene uudtømmelig i at fortælle om sin Aften.

Middagen den 18de vare vi indbudne til Lobatschewsky, som havde gjort sig al Umage for at gjøre os Middagen saa behagelig, som en ugift Ungkarl kan formaae. Anretningen var fortræffelig, og indeholdt adskillige Russiske Sjeldenheder, ligesom Vinen var udmærket. Om Aftenen havde Fruerne Thiele og Ewersmann arrangeret en liden Lysttour for os; men den blev uheldigviis forvandlet til en Kjøretour til et Bondehuus udenfor Staden, hvor Professor Fuchs tilbragte Sommeren med sin Familie. Vi kom ind i to smaae bitte Stuer, som allerede vare pakfulde af Mennesker. Jeg blev her forestillet for Fruen, en meget stor Dame, som jeg antog for at være henved 50 Aar; hun var Russisk af Fødsel, men talede tillige Fransk, gjorde Prætension paa at være Digterinde, en Russisk Madame Staël. Da Mangel paa poetiske Anlæg saavelsom af Færdighed i det Franske

Sprog ligemeget generede mig, saa trak jeg mig saa snart muligt tilbage til den yderste Stue. Siden blev jeg dog nødt til at forsøge en Samtale med hende. Hun spurgte om det Norske Universitet, og om mine Forhold der, og jeg forsøgte at fortælle hende min Flugt fra Danmark i 1814 paa en aaben Baad med min unge Kone, og hvorledes vi bleve tagne til Fanger af en Engelsk Orlogsmand. Men Fortællingen blev ofte standset ved et eller andet Ord, som jeg maatte sige paa Tydsk til Hr. Fuchs, der tjente som Tolk. Hun blev utaalmodig og gik sin Vei, udentvivl ligesaa utilfreds med Samtalen som jeg.

Næste Dag kom Ewersmann tidlig og indbød os til Middag. Vi spiste Fastemad, fem Retter uden Kjød, bestaaende af tørrede Frugter, Kartofler o. s. v. Imidlertid levede vi behageligt. Efterat have fjernet os nogle Timer, kom vi tilbage om Aftenen, og tilbragte Tiden saa hyggeligt, at vi skiltes ret bevægede fra dette elskværdige Par, som vi for fire, fem Dage siden første Gang saae, og med hvem vi nu vare saa bekjendte, som med et Par kjære Sødskende. Da vi vare komne ned paa Gaden, aabnede vor nødbrune Veninde et Vindue, og kastede endnu et stort Papir fyldt med Kirgisiske Frugter ned til os, hvilket jeg opfangede med min Hat. Jeg sagde hende, at den som reiste vide om, havde den Sorg, at han, naar han havde fundet elskværdige Mennesker, som der gives overalt hist og her, saa maatte han forlade dem i det Øieblik, han havde faaet dem ret kjære. Hun svarede, at man skulde ikke saadan reise bort fra Folk paa denne Jord; det var en slem Indretning. Jeg tilstod, at dette var sandt; men da man ei kan vente, at besidde Alt, saa maae man glæde sig ved den blotte Tanke, at der findes saa meget smukt og godt hist og her paa denne Jord. Næste Morgen sendte hun os endnu et Par store Meloner, saa store som Bomber, hvorpaa vi alle tre skreve Parret et Par venlige Ord til Afsked paa et Stykke Papir, hver under sit Navn, og kjørte derpaa ud af Kazán.

Ewersmann var en temmelig høi Mand med et Par venlige blaae melancholske Øine, og en dygtig Naturhistoriker. Han viiste mig blandt andet sin righoldige Insectsamling, som interesserede mig, da jeg i Ungdommen ogsaa havde beskjeftiget mig med Entomologien, og det fornøjede mig at kunne sige ham Navnet paa en Elater castaneus,

som jeg havde i min Insectsamling, og som han endnu ikke havde bestemt efter Linés's System. Han havde bereist alle Ruslands mest ufremkommelige Stepper paa Naturhistoriens Vegne, og naar man sammenlagde Længden af alle hans Reiser, vilde det udgjøre en Strækning større end Jordens Omkreds. Han forærede mig en trykt Beretning om sine Reiser og det paa samme indhentede naturhistoriske Udbytte. De havde et Par smaae nydelige Børn. Vi vare alle tre enige om, at den Ewersmannske Familie var det interessanteste Bekjendtskab, vi indtil den Tid havde gjort paa vor Reise.

Dette var en Forsmag paa Sibirisk Gjestfrihed, omendskjønt vi vare et godt Stykke paa den vestlige Side af Uralkjeden, som her udgjør Grændsen imellem Europa og Asien. „Man vil med aabne Arme modtage Eder", sagde Dr. Thiele, „og være glad for hver Dag I opholde Eder paa Stedet. I behøve ei at ansee Eder for takskyldige for den Godhed, man viser Eder; man vil tvertimod takke Eder for den Fornøielse, I have forundt dem ved Eders Nærværelse". For end mere at lette os vor Reise, gav General-Postdirecteuren Fyrst Dawidoff os en Postillon med, en gammel Karl i grøn Uniform med Sabel og en Patrontaske paa Brystet og en Pistol hængende i en Læderrem paa Siden. Han skulde ledsage os til Tobolsk, være Tjener paa hver Station, hvor vi opholdt os i længere Tid, besørge Heste hurtigt paa Stationerne, drive paa Jämstschikkerne (Postbønderne), naar de ei kjørte hurtigt nok, uagtet Kjørselen i det Russiske Rige overalt gaaer i den store Stiil, kort være en til alt Brug nyttig Person. Naar vi kom til Tobolsk skulde han sættes paa Postvognen og blive kjørt tilbage til Kazán uden at koste os noget, efterat have kjørt to Gange 1500 Verster for at lette os Reisen. Dr. Thiele sagde: „ville I give ham 20 Rubler (omtrent 5 Specier) i Drikkepenge for denne Spas, vil han være fornøiet; give I ham Intet, skal han ogsaa være tilfreds". Fyrst Dawidoff sagde ligeledes: „Er wird Ihnen gar nichts kosten". En saadan Postillon virker paa Postmesterne og Stationsholderne endnu stærkere, end det aabne Brev med det store Segl under; thi han er et endnu haandgribeligere Beviis paa General-Postdirecteurens umiddelbare Beskyttelse.

Omegnen om Kazán er meget frugtbar, hvilket kommer af Over-

svømmelser af Wolga, som aarlig, til ligesaa bestemte Tider som Nilen i Ægypten, træder over sine Bredder og forvandler Egnen paa et Par geographiske Miles Afstand fra dens Seng i 5 til 6 Uger til et uoverseeligt Hav. Disse Oversvømmelser af Wolga og de øvrige større Floder, Wiätka, Kama, Kinel og Irgis, der falde i den, efterlade Jorden ofte bedækket med en Alen høi frugtbar Slam, som befordrer Planternes Væxt. I Oversvømmelsestiden farer man paa Skibe, som føre to Master og 6 til 10 smaae Kanoner og ofte hundrede Reisende, over Mark og Enge til de nærliggende Byer, som ligge paa Høider. Paa de lavere Steder bliver, naar Floden synker, Sumpe tilbage, i hvilke det stillestaaende Vand forraadner, og i de varme Sommermaaneder Juli og August frembringe tredages Vexelfebre, som adskille sig fra vore Koldfebre derved, at Patienten ingen Kulde føler, men kun en smertelig Flugten i Rygraden, hvorpaa følger stærk Hede og heftig Hovedpine med et voldsomt Pulsslag. Den simple Russer har ved denne Feber den Overtro, at den paaføres ham af et ondt qvindeligt Væsen eller Aand, som de kalde Lichoratka *).

VIII.

Reise til Jekatharinenburg. — Gjestfrihed i Malmisch. — Wotiäker. — Livegne solgte fra et Gods i Tula til Fabrikken Nischni-Tagilsk i Ural. — Forhindret Grusomhed mod en Qvinde i Dubrowa. — Perm. — Hurtig Kjørsel i Rusland. — Russiskt Dampbad. — Den magnetiske Intensitets Tilvært ved Nærmelsen til den Sibiriske Magnetpol. — Transport af Forviiste. — Festlighed ved Indtog i Asien. — Ankomst til Jekatharinenburg.

Imedens vi paa Gaden i den lille By Malmisch vare beskæftigede med vore Observationer, nærmede sig en net Mand i Uniform, og tiltalte mig høfligt paa Tydsk, sagde at han havde ventet os i en Maaneds Tid, da han af Aviserne havde seet vor Reise anmeldt. Han var Forstmester og hedte Zimmermann. Vi havde bestilt Kaffé

---

*) Om denne Overtro kan man i Littrows vermischte Schriften 1ste Bd. S. 16—17 under Artikelen: „Bilder aus Rusland" læse en ganske interessant Anecdote, ligesom Skildringerne der ere ligesaa troe som underholdende.

hos Postmesteren, men fik ei Lov at betale den. Postmesteren drog os ind, og viste os en net liden Mineralsamling af Sibiriske Mineralier og et levende Pindsviin, og vi erkjendte i ham en meget ivrig og temmelig kyndig Naturhistoriker. Forstmesteren Zimmermann bad os saalænge og saa hofligt om at træde ind til ham og drikke en Flaske Viin, at vi endelig gave efter. Da vi yttrede, at vort Costume ei var anstændigt for at træde frem for hans Kone, svarede han, at han desværre ei kunde fremstille os for hende; thi for otte Dage siden var hun efter svære Lidelser bleven forløst med hendes første Barn, en stor Dreng, men som under den haarde Fødsel var død. Jeg sagde ham, at jeg selv havde havt samme Skjæbne med det første Barn, men at vi nu omsider havde overvundet Sorgen, da vi senere vare blevne velsignede med sex, som levede. Han opvartede os med to velsmagende Retter og to Slags Viin, hvoraf især den ene (Lynell) var udmærket god. Han bad, at naar vi vendte tilbage, maatte vi endelig tage directe ind til ham. Postmesteren, som var fulgt med, og tog Deel i Maaltidet, understøttede hans Bøn. Atter en Prøve af den Sibiriske Gjestfrihed.

Den 22de August kom vi ud af Tatarernes District, og vare atter blandt Russer; men kom snart ind blandt en ny Race, som kaldes Wotiäker, der høre til den Tschudiske eller Finnske Stamme, ligesom Tscheremisserne og Tschuwascherne. De ere af en stille beskeden Charakteer, ere flittige Landbrugere, drive dertil ogsaa Jagt, Biavl og forfærdige alle Slags Trævarer. Deres Fruentimmer spinde og væve. De holde sig affondrede fra Russerne og forstaae derfor næsten intet af deres Sprog. Den største Halvdeel af dette Folk har antaget Christendommen; de øvrige ere ligesaa ivrige men fromme Hedninger. Den høieste Gud kalde de Inmar eller Ilmar, og sætte hans Opholdssted i Solen; iblandt de onde Væsener staaer Schaitan øverst, som boer i Vandet. Manden kjøber sin Kone af Forældrene. De hedenske kunne have flere, dog have kun faa to eller flere.

Den foregaaende Aften havde vi stødt paa en heel Karavane af omtrent 100 Vogne med Mænd, Qvinder og Børn, som havde leiret sig ved Siden af Landeveien og tændt Ild op. Hver Familie havde sin Vogn og sin Ild. Smaaunger krøbe omkring Ilden og halv og

heel afklædte Mennesker laae eller gik rundt omkring Ildbraserne og vendte sig foran Ilden, som en Steeg paa Spid. Om Natten vare de avancerede os forbi; men Formiddagen den 23de indhentede vi denne endeløse Rad af Vogne. Paa næsten hver Vogn stak tre til fire Børnehoveder frem af Sengklæderne i Vognen; hist sad en Moder med Benene ud over Vognfjælen med et Barn ved Brystet; her laae hun og sov, og Ungerne krøb omkring hende; Manden sad foran og kjørte. Paa forreste Ende af den ene Vognfjæl paa hver Vogn var fastgjort en Træstav med et Skraatag over, hvis Bestemmelse jeg længe var i Tvivl om. Endelig opdagede jeg, at denne Hytte indeholdt Helgenbilleder af Messingblik. Over den bageste Deel af Vognen var befæstet to halvcirkelformige Buer, som et Par store Tøndebaand, hvorover var lagt en Matte eller et Fildtteppe til Beskyttelse mod Regn og Blæst, i det mindste for den øverste Deel af den Hvilendes Legeme. Det var 100 Bondefamilier fra Gouvernementet Tula, som den rige Demidoff havde kjøbt for at nedsætte dem paa sin Eiendom Nischni-Tagilsk paa Østsiden af Uralkjæden nordenfor Jekatharinenburg. Endelig opdagede jeg den lille Tatarqvinde med hendes lille Barn, som jeg havde seet ved Overfarten over Wolga. Hun sad nu paa en Vogn med sit Barn i Skjødet og Benene hængende ud over Vognkanten. Det eneste, som disse stakkels oprykkede Bønder kunde føre med sig af deres ringe Eiendom, er deres Heste og Arbeidsvogn og nogle Sengklæder, den Rede, hvori deres smaae Børn laae, og den lille prismatiske Helligdomskasse, som hver med egen Øxe havde forfærdiget, og som var prydet med et Helgenbillede af Messingblik, der neppe kostede en Snees Kopeker. Under Kjørselen tjente denne lille Kasse og den Pæl, hvormed den var befæstet til Vognfjælen, Smaaungerne, der altid vilde krybe op for at see ud over Vognfjælen, til at holde sig fast ved. Det var et meget rørende Syn at see denne Mennesketransport. Jeg sagde til en gammel Kone, som saae meget bedrøvet ud, at jeg havde hørt den Adelsmand, der havde solgt dem, rose som en menneskekjærlig Mand, der behandlede sine Livegne som en Fader. „Gud hjælpe os hvilken Fader han er for sine Børn!“ udraabte hun. „Jeg og min Mand ere begge over 60 Aar; vi vare nødte til at sælge vor Hytte, vor eneste Ko, som

jeg selv havde opfødt, og et Par Faar for en Spotpriis, og maae nu paa vor gamle Alder drage fra den frugtbare Egn, hvori vi ere fødte, og som vi elskede, op til et koldt og ufrugtbart Landskab *). Ak! det er tungt!" Flere Andre saae meget sørgmodige ud, en stor Deel af dem syntes rolige og hengivne i deres Skjæbne.

Den 25de om Morgenen, efter at vi paa Gaden i den lille By Dubrova havde udført vore magnetiske Observationer udenfor vort Quarteer, havde Erman lagt ned paa de flade Stene paa Trotoiret et lidet med Glasperler broderet Futteral, som indeholdt en magnetiseret Staalcylinder, der anvendtes til at bestemme Styrken af Jordens magnetiske Kraft paa ethvert Sted, og havde glemt den, idet han bar de øvrige Instrumenter ind. Da han kom ud og savnede den, blev der gjort Anskrig, og to af Skydsbønderne sagde, at de troede, at en simpel Kone i Faareskindspels, som gik forbi, havde fundet den. De satte sig til Hest og indhentede hende i det Dieblik hun var ifærd med at aabne Futteralet. Hun blev slæbet tilbage og krøb paa Hænder og Fødder henad Gaden, for at kysse Dues Fødder og bede om Naade. Erman havde ladet Retsbetjenter hente, for at lade den ulykkelige høitfrugtsommelige Kone efter Lovens Strænghed give Plet **) paa den blotte Ryg. Due protesterede som Menneskelighedens Talsmand mod en saadan barbarisk Behandling mod et Fruentimmer i denne Forfatning, og spurgte om en saadan vilde anvendes i Berlin mod et Fruentimmer i hendes Forfatning for en saa ringe Forseelse; dette foranledigede en heftig Scene imellem ham og Erman, men hvis Følger dog var, at den ulykkelige Qvinde blev løsladt.

Ved Udkjørelsen fra Dubrova, hvor vi havde taget Middagsmaaltid, stødte vi paa en Forsamling af Forviste, der betyngede med svære Lænker fortsatte deres lange og tunge Vandring. Endeel Fruentimmer og Syge kjørte; de øvrige gik, escorterede af Fodfolk, ridende Kosakker og Baschkirer foran, i Midten og bag Toget. Som Slaven i Al-

---

*) Tula ligger omtrent ved den 54de, Tagilsk ved den 58de Bredegrad.

**) Plet bestaaer af et kort Skaft hvortil er føiet tre tykke haarde firkantede Læderremme, den ene ved Enden af den anden, ved hvis Slag Kjødstykker efterhaanden rives bort af Ryggen.

mindelighed, vare disse umaadelig ærbødige. I mange Ansigter læstes den gyseligste Kummer og Fortvivlelse; de andre saae fæle og trodsige ud.

Til Perm ankom vi den 25de om Aftenen. Fra Kazán til Perm var Veien fortræffelig, og gik næsten bestandig igjennem Granskove, indblandede med forskjellige Slags Løvtræer. Naar man har sat sig paa Vognen, begynder Jämstschikken strax at kjøre i Gallop, og holder uafbrudt ved indtil næste Station, uagtet Afstanden sædvanlig er 25 til 30 Verster *) (2½ til 3 Norske, eller 3¼ til 4½ geographiske Mile). Paa udmærket jevne Veistykker som her, driver han med Pidsken og ved Hujen og Skrigen Hestene til den stærkeste Carriere, man kan tænke sig, saa at Enhver, der første Gang seer et saadant Syn, maa troe, at Hestene ere løbske. Man skal længe vænne sig til denne Kjørsel i den store Stiil, inden man aflægger sin Ængstelighed. Men Veiene vare her saa jevne og usædvanlig brede, og paa vor hele Vei fra Petersburg til henimod Jekatharinenburg fandtes ikke en Steen, undtagen de, som med stor Bekostning ere transporterede flere hundrede Verster, for at tjene til Vej- eller Bygnings-Material, saa at Vognen ei kan vælte eller komme til Skade. Det falder derfor aldrig en Russisk Hest ind at løbe løbsk af egen Drift, da han af Postbonden hver Dag med Svøben tvinges dertil. Saaledes have vi meget ofte kjørt 10 Verster (en norsk eller halvanden geographisk Miil) i 45 Minutter, altsaa to geographiske Mile i Timen. Uagtet vi først Kl. 9 om Morgenen efterat have udført vore Observationer, satte os paa Vognen, og til Kl. 9 om Aftenen standsede, undertiden gjorde en Observation mellem begge Punkter, anvendte nogen Tid til at spise og til Hestenes Forspænding paa de mellemliggende Stationer, tilbagelagde vi dog sædvanligen i disse 12 Timer 100 til 116 Verster, eller 15 til 17 geographiske Mile. Hestene ere ved denne forcerede Kjørsel blevne saa hidsige paa at løbe, at imedens de forspændes, maae et halvt Dusin Bønder stille sig foran dem, for at de ikke skulle begynde Løbet, førend alt er færdigt. Saasnart Kudsken seer, at de Reisende ere komne til Ro, raaber han „sa v' sem!“ (Alt i Orden!); de forstaaende Bønder løbe til Siden, og Hestene sætte sig øieblikkeligen i

*) 10 Verster er omtrent en Norsk Miil.

det voldsomste Løb som vilde Dyr. Postbønderne ere som den Russiske Almue i Almindelighed, yderst godmodige, og man kan, om man en sjelden Gang ikke er fornøiet med deres Kjørsel, ugeneret give dem et Rap med Pidsken eller Haanden, idet man tilføier det lille Kjæleord Sukkin Sin (Hundesøn). Her gives blot to Stænder: Adel, hvortil regnes alle Embedsmænd, som staae i Rangforordningen, og Muschiki eller Bønder, hvortil regnes Haandværkere, mindre Kjøbmænd og den hele øvrige Borgerstand, hvilke alle bære Kaftan og et langt Skæg. Enhver Muschik tager taalmodig mod Prygl. I Rangforordningen gives der 14 Classer, og alle de nederste Classer indtil No. 8 ere, som Erman udtrykte sig, „prügelbar". Man kommer saaledes særdeles beqvemt igjennem Landet, og jeg tør paastaae, at man, i det mindste som vi, udrustede med aabne Breve fra Ministrene, ei i noget Land reiser saa let, hurtigt og uantastet af Mennesker, som igjennem Rusland.

Perm har megen Lighed med Throndhjem, formedelst de brede Gader og lave Huse. Gaderne ere ubrolagte som i Kazán, med Fortouge af Planker paa begge Sider nær Husene; men Gaderne ere her tørrere, da Perm har en høiere Beliggenhed. Forbi Perm flyder den brede smukke Flod Kama, i hvilken vi en Aften svømmede i det skjønneste Maaneskin. Mine to unge Ledsagere gik lige fra dette kolde Bad med Gustav i en Russisk Badstue, hvis Dampe havde en Temperatur af 45° R. og kom halvkogte ud. Jeg stak blot Hovedet ind ad Døren, men trak mig øieblikkeligt tilbage af Frygt for at qvæles. Ogsaa Nielsen vilde de lokke ind; men han vilde ei indlade sig paa saadanne kjetterske Skikke, og løb øieblikkeligt ud.

Det var mig en stor Tilfredsstillelse af de daglige Observationer over den magnetiske Intensitet at see, hvorledes den fra Dag til Dag tiltog, eftersom vi nærmede os mod den i det østlige Sibirien af mig forventede Magnetpol. I Perm var den omtrent 50 Procent stærkere, end under Æquator. I Meridianen af Nordcap naaer den først denne Størrelse i Nærheden af Spitsbergen. Naar jeg saae vore svedende galopperende Heste anstrænge deres yderste Kræfter for at slæbe os hurtigt afsted, tænkte jeg undertiden: „der løbe nu de arme 10—12 Heste dampende og stakaandede efter den magnetiske Pol, som de ingen Idée have om". Jeg saae en Gang Blodet løbe af en Hests

Næsebor, hvilket senere i den strænge Kulde oftere var Tilfældet, og gjorde Jämstschikken (Postbonden) opmærksom paa, at han maatte skaane Hesten; men han brod sig ikke derom, og svarede, at han ikke vidste hvoraf det kom. Ved kort efter at omtale dette Hesteplagerie for en Tydsk Embedsmand, sagde denne: „hvis der efter Døden finder en Sjælevandring Sted, saa maatte det være frygteligt, at blive forvandlet til en Russisk Postbondes Hest".

Thorsdagen den 28de August om Eftermiddagen forlode vi Perm, og kom om Aftenen til en af de af Staten opbyggede Stationsbygninger, hvor vi fandt et skjønt rummeligt og reenligt Qvarteer og gode Levnetsmidler, hvilke vare os saa meget mere kjærkomne, som vor Vertinde i Perm havde forglemt at udruste os med de sædvanlige Oxetunger og Brød eller andre Madvarer. Disse smukke Bygninger, som ere en sand Velgjerning for den Reisende, forsikkrede man vi vilde finde langs den hele Vei lige til Irkutsk. Den følgende Dag begyndte den første Bjergegn, som vi hidindtil havde truffet i Rusland, at vise sig, som Tegn til at vi nærmede os Uralkjæden. Folket var ogsaa her mærkeligt smukkere, end i hele den øvrige Deel af Rusland, vi hidindtil havde gjennemreist. Vi naaede den lille vakre By Kungur med 4 eller 5 Kirker. Veien gik for det meste igjennem Skove af Birk, Fyr og Gran.

Den 30te kjørte vi forbi en Transport af Fruentimmer, som ei for deres Dyders Skyld sendtes til Sibirien, escorterede af Kosakker og Soldater. Den 31te om Formiddagen satte vi os i Stationen Kirgischansk for sidste Gang i Vognen i Europa. Efterat have kjørt 10 Verster, befandt vi os paa en Høide af Veien, som vi ansaae for at være Grændseskjællet imellem Europa og Asien. Her havde vi forlængst besluttet, at høitideligholde vort Indtog i Asien, og havde til den Ende medbragt et Par Flasker Donsk Champagner fra Kazán. Vi leirede os paa en liden grøn Høide ved Siden af Veien og spiste vor Frokost. Vore to Betjenter samt Postillonen og de fire Jämstschikker bleve beværtede med Skinke, Brød og et Glas Liquør. Vi selv drak vor Champagner, og bleve, opmuntrede af det yndigste Veir, satte i en exalteret Stemning. Efterat Flaskerne vare tømte, foreslog jeg, at begrave den ene med et Flaskebrev paa Stedet. Erman skrev

et Latinsk Brev, som tilkjendegav, „at samtlige Expeditionens Personer ved Overgangen til Asien for at undersøge Jordens magnetiske Tilstand, paa dette Sted havde tømt denne Flaske ved Afskeden fra Europa, og derpaa nedgravet den til Minde om Begivenheden". Seddelen blev underskrevet af alle Expeditionens faste Personer, Gustav og Nielsen iberegnede; dog satte den sidste blot et Kors under, som sit Bomærke *), saasom hans Færdighed i Skrivekunsten ei var betydelig. Den blev indstukket i Flasken, som, efterat være proppet, blev i omvendt Stilling nedgravet ved den 10de Verstepæl fra Kirgischansk ved Hjælp af to Sabler tilhørende Due og Postillonen. Over den blev opbygget en Pyramide af Stene, og derpaa skudt en Salve af to Gange 3 Skud, hvortil selv vor gamle Postillon, der ogsaa blev henrevet af vor Begeistring, afgav de to med sin rustne Pistol. Om Aftenen ankom vi igjennem en Skov til Bergstaden Jekatharinenburg.

IX.

Reise mod Nord langs Østsiden af Ural. — Professor Kupffer. — Solomirskys Selvskildring. — Byfogden Nitschajeff med Kone. — Bal i Klubben. — Afreise i Følge med Kupffer, Solomirsky og Apotheker Claus. — Sawodden (Fabrikken) Newiansk. — Peter den Stores Kareth. — Elegant Beværtning med Tokayer. — Nischni-Tagilsk. — Kuschwa. — Blagodat. — Woguler. — Stepan Tschumpin. — Nischni-Turinsk. — Werchoturie. — Bogoslowskie. — Bal hos Directeuren Begger. — Turinski-Rudniki. — Solomirsky som Physiognomist. — Kuschwa. — Bal hos Directeuren Iwanoff. — Bal hos Wolkoff. — Russisk Nationaldands. — Elegant Beværtning i Newiansk. — Chemikeren Swetzow, Livegen.

Søndagen den 31te August ankom vi til **Jekatharinenburg** og tilbragte de to første Dage med vore magnetiske og astronomiske Observationer. Her modtog jeg et Besøg af Professor Kupffer fra Kazán, som havde udført en Reise i den sydligere Uralkjæde, og nu var ankommen hertil, en liden Mand fra Liefland med brune Øine og

---

*) Terzky: Ein Kreuz steht hier. — Tiefenbach: Das Kreuz bin ich. — Isolami: Er kann nicht schreiben, doch sein Kreuz ist gut, und wird ihm honorirt von Jud und Christ. (Die Piccolomini von Schiller).

et forstandigt Ansigt. Han var gift med en Pariserinde og havde i Sinde om et Par Aar at udføre en stor videnskabelig Reise igjennem Sibirien, paa hvilken hans Kone vilde ledsage ham. Han førte os til en Dr. Med. Wulff, hvor han logerede. Her traf vi et meget behageligt Selskab; en Apotheker Claus fra Kazán, som var Botaniker, en godmodig, vittig og jovialsk Mand, og et Par andre dannede Mænd. Den som meest tiltrak sig min Opmærksomhed, var en ung Russisk Adelsmand Solomirsky; han havde et aandrigt Ansigt, godmodige udtryksfulde Öine, en høi let Figur, et fiint og noget imponerende Væsen, var aaben og naturlig, saa det rørte mig at høre, hvorledes en Mand paa 27 Aar kunde med saadan Lethed skildre sit hemmeligste Indre, naar han traf Nogen, som kunde stemme med ham. Han var romantisk og ridderligt stemt mod det smukke Kjøn, havde et godt Hoved med en overveiende Phantasie, som heldede mere til Poesie end til Videnskab. Han var noget bleg, som et Menneske, hvis Sjel har gjennemgaaet en Kamp; dette havde givet hans Blik og Ansigt et følelsesfuldt og smeltet Udtryk. Naar han kom ind i en Stue, bemærkede man ham strax; dandsede han, saa fulgte man ham med Öinene. Han dyrkede med Enthusiasme Physiognomiken, og gjennemskuede derfor med en Slags Begjærlighed ethvert nyt Ansigt. Han talte med Færdighed Fransk, skrev det mindre correct, men talte Tydsk med Besværlighed, gjorde sig imidlertid den Møie at tale dette Sprog, for at lette os Conversationen. Da denne Mand tiltrak sig saa stærkt min Interesse, vil jeg her omtrent med hans egne confessions skildre hans Historie. Han var en naturlig Søn af en Grev Tatistschew, den Gang Russisk Minister i Wien, et af Ruslands meest udmærkede Genier; hans Moder var en adelig Dame, som efter Sigende levede i Petersburg. I Alderen 6½ Aar blev han udstødt i Verden som en aldeles Fremmed, der Ingen tilhørte, og levede saaledes i en liden By i Sibirien i en kummerlig Forfatning og i en ubehagelig Afhængighed af uelskværdige Folk. Fra disse flygtede han, blot for at komme i Frihed, og kom et andet Sted hen, hvor han selv maatte hugge sit Brænde og bære det hjem. Endelig blev han sat som Cadet i Cadetskolen og blev Officier. Kort efter forelskede han sig i en Cousine, som viste hans Kjerlighed tilbage, sagde, at den ei havde noget at

betyde, gjorde ham opmærksom paa sig selv og paa sit Indre; „thi jeg var saa slet en Dreng", sagde han, „som det er muligt at et Barn ved slet Opdragelse kan blive". Ved at beskue hendes Ansigt, lededes han til Physiognomiken. Han forsøgte at tegne hende, uagtet han aldrig havde lært at tegne, og efter flere Maaneders forgjæves Forsøg bragte han omsider et Billede istand efter Phantasien, som han viste mig (tilligemed fire andre forskjellige), hvilket han sagde lignede fuldkomment. „Ach!" sagde han engang, ved at tale om Mundens Udtryk og Betydning: „de Læber, som første Gang lærte mig, hvad Læber betyde, hvor vare de udtryksfulde!" Efterat hun saaledes havde afviist ham og henviist ham tilbage til sit Indre, sluttede han sig inde i sit Kammer, af hvilket han ei gik ud i tre Uger. I denne Tid gjennemgik han sit Indre og sine Følelser, og søgte at udtrykke sig i Breve til fingerede Personer. Siden forlod han Krigsstanden og blev sat til at bestyre et Gods, „og jeg var en afskyelig haard Herre", tilføiede han. Imidlertid bemærkede han selv dette, og søgte at forbedre sig. Han gik her en synderlig Vei: han betragtede sit Ansigt i et Speil, hver Gang hæslige Lidenskaber herskede i det Indre, og forskrækkedes over det hæslige Udtryk. Hermed sammenlignede han sit Ansigt, naar han nyligen havde bedet til Gud, og besluttede at undertrykke alt det Onde hos sig, saalænge til hans Ansigt altid kunde beholde det samme Udtryk, som det havde efter Bønnen. Dette ledede ham mere ind i Physiognomiken og i Galls Organlære. Han forsøgte nu at sætte sine Tanker paa Papir, og foreviste et saadant Forsøg til en gammel Literator i Moscwa. Denne erklærede, at det intet duede, og at han endnu ikke var Sproget mægtig. Han tog det tilbage, læste og gjennemarbeidede det et halvt Aars Tid, og foreviste det atter til den samme Mand; men fik det Svar, at det vel var noget bedre, men det fortjente dog ei at see Lyset. Endelig udarbeidede han det tredie Gang i Vers, og den Gamle sagde, at det nu var godt; men S. var selv endnu ikke tilfreds dermed. Da jeg traf ham, havde han fjerde Gang overarbeidet det, og sendt det til Petersburg, formodentlig for at trykkes. Det var et Digt, som havde den modsatte Gang af Göthes Faust; denne kjender alle Videnskaber og Naturen, kuns Hjertet og Kjærligheden ere ham ubekjendte. Ogsaa disse

vil han lære at kjende, men falder i Hænderne paa Mephistopheles, og forgaaer. Solomirskys Digt forestiller en ung Mand, som omvendt igjennem Kjærlighed ledes til Videnskab og Kunst. Jeg har meddeelt denne mærkelige Selvbekjendelse, der i det mindste i psychologisk Henseende kan have nogen Interesse. S. levede i Jekatharinenburg paa en meget elegant Fod, havde en Eiendom med et Bjergværk, og udholdt en lang Proces angaaende en betydelig Formue, som hans Moder vilde forskaffe ham, men nu gjordes ham stridig af hendes andre (ægte) Børn.

Den 3die September bleve vi af Byfogden og Politimesteren Nitschajeff indbudne til Middag. Denne Mand havde tjent som Lieutenant i Helsingfors og paa Fæstningen Sveaborg, og der gjort Bekjendtskab med sin nuværende Kone, som var fra Stockholm. N. havde under dette Ophold lært en halv Snees Svenske Ord, som han dog udtalte temmelig uforstaaeligt; tillige kjendte han tre fire Tydske Ord, saa Samtalen med ham var temmelig besværlig. Hans Frue kunde vi længe ikke formaae til at tale Svensk med os, hvilket vilde været os en Lettelse; enten fordi hun havde glemt det, eller for at vi under en mere ubunden Samtale ei skulde kunne uddrage Slutninger om hendes forrige Forhold. At hun havde en temmelig simpel Oprindelse, var tydeligt deraf, at hun ikke engang af Navn kjendte den da levende meest udmærkede comiske Skuespiller Hjortsberg, som dog var i alles Munde i Stockholm, end sige andre Notabiliteter som Berzelius o. fl. En anden Lieutenant fra Helsingfors, som opholdt sig i Jekatharinenburg, sagde mig, at han og hans Kone ei vilde omgaaes hende, paa Grund af hendes foregaaende Liv, saavel i Stockholm, som i Sveaborg. N. havde der truffet hende i en elendig Forfatning, og af Medynk bekostet hende helbredet for en Sygdom, som var en Følge af hendes foregaaende Liv; og denne Medynk var hos den yderst godmodige Mand gaaet over til Forelskelse. Imidlertid var N. en liden uanseelig Mand, og det lod til, at hans Veninde ikke synderlig gjengjældte hans Tilbøielighed, men fandt mere Smag i enhver anden Mandsperson. N. førte os til et Bal i Klubben, hvor vi traf alle vore Bekjendte, Solomirsky, Kupffer, Claus og Wulff. Der dandsedes muntert og man morede sig godt. Endeel smaae Børn dandsede

et Par smukke Quadriller under deres Franske Dandsemesters Anførsel. Ligeledes dandsedes den smukke Polske Mazurka, som har nogen Lighed med den hos vore Bønder brugelige Polskdands, men forholder sig til denne som en dannet Mand til en Bonde.

Den 4de September afreiste vi fra Jekatharinenburg i Selskab med Kupffer, Solomirsky og Claus mod Nord for at besøge alle de Fabrikker, Jernværker, Kobberværker, Sølv-, Guld- og Platina-Vaskerier, eller de paa Russisk saakaldte „Savodi“ (Brug), som ligge paa den østlige Side af Uralkjæden. Den hele Strækning er en uhyre Skov, som ei er beboet af Mennesker, undtagen af dem som opholde sig paa Savodderne. Disse Savodder eies enten af Privatmænd eller af Keiseren. Arbeiderne paa de første ere Livegne, paa de sidste tildeels Forviste, som arbeide i Lænker. Af denne Grund er i hele denne Landstrækning intet at faae for Penge, og man kan ikke paa anden Maade reise eller leve her, end som Gjæst. Bestyreren eller Inspecteuren (Upravlajuschtschi) af de private Savodder, sædvanlig Livegne med langt Skæg, klædte som en Russisk Bonde, dog lidt finere, have derfor en betydelig aarlig Sum anviist til Gjæsters og Reisendes Beværtning. Man reiser følgelig lige til Savodden, melder sig hos Inspecteuren, som modtager den Reisende meget høfligt. Man opgiver sin Rang eller Embedstittel, som indføres i en Protokol, og efter denne indrettes Beværtningens større eller mindre Elegance. Inspecteuren indfører den Reisende i de bedste Værelser; inden to Minuter løbe 3—4 Tjenere frem og tilbage, bringe The eller Liqueur, Madera, Caviar, Oxetunger, et Slags Sibirisk Rekling med fiint Hvedebrød, til at stille den første Hunger. Efter et Par Timers Forløb kommer et fortræffeligt Middagsmaaltid med 4—5 Slags af de udsøgteste Vine; derpaa Kaffé. Man lader som om man var hjemme, forlanger hvad man ønsker, og øieblikkelig opfyldes Ønsket. Man lægger sig der, tilbringer flere Dage om man vil, og forlanger Heste og Vogne, naar man vil videre. Paa de keiserlige Savodder henvender man sig til Berghauptmanden (Natschalnik), der anviser Logis, besørger de daglige Fornødenheder, giver et Par Kosakker til Opvartning, Heste og Vogne til Lysture, naar noget skal besees, indbyder de

Fremmede til sig hver Middag, fører dem til Gruberne, gjør Bal for dem o. s. v.

Den første Nat tilbragte vi i Newiansk, et Jernværk, som tilhørte den rige Jakowleff i Petersburg. Hovedbygningen saae ud som en gammel Herregaard. Den er bygget i Peter den Stores Tid. Man opbevarede her en gammel Kareth, som var foræret den daværende Eier Demidoff af en Adelsmand Gagarin, der af Peter den Store blev henrettet formedelst en Mængde Forbrydelser. Denne Kareth, hvis Vinduer vare af Marienglas, var ret mærkværdig, da den fremstillede Vognfabrikationens Standpunkt i dens første Barndom, hvorfor Due aftegnede den. Hjulenes Eger vare skjulte af et stærkt forgyldt Løvværk af Metalblik, saa ethvert Hjul saae ud som en Rosette af Blomster. Vognkassen hvilede ikke, som de nuværende Karethers, paa Fjedre, men umiddelbart paa Vognaxlerne, der vare forbundne ved en tyk Bjelke, som gik igjennem Karethen i samme Høide som Sæderne fra den forreste til den bagerste Vognaxel, hvorved Kassen var deelt efter Længden i to Rum. Denne Bom var som hele Karethen indvendig overtrukket med rødt Klæde. Fire Personer kunde sidde i den, to paa Forsædet og to paa Bagsædet, hver paa sin Side af Bommen, hvis ikke en enkelt Person vilde sidde i Midten med eet Been paa hver Side af Bommen. — Middagsmaaltidet den følgende Dag var udsøgt og Vinen fortræffelig. Da Solomirsky havde viist Inspecteuren (vor Vert) den efter Russisk Skik betydelige Artighed, at indbyde ham til at tage Deel i Maaltidet, ved hvilken Leilighed han satte sig ved den nederste Ende af Bordet, og naar der under den muntre Samtales Løb forekom en Anecdote, som man troede kunde more ham, at meddele den paa Russisk, saa viste han sin Taknemmelighed ved i det Dieblik vi gjorde os færdige til Afreisen, at komme ind med to Flasker, en under hver Arm. Det var Tokayer, som vi drak paa den fraværende Eiers Sundhed. Jakowleff stiller aarlig, sagde man, 50000 Rubler *) (omtrent 12000 Specier) til Inspecteurens Disposition til Fremmedes og Reisendes Beværtning, hvorfor han dog maa aflægge Regnskab.

*) En Rubel Assignation var den Gang omtrent en Franc.

Om Eftermiddagen reiste vi videre mod Nord. Vor Karavane bestod af 4 Vogne; den hvori Due og jeg sad, og den, hvori Erman kjørte, tilhørte begge Savodden og havde hver 5 Heste; tre umiddelbar foran Vognen og to foran disse med Forrider. Solomirsky og Kupffer kjørte i deres egne Wienervogne, hver med 4 Heste. Om Aftenen kom vi til Demidoffs Savod Nischni-Tagilsk. Til Inspecteuren Lubimoff havde jeg et Anbefalingsbrev fra en ung Russer, der hørte til samme Savod, og som jeg havde truffet i Stockholm hos den Russiske Minister Grev Suchtelen, hjemkommen fra en Udenlandsreise. Jeg vilde selv bragt ham det, skjønt det var seent om Aftenen; men mine Russiske Venner sagde, at det ikke var nødvendigt, selv at gaae til ham; jeg kunde sende ham det med et Bud. Uagtet jeg følte, at dette efter Europæisk Skik var en Uartighed, lod jeg mig dog overtale. Næste Morgen kom L., som havde opholdt sig et Par Aar i England, for at gjøre sig bekjendt med Maskinvæsenet, og talte godt Engelsk, til os for at gjøre sin Opvartning. Han førte mig omkring paa alle Støberier og Værksteder, og jeg havde den Beqvemmelighed, at kunne underholde mig med ham i det Engelske Sprog. I denne Savod valsedes en stor Mængde Jern og Kobber til Stænger og Plader. Desuden vindes der ved den en betydelig Mængde Guld og Platina. Den aarlige Production regnedes til 7 Millioner Rubler. Vi stege ned i Jern- og Kobbergruberne, og beværtedes ogsaa her temmelig elegant, dog ei som i Newiansk.

Søndagen den 7de September reiste vi videre til den keiserlige Savod Kuschwa, hvor vi ankom seent om Aftenen, og bleve af Politimesteren anviiste Quarterer. Næste Morgen gjorde Politimesteren og Inspecteuren Wolkoff os Besøg, og tilbød at være os til Tjeneste. En Kosak indfandt sig til vor Opvartning; foruden denne sad der i vor Forstue Solomirskys unge Tjener Jekkim, vor Postillon fra Kazán og et Universitetsbud fra samme Stad, som Kupffer havde medbragt. De sad der ørkesløse den hele lange Dag, og naar En af os gik ud, reiste alle disse Mennesker sig af Ærbødighed. Naar en Mand gik forbi paa Gaden, gik han med blottet Hoved, saa længe til han var forbi Vinduerne, uagtet ingen af os var at see i Stuen. Hvad Opvartning angaaer, gaaer her alting til paa Orientalsk eller Indisk Viis.

Hver Morgen blev sendt Bud, om vi behøvede nogen Ting, og der udfordredes blot et Vink, saa bragtes os alt hvad vi forlangte. Heste og Droschker stode hele Dagen til vor Disposition. Om Middagen spiste vi hos Inspecteuren Wolkoff, da Natschalnikken (Berghauptmanden) var fraværende.

Formiddagen den 9de September kjørte vi til et stort Jern- eller Magnetbjerg Blagodat, en liden Fjerdingsvei fra Kuschwa, hvor Kupffer vilde udføre nogle magnetiske Observationer. Denne Egn var forhen beboet af en hedensk Folkestamme Wogulerne, hvis Sprog er beslægtet med det Finske og Ungariske. Paa Blagodat havde de et Afgudstempel. I Aaret 1730 gik en Wogul, Stepan Tschumpin, til Jekatharinenburg, hvor den Gang allerede var et Oberbergamt, og fortalte, at i Kuschwa var et stort Bjerg, bestaaende af reent Jern. Dette gav Anledning til, at man begyndte at bryde Jernsteen her, og at Wogulerne lidt efter lidt bleve fortrængte mod Norden. For at hævne sig paa Tschumpin, opreiste Wogulerne paa det høieste Punkt af Blagodat et Baal, og opbrændte ham derpaa levende en klar Maaneskins Nat. Nu have de trukket sig høit op mod Iishavet. Nogle Aar før vor Ankomst havde Russerne opreist ham et Monument af støbt Jern og bygget ved Siden af dette et smukt lidet Kapel, som tager sig meget maleriskt ud paa Toppen af det isolerede Bjerg. Paa den Dag da Stepan udstod sin Martyrdød, foretages nu aarligen en stor Procession fra Kuschwa til Blagodat. Foran gaaer Politimesteren i Uniform, dernæst Natschalnikken med alle sine Embedsmænd, derpaa en Mængde Geistlige i deres brogede, guldbroderede Kaaber, bærende Faner og Helgenbilleder; endelig alle Omegnens Beboere, Qvinder og Mænd i en lang broget Række i deres bedste Klæder. Den lange Rad slynger sig opad Fjeldet, imedens Præsterne synge. Den skrider over en hvælvet Bro, som forbinder to adskilte Tinder af Fjeldet, af hvilke den sidste er prydet med Monumentet og Kapellet. Efter adskillige Ceremonier bevæger den lange brogede Snor sig tilbage den samme Vei.

Vi spiste Middag hos en af Embedsmændene, Hr. Gosse, en Tydsk Familie, hvor vi altsaa havde den Lettelse, at kunne tage Deel i Samtalen. Onsdagen den 10de befordredes vi med keiserlige Heste

fra Kuschwa, og kom om Eftermiddagen til Nischni Turinsk, et keiserligt Platina-Vaskerie. Men da det var en Helgendag (og i Rusland ere vel en Trediedeel af Aarets Dage Helgendage) og der altsaa ikke arbeidedes, saa fore vi, efter indtaget Middagsmaaltid hos Inspecteuren, videre mod Nord. Vi kjørte hele Natten, og for at skaffe mig lidt Hvile, indrømmede Professor Kupffer mig sin Plads i Solomirskys magelige Vogn. Om Morgenen den 11te ankom vi til den lille By Werchoturie ved Floden Tura, en af de ældste Byer i Sibirien. Her tilbragte vi Dagen hos en Underdommer Protopoff af Solomirskys Bekjendtskab. Strax vi kom ind i Byen, kom en Soldat stakaandet løbende efter vore Vogne, for at spørge os fra Politimesteren, om han skulde skaffe os Quarteer. Da der nemlig i de Sibiriske Byer ei findes Hoteller, saa er det Magistratens Pligt, at skaffe enhver Reisende Logis. Næste Morgen reiste vi videre mod Nord, besøgte paa Veien Guld- og Platina-Vadskeriet Pitalevskoie, og derfra til den keiserlige Savod Bogoslovskoie, hvor vi ankom silde om Aftenen og bleve indlogerede i en lang Række af meublerede og vel illuminerede Værelser hos Stedets Læge Protassoff, og opvartedes med et varmt Aftensmaaltid. Bogoslovskie's Brede er efter min Observation $= 59^{0}\ 44'\ 55''$. Her var desuagtet al Agerdyrkning ophørt. Længer mod Nord kunde man kun komme ridende, da Veien her ophørte.

Den 13de gjorde vi vor Opvartning hos Natschalnikken Hr. Begger, en Mand af Tydsk Herkomst, men som havde glemt sit Modersmaal; hans artige Frue talede endnu ret godt Tydsk. Dette er ofte Tilfældet i Rusland med Tydskfødte Embedsmænd, da de ere nødte til at tale Russisk med de Underordnede, og skrive Indberetninger paa Russisk; men Damerne, som ere fritagne for denne Pligt, bevare længe deres Sprog. I Selskab med Natschalnikken reiste hele Karavanen til et 12 Verster herfra beliggende Jernværk Turinski Rudniki, stege i Selskab med ham og flere Bjergmænd ned i en overmaade dyb Grube, hvorfra vi særdeles smudsige og vaade kom op og toge Middag hos Inspecteuren Ostermeyer, en Tydsker, som ogsaa havde glemt sit Modersmaal. Om Aftenen efter Tilbagekomsten drak vi The hos Begger.

Søndagen den 14de var Middag hos Begger, hvor alle Savoddens Embedsmænd, som hver Søndag ere hans faste Gjæster, vare tilstede. Om Aftenen var Bal, hvor der dandsedes ivrigt. Et Par Polske Damer spillede fortræffeligt Fortepiano. De Russiske Baller aabnes med en saakaldet Polonaise, som egentlig er en Slags Marsch, hvori Gamle og Unge tage Deel. Man marscherer rundt om Stuen, derpaa ud af Døren og igjennem alle Stuer, og hver Cavalleer converserer sin Dame. Derefter dandses Skotske og Engelske Dandse og Vals som hos os, og desuden Mazurka. Musikken til Polonaisen ledsagedes af et Chor deels af Gamle, deels af unge Drenge. Sangen var national, følgelig ligesaa interessant som uvant for det Europæiske Øre, og tog sig ret godt ud. Instrumentalmusikken udførtes for Resten af Savoddens Arbeidere, iblandt andre af endeel Smaadrenge. Iblandt de Herrer Musici befandtes ogsaa to Forviste, men som dog ei vare betyngede med Jern.

Mandagen den 15de kjørte vi atter til Rudniki, og stege ned i en Kobbergrube, som var mindre smudsig, end den foregaaende. Ostermeyer gav et Middagsmaaltid, hvorved jeg fik Æerespladsen ved Fruens høire Side; men da hun ligesaalidt som Manden forstod hverken Fransk eller Tydsk, var Stillingen noget piinlig. For at skaffe Solomirsky Leilighed til at see Wogulerne, havde Natschalnikken Dagen i Forveien sendt en Expres 30 Verster mod Nord, for at hente et Par. Solomirsky, som enthousiastisk Physiognomiker og Gallianer, besaae deres Ansigter og befølte deres Hoveder. Men endnu mere Interesse havde han og vi, ved at lade os indføre i Fangehuset til de Forviste. Her fremdroges Forbrydere af alle Slags og fra alle Kanter af det Russiske Rige. Det var interessant at see og høre den godmodige Maade og den milde Mine, hvormed han vidste at lokke disse Mennesker til at fortælle deres Historie og Forbrydelse. Længe opholdt han sig ved et Par Mordere, og idet han tog den Enes Haand og besaae den, udbrød han uvilkaarligt og halv for sig selv: „Det er frygteligt at holde en Morders Haand imellem sine Hænder". For at drille ham havde man uden hans Vidende stillet tre af Savoddens frie Arbeidere ind i Raden iblandt Forbryderne; og mærkeligt nok var det, han stødte strax de To ud, og sagde: „de høre ikke hertil"; ved den Tredie var

han tvivlsom. Et meget vakkert ungt Drengeansigt med et Par smukke uskyldige Øine, tildrog sig vor Opmærksomhed; Drengen var sat herhen for et ubetydeligt Tyverie. Det er bedrøveligt, at alle Straffanger, uden Hensyn til Forbrydelsens Størrelse og Beskaffenhed, slaaes i Hartkorn med simple Bradjager, Røvere og Mordere. En Bradjaga betyder en Landstryger eller Løsgænger, og saaledes kaldes Enhver, som træffes uden Pas, og ei vil opgive sin Herres Navn. Thi ethvert Menneske i Rusland eies af En eller Anden, hvis han ikke er Adelsmand, eller Embedsmand eller har et Fribrev fra sin forrige Eier. Naar en Livegen har en haard Herre, løber han undertiden bort, og naar han antræffes, og man spørger ham, hvorfra han er og hvem hans Herre er, svarer han „jeg erindrer det ikke". Man sender ham da uden videre Omstændigheder til Bjergværkerne i Sibirien. Muligen skjuler sig under Bradjagen en Forbryder; muligen er han ogsaa (og det er vel Tilfældet med Mange) en mishandlet Stakkel, som foretrækker Arbeidet i Bjergværkerne for sin Herres Tyranni.

Tirsdagen den 16de vendte vi tilbage mod Syd, ankom om Aftenen til Werchoturie, reiste videre, efterat have erholdt et Middagsmaaltid hos Dommeren Protopoff, hele Natten for at naae Nischni-Turinsk, hvor vi ankom næste Middag. I Rusland, hvor Afstandene ere saa store, reise Russerne Dag og Nat. De rede sig en Seng i Vognen, og sove i samme hele Natten og undertiden en Deel af Dagen. Paa denne Maade kunne de reise saa hurtigt, at de tilbagelægge 200 til 240 Verster i Døgnet (20 til 24 Norske eller 30 til 36 Geographiske Mile). Dette kan en Russer gjøre, og vore Venner Solomirsky og Kupffer havde et udmærket Talent til at sove i Vognen, den sidste endog i de ubeqvemmeste Stillinger paa en haard Træbænk, med Haanden under Kinden, hvilket han kaldte: „aus freier Faust zu schlafen". Men endog Due, der havde det for en Søemand nødvendige Talent, at kunne sove til hvad Tid og under hvilke Omstændigheder det skulde være, kunde ei sove i vor ubeqvemme Vogn. Mig havde Kupffer indrømmet sin Plads i sin Vogn, der var endnu commodere end Solomirskys, da man kunde ligge udstrakt i den; men jeg sov kun ganske lidt.

Onsdagen den 17de om Aftenen Kl. 10 ankom vi igjen til

Kuschwa. Natschalnikken Iwanoff var kommen tilbage fra sin Reise, og vi fik at høre, at det var hans Søsters Navnedag; denne høitideligholdes i Rusland med mere Glands, end Fødselsdagen hos os. Vi hørte Musik og saae Huset stærkt oplyst. Ungdommen fik Lyst til at dandse, og man iførte sig sine bedste Klæder og gjorde Visit Kl. 10½, blev naturligviis modtaget med aabne Arme, og indbuden til at tage Deel i Dandsen. Natschalnikken var en munter godmodig Mand, som uagtet han ikke forstod noget andet Sprog end Russisk, vidste paa en snurrig og let Maade at omgaaes os, saa vi ei følte os generede. Mig opfordrede han ogsaa til at dandse, og sagde, idet han førte mig hen mod de Dandsende, at han vilde skaffe mig en Dame, som „gavarit po Nemetsky“ (taler Tydsk). Han stødte derpaa en Cavalleer, som stod opstillet til Dands med Gosse's Datter, tilside, og stillede mig i hans Sted lige over for hende. Vi morede os meget godt, fornemmelig mine yngre Medreisende; fik et fortræffeligt Aftensmaaltid med en Mængde forskjellige Russiske Vine, lavede af Stikkelsbær, Molter, Rønnebær m. m. Disse Drikkevarer kaldes Nalifka og ere en Slags Mellemting imellem Liqueur og Viin. De ere lavede af Brændeviin, Frugtsaft og endeel Sukker, og smage ret godt. Men at drikke dem i Mængde som Viin, bekommer i det mindste den Uvante ikke vel. Først Kl. 4 om Morgenen kom vi til Ro.

Den følgende Dag vilde vi reise; men tidligt om Morgenen kom Wolkoff og fortalte os, at det hos ham var en tredobbelt Navnedag, hans Kones, Nieces og Datter Elisabeths, og at han vilde ansee det som en stor Gunst, om vi vilde beære denne med vor Nærværelse. Da vi gjorde os haarde, yttrede han, skjønt med et Smiil, at det var umuligt at skaffe os Heste førend om Eftermiddagen. Vi gik endelig paa Accord og lovede at spise til Middag hos ham. Til den unge Gosse, som var nærværende, sagde han: „Zeit gewonnen viel gewonnen“. Efter Middagsmaaltidet anvendtes alle mulige Overtalelser for at formaae os til at bivaane Ballet om Aftenen; men Meningerne vare deelte. Due erklærede sig aabenbart for at have Lyst til at blive; Erman, som hidindtil havde railleret over vor langsomme Reise, og som Aftenen tilforn var gaaet til Sengs uden at besøge Natschalnikken, slog sig nu uventet paa Dues Partie; men Solomirsky

og Kupffer strede iøvrigt for Afreisen. Man skilte sig følgelig ad; Due og Erman bleve, vi andre reiste og kom om Aftenen til Nischni Tagilsk. Wolkoff havde lovet at skaffe Balgjesterne Due og Erman afsted Kl. 4 næste Morgen, og bringe dem saa tidligt til Tagilsk, en Strækning af 50 Verster, at de endnu kunde ledsage os paa en Tour til Platinagruberne, som vi agtede at besøge. De ankom ogsaa virkelig næste Formiddag, og aflagde følgende Beretning. De havde moret sig kosteligt, vare bleven baaret paa Hænderne af Damer og Cavallerer, havde af Wolkoffs Niece erholdt to i Kuschwa støbte Jernringe til Erindring om Dagen og Festligheden, og især havt den Fornøielse, at see en Russisk Nationaldands opføre af en af Niecerne og en af Savoddens unge Embedsmænd. Due havde nemlig yttret for Natschalnikken, at han havde Lyst til at see denne Dands. Ivanoff gik strax ud og gav Ordre, uden at Nogen mærkede det, og kort derefter begyndte en Russisk Musik; to Døre aabnede sig fra modsatte Sider; fra den ene kom en ung Pige (den yngste Niece) ind i en Russisk Bondepiges Dragt, fra den anden en ung Russer i den sædvanlige Kaftan med Skjærf om Midien, og Dandsen begyndte. Den er pantomimisk og bestaaer deri, at han gjør Cour, og hun er kold og undviger ham bestandig, gjør Tegn med Hænderne, at han skal gaae sin Vei. Efter megen forgjæves Bestræbelse bliver han endelig trodsig, sætter Hatten paa Hovedet, dandser foran hende og spiller den Ligegyldige. Nu skiftes Roller, indtil endelig hele Dandsen ender i en forsonlig amoroso. Due sagde, at den rørte ham til Taarer. Lige fra Dandsen havde vore to unge Herrer, ganske vaade af Sved, sat sig paa Vognen, tilbragt en høist ubehagelig kold søvnløs Nat under Reisen, og havde begge en god Forkjølelse og et tungt Hoved.

Henimod Middag afreiste vi fra Tagilsk, uden at have erholdt andet til Frokost, end en Kop The, til nogle Platinagruber 5 Verster fra Tagilsk paa den vestlige Side af Uralkjæden, som paa dette Punkt er lav; vare dygtigt hungrige, saae intet, som betalte os for den lange Reise, fik paa Tilbageveien et utilstrækkeligt koldt Maaltid, som skulde gjælde for hele Dagen, og kom silde om Aftenen tilbage til Tagilsk. Jeg havde en Anelse om, at Inspecteuren Hr. Lubimoff paa denne Maade yttrede sin Uvillie over, at jeg havde ladet mig overtale

til, ved vor første Ankomst at sende ham mit Anbefalingsbrev, istedetfor selv at overbringe ham det, og paa denne Maade tvinge ham til først at gjøre os en Visit. Overvældet af Søvn havde Erman tabt en Dagbog, hvori alle hans Observationer vare optegnede. Dette opdagedes næste Morgen, og han maatte aldeles fortvivlet og næsten grædefærdig sætte sig paa en Vogn med den gamle Postillon, og reise tilbage til Kuschwa, for om muligt at finde den igjen, imedens vi reiste Syd over til Newiansk. Her ankom vi imellem Kl. 3 og 4 Eftermiddag, og maatte bede om i Hastighed foreløbig at faae noget at stille Hungeren med. Den bekjendte store Præsenteerbakke kom strax ind med Liqueurer, Maderaviin, Hvedebrød, Caviar, røgede Oxetunger, Rækling; derpaa opvartedes med The, Punsch lavet af Madera og Arak. Noget senere anrettedes et udsøgt Middagsmaaltid med Portviin, Madera, Rhinskviin, Champagner og tilsidst Tokayer. Munterhed og Glæde komme undertiden som sendt fra Himmelen over en Samling af Mennesker, der harmonere med hinanden; hvortil (skal jeg sige til Skam for vor dyriske Natur?) det ikke lidet bidrager, naar man efter en Dags Hunger og en besværlig Reise faaer sin legemlige Trang saa rigelig tilfredsstillet. Erman, der undertiden frembragte smaae Dissonantser, var fraværende; de øvrige vare milde og godmodige Mennesker. En mild Oprømthed og Glæde strømmede ud over Selskabet strax vi vare indtraadte i den store, hvælvede, gammeldags Sal i denne gjestevenlige Savod. Den underholdtes og opflammedes af Champagner og Tokayer, og Latter og Munterhed gjenlød fra alle Hjørner af Hvælvingen. Det er mærkeligt, at man skal reise til Sibirien for at gjøre Bekjendtskab med de fineste Vine, som kun nævnes i Almanac des Gourmands; men den lange Transport af 3 til 4 Tusinde Verster paa Vognaxel kan ei betale sig med andre end de fineste Vine. Indkjøbsprisen er intet imod Transportomkostningerne; følgelig vilde det være enfoldigt at tage slette Vine. Man siger derfor her: „Italien og det sydlige Frankrig frembringer de fine Vine, Sibirien drikker dem".

Besynderlig er ogsaa disse private Savodinspecteurers Stilling. I Dag have de Befaling over flere tusinde Arbeidere, som en uindskrænket Monark; Millioner Rubler gaae aarlig igjennem deres Hæn-

der; de leve paa en brillant Fod som en stor Possessionat. I Morgen tager Herren fra dem alt hvad de have sammensparet for sig selv, og sætter dem for Skubkarren i Bjergværkerne, ifald han bliver misfornøiet med dem; thi de ere kun Redskaber i hans Haand, som enhver Livegen. Overalt er det os uvant, at tænke os Livegenskabet forbunden med Rigdom og Kundskaber i samme Person. En Savods Eier sender en saadan ung Livegen, som viser noget Talent, til England eller Frankrig, med Befaling at studere Chemie, Physik, mechaniske Videnskaber o. s. v. Han anstrænger sig, lærer i kort Tid Sproget, hører Forelæsninger over de forskjellige ham foreskrevne Videnskaber, saaledes at Professorerne forundre sig over hans Fremskridt, og vente at han skal blive et Lys, naar han kommer hjem, at Videnskaberne ved ham skulle vinde betydelig Tilvært. Intet mindre. Naar han kommer hjem, spænder Eieren ham i Arbeidssælen, som et andet Lastdyr, han har ladet kunstmæssigt tilkjøre, og benytter ham som de andre Arbeidsdyr. Bliver han imidlertid misfornøiet med ham, drager han de fine Klæder af ham og sætter ham iblandt de øvrige simple Arbeidsfolk. En saadan Mand fandt vi i Hr. Swetzow i Nischni Tagilsk, til hvem Erman havde Anbefalingsbrev fra en af Berlins Professorer, der kjendte hans videnskabelige Arbeider. Han talte Fransk som en Indfødt, havde i Paris udmærket sig ved chemiske Arbeider, som vare almindelig anerkjendte blandt Chemikerne. Han var klædt som en Europæisk Gentleman, uden det lange Russiske Skæg; men Demidoff kunde, hvad Dag han vilde, sætte ham til Arbeide i Gruberne, eller sælge ham til en Anden. Humboldt skal, fortalte man, da han det følgende Aar besøgte Tagilsk, ved at tale om Swetzow, hvis videnskabelige Rang han kjendte, og om hans Livegenskab, have udbrudt: „Det vilde dog klinge underligt, om man spurgte: hvem eier Berzelius, eller Ørsted, eller Arago?".

X.

Tilbagereise til Jekatharinenburg. — Ubehagelighed ved Nattereiser. — Ermans Tilbagekomst. — Postillonens Afskeed. — Guldminen Benzofsky. — Solomirskys og Ermans gjensidige Skildring af hinanden. — Russiskt Dampbad. — Irlænderen Major. — Politimesteren Nitschajeff. — Steensliberie i Jekatharinenburg.

Efter Maaltidet i Newiansk satte vi os paa Vognene og kjørte hele Natten for at naae Jekatharinenburg, hvor vi ankom ved Middagstid. Jeg havde havt en høist ubehagelig Nat, og besluttede, at det skulde være den sidste Gang jeg paa Russisk Maneer vilde kjøre en heel Nat, naar den yderste Nød ei tvang dertil, især efter et sybaritisk Maaltid, ved hvilket der er drukket Champagner og Tokayer. Legemet trænger da til Hvile, og Nervesystemet kommer i en altfor feberagtig Spending, naar Søvnen formedelst udvortes Forhindringer gjøres umulig. Overalt er den følgende Dag, man troer at have vundet ved saadan Nattekjørsel, alligevel tabt, da man gaaer som en Skygge med Hovedpine og Døsighed. Man har dertil gjennemlevet en piinlig lang Nat, istedetfor at man ved at have sovet om Natten, kunde munter næste Morgen begive sig paa Reisen og i fuldt Velbefindende naae Maalet om Aftenen, med fulde Kræfter til at udføre sit Dagværk. Mine Medreisende paa denne Tour vare i denne Henseende efter mit Begreb meget upraktiske. De havde altid et unyttigt Hastværk for at naae Savodderne, hvor de bortdreve den hele Dag, blot for at faae et godt Middagsmaaltid og en Kop Kaffe, brugte derpaa Natten til at reise, for igjen paa den næste Savod at hendrive en Dag, ventende paa et Maaltid. Mig synes der ei kunde være Tvivl om Valget imellem, enten paa den ene Side om Dagen paa Reisevognen at hjælpe sig med Brød og Melk og dertil sove roligt om Natten; paa den anden Side at drive Dagen unyttigen bort paa en Savod for at drikke Tokayer og derpaa tilbringe en søvnløs Nat paa Reisevognen.

Om Aftenen Søndagen den 21de September kom Solomirsky for at overtale os til at gaae med sig i Klubben, hvor der var Dands; jeg gik hjem efter en Times Tid, og Due morede sig ikke heller. Næste Dag kom Erman hjem, halv død af Søvnløshed, Nattekulde og Vognrystelse. Dette Tab af hans Observationsbog, den trættende il-

somme Reise, Eensomheden paa den ubeqvemme Vogn, Savnet af al den Haandrækning, han havde i vort Selskab, som for et saa ubehjælpsomt Menneske er dobbelt føleligt, havde havt en velgjørende Virkning paa ham. Han var bleven venligere og føieligere, og følte det saa trøsteligt, igjen at være imellem bekjendte Mennesker i en luun Stue. Dertil havde Solomirsky, som imponerede ham, paa Reisen holdt ham inden Høflighedens Skranker, og paa en saa fortræffelig Maade ladet ham føle hans Mangel paa Humanitet, at Due og jeg lovede os de bedste Frugter af denne Reise.

Samme Dag lode vi ogsaa vor 60aarige Postillon reise tilbage til Kazán. Han var bleven ganske utaalmodig over den uventede Tour fra Jekatharinenburg langs Uralkjæden. Noget Ondt havde vel den gamle Mand ogsaa døiet, især paa Ermans Jagtreise efter Dagbogen, og han frygtede, at det vilde gaae alt for meget i Langdrag, inden han fik Lov til at reise tilbage til sin unge Kone. Han betroede sig ogsaa paa Ural-Reisen til Apotheker Claus, og bad ham paa Grund af deres Bekjendtskab fra Kazán, at indlægge et godt Ord hos mig, at jeg maatte betænke ham med anstændige Drikkepenge; thi ellers sagde han, vil det, naar vi komme til Tobolsk, hede meget høfligt: „Protschai Potzschtillion!" (Farvel Postillon); hvorved han tog Hatten af Hovedet og gjorde en meget dyb Compliment med en ondskabsfuld Grimace, „hvorpaa man lader mig reise". En anden Gang sagde han til Claus, at han havde reist med mange Reisende, men saa ondt havde han aldrig lidt; og „de ere jo ikke engang Christne". Claus forsikkrede ham, at vi vare ligesaa vel Christne som han. „Ja da reise de ikke som Christne", svarede han. Paa Ermans Reise efter den tabte Dagbog var han bleven saa utaalmodig, og havde gjort sig saa vrang, at Erman efter Forlangende lod ham blive tilbage paa den sidste Station, da han foregav, at han var syg. Det er vel sandt, at den Betjent, der stod under Ermans Commando, havde et Hundeliv; thi E. tænkte ligesaalidt paa Betjenten som paa Posthestene. Om Betjenten fik Søvn, Mad og Drikke, var ei hans Sag. Ingenting passede han paa; Betjenten skulde indpakke hans Sager, som han strøede om hvor han kom; blev noget borte, skyldte han Betjenten derfor. Dagen efter Ermans Tilbagekomst kom Postillonen, og ventede

sig Prygl istedetfor Drikkepenge. Jeg lod Due give ham 35 Rubler, og bad Gustav sige ham, at dersom han havde opført sig bedre, skulde han faaet mere. Denne Overraskelse virkede saaledes paa ham, at han bukkede sig dybt to Gange og berørte Jorden med Fingrene paa den høire Haand. Til Gustav sagde han siden, at jeg var det bedste Menneske af dem alle, og at han kunde mærke, at jeg var Christen, samt at han ønskede at sige mig Farvel. Jeg maatte da gaae ud til ham, hvorpaa han kyssede mig paa Haanden og takkede ærbødigt. Saaledes endte da denne Sag til gjensidig Tilfredshed.

Tirsdagen den 23de spiste vi hos Dr. Wulff, hvor Kupffer og Claus logerede, og toge om Aftenen Afskeed med disse to interessante Videnskabsmænd, som nu fortsatte deres Tilbagereise til Kazán. Det var mig en Fornøielse at høre K. sige, at han havde lært meget Nyttigt af mig med Hensyn paa mine praktiske Indretninger paa en videnskabelig Reise, Instrumenternes Indpakning og Transport, de til de forskjellige Slags Jagttagelsers Optegnelse schematiserede Dagbøgers Størrelse og Indretning m. m. Naar undtages det paa den første Dagreise fra Petersburg sønderslaaede Niveau og et kort efter knækket Barometerrør, var intet Instrument beskadiget, intet af vore mange Fornødenheder tabt.

Om Aftenen den følgende Dag kom Politimesteren og tilbød os at lade vore Vogne reparere paa Statens Savod, og at skaffe os Vogne til næste Dag, for at reise til Guldminen Benzoffky, 15 Verster fra Jekatharinenburg, hvor Guldpartiklerne findes i en løs gulagtig Sandsteen. Vi reiste derhen og besaae Gruberne og Vadskerierne og tilbragte Resten af Dagen efter Tilbagekomsten hos en behagelig Familie, den Tydske Forstmester Weidenbach og hans Kone. Den 26de, som var min Fødselsdag, tilbragte vi hos Solomirsky, der oplæste for Erman en yderst naiv og veltruffen Skildring af ham. E. hørte meget taalmodig derpaa, og oplæste til Gjengjæld af et Brev til Faderen i Berlin en Skildring af Solomirskys Personlighed. S. tog med en Pantograph alle vore Profiler til Brug for sit physiognomiske Studium.

Efterat have spiist Middag den følgende Dag hos Politimesteren, lod jeg mig om Aftenen forlede til at gaae i et Russisk Dampbad i

vort Logis. Enhver Russisk Familie har i sit Huus to for den uundværlige Fornødenheder, en Badstue og en Iiskjælder. Dampbadet behagede mig saa særdeles, at jeg yttrede det Ønske, i det Observatorium, man havde i Sinde at opføre i Christiania, at kunne anbringe disse to Russiske Huusfornødenheder. Uagtet disse Dampbade nu forefindes i flere større Byer i Europa, vil jeg dog her give en Skildring af dem. Badehuset er et lidet Træhuus, som sædvanlig ligger afsondret i en Udkant af Gaarden eller i en Have. Det bestaaer af en liden Forstue med en Bænk, hvor man afklæder sig; og det egentlige Badekammer, hvori staaer en stor Steenovn. Ovenpaa en Jernrist i denne ligger en Mængde store Stene, og under samme lægges Brænde, indtil Stenene blive næsten gløbende. I det den Badende træder ind, slaaer en Opvarter, der ligeledes er afklædt, Vand paa de gløbende Stene, hvilket øieblikkeligt forvandles til Damp af kogende Vands Hede, som opfylder hele Badstuen; de hedeste Dampe stige op under det lave Loft. Ved den ene Væg staaer en Forhøining med 4—5 Trappetrin af et Menneskes Længde, hvorpaa den Badende kan lægge sig paa et høiere eller lavere, eftersom han vil udsætte sig for en høiere eller lavere Varmegrad. Finder man Indaandingen af den hede Damp for besværlig, sættes et Kar med koldt Vand foran hans Ansigt, og naar han dermed væder Ansigtet, afkjøles derved de Munden omgivende Vanddampe noget. Opvarteren tager en Visk Hestehaar, som indgnides med Russisk Sæbe, og bestryger dermed den Badendes hele Legeme. Derpaa tager han et Bundt Birkeqviste, hvorpaa det tørre Løv endnu sidder, holder denne høit op i de hedeste Dampe og bestryger eller pidsker dermed den Badendes Legeme, især Ryggen, fra øverst til nederst. Man har herved en Følelse, næsten som om Ildgnister berørte Legemet. Denne Hudirritation, i Forening med de hede Vanddampe, bringer Legemet i en saadan Transspiration, at Vandet strømmer ned ad Legemet. Naar dette har varet nogen Tid, træder den Badende ned paa Gulvet, hvornaa Opvarteren af to Kar, hvoraf det ene indeholder varmt, det andet koldt Vand, gjør i et Bækken en Blanding af omtrent Legemets sædvanlige Varme; øser dette over den Badendes Hoved. Denne Strøm af det lunkne Vand, som løber over hele Legemet, og kjøler paa Legemets øverste Deel,

men varmer paa den mindre hede Nederdeel, frembringer den behageligste Fornemmelse. Denne Overgydning gjentages et Par Gange, hver Gang med lidt koldere Vand. Trægulvet er gjennemboret med Huller, for at skaffe Vandet Afløb. Den indfødte simple Russer løber om Vinteren lige ud fra Badstuen og vælter sig i Sneen, og gaaer derpaa atter ind i Dampen. Efter denne Overgydning tørrer man sig og klæder sig paa i Forstuen, tager en Pels eller en Tullup paa, og gaaer ind i sin Stue. Transspirationen varer endnu et Par Timers Tid, hvorfor man ikke kan gaae ud i den kolde Luft førend flere Timer efter Badet, for ei at paadrage sig farlige Sygdomme. Sædvanlig udføres derfor Badningen om Aftenen, saa at man noget efter kan gaae til Sengs. Paa denne Maade kan man jage al Slags Rheumatisme bort, hvilket jeg ogsaa erfarede, og befandt mig særdeles vel derefter. I Byer udenfor Rusland, hvor saadanne Badehuse sædvanlig ligge i en Udkant af Byen, og hvor den Badende derfor har en lang Vei at tilbagelægge til sit Hjem, kan dette let have farlige Følger.

Søndagen den 28de afhentede Solomirsky Due og Erman til Bal i Sobranië (Klubben); den følgende Dag vare Erman og jeg i Selskab hos en Irlænder Major, en munter Mand med et godt Hoved, som var ansat ved Bergværksfaget, var gift med en Tydsk Dame, og havde været i forskjellige Stillinger i forskjellige Lande. Han talede en Blanding af Engelsk og Tydsk. Jeg fortalte ham, at der i Norge var en Landsmand af ham af samme Navn, og at jeg endog i hans Sons Ansigt fandt nogen Lighed med Sønnerne af hans Navnebroder i Norge. I den Anledning yttrede han, at dette muligen kunde være en ældre Broder af ham. De havde begge taget nogen Deel i en Opstand i Irland, og vare derfor blevne nødt til at tage Flugten.

Den 1ste October toge vi efter Frokosten hos Solomirsky venlig Afskeed med denne elskværdige Mand, da han reiste mod Vest til Moscwa og vi mod Øst til Tobolsk. Paa Tilbagereisen i 1830 saae jeg et Glimt af ham i Theatret i Moscwa. Angaaende Politimesteren Nitschajeff maae jeg endnu berette, at vi paa Tilbagereisen bleve underrettede om, at han imidlertid var bleven affat fra sit Embede

formedelst Udsugelser, hvortil de ulykkelige lavere Embedsmænd ofte forledes formedelst deres utilstrækkelige Lønning. Det er bleven mig fortalt af en ophøiet Person, at han havde gjort Keiser Nikolai opmærksom paa denne Aarsag til den lavere Russiske Embedsstands Fordærvelse, men at Keiseren havde svaret, „at der ikke var tilstrækkelige finantsielle Resourcer til en høiere Lønning til det store Embedspersonale i det uhyre Rige". Dette minder om den Paategning, som Friedrich II af Preussen skrev under et Par Toldembedsmænds Ansøgning om at erholde et lidet Tillæg i deres ringe Løn: „jeg har bundet de Æsler ved Krybben; hvorfor æde de sig ikke mæt?"

I Jekatharinenburg var et Steensliberie, som det interesserede mig at see. Her bleve de skjønneste Kunstsager forarbeidede af simple Russiske Bønder med langt Skjæg og klædte i Faareskindspeltse. I nogle Værksteder bleve store Blokke af Jaspis og af Marmor gjennemskaarne, og deraf forarbeidedes Bordplader, Capitæler til Søiler, store Vaser og forskjellige Bygningsforziringer; i andre slebes Ædelstene, og det var mærkværdigt at see de simple Methoder, hvorledes de forskjelligste Former af Facetter kunne frembringes; atter i et andet Værelse slebes smukke Caméer og Entaglios efter Antikker afbildede i Kobberværker. Jeg lod mig her slibe et Signet af en smuk Bergkrystal, hvor mit Navn blev omgivet med en elliptisk Perlerad, en nøiagtig Copie af et Messingsignet, jeg havde medbragt. I Orenburg fik jeg senere til Foræring en liden Sølvdaase, i hvis Laag var indlagt en Camée, som forestillede et hvidt Minervahoved med Hjelm paa en mørkegrøn Bund, som var slebet i Jekatharinenburg. Jeg formaaede Forstmester Weidenbach til at lade udføre for mig et Halsbaand af store facetterede Amethystkugler, et Fermoir af Guld, i hvis Midte var en stor facetteret Amethyst, forskjellige Par Ørenringe med Pendeloquer af Amethyster, og tre Sølvkors med à jour indfattede hvide Topazer*), hvis Farvespil nærmer sig til Diamantens, hvilke Sager jeg fra Irkutsk sendte min Familie.

---

*) Denne Ædelsteen kaldes af Russerne Täschelovétsch (Tungsteen), fordi den er betydelig tungere end Bjergkrystal.

XI.

Reise til Tobolsk. — Besøg af Kjøbmand Sinil. — Middag hos ham i Tiumén. — Archimandriten. — Landsbyen Juschakova. — Gammeltroende. — Bondedands der. — Ankomst til Tobolsk.

Directeuren for det Amerikanske Handelscompagnie i Petersburg Hr. Prokopieff havde givet os Anbefalingsbreve til forskjellige af Compagniets Commissionærer i Sibirien, hos hvem vi, for ikke at føre med os en betydelig Sum af Russiske Assignationer, kunde efterhaanden hæve mindre Summer, der for Øieblikket vare nødvendige, og desuden ved Breve underrettet disse Herrer om Sagen. Førend vi forlode Jekatharinenburg indfandt sig hos os en Dag en Mand med langt Skjæg og omtrent klædt som en Russisk Bonde, og blev derfor modtaget udenfor Døren. Han meldte, at han var Kjøbmand ved Navn Sosipater Wasiliewitsch Sinil, en af det Russisk-Amerikanske Compagnies Commissionairer, boede i Byen Tiumén midt imellem Jekatharinenburg og Tobolsk, og havde af Prokopieff faaet Melding om vor Ankomst. Han spurgte meget ærbødigen, om han kunde være os til nogen Tjeneste. Vi bade ham blot bestille os et godt Quarteer i Tiumén. Da vi den 3die October seent om Aftenen ankom der, bleve vi af Vagten i Porten anraabte, og berettede, at vi skulde kjøre til Kjøbmand Jwan Provoloff, som boede i et meget elegant Huus, hvor vi strax bleve beværtede med den over hele Rusland i Sibirien almindelige Karavan-The. Sosipater Sinil indfandt sig selv, og undskyldte, at han ei kunde give os Quarteer i sit eget lille indskrænkede Huus, men indbød os til næste Middag. Han kom næste Formiddag med tre Droschker, forspændte med udmærket smukke Heste, for at afhente os og vise os Byens Mærkværdigheder, da det just var den ugentlige Torvedag. Jeg blev tilbage for at udføre de sædvanlige Observationer, men mine to unge Ledsagere toge med ham. Henimod Middag kom han tilbage med dem for at afhente mig. De vare uudtømmelige i at fortælle om alt det Mærkelige, de havde seet, da der paa disse ugentlige Markedsdage strømme flere Tusinde Mennesker sammen fra den fjerneste Omegn, Tatarer, Baschkirer, Kirgiser o. s. v. Uagtet jeg senere kun saae en liden Rest af Tummelen, var det i Sandhed

en yderst broget Vrimmel. Disse fra vore saa stærkt afvigende Ansigter, Dragter og Tungemaal fængsle Opmærksomheden.

Sinils Huus var et lidet usymmetriskt Stokkehuus, i Sammenligning med hvilket de usleste Hytter i Udkanten af min Fødeby have Forrangen. Man steeg op ad en uregelmæssig Hønsetrappe til en Slags aaben Repos eller Forstue, traadte derfra igjennem en liden Dør, hvor man maatte bukke sig, for ei at støde Hovedet mod Overkarmen, ind i Stuerne, som vare smaae, men reenlige, udzirede paa Bondemaneer med slette Kobbere, nogle endnu slettere Chinesiske Malerier paa Papir, og de sædvanlige Helgenbilleder. Konen var klædt som en pyntelig Bondekone, med et Silketørklæde bundet om Hovedet, Bomuldsstrømper og couleurte Torschokske Skoe. Vi kyssede hende paa Haanden, og hun os efter Russisk Skik paa Kinden. En Doctor Medicinæ Iwan Petrowitsch Sokolnikow, som kuns talte Russisk, var Gjæst, altsaa Conversationen besværlig og ubetydelig. Efterat vi havde nydt lidt Kaviar og et Glas Liqueur, indtraadte Archimandriten fra et Kloster i Byen, en høi Mand i en sort Talar med en Slags sort Bispehue, som en høi Hattepul med et Par sorte Vinger paa Siderne, en Guldkjæde om Halsen, hvori hang et stort Guldkors med grønne Stene, og i Haanden en Rosenkrands, bestaaende af røde og blaae Stene, adskilte ved Guldkugler. Efterat have gjort de sædvanlige Korsninger og Bøjninger for Helgenbillederne, gik han strax med megen Gravitet hen mod Lieutenant Due, som han paa Grund af Uniformen og Epauletterne ansaae som Selskabets Hovedperson. I Rusland er det Skik, at kysse en gejstlig Mand paa Haanden; han fremrakte den derfor, men da Due ej iagttog denne Skyldighed, fattede han sig snart, og begyndte derpaa paa Russisk at spørge, om vi vare Udlændinger, hvor vi skulde hen, om Hensigten af vor Rejse, o. s. v. Bordet var besat med stor Rigdom af Sølvtøj, en Mængde fine Retter og alle Slags Vine, fra Rhinskviin til Champagner og Tokayer. Konen sad ej ved Bordet, men gik i den nærmeste Stue, hvortil Døren stod aaben, og besørgede Anretningen. Under Maaltidet lagde Archimandriten efterhaanden Graviteten tilside, især da han, efter at have drukket nogle Glas Viin, var bleven temmelig munter og spøgefuld. Da Conversationen paa Russisk gik tungt, maatte vi

tage Tilflugt til Latin. Dr. Erman, der ellers var en god Latiner, kunde ej faae et Ord frem, da han havde Hovedet fuldt af Russiskt; Archimandriten talede saa slet som muligt; den Russiske Læge lidt bedre, saa at jeg ikke var forlegen over min i 26 Aar forrustede Latin. Conversationen var højst comisk. Munkene og deres Overhoved Archimandriten, kort alle Russiske Geistlige i sort Dragt, maae ei gifte sig. Man siger derfor, ingen Kone bliver saa omhyggeligt pleiet i Rusland, som en Popes Kone; thi naar hun døer, maa han ikke indgaae noget nyt Ægteskab. Over saadanne Materier udlod Archimandriten sig, da han var bleven opvarmet af Vinen, men talede da altid Latin, for at Verten ei skulde forstaae hans verdslige Tale og Tanker. Han spurgte mig, om jeg var gift? Jeg svarede: „Ja vist er jeg saa, og har sex" — — — „sex uxores?" (sex Koner) afbrød han leende, „det er alt formeget". Jeg berigtigede da Sagen, ved at fortsætte og gjentage „sex liberos" (sex Børn); hvorpaa han i al Fortrolighed lagde sig henover til mig og begyndte saaledes: „Melius est uxorem ducere, quam — — æ! æ! — kak? — kak? coelebs vitam degere" (det er bedre at tage en Kone end — æ! — æ! hvordan? hvordan? tilbringe Livet ugift). Ved hvert æ — æ og kak? — kak? kastede han et hjælpsøgende Blik til Lægen, som, naar Nøden var for stor, stak ham med nogen lignende Famlen det søgte Latinske Ord i Munden. Overalt var Samtalen over denne Materie saa naiv og oprigtig, at Erman udbrød paa Tydsk: „nu det vidste jeg vel, at naar Geistligheden kom til, vilde Samtalen blive letfærdig". Archimandriten spiste blot Fisk, Bagværk og Frugter, vi andre havde 5—6 vel tillavede Retter, og ligesaa mange Vine bleve drukne, hvilke sluttede med Champagner og Tokayer. Verten var overmaade godlidende og beskeden, fandt sig særdeles æret ved vor, Archimandritens og Lægens Nærværelse, og ved det Brev, han havde faaet fra Compagniets Directeur Prokopieff, hvilket han fremviste ved Bordet. Han opførte sig som en forstandig og beleven Mand, som man, naar Skjægget var borttaget, vilde antage i ethvert Selskab. Ved Afskeden iagttoge vi den samme Skik, som Verten og Vertinden, i det vi Alle kyssede Archimandriten paa Haanden, hvilken jeg maa tilstaae var baade reen og fiin. Han indbød os til næste Dag at besøge Messen i hans Kloster

og derpaa at spise til Middag hos ham. Men vi havde stillet vor Nysgjerrighed og ilede afsted næste Formiddag. Verten og Lægen fulgte os til vort Logis og drak The med os om Eftermiddagen.

I Landsbyen Juschakova, hvor vi ankom Søndagen den 5te October, besøgte vi et Bondehuus, hvor Bønder og Piger vare forsamlede til Dands, hvilket vi havde Lyst til at see. Men efterat vi havde siddet lidt, bleve vi udviiste af Husets Eier, som saae, at Due havde en Tobakspibe i Haanden, skjønt den ikke var tændt. I Sibirien gives der adskillige Secterere (Raskolniki), hvoraf et Slags kaldes Stari-veri (Gammeltroende), som iblandt andre Underligheder have den, at ansee Tobaksrøgen som en Djævelsk Beskjæftigelse. En af de andre tilstedeværende Bønder raabte: „kom Piger hjem til mig, der skulle vi dandse uhindret". En Sibirisk Bondestue er et firkantet Rum, hvori der langs de to Vægge i noget mindre end en Mands Høide er fastgjort en bred Brix, hvorpaa den talrige Familie ligger om Natten, og selv om Dagen krybe enkelte af Medlemmerne derop, for at give de øvrige mere Plads paa Gulvet. Indgangsdøren er under den ene Brix, saa at den Indtrædende maa gaae bøiet, indtil han kommer frem under Brixen til det lille firkantede Rum paa Gulvet, hvor han kan staae opret, og dette Rum er høist 3 Alen i Firkant. Paa dette lille Rum skulde Dandsen foregaae. Under Brixen sad Pigerne, paa Skjødet af hinanden, paa lange Bænke langs Væggen, og der stod vel 20 Mænd og Qvinder som Tilskuere. Talglys blev klinede fast paa Kanterne af Brixene; vi lode hente 4 Schtoof*) Brændeviin, som bleve udskjænkede først til Mandfolkene, siden til Pigerne. Hver Pige trykkede først med Bagen af Haanden det tilbudne Glas to Gange tilbage; ved tredie Tilbud stak hun det trøstigen ud. Dandsen bestod i, at alle Pigerne med et Par Mandfolk stillede sig i en Kreds og holdt hinanden i Hænderne, og gik rundt i den firkantede Plads paa Gulvet udenfor Brixene, hvortil de sang en Bondesang, for det meste unisoni, dog i forskjellige Octaver; undertiden istemmede Nogle en anden Tone, der skulde være secondo. Ved

*) En Schtoof er noget mere end en halv Pot.

den ene Strophe gik Kredsen til venstre, ved den næste til høire*); et Par af Mandfolkene i Kredsen stampede dertil paa visse Steder af Sangen dygtigt med Fødderne, for derved at gjøre Dands og Sang mere livlig. De tilbøde os at lege med (igrajet betyder baade at lege og at spille, musicere), men vi takkede. Endelig fik vi fat paa et Par Karle, hver med sin Balalaika, et Instrument med 4 Metalstrænge (som ligner vore Bønders „Langeleek"), hvilke spillede og sang til Dandsen, hvorved den blev mere munter. Derefter begyndte den egentlige Dands, som formedelst den indskrænkede frie Plads kun udførtes af eet Par ad Gangen. De skiftede jevnlig Plads, som en Slags dos-à-dos; Pigen gjorde nogle Bevægelser med sit Lommetørklæde, i hvis modsatte Ender hun holdt med begge Hænder, og bevægede sig stille henad Gulvet; men Karlen satte Fødderne snart udtilbeens snart indtilbeens og stampede det bedste han formaaede. Det var vel en mindre fuldkommen Udførelse af den smukke Nationaldands Due havde beundret i Kuschwa.

Næste Dag satte vi over Floden Tobol i Selskab med to af vore Dandserinder, og saae endelig den 7de October Tobolsks 18 Kirker, hvis mange Taarne, grønne Spire eller gyldne Kupler toge sig godt ud; satte derpaa over Floden Irtisch, der tæt ved Staden falder i Tobol; meldte os hos Politimesteren, som strax anviste os Quarteer og indbød os til næste Middag.

XII.

Ophold i Tobolsk. — Breve fra Hjemmet. — Generalgouverneuren Willielminoff. — General Brühls Soireer. — Generalpostdirecteuren Müller. — De forviste Adelsmænd Alabieff og Schatiloff. — Festligheder i Anledning af Enkekeiserinde Maria Feodorownas Fødselsdag. — Besøg hos Archierei. — Gjestfrihed i Dr. Fiandts og Oberste Hirschs Familier. — Vor Sproglærer Menger. — Blandede Ægteskaber ulykkelige. — Erman reiser til Obdorsk med Gustav. — En Soiree for vore Venner. — Prøve til en Concert, som blev afbrudt ved Efterretning om Enkekeiserindens Død.

Vinteren havde allerede begyndt at indfinde sig med Snee og man

*) Omtrent som i vor Børneleeg, hvorved synges: „skjære, skjære Havre, hvem skal Havren binde?" o. s. v.

raadede os til at forblive her, indtil et ordentligt Slædeføre fandt Sted, saasom Vejene nu vare tunge, formedelst optøet Snee, og vi her bedre kunde faa anbragt Slæder under vore Vogne end i en Landsby; og naar vi i denne Anledning skulde blive liggende længere fast under saadanne Tilberedelser, var det dog behageligere, at opholde sig i det vestlige Sibiriens Hovedstad, end i en ussel Landsby. Imidlertid blev under disse Forventninger vort Ophold her meget længere end vi havde forestillet os.

Fra vort Ophold i Petersburg havde ingen af os erholdt Breve fra Hjemmet. I forskjellige Byer, hvor vi ankom, gik Due paa Posthuset i den Forventning, at finde et længselfuldt forventet Brev, men var hver Gang kommet ganske nedslagen og tomhændet tilbage. Til vor Banquier i Petersburg, Baron Stieglitz, havde jeg opgivet det Tidspunkt, naar jeg forventede at ankomme til de større Byer, og han havde lovet, at sende dem derhen med Paategning „poste restante". Due gik ogsaa, strax vi vare stegne af Vognene, paa Posthuset, og da vi saae ham komme med usædvanlige hurtige Skridt tilbage henad Gaden, raabte Erman: „der kommer Lieutenanten med Breve, hans Fod er saa bevinget". Dette var ogsaa Tilfældet; han overleverede mig to Couverter, adresserede til mig, og stod i ængstelig Forventning, om de ikke skulde indeholde noget til ham selv. Dette var da ogsaa Tilfældet; hver Couvert indeholdt et Brev til mig fra min Kone og et til Due fra hans Forlovede. Det ene til mig var fra 1ste Juli, det andet dateret omtrent en Uge senere; begge havde ligget paa Posthuset i Tobolsk over en Maaned; og vare altsaa over tre Maaneder gamle. Glæden over, at den lange Uvished om de Kjæres Tilstand blev tilfredsstillet, var stor. Erman erholdt intet. To tidligere Breve erholdt jeg først i de sidste Dage af November; de vare fra Petersburg bleven sendte tilbage til Christiania, og derfra atter sendte til Petersburg, for om muligt at naae os.

I det os af Politimesteren anviste Quarteer hos en Enke Orn, nær Kirken Roschdeschtva, erholdt vi to Værelser, hvoraf vi overlode Erman det ene, og Due og jeg forbeholdt os det andet; men der var intet Rum til vore Betjente, som om Dagen maatte sidde i en liden Gang eller Forstue udenfor vore Stuer, og om Natten ligge i Vog-

nene paa Gaarden. Nielsen krøb ind i vor Transportvogn med en Løgte, lukkede Laaget over sig og tilberedede sig der et Leie; Gustav laae i Ermans aabne Britschke.

Næste Morgen gjorde vi vor Opvartning hos Generalgouverneuren, General Wilielminoff, en artig gammel Pebersvend, som havde været tjenstgjørende General i Tiflis i Georgien. Han var en Mand af megen Læsning, som foruden Russisk talte Fransk. Han indbød os en Gang for alle til naar vi vilde, at spise hos ham. Derfra gjorde vi nogle andre Visiter, iblandt andre til en gammel Statsraad Collet, til hvem vi havde Brev fra den forrige Generalgouverneur over hele Sibirien, Ministeren Speranski i Petersburg; endelig toge vi Middag hos Politimesteren. Om Aftenen kom Droschker fra General Brühl, en Hannoveraner, Chef for det Sibiriske Artillerie, som havde deeltaget i Krigen med Perserne og i denne mistet sin Søn, med Indbydelse til at bivaane et Assemblé, som hver Onsdag holdtes hos ham. Der dandsedes; Generalen og hans Datter talede saavel Fransk som Tydsk.

Næste Middag den 9de spiste vi til Middag hos Generalgouverneuren og tilbragte Aftenen hos General-Postdirecteuren Müller, som, omendskjønt af Tydsk Familie, kun med nogen Besværlighed udtrykte sig paa Tydsk, og ikke bedre paa Fransk; hans vakkre venlige Frue var Russisk, men talede godt Fransk. Næste Middag tilbragte vi hos en Dr. Medicinæ Statsraad Albert, en Hannoveraner, til hvem Erman havde Anbefalingsbrev. Han var en behagelig Mand med godt Hoved; hans Frue, som var stokrussisk, fik vi aldrig at see. Saaledes havde vi, i de tre første Dage af vort Ophold her, været i tre Middagsselskaber og paa et Bal, og det i fire forskjellige Familier. Dette begyndte at blive os for trættende, og vi bleve den følgende Dag hjemme og lode vor Vertinde lave Mad til os. Albert lod i et Par Dage en Droschke med Hest og Kudsk holde i Gaarden til vor Disposition.

Søndagen den 12te deeltoge vi atter i en stor Middag hos Generalpostdirecteuren, hvor vi blandt Andre traf to Forviste *): forhen-

*) Med et formildende Udtryk kaldes saadanne Personer her „Neschtschastlivui" d. e. Ulykkelige.

værende Oberstlieutenant Alabieff og hans Svoger Kammerjunker Schatiloff. Disse to Adelsmænd havde i et Drikke- og Spillelag i Moscwa i neppe ganske ærligt Spil, fravundet en med en offentlig Kasse gjennemreisende Oppebørselsbetjent 20,000 Rubler, og da denne havde yttret Tvivl om at Spillet var ærligt, havde Alabieff i Raserie slaaet ham i Hovedet med en fuld Maderaviinsflaske, derpaa kastet den saarede Mand i Slæden, og befalet i den strængeste Vinterkulde at kjøre ham til sit Bestemmelsessted, hvorved den mishandlede Mand døde paa Veien. Sagen skulde undersøges; men da begge havde store Besiddelser, havde de ved Bestikkelser af Vidner og Dommere faaet givet Sagen et saa tvivlsomt Udseende, at den stod uafgjort i flere Aar, og at de nær vare blevne frikjendte. Men Keiser Alexander ahnede, at Sandheden blev skjult, og forlangte en ny og stræng Undersøgelse. Efterat denne var tilendebragt, bleve de forviste til Tobolsk, mistede deres Rang og Adelskab, bleve paalagte tre Gange dagligt i Hovedkirken at gjøre offentlig Bod, d. e. et vist Antal Gange at knæle for Alteret, gjøre de sædvanlige Kors med tre Fingre for Panden og Brystet, kysse Gulvet, berøre det med Panden og fremsige endeel Bønner. Alabieff kunde ei overvinde sin stolte Ryg til disse Bøininger, og der kom, imedens vi opholdt os i Tobolsk, Befaling fra Synoden i Moscwa, at han skulde indsættes i et Kloster, for at Munkene kunde have Tilsyn med hans Bodsøvelser; men heller ikke hertil var han at formaae. De Familier, som havde tilstedet ham Adgang til deres Huse, fik af Generalgouverneuren en alvorlig Irettesættelse. Ved at tale om denne Sag sagde Schatiloff til mig: „jeg kan ikke begribe, hvorfor min Svoger ikke vil bekvemme sig til disse Bøininger; det er en sund Motion, som vilde være ham som en stærk Mand særdeles gavnlig". Han var en udmærket Musiker, spillede Fortepiano og sang ualmindelig skjønt, talede Fransk som sit Modersmaal, componerede Musikstykker, og skjænkede mig en smuk Russisk Vuggesang af egen Composition *). Han var en anseelig kraftig Mand, men havde

*) Hvis Omkvæd er: „Baju, bajuschki, baju", hvilket skildrer Vuggegængernes Lyd. Dette viser, at den gamle Sentents: „didicisse fideliter artes, emollit mores nec sinit esse feros", ikke altid holder Stik.

et Par Dine som en Rovercapitain, hvilket især viste sig, da han engang fortalte Due om et Klammeri, han havde havt, ved hvilken Leilighed han rakte den høire Arm med knyttet Næve i Veiret, og med et frygteligt Udtrykt i Ansigtet udbrød: „De veed ikke, min Herre, hvor stærk en Russer er!" Schatiloff besøgte os flere Gange, og talede flydende Tydsk, Fransk og Engelsk. En Søster af Alabieff var kommen til Tobolsk for at blive hos Broderen og Svogeren.

Den 13de bleve vi ved en Quartals-Officier (Opsynsmand ved et Stads-Quartal) indbudne til Sobranië (Klub), hvor der var Bal; den 14de til Middag hos Brühl en famille; den 15de Musikprøve med stor Frokost hos Alabieff og Schatiloff; om Aftenen gik Due, da det var Onsdag, paa Assemblée og Bal hos Brühl, Erman og jeg holdt os hjemme. Jeg har anført alt dette blot for at vise, hvor selskabeligt man lever i Tobolsk. Havde vi havt Lyst, Tid og Kræfter dertil, kunde vi under vort Ophold her hver Dag været i Selskab.

Søndagen den 26de October var Enkekeiserinden Maria Feodorownas Fødselsdag. I denne Anledning var hele Tobolsk i Bevægelse; Droschker, Kalescher med Herrer i Uniform og med trekantede Hatte rullede igjennem Gaderne; alle stimlede til Generalgouverneuren, hvor ogsaa vi indfandt os Kl. 9 om Formiddagen, for at gratulere. Derpaa toge vi til Domkirken (Soborr), hvor Archierei (Erkebispen) Ambrosius forrettede Tjenesten med en umaadelig Pomp af guldbrokaderede Præster, Lys og Røgelsekar. Der holdtes ingen Tale, thi hele Tjenesten bestaaer i Ceremonier. Ved et vist Sted i disse maatte vi med den hele øvrige Forsamling, knæle paa Gulvet. Efter Ceremoniellet gik Generalgouverneuren med alle Embedsmænd, til hvilke vi sluttede os, til Archierei's Bopæl, en stor, tæt ved Kirken liggende, Steenbygning, for at tage Frokost. Vi vexlede et Par Ord Latin med ham. Derpaa var en stor Middag hos Generalgouverneuren. Ved et stort Hesteskobord fik Due og jeg samt Statsraad Collet Plads inde i Hesteskoen lige overfor Generalgouverneuren og Archhierei, som sad paa Generalgouverneurens høire Side tilligemed tre af de høieste Geistlige. Archhierei bestræbede sig for at conversere mig, deels paa Latin, deels paa Fransk; men Samtalen gik maadeligt, deels fordi vor Færdighed i begge Sprog var indskrænket, deels formedelst Tafel-

musikken, som gjorde det vanskeligt at høre. Ved Keiserindens Skaal gaves en stærk Kanonsalut. Om Aftenen var Bal i Klubben.

Da dette overdaadige Liv bekom mig ilde, holdt jeg mig i flere Dage inde, og lod mine to unge Ledsagere melde mig syg ved en Middag hos Brühl og en følgende hos Generalgouverneuren, samt til et Assemblé hos Brühl. Dog ledsagede jeg dem, opfordret af en gammel 80aarig Oberst von Krämer, som sagde, at Archhierei gjerne ønskede at høre noget om vor Reises Hensigt og at see vore Apparater, den 31te om Eftermiddagen til dennes Residents, hvor vi beværtedes med The. Jeg foreviste ham vore magnetiske Instrumenter og Chronometre og vilde forklare ham noget om Jordens magnetiske Polaritet. Men dette lod ikke til synderligt at interessere ham, hvorpaa han slog ind i Politiken, hvori jeg var mindre bevandret. Han var en livlig forstandig Mand paa noget over 40 Aar, og uagtet Samtalen gik besværligt paa Fransk og Latin, saa var dette Besøg mig dog ret interessant. Men det maa være et traurigt Liv, at leve saaledes alene som Munk i et saa stort tomt Huus, saa godt som udenfor alt menneskeligt Selskab.

Erman havde medbragt en Pakke med torrede Frugter fra en Kone i Dorpat til hendes Datter, der var gift med en Tydsk Dr. Medicinæ Fiandt i Tobolsk. Hun havde længe ventet med Længsel paa sine torrede Æbler fra Hjemmet, og det første Rygtet om vor Ankomst havde udbredt sig, kom Fiandt allerede den første Aften kort efter vor Ankomst til os, for at afhente dem tilligemed et Brev. Næste Dag besøgte vi dem, og fandt en liden bruunøiet, fiintbygget Dame paa 18 eller 19 Aar. Hun var livlig, spøgefuld og lattermild, og hendes Lyst til Selskabelighed var, ved det for en Fremmed her herskende Savn af Omgang med eensartede Mennesker, ved et heelt Aars Ophold her end mere bleven forhøiet. De havde en smuk liden et halvt Aar gammel Datter. Manden var en ung Berliner paa 27 til 28 Aar med et Par venlige Øine. Da han og Erman vare Landsmænd, men dog ikke havde gjort Bekjendtskab i Berlin, søgte de længe efter nogen fælles Bekjendt af dem begge i Berlin eller Potsdam; det eneste Tilknytningspunkt var endelig en udmærket stor Hund, som begge havde bemærket altid at staae i Porten til et vist Huus i Potsdam.

Denne og andre fælles Erindringer og Landsmandskabet drog dem sammen, saa at vi begyndte undertiden at besøge dem. Fiandt yttrede en Gang, at vi dog skulde gjøre Bekjendtskab med en Oberstlieutenant Hirsch af Ingenieurcorpset og hans Frue, som vare godlidende Folk og deres eneste Omgangsvenner. Hirsch havde vi seet i et Selskab hos Statsraad Albert, og Fruen paa et Bal, og han havde en Gang havt Leilighed til at vise mig en Tjeneste. Senere kom han selv en Dag og indbød os til sig. Saaledes bleve vi ved dette Bekjendtskab inddragne i den Hirschske Familie, da disse to Familier havde sluttet sig saa nøie til hinanden, at den ene ingen Fornøielse kunde nyde, uden at den anden maatte deeltage.

Hirsch var født i Mæhren af catholske Forældre; men da han kom til Petersburg og blev indsat i Cadetcorpset, og man hørte, at han talte Tydsk, lod man ham opdrage i den protestantiske Religion, og i denne forblev han fremdeles. I Rusland betegne Ordene Russisk og Tydsk i daglig Tale ikke den politiske, men Religionsforskjellen. Russisk kaldes den, som bekjender sig til den Græske Kirke, Tydsk den, som hører til en anden Kirke, sædvanlig den protestantiske, saasom de fleste Fremmede her ere Tydskere og Protestanter, og de simplere Russere ei saa nøie bryde sig om, hvorledes det hænger sammen med deres Religionsmeninger, naar de ei høre til deres egen Kirke. Det træffer saaledes ofte her, at en saakaldet Tydsker neppe forstaaer et Ord Tydsk. Er han født i Rusland af Tydske Forældre, forbliver han Protestant, d. e. kaldes Tydsker, om han end ei kan tale Tydsk. Er derimod en af Forældrene Russisk, d. e. hører til den Græske Kirke, saa blive Børnene opdragne i den Græske Kirke og kaldes Russer, om hans Sprog end er Tydsk. Vi regnedes ogsaa blandt Tydskerne. Fru Hirsch var født i Libau.

Dette Par, som forenede den største Godmodighed og Tjenstfærdighed med den samme Trang til Omgang med eensartede Mennesker som Fiandts, begyndte at lokke os til sig hyppigere og hyppigere, og kunde omsider ikke undvære os, saa at de i det mindste ønskede at see os en Gang om Dagen, og vare gjerrige paa hvert Øieblik, de kunde beholde os. Kom vi en Dag ikke derhen, saa kom Hirsch til os, røgede sin Pibe og fortalte, at hans Frue sagde: det er saa længe siden

vi saae „de Brogede" *) eller „Tydskerne", eller som vi omsider kaldtes „den Norske Colonie". Hver Gang vi vare der, indbød hun i Begyndelsen sin Veninde Fiandt, for at hun ogsaa kunde nyde godt af vort Selskab.

Den 5te November flyttede vi ind i et nyt Logis, som vi leiede hos en Jøde Mendel, hvor vi fik 5 Værelser, eet til Betjenterne og eet til hver af os andre, og desuden en stor Billardstue, hvor vi kunde opstille vore Instrumenter og begynde en Række af Observationer. Da vi hos vor Vert ikke kunde erholde Middagsmad, bleve vi nødte til selv at holde Huusholdning, hvorved Gustav viste sit Talent som Kok, og Due, der som Sømand forstod noget af Kunsten, var Raadgiver og undertiden Medhjælper. De tre første Dage førend vi kom nogenledes i Orden, maatte vi spise hos Hirsch. Fru H. havde lovet at laane os et Par Kasseroller; men hun forhalede Opfyldelsen af sit Løfte, fordi, sagde hun, vi da vilde blive borte. Jeg sendte hende derfor en Billet, hvori jeg havde indlagt en Slags Laas, skaaret af en Visitbillet, og hvori jeg sagde, at hvis hun kunde løse den, uden at rive den i Stykker, skulde hun blive fritaget for at holde sit Løfte; i modsat Fald udbad jeg mig Kasserollerne. Hun arbeidede en heel Dag derpaa og triumferede omsider. Endelig fik vi dog disse; men hun sagde til H. „lad dem kun hungre et Par Dage, saa komme de nok tilbage".

Levnetsmidler vare her overordentlig billige; et Skaalpund Oxekjød kostede 3, i dyre Tider 5 Kopeker. En Rubel Assignation var den Gang omtrent 24 Skilling Norsk eller 1 Franc. Da Rubelen deles i 100 Kopeker, bliver en Kopek omtrent ¼ Skilling Norsk eller en Centime, og altsaa fem Kopeker omtrent 1¼ Skilling Norsk. Alle øvrige Spisevarers Priis vare i Forhold dertil, f. Ex. et Pud Meel eller 40 Skaalpund 50 Kopeker (12 Skilling). Derfor holder enhver

*) Dette Navn fik vi, fordi vi gik paa Gaden i rudede Kapper af Skotsk Tøi, hvorover Publicum, især Qvinderne paa Gaderne standsede og saae efter os saalænge de kunde, loe og kaldte os „de Fremmede med de brogede Kapper". Gustav fortalte os, at en Qvinde, i det hun gik os forbi, udbrød: „Nu vil Verden snart forgaae, naar Mandfolk begynder at gaae i Qvindeklæder".

Familie, selv de mindre formuende, en Mængde Tjenestefolk, hvoriblandt en mandlig Kok, og i det mindste et Par Heste; thi Heste og Foder ere ligeledes i ringe Priis; Foder til 2 Heste f. Ex. aarlig 50 Rubler Assignationer eller 12½ Specie. Hvad man her savner, er Øl; thi dette saavel som Brændeviinsbrænding, er et Regale, som bortforpagtes for en betydelig Afgift til nogle faa rige Mænd, der ere adspredte over det hele Rige. Det var derfor ikke at erholde, og i Familierne forstod man ei at brygge det. Kvass er en tynd syrlig Drik, som tillaves ved i en Fjerding at slaae Vand paa Meel og Brødstykker, der falde af ved Bordet, sætte denne nær Ovnen og lade Fluidet gjære ved jevnlig at omrøre det med en Stok, hvorpaa det klare Fluidum afhældes. Det lædsker i Varmen, men en Mave, som ikke er vant til denne Syre, finder sig let uleiliget deraf. Hos en Kjøbmand opdagede vi Engelsk Porter, hvoraf vi et Par Gange kjøbte en Flaske; men den kostede 5 Rubler eller 1¼ Specie. Vandet var leret og ubehageligt at drikke, og den Viin, man kunde kjøbe hos Kjøbmændene, var ligesaa dyr, som slet, sandsynligviis forfalsket.

Ifølge denne ringe Priis paa Levnetsmidler generer det ikke en Familie, om der uventet kommer tre fire Mennesker til Middagen. Hos Hirsch spiste to af de saakaldte Ulykkelige. Den ene var en Adelsmand, hvis Forseelse var, at han ved Udgangen af en Kirke i Petersburg havde givet en Dame (en Maitresse hos en Minister) et Orefigen. Da han kom til Sibirien, lod han sit Skjæg vore og klædte sig som en Muschik (Russisk Kjøbmand af ringeste Classe). Han tjente som Skriver hos Hirsch. Den anden var en forhenværende Regimentsquarteermester Menges fra Pultava. Han havde af Regimentskassen laant Penge til nogle gode Venner, som havde bedraget ham. Istedetfor at forvises havde han ansøgt om at blive ansat ved et Regiment som simpel Soldat, i det Haab, ved Kjækhed at svinge sig op igjen til sin forrige Rang, men fik et yderst krænkende Svar, hvilket bragte ham nær til Gravens Rand. Han havde, imedens vi vare der, faaet Haab om Benaadning næste Aar, men da Kummer havde ødelagt hans Helbred, og især hans Bryst var angrebet, saa vilde han vel ikke have anden Fordeel deraf, end at døe paa sit Fødested blandt sine Egne. Da han var en dannet og behagelig Mand, som forstod Tydsk og

Fransk, saa engagerede jeg ham til vor Sprogmester i det Russiske Sprog. Han kom til os hver Formiddag. Vi læste et Par Capitler af Scotlands ældste Historie (f. Ex. Makbeths Liv) af Walter Scott, skrevet for hans Dattersøn og oversat paa Russisk, et Par Capitler af Ivanhoe m. m. hvorpaa jeg flittigen arbeidede fra Morgen til Aften ved Hjælp af en Ordbog. Uagtet jeg herved havde bragt det saavidt, at jeg kunde læse en Avisartikel og flere Perioder i en let historisk Stiil uden Hjælp af Ordbogen, saa kunde jeg dog neppe sige nogle faa Ord til en simpel Karl, saa afvigende er dette Sprog i Perioder, Bøininger af Substantiver og Verber fra andre Europæiske Sprog, saa mangfoldigt i Udtrykkenes og Begrebernes Nuancer, hvilke en Digter med Held kan benytte. Imidlertid er det i en Indfødts Mund, som har et smukt Organ, et velklingende Sprog. Ved vor Afreise sendte jeg ham i et Brev, hvori jeg venlig takkede ham for hans Underviisning, en Assignation paa 100 Rubler, og fik en Taksigelsesskrivelse fra ham, hvori han med særdeles Rørelse yttrede, at han ei havde ventet sig nogen Pengegodtgjørelse, at han havde anseet sig som betalt ved vor Omgang, at han ansaae det snarere som en ædelmodig Understøttelse i hans trængende Forfatning, end som en Godtgjørelse for Underviisningen. Hirsch fortalte, at M. havde takket ham, fordi han havde givet mig Anviisning paa ham, og tilføiede: „det har vist kostet M. Taarer at modtage Pengene". Da Menges var fra Pultava, fortalte han, at der sammesteds var opreist et Monument til Minde om Russernes Seier over Carl den 12te, og at den simple Mand der i Omegnen var saa stolt af dette Seierstegn, at naar man spurgte en Bonde fra denne Egn, hvorfra han var, svarede han med Tilfredshed: „is pod Monimento" (fra Egnen med Monumentet).

Fru Hirsch havde for Skik at anrette Aftensmaaltidet først Kl. 10½ eller 11, hvilket bekom mig ilde, deels formedelst de varme Retter, deels fordi man derved kom saa sildigt til Ro. Jeg havde ofte beklaget mig derover; og hun tilstod en Gang ved saadan Yttring, at „hun gjorde det med Fliid; thi ellers var der intet Forslag i Tiden, og vi løb ellers saa snart bort". Da jeg gik hende stærkt paa Klingen med Fornuftgrunde, at disse sildige Aftensmaaltider vare skadelige for Sundheden og forstyrrede min Nattero, svarede hun: „man er og-

saa alt for god i denne Verden!" Jeg tog hende i Haanden og sagde: „ja min gode Frue, Godhed er den Egenskab, som slettest betales i Verden". En anden Aften havde jeg hos Dr. Fiandt beklaget mig for Fruen over denne Skik i Hirsches Huus, og Fru F. havde strax rapporteret dette for sin Veninde. Fru H. indbød os næste Middag, og lovede, paa det Vilkaar at jeg vilde komme, at tilgive mig alle de Bebreidelser, jeg Aftenen tilforn havde fremført mod hende. Men da jeg samme Dag var stærkt beskæftiget med en nødvendig Beretning til vor Regjering angaaende vor Reise, og desuden de overflødige Middagsanretninger besværede mig, bad jeg Due, der som yngre Mand bedre kunde gjøre Fyldest ved Bordet og ved Damernes Underholdning, at gaae derhen alene og undskylde mig. Han kom tilbage om Aftenen med den Beretning, at Fru H. nu var tilgavns vred paa mig.

Til Fiandts kom vi sjeldnere, da han den hele Dag var ude paa sin Praxis som Læge, og blot kom hjem til Spisetid Kl. 4 og til Sengetid om Aftenen Kl. 10, saa den lille unge Kone den hele Dag sad alene og længtes efter menneskeligt Selskab. Det var comi-tragisk at høre hende beskrive, i hvilke Forlegenheder hun i Begyndelsen af Opholdet i Tobolsk daglig kom med sin Russiske Tjenestepige, naar hun skulde sende denne i Byen for at kjøbe noget til Maaltidet. Hun græd, slog op i den Russisk-Tydske Ordbog, skrev Ordene op, foreslavede Pigen flere Gange sin Formular og fik sædvanlig til Svar: „ja ne ponimaju, Barina" (jeg forstaaer ikke, Frue!). Naar Pigen efter hyppige Gjentagelser endelig erklærede, at hun forstod hvad Fruen meente, og gik i Byen, kom hun sædvanlig tilbage med noget ganske Andet, hvorpaa den forrige Elendighed begyndte paa nyt. Da Fiandt foruden sin private Praxis ogsaa var ansat som Læge ved det Hospital, hvor de Syge blandt den store Hob Forviste, der hver Fredag under Eskorte ankom til Tobolsk, for at gaae videre mod Øst, indlagdes under Pleie, spurgte jeg ham, hvorledes han bar sig ad, naar der, som ofte var Tilfældet, blandt disse fandtes Baschkirer og andre Racer, som ikke forstod Russisk, og som han følgelig ikke kunde adspørge om deres Onde. Hertil svarede han: „jeg maae curere dem som man curerer en Hest, hvilken man heller ikke kan adspørge om dens Lidelsers Beskaffenhed; man gjetter og forsøger". Disse to Fa-

milier vare de, som vi meest omgikkes formedelst Sproget og Overeensstemmelse i Charakteren.

Enkelte Gange kom vi til General-Postdirecteuren Müller, der som ovenfor er meldt var Tydsk, det vil sige Protestant, uagtet han talte maadeligt Tydsk og lidt bedre Fransk. Havde Titel af Excellents, var en prætensionsfuld og forfængelig Mand paa 50 Aar og var gift med en Russisk vakker Kone med brune venlige Oine, som talte godt Fransk, men ikke forstod et Ord Tydsk. Efter hele Tobolsks eensstemmige Vidnesbyrd var hun en Engel i Taalmodighed og Fromhed. Men hun var, som mange Russiske Damer, overmaade streng i sine Religionsovelser, hvilket her grændsede til Bigotterie. Manden var plump nok til at raillere hendes Andagtsovelser, og tillod sig undertiden derved Udraabet: „dummes Zeug!" hvilket naturligviis smertede hende. Maaskee kan en saadan Scene have foranlediget, at hun under vort Ophold der aborterede. Efter en Barselseng indfinder i Rusland endnu samme Dag en Pope sig ved Barselqvindens Seng, og holder en Bøn, hvori han takker Gud, fordi han har reddet Moderen af sin Nød, og velsigner og kysser derpaa Barn og Moder. Er det derimod en Abort, saa forekommer i Bønnen et Sted, hvori Gud bedes at tilgive Moderen sin Synd, at hun har dræbt sit Foster. Dette barbariske Udtryk til den stakkels lidende Moder, der har udstaaet saa megen legemlig og aandelig Smerte, gik hende uendelig nær. En saa haard Behandling kan alene en Russisk Jernhelbred udholde. Imidlertid var hun efter en Uges Forløb temmelig restitueret. Saadanne blandede Ægteskaber ere ofte ulykkelige, især naar den ene Ægtefælle er af en raa Natur.

En Uges Tid efter vor Ankomst til Tobolsk havde Erman besluttet at forlade os, for paa Floden Irtisch, som falder i Ob, og fremdeles paa denne Flod at reise mod Nord til Flekken Berezow, omtrent i Breden 63°, og om muligt videre til Obdorsk ved den 67de Bredegrad. Men da han fik Efterretning om, at Floden Ob allerede var belagt med svag Iis, maatte han opsætte Reisen til denne blev stærk nok til at kunne befares med Slæde. Den 28de October indfandt Vinteren sig alvorlig med Snee og Slædeføre og 19½ Grads Kulde efter det Reaumurske Thermometer. Vi begyndte derfor at gjøre Til-

beredelser til vor Afreise. Hirsch besørgede vore Vogne satte paa Slæder; i det Hjulene bleve aftagne og lagte horizontalt paa Slæderne. Vi lode os sye dobbelte Reensdyrspelse, og af samme Skind store Støvler og Huer, som bedækkede hele Hovedet og Halsen, saa at kun Øinene og Munden vare frie. Men Veiret var endnu ustadigt og Føret usikkert, saa at man raadede os, at opsætte Afreisen endnu i nogen Tid, til Veien var bleven mere banet.

Først den 21de November afreiste Erman, og fik af Generalgouverneuren en Kosak til Opvartning og et Fripas for en Hest til dennes Slæde; selv kjørte han i en saakaldet „Narta", en Kamtschatkisk Hundeslæde, som dog her blev draget af to Heste. Denne bestod af en omtrent 7 til 8 Fod lang, 4 Fod høi og lidt over 2 Fod bred Kasse af Bræder, overtrukket udvendig og indvendig med grovt Fildt. Paa Midten af den ene Side var en liden Dør, hvorigjennem den Reisende kunde krybe ind; længere hen mod den bagerste Deel var paa hver Side et lidet Vindue af Marienglas. Fortil var den forenet med en liden lavere Kasse, der tjente som Kudskesæde, og hvori Proviant og nogle Instrumenter bleve forvarede. Den hele Maskine stod paa en simpel Slæde. Den Reisende ligger i Narten paa Reensdyrskind og er beklædt med Peltse og lange Sokker (Støvler), som bedække Fødder og Laar, ligeledes af samme Skind. Den Ostiakkiske Reenspelts (Parka) er dannet som en Skjorte, og ender sig oventil i en Pose, der bedækker Hovedet. Den har ingen anden Aabning, end nedentil og en liden Aabning i den Pose, som bedækker Hovedet, saavidt at Øinene og Munden ere frie. Den maa derfor trækkes over Hovedet som en Skjorte. Iklædt denne og de lodne Sokker har Mennesket en Lighed med en Bjørn, der har reist sig paa Bagbenene; og for at gjøre denne Lighed endnu fuldkomnere, er der paa Siderne af Hovedbedækningen fastsyet to Ørelapper af sort loddent Skind. Da Ostiakkerne betragte Bjørnen som et helligt Dyr, have de ikke taget i Betænkning, at iføre sig dens Skikkelse. Er Kulden særdeles stærk, trækker man udenpaa denne Dragt endnu en anden Parka og nok et Par Reensdyrskinds Støvler paa Benene, og med denne Beklædning skal man kunne trodse en Kulde af 40° R. Erman anmodede mig om, at maatte medtage en af vore Betjente; da jeg ikke kunde und-

være Tolken Gustav, foreslog jeg Nielsen; men Erman indvendte, at da Nielsen hverken forstod Tydsk eller Russisk, kunde han ikke bruge ham. Jeg maatte altsaa overlade ham Gustav, skjønt denne yttrede ligesaa megen Ulyst til denne besværlige Reise saa høit mod Nord midt i den haarde Vinter, som Nielsen. Jeg formanede imidlertid Erman alvorligt at sørge for, at Gustav paa denne Expedition ei leed for ondt, eller kom til Skade paa Helbreden.

Da vi saaledes havde mistet vor Tolk, maatte jeg engagere en ny Betjent for Reisen til Irkutsk, en forviist Snedkersvend fra Curland ved Navn Johan (Ivan) Schlau, som blev os anbefalet af den herværende luthersk-reformerte Præst Walther, og som forstod Russisk og Tydsk og desuden var en duelig Kok. Han lavede os daglig et Par Retter velsmagende Mad, saa at vi endog en Aften indbød vore Venner Hirsch og Fiandt til et Aftensmaaltid, hvor der iblandt andet opvartedes med forloren Skildpaddesuppe, god Viin og Engelsk Porter. Fru Hirsch sagde til dem, da de gik til os: „kom her hjem, naar I gaae fra den Norske Colonie; jeg skal holde et Aftensmaaltid færdig til Eder; thi jeg kan begribe, at I komme hungrige tilbage". Men de kom og erklærede sig fuldkommen tilfredsstillede med vor Beværtning.

En Aften bivaanede vi en Prøve til en Concert, der senere skulde holdes. Den begyndte med Ouverturen af Don Juan; derpaa spillede en niaarsgammel Mademoiselle Krillow en Concert paa Piano med Accompagnement af de øvrige Instrumenter; fremdeles gav Procureuren Baron Krüdener (Fætter af den bekjendte Frue af samme Navn) en Obligat Violin-Concert af Rohde; derefter sang en ung Mand en Arie med Accompagnement; endelig gav Madame Tschukowsky en med megen Færdighed og Smag udført Fortepiano-Concert af Mozart. Hun var en meget smuk og elskværdig ung Dame, som dandsede smukt og talede fuldkomment Fransk. Mine Ledsagere havde Lyst til at gjøre Visit hos Hr. Tschukowsky, da han førte et selskabeligt Huus; men da Manden alene talte Russisk, havde jeg ingen Lyst, og afslog deres Opfordringer. — Dette var den første Afdeling af Concerten. I den derpaa følgende Pause bragte Politimesteren den Efterretning, at en Coureer var ankommen med Beretning om den gamle Keiserindes Maria Feodorownas, Keiserens Moders Død, og gjorde

Forbud mod Udførelsen af den anden Afdeling, hvori Madame Tschukowsky skulde spillet firhændig Concert med Krüdener, saavelsom mod den senere Udførelse af den egentlige Concert. Denne Nydelse gik vi saaledes Glip af. Disse Musiknumere udførtes alle saa godt, at vore Liebhabere i Christiania neppe kunde gjøre det saa godt, end sige bedre.

XIII.

Et Russiskt Bryllup. — Forskjellige Acter ved Frierie og Forlovelse. — En voren Jødindes Daab.

En Tjenestepige hos Oberst Hirsch blev under vort Ophold her gift med en Tømmermand, og derved fik vi Anledning til at blive bekjendt med de Ceremonier, der foretages ved et Ægteskab imellem Folk af den simplere Klasse i Rusland og Sibirien.

Naar en Russer af den lavere Stand føler Lyst, og har Evne til at gifte sig, henvender han sig til en gammel Koblerske, som kaldes Svacha, det er en Slags Stedkone for Brude, og som er nøie bekjendt med alle Byens eller Landsbyens ugifte og giftefærdige Piger. Han anmoder hende om, at forskaffe ham en skikkelig Kone, der har visse opgivne Egenskaber, som han især sætter Pris paa. Svacha tager da frem sine Lister, ifald hun er skrivekyndig, eller da dette næsten aldrig er Tilfældet, mønstrer i sine Tanker alle de Piger, hun kjender i Byen, og nævner En, som hun troer kan være efter hans Ønsker. Sædvanlig har han ei seet den foreslaaede Brud, og hun ei heller ham. Svacha indfinder sig da hos Pigen, fortæller, at Ungkarlen N. N. har yttret for hende, at han har Lyst til at gifte sig, naar han kunde finde en vakker, stræbsom og godlidende Pige; hun opregner hans forskjellige gode Egenskaber, f. Ex. at han er ædruelig, arbeidsom o. s. v. og kan hun tilføie, at han eier en Samavarr (en Themaskine), da lægger dette et svært Lod i Vægtskaalen. Thi The er Sibiriakens Yndlingsdrik; den bydes enhver Gjest, der indtræder i et velstaaende Huus paa hvilkensomhelst Tid af Dagen; og dette er en særdeles fin duftende The, som hos os er sjelden at erholde Magen til. Naar Tjenestefolk fæstes af et Herskab, hender det sig ikke sjeldent, at de betinge sig, at erholde The et vist Antal Gange om

Dagen. At eie en Samavarr er saaledes et Tegn paa en vis Grad af Velstand og Vellevnet, og er for en Russisk Bondekarl en ligesaa anbefalende Egenskab, som for en Dansk Bondepige, at eie en Gryde; thi hun har altid gode Udsigter til, ved dens Forjettelser at erholde en Mand. Finder Svacha Pigen ei ganske uvillig til at indgaae paa Forslaget, saa foranstalter hun et Mode paa et tredie Sted, f. Ex. i Kirken, hvor de to Angjældende kunne besee hinanden. Dette er Frieriets første Act, og kaldes Smotreniё eller Beskuelsen, Besigtelsen. Svacha fører dem sammen og forestiller dem for hinanden; men ofte tale de ikke et Ord med hverandre, da de ere forlegne. De blot betragte hinanden, og skilles derpaa ad; og deraf har denne Act faaet sit Navn. Finde de nu ei aldeles Afsmag for hinanden, især dersom Frieren synes, at Pigen seer godt ud, saa beder han Svacha fortsætte Underhandlingerne og hun gaaer frem og tilbage imellem begge og ophøier gjensidig deres gode Egenskaber. Lykkes dette nogenlunde, saa istandbringes et lidet Selskab hos den Enes eller den Andens Familie, hvor begge med andre Fremmede indbydes, for at de nøiere kunne beskue, og om muligt tale med hinanden. Dette er Frieriets anden Act og kaldes Svidanie eller Gjensynet. Er Frieren ei reent en Dot, saa søger han her at gjøre sig saa elskværdig som muligt; ofte bringer han det dog blot til at frembringe nogle faae Ord, uagtet Svacha, ligesom Kjøgemesteren i de Norske Bondebryllupper, gjør sig al optænkelig Umage for at bringe Tale og Latter paa Gang. Svacha fortsætter nu herefter sin Mægling og søger at bringe Pigen til at bestemme sig. Drives dette ved hendes eller Pigens Families Overtalelser igjennem, saa giver Pigen derpaa sin Haand enten til Svacha eller umiddelbart til Frieren selv; og denne Frieriets tredie Act kaldes Rukobitïe eller Haandslaget. Er dette istandbragt, saa ansees de som Forlovede, og Brudens Familie, eller hendes Herskab, om hun tjener, gjør et lidet Selskab, hvortil indbydes alle Brudens jomfruelige Bekjendtere og Veninder. Disse synge da adskillige Sange, drikke The, lidt Brændeviin, dandse lidt efter Sang eller en Violin eller efter en Balalaika *), et Instrument med 4 Metalstrænge, som har

*) Da dette Ord har nogen Lighed med det Norske Ord Langeleik, saa kunde

samme Udseende og spilles paa samme Maade, som vore Bønders Langeleek, og kan kjøbes i Boderne for 50 Kopeker eller 15 til 20 Skilling af vore Penge. Dette er fjerde Act og kaldes Dévitschnik eller Jomfrue-Aftenen (de Tydskes Polterabend), paa hvilken Ungmøen tager Afskeed med sine Laugsfæller, for at træde ind under Ægteskabs-Aaget. Paa denne Aften bliver Pigens Haarfletning udkjæmmet over Ryggen, og bliver ei igjen flettet førend efter Bryllupper, og siden bestandig bedækket med en Hue, eller maaskee endog afskaaret. Strax efter denne kommer det egentlige Bryllup eller Svadba, som er femte eller sidste Act af dette Skuespil, der efter Omstændighederne enten bliver til et Lyst- eller til et Sørgespil.

For at gjøre denne Act ret forstaaelig, maa jeg anføre noget om Russernes Billeddyrkelse. I enhver Stue af en Russers Huus maa findes et Obras *) eller Helgenbilled. Det opstilles gjerne i et Hjørne lige for Indgangsdøren i noget mere end en Mands Høide. Det første Russeren gjør, naar han er opstaaet, er at vaske Hænder og Ansigt, og derpaa bukkende korse sig tre Gange for dette Obras. Den første Gang om Dagen han kommer ind i en anden Stue, enten i sit eget eller i et fremmed Huus, gjentages den samme Ceremomie for Obrasen. Før dette er tilende, lukker han ei sin Mund op; og det kan ei nytte at tale til ham, thi han hverken hører eller seer, førend dette er fuldbragt. Protestantiske Familier maae ogsaa have et saa-

---

man fristes til at troe, at Russerne have erholdt Instrumentet og dets Navn fra Norge. Da et Bal ogsaa paa Russisk heder Ball, kunde det betyde et Instrument, hvorpaa spilles til Dands. Da Russerne i deres oprindelige Sprog ingen Ord have for Alt, hvad der hører til Kunst eller Videnskab, saa have de laant saadanne Ord af deres nærmeste Naboer Norske, Svenske og Tydske. Saaledes kaldes en Læge Lekar, Svensk Läkare; en Hovedvagt Gaupwach, Tydsk Hauptwache; en Dandsemester Tanzmeister; et Værtshuus Traktyr (et Traktørsted); en Stol Stul, Tydsk Stuhl. Mange saadanne Ord ere ogsaa laante af det Græske, og iblandt de høiere Stænder endeel Franske Ord, som ere lempede efter den Russiske Tunge. De fleste Tydske Ord ere udentvivl indbragte ved de Reformer, som Peter den Store indførte efter Tydsk Mønster og laante fra Tydskerne, især i Militair- og Bergvæsenet.

*) Læses O-bras med Tonen paa O.

vant Obras i Dagligstuen for den simple Mands Skyld; thi ellers bliver han forvirret, naar han kommer ind, forgjeves søger i alle Hjørner og intet Billede finder, for hvilket han kan gjøre sin Reverents. Det forekommer ham, som om han kom ind i en Svinestald eller til Hedninger. Foran dette eller hvert af disse Billeder (thi jo fleer jo bedre) klines en Voxstabel paa Hovedet af en stor fremragende Spiger. Hos nogenlunde velhavende Familier ere disse tynde hvide Voxlys pynteligere, da en Spiral af Bladguld slynger sig om dem i en Skruegang fra nederst til øverst; hos endnu mere velstaaende hænges der for det midterste og kostbareste Billede en smuk Glaslampe. Disse Billeder ansees som Familiens Skydsguder, og gaae i Arv fra Moder til Datter i mange Led. Hos meget simple og fattige Folk, især i Sibirien, hvor de dannede Kunster staae paa et lavt Trin, bestaae de blot af smaae støbte Messingtavler med halvophøiede Figurer, af Form som de gammeldags Altertavler med Døre paa. De have to Fløie, som kunne sammenlægges over den midterste Hovedtavle, hvorpaa gjerne et yderst maadeligt Mariabillede er afbildet, og ere blot 3 til 4 Tommer i Høide og Brede. Gjørtlerne hos Bønderne forfærdige dem selv, og man kan for nogle faae Rubler kjøbe dem. Siden indvies de af Popen. Paa Markedet i Nischni Novgorod saae vi flere Markedsboder fulde af saadanne Obraser til forskjellige Priser, og vi kjøbte 3 af dem. Noget zirligere Obraser ere Billeder, slet nok malede paa en Trætavle af omtrent 8 Tommer i Firkant, og overdragne med en stærk glindsende Fernis. Paa de eleganteste er Maleriet endeel bedre, men det er ganske tildækket med en i Figurer dreven Sølvplade eller forgyldt Messingplade, som forestiller Helgenens Gevandt og Glorie om Hovedet, omgivet af Løvværk eller andre Zirater. Blot foran Ansigtet og Hænderne er Metalpladen gjennemskaaret, saa at Maleriet der viser sig; og selv Tavlen er indesluttet af en smuk Ramme. Hos de Rigere er Glorien omgivet med Perler og Ædelstene; og paa den berømte Casanske Guds Moders Billede, ere disse Ædelstene af en umaadelig Værdie. Paa enhver Prasdnik eller Helgendag, hvoraf der i Rusland er en stor Mængde, tændes Lysene eller Lamperne foran disse Billeder, og paa de store Helligdage, f. Ex. første Juledag, kjøre i Byerne Poperne (de simplere Præster,

sædvanlig af Bondestanden) om fra Huus til Huus og synge deres firstemmige Gospodi pomilio (Herre vær os barmhjertig) for Familiens Huusguder, og bestænke dem og Husets Beboere med Vievand ved Hjælp af et Riis, som de dyppe i Vievandskarret.

Paa Bryllupsdagen, som altid er Dagen efter Dévitschnik, møde Brud og Brudgom først hos hans, siden hos hendes Forældre, for at blive indviede eller velsignede. Leve ikke deres Forældre, maa de formaae deres Huusbonde og Madmoder til at træde i deres Sted. Ved det ovenomtalte Bryllup forestillede Oberst Hirsch Brudens Fader, og var altsaa den, der forrettede Indvielsen. Et malet Obras af omtrent 10 Tommer i Firkant, forestillende Maria med Christusbarnet paa Armen, tildækket med en udskaaren Sølvplade, var opstillet paa et Bord; foran samme et brændende Vorlys. Foran dette laae et stort rundt Huusbagerbrød, og paa dette stod et slebet Glassaltkar fuldt med fint Salt. Hos simplere Folk lægges blot en Nævefuld grovt Salt ovenpaa Brødet. Paa Gulvet foran Bordet laae et smukt Gulvteppe. Bruden, en høi vakker ung Pige, iklædt en brun Silkekjole med en smuk Garnering nedenom, som Fru H. havde foræret hende, med langt brunt over Ryggen udkæmmet Haar, og et broget Silketørklæde bundet om Hovedet, gule Saffians Skoe og hvide Bomuldsstrømper kom ind, ledsaget af sin Moder. Hun skred langsomt hen til Teppet, knælede og gjorde sin Pokorno eller ærbødige Reverents tre Gange for Obrasen. Denne Reverents udføres paa følgende Maade: først korses med de tre forreste Fingre fra Panden til Hjerkulen og fra høire Skulder til venstre, og under det samme et ærbødigt Buk, saadan som ovenfor er beskrevet ved almindelige Leiligheder; derpaa knæles paa begge Knæer, Hænderne sættes til Gulvet og Gulvet berøres med Panden. Tre Gange gjentoges denne Knælen og ydmyge Berøren af Gulvet med Panden, og hver Gang løftede Moderen hende op ved den ene Haand; thi saavel Nedknælingen som Opreisningen maa skee rask, smidig og grazios. Derpaa traadte H. hen, tog Obrasen fra Bordet, og i det han i det Russiske Sprog fremsagde en Velsignelse, bevægede han den i Kors over hendes Hoved. Det samme gjentog han strax efter med Brødet, hvorpaa Saltkarret stod. Derpaa gjorde Bruden den samme ærbødige Reverents for sin

egen Moder, for H. og for hans Frue. H. løftede hende strax op efter første Knæling og det samme gjorde Fru H. og kyssede hende i Rørelse paa Munden. Bruden saae ud som et pyntet, gudhengivent Slagtoffer. Hun havde seet sin Brudgom tre Gange; han havde talt lidt til hende paa Svidanie, men kuns et Par Ord; ligeledes var han tør og forlegen paa Dévitschnik. Hun havde længe betænkt sig og grædt meget, inden det kom saa vidt, men var bleven besnakket og overtalt af Svacha og Moderen. Han var hende ubehagelig; og hun havde efter Dévitschnik tvivlsomt spurgt Fru H., hvad hun syntes om hendes Brudgom. Fru H. svarede: „Han kan jo blive ganske brav, naar Du bliver lidt mere bekjendt med ham; han er vel blot forlegen". Den hele Scene var ret rørende at see. Fru H. var grædefærdig over at miste en Pige, som hun holdt saa meget af, fordi hun var et exemplarisk Menneske, og som hun frygtede ei gjorde et lykkeligt Partie, og denne Medfølelse meddelte sig til de Tilskuere, der satte sig ind i Brudens Stilling. „Endnu", sagde Fru H., „er hun kun bedrøvet over, at hans Udvortes ei behager hende; herefter opdager hun nu Dag for Dag hans Feil; da bliver det værre".

Efter en Times Tid kom der Bud, at Brudgommen var i Kirken. En elegant med brogede Tepper prydet Slæde optog Bruden. Foran denne kjørte Hirsches Tjener Xaver (i daglig Tale Savka) i en simplere Slæde med Obrasen i begge Hænder, og Brødet med Saltkarret paa Skjødet, til Kirken, hvorfor en anden Mand stod paa Meierne og førte Tømmerne; efter Bruden kjørte vi med Hirsches Familie. I Kirken stod Brudgommen, iført en luvslidt graa, slet passende, ilde skaaren og uklædelig Frak, med et rødt hvidtærnet Tørklæde surret om Halsen, et tørt stramt Ansigt, smaae Øine og sort Haar, der hang som Lysevæger; kort han saae ud, ikke alene som en Tømmermand, men som en Træmand. De førtes samlede frem, efterat man havde givet hver af dem et lidet med Guldblade forziret Voxlys i Haanden. Popen holdt en kort Messe med sin Diakonus og øvrige Sangere; gik derpaa hen og tog deres Ringe af deres Fingre og lagde dem paa Alteret. Derefter blev der igjen sunget og Bønner læste; endelig Ringene tilbagebragte fra Alteret og ombyttede. Tilsidst bleve to store Messingkroner frembaarne; Popen lod Brud og

Brudgom kysse et Sted hver paa sin Krone, hvor formodentlig et Crucifix var afbildet; derpaa satte han dem Kronerne paa Hovedet, lagde deres høire Hænder sammen, og tagende dem om de sammenlagte Hænder, førte han dem under Sang tre Gange rundt om et lidet paa Gulvet staaende Alter. Endelig frembar Popen et Sølv-Crucifix, hvilket Brud og Brudgom, samt Hirsch og Brudens Moder og alle Andre, som havde Deel i Høitideligheden, kyssede. Kronerne bleve aftagne, og nu kjørte Brudgommen hjem til Sit med sin Brud, som han hidindtil neppe havde talt ti Ord med. Xaver kjørte atter foran Toget med Obrasen, Brødet og Saltkarret, hvilke fra nu af vare Brudens Eiendom og en Helligdom, hvormed hun igjen kunde beskjænke en tilkommende Datter, naar denne skulde giftes. Ved det Aftensmaaltid, som man nu indtog i de Nygiftes Huus, vare alle Brudens Medtjenere fra Hirsches Huus indbudne, og Xaver vartede op. De vare alle utilfredse med dette Partie, og vrede paa Svacha, som havde drevet det igjennem, især Xaver, som havde været indtaget i Bruden, men ei maatte faae hende, saasom han var Livegen, og en Livegen ei kan gifte sig, hverken naar, eller med hvem han vil; men kuns, naar hans Herre eller Eier befaler, og med den han befaler. Da Xaver ombar Kagerne, bød han derfor Svacha dem allersidst, hvorover hun blev stødt, og sagde, at han fortjente et Ørefigen. Efterat han var færdig med Opvartningen, gik han derfor hen til hende, og sagde, at hun havde budet ham et Ørefigen; det havde hun selv fortjent, og han vilde ei længer forholde hende det; hvorpaa han gav hende en dygtig Kindhest, og hun drev bort i frygtelig Vrede. Hun var desuden ogsaa vred paa Brudgommen, fordi han ei havde betalt hende rigeligt nok for hendes ivrige Bestræbelser med at stemme Bruden til hans Fordeel.

Et Par Dage efter besøgte den unge Kone Fru H., og da denne spurgte hende, hvorledes det gik med hendes Mand? svarede hun bedrøvet: „oh! af ham bliver der aldrig Noget; Svacha er forbittret paa ham, fordi han har betalt hende for daarligt, og hun tager Maalet fra ham". Hun troede, at Svacha, for at hevne sig, havde forgjort ham, saa at der ei kunde komme Liv i ham, eller at han nogensinde kunde faae Ordet. Russerne have nemlig af Naturen den samme

Egenskab som Franskmændene, at de ere meget livlige og snaksomme. Taushed i Selskab er dem uudstaaelig og umulig. Bruden betragtede altsaa denne Mangel hos hendes umælende Mand som et Tegn paa Ligegyldighed, især maaskee i Sammenligning med den livlige vakkre Xaver, som altid havde et vittigt Svar paa Læberne. Den simple Russer er ligesaa overtroisk som uvidende. Dette skyldes deres Popers store Uvidenhed og Egennytte. Den Græsk-Katholske Geistlighed veed nemlig, ligesaa godt som den Romersk-Katholske, at bruge disse to mægtige Løftestænger, Uvidenhed og Overtroe, til sine egennyttige Hensigter, og det er ved de samme Maskinerier at Selvherskeren formaaer at holde de forskjelligartede Dele, hvoraf hans kolossale Rige bestaaer, samlet til et Helt. Men Lyset trænger omsider ind overalt, og dets Virkninger ville vel ei heller udeblive.

Hos Kjøbmændene, som ogsaa regnes til Bondeklassen, finde hverken Smotrenie eller Svidanie Sted, ei heller benyttes nogen Svacha; thi Forældrene afgjøre Partiet, uden at spørge Børnene, enten om de ville giftes, eller med hvem. Derimod skeer Rukobitïe med mere Høitidelighed. Parret føres for Obrasen i Forældrenes Huus, der gjøre de Pokorno, og deres Hænder sammenbindes med et hvidt Klæde. Skeer det imod Pigens Villie, saa har hun dog endnu den Tilflugt, at hun for Alteret kan sige „Nei", naar Popen tilspørger hende, om hun vil have den hos hende staaende Mand til Ægtefælle. Have imidlertid Forældrene Anelse herom, og det er dem meget om at gjøre, at Giftermaalet skal komme istand, saa bestikke de Popen, for at han skal lade som han ei hører Brudens Benægtelse, og fortsætte Vielsesacten.

I Moscwa skal der være den Skik, at der paa en vis Helligdag blandt de lavere Klasser ordentlig er Pigeparade eller Pigemarked. Efter Gudstjenesten opstille sig alle voxne Piger udenfor Kirken under aaben Himmel i to Geleder; giftelystne Mandfolk gjennemvandre disse og udsee sig En, som de kunne lide. Derved bortfalder Smotrenïe, eller det er Smotrenïe paa en anden Maade uden Hjælp af en Svacha. Iblandt Embedsmænd, som alle regnes til Adelsklassen, det er, ere Rangspersoner, skeer Sagen ganske som hos os. „Dog stifte ogsaa der ofte Venner Partier imellem Personer, som aldrig have seet hin-

anden. En Ingenieur-Major Swintizky i Tobolsk blev, imedens han opholdt sig i Petersburg, af sine Venner raadet til at gifte sig; men han svarede, at han ingen Fruentimmerbekjendtskab havde. De foreslog ham en Frøken, som var opdraget i et Kloster, var forældreløs, men havde lidt Penge. Han havde ei seet hende, hun ei ham. Man førte dem sammen, og han fremførte sit Ærinde. Han var bekjendt som en brav Mand; paa hende var intet at sige. Hun sagde ja, og nu leve de meget lykkeligt sammen. Vi saae dem jevnligt hos Oberst H. og vare ogsaa en Aften hos dem.

I den græsk-katholske Kirke skeer Daaben ei, som hos os, ved Overøselse, men ved en fuldstændig Neddyppelse af hele Legemet under Vandets Overflade. I Almindelighed er det nyfødte Børn, der døbes faa Dage efter Fødselen; Sagen foregaaer da paa følgende Maade. Popen sætter det nøgne Barn paa sin høire Haand, griber med den venstre om Barnets Ansigt, saaledes at han lukker dets ene Øre med Enden af Tommelfingeren, det andet med Enden af den lille Finger, trykker begge Øielaag til med Enden af Pegefingeren og Langfingeren, og tildækker Næse og Mund med den hule Haand, altsammen for at hindre Vandets Indtrængen i Barnets Lunger, eller Øine og Øren. Barnet neddyppes derpaa tre Gange i et Kar med Vand. Dette Vand maa ikke opvarmes ved kunstige Midler, og kan saaledes paa Vintertiden ofte være nær ved Frysepunktet. Popen indvier det først ved at læse Bønner over det, og derpaa blæse et Kors paa dets Overflade. Ved Byer, hvor der i Nærheden er en Flod eller en Søe, bliver paa en vis Dag om Vinteren dens Vand indviet. Dette skeer paa følgende Maade. Man hugger et stort firkantet Hul paa Isen; en stor Procession af Geistligheden, anført af dens høieste Medlemmer, saasom en Archhierei eller en Archimandrit, bærende foran sig et stort Crucifix fra nærmeste Kloster eller Hovedkirke, vandrer til dette Sted, og nedsænker Korset i Vaagen. Enhver af Almuen, der kan komme til, søger nu at opfange det Vand, der rinder af dette Kors, efterat det er optaget, da dette ansees som helligt og lykkebringende. Undertiden klæder En eller Anden sig af, og springer i Vaagen, for at bade sig i det hellige Vand, og er der i Nærheden nylig født et Barn, bringes det derhen for at døbes i samme Vaag. En Pope tager da

det ulykkelige Barn, og dypper det paa den ovenfor beskrevne Maade tre Gange ned i det med Isstykker opfyldte Vand. Et saadant Barn har, efter at være kommet op af denne Daab, over hele Kroppen en Farve som en kogt Krebs. Er Popen drukken, som ikke saa sjelden er Tilfældet, kan det vel hænde, at han taber Barnet i Vaagen.

Her skulde en voxen Jødinde døbes efter det Russiske Kirke-ritual, og Neddyppelsen kunde altsaa ikke skee paa den ovenbeskrevne Maade, med mindre man dertil havde havt en Pope af Størrelse og Styrke som Sanct Christopher. Hun var forlovet med en Bundt-mager, som havde syet Reisepeltse, Foderstøvler og Huer af Rensdyr-skind til os og vore to Betjente, og da en Jøde og en Christen i Rusland ei kunne træde i Ægteskab sammen, saa maatte hun gaae over til den Græske Kirke. Hendes Forlovede var ogsaa en døbt Jøde, som før havde været forlovet med en protestantisk Pige, og derfor var gaaet over til den protestantiske Religion. Da hun slog op med ham, forlovede han sig med en Jødepige, og da han ei kunde gaae tilbage til Jødedommen, maatte hun gaae over til Christendommen. Af hvad Grund hun ikke kunde gaae over til den protestantiske Kirke, kan jeg ei erindre; da havde de dog begge hørt til eet kirkeligt Samfund, og deres Børn kunde indlemmes i det samme. Men Børn af blandede Ægteskaber bemægtiger den Russiske Kirke sig. Imidlertid gik hans Christendom neppe synderlig indenfor Skindet; i det mindste havde han bevaret den Egenskab af en Schacherjøde, at han lod sig de ovenom-talte Reisefornødenheder betale mindst med det dobbelte af deres Værdie.

Hvorledes denne Ceremonie skulde lade sig udføre med et voxent Menneske, var vanskeligt at begribe, og Fruerne Hirsch og Fiandt ind-bøde os derfor til at ledsage dem til Kirken, for at see Gaaden løst. Det var den Dag vel 15 til 20 Grads Kulde. Ved Indtrædelsen i Kirken saae vi et Fruentimmer staaende tæt ved Døren med blottede Fødder paa Steengulvet i en fin hvid Bomuldslærreds Særk, der om Halsen var sammenbundet med et blaat Silkebaand, havde lange Ær-mer, og rak hende til Anklerne. Dette var Proselytinden. Jeg maae dog tilføie, at enhver Kirke i Rusland bestaaer af to Bygninger, en mindre Vinterkirke, som er forsynet med Ovne, og kaldes teplaja zerkva (varm Kirke), og en større Sommerkirke uden Ovne. Kirken

var denne Gang opvarmet, dog var Varmen ei større, end at vi uden Uleilighed beholdt vore med Foerværk indvendig betrukne Kapper paa under hele Ceremonien. Kirken fyldtes mere og mere med nysgjerrige Tilskuere, og den arme Proselytindes store sorte Øine gik med spændt Skræk og Forventning rundt paa den store Mængde Mennesker. Hun var et firskaarent, kraftigt, sundt Qvindemenneske, efter Udseende noget over 20 Aar gammel, med sorte, krøllede Haar og en frisk Colorit; ret vakker, men noget for stærkbygget til at kaldes smuk efter de høiere Klassers Maalestok. To Poper nærmede sig efter nogen Tid til hende ved Kirkedøren og begyndte deres Sang og Bønner; paa hver Side af hende stillede sig hendes repræsentative christne Forældre, en smuk Russisk Frue Schukovsky og en Dr. Medicinæ Albert, af Fødsel en Hannoveraner; thi hendes egne Jødiske Forældre hverken kunde efter Ritualet, eller vilde være Vidner til denne for dem saa sørgelige Handling. Efter endeel Bøn og Sang, som vel varede en Fjerdedeel Time, blev hende af Fru S. overrakt en fiin hvid Musselins Christensærk, med et bredt langt rosenfarvet Silkebaand hængende ned ad Ryggen, hvilken hun skulde iføre sig, efter at have afført sig sin ovenomtalte Jødiske tynde Bedækning. Begge Poperne stillede sig nu foran hende, og gjorde sig noget brede, hvorpaa hun med lidt Hjælp lod det ene Klædemon falde, imedens hun iførte sig det andet. Saadant lader sig nu med lidt Behændighed let udføre, uden at støde Velanstændighed, endog uden at have et Par Poper til Skjermbredt. De vare desuden omringede af en Halvkreds af Tilskuere, saa at Poperne kun vare et maadeligt Skjul. Derpaa viste man hende den Barmhjertighed, at skyde et Par Skoe til hende. Nu blev en Slags Troesbekjendelse hende forelæst, hvilken hun eftersagde; fremdeles opplaprede hun nogle Bønner, altsammen i den gammel-slavoniske Dialect, som er Kirkesproget i Rusland. Dette, afvexlende med Bøn og Sang, varede vel atter en Fjerdedeel Time.

Oppe i Choret saaes et stort Kar med Vand, paa hvis Rand 4 tynde, hvide Voxlys vare befæstede; paa den venstre Side af dette stod en Skammel, som til at træde op paa. Det saae altsaa ud til, at hun virkelig skulde ned i Vandet. Spørgsmaalet herom løb blandt Tilskuerne fra Mund til Øre, og blev for det meste besvaret med ja;

men de Flestes Mening var, at hun under denne Dypning skulde beholde sit tynde Skjul paa. Vi ynkede hende, og i nogen Uroe over, hvorledes denne Scene skulde gaae for sig, spurgte jeg vore Damer, om vi Mandfolk ei skulde gaae. Fru H. svarede, at dette ei var fornødent; thi hun var vis paa, at Fru S. ei havde taget sine to Børn med, ifald Noget skulde forefalde, der ei skikkede sig for Alles Øine. Endelig drog hele Forsamlingen op til Choret, og alle Tilskuerne fulgte med. Den forrettende Pope sang ved Karret og blæste i Kors paa Vandets Overflade; alt viste hen paa en nær forestaaende virkelig Neddyppelse. Endelig bleve to Skjermbretter frembaarne, og stillede i en Halvkreds om Karret; indenfor denne bleve begge Poper og de qvindelige Faddere; alle mandlige Tilskuere bleve bortviste udenfor Skjermbretterne. Vore to Damer gik imidlertid hen paa et Sted, hvorfra de kunde see alt, hvad der foregik. Skjermbretterne sluttede ilde, saa at de, som gik nær til dem, og vilde gjøre sig Umage derfor, let kunde see imellem dem. Dr. Albert gik tæt hen til Skjermbretterne og gjorde Mine til, at ville holde dem nøiere sammen; om dette var hans virkelige og eneste Hensigt, skal jeg ikke kunne paastaae. Endelig hørte vi et stort Skvulp, og en uvilkaarlig Lyd hu! hu! hu! og kort efter tre store Skvulp, hvorved Vandet styrtede i stor Mængde ud paa Gulvet. Et Par Minuter efter bleve Skjermbretterne borttagne, og vor Jødinde stod barfodet, frisk, rød og hvid som en kraftig Bonderose, Ansigtsfarven end mere opfrisket af det kolde Vand, med dryppende Haar og Ansigt, Særken, forresten tør, paa flere Steder fasthængende ved de mere fremragende Dele af det vaade Legeme. Nu blev der atter sunget og læst over den stakkels vaade zittrende Qvinde. Med en Pensel, dyppet i den hellige Olie, skrev Popen et Kors paa hendes Pande, paa hvert Øie, paa Brystet saa dybt nede, som Velanstændighed tillod at blotte det, paa hvert Haandled, og endelig paa hver Ankel eller Fodblad. Denne Salvelse skulde formodentlig betegne, at herved skulde hendes Tanker, hendes Sandser, Følelser, Handlinger og Vandel indvies til Gud. Disse Symboler ere altsaa ret smukke og betydningsfulde. Nu lagde man endelig, til min Fornøielse, en stor blaa Atlaskes Kaabe over hendes Skuldre, og stak igjen Skoene til hende; thi mig syntes, at der udfordredes mere

end en Hestehelbred til at udholde denne lange Operation, især da Ceremoniellet fortsattes endnu et Qvarteer. Hun havde virkelig været i Vandet, sagde vore Damer, og dukket Hovedet tre Gange under. Hvorledes hun kom af og i Vandet, af og i sin tynde Bedækning, om hun frivillig dukkede, eller Hovedet nedtrykkedes af Popen, vilde jeg ei spørge Damerne om, da det sandsynligviis vilde været dem ubehageligt, at fortælle det med alle Omstændigheder. Jeg kan altsaa blot fortælle, hvad jeg saae og hørte, og maa overlade til Læserens Phantasie, at udmale Billedet fuldstændigere.

XIV.

Afreise fra Tobolsk. — Ivan Schlau. — Besværlig Kjørsel i en Sibirisk Vinter. — Byrdefulde Æresbeviisninger i Kolyvan. — Sibiriske Bønders Haardførhed og Godmodighed. — Et Par ulykkelige Tilfælde. — Ophold i Tomsk. — Dues Reise til Narym. — Skildring af en Sibirisk Kjøbmands Huusholdning.

Den 12te December 1828 besøgte vi Oberst Hirsch for at tage Afskeed med vore elskværdige Venner og traf her Familien Fiandt og flere af Hirschs daglige Gjester. Disse gode Mennesker havde vænnet sig saaledes til vor næsten daglige Omgang, at de yttrede Sorg over vor Afreise. Efter Middagsmaaltidet skreve Due og jeg der et Brev til Hjemmet, for at berette vor Afreise, og vi formaaede begge vore Veninder, „die Hirschin" og „die Fiandtin", som de gjensidig kaldte hinanden, til at skrive et Par Ord i vore Breve, nemlig i mit til min Kone, og i Dues til hans Forlovede. Ved Tilbagekomsten til Christiania saae vi, at de beklagede vor Afreise.

Da Dr. Erman, som hidindtil havde ledsaget os fra Petersburg, allerede den 22de November havde forladt os, for at reise langs Ob Floden til Flekken Obdorsk, nær denne Flods Udløb i Iishavet, og havde faaet laant vor Esthniske Tolk Gustav Rosenlund som Ledsager paa denne Reise, vare vi nødte til at engagere en anden Tolk, en forviist Tydsker, Johan Schlau, som upaatvivlelig ikke var forviist for sine Dyders Skyld; herpaa fik vi under Reisens Løb ubehagelige Prøver, som viste, at han med Rette bar Navnet Schlau (slu, listig). Han fandt paa at klæde sig som en Kosak-Underofficier i en blaa Bonjour med Sølvtresser om Kraven, og Lieutenant Due laante ham en

Sabel. I denne Dragt vakte han en umaadelig Respect iblandt Bønderne, og følte sig overordentlig lykkelig i sin nuværende Stilling. „Früher", sagde han til D. „hatte ich nur ein Gott und ein Hemd; jetzt habe ich drei Hemde und bin gut gekleidet; das habe ich meinen gütigsten Herren zu danken". Han vilde gjerne følge os hele Verden rundt, for at komme ud af Sibirien, tilføiede han; men det lod sig nu ikke gjøre. Da han havde været flere Aar i Sibirien, kjendte han alle Forhold nøie, og vidste altid hurtigt at bringe alt i Orden. Naar vi om Aftenen kom til en Landsby og vilde overnatte, spurgte han strax efter Desätniken *), og bad ham anvise det bedste Quarteer i Byen. Vi fik saaledes altid det Quarteer, hvor Dommeren paa sine Reiser tager ind, som overalt var en reenlig og varm Stue. Hos Desätniken requirerede han Vildt, Høns o. s. v., hvilket denne imod Betaling er forpligtet at skaffe. I Bondestuen regerede han som Kok, stegede og kogte, bragte os om Morgenen varm Frokost, stegte Ryper, eller en Ragout, undertiden Bouillon. Vor Norske Betjent Anders Nielsen lavede Kaffe eller The. Priserne paa disse Madvarer vare saa lave, at de, i Forhold til vore, næsten kunde regnes for Intet; f. Ex. en Høne 50 Kopeker, et Par Ryper 25 Kop.; et Skaalpund Oxekjød 3 Kop.; et Pund Smør 30 Kop. **). Denne pludselige Overgang fra Sibirisk Bonde til en Tjeners Rang, fra en smudsig Faareskindspels til en med uægte Sølvtresser besat Kosak-Underofficiers Uniform, fra een pjaltet smudsig, til tre hele rene Skjorter, fra den Stilling at befales og faae Prygl, til den at befale og give Prygl (thi en Kosak-Underofficier er en stor Mand imellem Russiske Bønder), satte en af hans uelskværdige Egenskaber i Virksomhed, nemlig Forfængelighed og Vindmagerie. I Landsbyerne pralede og løi han for Bønderne til Forbauselse. Lieutenant Due gjorde han til Generallieutenant, mig til Gud veed hvad. Bønderne stode derfor med Huen i Haanden for ham, og kaldte ham Wasche Blagorodië

*) En Mand, som har at befale over 10 Bønder, en Formand i Landsbyen.

**) En Rubel er 100 Kopeker; 4 Rubler i Assignationer udgjorde den Gang omtrent en Sølvspecie; altsaa udgjorde en Kopek omtrent 1/400 Specie eller 1/3 Norsk Skilling.

(Deres Velbaarenhed); for os løbe de som Kakkerlakker og kaldte os Wasche Wysoko-Blagorodié (Ebers Høivelbaarenhed) eller vel endog W. Prevoschoditelstvo (Excellents). Jeg forbød ham dette alvorligt, og sagde, at vore aabne Breve fra Ministeren for det Indre, General Zachrewsky, vare tilstrækkelige til at forskaffe os den fornødne Bistand, at vor Rang var høi nok for os, samt at jeg ikke vilde have mit Navn besmittet ved hans Vindmagerie. Da dette ikke hjalp, truede jeg ham med, at afkorte den ham lovede Duceur, og ved hans Bortgang at give ham en ufordeelagtig Attest. Dette virkede endelig.

I Rusland spændes altid tre Heste ved Siden af hinanden for Vognen; den stærkeste sættes i Gaffelen i Midten for at styre Vognen, og de to andre paa Siderne drage i Touge. Dette kaldes derfor en Troika. Men er Vognen tung og Veiret slet, saa spændes atter to Heste ved Træktouge foran disse. Da der var falden over en Alen dyb Snee, og vore tunge Vogne paa de plumpe lave Slæder skjøde en stor Masse Snee foran sig, som en Sneeploug, saa spændte Bønderne 7, senere 9 Heste for hver Vogn. Foran Troikaen spændtes nemlig 2 Heste og paa den høire sattes en Forrider, derpaa foran disse 2 Heste uden Forrider, og endelig foran disse atter 2 Heste med en Forrider. I en Bondeby sendte endog Vyborny (omtrent hvad vi kunde kalde Bondelensmanden, Tydskerne „der Dorfschulze"), da Stationen var 35 Verst lang (3½ Norsk Miil) og Veien overordentlig tung, i største Hast et nyt Spand, bestaaende af 18 Heste, afsted, med Befaling, at de skulde standse paa Halvveien, for at vi der kunde skifte. Selv vilde han kastet sig paa en Hest og redet de 35 Verst til næste Station, for at bestille Heste, der skulde staae færdige til os. Men vi sagde ham, at vi vilde overnatte paa næste Station, og at det altsaa ikke var fornødent. Paa Halvveien stode ogsaa virkelig de 18 Heste færdige, og nu bleve af de fra vor Vogn spændte Heste de 4 stærkeste endnu spændte for den tunge Pakvogn, som nu fik 13 Heste og 3 Forridere. Dette saae reent spectaculøst ud, og da de mange Heste bragte hinanden i Uorden, saa befalede vi, at spænde de 4 fra igjen. Staaer der i det Veipas (Poderoschna), man medbringer, at man skal have 3 Heste, saa betaler man blot for en Troika, om end Bønderne formedelst Veiens Besværlighed finde det nødvendigt at spænde

9 Heste for Vognen, da man ellers ikke kunde komme frem, eller Hestene sprænges. For en Troika betaler man i Sibirien 15 Kopek for Versten, altsaa for 10 Verst eller en Norsk Miil 150 Kopeker, hvilket omtrent er 50 Skilling i vore Penge. Faaer man nu 9 Heste istedetfor 3, saa bliver dette blot omtrent 5½ Skilling for en Norsk Miil for hver Hest. Skydsbonden (Jämstschik) faaer ligesaalidt Drikkepenge som Forriderne, til hvilke sidste sædvanlig vælges halvvoxne Drenge. Desuagtet sloges undertiden i de fra Byer fjernede Egne Bønderne om, at komme til at kjøre for os; thi Penge ere her rare og Bonden har om Vinteren intet at bruge sine Heste til. Han producerer om Sommeren tilstrækkeligt Korn, Foder og Fedevarer, men kan ei sælge det, og kan altsaa kun tjene Penge ved Kjørsel. Enhver kan dyrke saa megen Jord han lyster, og slaae Græs hvor han vil; derfor har enhver Bonde en stor Mængde Heste og Fækreature. I det Jeniseiske Gubernium vare der Bønder, som havde Hjorder (tabuni) af 100 Heste. Levnetsmidler agter Bonden for intet og Betaling tager han aldrig for hvad man nyder i hans Huus. En meget snaksom Bondekone, som yderst godmodig og artig havde beværtet os, forevifte os med megen Veltalenhed nogle slette Træsnit, forestillende forskjellige Scener af Bibelhistorien, som hang paa Væggen, og sine Obraser (Helgenbilleder). Hendes Moder var nemlig ved sit Giftermaal bleven indviet med et Obras, som den Gang bestod af mange Dele eller Fløie. Men da hun havde fem Døttre, saa var det bleven deelt imellem dem, eftersom de vare blevne gifte, og vor Vertinde var ved sit Giftermaal bleven indviet med dette, som hun nu foreviste. Vi havde erfaret, at de aldrig ville tage imod Betaling for hvad man har nydt; vil man endelig vise sin Erkjendtlighed, saa maa man lægge nogle Kopeker foran Obrasen og sige, at det er til Vorlys, da pleie de ei at gjøre Modstand. Due bød derfor denne en liden Sølvpenge af Værdie 10 Kopeker til Vorlys, men hun svarede, at Vorlys kunde hun nok skaffe uden den. Endelig tog hun den efter megen Nøden, og sagde, at den skulde hun gjemme til sin lille Datter; og A. Nielsen fortalte siden, at da han var kommen ind for at hente noget, saae han hende forevise denne Sølvpenge for en Nabokone, og vidtløftig fortælle om hvorledes hun havde faaet den.

Overalt, selv i Bondebyerne langs vor Route, var Regjeringens Befaling i Anledning af vor Gjennemreise, ved Gouverneurerne bekjendtgjort. Dette tilligemed vore aabne Breve fra Ministeren Zachrewsky og fra Generalgouverneuren Wilielminoff i Tobolsk, bidrog til vor Modtagelses Høitidelighed. Undertiden frembragte dette de pudseerligste Scener. Da vi engang, medens nye Heste forspændtes, traadte af i en Postopsynsmands Stue, løb han i Hast hen og trak en Uniformskjole paa, spændte en Palladsk ved Siden, og stillede sig ubevægelig op ved en Væg, som om en Stage var jaget igjennem ham, med den venstre Haand paa Kaardehæftet og høire Haand sluttet tæt til Laaret, og torde knapt trække Veiret. Da dette varede en Fjerdedeel Time, saa var det mig yderst pinagtigt at see paa, da jeg ei var Sproget tilstrækkelig mægtig til at sige ham, at dette ikke var nødvendigt, og han antog sandsynligviis vor Taushed som fornem Stolthed og som den naturlige Foragt for hans Ringhed.

Den 27de December ankom vi om Aftenen Kl. 8½ til en liden Stad Kolyvan, et Par Dagreiser fra Tomsk; denne havde først 4 Aar tilforn faaet Kjøbstads-Rettigheder. Johan løb som sædvanligt til Byfogden med vort aabne Brev og forlangte Quarteer. Vi bleve anviste det bedste Huus i Byen. Da vi kjørte ind i Gaarden, saae vi allerede tre Lys opstillede paa Rækværket af Svalgangen; kort efter kom en Pige styrtende med det fjerde.

Jeg smilede til Due og sagde: „nu begynder alt Festligheden". Da vi kom ind, vare tre meget vakkre Stuer rømmede, tre Lys stillede paa hvert Bord. Vertinden var flygtet ud i et Kjøkken, hvor hun forblev hele Natten, for at vi skulde kunne benytte alle Stuerne i Huset, og hun vovede sig blot een Gang til at titte ind ad en Dør. Neppe havde vi ophørt at spøge over denne pompøse Modtagelse, og aflagt vore Reensdyrspeltse, men ei faaet Tid til at skille os af med de store Reensdyrsstøvler, som rak midt op paa Laarene, førend en Mand paa 50 Aar i en Uniform, som paa et Sted syntes for knap, paa et andet for viid, med blanke Støvler, som sadde i Folder, en graasort trekantet Hat under Armen og Kaarde ved Siden, kom indmarcherende, gjorde en dyb Reverents og anmeldte sig som Dvorenski Sassidatel eller Assessor i Underretten, og at han kom

for at gjøre os sin Opvartning. Samtalen gik traurig med lange Pauser. Endelig var han saa klog at anbefale sig. Jeg sagde til Due: dette er dog alt for utaaleligt, at man ei kan faae Roe til at komme ud af Reisestøvlerne, førend disse stakkels Mennesker af overdreven Høflighed komme løbende, for at vise sin besværlige Ærbødighed. Det minder mig om Kotzebues Komedie „Krähwinkel". Neppe havde jeg udtalt, førend jeg saae en ny lang Figur i Uniform skyde sig ind ad Døren. Han blev staaende ved Døren, stiv som en Lygtepæl, uden at sige et Ord. „Se der fører F— os en ny Figur paa Halsen", raabte jeg. Due gik ind i den næste Stue og jeg bagefter, som om det ei vedkom os. I Mellemstunder skottede jeg hen til Døren for at see, hvad han tog sig for; hvad seer jeg? nok en Uniformsmand krøb ind, en ældre Mand med en trekantet Hat stukken under Armen. Nu havde de Mod, da de vare bleven to Mand stærk, og marcherede ind til os, som endnu gik i vore Reensdyrsstøvler, og snarere saae ud som et Par forsvirede Haandværkssvende, end som fornemme Folk, der give Audients. Den ældre anmeldte sig som Gorodnitschi (Byfoged), den yngre, der var temmelig drukken, som Secretair. Johan blev indkaldt som Tolk. I Utaalmodighed raabte Due til ham paa Tydsk: „har Du sendt os alle disse Mennesker paa Halsen?" en rimelig Gisning ifølge hans sædvanlige Pralerier. „Niét!" (Nei) stammede den Drukne, som altsaa forstod lidt Tydsk, uden at kunne tale det. Men dette stødte ham ikke i mindste Maade. Vi droges med dem en halv Time. Pauserne vare lange og mange; vi gik stundom vor Vei og lod dem staae, gik op og ned ad Gulvet med Hænderne paa Ryggen og et fortvivlet Ansigt, men intet hjalp. Respecten var for stor fra deres Side til at de kunde komme fra Stedet. Endelig trak den Drukne Johan ud med sig, og betroede ham, at han vel var lidt drukken, men at han ei saasnart kunde komme ud af Rusen som at trække Uniformen paa, og som den skyldige Ærbødighed bød ham at indfinde sig; men at hans Mening var god. Han vilde tilbyde os al mulig Hjælp, tilberede os et Aftensmaaltid, da der i denne lille Bye intet var at faae. Da Johan kom ind med denne Hemmelighed, lod vi ham takke dem og sige, at vi trængte til intet andet end Roe, og havde selv hvad fornødent gjordes. Alligevel

varede det nogen Tid inden de fortrak. Det er en fortvivlet Stilling at modtage Æresbeviisninger af fremmede Mennesker, hvis Sprog man ei forstaaer, og derfor ei formaar paa sømmelig Maade at takke, saa at man faaer Udseende af at vise Mangel af almindelig Høflighed. Kort efter deres Bortgang, da vi brød ud i en halv fortvivlet Latter, og vilde til at spærre Døren, kom der et Bud, som fra Byens Øvrighed tilbød at stille en Æresvagt for vor Dør, og militair Vagt for vore Vogne. Vi frabade os begge Dele; men desuagtet fandt vi siden en Drabant staaende udenfor vor Dør med en lang Hellebarde, og en Skildvagt (Tschassowai) spadserende i Gaarden omkring Vognene. Disse maae have haft en ubehagelig Nat; thi det var et saa frygteligt Veir med Storm og Sneefog og 20° Kulde, at vi næste Morgen ei fik de accorderede Heste, fordi Bonden ei vovede sig ud, saa at vi maatte vente til Middag.

Johan fortalte os, at de tre besøgende Herrer udgjorde Byens hele Embedspersonale; og uagtet han saae, at denne Hædersbeviisning havde foraarsaget os meget Bryderie, loe han af Hjertet og følte sig en halv Alen høiere end han allerede var, ved at tjene hos et Herskab, for hvem en Byes hele Magistrat gjorde Opvartning. Om jeg erindrer ret var det samme Dag paa en tidligere Station, hvor ligeledes en Mand i Uniform kom ind og med et dybt Buk overrakte os en Ansøgning stilet til hans Excellence Generalgouverneuren, som ventedes paa denne Kant. Vi sagde ham, at vi vare Udlændinger og private Folk, og da vi just drak The og røgede Tobak, bøde vi ham en Kop, men det var umuligt at formaae ham til at sidde ned. Vi fik siden at høre, at denne Mand stammede fra en Tatarisk Fyrste og var Landpolitimester.

Naar man kommer til en Landsby, saa er, som ovenfor er bemærket, den første Forretning at sende Bud efter Desätniken og lade ham skaffe Quarteer, og at forlange Vagt for Vognene. Det er nemlig her, hvor intet indsluttet Gaardsrum eller Vognskuur findes, og hvor altsaa Vognene om Natten maae staae paa den aabne Gade, almindelig Skik, at den hele Landsby skal være ansvarlig for, at intet bortkommer, og for at være sikkre, sætte de derfor Vagt ved dem. Man behøver altsaa ei at udtage af dem mere, end hvad man netop

har Brug for, hvilket er en stor Lettelse. Naar nu Kulden er imellem 27 og 30 Grader, saa have, efter vore Ideer, de tre stakkels Mænd, som holde Vagt, en haard Nat; men de synes ei at tage sig det synderligt nær. Er Kulden for stræng, tænde de et Baal af Birkeveed paa Sneen ude paa Gaden, lægge sig paa Maven paa Sneen med Hovedet mod Ilden, og man hører dem om Natten gaae og smaasnakke og trippe omkring Ilden, saa Sneen piber og synger under deres Støvler. Thi der høres en egen pibende, knittrende Lyd, naar man træder paa Sneen i 30 Graders Kulde, langt stærkere end vi ere vante til ved 10 til 12 Grader. For saadan en Nat faae de ikke engang Drikkepenge; faae de en Stoof (½ Pot) Brændeviin, saa ere de meget fornøiede. — Overalt er den Jernhelbred, den Sibiriske Bonde besidder, beundringsværdig. Uden paa Skjorten og de tynde Lærredsbuxer have de en Lammeskinds Pelts, paa hvilken Ulden vender indad mod Kroppen. I denne Dragt trodse de 30 til 35 Graders Kulde. Inde i deres Stuer er en Hede som i en Bagerovn; fra denne gaae de ud i den stærkeste Kulde og igjen ind, uden at føle nogen Meen deraf. Fruentimmerne gaae om Vinteren inde i Stuen ligesom om Sommeren i den bare Overdeel med et eneste tyndt Lærreds Skjørt og bare Been. Gaae de ud i længere Tid, trække de en Skindkofte paa sig og tage Skoe paa; for en kort Gang gaae de ud paa Sneen med bare Fødder og i samme Dragt som i Stuen. Paa Veien til Kolyvan kom vi en Aften til et net og reenligt Bondehuus, hvor alting vidnede om Velstand. Et stort Sengested var omgivet af rene hvide Gardiner, som hængte paa tynde Træstave, der vare befæstede under Loftet. Da det ei var ret varmt i Stuen, gik Konen ud og hentede en Fange Veed for at lægge i Ovnen. Hun havde en høi Junonisk Figur, med et vakkert, mildt barnligt Ansigt, og saae ud til at være en Snees Aar gammel. Chemisen, som jeg i Begyndelsen syntes var hendes eneste Bedækning, gik som sædvanligt høit op om Halsen (ligesom den Jødindes, vi saae døbes i Tobolsk), og havde lange Ermer, som rak til Haandledet. Jeg bemærkede dog siden, at omkring Midjen var befæstet et hvidt Skjørt med temmelig bred Linning; det havde en stor Vidde, men var syet til Linningen med tætte fine Rynker, saa at det faldt langt fra Legemet, naar hun bukkede sig forover.

Alt var hvidt som Sneen, thi det var en Prasdnik (Helgendag). Fra Skjørtelinningen bag til gik et Par Seler over Skuldrene og forenede sig foran paa Brystet, hvor de atter vare befæstede til Linningen, som paa en Maade kunde betragtes som et kort Liv. Naar de arbeide, skydes Haandlinningen op over Albuen, og det vide Erme hænger da dobbelt som en stor Puf, og Underarmen er bar. Hun gjorde sig ofte Ærende ind til os, for at see til Ovnen og høre om vi havde noget at befale, og var saa elskværdig i sin hele Adfærd, at det gjorde mig ondt, da vi næste Morgen tog bort, at jeg ei var Sproget mægtig nok, for at kunne tale med hende og bevidne hende vor Erkjendtlighed. Ogsaa Betjenterne, som logerede inde hos Familien selv i Bondestuen, kunde ei noksom rose hendes Tjenstfærdighed og Venlighed. Hun gik om Morgenen i den ovenfor beskrevne Dragt i 22 Graders Kulde over en stor med Snee belagt Gaard med blotte Fødder, for at hente Veed til os, og Ryper fra sin Madbod.

Flere saadanne venlige Koner stødte vi paa. Overalt ere Sibiriakerne bekjendte for at være det smukkeste Folk i Rusland, og det er efter min Mening fuldkommen sandt. En sund, jernstærk, vakker, forstandig, barnlig uskyldig og godmodig Race, som ei har mindste Anstrøg af den Europæisk-Russiske Bondes jødiske Pengegridskhed, men er Gjestfriheden selv. Hvortil skulde de bruge Penge? De have Jord og Plads nok, saa meget de ville opdyrke; Jorden giver dem alt hvad de behøve til Føde og Klæde. De kunne intet kjøbe og intet sælge; thi her gives ei Byer paa langt Hold. Byernes Forfinelse og Fordærvelse er dem ubekjendt. De ere overordentlig reenlige; deres Stuer ere i egentlig Forstand skrabede. Med store Knive skrabe de Gulve og Vægge, Vindueskarme, Bænke, saa at disse altid see ud som nye. Herved opstaaer en Omstændighed, som jeg længe ikke kunde forklare, nemlig at deres Bænke, Trapper o. s. v. alle havde bølgeformige Rifler tværs over Brettet lodret paa Træefibrerne, som om de ei vare høvlede. Kniven bider nemlig dybere paa de blødere Steder af Træet, og er først en Rifle opstaaet, saa bliver den ved gjentaget Skrabning stedse dybere, ligesom Støbene paa en meget befaret Vintervei. Aarsagen hvorfor de ei heller vadske Gulv og Meubler er formodentlig den, at i den strænge Vinterkulde vilde Vadskevandet

øieblikkeligt fryse, overtrække Trapperne med en Iisskorpe, uden at de bleve rene; deels at hele Familien ligger i een Stue, og at den Fugtighed, som Vadskningen vilde foraarsage, vilde være Børnene skadelig, saa meget mere, som Spieldet i Ovnen, der kun opildes om Morgenen, hele Dagen er lukket, saa at Dampen ei kan trække ud. Selv skinne de af Reenhed. Deres Dampbadstue, som findes i ethvert Huus, vadsker ei alene Huden, men udpumper ved den stærke Sved, den frembringer, af det hele Legeme endog hvad der ligger indenfor Huden. Man seer derfor altid rene Hænder, Fødder og Ansigter. Alt det Gode den engelske Fodgænger Kapitain Cochrane i sin Reisebeskrivelse har sagt om dem, er fuldkommen sandt. Af et for et Par Aar siden erholdt Brev fra Admiral Baron Wrangel, som jeg havde gjort Bekjendtskab med i Petersburg, og paa Hjemreisen traf i Tomsk, ifærd med at reise til Sitka paa Nordvestkysten af Amerika, hvor han var ansat som Gouvernør, seer jeg, at denne Uskyldighedsstand er saa godt som forsvunden i Sibirien, efterat Guldvaskningen der er begyndt. Auri sacra fames!

Den 28de December om Middagen forlode vi Kolyvan, og tilbagelagde med stor Møie igjennem den dybe Snee to Stantser paa 20 og 18 Verst til Landsbyen Dubrova, hvor vi ved Indkjørselen sadde fast i næsten ugjennemtrængelige Sneedynger, og kom endelig, efterat have havt et Klammeri med Desätniken, af hvem vi omsider fik kjøbt en Høne til vor Aftensmad, til Roe. Men denne blev snart afbrudt, i det der opstod Ildebrand i Huset, og der tilstrømmede en saadan Mængde Mennesker for at redde, at Huset vrimlede som af Tarakaner (Kakerlakker). Under de to følgende Dages besværlige Kjørsel igjennem de umaadelige Sneemasser oplevede vi to tragiske Begivenheder. Man havde spændt 5 Heste nærmest Vognen istedetfor den sædvanlige Troika, og foran disse flere Par Heste med Forridere. Veien var smal og Sneen høiest paa Siderne, saa at de to yderste Heste nærmest Vognen, hvor Sneen ei var nedtraadt af Forriderne Heste, maatte reise sig paa Bagbenene, for i Galop at springe over Sneen. Jeg blev opmærksom paa, at en liden velfødt bruun Hest paa høire Side begyndte at slingre, snart til den ene, snart til den anden Side, faldt derpaa i Knæe og rullede om paa Siden. Vi stand-

sede, Bønderne løbe strax til, skare Hestens ene Øre af, og da der intet Blod flød, erklærede de den for forloren, løste den ud af Seletøiet, og slæbede den ved Manke og Hale en Snees Skridt fra Landeveien ud i Sneen og kjørte videre. Det hele var gjort i 10 Minuter fra det Øieblik Hesten løb, tilsyneladende munter og frisk, og til vi forlode den, og han arbeidede eller trak Vognen indtil vist høist tre Sekunder før sit Endeligt. Den var knap omfalden og endnu ei løst af Tøiet, førend allerede en Ravn svævede over Vognen, og førend Folkene sadde paa Bukken, sad Rovdyret og hoppede paa det varme, neppe afsjælede Dyr. Dette fremkaldte hos mig en vemodig Stemning. Arme Dyr, tænkte jeg, Du har ærlig anstrængt Dine yderste Kræfter til Dit Livs sidste Øieblik, for at befordre et Foretagende, Du ei kjendte; saa trolig og saa yderlig stræber sjelden et Menneske efter et Maal, som han dog seer og kjender. Ikke har Livsvarmen endnu forladt Dig, førend Naturens ødelæggende Haand stræber at udslette ethvert Spor af Dig, saa at aldrig nogen mere skal tænke paa, at Du var til, og hvorefter Du stræbede. Du faldt dog paa Ærens Mark, stræbende, skjønt ubevidst, for Videnskabens Fremme; Du døde en ærefuldere Død, end om Du var falden for en skjægget Kjøbmands tunge Obose (Fragtslæde), eller under en fordrukken Postillions eller Koureers Pidskeslag. Jeg skal ei glemme Dig saalænge jeg endnu har Interesse for den Sag, for hvilken Du døde. Gid dette være det første og sidste Offer, som falder for denne Sag! — Folkene havde kjørt maadeligt og vi havde ei drevet paa dem; de erklærede ogsaa, at Ingen kunde gjøre derfor, og de tog sig ei synderligt nær deraf. En saadan ung arbeidsdygtig Hest vurderedes der for 10 Rubler (2½ Specie). Vi deponerede paa næste Station 5 Rubler til halv Skadeserstatning for Eieren, uagtet vi vare uskyldige i Udfaldet, og Ingen gjorde Mine til at forlange mere.

Paa den første Station næste Morgen maatte vi vente over en halv Time inden Johan kom efter med Pakvognen. Vi havde ei kjørt meget fort, og da Føret var temmelig godt, kunde vi ei begribe hvad der var i Veien. Endelig kom han og fortalte, at den forreste Forløber var snublet, og den paa samme siddende Forrider, en Dreng paa 9 Aar, var styrtet af og kommen under de andre Hestes Fødder,

hvorpaa han blev optaget som død. Efter nogen Tid havde han dog givet Tegn til Liv. Det var 25 til 27 Graders Kulde. Lykkeligviis kom nogle Bønder kjørende den modsatte Vei; Drengen blev indsvøbt i et Klæde og lagt paa deres Slæde, for at føres tilbage til sine Forældre. Uagtet det ei forandrede det bedrøvelige i Sagen, var jeg dog glad ved, at det ei skede for vor Vogn; thi Synet af Ulykken gjør et mere smerteligt Indtryk paa Sindet, som dog ei hjælper den Lidende. Da de Sibiriske Heste ere uden Skoe, saa havde jeg det Haab, at Drengen blot var besvimet formedelst en heftig Kontusion paa Hovedet eller et Tryk paa Brystet af en Hestehov; thi ingen Beskadigelse var, efter Johans Sigende, at see; og i saa Tilfælde vilde han vel hæve sig i Kraft af den Sibiriske Natur. Saadanne Styrtninger vare et Par Gange tilforn indtrufne med andre Drenge; men de krøbe hurtigt ubeskadigede frem under Hestebenene, og skyndte sig at bestige Hesten, uden at sige et Ord. Da det sædvanligt er den forreste Forløber, der snubler, saa udfordres der virkelig et nidobbelt Held til, at Forriderne skal komme lykkelig derfra, saasom 9 Heste ere bag ham og skulle passere over ham. Hestene ere ellers i dette Fald meget agtsomme, og gjøre deres til den Faldnes Redning.

Den 31te December ankom vi om Eftermiddagen til Staden Tomsk, kjørte lige til Byfogden og bleve sendte til et Huus, hvor Verten spurgte efter vor Rang og ønskede at blive befriet for os. Logiet var desuden ubeqvemt og vi bleve ledsagede til et andet, hvor Verten, en Kjøbmand, undslog sig, fordi hans Huus var Qvarteer for Stabsofficierer. Jeg blev siddende en Times Tid udenfor i Vognen, imedens Lieut. Due med den anden Vogn kjørte til Politimesteren for at faae Hjælp i denne Forlegenhed. Endelig bleve vi anviste Logie hos en Kjøbmand Wasilei Iwanowitsch, som var reist til Kiachta paa den Chinesiske Grændse søndenfor Baikal Søen, for at afhente en Mængde Chinesiske Varer. Hans Kone Stepanida Simonowna, som var et meget høfligt og tjenstfærdigt Fruentimmer, indlogerede os i et smukt Værelse, og indrømmede vore Betjente en Forstue. Vort Ophold i Tomsk begyndte den 1ste Januar 1829 med 30 Graders Kulde om Morgenen, og de to første Dage anvendtes til Tilberedelse til Lieut. Dues Afreise til Narym, en liden Stad, som

ligger 400 Verst nordvest for Tomsk ved Floden Ob, noget nordenfor den 58de Bredegrad. Han afreiste med Johan og de magnetiske Instrumenter den 3die Januar i en af Vertinden laant Povoske (Slæde), og jeg sad tilbage alene med Nielsen. Da der i hele Byen neppe var mere end eet Menneske, som forstod Tydsk, og ikke en eneste, som forstod Dansk, saa spillede Nielsen og jeg temmelig nær et Par Dovstummes Rolle. Jeg tilbragte derfor Tiden som Eremit i min Stue, deels med at beregne de sidste Observationer, men fornemmelig med at studere Russisk. Dr. Erman havde nemlig medbragt en Russisk Oversættelse af Walter Scotts Roman: Ivanhoe, og ved Hjælp af et Lexikon havde jeg, inden jeg forlod Tomsk, arbeidet mig igjennem den første Deel af denne.

Følgende kan give Læseren en Forestilling om Huusstellet i en simpel Sibirisk Borgers eller Bondes Familie. I Bondestuen staaer nær den ene Væg en Bagerovn, der tjener paa een Gang til at bage Brød og koge Mad i, samt til at varme Stuen. Foran Ovnen er en Skorsteensplade, over denne et Røgfang med Pibe. Tidlig om Morgenen lægges et stort Baal i den hvælvede Bagerovn; naar dette er udbrændt, rages Gløderne ud paa Pladen; den Leerkrukke, hvori Maden tilberedes, sædvanlig fyldt med Vand, smaaskaaret raat Kjød og suur Kaal (Schtschi), sættes ind i Ovnen, en Trædør sættes for Aabningen, og Spjeldet trækkes for Skorsteenspiben. Den store opvarmede Steenmasse og Gløderne paa Pladen holde hele Stuen varm hele Dagen til næste Morgen. Kl. 12 om Middagen tages Krukken ud, og Maden har da tilberedet sig selv uden videre Tilsyn. Naar Bønderne komme ind fra Kulden, ofte vaade og forfrosne, krybe de op paa Bagerovnen og ligge der paa Maven og conversere med Stuens øvrige Beboere. Vor Vertinde havde et stort Kjøkken paa den modsatte Side af Gaardspladsen, med en Engelsk Komfur-Indretning; men desuagtet kogtes Maden paa Bøndernes Maade i Bagerovnen. Kjøkkengulvet var belagt med Tepper, og Bænke og Borde vare skrabede og hvide, saa at Nielsen ei fik Lov at skure Themaskinen derinde, men maatte foretage dette paa Gaarden. Vertinden havde engang opdaget, at der paa Gangen udenfor min Dør var dryppet en Draabe Vand af Themaskinen, pegede paa den og tilkjendegav, at den maatte afskra-

des; og fra dette Dieblik blev det ham paalagt, at han maatte bære Themaskinen ind i et Vaskevandsfad, for at en saadan Uorden ei oftere skulde skee. Han fortalte, at hun daglig spiste i Kjøkkenet med sine Folk, og krøb ofte op paa Bagerovnen, hvor hun laae og talte med Tyendet. I stærk Modsætning til denne Simpelhed var hendes Dagligstue og en stor Sal med Mahogni Møbler og to store prægtige Speile af eet Glas, som rak fra Loftet til noget over en Alen fra Gulvet, til 190 Rubler Parret. Helgenbillederne vare besatte med slebne Stene. Hun kom hver Dag flere Gange ind i min Stue, for at see til Ovnen, bragte mig undertiden en Tallerken med Vafler; engang 11 Ryper, som hun havde kjøbt for mig for 1 Rubel 30 Kopeker (omtrent 40 Skilling Norsk). Ved saadanne Leiligheder forsøgte jeg at tale med hende og takke hende, og efter forskjellige mislykkede Forsøg, forstod vi omsider hinanden. Ogsaa Nielsen, der gjorde Tjeneste som Kok, og i den Anledning havde mere med hende at bestille, bragte det, formodentlig mere ved Gebærder end ved Tale, til at blive forstaaet, omendskjønt han forstod langt mindre af Sproget end jeg. Men Russerne have, som Franskmændene, det Talent, at forstaae en halvqvædet Vise; hertil hjælper ogsaa deres Godmodighed. Da hun engang kom ind i min Stue, viste jeg hende første Deel af Ivanhoe, og spurgte, om hun ei vilde læse den; det var en morsom Bog. Hun skød den fra sig og sagde, at hun ei forstod sig paa saadant. Jeg viste hende Titelbladet, og sagde, at Bogen var paa Russisk; men det formaaede hende ikke til at tage imod den, hvilket opvakte den Formodning hos mig, at hun ei kunde læse. Imidlertid havde hun en Søn Fictits og en Datter Elisavetta, imellem 8 og 10 Aar, som hun viste mig beskæftigede sig med saadanne lærde Sysler, nemlig at skrive og regne, hvilket hun beklagede selv ikke at have lært. Sønnen havde en Tavle bestaaende af matslebent Glas. Under denne lagdes den smukke lithographerede Forskrift, og han optrak de store gjennemskinnende Bogstaver paa den rue Glasplade med en Griffel. Kjøbmandsstandens Liv her er den besynderligste Sammensætning af Pragt og Simpelhed. Noget Sundt, Karskt og Stærkt stikker overalt frem.

Men uagtet Stepanida var ukyndig i boglige Kunster, var hun

desto mere praktisk dygtig. Den 5te Januar ankom 6 Povosker (Færdingslæder), hver forspændt med 3 Heste og belæsset med 18 store Kasser Blomsterthe, indsyede i Gedeskind, fra hendes Mand, der opholdt sig i Kiachta, den Russiske Grændseby nær den Chinesiske Markedsflække Maimadschin. I et Par Timers Tid expederede hun flink denne hele Karavane videre til Nischni Novgorod. Efterat dette var tilendebragt, kom hun ind til mig og forærede mig fire store Chinesiske Æbler (Kitaiskii Jabloki, som hun kaldte dem). De saae sorte ud og vare stivfrosne som Stene, da de vare ankomne med Thekasserne fra Kiachta, og altsaa havde været udsatte for henved 30 Graders Kulde i et Par Maaneders Tid. Efter hendes Raad lagde jeg dem i Vand, og da de efter nogen Tid havde forvandlet en stor Krukke Vand til en Iisklump og bleve udbankede af denne, viste det sig, at det var et Slags meget store, ualmindelig søde og saftfulde Bergamotter, som næsten fløde hen i Saft. Saadan Frugt kan neppe det sydlige Europa frembringe Magen til. I hele Sibirien voxe ingen Træfrugter; ikke fordi Sommeren jo er heed nok, men fordi Vinteren er saa streng, at Trærødderne beskadiges af Frosten. Alle saadanne Frugter maae derfor tilføres fra Buchariet eller fra China (Kitai, som Russerne kalde Landet).

Den 6te Januar, Russernes første Juledag, kom Vertinden ind om Formiddagen og tog Olielampen bort fra Helgenbilledet i min Stue, men bragte den ei tilbage; maaskee fordi jeg sagde hende, at vi have Juul 12 Dage tidligere, men sendte mig Vafler og andre Kager. Kort efter kom Poper ind i Salen og sang fiirstemmig Gospodi pomilio (Herre vær os barmhjertig). Om Middagen beværtede hun mig med Risengrød og Kalvesteeg, og sendte mig om Aftenen Øl. Næste Dag ved Middagstider hørtes atter Popesang i Salen, og om Aftenen havde Vertinden et stort Dameselskab til The. En Herre i Selskabet havde medbragt en Fransk Spilledaase, hvis Musik opmuntrede Laget. Julen helligholdt jeg saaledes to Gange i dette Aar; vor Protestantiske Julegrød (Risengrød kogt i Melk) spiste vi før Ankomsten til Tomsk i en Bondestue, hovedsagelig for at fornøie Nielsen, som ellers vilde synes, at vi levede et uchristeligt Liv.

Den 12te Januar om Eftermiddagen kom Lieutenant Due tilbage

fra Narym, og medbragte adskillige Rariteter, iblandt andet, nogle Zobelskind og to Kindtænder samt en lang Huggetand af den forsyndflodiske Elephant eller Mammonts-Dyret. Kindtanden var større end en stor Mysost, og Huggetanden ligner en Elephants. Da den hele Egn fra Ural og lige til Krasnojarsk er saa aldeles steenløs, at Indbyggerne paa dette Jordstrøg, der maaskee er ti Gange større end hele Europa, neppe i deres Liv have seet en naturlig Steen, saa benytte Indbyggerne imellem Tomsk og Narym disse Kindtænder, hvoraf der findes en Mængde langs Flodbredderne, til Sænkblye i deres Fiskegarn.

Den følgende Dag, som var Russisk Nytaarsdag, kom en Hoben Julebukke til vor Vertinde: hun lukkede Døren op til vor Stue, og slap dem ind til os, for at de kunde besee og beundre vore Instrumenter. Fruentimmerne havde blot et hvidt Slør for Ansigtet; thi Maske haves her ikke, undtagen selvgjorte af Papir. Den 15de Januar ved Middagstid sagde vi vor venlige og godmodige Vertinde Farvel, takkede for hendes Gjestfrihed, kyssede hende paa Haanden og fik paa Russisk Maneer et Kys paa Kinden til Udbytte. Imedens vi gjorde os færdige til Afreisen, slog hun Døren, som førte fra den store Sal til vor Stue, op, lænede Hovedet til Dørposten, og betragtede taus med et alvorligt bevægelsesløst Ansigt, maaskee med en liden Snæv af Veemod, vor sidste Færd i Stuen med at paatrække Peltse og Foderstøvler. Et Besøg af to Europæiske Reisende, der ere saa vel anbefalede fra Regjeringen, som vi, maatte for en Sibirisk Kjøbmandskone være en sjelden Begivenhed, der kan regnes som en liden Epoche i hendes Liv. Nielsen, som her kaldtes André Ivanovitsch, og var den sidste i Stuen, rakte hun Haanden, og pegende paa det snausede Gulv, tilkjendegav ham, at her maatte dygtig skrabes, inden Stuen kom i den sædvanlige Orden. Ogsaa han var lidt bevæget ved Afreisen; thi han var yndet af Stepanida og tjenstfærdig hjulpet og opvartet af hendes Folk. Han gjorde den samme Anmærkning, som jeg havde gjort, at en alvorlig Mine klædede hende vakrest. Dette karske Egeansigt manglede nemlig blot at beaandes af Geisten, for at vække Interesse. Hurtig fik hun sin Foerværks Kaabe paa og løb ud paa Gangen, for at see os i Vognen, og vi nikkede endnu

engang venlig til hende. Vore Mammonts-Tænder og flere Sager nedlagde vi hos hende til vor Tilbagekomst.

XV.

Gjestfri Modtagelse i Atschinsk. — Indtrædelse i det østlige Sibirien. — Krasnojarsk. — Gouverneuren Stepanow. — Hans Kunst- og Naturalie-Samlinger. — Hans Gjestfrihed. — Forslag at reise til Turuchansk. — Tungusisk Schaman. — Den Mongoliske Skytsgud Schigemune. — Buddhaismen.

Den 18de Januar, som var Russernes „Hellige tre Kongers" Dag, ankom vi ved Middagstid til en Bondes Huus, som modtog os meget venlig, og da det just var deres Spisetid, tilbød han os at tage vort Maaltid der. Først fremsattes en Fiskepirog (Fiskepostei), dernæst Suppe, hvori vare Tærninger af ungt Svinekjød og Kaal, derpaa Gaasesteeg og endelig Pandekager med Kjødfarce, samt Øl. Dette var et ligesaa velsmagende som kraftigt Maaltid, for hvilket de ingen Betaling vilde modtage, men ledsagede os med det sædvanlige Ønske: „Gud give dem en lykkelig Reise". Den næste Dag ankom vi ved Middagstid til den lille By Atschinsk, hvor Politimesteren Müller hurtigt anviste os Logie hos en Kjøbmand af tredie Gilde: Jvan Michailovitsch Glosonow, som beværtede os med 5 Retter Mad, Likør og The, og havde den Takt, at det var høfligere, at overlade os til vort eget Selskab, end at genere sine fremmede Gjester, der ei vare Sproget mægtige, med sin Nærværelse. Strax efter vor Ankomst gjorde Politimesteren, en net liden Mand, som var født i Lillerusland af Tydske Forældre, os et Besøg, og overraskede os paa en behagelig Maade, ved at tiltale os paa Tydsk, og gav os en Kosak til Opvartning. Vi spadserede om Eftermiddagen en liden Tour, udførte vore astronomiske og magnetiske Observationer, bleve næste Morgen beværtede med Frokost af vor høflige Vert, som bad os, paa Tilbagereisen uden videre Omstændigheder at tage ind til ham.

Fra Atschinsk begynder det Jeniseiske Gubernium, som udgjør det østlige Sibirien, og det bebudede sig strax paa en behagelig Maade. Vi fandt nemlig Folk beskæftigede med at udjevne de store Stød i Sneen; paa Siderne af Veien laa store Dynger af pukket Steen, be-

stemt til at forbedre Sommerveien; men især fornøiede det os, her at gjensee de store rummelige, lyse Stationshuse, hvor den Reisende om Aftenen kan gjøre Regning paa at finde en stor, varm reenlig Stue, hvorover han selv kan byde, saa længe han opholder sig der, uden at generes af nogen Vert. Reisen var behagelig; thi Himmelen var klar, Kulden maadelig, og Egnen blev mere malerisk, saasom Terrainet blev mere og mere bakket, opadstigende og skovrigt, jo mere vi nærmede os Krasnojarsk. De høie, steile Jordbakkers Sider paa Steder, hvor Sneen laae tyndt, havde allerede flere Verst fra Krasnojarsk en stærk rødbrun Farve, og jeg formodede deraf, at Jorden i denne Egn maatte være jernholdig, og at vore magnetiske Instrumenter i Krasnojarsk vilde angive nogen Uregelmæssighed, og yttrede dette for min Ledsager, hvilket ogsaa siden bekræftede sig. Krasno betyder paa Russisk „rød", og Jarr en „steil Flodbred", og heraf maa Staden have faaet sit Navn, da den virkelig ligger ved en steil rødlig Bred af Floden Jenisei. Her begyndte vi først at faae Øie paa de høie Mongoliske Bjerge mod Syd, hvilket mindede os om Fædrelandet.

Vi naaede Krasnojarsk den 21de Januar Kl. 3 om Eftermiddagen. Efterat vi havde erholdt Quarteer og spiist Middag, begyndte vi strax vore Observationer; og da disse omtrent vare tilendebragte, indfandt Politimesteren sig, bragte os paa Tydsk en Hilsen fra Hans Excellents Gouverneuren, med Forespørgsel, om der var noget, hvori han kunde staae os bi, om vi vilde gjøre ham den Ære at besøge ham, og om vi vilde reise til Turuchansk, en liden By ved Floden Jenisei, nær Polarcirklen. Jeg svarede, at vi vilde endnu samme Aften bragt ham et Brev fra Ministeren Speranski i Petersburg, men da Himmelen var bleven klar, maatte vi benytte det gunstige Øieblik til vore Observationer, men skulde i Morgen Formiddag have den Ære, at gjøre vor Opvartning. Den følgende Formiddag gik vi derhen og traf i Gouverneuren Alexander Petrowitsch Stepanow en munter godlidende Mand paa 47 Aar, der sad i sit Kabinet omringet af en Mængde Natur- og Kunstsjeldenheder; Mineralieskabe, udstoppede Dyr af alle Slags, alt fra hans Gubernium; Chinesiske Vaser og Maaneskinslamper af Horn m. m. Paa Bordet laae en smuk Lommekalender. Jeg lukkede den op, og saae til min Forundring

Titelen: „Jeniseiſk Almanak, for 1828" af Ivan Petrow, Krasnojarſk, prydet med et ſmukt kobberſtukket Vignet, en Sanger ſpillende paa en ſmuk Davids-Harpe, paa hvis Fodſtykke ligger en Sphinx; den indeholder forſkjellige Stykker i Proſa af Stepanow, f. Ex. „en Reiſe fra Krasnojarſk til Kiachta", med et Proſpect, og en Afbildning af den Mongoliſke Guddom Schigemune; „Blik over den phyſiſke Beſkaffenhed af den Minuſinſke Kreds"; og nogle Digte; dertil forſkjellige proſaiſke og poetiſke Stykker af andre Forfattere i Krasnojarſk, hvoriblandt en Samling af Mongoliſke Ordſprog, alt i det Rusſiſke Sprog. Stepanow ſkænkede os hver et Exemplar, og ſkrev en artig Tilegnelſe paa det førſte rene Blad.

Vi bleve indbudne til Middag hos ham, og ſpiſte der ſiden hver Middag indtil vor Afreiſe, i Selſkab med alle de unge Mænd, ſom havde givet Bidrag til Kalenderen. Hans Arbeidsſtue indeholdt et Mineralie-Kabinet; i hans Skuffer og Hylder fandt man Kobbere og Tegninger af Folkeſtammer og Naturgjenſtande, Proſpecter, Bøger og de mærkværdigſte Antiquiteter. Han havde ogſaa et Steenſliberie, hvor vi fik ſlebet et Par Agathdupper til vore Magnetnaale, ſom vi ei kunde erholde i Chriſtiania. Kort, i hans Huus fandt man ſig omringet af Videnſkab, Kunſt og Natur. Hvem ſkulde vente, at finde ſaadant i det øſtlige Sibirien i den ubetydelige Stad Krasnojarſk, ſom førſt 5—6 Aar før vor Ankomſt var bleven Sæde for en Gouverneur? Byen havde ogſaa i den korte Tid taget betydeligt til, og var under den ſmagfulde Gouverneurs Beſtræbelſer ſærdeles forſkjønnet. Han viſte os et Kart, indeholdende Plan til en betydelig Udvidelſe af Staden, med lige brede Gader, mange ſkjønne offentlige Anlæg, Haver, Steenbygninger o. ſ. v. bevilget til Udførelſe ved Keiſer Nikolais egenhændige Underſkrift. Efter denne Plan bliver den den ſmukkeſte Stad i Sibirien; Naturen er gunſtig og Kunſten underſtøtter den.

En Aften, da jeg var færdig med mine aſtronomiſke Obſervationer og endnu ſtod i Gaarden med mine Inſtrumenter, kom Stepanow med en af ſine Secretairer (en Tydſker) for at beſøge os. Han ſad i vor Stue og røgede en Pibe Tobak paa god Studenter-Maneer, og var meget livlig og fidel. Derpaa gik vi ned i Gaarden og viſte ham i Teleſkopet Saturnus med ſin Ring, Maanen og den ſtore Stjer-

netaage i Orion m. m., hvilket meget morede ham. Derpaa gik vi igjen op i vor Stue, hvor han drak en Dram og blev til Kl. 10 under forskjellig munter Samtale. Han fortalte os, at han havde 10 Børn, hvilke han alle havde sendt til Rusland; to Sønner tjente i Armeen mod Tyrkerne. Hans Kone, som ledsagede Børnene, døde underveis i Jekatharinenburg. „Sibirien kan være interessant nok for en kort Gjennemreise", yttrede han engang, „men at blive der for bestandigt, er tungt. Man føler Ørkenen, man savner Videnskab og Kunst, og Mennesker, som føle som vi, og forstaae os". Og deri gav jeg ham Ret.

Vor elskværdige Gouverneur gjentog engang sit Spørgsmaal, om jeg ei vilde reise til Turuchansk? Jeg svarede, at jeg ei troede det gjørligt formedelst de formodede store Vanskeligheder. „Ei", udbrød han, „hvad er umuligt for Dem, med de Midler, som staae til Deres Raadighed? Jeg har selv været i Turuchansk for et Par Aar siden, og skal ledsage Dem. Det er en interessant Tour. Man gjør Reisen derhen paa et Fartøi i 10 Dage ned ad Floden, og tilbage igjen paa samme Maade. Man spænder Mennesker for Baaden i hundredeviis og de drage den mod Strømmen. Paa denne Maade kan man være tilbage i en Maaned". Denne Mulighed var mig yderst kjærkommen; thi dette Strøg var netop det, hvor jeg allerhelst ønskede, at udstrække de magnetiske Jagttagelser saa langt som muligt mod Nord, og foranledigede siden, at jeg fra Irkutsk udførte Planen.

Samme Dag opvartede han os med et for os høist mærkværdigt Skuespil. Han havde i sit Huus en Tungusisk Dreng; en gammel Tunguser var kommen til Krasnojarsk for at besøge denne. Ved Bordet gav Gouverneuren Ordre til, at disse to skulde iføre sig deres Tungusiske Stadsdragt og komme ind. Efter Tafelet kom de ind i den meest phantastiske Dragt, man kan forestille sig. Drengen havde et stort pragtfuldt Pilekogger paa Ryggen med lange Pile i, og en stor Bue i Haanden; paa Hovedet en rund Pikkelhue, smukt udsyet med sorte og hvide Perler. Begge vare tatoverede paa begge Kinder med sorteblaae Punkter. Den Gamle havde en Schamans eller Hexemesters Dragt paa, og havde en stor Hexetromme eller Tambourin i Haanden. Paa denne slog han med en gammel udslidt Skobørste,

som skal være det rette Redskab, hvormed dette Instrument spilles, i det han snart slog med Træet, snart med Børsterne paa Tambourinen. Hertil sang han en Tungusisk Hexesang, der klang høist besynderligt for vore Øren, som en uartikuleret Lyd af et vildt Dyr. Dertil vrikkede han paa Ryggen og Bagdelen, hvorved en Mængde Bjælder, hvormed en Art Hjelm paa Hovedet var besat, og en stor Mængde lange, tynde blanke Staalfjedre af Udseende som lange Knivblade, hvis øverste Ender vare fastgjorte til Dragten, raslede og klingrede. Snart sad han paa Gulvet paa sin Bag med korslagte Been, kastede sin Børste i Luften, og spaaede efter dens Fald; derpaa stod han igjen op, slog paa Hexetrommen, o. s. v. De Tungusiske Ansigtsformer ere de meest afvigende fra alle de menneskelige Ansigter, Negeren fraregnet, som jeg har seet. Drengen var ordentlig smuk, og saae ud som en liden Amor. Et fortræffeligt Portrait af ham viste Stepanow os, og da Due bad om Tilladelse at copiere det, forærede han ham et Portrait af en anden Tunguser. En saadan Tunguserdragt havde Due medbragt fra Narym. Det er mærkværdigt hvilken Pragt i sin Art der er i den, uagtet den er forfærdiget af lutter Dyreskind og Dyrehaar af et saa vildt Folk. Men Lyst til Prydelse, og et Slags Smag, modificeret efter det mere eller mindre beqvemme Material, findes hos alle, selv de vildeste Folk, ligefra Sydhavs-Øernes Beboere, og de røde Amerikanere, til Grønlænderen, Finlappen, Ostiakken og Tunguseren. Med hvilken Smag forstaae ikke vore Bønderpiger fra Fjeldegnene at udsye deres Klæder og Uldvanter, uagtet de aldrig have besøgt nogen Tegneskole.

Jeg har ovenfor omtalt den Mongolиske Skytsgud Schigemune. Buræterne, en Mongolisk Nomadestamme, som opholder sig paa Stepperne omkring Baikal-Søen, og Kalmükkerne, som beboe Bredderne af Volga-Floden lige til Astrachan, bekjende sig til den Lamaiske eller Buddhistiske Religion, der er indført fra Thibet. De antage en eneste Gud (Manin Scheri) og Sjælens Udødelighed. Jorden er beboet af Aander fra Oververdenen, som ere udartede til Mennesker. Eftersom de i deres Prøvestand i det jordiske Liv have opført sig godt eller slet, gaaer Sjælen efter Legemets Død over i en høiere eller ringere Tilstand. De Gode tage efter Døden Skikkelse af rene Aander, de On-

des Sjæle derimod vandre om i andre Legemer af ringere Art paa Jorden. Buddha, efter hvem denne Religion har Navn, skal have stiftet den 1000 Aar før Christi Fødsel og Schigemune skal være dens Fornyer. Dalai Lama er Overhovedet for den geistlige og verdslige Magt i Thibet, og ansees som Gudens Repræsentant paa Jorden. Naar han døer, antages hans Sjæl at gaae over i et nyfødt Barns Legeme, som da bliver hans Eftermand, og egentlig er den samme Person, blot iført et andet Legeme. Under Dalai Lama staae andre Overlamaer, og under disse en stor Mængde andre Geistlige eller simple Lamaer, hvorfor denne Religion ogsaa kaldes den Lamaiske. Naar Dalai Lama er død, skulle Lamaerne udfinde, hvor det har behaget ham paa nyt at gjenfødes, hvilket vel egentlig vil sige, hvem han har udvalgt til sin Efterfølger. — Paa Reisen til den Chinesiske Grændse besøgte vi søndenfor Baikal-Søen Chamba Lama, en Over-Lama, som har sin Bopæl og et Lamaisk Hovedtempel paa den store Steppe nær Staden Selenginsk, og han lod udføre for os en Lamaisk Gudstjeneste af 300 der forsamlede Lamaer.

I Aaret 1830 erholdt jeg i Astrachan af en der bosat Engelsk Kjøbmand en Lamaisk Religionsbog, som han med Vanskelighed havde fralistet en Lama. Den er skrevet i det Thibetanske Sprog med Sanskrit-Bogstaver og indeholder formodentlig den Lamaiske Religions Hovedsætninger. I samme findes fire Afbildninger af deres Skytsguder eller Helgener, som alle ere qvindelige Figurer. Schigemune, der forestilles i hosstaaende Afbildning, sidder med korslagte Been, saaledes at Fodsaalerne vende opad, paa et med brogede Figurer prægtigen udsyet Hynde; paa Hovedet har hun et blaat Hovedsmykke prydet med Guldfryndser, oventil i Issen besat med en gylden Flamme i Form af et Hjerte. I den venstre Haand holder hun en blaae fladtrykt Kugle, oventil prydet med en gylden Rosette. Hovedet er omringet af en Glorie, bestaaende af to gyldne Ringe, der omgive en grøn Bund. Over Skuldrene hænger et rødt Schawl, som bedækker en stor Deel af Legemet, og er tæt besat med gyldne Spetter. Hele Personen er omgivet af en bred rød Regnbue med gyldne Straaler. Udenfor denne Kreds seer man den blaae Himmel med rødlige Skyer og Billedet af Solen og Maanen paa Billedets høire og venstre Side.

Winckelmann & Sönner lith.

Pag: 218-219.

I Panden lige over Næsen har denne, saavelsom de tre andre Figurer en liden rund Cirkel. Huden paa Ansigt, Hals, Hænder og Fødder er paa denne og to følgende Figurer, belagt med Guld.

Den tredie Figur holder i høire oprakte Haand et Sværd, i den venstre Haand, som det synes, en hvid Papirs-Rulle; maaskee den forestiller den straffende Retfærdighed. Paa den fjerde, der har et mere jordiskt Udseende, har derimod Huden den almindelige menneskelige Farve, hvid og rød. Denne har fire Arme og i det mindste sex Bryster. De to Hænder paa de inderste Arme holder hun sammen i en opadvendt bedende Stilling; i den venstre Haand af de to yderste Arme har hun en Rose og i den høire et gyldent Perlebaand. Bagsiden af ethvert Billede er rød, og har paa Midten en Indskrift i een Linie, som formodentlig indeholder Guddommens Navn. Det Blad, som følger efter enhver Figur, og maaskee indeholder Guddommens Beskrivelse, er sort, og ved Schigumenes Billede beskrevet med Guldbogstaver, ved de tre følgende med lyseblaae. Alle de øvrige Blade i Bogen bestaae af tykt stivt hvidt Papir med sort Skrift. Bindets Yderside er betrukket med tykt grønt Silketøi med vævede Figurer og Islet af gule Traade. Kort, denne hellige Bog er et reent Pragtexemplar, som Lamaen vist er bleven revset for at have ladet sig fralokke.

XVI.

Sibirisk Kulde. — Qviksølvet fryser. — Nischni-Udinsk. — Nielsen overkjørt. — En Hest sønderrevet. — Johan Schlau faaer Afskeed. — Ankomst til Irkutzk.

Den Sibiriske Kulde er mærkværdig. Vort Ophold i Tomsk begyndte vi den 1ste Januar med 30 Grader om Morgenen; den gik den 9de endog til 31 Grader, og var den meste Tid under mit Ophold der over 20 Grader, uagtet denne By ligger lidt nordenfor den 57de Bredegrad, eller omtrent i samme Brede som Aalborg i Jylland og Varberg i Sverige. Paa Reisen fra Krasnojarsk til Nischni-Udinsk fandt vi den 30te Januar Kl. 7¾ Formiddag, at et Spiritus-Thermometer, som var udhængt i fri Luft, viste —34°,4; og i et Qviksølv-Thermometer var Qviksølvet løbet ganske ned i Kuglen, og

frosset til en fast Masse, saa at der var et betydeligt tomt Rum i Kuglen. Om Aftenen Kl. 8 kom vi i Qvarteer i Stationen Bagranowskaja, og fandt Kl. 9, at Qviksølvet i begge de udhængte Thermometre (af Pistor i Berlin) var løbet ned i Kuglen, men endnu flydende, saa at det ved Omvending og et lidet Stød bragtes til at løbe ned mod Spidsen af Røret. Spiritus-Thermometret viste — 30°,2. En Fjerdedeels Time senere viste Spiritus-Thermometret — 30°,4 og Qviksølvet i begge de andre Thermometere var stivnet, saa at det, naar man omvendte Thermometret og stødte det mod Haanden, ei kunde bringes til at flyde ned. I det enes Rør stod endnu Qviksølv til en Linies Høide; men paa Siden af Kuglen viste sig en stor tom Huulhed, som ved Slaget syntes at vibrere lidt; men kort efter var det ganske stivnet. Heraf sees, at Qviksølvet, noget før det fryser, trækker sig meget stærkere sammen end Viingeist, saa at et Qviksølv-Thermometer altid angiver meget for lav Temperatur, naar Kulden nærmer sig til 30 Grader. Dette bevægede mig til om Aftenen at sætte en Spylkum, hvori jeg havde gydet 3—4 Pund Qviksølv, ud paa den aabne Gang i fri Luft. Den næste Morgen Kl. 7½ fandtes dette ganske frosset til en sammenhængende haard Masse, som med Tællekniven ei kunde brydes løs fra Spylkummens Bund. Man kunde skjære deri som i Bly, og da Kniven kom fra den varme Stue, saa blev i Begyndelsen Qviksølvet lidt flydende paa begge Sider af Knivbladet, hvor der viste sig en liden Draabe. Paa Overfladen gik der Striber mod Middelpunktet af Kagen og i dens Midte var en liden Fordybning af Sammentrækningen. Spiritus-Thermometret viste — 31¼ Grad. Efterat Spylkummen var bragt ind i den varme Stue, og havde staaet nogen Tid, gik Kagen løs fra Koppen, og var da bleven saa skjør, at det kunde brækkes i Stykker, som Iis. Denne og den forrige Station ligger omtrent i Breden 55¾, altsaa kuns nogle Minuter nordligere end Kjøbenhavn. Dersom vi ikke paa hver Station havde bragt vore Barometre ind i den varme Stue, vilde Qviksølvet i disse upaatvivlelig ogsaa have frosset til en fast Masse. I det Dieblik vi reiste fra Krasnojarsk indhentede Dr. Erman os med Tolken Gustav, som havde store Frostbylder i Ansigtet og havde ud-

staaet meget Ondt, da E. havde kjørt Dag og Nat og ladet G. ligge i en aaben Slæde i den frygtelige Kulde.

Det er en lykkelig Omstændighed ved den Sibiriske Vinter, at naar Kulden bliver saa stærk, er der aldeles Vindstille, saa at vi med et aabent Lys kunde gaae udenfor Huset, for at iagttage vore Thermometre, uden at Flammen havde den ringeste Bevægelse. Hvis det ikke forholdt sig saa, vilde intet Menneske eller Dyr kunne beholde Livet i længere Tid under aaben Himmel. Ved Vinterens Begyndelse sagde jeg engang for Spøg, at naar Kulden oversteeg 20 Grader, vilde jeg standse og oppebie en mildere Aarstid. Men jeg mærkede snart, at dette ei lod sig gjøre, og ei heller var nødvendigt. Jeg observerede een Gang en Times Tid under aaben Himmel i 28½ Grads Kulde uden anden Uleilighed, end en stærk Svien i Fingrene, som blot vare bedækkede med tynde Handsker. En stor Ubehagelighed var imidlertid følgende: Kraven af Rensdyrspeltsen blev trukken op, og med et Skjærf bundet tæt til Halsen, og en dobbelt Rensdyrhue med en Klap bag til bedækkede Hovedet og Ørene, saa at alene Øine, Næse og tildeels Mund vare udsatte for Luften. Den Damp, som følger med Aandedrættet, ansatte sig, i Form af fine Iiskrystaller, paa de Dele af Peltskraven og Huen, som omgav Ansigtet, og ved den ringeste Bevægelse af Hovedet berørte disse Kinderne, og frembragte en brændende Tørhed i Huden. At gaae nogle tusinde Skridt i saadan Kulde var næsten umuligt; thi gik man langsomt, leed man af Kulden, vilde man gaae hurtigt, iført de tunge Peltse og Reisestøvler, saa blev Aandedrættet hurtigere, og man havde en ængstelig Fornemmelse i Lungerne. Af Hestenes Næsebor saae jeg ofte under saadanne Omstændigheder Blodet flyde, men naar jeg gjorde Postbønderne opmærksom derpaa, og bad dem kjøre langsommere, svarede de: „det skader ikke".

Den 1ste Februar ved Middagstider kom vi til den lille Stad Nischni-Udinsk, hvor Civil-Gouverneuren Zeidler var ankommet paa en Reise til Petersburg, til hvem jeg havde Brev fra Baron (senere Admiral) Wrangel i Petersburg, tilligemed en Egeqvist, som W. selv havde brækket af det Egetræ, der stod ved Napoleons Grav paa Øen St. Helena. Et Blad af denne Qvist rev jeg af og har bevaret til Minde om den store Keiser. Men en ulykkelig Begivenhed

forhindrede mig i selv at overlevere Brevet i Gouverneurens Hænder. Nielsen var nemlig ved et dybt Stød i Sneen styrtet af Forsædet paa Pakvognen og blev overkjørt. De Russiske Slæder ere meget smale i Sporet, og for at de ikke skulle vælte, fastgjøre Russerne to tykke Bjelker over Slæden, som staae ud paa begge Sider og danne hosstaaende Figur Λ; disse kaldes Otwodi (Afledere). Naar Vognen vil vælte til en af Siderne, saa slæber Aflederen paa den Side imod Veien, og retter den op igjen. I det N. styrtede ud paa venstre Side, kom han under Aflederen og blev slæbet et langt Stykke henad Veien med Vognen, som kjørte i stærkeste Karriere, indtil han endelig slap løs. I Øieblikket kunde han ikke reise sig, men kom endelig ved Folkenes Hjælp paa Benene og fortsatte smertefuld Reisen et Par Norske Miil. Da Pakvognen kom ind paa Gaarden blev jeg forundret ved at høre ham med et blegt Ansigt udbryde: „Gud være lovet, at jeg levende seer Dem igjen, det havde jeg aldrig ventet!" hvorpaa han brast i Graad. Jeg fik nu alle Omstændigheder at høre, sendte strax Bud efter en Læge; og til min største Forundring fandtes intet Spor til Beenbrud eller Forvridning, uagtet den svære Pakvogns Vægt havde hvilet i flere Secunder paa hans Legeme og han med den var slæbet et Stykke hen ad Veien. Han blev aareladt og af vort Reise-Apothek hentedes Sæbespiritus, hvormed han blev gnedet. Den første Dag følte han betydelige Smerter, men den følgende Dag lod han sig ikke afholde fra at udføre sine sædvanlige Forretninger. Imidlertid føler han indtil denne Dag en Smerte i Rygraden imellem Skuldrene. Et Par Dage før denne Begivenhed var atter en Hest paa venstre Side af Troikaen styrtet, og i det Vognen af de øvrige Heste blev slæbet frem med Hurtighed, sønderrev den udstaaende Jernaxel af Vognen Bugen paa den liggende Hest, saa at Indvoldene bleve blottede. Postbønderne løsgjorde den fra Seletøiet og kjørte videre. Det var et ynkeligt Syn, at see den saarede Hest flere Gange forgjæves forsøge at reise sig, for at følge efter, og overladt til en langsom og smertefuld Død i henved 30 Graders Kulde. Nielsen yttrede siden, at i det Øieblik han styrtede af Vognen, ventede han samme Død, som denne Hest.

Da vi nu havde faaet vor egen Tolk Gustav tilbage, afskedigede

vi Johan (eller som Russerne kaldte ham Ivan) Schlau. Ved de forskjellige Indkjøb, han daglig havde gjort for os, havde han efterhaanden stukket saa mange Penge tilside, muligen ogsaa bedraget Bønderne for en Deel af den dem tilkommende Betaling, at han derfor kjøbte sig en Hest og Slæde, hvormed han reiste tilbage til Tobolsk, og vi fik siden at høre, at han der havde kjøbt sig et lidet Huus, i hvilket han holdt Værtskab for simple Folk. Da vi vare komne under Veir med disse Bedragerier, befalede Due ham før Afreisen at tilbagelevere en Faareskinds Pelts, som vi havde ladet forfærdige til ham i Tobolsk. I denne Anledning kom han ind i Stuen, knælede for mig, og med hykkelske Taarer og løgnagtige Forsikkringer om sin Ærlighed bad om at maatte beholde den. Jeg svarede, at han snarere fortjente at sendes tilbage med en Anbefaling til Politimesteren i Tobolsk om en alvorlig Revselse, end at erholde en ny Begunstigelse; men da jeg ikke troede, at nogen ærlig Karl vilde bære Peltsen efter ham, kunde han beholde den. Vi fortsatte derpaa vor Reise til Irkutsk, hvor vi uden videre mærkelige Tildragelser ankom den 7de Februar 1829.

XVII.

Beliggenhed af Irkutsk, det østlige Sibiriens Hovedstad. — Byfogden Oberst Muravieff. — Middag hos den Baikalske Admiral. — Reise over Baikal til Troitzo-Savsk. — Den Chinesiske Grændseby Maimatschin. — Festlig Middag hos den Chinesiske Sargutschei (Gouverneur). — Lamaisk Gudstjeneste, foranstaltet af Chamba Lama, nær Selenginsk.

Irkutsk, Hovedstaden i det østlige Sibirien, ligger i 52° 17′ nordlig Brede og 122° østlig Længde fra Ferro, og har altsaa omtrent samme Brede som Hannover, og 6 Timer tidligere Middag end Christiania. Paa den vestlige og nordlige Side omslynges den af Floden Angara, som kommer fra Baikal Søen i Syd, paa den østlige Side af Elven Uschakova. I Angara falder ved den nordlige Side af Staden den lille Flod Irkut, som kommer fra Vest og har givet den sit Navn. Den har saaledes en smuk Beliggenhed. Dens største Ud-

strækning fra Øst mod Vest er noget over 1500 Saschén*) eller næsten ⅓ Norsk Miil, og fra Nord til Syd 1100 Saschén eller ⅕ N. Miil. Den har 18 Kirker, hvoriblandt en luthersk og en katholsk. De Russiske Kirker ere meget anseelige Bygninger i den Byzantinske Stiil. De have sædvanlig 5 Kupler, i Form af en Ræddik, hvis Spidse er vendt opad, og som hviler paa en Cylinder af noget mindre Diameter. Den midterste er den største og høieste, og bærer sædvanligt et stort Jernkors af gjennembrukket Arbeide; de fire mindre omgive denne i et Qvadrat. I Petersburg og Moscwa ere paa nogle Kirker disse Kupler belagte med forgyldte Kobberplader; sædvanlig ere de malede med en lys Farve, f. Ex. lysegrønne. Det hele Norge har neppe 2 eller 3 Kirker, som i værdigt Udseende kunne sammenlignes selv med Kirkerne i de Sibiriske Landsbyer. Denne Mængde smukke Kirker i de større Russiske Stæder giver dem i nogen Afstand et imposant Udseende, naar man, især i Aftensolen, nærmer sig dem. — Staden bestaaer for det meste af Træhuse, dog ere alle offentlige Bygninger og rige Kjøbmænds Huse af Steen. Disse Huses Façade maa altid opføres efter en i Petersburg udgiven Bygnings-Atlas, i hvilken Bygherren kan vælge den, som falder bedst i hans Smag; den indre Indretning er ham selv overladt. Saaledes have disse Bygninger altid en smuk Udside og ere ofte prydede med Medaillions i Basrelief, eller andre Forziringer. Irkutsk er det østlige Sibiriens General-Gouverneurs og en Erkebisps (Archhierei) Sæde, og har et med en smuk Instrumentsamling forsynet Gymnasium, et stort Bazar (Gostinni Dvorr), bestaaende af Boutikker for alle Slags Artikler fra de fineste til de groveste. Den ligger paa en Hoislette 1000 til 1200 Fod over Havets Overflade, og saa fjernt fra Havet, at naar Angara er tilfrossen, er der ingen Kilde til Damp eller Fugtighed i dens Nærhed. Luften er derfor her saa ualmindelig tør, at Dagen efter Regn og Slud om Foraaret er der ganske tørt og støvet paa de ubrolagte Gader. Himmelen er fra Januar Maaned, da Floden belægger sig med Is, her bestandig saa klar, at der ei er den mindste Skyplet at see lige til Enden af Marts eller Begyndelsen af April, da Floden igjen gaaer

---

*) En Saschén er nøiagtig 7 Engelske Fod.

op. Under 30° Kulde gaaer Solen op og ned saa klar og reen, som en blank Guldtallerken; Stjernerne tindre med et hos os ukjendt stadigt Lys.

Den 7de Februar 1829, en skjøn Eftermiddag, da vi nærmede os Irkutsk, speidede vi med store Forventninger efter Stadens Taarne, og fik først Øie paa et elegant Kloster, som ligger paa den anden Side af Angara. I de Russiske og Sibiriske Byer, hvor ingen Hoteller findes, kjører den Reisende lige til Politikammeret, hvorfra en Politibetjent medsendes, som anviser ham Qvarteer efter hans Rang hos en af Byens Borgere. For Qvarteret betales intet, og er Opholdet ganske kort, erholder man undertiden et godt Middagsmaaltid, The, Kaffe, og Verten staaer selv ved Døren, modtager Retterne fra Kjøkkenet og gjør Opvartning ved Bordet, og anseer det som en Ære, om den Reisende vil tale et Par Ord med ham. Saasnart vi vare komne lidt i Orden i vort Logie, gjorde jeg Politimesteren Oberst Muravieff, til hvem jeg havde et Brev fra Ministeren Palmstjerna, en Visit. En høi anselig Mand paa 36 Aar i grøn Uniform, med 7 Ordener paa det brede Bryst, kom os imøde og tiltalte os til min store Fornøielse paa Tydsk. Vi fik her at vide, at Chinesernes Marked i Grændsebyen Maimatschin, hvorved en Tuskhandel af flere Millioner Rublers Værdie imellem Chineser og Russer, bestaaende fornemmelig af Zobelskind og The, indledes ved en storartet tre Dages Fest i de første Dage af Chinesernes hvide Maaned, som begynder omtrent i Midten af vor Februar. For at see dette, efter Beskrivelsen mærkværdige, Optrin, og tillige for at udstrække Jagttagelses-Rækken paa dette Sted saa langt som muligt mod Syd, besluttede vi at reise derhen. Vi kjørte den 12te Februar mod Syd langs Angara, derpaa over den paa Overfartsstedet 55 Verst brede tilfrosne speilblanke Baikal Sø, hvis Is i enkelte Sprækker viste sig at have en Tykkelse af 3 Fod. Isen er her saa gjennemsigtig, som det reneste Glas, saa at man paa mindre dybe Steder kan see den mindste Gjenstand paa Bunden, og er ængstelig for at træde paa den, da det seer ud, som om man gik umiddelbar paa en speilblank Vandflade. Baikal har en Segelform, som Maanen 3 Dage efter Nyet og en Længde imellem begge Spidserne af 550 Verst; dens største Brede er omtrent

85 Verst. Langs den nordlige Kyst løber en Bjergrad af en maadelig Høide, og en liden Flaade af keiserlige Skibe anvendes om Sommeren til Kommunikation imellem de omliggende Punkter. Chefen for denne er en Lieutenant af den Russiske Marine, som boer i Irkutzk i en stor Bygning, som derfor fører Navn af Admiralitetet (Admiraliteistvo) *). Himlen var azurblaa, og i det klare Solskin glimrede de med Rim besatte Naaletræer paa begge Søens Bredder, som om de vare besatte med tusinde Diamanter. Igjennem Byerne Verchne-Udinsk og Selenginsk kom vi den 15de Februar til den Russiske, forhenværende Grændsefæstning, nu By Troitzko-Savsk, som ligger 4 Verst fra Grændsebyen Kiachta, og indlogeredes hos Kosakkernes Pristav Ivan Philippov Ostrovski, en efter Omstændighederne temmelig dannet Mand, som forstod Mongolisk, og havde ledsaget den Russiske geistlige Mission, der hvert 10de Aar sendes til Peking. Han fortalte os adskilligt om sin Reise til Peking, og laante os et Par Beskrivelser over Reiser i China af Jegor Timkovski i Aarene 1820 og 1821 og af Præsten Jakinth, som havde opholdt sig 10 Aar i det Russiske Kloster i Peking, udkommen i Petersburg i 1828 **).

Dagen efter vor Ankomst gik vi om Aftenen til Kiachta, og derfra videre til Maimatschin, som blot ligger 300 Skridt fra Kiachta, for at tilfredsstille vor Nysgjerrighed efter at see en Chinesisk By. Grændselinien imellem det Russiske og Chinesiske Territorium er blot

*) Denne Baikalske Admiral indbød os en Middag til sig, og under Maaltidet reiste han sig, tog sit Glas, bukkede for mig og Lieut. Due, og raabte: „Deres Sunthet!“ Vi bleve høilig forundrede over at høre et Par Norske Ord af en Baikalsk Admiral, og fik følgende Oplysning. Han havde nogle Aar tilforn gjort Tjeneste paa et Russiskt Skib, som skulde foretage en videnskabelig Jordomseiling; men dette kom paa Udreisen under stærkt Havarie ind til Arendal, hvor Skibet blev opholdt over en Maaned, og hvor Officiererne daglig bleve indbudne til Gilder hos de velhavende Kjøbmænd. Han havde her bemærket, at Gjesterne ved Bordet jevnlig nikkede til hinanden med Glas i Haand, og raabte: „Deres Sundhed“. Skibet vendte derpaa, om jeg erindrer ret, tilbage til Petersburg med uforrettet Sag.

**) Chineserne kaldes af Russerne Chitaiski, hvilket skal betyde Slaver; de kalde sig selv Nikanetz.

antydet ved nogle halvforraadnede Spanske Ryttere. Vel havde vi været belavede paa, at see et underligt Syn; men vi bleve dog overraskede, da vi kom til Byens Port og saae ned ad den lange smale Gade. Tversover Gaden fra Huus til Huus var der i en Høide af omtrent 6 Alen fra Jorden trukket Snore og paa disse hængt smaae Flag, af Størrelse som et lidet Lommetørklæde, og af alle Regnbuens Farver, røde, gule, blaae, grønne; og disse afvexlede med Lygter af gjennemsigtigt Papir, bemalet med de forunderligste Figurer. I Midten af Gaden, hvor den overskares af en Tvergade, og hvor der var et lidet Torv, var opreist et firkantet Taarn af Træ med to Etager. Paa hver Sideflade af Taarnet var der afmalet et colossalt Gudebillede, som vel havde nogen Lighed med den menneskelige Figur, men udtrykte Vrede og Raserie, kort alle de hæsligste Lidenskaber. Dr. Erman, som ledsagede os, slog Hænderne sammen og raabte: „nei dette gaaer over al Forventning! det har Udseende af en stor Dukkestue for voxne Børn". Gaderne vare ubrolagte og bestod af ujevne Leerbakker; Husene smaae, Væggene klinede af Leer og havde ingen Vinduer mod Gaden. Enkelte Chinesiske Kjøbmænd sadde udenfor Husene i deres med Bomuld tykt vatterede Kofter, og varmede Hænderne ved et stort Kulbækken eller Fyrfad paa en høi Fod. For at holde Fødderne varme havde deres plumpe Sko en tommetyk Saale af mangedobbelt Papir med en Læbersaale nedenunder. En og anden Kameel kom fra Peking med store Kasser Thee i Tværsadler paa begge Sider af Ryggen, og blev ledet ind hos en Kjøbmand.

Den Russiske Tolddirecteur i Kiachta, med hvem vi havde gjort Bekjendtskab, indbød os til at ledsage ham til Maimatschin den 18de, som var den første Festdag, da Sargutscheï, den øverste Chinesiske Embedsmand i Byen, altid giver en stor Middag, hvortil den Russiske Tolddirecteur indbydes, og har Tilladelse til at medbringe sine Underordnede eller andre Lysthavende. Men han bad os tillige at tage en solid Frokost hos ham, førend vi begave os til det Chinesiske Maaltid, da han tvivlede om vore Europæiske Maver vilde finde sig vel ved de Chinesiske Retter. Da vi ankom til Sargutscheïs Huus, udenfor hvilket der paa hver Side af Døren stod opreist et meget høit Mastetræ, formodentlig som Tegn paa hans høie Værdighed, saae vi en høi

mager Mand, med sorte Stumper af Tænder i Munden, i en vatteret Silkekofte og lange vide vatterede Buxer, en spids Hue med Zobelskinds Kant om og en guul Steen i Toppen, staae udenfor Indgangen. Det var Sargutscheï. Den gule Steen betegner hans Rang, der ei skal være høiere, end en Lieutenants efter Russisk Rangorden. Hvert tredie Aar sendes en ny Sargutscheï fra Peking til Maimatschin, og han har den øverste verdslige og geistlige Myndighed i Byen. Han rakte os Haanden paa Europæisk Viis og bød os træde ind. Vi kom ind i en lang smal Stue, som havde Vinduer til Gaarden. Vinduerne havde smaae Ruder, blot een Rude i Høiden og fire i Breden, kort saae ud som vore Staldvinduer, eller som et af vore Vinduer, der var lagt horizontalt. Fra Døren mod den øverste Væg stode to lange Rader af smaae firkantede Borde, ikke større end at blot 4 Personer kunde sidde ved hvert Bord. Ved den øverste Ende af Bordrækkerne stod en stor høirygget udstoppet Læenestol. I denne satte Sargutscheï sig, og Tolddirecteuren nærmest ved ham, ved det øverste lille Bord paa hans høire Side; jeg, Due og Erman og et Par Russiske Toldbetjente, nærmest derved, og desuden en Mængde Chinesiske Kjøbmænd ved de øvrige Borde. Nu begyndte en Samtale imellem Sargutscheï og Tolddirecteuren, som udførtes paa følgende besværlige Maade. Chinesernes daglige Sprog er det Mongoliske, men Hofsproget er det Mandschuriske, som alle Embedsmænd (Mandariner) maae tale. Bag Sargutscheïs Stol stod en Tolk, iført en høirød Klædestrøie og med en Hjelm paa Hovedet, hvori en Hanefjeder var befæstet. Han forstod Mandschurisk og Mongolsk; bag Tolddirecteurens stod en anden Tolk, som forstod Mongolisk og Russisk. S. spurgte nu i Hofsproget: „hvorledes befinder Deres Frue sig?" Dette Spørgsmaal blev derpaa af hans Tolk oversat fra Mandschurisk paa Mongolisk; dette atter af Directeurens Tolk fra Mongolisk paa Russisk, hvorpaa denne svarede paa Russisk: „Jeg takker, ret vel". Dette Svar gik nu igjen tilbage igjennem de to Tolke og to forskjellige Sprog til Sargutscheïs Øre, hvorpaa han gav en brummende Lyd fra sig, som formodentlig betydede: „Det er mig kjært at høre". Naar en af os vilde tiltale S. maatte endnu en tredie Tolk anvendes. Vi henvendte Ordet paa Fransk til Tolddirecteuren; han oversatte det paa Russisk

til sin Tolk; denne oversatte videre det Russiske paa Mongolsk til den sidste Tolk, som tilsidst omsatte det i Mandschurisk til S. Her vare altsaa 4 Sprog nødvendige, inden Tiltalen kom til Vedkommendes Øre, og Svaret maatte gaae den samme lange Omvei. Lieut. Dues Epauletter tiltrak sig Sargutschei's Opmærksomhed og han spurgte, hvad det var for en Mand. Svaret lød, at det var en Soofficier fra Norge; men at gjøre S. begribeligt, hvad Norge var for et Land, var ikke at tænke paa. Guverneuren Stepanow i Krasnojarsk havde fortalt os, at da han Aaret tilforn havde besøgt Maimatschin, havde Sargutscheï spurgt ham, hvor langt der var fra Maimatschin til Petersburg, og Stepanow havde, for at vise det Russiske Riges Størrelse i Sammenligning med China, svaret: „omtrent 4 Gange saa langt som fra Maimatschin til Peking". Over denne lidt ironiske Nedsættelse af det „himmelske Riges" Størrelse, i Sammenligning med det Russiskes, blev Sargutscheï saa fornærmet, at der opstod en lang Pause i Samtalen.

Paa hvert Bord stod en stor firkantet lakeret Æske eller Kasse med afrundede Hjørner. Da Laaget blev aftaget, saaes i Midten en rund Afdeling, og fra denne gik Skillerum ud til Kassens Sidevægge, som Radier i en Cirkel, hvorved Kassens Indre var afdeelt i 8 eller 9 forskjellige Rum, opfyldte med forskjellige tørrede Frugter. Først blev der opvartet med fiin duftende Blomsterthee, uden Sukker og Fløde, og dertil med Tobak. Chinesernes Pibe bestaaer af et Messingrør, hvis nederste Ende er bøiet opad og forsynet med en liden rund Messingskaal, ikke fuldt saa stor som et halvt Valnødskal. Denne stikkes ned i Tobakspungen, og derved optages i Skaalen den chinesiske Tobak, der er lysebrun og saa fiin som Snustobak. Ovenpaa Skaalen sættes en liden Røgspids eller Røgkugle af vellugtende Materie, og denne tændes, brænder hurtigt og tænder Tobakken. Efterat Confecturcassen var borttaget, indbragtes første Ret paa 8 Porcellains Skaale, som vore Thee-Underkopper, der stilledes paa Bordet i en Rosette, en i Midten og de øvrige rundt om denne. Chineserne bruge hverken Gaffel eller Kniv; Maden er skaaret i smaae Terninger, og for at bringe disse til Munden, benytter han sig med megen Færdighed af et Par tynde Elphenbeenspinde, omtrent som vore groveste Strikke-

pinde. Disse holder han, den ene imellem Tommelen og Pegefingeren, den anden imellem to andre Fingre og har megen Færdighed i at bruge disse som en Tang. Især var det comiskt at see Sargutschei spise kogte Risengryn med disse. Han holdt Skaalen tæt til Munden, og kastede med stor Hurtighed det ene Gryn ind i den aabne Mund efter det andet. Til hver Person blev der bragt et Par saadanne Elphenbeenspinder; men da vi ikke havde Færdighed i at bruge dem, havde Tolddirecteuren til vort Brug medbragt Gafler og Sølvskeer. Ligeledes havde han medbragt et Par Flasker Portviin, for at modvirke de chinesiske Lækkerheders Indflydelse paa vore Fordøielsesredskaber. Jeg forsøgte forskjellige af de paa Skaalerne liggende Sager, der saae ud omtrent som tynde Trevler af Tørfisk, og havde omtrent lignende Smag, og svælgede især nogle Strimler af en Skaal, der forekom mig mindst modbydelig, og som jeg fik siden at høre, var af et Sødyr, som Russerne kalde Karakátiza (Sø-Edderkop). Efter denne Ret indbragtes en Mængde andre Skaaler med forskjellige andre Kjødretter af Fasaner og andre Fugle, som vare skaarne i Tærninger, og tilberedede med en graaagtig Sauce af Olie, men aldeles uden Salt. Disse Skaaler bleve satte ovenpaa Kanterne af de forrige, og dannede en mindre Rosette. For hver Person blev der lagt et lidet Porcellainskar, af Form som en fladbundet Skee med et kort Skaft, i hvilket der blev gydet en sortebruun Edikke, hvori man skulde dyppe hver Kjødtærning. Dette usaltede Kjød med Oliesaucen var mig noget væmmeligt, men jeg blev tvunget til at spise noget deraf; thi de chinesiske Kjøbmænd, der sadde paa modsat Side af samme Bord, raabte idelig det Russiske Ord „kuscha! kuscha!" (spiis, spiis), og for Høfligheds Skyld maatte man adlyde. Under disse Retter indbragtes en Messingthekjedel, hvoraf skjænkedes til hver Gjæst en Skaal varmt Riisbrændeviin, som havde en temmelig stærk Fuselsmag. Tolddirecteuren ynkedes over os i denne Anledning og lod os skylle det ned med et Glas god Portviin. Endelig indbragtes nogle smaae dybe Skaale (som vore Contoirkopper uden Hank) med Kjødsupper, som var lavet alene for Europæernes Skyld, formodentlig af Tolddirecteurens Kok, og var det, der bedst passede med vor Smag. I Pauserne imellem hver Anretning bødes Tobak, og man gik til Vinduerne og

saae paa nogle med Papirmasker udsmykkede unge Chinesere, der i Gaarden opførte et Slags Dands eller Leeg, med mange Spark med Benene og Kast, som havde en klodset Lighed med vore Bønders Hallingkast; i hver Haand havde de en rund Træstok, hvis modsatte Ender de slog mod hinanden og dermed angav Takten under Springene. Efter Maaltidet gik Sargutschei ud med os i Procession i Byen og besøgte forskjellige af Kjøbmændene i deres Boder. I hver Bod stod et Fyrbækken med Gløder midt paa Gulvet; om dette satte man sig, og paa hvert Sted blev buden Thee og Tobak. Imedens vi gik paa Gaderne knaldede ved hvert Huus en Hob Sværmere, og Kanonslag af Krudt indsluttet i stærke Papfutteraler.

Et Exempel paa Sargutschei's Politimyndighed fik vi under disse Vandringer Leilighed til at see. En noget drukken Mongol kom paa Gaden til at stryge ham lidt paa Ærmet, i det han gik ham forbi. I Øieblikket blev han efter Sargutschei's Befaling bragt hen til en Huusvæg, hvor der i en Mands Høide var befæstet en tynd Jernlænke. Denne blev lagt om hans Hals og lukket, saa at han maatte staae næsten paa Tæerne i rum Tid som i en Gabestok.

Vi listede os ogsaa ind i et Tempel, hvor vi saae tre colossale Gudebilleder, formodentlig af Træ, men malede med Farver, og den ene heelt over lueforgyldt. De havde vel menneskelig Skikkelse, men udtrykte ved Gebærder og Stillinger Vrede og de rædsomste Lidenskaber. Den forgyldte var udstyret paa en saa usømmelig Maade, at det ikke lader sig beskrive paa Prent. Foran hver stod en Rad af store flade Papkasser paa et langt skraat Bord, fyldte med Conditori-Sager, hvoraf en af Følget tog endeel Stykker. Men dette sacrilegium (Kirkeran) maa udentvivl være bleven bemærket af en Chineser; thi en anden Dag, da vi besøgte Maimatschin og nærmede os Templet, bleve vi bortviste.

Endelig saae vi samme Dag paa vor Vandring i Byen en Slags Chinesisk Comedie, udført paa et Stillads, eller Slags Altan foran en Bygning. Da der i Maimatschin ei taales Fruentimmer, bleve Damerollerne udførte af Kjøbmandsdrenge i Qvindedragt. Alle havde de Papirmasker for Ansigtet. Vi forstod naturligviis intet deraf: men man sagde, at Farcen dreiede sig om „ihjelskudt Gaas".

Den 22de begave vi os paa Tilbagereisen, og besøgte den 23de Chamba Lama, Buræternes Ypperstepræst, som næsthøieste iblandt de Lamaiske Geistlige efter Dalai Lama. Buræterne ere et Mongolisk Nomadefolk, som leve paa en stor Steppe noget vestenfor Selenginsk, hvor de have et Tempel, i Nærheden af hvilket Chamba Lama boer i et Træhuus. Han var af Natschalniken i Werchne-Udinsk bleven underrettet om, at vi paa en vis Dag vilde besøge ham, og ønskede at see den Lamaiske Gudstjeneste. Vi modtoges med en stormende Musik af 300 Lamaer i deres festlige Ornat, opstillede en haie foran Chamba Lamas Huus, i to Rader, imellem hvilke vi marscherede, med deres mange forunderlige blæsende Instrumenter, kjæmpemæssige Gongoner og Triangler, og med lange laquerede Stænger med store runde Træskiver paa den øverste Ende, hvorpaa vare afbildede Sol, Maane og andre forunderlige forgyldte Figurer. Blandt de blæsende Instrumenter vare der to lange krumme coniske Messingrør, af samme Dannelse som de saakaldte Halvmaaner, hvormed Jægercorpset giver Signaler. Men disse vare mindst tolv Fod lange, saa at de hvilede paa Skuldrene af to Mænd, den ene under Midten, den anden nærmere Enden af Instrumentet. Det længste havde to Mundstykker, det ene i den smale Ende, det andet i nogen Afstand derfra, og blev blæst paa een Gang af to Lamaer. En Tamburin, som havde en Diameter af 8—10 Fod, var ophængt i en Galge, og under den sad en Lama og bearbeidede dens modsatte Sider med to Trommestikker. Paa et andet Stativ hængte en Triangel, imellem hvis Been vare befæstede i forskjellige Rader en Mængde Metalklokker af forskjellige Toner, paa hvilken en anden Lama slog med en Metalstav. Den hele saakaldte Musik lignede Lyden af en brusende Fos.

Paa Trappen bleve vi modtagne af Chamba Lama, en umaadelig stor og corpulent Mand, i en rød Fløiels Kaftan og med en stor Guldmedaille, med Keiserens Billede og besat i Randen med Brillanter, hængende paa Brystet i et grønt Baand om Halsen. Efter nogen Samtale ved Hjælp af to Tolke, vor Esthlænder Gustav Rosenlund, som oversatte fra Tydsk til Russisk, og en Russer, som oversatte fra Russisk til Mongolsk, bleve vi indførte i Templet, hvor imidlertid alle Lamaer vare blevne samlede i 4 Rader langs Pillerne fra Døren til

Alteret, og begyndte deres Musik, og derpaa udførte en fuldstændig Gudstjeneste. Da vi atter traadte ind hos Chamba Lama, beværtede han os med The, koldt Kjøkken og Brændeviin, og beklagede, at han ingen Kok havde kunnet erholde fra Irkutzk til at tillave Mad efter vor Skik. Efter Anmodning skrev han sit Navn og fuldstændige Titel paa Mongolsk paa et Stykke Papir, til Erindring om dette interessante Besøg, og bad os til Slutning, at vi, naar vi kom tilbage til Petersburg, skulde fortælle Keiseren, at vi havde været Vidne til, at Burœterne „ogsaa dyrkede Gud paa deres Maade". — Den 27de Februar kom vi tilbage til Irkutzk. Denne lille Tour var den mest brogede og interessante af vor hele hidtilværende Reise, formedelst de nye Folkeslag, Sæder og Naturgjenstande, som her daglig sammendyngede sig i vor Opfatning.

XVIII.

Generalgouverneur Lavinsky. — Den blinde Reisebeskriver Hollman. — Oberst Muravieff. — Anledning til Opstanden i Petersburg i 1825. — Tre forviste Adelsmænd. — Oberstinde Børresen. — Religiøse Ceremonier ved den Russiske Paaskefest. — Carneval.

Det var min Bestemmelse, at reise paa Floderne Angara og Jenisei til Turuchansk, som ligger nær ved Polarcirkelen, for at udstrække mine magnetiske Jagttagelser saa langt som muligt mod Nord. Men da Floderne ei blive seilbare førend i Slutningen af Mai Maaned, maatte jeg opholde mig i Irkutzk i henved 4 Maaneder, imedens min Ledsager Lieutn. Due, reiste langs Lena Floden til Jakutzk og Viluisk. Da jeg under dette lange Ophold saa at sige blev baaret paa Hænderne af Generalgouverneuren Alexander Stepanowitsch Lavinsky, og af den Muravieffske Familie, saa yttrede jeg for dem, at jeg maatte betragte Irkutzk som mit andet (østlige) Hjem, og at de forvænnede og fordærvede mig saaledes, at jeg, naar jeg havde forladt disse venlige Omgivelser, paa den hele øvrige Reise vilde finde mig forladt. Jeg kan derfor ikke undlade, førend jeg skrider til Beskrivelsen af min Flodreise, at gjøre Læseren lidt bekjendt med disse interessante Mennesker, som i saa lang Tid med den hjerteligste Venlighed

bidroge til at lindre det Savn, jeg følte ved den store Afstand fra mit egentlige vestlige Hjem.

General Lavinsky traf vi med hans Datter Elisa paa Veien imellem Krasnojarsk og Irkutsk, i det han var paa en Visitationsreise til den førstnævnte Stad. Ved vor Tilbagekomst fra den Chinesiske Grændse fandt vi ham i Irkutsk. Han var en anseelig Mand paa henved 50 Aar, med godt Hoved, stor Godmodighed, og bekjendt for sin Retsindighed. Nogen synderlig videnskabelig Dannelse syntes han ikke at have erholdt, men bestyrede sin vigtige Post hæderligt, ved Hjælp af klar praktisk Forstand, Routine og en dygtig Expeditionssecretair Chabrit. Han havde et smukt Organ, sang godt, og havde megen Smag for Musik og de skjønne Kunster. Fransk talede han som sit Modersmaal, men forstod ei Tydsk. Da han besad store Godser nær Simpheropol paa Krim, saa var han som Embedsmand i høi Grad uinteresseret og derfor agtet, og formedelst sin Godmodighed afholdt, hvilket sjelden er Tilfældet med de Russiske, især de lavere Embedsmænd. Han modtog mig med særdeles Venlighed, og sagde, at jeg skulde være velkommen ved hans Bord hver Middag. Hans Kjøkken var indrettet efter den Franske Smag, og da han satte stor Priis paa et velsmagende Maaltid, saa vilde han unde sine Gjester den samme Nydelse, og var ei tilfreds, naar de ei toge forsvarlig til sig af Retterne. Han satte mig derfor sædvanligt ved sin høire Side ved Bordet, og jeg var af Høflighed nødt til, at nyde mere af Retterne og Vinen, end der var mig tjenligt. Da hans Middagsmaaltid begyndte nøiagtigt Kl. 12, hvilket kom i Kollision med mine daglige Jagttagelser, saa benyttede jeg mig dog sjeldnere af hans Godhed, end han ønskede, hvorover han undertiden beklagede sig hos Muravieffs, hvor jeg kom oftere. Han udtænkte enhver Leilighed, hvorved han kunde gjøre mig en eller anden Fornøielse. Saaledes forærede han mig f. Ex. to slebne Glaskarafler med Ølglas, med Indskrift: la manufacture de Telma, fra en af ham selv anlagt Fabrik i Landsbyen Telma, en Dagsreise fra Irkutsk; en smuk Kasse af Sibirisk Valbirk, med 12 Rum, hvori en Mængde slebne Agather, Amethyster, Beryller, hvide Topazer m. m.; en Kasse med tørrede Chinesiske Frugter, fra Mademoiselle Elisa til min Kone. Jeg havde yttret det Ønske, at besidde et Portrait af en Buræter i

D Arnesen del.

Winckelmann & Sönner lith.

En Burætisk Taisha og hans Kone.

(Side 235.)

sin Nationaldragt. Han lod hos en Bondemaler i Irkutzk male et Par vel udførte Portraiter af en Burætisk Taisha (Høvding) og hans Kone, i deres festlige Dragt, og sendte mig samme. Da Øl, som tilforn er bemærket, ikke er at erholde i Rusland, og den fine The, som man drikker, er som daglig Drik noget nervesvækkende, saa følte jeg et dagligt Savn i Mangel af Øl; L. sendte mig derfor hver Uge et halvt Dusin Flasker af sit eget Forraad.

Hans Datter Elisa, der fra sit 8de Aar var opdraget i en Engelsk Pension i Paris, var Aaret før vor Ankomst vendt tilbage, og traf først sin Fader i Nertschinsk, et Bjergværk i en vild Bjergegn, 1500 Verst østenfor Irkutzk, hvor de værste politiske Forbrydere henskikkes, for i Jern at arbeide i Gruberne; en Overgang fra Pariserlivet, som hun havde fundet rædsom. Da jeg i 1819 havde opholdt mig i Paris, altsaa samtidig med hende, søgte jeg længe forgjeves, om der ei skulde være noget Individ i Paris, som var os begge bekjendt. Endelig spurgte jeg: „kjender De den mægtige, store Martin i jardin des plantes?“ — „Martin ours?“ raabte hun. — „Ja vist, som staaer i en firkantet aaben Hule i Haven“, — som har opspist en gammel Invalid? — „Rigtig, en Invalid, der steg ned i Hulen, for at optage en Tinknap, som han antog for et Francstykke“. Der havde vi da eet Foreningspunkt i Samtalen om Paris. Hun kjendte endnu der en liden sort Bjørn Nicolas, som hun kaldte min Landsmand, da hun troede den var fra Norge.

Lavinsky fortalte mig en Gang, at der et Par Aar før min Ankomst til Irkutzk, var indtruffen der en Engelsk Reisende, en Sølieutenant Hollman, som var aldeles blind og heller ikke forstod det Russiske Sprog. Desuagtet var Hensigten af hans Reise at udgive en Reisebeskrivelse over det Russiske Rige. „Han var en dannet Mand“, sagde L., „spiste daglig ved mit Bord; og da han forstod Fransk, saa gav jeg ham alle de Oplysninger han forlangte. Da han yttrede, at det var hans Hensigt at reise videre mod Øst til Kamtschatka, saa fandt jeg det nødvendigt, at indhente Forholdsregler fra Keiseren i Petersburg, og opholdt ham derfor et Par Maaneder under forskjellige Paaskud, for at oppebie den beqvemmeste Aarstid til denne besværlige Reise. Endelig kom der en keiserlig Ordre, at jeg skulde strax sætte

ham i en Povoske (Slæde) og med en Feltjæger eller Kosak transportere ham den korteste Vei ud af Riget". Den Russiske Regjering var nemlig længe iversyg paa England, med Hensyn til Handelen paa Ostindien, China og Nordvestkysten af Amerika, hvor deres Interesse let kunde komme i Collision, og betragtede derfor enhver reisende Englænder med mistænkelige Øine som en Spion.

I Aaret 1851 kom en af mine Venner paa Dampskibet Courier tilbage fra England og fortalte mig, at der som Passageer paa samme Skib havde været en blind Engelsk Søofficier, som vilde bereise Norge, for at udgive en Reisebeskrivelse. Lavinskys Fortælling om Lieutenant Hollman faldt mig strax ind; muligen var det ham. Dagen efter traadte en høi, smuk, velklædt Mand med hvidt Haar og en grøn Skjærm over Øinene, ledsaget af en Tjener fra Hotellet, ind ad min Dør, og kaldte sig Capitain Hollman. Min Anelse var altsaa rigtig. Jeg spurgte om han ikke for en Deel Aar siden havde opholdt sig i Irkutzk og besøgt Generalgouverneuren Lavinsky; hvilket han besvarede bekræftende. Jeg fortalte ham da Lavinskys ovenstaaende Beretning om hans ufrivillige hurtige Tilbagereise, og spurgte, om det virkelig forholdt sig saaledes. „Bogstavelig som De siger, min Herre", svarede han. Jeg blev ført over den Tydske Grændse, og der sluppet løs". Han fortalte, at han havde reist i Ostindien, i Afrika og i Amerika, og over disse Lande udgivet Reisebeskrivelser ligesom over Sibirien. Som ung Søofficier havde han paa et Togt i Middelhavet faaet en heftig Øieninflammation, der havde gjort ham aldeles blind, saa at han maatte tage Afsked paa halv Sold. Jeg spurgte ham, hvorledes det var muligt for ham, som hverken forstod det Russiske Sprog eller kunde see, altsaa heller ikke skrive, at forfatte en Reisebeskrivelse. Han maatte have en ualmindelig Hukommelse. Hertil svarede han, at han lod sig fortælle af dannede Folk, der forstode Fransk eller Engelsk, skildre Egnens Udseende o. s. v. og skrive kunde han dog. Dette udførte han paa følgende Maade: han bukkede et Ark Papir i Folder, saa brede, at der paa hver kunde skrives en Linie; derpaa skrev han med en Blyant paa den øverste Fold en Linie; bukkede saa Papiret om til den næste Fold, og skrev en Linie, indtil han var kommen til Papirets nederste Rand. Disse Papirer, som in-

beholdt korte Notitser om det Vigtigste, bleve numererede. Efter Hjemkomsten lod han sig disse forelæse, og dicterede derpaa Beskrivelsen, hvorved han udfyldte Resten af Hukommelsen. Saaledes reiste han fra Christiania til Krogkleven, i Selskab med en Dame, som paatog sig at skildre ham Udsigten over Ringerige fra Kleven. Ved et Middagsselskab var jeg hans Sidemand ved Bordet, og saae med hvilken Færdighed han kunde hjælpe sig selv. Han udtog af et Fouteral en firgrenet Sølvgaffel, en liden Skee og et Redskab, der havde Lighed med en Rive af Sølv. Naar Maden af hans Sidemand var skaaret i smaae Stykker, ragede han den med Riven sammen i en Hob paa Midten af Tallerkenen, ragede derpaa med Riven saa meget paa Gaffelen, der paa een Gang kunde rummes paa den, og bragte det til Munden, og havde saadan Øvelse, at intet blev forbigaaet.

Oberst Alexander Nikolajewitsch Muravieff af den Russiske Garde, havde i sit 26de Aar bivaanet omtrent 30 større eller mindre Batailler i Krigene mod Napoleon, og derfor af Keiser Alexander erholdt en Æressabel med Guldfæste og Paaskrift: „sa Chrabrosti" (for Tapperhed) og en Mængde Ordener, blandt hvilke han især satte Pris paa det saakaldte Kulmer Kors, som tildeeltes ham efter det blodige Slag imod den Franske Armee ved Kulm i Bøhmen 30te Aug. 1813, hvor Vandamme med 10,000 Mand blev tagen til Fange. Ved de allierede Armeers Indmarsch i Paris i 1815 var han ogsaa tilstede. Ved saaledes under disse mange Feldttog at have gjennemstreifet en stor Deel af Tydskland og Frankrig, var han bleven bekjendt med de Europæiske Staters friere Forfatninger, og havde i et enthousiastiskt og noget mystisk-sværmeriskt Gemyt med Varme opfattet Ideen om en constitutionel Forfatning, som han syntes maatte lyksaliggjøre hans Fædreneland. Fuld af disse Ideer kom han tilbage til Petersburg. Mange unge Mænd af de høieste Familier, samlede sig om den unge Enthousiast; der dannedes et Selskab, som bestandig voxte i Omfang, og udbredede sig til en stor Deel af den høiere Adel. Man samledes, studerede Statsforfatninger og converserede derover, men der var endnu intet Ord yttret om, at bringe disse Ideer i Udførelse. M. indsaae endelig, at Rusland ei endnu var modent til en fri Forfatning, og da han desuden blev misfornøiet med den Vending, som

Selskabet syntes at tage, udmeldte han sig skriftligt, og formanede de øvrige Medlemmer til at opløse Selskabet, da dets Medlemmer blot vilde bringe Ulykke over sig selv og Fædrenelandet, ifald de forsøgte at realisere deres Ideer. Han trak sig derpaa tilbage til sit Gods Botovo nær Moscwa, levede der i Ro, for at forbedre sine Bønders Kaar *) og giftede sig med en Prindsesse Praskovia Schakowskoi, en Datter af en Knäs S., hvis Forfædre havde besiddet tre Fyrstendømmer, Novgorod, Wladimir, og et tredie, som jeg ei erindrer, hvis Vaaben de endnu føre i deres Skjoldemærke. Her levede han en rum Tid som en lykkelig Privatmand, og fordybede sig i Studeringer, især i Naturvidenskaberne. Han levede saa adskilt fra Verden, at da en af hans Bekjendte en Gang kom for at besøge ham, kjørte denne rundt om Huset, uden at finde Indkjørselen, saasom Veien var tilvoxet med Græs; og maatte raabe til M. som han saae i Haven: „hvorledes skal jeg finde Indkjørselen til dit Huus?" Da efter Keiser Alexanders Død i 1825 hans Broder Nikolai besteg Thronen, udbrød den bekjendte Opstand, ledet af det omtalte Samfund, som forlangte en Constitution. Den blev undertrykket, Hovedmændene grebne og deels henrettede, deels forviste i Lænker til Gruberne i Nertschinsk; andre mindre compromitterede til forskjellige mere eller mindre vilde og fraliggende Egne af Sibirien, dog uden Lænker og Tvangsarbeide. En stor Deel af Ruslands høieste og ædleste Familier i Ordets egentlige Forstand, erholdt herved blodige Saar. Fædre, Mænd, Sønner vandrede i Lænker til Sibirien. Muravieff Apostel, en Fætter af vor Helt, blev hængt, og en Broder af denne traf Lieutn. Due i Viluisk, en Jakuterflække i en vild Skovegn nordvest for Jakutzk. Her levede han som en Eremit i en Jakuter-Jurte, lidt bedre end en Finnegamme i Lappland, fordrivende Tiden med Læsning. Senere traf vi ham i det sydlige Sibirien paa Reisen til et sydligere Forviisningssted, Buchtarminsk, en liden Russisk By ved den Chinesiske Grændse. Nogle af Oberst M.'s Venner raadede ham til at redde sig ved Flugten; men han svarede, at han i 8 Aar intet havde havt med det omtalte Selskab at gjøre, efterat

---

*) Han vilde anlagt Skoler til deres bedre Underviisning, men dette blev ham forbudet fra høiere Steder.

det havde fattet Tanken om at udføre nogen oprørsk Plan, og at han saaledes stolede paa sin fuldkomne Uskyldighed. Imidlertid kom en Morgen tidlig Kl. 7 en Feldtjæger fra Petersburg, kastede ham i sin Kibitke for at føre ham til Hovedstaden, uden at give ham Tilladelse til at tage Afsked fra sin Kone. I Petersburgs Fæstning blev han indsat i et Fangetaarn, hvor kuns et sparsomt Lys faldt ind igjennem en liden Laage i mere end en Mands Høide paa Muren, og hvor han sad i 8 Maaneder. Hans beængstede Kone, som ei vidste, hvor han var bleven af, ahnede hans Skjæbne, og reiste øieblikkeligt til Petersburg, hvor hun fik den sørgelige Vished om den fælles Ulykke. De fik Tilladelse til at correspondere med hinanden, men begges Breve bleve sendte til Kommandanten, for først at gjennemlæses. Frue M. viste mig et Par af hans Breve fra Fængslet, hvoraf jeg saae, at han var fuldkommen forberedet paa at døe, og opmuntrede hende til at bære den haarde Skjæbne saa fattet som muligt. Paa en aftalt Time hver Formiddag gik hun udenfor Taarnet under den Luge, hvorigjennem han fik et sparsomt Maal af Dagens Lys; og de havde kun den Trøst, at de, uden at kunne see eller høre hinanden, dog vare hinanden saa nær. Oprørernes Papirer bleve gjennemsøgte, og deriblandt fandtes til M.'s Lykke hans Brev til Samfundet, hvori han erklærede Projectet for uudførligt og utidigt og raadede Medlemmerne til at adskilles. Keiseren erklærede selv, at „det gjorde ham ondt, at han ei kunde redde ham; M. havde sørget for ham bedre, end han selv kunde gjort; men et Exempel maatte statueres". Man bebreidede ham, at da han senere engang havde været i et blandet Selskab, hvor uheldigviis en ung Mand af Samfundet var nærværende, og yttrede nogle ubesindige Ord, havde M. ei strax angivet dette. Endelig faldt hans Dom; han blev forviist til Viluisk. Frue M. skildrede mig, hvilket Indtryk det gjorde paa hende, da Fængselsdøren første Gang aabnedes for hende, og hun, ved at træde ind i det skumle Fangehul, fik Øie paa den unge, forhen kraftige, blomstrende, fyrige Mand, der nu stod for hende med bleggult, slapt, indfaldet Ansigt, langt Skjæg og i elendig Klædning, og med et mat Blik strækkede Armene mod hende; hvor vanskeligt det var, at skjule sin Rædsel over hans Udseende, for ei at nedslaae ham. Naar en Russer bliver forviist til

Sibirien og er over Ural, betragtes han som borgerlig død; hans Kone kan gifte sig med hvem hun vil, hun eller hans Arvinger bemægtige sig hans Formue og Eiendomme. Ei saaledes gjorde de Russiske Damer denne Gang. Frue M. søgte Keiseren om Tilladelse til at følge sin Mand, og to Svigerinder ledsagede dem. Dette Exempel fulgte daglig Damer af de høieste Familier; Keiseren bestormedes af Ansøgninger om, at denne eller hiin maatte følge sin Mand, der gik i Lænker til Nertschinsk. Dette gjorde den største Sensation. Netop det ædleste Russiske Blod blev saaledes forplantet til disse frygtelige Egne, hvor Manden er i Fængsel og Konen enten boer hos ham, eller daglig besøger ham. Her er saaledes forsamlet Ruslands høieste Kultur; store Bibliotheker og alt hvad der hører til et dannet Livs Fornødenheder, ved Siden af Slavelænker. I Nærheden af Irkutzk blev M. indhentet af en Koureer, som bragte ham Tilladelse til at boe i Jakutzk, og da han kom til Irkutzk en Aften sildig, og havde Haab om med Posten, som ventedes næste Morgen, at erholde et endnu sydligere Forviisningssted, bad han Civil-Gouverneuren Zeidler om Tilladelse til at blive der Natten over, for at oppebie Posten. Men denne vovede ei at tilstede det, og han maatte øieblikkeligt reise videre. Det var i den dybeste Vinter, og paa de steile Bredder af Lena Floden, langs hvilke Veien gaaer, væltede Slæden flere Gange i den dybe Sne, saa at de, af Frygt for at styrte i Floden, maatte gaae vadende i Sne, den svage Frue M. bærende sin lille Datter Sophie paa Armen. Paa tredie Dag indhentedes de af en anden Koureer, som bragte ham Tilladelse til at boe i Verchne-Udinsk *). Da han var ankommen der, blev han befriet fra sin Feltjæger, der under hele Reisen havde fulgt ham i Hælene som hans Skygge, endog paa Steder, hvor Mennesket altid søger Eensomhed, og om Natten ligget ved Siden af hans Seng. „Jeg gik", sagde han, „den første Dag efter Ankomsten, en klar Vinterdag, en Spadseretour paa Byens Gader, og følte en usigelig Glæde, ved at kunne gaae, hvorhen jeg vilde; men ved hvert Hjørne maatte jeg vende mig, for at see, om ei min Skygge fulgte mig. Ingen veed, hvilken Herlighed Friheden er, uden

*) Søndenfor Baikal.

den, der i saa lang Tid har savnet den". Han var da gladere ved at have mistet sin Skygge, end Peter Schlemihl. Her skjænkede hans Kone ham den anden Datter Praskovia; to ældre Sønner vare døde. Efter et Aars Forløb blev han udnævnt til Byfoged og Politimester (Gorodnitschi) i Irkutsk, hvilket Embede han havde beklædt i et Aar. Han havde af sær Naade beholdt sine Godser, sin Adel, sine Ordener; hvorimod de øvrige Forviste vare berøvede Alt, og betragtedes som Sibiriske Bønder. Alle Breve fra og til ham bleve aabnede og læste i et Bureau i Irkutsk, men under mit Ophold der fortalte han mig en Dag, at han havde erholdt den nye Begunstigelse, at hans Brevvexling nu var fri for Censur.

Muravieff var meget musikalsk, havde en smuk Stemme, sang godt, spillede færdig Violin, hvorpaa han accompagnerede sin Kone, der var en udmærket Pianistinde. Han besøgte mig regelmæssig næsten hver Formiddag Kl. 10, og røgede sin Morgenpibe, hvorunder Samtalen for det meste dreiede sig om videnskabelige Materier. Ved Læsning i Jakob Bøhmes Skrifter havde han faaet en Tendents til Mysticisme og Theosophie, som gav Anledning til en liden Tvistighed mellem os, der dog snart jevnede sig. Han talede lige flydende Fransk, Engelsk og Tydsk.

Hans Kone havde en udstrakt Læsning i den Franske Literatur, den Tydske kjendte hun kuns af Madame Staëls Allemagne, og af Schiller havde hun læst nogle Stykker i Franske Oversættelser. Russisk lærte hun og Søstrene først fuldkommen, efter at de vare komne til Sibirien. Imellem sig talede og correspondere de altid paa Fransk. Til Moderen og Søstrene i Moskva skrev hun hver Postdag tætte Breve paa 16 Sider, og M. sagde i Spøg, at disse ikke indeholdt andet, end alle mulige Flectioner af Værbet: j'aime, tu aime, il aime (Jeg elsker, Du elsker, Han elsker). Under min Reise i det Russiske Rige havde Schtscheglov i Moskva i sin Journal „Ukasatel otkrytii" (Anmeldelse af Opdagelser) fra Tydske Journaler oversat paa Russisk tre af mine Afhandlinger over Jordmagnetisme og Nordlys. Disse, som vare komne Frue M. tilhænde, foranledigede hende til, forskjellige Gange at anmode mig om, at holde et lidet Foredrag, hvori jeg forklarede Hensigten af min Reise og det almenfattelige af

Jordens magnetiske System. Jeg svarede, at der til at forstaae dette vilde udfordres nogle Forkundskaber, som jeg neppe kunde forudsætte hos mine Tilhørere. Hun tog da en paa Bordet liggende opslagen Bog (lettres à une princesse d'Allemagne etc.) af Euler, som indeholder en Fremstilling af det Begreb, man i hans Tid havde om Jordens Magnetisme, og spurgte, om der behøvedes mere, end det, som man kunde lære af denne Bog, hvilket hun erklærede at have læst og forstaaet. Jeg svarede, at dette var mere end tilstrækkeligt, og holdt virkelig en Eftermiddag et saadant Foredrag for Familien og dens Venner, og foreviste mine Instrumenter.

Der gives et Dannelsens Frimureri, som ikke engang i Rusland, Spanien eller Italien kan forbydes, i hvilket alle Indviede øieblikkelig gjenkjende hinanden, ikke ved udvortes Tegn og Haandgreb, men ved visse for de Profane usynlige Mærker. Det er dette Valgslægtskab, som drage eensartede Mennesker sammen. „Man maa dog tilstaae", udbrød engang en af mine Ungdomsbekjendte, „at ikke alle Folk ere Mennesker!" Denne Tørst efter virkelige Mennesker føler man heftigere midt i en ueensartet Folkemasse, end selv midt i Ørkenen. Det var denne gjensidige Trang, som strax drog mig til denne Familie, hvor jeg fandt mig saa hjemlig. Da jeg engang talte med Frue M. om denne Trang til Mennesker, og yttrede, at der dog kom mange Mennesker i deres Huus, udbrød hun: „Ah! Mr. H. cela est rien; ils sont seulement hommes de paille!" (Ak! Hr. H. det er intet; de ere kun Straamænd). At finde et Menneske i Sibirien er et kosteligt Fund. Jeg kom derfor fast hveranden Dag i denne Familie. Due havde lært Frue M. at spille en bekjendt smuk Norsk Hallingdands, og hun havde igjen lært sin niaarige Datter Sophie, en liden smuk Vildkat, som jeg kaldte mon petit garçon (min lille Dreng), at spille den. Jeg havde viist dem nogle af de sædvanlige Trin eller Spring i denne Nationaldands, og lært Sophie at dandse paa Huk. Naar lille Praschka, som netop var kommen saa vidt, at hun kunde vralte paa to Been, kom ind, gik hun hen til mig, og rakte mig den lille Haand til at kysse, og naar da Sophie gik til Pianoet og spillede Hallingen, satte Praschka Hænderne i Siden og bøiede Knæerne lidt, for at efterabe den Dands, hun havde seet.

Under mit Ophold i Irkutzk passerede derigjennem de tre til Jakutzk forviste unge Adelsmænd, Grev Zachar Grigorievitsch Tschernischev, Knäs Valerian Michailowitsch Golitzin og Vladimir Sergeiewitsch Tolstoi. De opholdt sig en Dag der, besøgte M., som kaldte dem „sine Børn", og vare Mænd af den fineste Opdragelse. De to første bleve sendte til Armeen mod Tyrkerne, hvor de formodentlig have søgt og fundet den eneste Befrielse fra deres Elendighed, da de Forviste, hvis Straf skal formildes, altid blive anvendte ved de farligste krigerske Foretagender. Tolstoi, som havde skrevet en Fransk Ode til Lena Floden, hvis skjønne Omgivelser han levende besynger, og dediceret den til Fru M., som igjen skjænkede mig den, blev sendt til Astrachan som simpel Soldat, hvor han som Formildelse i sin Straf skulde indqvarteres i en Kaserne imellem Russiske Soldater! Den forviste bekjendte unge Digter Bestuschef Marlinski, som Due havde lært at kjende i Jakutzk, blev senere sendt mod Tscherkesserne, hvor han faldt, og hans afskaarne Hoved blev af dette vilde Folk ført som Seierstegn til deres Bjerge.

I Tobolsk havde vi hørt, at der i Irkutzk levede en Oberstinde Børresen, Dansk af Fødsel, og Enke efter en Norsk Oberst Børresen, der havde endt sine Dage i Russisk Tjeneste i Irkutzk. Vi besøgte hende for at høre de kjære Toner fra Hjemmet, som vi saa længe havde savnet. Hun havde to Døttre, begge gifte i Irkutzk, den ene med en Tydsk Apotheker, hos hvem Moderen levede, den anden med en Russisk Major. Hun talede taaleligt Tydsk, maadeligt Russisk og troede ganske at have glemt sit Modersmaal, som hun ikke havde hørt i 30 Aar. Vi opfordrede hende længe forgjæves til at svare os i sit Modersmaal. Endelig satte hun sig til Klaveret og begyndte at synge: „Du Plet af Jord, hvor Livets Stemme" o. s. v. og flere af Rahbeks bekjendte Viser fra hendes Ungdoms Tid, og Sangen afbrødes jevnlig af Taarer. Poesien gav hende Sproget tilbage, og stillede det kjære Fædreland levende for hendes Phantasie. Hun sagde, at dersom vi kunde blive i Irkutzk, saa vilde hun ei længer føle Savnet af Fædrelandet saa trykkende. Jeg lovede at laane hende et Bind af Münsters Prædikener, som paa dobbelt Maade kunde tjene hende til Husvalelse. Hendes Døttre forstode ikke et Dansk Ord. Hun var

født i Løvstræde i Kjøbenhavn, og havde en Søster der, gift med en Institutbestyrer Bisserup, fra hvem hun ei havde hørt i ti Aar, og til hvem jeg besørgede hende et Brev sendt.

Den 26de April indtraf den Russiske Paaske (altsaa en Uge senere end vor). Fastelavns-Ugen kalde Russerne Masleniza (Smør-Ugen, Carne vale), fordi man ved overflødig Spisen og Drikken, Leeg og Dands tager Afsked med Kjødspiser og med Glæden, og søger at samle legemlige og aandelige Kræfter til at udholde den strænge Faste og de lange, stille 6 Uger til Paasken. Fasten holdes strængt hos Russerne, i det ingen dyrisk Føde maa nydes, undtagen Fisk, som steges i Olie; hertil spises Kartofler, Brød, Løg, og drikkes The uden Fløde. Paa Langfredag maa ikke engang nogen Skorsteen ryge, saa at den usle Føde og Drik, man nyder, endog er kold; dog tage Folk i de høiere Klasser det ikke saa strængt. I den stille Uge opføres i Hovedkirkerne forskjellige religiøse Forestillinger efter Lidelseshistorien. Paa Skjærthorsdagen (den 23de) saae jeg en af disse, Fodvaskningen. Archhierei (Erkebispen), som forestiller Christus, afklæder sig i Choret sin biskoppelige Dragt, og staaer i en simpel Talar. Om hans Nakke lægges et langt Liinklæde, som vikles korsviis om hans Liv og derpaa knyttes foran paa Maven med to lange nedhængende Ender; 12 Munke eller Poper forestille de 12 Apostle. Archhierei tager et stort Vandbækken af Sølv, knæler foran enhver Munk, vasker hans høire Fod, som er blottet, aftørrer den derpaa med Enden af Linklædet og kysser hans Haand. Archimandriten forestiller Petrus, som gjør Indvendinger mod Vaskningen, men omsider lader den skee. Under alt dette oplæser en hosstaaende Munk langsomt det tilsvarende Sted af Lidelseshistorien, saaledes at den i hvert Øieblik foregaaende Handling altid indtræffer samtidig med det oplæste Sted, hvorfor dette hyppigen maa gjentages, da Handlingen ei kan skride saa hurtigt frem som Læsningen. Den gamle Archhierei, som var over 70 Aar, anstrængedes øiensynligt stærkt ved den hyppige Knælen. Fru M., som var tilstede, for første Gang at see dette Skuespil, dømte meget rigtigt, at det var en theatralsk Farce, uden Salvelse og Værdighed. Den næste Dag, Langfredag, blev Christus begravet; en Trædukke blev nemlig nedlagt i en stor Sølvkiste med Laag, som stod i Choret;

men jeg havde nok af Fodvaskningen og blev hjemme. Løverdag Aften før Paaskedagen ere alle Kirketaarne og deres Spiir oplyste med en Mængde Lamper; en Time før Midnat gives en lignende Forestilling, og naar Midnatstimen slaaer, gaaer man hen og aabner Kisten, der forestiller Christi Grav. Dukken er borte, og der raabes „Christos voskrest“ (Christus er opstanden); dette gjentages af alle Tilstedeværende, hvorpaa svares „vo' istinno voskrest“ (i Sandhed han er opstanden), og alle Nærværende kysse de Omstaaende, uden Forskjel paa Kjøn og Alder. Naar i Paaske-Ugen to Personer møde hinanden paa Gaden, og den ene siger Christos voskrest, maa den anden svare: vo' istinno voskrest og kysse ham, enten de ere af samme eller forskjelligt Kjøn. Henimod Midnat hørte jeg en Droschke standse foran mit Logie, og en besporet Mand hurtigt at stampe opad Trapperne; jeg ahnede, at det var Muravieff, der kom at hente mig til Kirken. Min Tolk sagde ham, at jeg allerede var gaaet tilsengs, og derved undgik jeg en gjennemvaaget Nat. Alle Embedsmænd ledsagede nemlig Generalgouverneuren til hans Bopæl, enhver Borgermand gik til sit Hjem eller til en eller anden gift Ven. Overalt staae Borde bedækkede med hele Pyramider af haardkogte Æg, Fleskeskinker, Stege, Kaviar, kort en Overflødighed af de stærkeste Fødemidler, Vine og Brændevine; og nu overfyldes den udhungrede Mave pludselig saaledes med Mad og Drikke, at de Fleste maa tilbringe den hele første Paaskedags Formiddag med at sove en Ruus ud, og at Lægerne have nok at bestille i den hele følgende Uge med at helbrede Indigestioner. Generalgouverneuren fortalte mig senere, at det var ham, der havde beordret M. til at hente mig til Kirken, men tilføiede, at jeg havde gjort Ret i at forblive i min Seng.

To Dage før Paaske bragte Gouverneurens Tjener mig et Faar af nykjernet Smør, af en Fods Størrelse; Hornene vare af Ost, Oinene af sorte Perler. Det var saa smukt udarbeidet, at det gjerne kunde sættes paa en Kunstudstilling, saa mesterlig var Figuren, Hovedets Form og Ulden dannet. Dette er en Skik, som Tjenerskabet bruger, for at udlokke en Douceur.

For at forøge Paaskeugens Forlystelser havde M. denne Gang arrangeret en Paradekjørsel, hvorved hele Irkutsks beau monde Kl. 4

hver Eftermiddag kjørte i en lang Rad rundt om det 250 Favne lange Torv, i hvis Midte Bazaren ligger, og paa hvilke Gynger, Boder for Linedandsere og alle Slags Gøglespil, som i den Kjøbenhavnske Dyrehave, vare opførte. Foran kjørte Lavinsky med sin Datter i en firspændig aaben Vogn; derefter Damerne af den Muravieffske Familie i en firspændig Wienervogn, Kudsk og Tjener i Stadslivrée; dernæst endeel andre Embedsmænd, samt Kjøbmænd af første Gilde med deres Damer, som ogsaa have Lov at kjøre med 4 Heste; endelig en Mængde Smaafolk med smaae eenspændige Droschker, saadanne som vi kjende et Par af her i Christiania. Alle Damer vare klædte i deres høieste Pragt. Til Hest vare Muravieff i Uniform med sine 7 Ordener, Dr. Kruhse, Byens Læge (en ung Dorpatenser) og jeg, foruden endeel andre Personer. Vi tre holdt os i Nærheden af de to forreste Vogne og converserede med Damerne. Det kom mig ved denne Leilighed til Nytte, at jeg ei var uerfaren i Ridekunsten; thi en slet Rytter gjør kuns en daarlig Parade. Fru M. tilraabte mig derfor: „Mr. H. vous montéz comme un écuyer, et non pas comme un professeur!“ (Hr. H. De sidder ikke til Hest som en Professor, men som en Berider). Man seer heraf, at den Forestilling er almindelig, og har udbredt sig endog til Sibirien, at en Professor er en til alle praktiske Ting ubrugelig Mand.

XIX.

Reise til Jeniseisk paa Floderne Angara og Werchne-Tunguska paa Barken Dóbroje Namérenïe. — Afskeed fra Lavinsky og Muravieffs Familie. — Blinde Passagerer paa Barken. — Jøden Schmerka. — Gustavs Charakteristik. — Nedfart over Fossene Pochmelie, Pianoi, Buyk og Padun — Assessor Komlevsky i Keschemy. — Deputation med Foræringer fra Bønderne i Tschadobetz. — Strænge Jødiske Afholdenheds-Regler. — Gustavs Forelæsninger af Walter Scots Ivanhoe. — Ankomst til Jeniseisk.

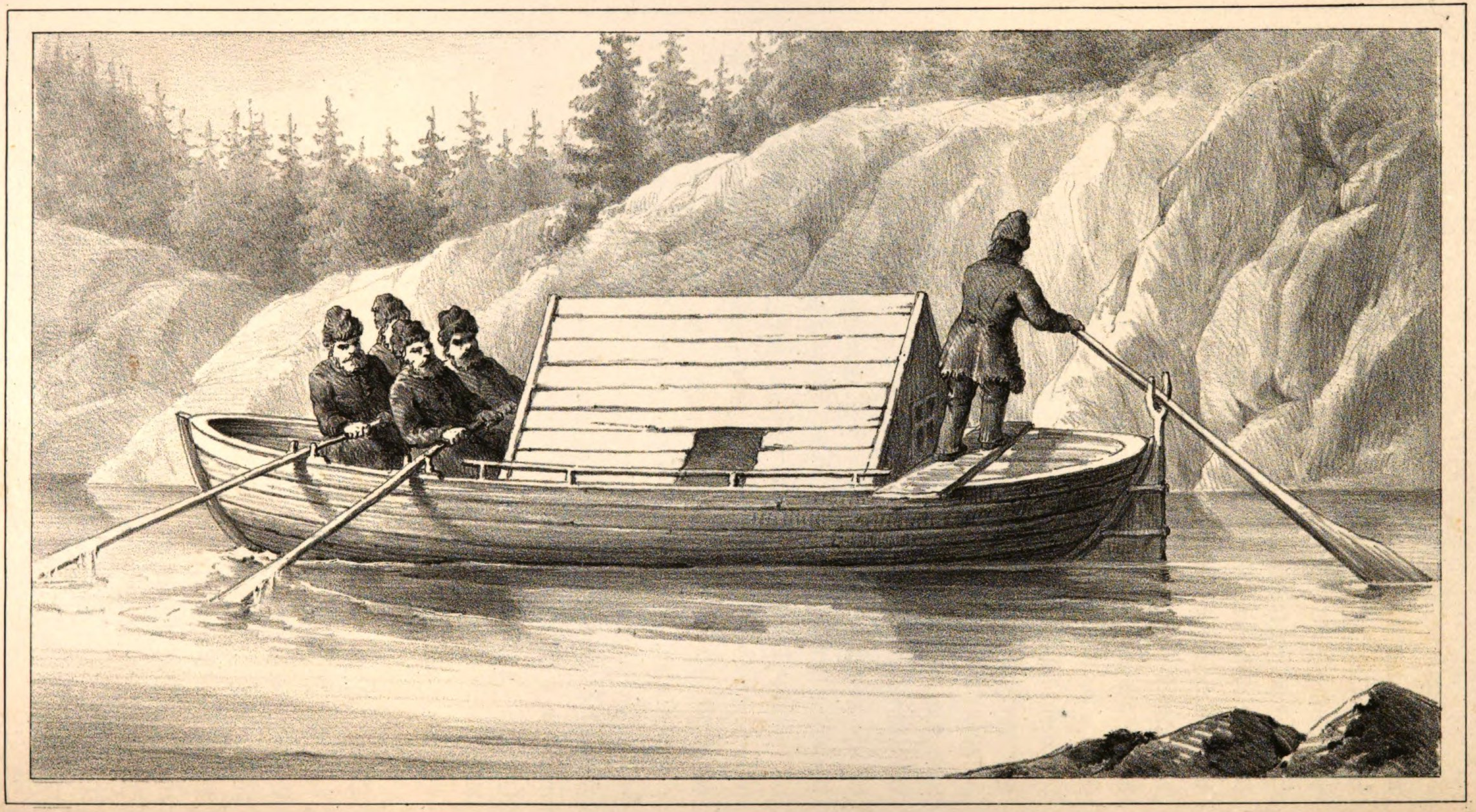
M. havde for mig accorderet med en rig Kjøbmands-Enke, Md. Sibiriakova, som efter Rygte var Eier af et Par Millioner Rubler, om at udruste en Barke med 8 Mand og en Skipper, for at føre mig fra Irkutsk paa Angara og Werchne-Tunguska til Jeniseisk. Her

var der beordret, at bygge et mindre Skib, som skulde føre mig paa Floden Jenisei til Turuchansk, nær ved Polarcirkelen, og tilbage til Jeniseisk. Den 23de Mai laae Barken færdig paa Angara; nogle Dage i Forveien havde jeg beseet den, i Selskab med M., hans Frue og lille Sophie. M. sagde for Spøg, at jeg skulde heise det Norske Flag paa den og G. Lavinsky sagde, at han vilde laane mig en Kanon til at salutere. Han havde skrevet en Ordre til Jeniseisk om at modtage mig med al optænkelig Opmærksomhed, og gjøre alt muligt, for at befordre mine Ønsker og føre mig hastig og let frem, „paa det" (hedte det i Brevet) „at vi kan vise, at man i Sibirien ogsaa agter Videnskaberne og deres Dyrkere". „De skal see", sagde han, „hvorledes man vil modtage Dem og bære Dem paa Hænderne". Da jeg tog Afsked med ham, ønskede han mig al Lykke til den forestaaende Reise, yttrede, at han haabede næste Foraar, at see mig igjen i Petersburg, kyssede mig paa Panden, og sagde halv i Spøg, idet han slog et Kors med Fingeren: „enfin je vous donne ma sainte bénédiction". (Tilsidst giver jeg Dem min hellige Velsignelse).

Fru M. udrustede mig til Reisen med Viin, en stor Julekage, to store Sække med Rugtvebakker, en Skinke, en Oxesteg, to Slags smaa Pasteter, en Schweitzer-Ost, hjemmelavet friskt Smør af sød Flode, og en Fjerding Øl. Hun laante mig ogsaa flere Bøger, hvoriblandt L'hermite de la chausée d'Antin af Jouy, og Lettres sur les principes élémentaires d'éducation par Elisabeth Hamilton (oversat fra Engelsk), to hver i sit Slags interessante Bøger, som under Reisens Løb behageligt underholdt mig i de faa Timer, jeg havde tilovers fra mine Jagttagelser og deres Beregning. Endelig skjænkede hun mig en Kaabekrave til min Kone af Lemænnskind, og en comisk liden Skindpels (Parka) med Hætte og Tungusiske udsyede Støvler, til min yngste Søn Viggo, som da var 2 Aar gammel. M. gav mig et Sølvbæger, hvorpaa var indgravet hans Vaaben, til Reisebæger, to Parkas til mig selv, den ene af Lemænnskind, af hvilke der gaae over 1000 til en Parka. Den var mig ofte særdeles gavnlig under Observationerne i stærk kold Vind, da den var yderst let, og dertil tæt. General-Gouverneuren sendte mig en halv Tønde Øl.

Den 23de Mai indtog jeg mit Henckers-Mahlzeit hos M. og

begav mig derpaa Kl. 5 Eftermiddag til min Barke Dóbroje Naméreniïe (det gode Foretagende) ledsaget af M. og nogle af hans Omgangsvenner, Botanikeren Assessor Turtschaninoff, Dr. Kruhse, Ingenieur Capitain Termin (af Fransk Extraction), Lavinskys Søstersøn Wolff og hans Fuldmægtig Filatieff. Fru M. kom kjørende med sine to Smaapiger, for at see Barken glide afsted. Vi tilvinkede hinanden et venligt Farvel, og mine Ledsagere, som vilde følge mig til et Kloster 4 Verst fra Irkutzk, og havde medbragt 4 Flasker Champagner, fyldte Glassene og ønskede Held over „det gode Foretagende“. Vi vare kun komne ½ Verst og den ene Flaske var tømt, da en frygtelig Tordenbyge med Storm nødede Barken at standse. Jeg fulgte da hjem igjen med M., blev venlig modtaget af Fruen, som sagde, at hun holdt meget af, naar den Bortreisende kom igjen; Afskeden var da mindre smertelig. Aftenen tilbragte vi alle der, og man tilbød mig Natteqvarter; men da Dr. Kruhse allerede før M. havde tilbudet mig Tilhold hos sig, kunde jeg ei benytte mig af denne Godhed. Næste Morgen spiste jeg Frokost hos M., hvorved Fruen fik Leilighed til at medgive mig to store Næverskrukker fulde med Bouillon, som forrige Dag ei var bleven færdig. Man havde kogt paa den hele Natten, og den havde nær kostet M. Huus og Liv, da Kokken var faldet i Søvn, Ilden styrtet ned af Skorstenen, og havde brændt et Par store Huller i Gulvet. Frue M. fulgte mig til Porten, rakte mig Haanden og sagde: „ne nous oubliéz pas Mr. H.!“ (Forglem os ikke Hr. H.). Kl. 10 Form. var jeg igjen paa Barken i Følge med M., Dr. Kruhse og Termin, som forærede mig en Géométrie déscriptive til Studium paa Reisen. Uagtet jeg alene havde fragtet Barken for 700 Rubler til Jeniseisk, saa havde der dog uden mit Vidende indsneget sig forskjellige Personer, der vilde benytte sig af Leiligheden, for at faae fri Reise, nemlig 2 skjæggede Kjøbmænd med en liden Søn og en Mængde Tønder, Baller og Skrammel fra Irkutzk, som vilde følge med et Par 100 Verst til et Marked; og en Jøde, oprindelig fra Polen eller Lillerusland, nu boende i Krasnojarsk, hvorhen han vilde vende tilbage. Først hedte det, at han blot vilde gaae med nogle faa Verst; men dette Foregivende blev formodentlig fremsat, for først at faae Fodfæste. Med Tid kommer Raad. Da jeg traadte

E. Westerberg lith. Em. Bærentzen & Co. lith. Inst.

Barken **DOBROÏE NAMÉRENÏE** (det gode Foretagende)
paa Floden Angara. S.249.

ombord, gjorde jeg M. opmærksom herpaa, og yttrede, at de i det mindste burde have spurgt mig, som Befragter, om Tilladelse, og at jeg forudsaae, at disse Mennesker, foruden at reise paa min Pung, ogsaa vilde reise paa min Beqvemmelighed og min Natteroe, da jeg kjendte den simple Russers Urolighed og Snakkesyge. Han sammenkaldte da Skipperen Popov, Kjøbmændene og to Kosakker, som han havde medgivet mig til Bevogtning og Opvartning, og holdt til dem paa Russisk følgende opbyggelige Tale: „dersom nogen af Eder tre blinde Passagerer ved Tale eller Støi foruleilige Professoren i hans Søvn eller Arbeide, saa lader han Eder ved sine to medhavende Kosakker øieblikkelig sætte i Land paa Flodbredden uden videre Complimenter, hvorpaa I tilfods kunne gaae tilbage til Irkutzk, eller hvor I lyste; har I forstaaet mig?“ Hertil gav Skipperen og den ene Kjøbmand det almindelige Svar: „Óstchen charaschó, Vasche Vysokoblagoródie!“ (Meget vel Deres Høivelbaarenhed). Til Jøden specielt sagde han paa Tydsk: „Höre, Schmuel! wenn Du dem Herrn Professor Unruhe machst, so läßt er Dir einen Strick um den Hals ziehen, und Dich in den Fluß werfen“. (Hør Schmaus! dersom Du foraarsager Hr. Professoren Uroe, lader han Dig lægge en Strikke om Halsen, og kaste Dig i Floden). Jøden, en høi mager Mand i en sort Talar, som stod paa et lavere Sted i Barken, kastede et saa bønligt og ydmygt spørgende Blik op til mig, at jeg lovede ham i Hjertet, at handle mildere med ham i Gjerningen, end man forespeilede ham i Ord, og det holdt jeg, og jeg havde ingen Aarsag til at fortryde. Mine Irkutzker Venner ledsagede mig til det omtalte Kloster, hvor Resten af Gaarsdagens Champagner blev tømt, og forlode mig efter en hjertelig Afsked.

Jeg var nu alene paa min Barke, hvis Indretning var følgende. Over den midterste Halvdeel var bygget et Ruf eller Skur af Bræder, med Skraatag til begge Sider; den bageste Fjerdedeel af dette Skur var afdeelt ved en Brædevæg, havde et lidet Vindue paa den bageste Væg, hvorunder stod fastspigret et Bord; foran dette stod en Stol; men Rummet var saa lidet, at naar Døren skulde oplukkes, maatte Stolen flyttes. Udenfor Døren stod en i Petersburg kjøbt Polsk Britschke (et Slags Holsteinsk Vogn med Calesche over) paa tvers

uden Hjul, og tjente til Seng; foran denne stod en Pakvogn med laasfærdigt Laag fra Christiania, som tjente til Bagagens og Instrumenternes Transport, og her tillige til Pulterkammer. Foran denne holdt Folkene til; men Skuret var i denne Ende aabent. Midt paa Skraatagets ene Side var et firkantet Hul, igjennem hvilket jeg kunde krybe ud fra Underverdenen til Dagens Lys. Foran Skuret kunde anbringes fire lange Aarer, naar det var nødvendigt at roe. Istedetfor Roer benyttedes bagtil en uhyre Aare, hugget af en Tømmerstok, som regjeredes af Skipperen og en af Folkene. Ved vanskelige Steder arbeidede 4 eller 6 Mand ved den; og da udlagdes sædvanlig en lignende Aare fra Forstavnen, for hurtigt at kunne vende Barken.

Vi glede nu langsomt afsted mod Nord med Strømmen, uden Aarer og Segl, igjennem en ubetydelig flad Egn, og kom Løverdagen den 30te Mai Kl. 6 Form. til Fabrikken Telma. Jeg saae fra min Vogn Jøden helligholdende sin Schabbas i den forreste Deel af Skuret. Han trak Kaftanen af den venstre Arm, skjød Skjorte-Ermet op over Albuen, bandt sine Tephilim paa Panden og udvendig paa det venstre Haandled, beklædte sig med en lang Talar af tyndt hvidt Bomuldstøi, oplæste en heel Deel Hebraiske Bønner, knælede og sang med tilbageholdt Røst forskjellige Stropher. Disse Tephilim ere to Kuber af sort stivt Læder, af omtrent 2½ Tommes Sidelinie, paa hvis Sideflader er aftrykt med Hebraiske ophøiede Bogstaver Guds Navne: Jehova, Elohim o. s. v. og skulle efter Goldschmidts Novelle „Jøden" indslutte Ruller, paa hvilke Udgangen af Ægypten er beskrevet. Til Underfladen er befæstet to lange Læderremmer, hvorved de krydsviis fastbindes paa Hovedet og paa Armen. — Den 31te nødede en stærk Storm af Nord os til at ligge stille fra Kl. 9 Form. til 5 Efterm. og jeg saae nogle Buræter-Jurter paa venstre Flodbred og flere Buræter gaae nøgne omkring, uagtet det var saa koldt, at jeg var iklædt min Tunguser Parka. De bruge nemlig intet Linned, men bære en Faareskinds Pels med Ulden indad mod Kroppen; og et Par korte Buxer, som ikke naae længere end til Hofterne og ende lidt ovenfor Knæet; og da Pelsen hindrer dem i Arbeide, trække de den ved saadanne Leiligheder sædvanligt af. — Den 1ste Juni ankom vi Kl. 4½ om Morgenen til Landsbyen Balagansk, hvor jeg blev af med mine

2 Kjøbmænd og deres Gods, og vandt derved betydelig Plads. Den følgende Aften Kl. 9¼ ankom vi til Jandinskoi Vóloſt (en Bygd hvori en Landsby). Glava (Fogden eller Lensmanden) forlangte at see mine Papirer, hvortil jeg svarede, at han kunde — — —. Imidlertid sendte jeg ham med en af mine Kosakker General-Gouverneuren Lavinskys aabne Brev; men denne kom tilbage med den Beretning, at Glava og Pisatel (Skriveren) begge vare saa drukne, at de ei kunde læse forend næste Morgen. Jeg bad dem sige, at de strax skulde tilbagelevere Papirerne. Da flere Budsendelser vare forgjæves, og til Slutning min Jøde, som havde tilbudet sig at mægle, vendte tilbage med uforrettet Sag, truede jeg med at skrive en Klage til General-Gouverneuren. Dette hjalp; Glava og Pisatel kom ravende og forstyrrede mig med deres Brøvl i mine Observationer. Omsider kom det aabne Brev tilbage med Paategning.

Uagtet Dagene vare hede, saa vare Nætterne saa kolde, at der om Morgenen laae stærk Rimfrost paa Barken og paa Landet. Vi fandt om Morgenen den 3die Juni Kl. 5 en af Skibsmandskabet, som min Tolk Gustav Rosenlund, kaldte Kaldún (Hexemesteren), liggende næsegruus og sovende paa Strandbredden, paa de med tyk Rimfrost besatte Stene, i sine tynde Lærredsbuxer, og svedende saa stærkt, at Sveden flød fra hans Ansigt. Navnet Hexemester havde han erholdt, fordi han havde en Bog med Hexeformularer, hvormed han om Aftenen havde været i Land i Vóloſten, for at læse over en syg Bondekone. Til Betaling herfor havde man givet ham saa meget Finkel, blandet med Honning, som han vilde drikke; og da en Russer ei kan sige nei til Brændeviin, saa længe han faaer det for Intet, om han end skulde krepere deraf, saa var han om Aftenen Kl. 11 kommet saa tildækket til Barken, at han, da han fandt den til Landstigning sædvanligt udlagte Planke borttaget, faldt overende og blev liggende og sove hele Natten. At faae ham vækket var umuligt; med stor Møie fik man ham slæbet ombord. Han sov hele Formiddagen, hvorefter Gustav vaskede ham, og slog et Glas Brændeviin i ham; derpaa aad han med de Andre og roede hele Eftermiddagen, uden at feile andet, end at han havde Hovedpine.

Førend jeg gaaer videre, maa jeg gjøre Læseren lidt nøiere be-

kjendt med to Personer af mit Reiseselskab, som stode mig nærmest. Min Jøde skrev sit Navn i min Dagbog med Russiske Bogstaver: Schmerka Girschovitsch Marmátov. Girschovitsch betyder Hirsch's Søn, da Russerne ei have Consonanten H, men istedetfor denne i fremmede Ord enten bruge Bogstavet G, eller et andet Bogstav, der nærmest udtales som det Tydske Ch, det Græske Chi, eller det Spanske X; saaledes udtalte og skrev de mit Navn Gansteen. Hans Jødiske Fornavn var Simeon, som Russerne forandre til Schmerka, og Tillægsnavnet er formodentlig efter den By eller Flække, hvor han var født. Han var en Rabbiner og Jødeslagter, da kuns en saadan, som forstaaer at iagttage alle de behørige Regler, tør udføre dette Arbeide. Ethvert Dyr, i hvis indre Bygning der findes den mindste Uregelmæssighed, ansees som ureent og forkastes. Han reiste derfor et Par Gange aarlig omkring i Omegnen og slagtede for Jøderne, som paa alle andre Tider maatte undvære Kjødspiser. Slagtningen skeer med en lang tveægget skarp, velpoleret Kniv, som han viste mig, men som jeg ei maatte berøre uden paa Skaftet. Han boede i Krasnojarsk, omtrent 26 Norske Miil søndenfor Jeniseisk, og var reist til Irkutzk for at klage over Byfogden Richter, som tre Gange havde kastet ham i Fængsel, for at udpresse Penge af ham, og desuden forholdt ham Penge og Varer, som vare ham frastjaalne. S. var nemlig kjørt fra Krasnojarsk til et nærliggende Marked for at sælge et Qvantum Talg af 400 Rublers Værdie. I en Skov var han bleven overfaldet og plyndret; Røverne vare blevne opdagede, og Varerne dem fratagne, men Byfogden vilde ei udlevere dem, uagtet han havde faaet Ordre fra Generalgouverneuren. Dette er den almindelige Praxis af disse Herrer, at naar Tyvene opdages, kan Eiermanden takke Gud, naar han faaer det Halve tilbage, det Øvrige gaaer i Byfogdens Lomme. Den foregaaende Vinter havde vi seet, at denne Byfoged i Krasnojarsk eiede to elegante Steenhuse. Da deres Gage kun er 400 Rubler Papir (omtrent 100 Spd.), og deres Contoir- og Hesteholdt koster mere, saa maa de bedrage, for at leve. Efter et Par Aar blive de afsatte, og en anden kommer i deres Sted, der nødes til at begynde, hvor den Forrige slap. R. havde det almindelige Rygte, at være en stor Spidsbube, og S. sagde, „al min Ulykke har jeg ham at takke".

Imedens han var i Irkutzk havde han faaet Brev fra sin Kone, hvori hun fortalte, at hun, maaskee efter Byfogdens Foranstaltning, var bleven overfaldet, udplyndret og hun og Datteren næsten skamslaaede. Han sagde ofte, at han ei kunde sove, thi hans Sind var saa sorgfuldt; han sov 2 Timer hver Nat og et Par Timer om Dagen.

Gustav Rosenlund var, som forhen fortalt, født Livegn, og havde paa en Baronesse Wrangels Gods nær Reval, i flere Aar tjent hendes sygelige Søn som Opvarter og Forelæser, og havde senere med ham gjort en Reise gjennem Polen og endeel af Tydskland. Derved havde han erhvervet sig en Slags Dannelse og Sprogkundskaber. Han talede, foruden Esthnisk, Russisk som en Indfødt, temmelig correct Tydsk og forstod Polsk, hvilket efter hans Forklaring neppe adskiller sig synderlig mere fra det Russiske end Dansk fra Svensk. Han havde et godt Hoved, megen Phantasie, og en stor Deel Muttervitz, saa at de Russiske Bønder paa enhver Station, hvor Heste bleve skiftede, sædvanlig udbrøde i en Skoggerlatter over hans Indfald. Dertil havde han et godt Hjerte, men var, som alle Livegne i Almindelighed, den letsindigste og ligegyldigste Fugl af Verden. Den Livegne har nemlig ingen Personlighed; han veed, at hans Eier maa for sin egen Fordeels Skyld sørge for hans Liv og Ophold, som for et andet Arbeidsdyrs. Han lever derfor alene for Øieblikket; det værste, der kan træffe ham, er en Dragt Prygl, som han ryster af sig. Eieren kan befale ham at gifte sig, naar og med hvem han (Eieren) finder for godt, og kan sælge hans Børn, som man sælger et Føl efter en Hoppe. Da Keiser Alexander ophævede Livegenskabet i Esthland, blev G. fri, og havde Lyst til at see mere af Verden. Vi traf ham i Petersburg som Bud for den protestantiske Biskop, og engagerede ham som Tolk og Betjent paa Reisen. Det hændte et Par Gange i Irkutzk, at jeg sendte ham ud om Morgenen, for at vexle en Seddel paa 50 Rubler, og at jeg ventede forgjeves indtil Kl. 3—4 Eftermiddag paa hans Tilbagekomst, uden at faae min Middagsmad. Jeg maatte da gaae til Muravieff, som sendte et Par Politibetjente efter ham paa et Spillehuus, hvor man traf ham spillende Billard eller Kort om Penge. Naar de kom slæbende med ham, holdt M. en skarp Straffeprædiken for ham, og truede ham med, at jeg vilde jage

ham bort, hvorpaa han kunde paa sin Fod, som en Løsgænger vende tilbage til Petersburg. Uagtet dette ingravede sig saa dybt i hans Phantasie, at han flere Gange paa Barken fortalte mig, at han var vaagnet af en fæl Drøm, hvori han syntes, at M. og jeg stod over ham og med truende Miner lod ham lægge i Lænker, saa hjalp det dog ei længer, end til næste Gang, Leiligheden lokkede ham. For Resten var han redelig; Naturen havde villet gjøret noget godt af ham, men Livegenskabet havde fordærvet ham. Han sagde oftere, at naar han kom tilbage til Reval, vilde han for de Penge, han havde tilovers efter Reisen, indrette en Dandsebod, eller rettere et andet endnu mindre anstændigt Institut.

Sibirien er et stort Skraaplan, som fra den Chinesiske Grændse jevnt sænker sig mod Nord indtil Ishavets Bredder, hvor det taber sig i Moradser; alle Sibiriske Floder løbe derfor mod Nord ud i Ishavet. Ved Irkutzk er Høiden over Havfladen omtrent 1100 Fod; ved Kiachta, saavidt jeg kan dømme af 8 Dages Barometer-Observationer, er den henved 1000 Fod større. Noget indenfor den Chinesiske Grændse kommer man op paa det store mongoliske Bjergplateau, som vel endnu er 2000 Fod høiere, og beholder denne Høide indtil omtrent 40 Norske Miil fra Peking, hvor det temmelig brat styrter sig ned mod Havets Overflade. Over denne store Fjeldørken vandre aarlig om Vinteren flere hundrede Kameler, belæssede i store Kløvsadler med den uhyre Mængde Thekasser og Silkevarer, som bringes til Markedet i Maimatschin. Da Afstanden imellem Irkutzk og Floden Jeniseis Udløb i Havet er over 150 Norske Miil og Angara falder i den sidste Flod, saa sænker Landet sig fra Irkutzk til Ishavet i Gjennemsnit kun 6 til 7 Fod for hver Norsk Miil. Disse Floder have derfor et meget roligt Løb. Kuns naar de komme ind i Bjergegne, hvor Terrainet er ujevnt, og hvor Floden indklemmes imellem bratte Fjeldvægge, faaer den et hurtigere Løb og danner paa enkelte Steder Fosser. Angara løber fra Irkutzk med endeel mindre Bugtninger omtrent mod Nord, indtil den 56de Bredegrad. Her vender den sig i en Bjergegn pludselig mod Vest, og beholder denne Retning omtrent i en Længde af 100 Verst indtil Landsbyen Bratskoi, vender derpaa mod Nord, og beholder denne Retning atter i en ligesaa stor Strækning;

endelig dreier den atter mod Øst i en næsten ligesaa lang Strækning, hvorpaa den igjen løber mod Nord et Par hundrede Verst, indtil den træder ind i Tunguser Distriktet, hvilket den i mange store Bugter i den 58de Bredegrad og i en vestlig Retning gjennemløber, indtil den falder ud i Jenisei. Denne Deel af Floden har faaet Navnet Verchne-Tunguska, (Øvre Tunguser-Floden) til Forskjel fra en anden nordligere Flod, Nischne-Tunguska (nedre Tunguser-Floden), der ligeledes fra Tunguserlandet falder mod Vest i Jenisei nær Turuchansk. Inden man naaer Tunguser-Distriktet, har man 10 større eller mindre Fosser og en stor Mængde Scheverá's at passere, af hvilke de fleste og farligste ligge i den føromtalte store Bugt af Angara nordenfor Bratskoi. Formedelst den ringe Skraaning gaaer Floden i Almindelighed roligt; men naar paa et enkelt Sted Skraaningen bliver større, kan Vandet ei længer beholde den glatte Overflade; det strømmer og begynder at bølge sig, saa at man hører dets Brusen. Dette kalde Sibiriakerne Scheverá (af et Verbum scheveliú, jeg bevæger eller ryster mig). Er Skraaningen endnu større, saa at det gaaer med stærkere Bølgegang og hvidtoppede skummende Bølger, og med Brusen, som kan høres langt borte, kaldes det Poróg (Fos).

Vi havde hidindtil bestandig havt Modvind; den 4de Juni fik vi smukt Veir og Søndenvind; opsatte paa to smaae Stænger tre Ragoscher (Matter) og seglede dermed flere Timer om Eftermiddagen, og kom den næste Eftermiddag til Bratskoi, hvor vi blev liggende om Natten, for at vente paa en Lods, der skulde føre os over de fire første Poróger, Pochmélie, Piánoi, Buyk og Padún, og som maatte hentes fra Padunskoi 30 Verst nordenfor Bratskoi. Navnene paa de to første Fosser have en comisk Betydning. Pochmélie, betegner det Ildebefindende, som man føler Dagen efter en Ruus; Piánoi den Drukne (Berusede). Oprindelsen til disse Navne er følgende. Jeniseisk er en langt ældre Stad, end Irkutzk; førend Landeveien imellem disse Stæ er kom istand, førte Kjøbmændene i Jeniseisk Korn og andre Varer til Irkutzk opad Floden mod Strømmen. Transporten var yderst besværlig, især ved Porógerne. Man maatte udlosse Varerne, bære dem over de høie Fjelde, som omgive dem, og ved Hjælp af Gangspil slæbe Fartøiet op af Porógen. Den næst-

sidste var Piánoi; naar man var kommen over denne, vare de største Besværligheder overstandne, og man holdt Gilde og drak sig et dygtigt Ruus. Næste Dag kom man til Pochmélie med Hovedpine. Nu gaaer man alene fra Irkutzk til Jeniseisk, eller videre til Turuchansk med Strømmen; og paa det sidste Sted ophugges Fartøiet, eller bruges til Huustømmer, da det ei svarer Regning, at bringe det tilbage mod Strømmen. Men Navnene have vedligeholdt sig.

Tilberedelserne til en saadan Nedfart har noget høitideligt ved sig. Naar man kommer saa nær til Fossen, at man hører dens Brusen og seer Bølgegangen, kommanderer Barkeføreren, som staaer ved Roret eller den lange Aare ved Agterstavnen: „Sadites!“ (sæt Eder), hvilket blot betyder, at Folkene skulle tage Aarerne ind. Derpaa heder det: „molite Bogu!“ (bed til Gud), hvorpaa hele Mandskabet, som staaer nær Forstavnen og roer, vender sig om mod et Helgenbillede (Obras), som var fastnaglet under Ruffet og korser sig med mange Bukninger; endelig fremsiger Skipperen med høi Røst en kort Bøn. Derpaa tager Mandskabet hurtigt Aarerne, og der kommanderes: grebite silno! (roe stærkt) og man anspænder alle Kræfter. En almindelig Spænding opstaaer, hvilken tiltager efterhaanden som man nærmer sig Fossen. Lodsmanden træder op paa Forstavnen med et sammenvredet hvidt Klæde, hvormed han giver Tegn til Styrmanden bagud, enten ved at holde det midt over Issen („ligefrem“), eller ved at slaae til høire eller venstre; thi Kommando-Ord kunne ei høres formedelst Fossens Brusen. Fire Mand ere stillede paa Agterstavnen ved den lange Aare, og anspænde al Opmærksomhed og alle Kræfter for øieblikkelig at lyde ethvert Vink. Er Fossen meget stærk, anbringes et Par Mand med en lignende Aare fra Forstavnen, for med Sikkerhed at kunne regjere Fartøiet i det afgjørende Øieblik; thi Kunsten bestaaer i at holde Skibskjølen i samme Retning, som Strømmen. Sætter Skibet Bredsiden til, er det forloren. Endelig kommer man i de første Bølger; de sædvanlige Aarer indtages; alt staaer i spændt Forventning; Barken begynder at gynge, Hastigheden voxer med hvert Secund, Brusningen tiltager, man anspænder alle Sener for øieblikkeligt at styre efter Lodsens Vink, snart til høire, snart til venstre; der raabes „silno!“ „silno!“ (stærkt! stærkt!) ifald Fartøiet ei vender hur-

tigt nok. Endelig sagtner Bølgegangen; Lodsen træder ned af Forstavnen, tørrer Sveden, som Aandsanspændelsen har udpresset, af sit Ansigt; kommer med en Mine, som udtrykker Glæde over overstanden Fare, henimod Hovedpassageren, og siger: „Ja vas pfosdavláju, Vásche Vysokoblagoródie!“ (Jeg lykønsker Dem Deres Høivelbaarenhed); dernæst gratulerer han Skibsføreren ved det bagerste Roer. Fra alle Sider hører man Udraabet: Sláva tebä Bógu (priset være Du Gud), og nu begynde alle Munde, som hidindtil have været tause, pludselig at løbe, og Munterhed og Latter bryde løs som af Sikkerhedsventilen paa en Dampkjedel. Det er virkelig at age Kjelkebakke i den store Stil, med en saadan Maskine med 20—30 Mennesker ombord, imellem et Par lodrette Klippevægge paa begge Sider (thi ved saadanne Passager findes altid Porógerne), gyngende paa brusende, skummende, vrede Bølger, med en Fart, som overgaaer en Hestes hurtigste Løb, at skyde forbi de tilbageflyvende Sidegjenstande. Dog er der ingen Fare derved, saasnart der er Vand nok i Floden og ingen store Stene ligge i Fossen.

Den 6te Juni tidlig om Morgenen sendte jeg en af mine Kosakker til Bratskoi med Generalgouverneurens aabne Brev, og lod hente otte Mand til Hjælp; Lodsen, fra Padunskoi, en ærværdig, blid, Olding, med kridhvidt Haar, kom ligeledes og vi fortsatte vor Reise. Kl. 9¼ Formiddag passerede vi Pochmélie og en Time senere Pianoi, alt med de ovenfor beskrevne Høitideligheder. Fra Bratskoi var Egnen høist pittoresk; paa begge Sider af Floden vare de høje, næsten lodrette Fjelde bevorede med vakker Gran paa Toppen, og selv hist og her paa Præcipicerne. Kl. 10¾ fik vi Øie paa Buyk (Øren); da denne er farlig, formedelst to store Stene, imellem hvilke man skal gaae, saa vilde Lodsen undgaae den, ved at fare en Sidearm af Floden. Men da denne ei havde Vand nok, saa var Følgen, at vi Kl. 11¼ stode paa Grund. Vinden var stærk nordlig og Skibet vendte Bredsiden mod den heftige Strøm, som voldsomt trykkede det mod Grunden. Jeg indsaae ei, hvorledes vi skulde komme løs; thi imod Strømmens Magt ere Menneskekræfter ringe. Endelig kom en Fisker fra Nabolauget os til Hjælp, og gav det Raad, at sætte hele Mandskabet i Land paa en liden Øe med et Landtoug for at hale. Saale-

des slap vi endelig løs Kl. 1, og kom efter nogen Tids Forløb i Nærheden af den 4de Poróg Padún (Faldet par excellence), hvor vi lagde Skibet ind under et høit Fjeld paa venstre Flodbred og hørte Faldets Brølen. Lodsen og Skipperen erklærede, at denne Poróg var farlig formedelst to store Stene, som kuns laae faa Favne fra hinanden, imellem hvilke man skulde gaae; man maatte oppebie stille Veir, for at see dem, og nu var Vinden contrair. Senere paa Eftermiddagen blev jeg utaalmodig over den lange Venten og skjendte paa Skipperen; men han svarede ganske laconisk, at om Veiret var meget bedre end nu, kunde han dog ei gaae. Paa denne Aarstid, hedte det, er Vandet i Padun lavt; i Juli er det saa høit, at Faldet ikke er farligt; da gaae alle Kjøbmandsbarker. For 4—5 Aar siden var en Prokastschik (Kjøbmands-Fuldmægtig) kommen her paa denne Aarstid med en Ladning af 400 Pud Meel, og da han havde ligget i otte Dage paa samme Sted, som vi, og ventet paa gunstigt Veir, befalede han, at man skulde gaae paa hans egen Resiko. Man gik, Barken stødte paa Grund, sønderslogés lidt efter lidt, Melet gik forloren, men Mandskabet, bestaaende af 15 Mand, blev reddet. Dette slaaende Argument stoppede min Mund.

Søndagen den 7de Juni stod jeg op, styrket efter en god Søvn, og følte mig fulkommen vel; i de to foregaaende Dage havde jeg nemlig overanstrænget mig ved i min lille Kahyt at beregne de daglige magnetiske og astronomiske Observationer, og saavel derved, som ved for lidet Søvn sat mig i en nervøs Tilstand. Jeg beskjæftigede mig hele Formiddagen med Observationer og Beregninger, og steg efter Maaltidet op paa Fjeldet, hvorunder Skibet laae. Her gik jeg langs Floden mod Nord en særdeles yndig Spadseretur i den lysegrønne Skov, som bestod af en Blanding af Birk, Gran og Cedertræer m. m. Fra den høie Flade saae man hen over det hvidtoppede brede Belte tvers over Floden, og hørte dets Brusen. Efter 3—4 Versts Gang kom jeg til et Sted, hvor Flodbredden dreier mod Vest og danner et Basin som en liden Indsøe med speilblank Overflade, i hvis Midte laae en flad Ø. Paa en yndig Skraaslette, som hælder nedad mod den inderste Deel af Bugten, laae den muntre Landsbye Padunskoi, omgiven af forskjellige lysegrønne, venlige, nysudsprungne Løvtrægrup-

per. Den var ligeledes belagt med et friskt lysegrønt Teppe, og prydet med de vakkreste Løvskovsgrupper, alt nysudsprunget og forfrisket af Gaarsdagens Regn, belyst af den klareste Eftermiddagssol, og overhvælvet af en aldeles skyfri, blaa Himmel. Undertiden afbrødes den dybe Stilhed af en spraglet Snog, som flygtede for mit Fjed, raslende igjennem det tørre Løv fra forrige Aar. Paa denne romantiske Spadseretur svævede min Phantasie fra min dybe Eensomhed, min store Fjernhed fra Fædreneland og dets Tungemaal, til Hjemmet og de Kjære, det indesluttede, fra hvilke enhver nyeste Efterretning kun skildrede Billeder af Tilstande, som allerede i et Fjerdingaar vare forsvundne. Det var et af disse tragi-romantiske Øieblikke, hvori Naturens milde Skjønhed og rolige Storhed afrunder vor Traurighed, og smelter den til en behagelig Vemod, hvori man med Taarer i Øinene kunde udbryde: „Livet er dog skjønt!“ Paa Tilbageveien tog jeg en smuk, mig ubekjendt blaaviolet klokkeformig Blomst, som Minde om denne Egn og om min Forventning i Anledning af Nedfarten over Padun, og sendte den siden, som Vidne om denne Eftermiddagsvandring, i et Brev til mit Hjem.

Man brænder her Græsset af under Træerne ligesom hos os, for næste Aar at faae et finere Græs. Hele Overfladen af Fjeldet under Muldjorden og Trærødderne var en Favn dybt bedækket med en fiin rygende rødlig Sand, som indeholdt smaae Qvartskrystaller og Glimmer. Jeg havde en Anelse om, at den ogsaa indeholdt Guldstøv, da den fuldkommen lignede Sanden i Ural. Klippen har i flere Verst en lodret Væg udad imod Floden, med horizontale Lag af Sandsteen og andre bløde Materialier, maaskee Leer. Overalt var dette Flodleie visselig lærerigt for en Mineralog og Geognost; thi Flodbredderne indeholde i den uendelige Mængde smaae glatslebne Rullestene en Katalog over Baikal-Egnens store Mineralrigdom, melkehvide Agater, store som Struds-Æg, stribede Stene af alle Farver med forskjelligt farvede Aarer, Konglomerater af det forunderligste Udseende, saa at jeg paa denne Reise ofte gik lange Strækninger langs Flodbredden for at beskue denne brogede Mangfoldighed, men beklagede, at jeg ei forstod, hvad der var af videnskabeligt Værd.

Ved min Tilbagekomst til Skibet hed det: „Popov og de to

Lodse troe nu, at vi kunne friste vor Lykke i Padun". Jeg gik nu ind i min Klause, indpakkede alle mine Instrumenter i deres Kasser, tog en Pakke med noget over 6000 Rubler i Sidelommen, og stak en Kongsbergs Tælleknív til mig, for, om en Ulykke skulde hænde, at have et Redskab, hvormed jeg kunde hugge mig fast til en Planke; men blev kaldet fra denne Beskjæftigelse af Gustav, som berettede, at den gamle Lods ei vilde begynde sin Forretning, uden at Barin (Herren) først vilde velsigne ham (blagoslovit). Da hverken Gustav eller jeg vidste, hvordan dette skulde skee, greb jeg til at slaae et Kors med Haanden foran hans Pande, og dermed var han tilfreds. Folkene forlangte et Voxlys af G., som de vilde tænde foran Obrasen, (Helgenbilledet), men der var ei Tid til at finde det. Imidlertid havde vi allerede sat os i Bevægelse; den gamle hvidhaarede Lods stod paa sin Post yderst paa Forstavnen, holdende sig i et Toug med den venstre Haand, og mit sammensnoede Haandklæde, som Signal, i den høire. Den Fisker, som den forrige Dag havde hjulpet os af Grund ved Buyk, krøb snart op paa Ruffet, for bedre at speide, snart gik han tilbage til Popov ved den bagerste lange Aare. Mandskabet holdt den sædvanlige Bøn. Stille, med spændt Opmærksomhed og med Erindringen om Prokastschikkens Skjæbne paa samme Sted og Aarstid, nærme vi os Fossen; vi komme indenfor dens første hvidskummende Rand, og begynde at gynge og skyde stærkere Fart. I dette Dieblik stod Solen aldeles reen med den underste Halvdeel skjult af Fjeldranden, og Maanen, 5 Dage efter Nyet, noget høiere som en Segel. Efter faa Dieblikkes Forløb skurer Barken mod Stene i Grunden, og standser midt i den heftigste Bølgegang; almindelig Forskrækkelse; Vandet arbeider heftigt mod den store faststaaende Gjenstand; Popov raaber: „roe! roe stærkt!" Man begynder, Fossen hjælper til, vi glide lidt og — errr det skurer, vi staae igjen; glide atter noget og — staae igjen. Endelig slippe vi tredie Gang løs og skyde Fart. Kort efter kommer der Uenighed imellem den gamle Lods paa Forstavnen og Fiskeren paa Bagstavnen; midt i den stærkeste Fos vil den ene til høire, den anden til venstre. Denne Uenighed i det farligste Dieblik var beængstigende. Endelig løb den sidste frem til den første, og skreg heftigt til ham; i det han kom tilbage til mig,

som stod med Schmerka ved Bagstavnen, pegede han med et glædestraalende Ansigt paa den første store, sorte Stenblok, som løb os forbi paa den høire Side; kort efter saae vi den anden paa venstre Side, begge temmelig høit over Vandfladen eller rettere Bølgerne. Da vi vare forbi den sidste, steg den værdige Olding ned af Forstavnen; bleg havde han været, saa længe han stod der; nu blev han pludselig rød i Ansigtet. Han kom hen til mig, tørrede Sveden af Ansigtet og Taarer af Øinene med Signal-Haandklædet og gratulerede. Sláva tebä Bogu! lød det fra alle Kanter; almindelig Glæde. Jeg mærkede, at Schmerka i det farlige Øieblik zittrede i Knæerne; da jeg sagde ham dette, gjengjeldte han mig med den Bemærkning, at jeg havde været bleg. Jeg troer det gjerne; det var en stor, høitidelig Scene, gjort imposant ved de lange Forberedelser og dette Falds Rygte. Ingen Mand staaer ligegyldig i Faren; den spændte Opmærksomhed paa alle ydre Omstændigheder driver Blodet indad mod Hjertet. Alt hvad man kan forlange, er Fatning, i det afgjørende Øieblik at gribe det rette Middel til Redning. Da vi stode fast, forsvandt Gustav. Jeg søgte efter ham, og fandt ham under Ruffet, hvor han var krøbet ned, for at see efter, om der ei var Hul i Fartøiet. Midt i denne alvorsfulde Scene maatte jeg dog lee; saa let slaaer man ei Hul paa en Skibsbund; vi havde ei stødt heftigt, blot skuret. Jeg skjænkede Brændeviin til alle Folkene, en Snaps Rum til Popov, Lodserne og Gustav, og et Glas Toddy til Jøden og mig. Jeg qvitterede begge Lodserne med 10 Rubler hver, og Folkene med 5 Rubler under eet til alles Tilfredshed.

Vi fore videre hele Natten; Kl. 5 om Morgenen den 8de Juni fandt jeg os liggende for Anker foran Porógen Dolgoi (den lange), som er 7 Verst lang. Vi ventede indtil Kl. 7 paa det Mandskab, som jeg ved den ene Kosak og ved Foreviisningen af Generalgouverneurens aabne Brev lod hente fra Landsbyen Dubinina; Kl. 7½ vare vi, efterat den sædvanlige Bøn var holdt, ved Begyndelsen af Fossen, og 20 Minutter senere korsede Lodsen sig og traadte ned fra sin Post paa Forstavnen til Tegn paa, at alt var forbi. Noget nedenfor Vandfaldet var i flere Verst Klipperne paa begge Sider aldeles lodrette, bestaaende af prismatiske, krystalformede Stene, mange med høie lange

Spidser, fuldkommen dannede som Basalt. Veiret var skjønt og stille med klart Solskin. Imellem Kl. 12 og 1 ventede vi ved Ust-Vykoreva paa nye Roersfolk. Kl. henimod 4 Efterm. hentede vi atter en Lods og Roersfolk fra Landsbyen Tantakinska. De steile venstre Flodbredder bestode af parallele næsten horizontale Lag af en rødbrun Sandsteen; naar man sønderslog den, var den indvendig hvid, og bliver kuns rød ved Luftens Paavirkning. Vandet udhuler den paa sine Steder i prismatiske Støtter, som ofte nedfalde efter Regn. Vi saae flere nedfaldne Masser ved Flodbredden. Fiskerne ere derfor om Natten bange for at nærme sig Foden af Klippen. Her begynder Floden at dreie sig mod Øst. Uagtet Roersfolkene fra Tantakinska talede Russisk, vare de i Dragt, Ansigtstræk og Bygning aldeles forskjellige fra de sædvanlige Russer. Gustav fandt Dragten lig de Finske Bønders. De have ei heller afskaaret Haar, som Russerne, havde en mindre kjødfuld, men fin og let Bygning, livlige Ansigtstræk, smukke, sædvanligt blaalige Øine. Den ene havde en Tyrkisk Kuglerifle med 4 Rifler i Løbet; den var fortil meget tykkere end bagtil, som Mundstykket paa en Kanon; langs hele Løbet var den indlagt med Sølvbogstaver, sandsynligviis Tyrkiske eller Arabiske. Paa to Steder vare der Guldringe indlagte tvers over Løbet. Laasen havde den Tyrkiske Construction. Flere af Bønderne af de foregaaende Besætninger vare komne ombord med Rifler. Kl. 6½ Efterm. var det høie Land paa venstre Side af Floden forsvundet; Landet var overalt lavt, kun lavere Bjergrygge viste sig i det Fjerne. Dagene vare overmaade varme, men Aftenerne kolde.

Vi fortsatte Reisen hele Natten og gik Kl. 7½ Form. den 9de Juni over en Scheverá og Kl. 8½ over den lille Poróg Buyk s'schelésnimi rógami (Oxen med Jernhornene), og kunde derfra allerede see den længste af alle Porógerne Schamanski Poróg, som er 10 Verst eller en Norsk Miil lang. Lidt forbi Buyk deler Floden sig i to Arme, som omslynge en isoleret Klippe, der har fuldkommen Lighed med et uhyre kjæmpemæssigt Skibsskrog, ovenpaa Dækket bevoxet med Fyrreskov; Siderne ere perpendikulære. Det kaldes derfor af Sibiriakerne Korábl (Skibet). Bag Skibet saaes et høiere Fjeld; paa dets Sider viste sig tre store Isflader. Da vi nærmede os Schamanski

Poróg savnede jeg Gustav, og fandt ham under Skuret med en Flæskeskank fra Irkutzk i Haanden, styrkende sig til den forestaaende Fare. Saa vante vare vi blevne til Porógerne, at denne Hare tænkte paa la bonne chère (Levemaaden) ved Begyndelsen af den længste Poróg. Senere var han en Gang for Hedens Skyld krøben ned i Skibsbaaden, som ved et Toug var fastgjort til Agterenden af Skibet, og havde lagt sig til at sove, og foer saaledes sovende ned over en Schevera, uden at vaagne. Omtrent Kl. 9 lød Kommando til Bøn; 10 Minuter senere vare vi i Begyndelsen af Porógen, Kl. 9½ havde vi den største Hastighed og Kl. 9 43 Min. var Vandets Overflade næsten rolig. Vi havde altsaa tilbagelagt en Norsk Miil i 33 Minuter, d. e. i Gjennemsnit med en Hastighed af over 19 Fod i Secundet; men den største Hastighed var maaskee dobbelt saa stor. Midt i Fossen laae en lang flad Ø, overstyrtet paa Sydsiden med store Ismasser, som Fossen skyder derop i Isbrækningen. Nedfarten over denne Poróg var „blot til Lyst"; thi den var uden Fare. Fra det øverste Punkt saae vi foran os i ret Linie saa langt Øiet kunde naae, den 10 Verst lange Fos, en Skraabakke af hvidtskummende Bølger, indsluttet paa begge Sider af høie, sorte, lodrette Klippevægge, oventil en Stribe af den blaae Himmel, et Syn, som mindede om den første Udsigt fra Begyndelsen af Krogkleven; et montagne russe paa den vaade Vei. Det var en storartet Rutschbane, imod hvilken det Kjøbenhavnske Tivolis Bane er et Børneværk; Hastigheden saa stor som igjennem en Tunnel paa en Jernbane. Det undrer mig, at de reiselystne Englændere ei endnu have udfundet denne Angara-Fart. Men da nu Schweitz saa længe er bereist, Montblanc besteget, Rjukand og Vøringsfos beskuet, og Lax saa ofte fisket i Leerfossen, saa vil vel snart den Tid komme, at en rig, englandstræt Britte finder Veien til Porógerne i Angara.

Jeg afskedigede Lodsen fra Tantakinska med 5 Rubler. Han havde en Maske af sort Hestehaarsdug til Beskyttelse mod Mygg, men som for Øieblikket blot bedækkede Issen. Det var den første af det Slags, jeg saae; siden lærte jeg alt for vel dens Nødvendighed at kjende. Kl. 4½ traf vi mange store Ismasser svømmende paa Floden. Jeg havde i flere Dage bemærket, at vort faste Skibsmandskab var stærkt

belagt med Utøi, og Gustav opdagede, at dette udbredte sig fra en vis Alexei, som var iklædt en smudsig, pjaltet Faareskinds Pels, fra hvilken Ulykken udbredede sig. For saavidt muligt at standse denne, kjøbte jeg Peltsen af ham for en Rubel; den blev ofret til Flodguden, som i den ikke fandt noget velbehageligt Offer; thi vi saae den med en Blanding af Fornøielse og Væmmelse længe flyde paa Floden efter Skibet.

Den 10de Juni var jeg som sædvanlig oppe Kl. henimod 5; det var en kold regnfuld Morgen. En Time senere gik vi igjennem Porógen Locei (Elsdyret), Kl. 10¼ igjennem en Schevera og ved Derévnaen *) Uscham hentede vi om Middagen nye Roersfolk. Temperaturen i min Kahytte var omkring Middagen 19½ Grads Varme. Om Natten laae vi stille ved Landsbyen Júdorma paa venstre Flodbred, ved Udløbet af en liden Flod af samme Navn, og ved Grændsen af Tunguser-Districtet.

Den 11te Juni var jeg atter oppe før Kl. 5 for at bestemme Stedets Brede, Længde, den magnetiske Misvisning, Inclination og Intensitet. Imellem Kl. 1 og 2 Efterm. saae vi paa venstre Flodbred en frygtelig Skovbrand, hvoraf Røgen dannede en Sky lige til Zenith, som ganske skjulte Solen. Undertiden skinnede den igjennem, og kastede da et brandgult Skjær over Egnen; Bølgerne vare stærkt broncefarvede. Den forrige Dag saae vi en lignende stor Skovbrand nær ved Floden paa den høire Flodbred. Mine astronomiske Jagttagelser, som jeg altid beregnede Dagen efter de vare udførte, viste, at Flodens Løb paa det Russiske Kart var meget urigtigt angivet.

Natten til den 12te Juni overnattede vi ved Seló Késchemy. Jeg gik Kl. 5 om Morgenen under en heftig Vind op paa Kirkegaarden for at anstille mine Observationer. Som jeg stod i dette Arbeide, med Sextanten og Tilbehør opstillet paa en Gravsteen, kom en Assessor, Titulairraad Gregorii Komlevsky, Byens eneste Embedsmand, som han sagde, for at gjøre mig sin ærbødigste Opvartning. Jeg erklærede ham, at jeg lidet eller intet forstod at tale Russisk og fort-

*) Derévna kaldes en Landsby uden Kirke; Seló en Landsby med Kirke. Saaledes Zarskoi-Seló, den „keiserlige Kirkelandsby".

satte mine Observationer. Han blev staaende ærbødig og taus bag mig, med Huen i Haanden, og listede sig endelig bort. Da jeg var færdig, kom et Par velklædte Betjenter og bragte mig i 2—3 Reprisер fra ham, et Fad Vafler, andre lette, vindige Kager, sød Fløde, nykjærnet Smør, et stort Stykke raa Osetrin (Stør, en delikat stor Flodfisk, af hvis Rogn Kaviaren tilberedes). Endelig lod han Gustav kalde, og overleverede ham en meget nyttig Foræring for os begge, som han sagde, vi snart vilde være ham taknemmelig for, nemlig to Myggemasker. Min har følgende Construction. Oventil en rund Skive af tynd Pap, udvendig betrukket med orangefarvet Chinesisk Silketøi. Til Randen af denne ere fastsyede tre Rectangler af sort Hestehaarsdug, af det Slags som man bruger til Sigter, men saa aaben, at man godt kan see igjennem dem. Sømmene, hvor de tre Bredder ere forenede, ere skjulte af orange Silkebaand. Den ligner en Hattepuld, som er saa vid, at den rummelig gaaer ned over Hovedet, og rækker ned til Halsen. For at hindre Myggene fra at komme ind under den, er der til den nederste Kant fastsyet en rynket Krave, ligesom et vidt Skjørt af blødt Silketøi af samme Farve, som falder ud over Brystet, Skuldrene og Ryggen. Hestehaarsdugen er saa stiv, at den staaer ud fra Ansigtet. Den er kjølig og luftig. Man kan ei sove, ei leve her om Sommeren uden denne Maskine. Et Slags smaae hvide graadige Myg flyve ind i Mund og Næseboer, naar man aander, og Ansigt og Hænder, ja selv den med Klæder bedækkede Deel af Legemet, opstikkes saaledes, at man faaer et Slags Hudfeber deraf. Selv Bønderne havde den allerede paa; men deres bestaaer blot af en Hestehaars-Flade foran Ansigtet; det øvrige er af hvidt Kattun; men dette er hedt og qvalmt. De havde skudt Hestehaarsfladen op i Issen, og den hvide Kattun omringede Hovedet som en Turban. Komlevsky sagde Gustav, at han ei turde indbyde mig til sig, da han vidste, han ei kunde opvarte mig saaledes, som det sømmede en saa fornem Gjæst; men han bad mig ei forsmaae disse Stykker, som vi vilde finde nyttige. Jeg lovede ham til Gjengjæld efter Forlangende Stedets Længde og Brede, naar jeg havde beregnet Observationerne. Han blev meget roest af Bønderne, hvilket er et stort Særsyn med en af de lavere russiske Embedsmænd, der næsten alle ere Blodsuere.

Kl. 12½ Middag, da vi skulde afsted, bleve vi overfaldne af en Orkan med en Tordenbyge og en umaadelig Regn, som rev Ragoscherne (Bastematterne) af Skuret over min Kahytte, saa Vandet flød ned i Strømme og gjennemblødede alle mine Bøger og Papirer. Vi bleve derfor liggende her en Deel af Eftermiddagen, gik videre henimod Kl. 8, kom en halv Time senere igjennem en Scheverá og havde efter Kl. 9 atter en Reprise af Torden og Regn.

Den 13de Juni Kl. 6½ Form. gik vi med Regn igjennem en Scheverá og en Time senere igjennem Porógen Anlinsky, kom derpaa under et Fjeld paa høire Bred, som nedenunder havde et Fodstykke af horizontale Lag af forskjellige Farver, ovenover vertikalt staaende Masser af en anden Art, maaskee den sædvanlige Sandsteen. Kl. 10 kom vi i en Poróg, der vedvarede til henimod Middag, dog senere mere som Scheverá. Paa dette Stykke saa man de vakkreste, med lysegrøn, nyudsprungen, og af Gaarsdagens Regn forfrisket Løvskov bedækkede Fjelde og Skraaninger. Ved Middag gik vi forbi Kirkelandsbyen Kova, og passerede Kl. 4 og 6 fem forskjellige Scheverá'er; fremdeles Kl. 8 en Scheverá og Kl. 9 en Poróg. Her maa altsaa Terrainet sænke sig stærkere henimod Floden Jenisei.

Søndagen den 14de Juni, som var Russernes Pintsedag, fore vi Kl. 9½ Form. tæt under et overhængende Fjeld paa høire Flodbred af gulhvid Steen, hvoraf Gustav bragte en Prøve. Han sagde, at Fjeldet var saa sprukkent og skjørt, at han kunde plukke Stykker deraf. I Forbindelse hermed stod en paafølgende Sandbakke, hvorpaa laae en Landsbye Tschádobetz med en smuk Kirke. De høiere Fjelde trak sig nu mere tilbage i Baggrunden. Kl. 11 drev vi i Land nedenfor Tschádobetz paa høire Flodbred. Kosakken Menin laante en, Due tilhørende, dobbeltløbet Flint af Tula Fabrik, for at skyde en Flok Vildænder, som laa tæt ved Landet, og krøb paa Maven langs Flodbredden henimod dem. En af de fremmede Roersbønder krøb efter ham og fik Bøssen for at skyde. Jeg hører et Skud og seer Bonden springe op og gebærde sig jammerlig, skrigende: ei Brat! ei Brat! (ei Broder). Løbet var sprunget og havde spaltet hans venstre Haand. Jeg maatte løbe til mit Reiseapothek, som D ø d e r l e i n saa hensigtsmæssigt havde indrettet og udrustet mig med, og gjorde for første og sidste

Gang Brug af hans blodstillende Fluidum. Haanden blev forbundet med en deri dyppet Klud og Blodet derved snart stillet. Da jeg ytrede min Fornøielse over dette Fluidums hurtige Virkning, sagde Gustav, at det vel snarere var Koldún, der havde stillet Blodet ved at læse over Haanden. Om dette var Alvor eller Ironi, skal jeg ikke sige; men vist er det, at han fremsagde det med det alvorligste Ansigt. Formodentlig har Kosakken, som krøb paa Hænder og Fødder, og holdt Bøssen i Haanden paa Midten af Løbet, saaledes at han trykkede Kolben og Løbets Munding mod Jorden, ved Trykket bøiet det fine Løb, saa det har faaet en Revne paa det Sted, hvor Bonden under Skuddet anbragte sin venstre Haand.

Kl. 5¾ Efterm. gjorde vi os færdige til Afreise. I det samme kom en Deputation fra Tschádobetz, som den Gang laae et Par Verst (3000 Skridt) østenfor os; en Rad af Bønder, 6 til 7 Personer med en Kone i Spidsen, hver bærende sin Foræring; een et Fad fuldt med friske Æg, den næste et Fad med flekkede friske Gjedder, den næste et fladt Fad af Næver med store Stykker Osetrin; en med et Fad sød Fløde, en med 3 store friske Brød o. s. v. De hilsede fra Landsbyen og bad mig ikke forsmaae. Jeg fik dem ombord, takkede dem, og skjænkede dem Brændeviin. Førend hver Person satte Glasset til Munden, korsede han sig, og bad Gud om en lykkelig Reise for mig. Jeg bød dem derpaa 5 Rubler som Drikkepenge, men de raabte eenstemmig: „Niét Bátuschka! (nei lille Faer!) vi tage ikke Penge; det er Landsbyen en Ære, at en Mand som De, vil modtage en lille Forœring af os". En Hoben vakkre Smaadrenge opsmøgede deres rene kridhvide Lærreds Søndagsbuxer over de hvide runde Laar, og vadede ud i Vandet til Skrævet, for at sætte deres smaae Skuldre under Fartøiets Side, og hjælpe til at trykke det af Grunden. De stode endnu længe og saae efter os, og jeg svingede Hatten til Afsked med dem. — Om Aftenen blev atter Sidevinden saa heftig, at Skipperen saae sig nødt til at lægge ind til en anden Derevna, hvor strax to Koner vadede ud i Vandet til Hofterne, for at sætte et Par Bukke, paa hvilke lagdes Brædder, for at danne en Bro til Landstigning. Ogsaa her kom en gammel Kone med nogle Børn i sit Følge, for at bringe Fisk og Æg. Hun vilde ei aflevere sine Gaver, uden til Barin

(Herren) selv. Jeg maatte altsaa hen i Aabningen paa Ruffet, for at modtage dem af hendes egen Haand. Hun blev beværtet med en Snaps, og hele Følget med Komlevskys Vafler. Jeg gik i Land og badede mig i Floden, nogle 1000 Skridt fra Landsbyen; paa Tilbageveien kom samme Kone med sin gamle Mand bærende nye Foræringer, og raabte til mig, for at standse mig; men jeg gik videre, for ei at komme i Forlegenhed ved en Samtale, som jeg uden Gustavs Hjælp, ei paa anstændig Maade kunde udføre. I Barken indhentede de mig med et Fad sød Fløde og et friskt, stort rundt Huusbagerbrød. Jeg lod den vakkre gamle Mand ved G. spørge, om han drak Brændeviin; Han trak paa Skuldrene og svarede med et comiskt Smiil: „Ja gréschni!" (Jeg er en Synder) og fik sin Snaps.

Jeg kom først til Ro henimod Midnat, og var neppe faldet i Søvn, da jeg Kl. 2 den 15de Juni vækkedes af Mandskabets Anstrængelser for at faae Barken af Grunden, og da dette varede meget længe, stod jeg op Kl. 3, og følte mig meget mat. Senere fik jeg et Par Timers styrkende Søvn, indtil jeg vækkedes Kl. henimod 9 af Tilberedelserne til at fare ned over en Poróg under en af de sædvanlige lodrette Klippevægge paa venstre Bred. Her laae endnu meget store uoptøede Snemasser lige ned til Flodbredden, i Fjeldkløfter og paa Flader, som vendte mod Nord, og vare beskyttede mod Solen dels af Træer, dels af Klippens egne Ujevnheder. Kl. 10 gik vi forbi Derevnaen Votaivena paa venstre Bred, som havde en smuk Beliggenhed paa en Flade ved Foden af et høit skovbedækket Fjeld. Vor Simeon opdagede, skjønt i temmelig Afstand, en ebraisk Broder*) paa Strandbredden. Paa flere Steder saae vi den Dag Skovbrand. Om Eftermiddagen Kl. 5 roede jeg en Tour med Skibsbaaden og landede paa den høire Flodbred, og opsamlede en Mængde af smukke Rullestene, som bedække den, hvoriblandt Serdalik og flere, og traf en Baad med Tunguser, som skulde aflevere deres Jasák, d. e. deres aarlige Tribut

*) Jøderne i Rusland lide ei at kaldes Schid (Jøde), og svare ei, naar de tiltales med dette Navn. Men raaber man Jevru! (Hebræer), saa svarer han høflig: „Tschto ty chotsches?" (hvad vil Du, hvad behager?).

af Pelsvarer. Kl. 9½ gik vi forbi Landsbyen Bogutschansk, som havde en smuk hvid Steenkirke.

Den 16de Juni havde vi roet hele Natten, og da jeg efter en god Søvn kom op Kl. 7, fortalte Gustav, at vor Simeon havde med Forskrækkelse beklaget sig over, at nu kan han ei mere skjære Brød med Bondernes (Mandskabets) Kniv; „denn jetzt erschlagen die Buren die Laüße auf das Messer!“ (thi nu dræbe Bønderne Luus paa Kniven). Joderne ere overmaade noieseende med deres Redskaber. Han havde en Kniv til Brød, en anden til Ost, en tredie til urenere Ting, som ei ere spiselige. De maae kun koge i Leerkar, og man maa ei optage noget deraf med Kniv eller Gaffel, eller noget Slags Metal. En Dag beklagede han sig for mig over, at „de dumme Kosakker havde taget hans Leerskaal og kogt Æg i den, og derpaa optaget Æggene med en Tinskee, hvorved Skaalen er bleven tref (ureen) saa han maatte kaste den i Floden“. Jeg spurgte ham, hvorledes de vel ellers skulde faa Æggene ud? — „Jh! de kunde tage dem med Hænderne“. — Men det kogende Vand er ikke behageligt, endog for en Kosak-Næve. — „De kunde hælde Vandet af, og derpaa rulle Æggene ud“. Gustav havde kjøbt en ny Leerskaal, hvori han kogte Æg til mig; S. bad om Tilladelse, at koge Æg i den bagefter; han stod da hele Tiden over G. for at paasee, at Skaalen ei blev vanhelliget for ham. Jeg bød ham i Begyndelsen af Reisen The, naar jeg selv havde drukket, men han gjorde mange Undskyldninger, og bad endelig ydmyg om han maatte skjænke i sin egen Kop. Da jeg oftere bemærkede hans Forlegenhed, naar jeg bød ham et eller andet, og at han stred imellem Høflighed og Hunger paa den ene Side, og sine Religionsbegreber paa den anden, saa ophørte jeg dermed. Om et Glas Øl og et Glas Rum bad han dog en sjelden Gang, naar hans Mave var alt formeget i Uorden. Jeg frygtede tilsidst, at han skulde sulte ihjel for os, da alt var „tref“ og ingenting „koscher“ (reent). Han sagde engang til Gustav: „Der Hrr. Professor sogt, ich werde verhungern, und frogt mich, ob ich nit essen will; ach woss soll ein Jude wohl essen?“ (Hr. Professoren siger, jeg vil dø af Hunger, og sporger mig, om jeg ikke vil spise; ak! hvad skal vel en Jøde spise?)

Gustav havde i en Uges Tid opmuntret hele Skibsmandskabet ved

at danne en Læsecirkel. Jeg havde medbragt en russisk Oversættelse af Walter Scots Ivanhoe, hvilken jeg ved Hjælp af en russisk Ordbog i Tomsk havde gjennemarbeidet, som Sprogøvelse. Jeg fandt G. daglig siddende i Aabningen paa Ruffet, som gik ned til mit Lukaf, med Bogen i Haanden og en Halvcirkel af andægtige Tilhørere omkring sig, som sad paa Dækket med korslagte Been, Simeon, begge Kosakker og saa mange af Mandskabet, som kunde undværes fra Aarerne. De skoggerloe alle jevnlig, og gjorde deres Bemærkninger. De vare nu komne til 4de Deel, og Gustav læste hele Formiddagen. Simeon gav en ynkelig Lyd fra sig under Fortællingen om Rebekkas Trængsler, men hans Ansigt fortrak sig til et Glædessmil ved Skildringen af hendes Skjønhed, Standhaftighed og ædle Charakter; ligeledes ved Scenen imellem Ivanhoe og Isaak af York, der forskaffer ham Hest og Rustning, og han udbrød begeistret! „Ja! Isaak ist ein guter Mann!" (Ja! Isak er en god Mand). Da man drillede ham over, at Isaak ei kunde overvinde sig til at skjænke Gurt de 10 sidste Zechiner, som alle een for een langsomt drattede ned i Pungen, saasom de vare altfor fuldrandede til at bortskjænkes, sagde han: „hum ja, der Jude liebt zwar Geld; aber Geld ist doch nicht die ganze Welt!" (ja, Jøden elsker vel Penge; men Penge er dog ikke hele Verden). Sir Walter Scott levede endnu den Gang, og det vilde vist fornøiet ham, om han havde hørt, at han paa en Flod i Tunguserlandet havde en saa andægtig Kreds af Læsere, bestaaende af en Jøde, to Kosakker, en Flok Sibiriske Bønder, og en Esthnisk Livegen.

Om Eftermiddagen Kl. 3½ gik vi forbi Udløbet af Floden Kámen, som kommer fra Nord og paa hvis høie, som en Fæstningsmuur dannede, Bred ligger Derevnaen Kámen (Stenen). Om Aftenen mellem Kl. 9 og 10 observerede jeg ved Derevna Potaskoiskaja, og gik derpaa videre.

17de Juni vare vi henimod Middag ved Rýbinskoje Seló, som har en smuk hvid Steenkirke med blanke Jernbliks-Kupler, staaende paa den høie Flodbred. Kl. 2 overfaldtes vi af en Tordenbyge med Storm og Hagel, saa store som Nødder; alle vare i den ene Ende spidse og koniske og meget haarde, den ene halve Deel gjennemsigtig, den anden hvid, som om den havde en Kjerne af Sne. En Lynstraale

slog øiensynlig fra neden opad. Under de heftigste Tordenskrald og Lynslag korsede Mandskabet sig, vendte sig mod Obrasen og mumlede Bønner. Men da den haardeste Dyst var over, og der efter en Pause hørtes et fjernt Tordenskrald bag os, vendte en af dem sig om, og udsagde med en foragtelig Mine det haanligste Udtryk, som en Russer kan sige sin Uven. Russeren har nemlig tre stigende Smædeudtryk, hvormed de i Skjændsmaal opvarte hinanden. Det første er Durák (Tosse, Torsk); det andet Sukkin-Syn (Tæve-Søn, son of a bitch); det tredie indeholder en saa hæslig Beskyldning eller Anmodning, som vel neppe noget andet Folk har udtænkt, eller kan nævnes for høviske Øren, uagtet man sjelden kan gaae igjennem nogen Gade i Petersburg eller Moscwa, uden at høre det af den simple Mand udtale, endog i Damers Nærhed. Med dette opvartede han den truende Tordengud, „men paa en lang Distants, fra Posten hans".

Kl. 5¼ begyndte atter en rasende Storm. Vi lagde os ind under en høi Klippe paa venstre Flodbred, omtrent 24 Verst fra Rýbinskoi og 1 Verst fra Udløbet af Floden Bjélaja, som laae foran os. Stormen vedvarede hele Aftenen og den paafølgende Nat. Den næste Formiddag, da Vandet endnu var uroligt, steg jeg Kl. 10 op paa Fjeldet og udførte mine Observationer. Kl. 3 Efterm. forlode vi endelig dette Sted, gik en Time senere igjennem en Schеverá og vare Kl. 5½ Efterm. ved Udløbet af Floden Taseiéva. Den 19de Juni Kl. 7½ Form. kom vi ind i Floden Jenisei, hvis Vand har en graaagtig Farve, som i en lang Strækning kan adskilles fra det klare Vand fra Verchne-Tunguska, da disse forskjelligartede Vandmasser først efter et Løb af flere Verst fuldkommen blande sig med hinanden. Kl. 2 gik vi forbi en smuk Kirke paa venstre Flodbred, 8 Verst fra Jeniseisk, hvor vi ankom imellem Kl. 4 og 5 Eftermiddag.

XX.

Mit Skudsmaal af Schmerka. — Den forviste Capitain Puschin. — Kosakkerne afskediges. — Besøg af tvende Nonner. — Afskedsgilde hos Byfogden. — Den 90aarige Major. — Levemaaden ombord.

Jeg blev her ført til et meget smukt Logie i Kédrovaja Úlitza

(Ceder-Gaden) af to Qvartals-Officierer (Tschästni Pristavi), hvoraf den ene modtog mig ombord i Barken. Begge gjorde mig daglig Opvartning, for at spørge, om jeg trængte til Noget. Den følgende Formiddag aflagde jeg Visit hos Byfogden, fik om Eftermiddagen et Besøg af Stabslægen Alexei Ivanov Sadikov, og gik om Aftenen en smuk Spadseretur langs Jeniseis Bredder.

Søndagen den 21de besøgte min brave Schmerka eller Simeon mig og drak en Kop The og røgede en Pibe Tobak hos mig. Han overleverede mig en Klage over Byfogden i Krasnojarsk, som han bad mig at tilstille Gensdarme-Obersten Maslov, der af Keiseren var udsendt for, som Inquisitor, eller General-Fiskal over hele Sibirien, at gjennemsee alle lavere og høiere Embedsmænds, lige til General-gouverneurernes, Protokoller, og modtage Klager fra Almuen; en Mand, for hvis Navn alle Embedsmænds Knæe zittrede, og som vi havde truffet i Irkutsk, og senere paa 4 forskjellige Steder stødte paa. S. takkede mig for min Opførsel imod ham, og sagde, at det var en stor Lykke for ham, at han havde reist med mig og tilføiede: „Hätte ich niet mit dem Hrn Professor gereist, so hätten die Buren mich sehr schlecht behandelt; jetzt dürften sie niet, do sie sohen, dass der Hr. Professor freindlich gegen mich wor. Die hiesigen Juden hoben mich gefrogt, „wie hat der Hr. Pr. Dich behandelt?" Ich hobe geantwortet: „er hot mich behandelt wie ein Voter; er hot mir Essen und Trinken gegeben, wenn ich niet mehr hätte. Ich hobe jetzt an mine Frö geschrieben, und erzählt, wie gut der Hr. Pr. gegen mich gewesen ist. Ich hobe dem lebendigen Gott für Hrn. Pr. gebeten jeden Morgen und jeden Obend, dass er sine Reise glücklich enden möge, und sine Frö und Kinder gesund finden möge im Voterlande" o. s. v. (Havde jeg ikke reist med Hr. Professoren, saa havde Bønderne (Skibsfolkene) behandlet mig meget slet; nu torde de ikke, da de saae at Hr. Prof. var venlig mod mig. De herværende Jøder have spurgt mig: hvorledes har Prof. behandlet Dig? Jeg har svaret: han har behandlet mig som en Fader; han har givet mig Mad og Drikke, naar jeg ikke havde noget. Jeg har nu skrevet til min Kone, og fortalt, hvor god Prof. har været mod mig. Jeg har bedet den levende Gud hver Morgen og hver Aften, at han lykkelig maa ende sin Reise, og finde

sin Kone og sine Børn friske i sit Fædreland). I den Uge jeg opholdt mig i Jeniseisk for at gjøre Forberedelser til min Reise paa Jenisei til Turuchansk under Polarcirkelen, udføre de videnskabelige Jagttagelser og skrive en Mængde Breve til Øst og Vest, kom han flere Gange og bragte mig, snart et Stykke udmærket Faarekjød, snart friskt Smør til min lille Huusholdning; kort, han søgte paa alle mulige Maader at udtrykke sin Taknemmelighed; og da han paa sin Viis var en lærd Mand, saa var han det eneste Menneske paa Barken, som jeg med Fornøielse kunde tale med. Hans lille Kone besøgte jeg siden i Krasnojarsk, og gav hende 5 Rubler til Hjælp til hendes Mand kom tilbage. Hun talede et endnu slettere Tydsk end S. Hendes Breve til Manden vare skrevne med Arabiske Bogstaver; men i hvilket Sprog de vare affattede, veed jeg ikke. Af den derværende Præsident Ivan Ivanovitsch Galkin fik jeg Løfte om, at han vilde tage dette hæderlige Par under sin Beskyttelse.

Noget efter Middagen den 22de Juni fik jeg et Besøg af en Adelsmand Puschin, forhenværende Capitain i General-Staben, som tilligemed 2 andre Officierer, der havde været indviklede i den ulykkelige Opstand, var forviist til Turuchansk, men som, da han i denne Polar-Ørken, ved at gruble over sin Ulykke, var blevet sindsforvirret, var bleven indsat i et Kloster i Jeniseisk. Hans Gang var endnu rask og fuld af adelig Holdning, Ansigtet nobelt, prydet med en Ørnenæse, Øinene indfaldne og omgivne af grønlige Ringe; hans Dragt var jammerlig og ei fri for Utøi. Han tiltalede mig med Færdighed paa Fransk, og spurgte mig, om jeg havde Adgang til Keiseren. I saa Tilfælde bad han mig, paa Tilbagereisen at forklare Denne, at han var miskjendt. Man havde forviist ham, fordi han havde erklæret, at han for sin Samvittigheds Skyld ei kunde angive sin Broder, som om han ikke vilde gjøre det, hvilket han erklærede at være en Grovhed og Opsætsighed imod Hans Majestæt. Han tilføiede, at han havde vigtige Meddelelser at gjøre Keiseren i Anledning af den daværende Tyrkekrig. Jeg søgte forgjæves at forklare ham, at jeg maaskee ikke fik Audients hos Keiseren, og om end dette skeede, saa kunde det ei sømme sig, at jeg som Fremmed indlod mig med ham om saadanne Sager. Da han var gaaet, og jeg kort efter gik ud paa Gangen,

fandt jeg ham staaende der, med den ene Fod paa en Skammel, og Gustav paa Knæe foran ham. Hans Buxer vare nemlig opredne fra den nederste Kant og lige op til Knæet, og G. havde bedet ham om Tilladelse, at sye dem sammen. Da G. kom ind, og jeg roste ham for hans Godmodighed, sagde han: „Jeg veed ikke hvordan det er med mig, Hr. Prof., naar jeg seer en saadan Mand, som forhen var klædt som en Dukke, og dertil en stor Mand, og nu er saa ulykkelig, og slettere klædt end den fattigste Bonde, saa gaaer det mig saa underligt om Hjertet".

Ved Generalgouverneurens Forsorg var en Lodka (et mindre Flodskib) bestilt for mig hos en Mestschanin Schádrin, der var Skibsbygger og tillige Skibsfører imellem Jeniseisk og Turuchansk, og som for 300 Rubler havde paataget sig at føre mig derhen og tilbage. Den var netop bleven færdig, og laae ny og blank paa Floden. Jeg gik om Eftermiddagen med Gustav hen for at besee den, og saae Puschin gaae med stærke Skridt ind af Porten til Klosteret. Paa Tilbageveien saae G. ham igjennem den aabne Kjøkkendør med Huen under Armen, bærende sin lille Thekjedel paa en Kjep i den anden Haand. Han sagde, om jeg forstod ham ret, at han var i Familie med Digteren Puschkin, men dette maa være en Misforstaaelse.

Den 23de afskedigede jeg mine Kosakker fra Irkutzk, som istedetfor at holde Vagt ved min Kahytte, hver Gang jeg var i Land for at observere, selv var gaaet derind og havde bestjaalet mig, med 20 Rubler og en skarp Tale, og skrev siden en Klage over dem til Muravieff, som blev meget forbittret derover paa Nationalærens Vegne, og lovede at afstraffe dem tilbørligt. Kl. 1 fik jeg Besøg af Byfogden og Stabslægen, af hvilke den første yttrede Frygt for, at Puschin havde beklaget sig over ham, og derfor indbød mig til Middag næste Dag. Kort efter deres Bortgang indtraadte to Nonner i sort Dragt, af hvilke den ene bar et stort Tinfad, bedækket med et hvidt Klæde med Fryndser om, og korsede sig for Obrasen. Da denne Ceremonie var tilende, tog den eleganteste til Orde, og hilsede fra Igumena (Abbedissen), og bad mig ei forsmaae dette Fad med nydelige smaae Kringler. Jeg søgte, saa godt jeg formaaede, at udtrykke min Taknemmelighed og Ærbødighed for Abbedissen og Klosterets Nonner. Ved Middags-

maaltidet den næste Dag hos Byfogden var Samtalen en forunderlig Blanding af slet Russisk og slet Latin, da Stabslægen og jeg undertiden maatte tage Tilflugt til det sidste Sprog, naar jeg ikke forstod deres Russiske Tale, eller ei kunde udtrykke mig i dette Sprog.

Den 26de Juni indfandt Byfogden og Stabslægen sig hos mig, og den første indbød mig til, før min Afreise at drikke The hos ham om Eftermiddagen. Ved dette Afskedsgilde var tilstede en 90aarig Major, som havde tjent under Keiserinde Elisabeth, iført sin Uniform fra den Tid; en lysegrøn, fortil rundskaaren Kjole med brede Skjød, store blanke Knapper og uden Krave. Istedetfor Krave var der bag i Nakken faststukket en to Finger bred, kirsebærrød Klædesstrimmel, hvis begge Ender hang ned ad Ryggen. Hertil hørte en hvid Klædes Vest, kirsebærrøde Knæebuxer, hvide Bomuldsstrømper og korte Halvstøvler. Han var en munter rørig Mand, som gik rask paa sin Fod, spøgede og loe og drak sin Viin med Behag. Vi bleve nemlig beværtede med Punsch og Champagne. „Frankrig frembringer Vinene", siger man her, „Russerne drikke dem". Efterat jeg havde deponeret en forseglet Pakke med 6300 Rubler hos Byfogden, fulgte denne og Stabslægen mig Kl. henimod 8 Efterm. ombord til min Lodka, og min Skipper Schädrin saluterede dem til Afsked med endeel Æresskud.

„Uden Øl og Mad er Helten ingen Ting" siger Wessel. For det Tilfælde, at nogen skulde opkaste det prosaiske Spørgsmaal, hvorledes disse Nødvendigheder kunde forskaffes paa en Barke med Sibiriske Bønder, midt i Tunguser Landet, vil jeg give følgende Oplysninger. Jo længer vi kom ind i Sibirien, desto mere bleve vi kjede af, i hele Maaneder at leve af et Stykke salt Oxetunge og en Skive tørt Brød. Vor Norske Betjent, Anders Nielsen, nu Universitetets hæderlige Portner, lod sig under Dues Veiledning, overtale til at indøve sig i nogle af Kogekunstens simpleste Problemer. Gustav R. foragtede i lang Tid denne Forretning, som under sin Værdighed i Egenskab af Tolk. Efterat Nielsen var reist med Due til Jakutsk, og jeg blev alene med G., beqvemmede denne sig omsider til at overtage dette Hverv, og da han var nem til alle Ting, blev han snart en flink Kok. Paa Flodreisen fouragerede han jevnlig i Landsbyerne, og indkjøbte snart et Par Haner, snart en Hare, Ryper, Hjerper, Aarhøns, en Snees

Ag. Fra Irkutzk havde vi medbragt Riis, Sukker, endeel Glas med Sibiriske syltede Bær. Han kunde lave en god Hønsesuppe, eller Menagesuppe, stege en Fugl, lave Ragout, koge Fisk, hvormed Landsbyerne godvillig forsynede os. Jeg levede saaledes bedre her, end hos min Vert i Irkutzk.

XXI.

Reise til Turuchansk. — Urigtigheden af de Sibiriske Karter. — Fartøiet drages paa Floden af Heste, Mennesker eller Hunde. — Skipperen Schädrin. — Ostiakkernes Bueskydning. — Ansøgning fra Secten Upadajuschtschi. — Plage af Mygg. — Troitzkoi Kloster. — Munken Tichon. — Legende om Prikaschtschikken Vasilei Mutschennik.

De store Ødemarker, hvoraf det nordlige Sibirien bestaaer, ere kun tyndt befolkede med omvankende vilde Folk, der leve af Jagt; den vestligste Deel imellem Bjergene Ural og Floden Jenisei, af Ostiaker; den mellemste Deel, som ligger i det Jeniseiske Gubernium, af Tunguser og Samojeder; den store østlige Deel forstørstedelen af Jakuter. Da der i disse Egne hverken findes Vei eller Sti eller Befordringsmidler, saa er en Reise gjennem det nordlige Sibirien en fuldkommen Umulighed, undtagen paa de fem store Floder, der falde i Ishavet, nemlig Ob, Jenisei, Lena, Indigirka og Kolyma. Dr. Erman, som ledsagede os, gik paa Floden Ob fra Tobolsk til Berésow, en liden Flekke omtrent i 64° Brede; Lieutenant Due paa Lena fra Irkutzk til Viluisk, en lignende Flekke i en øde Egn, ligeledes i 64° Brede; jeg paa Jenisei fra Staden Turuchansk i 66° Brede. Disse tre i de umildeste Egne og høist mod Norden beliggende Punkter benyttes som Forviisningssteder for politiske Forbrydere, og vi traf alle tre, hver paa sit Sted, et Par saadanne ulykkelige Offere fra den bekjendte Opstand i Petersburg i 1825 ved Keiser Nikolais Thronbestigelse. Jo mere de ere compromitterede, desto længere sendes de mod Øst; men paa disse tre Punkter gaae de dog frie. De værst compromitterede sendes til Bjergværkerne i Nertschinsk, nær den Chinesiske Grændse, hvor de arbeide i Lænker. Om en Reise i et saadant øde Land er der visselig intet synderligt mærkværdigt at berette; men da disse Egne saa sjelden

bereises af Fremmede og følgelig ere lidet bekjendte for Europæerne, vil jeg, for det Tilfælde, at nogen Videnskabsmand skulde falde paa at ville undersøge denne Egn, meddele mine simple Eventyr, hvilke kunne tjene ham til Veiledning.

Floden Jenisei løber fra Staden Jeniseisk i det Hele omtrent lige mod Nord indtil den falder ud i Jishavet, idet den ved Staden er omtrent i Længden 109¾ Grad øst Ferro, og Mundingen ved Jishavet paa tre Russiske Karter, hvoraf jeg er i Besiddelse, angives forskjelligt, nemlig paa det ene i Længden 100, paa det andet i 102½ Grad, paa et tredie, Universalkart over hele det Russiske Dominium af Maksimowitsch fra 1816, endog i Længden 106 Grader. Hvor lidet paalidelige endog de af de bedste Russiske Auctoriteter udgivne Karter over disse nordlige Egne af Sibirien endnu den Gang vare, kan sees af følgende. Det første af de omtalte Karter er et Veikart, udgivet af Postdepartementet i Petersburg i 1824 efter Localøvrighedernes Opgivelser; det andet er udgivet af Krigskartedepotet i Petersburg i 1825 af Posniakow, Lieutenant i det topographiske Corps. Paa begge Karter ligger Floden ved Staden Jeniseisk rigtigen i 58½ Grads Brede og omtrent i Længden 109¾; men Floden løber fra denne Stad paa det første Kart omtrent mod Nordost og skjærer den 60de Bredegrads Parallel i Længden 112°; paa det andet løber den mod Nordvest, og skjærer samme Parallel i Længden 107⅔. Forskjellen imellem disse to Karter, der næsten ere udkomne paa samme Tid, er saaledes paa denne lille Afstand 4⅓ Grad, hvilket i denne Brede udgjør 33 Geographiske Mile. Paa det første Kart fortsætter Floden endnu et rumt Stykke sit Løb mod Nordost; paa det andet gaaer den paa det samme Terrain lige mod Nord. Uagtet det sidste Kart afviger noget mindre fra Sandheden, end det første, fandt jeg dog ved mine astronomiske Jagttagelser paa denne Reise, at jo længere jeg kom mod Nord, desto urigtigere var Flodens Leie paa Kartet. Staden Turuchansk ligger f. Ex. efter mine Jagttagelser, i Længden 105° 12′, paa det andet og tredie Kart i Længden 107° 59′, altsaa 2° 47′ for langt østlig. Nogle Aar efter min Hjemkomst blev en Russisk Astronom Feodorow, udrustet med behørige Instrumenter, udsendt til det nordøstlige Sibirien for at

bestemme Beliggenheden af endeel Hovedpunkter, hvorved Karterne ville kunne berigtiges.

Langs Bredderne af denne saavelsom de andre mod Nord løbende Floder have Russiske Bønder nedsat sig og bygget Træhuse. Imellem Jeniseisk og Turuchansk, en Strækning af 921½ Verst eller omtrent 138 Geographiske Mile, fandtes der saaledes fem Kirkelandsbyer (Seló), ti Landsbyer uden Kirke (Derévna) og niogtyve Samlinger af Vinterhuse (Simóvie). Disse Simóvier bestode af en Samling af to til fem Træhuse; maaskee have de fra Begyndelsen af blot været anlagte for at tjene den Reisende som Tilflugtssted, naar han paa en Vinterreise paa Floden overfaldtes af Uveir, eller ogsaa til Vinterophold for Bønder, der paa denne Aarstid dreve Fiskeri paa Floden, og deraf faaet dette Navn. Men da jeg bereiste Floden, vare de alle beboede, uagtet det var i Juli Maaned. Tre af dem vare saa nylig anlagte, at de endnu ikke havde faaet Navn. Saavel her som over det hele Russiske Rige staaer ved Begyndelsen af enhver Landsby en høi Pæl med en Tavle paa den øverste Ende, paa hvilken er anført, hvormange Huse og hvormange Sjæle (Duscha) Landsbyen indeholder. Ved Sjæle forstaaes Mænd; thi Qvinderne regnes ikke for Sjæle. Reisen paa denne Flod skeer paa følgende Maade. Omendskjønt der paa hele denne Strækning ingen Postheste holdes, kan man dog fra Jeniseisk til Seló Dubtscheskoje (Brede 61° 1′ 35″) ved frivillig Overeenskomst med Bønderne erholde Heste, hvormed man om Vinteren kan kjøre i Slæde paa Floden; de øvrige 582 Verst mellem Dubtscheskoje og Turuchansk, hvor intet Hesteholde findes, kjører man med Hunde. Om Sommeren maa den Reisende i Jeniseisk hyre en Lodka, hvormed han deels segler mod Nord, naar Vinden er sydlig, deels roer og flyder med Strømmen, naar det er stille. Men paa Tilbagereisen mod Strømmen kan han kun segle naar der blæser en rask Nordenvind; indtræffer denne ikke, maa Skibet slæbes frem af Mennesker eller Dyr. Dette skeer paa følgende Maade. I Toppen af Masten fastbindes et langt tyndt Træktoug, som kaldes Betschevá; ved den anden Ende af dette ere fastbundne 4 eller 6 Snore af noget forskjellig Længde. Enden af hver af disse Snore fastbindes ved det dragende Dyr eller Menneske; de ere af forskjellig Længde, for at de forskjellige Personer eller Dyr

i Forspændet (Podvoda) ei skulle være nødte til at gaae ved Siden af hinanden, naar Trækveien (Betschevaja) kun tillader en smal Sti. Nordenfor Dubtscheskoje maa altsaa Mennesker eller Hunde anvendes som Podvodi, søndenfor erholder man Heste. Hertil anvender man sædvanlig fem, af hvilke de tre stilles ved Siden af hinanden, og de to øvrige foran disse, og Enderne af Træktougene fastbindes i deres Seler; en Forrider rider de to forreste. Naar Mennesker ere Podvodi, lægger hver Mand en Sele af mangedobbelt Næver, som en bred Rem, rundt om Legemet, lidt nedenfor Skuldrene; bag paa Ryggen fastgjøres i denne ved Hjælp af en liden Træpind, Enden af Træktouget, og nu vandre disse, sædvanlig sex Mænd, i en fremad hældende Stilling i et ganske raskt Skridt, den Ene bag den Anden. Ogsaa Hundene sammenkobles paa denne Maade med smaae Næverseler til et Spand, der er fastgjort til Træktougets Ender. Da der ingen Landevei er anlagt langs Flodbredderne, saa skeer al Reise og Transport paa Floden, og naar Bønderne skulle fra en Derevna eller Simovie besøge en anden, skeer det til Baads. Men enhver Bonde holder et Par Hunde og for at spare sig den Møie at roe, især mod Strømmen, lader han sine Hunde gaae i Betschevo. Naar han gaaer ned til Flodbredden til sin lille Baad, seer man altid Hundene løbe muntert foran ham og hoppe op i Baaden, som om de skulde til en Lysttur. Det er sandt som Kalmykkerne sige: „Hunden er Menneskets Ven". Og dog er et af de foragteligere Skjeldsord Germaneren, Engelskmanden, Russeren anvender i Vrede: „Hund!" son of a bitch! „sukkin syn!" Hvorledes skal denne Modsigelse forklares?

Da jeg om Aftenen den 26de Juni kom ombord i min Lodka, fandt jeg i min Skipper Schädrin en anseelig, respectabel Mand, fuldkommen sine sex Fod høi, 55 Aar gammel, anden Gang gift med en ung Kone paa 26 Aar, i hvilken han var meget glad, og som han altid benævnede „Molodaja moja" (min unge Kone). Dersom et yngre Fruentimmer kunde finde sig tilfredsstillet ved Forgudelse af en ældre endnu kraftig og forresten brav Mand, saa var en saadan Forbindelse ingen slet Speculation; thi da han, i Betragtning af sin Alder, vilde betragte hendes Hengivelse som en Naadegave, for hvilken han aldrig kunde være underdanig og taknemmelig nok, saa kunde hun være vis

paa, for bestandig at kunne bøie ham om en Finger. Schádrin havde en smuk Søn Nikita paa 15—16 Aar med sig, der tjente som Skibsdreng, og det øvrige Mandskab bestod af nogle, vist ikke for deres Dyders Skyld, forviste Personer, hvoriblandt var en gammel Tydsker ved Navn Schoppe, en Russer med opskaarne Næseborer *), en forulykket Kjøbmand fra Jeniseisk og et Par Andre, hvis Personlighed er gaaet mig af Glemme. Som en Æresvagt mere end enten til Beskyttelse eller Opvartning, havde jeg erholdt et Par Kosakker til Ledsagere; thi min Tolk Gustav R. gav mig al den Haandrækning, jeg behøvede; ja kunde endog aflæse Thermometret og Barometret, opstille Sextanten paa sit Stativ og stille Kikkerten paa det fra Qviksølvhorizonten reflecterede Billede af en Fixstjerne, af hvilke han havde lært sig til at kjende enkelte Stjerner af første Størrelse, som jeg jevnlig observerede. Naar jeg kom ud, efterat han havde stillet Instrumentet i Orden, spurgte han derfor gjerne: „Soll ich auf Polaris einstellen Hrr. Professor, oder auf Cappella oder auf Wega?"

Skibet gleed jevnt mod Nord med Strømmen, men om Natten havde man ei Roe til at sove for Mygg, og om Dagen var Heden utaalelig. Den næste Dags Eftermiddag, da jeg ved Derevnaen Dubynina badede mig i Floden, for at afkjøles, var Heden i min Kahyt 18° R. og i Solen naturligviis langt stærkere. Om Natten og hele den følgende Formiddag afkjøledes Luften ved en vedholdende Regn. Da vi om Aftenen den 28de vare komne til Jartschévskoie Seló, traf vi en stor Flok Ostiaker, Mænd, Qvinder og Børn, som havde været i Jeniseisk for at aflevere deres Jasák eller aarlige Skat, bestaaende af Peltsværk af Egern, Zobler, blaae Ræve og forskjellige andre Dyr, og nu vendte tilbage paa en Sideflod Symm, der fra Vesten løber ud i Jenesei, til deres Ørkener. Enhver af deres store og lette, med Ræver og Dyreskind forhudede Baade blev slæbet af tre Hunde, som nu, medens de hvilede, vare fastbundne ved Pæle langs Flodbredden; og ved siden af dem sadde Koner og Børn paa Sanden. De havde levende sorte glindsende Øine, nogle næsten sort Ansigt og en meget

*) Paa forviste Forbrydere blive begge Næseborer paa begge Sider opskaarne, idet et kileformigt Stykke bortklippes.

liden og let Figur. Et af Fruentimmerne havde en carmoisinrød Skjorte eller Kaftan af Bomuldslærred og sagdes at være en Ostiakprindses (Knäzes) Kone, hvis Mand havde overbragt Jasákken, og som nu ledsagede Kapitain Ispravnik (Kreds-Amtmanden), maaskee som Tolk paa hans Embedsreise. Forresten udmærkede hun sig ei synderligt fra de Andre, og vistes ei heller nogen synderlig Opmærksomhed. Et Par Andre havde Kaftaner af blaa Farve. Deres Sprog lød for mit Øre som Mongolisk; kun Faa af dem forstode Russisk. De vare væbnede med Haandbuer og bare et velforsynet Pilekogger paa Ryggen. Vi anmodede dem om at vise os deres Færdighed i Bueskyden, hvortil de strax vare villige. Deres Færdighed i at skyde, saavel langt som sikkert, var aldeles mærkværdig. De opstillede et Bræt, en Tofte af deres Baad, som neppe var mere end 7 Tommer bredt, opreist paa en høi Sandbanke, og i 2 til 300 Skridts Afstand fra samme skjøde de den ene Piil i Brættet efter den anden. Selv tre ganske smaa Drenge paa 9—10 Aar havde deres smaae Buer og Pile, og skjøde, skjønt i en lidt mindre Afstand ivrigt paa Brættet, som de sjelden forfeilede. Buen var simpel, en ganske lidet bøiet Stav af Ener, som de, naar de gik, brugte som Støttestav. I Midten var den dobbelt og mærkeligt tykkere, for at den kunde have den største Bøielighed mod Enderne. Stavene, hvoraf den bestod, vare sammensurrede ved haardt og tæt ombundne Seglgarn eller Tarmesnore. Naar Ostiaken vilde skyde, iagttog han først den samme Forsigtighed, som Lokslev eller Robin Hood i Walter Scotts Ivanhoe, ved at holde Pilens Ende mod Øjet, sigte langs henad dens Længde og dreie den rundt, og derpaa gjentaget rette og bøie den; derpaa trak han den venstre Arm ud af den farvede Skjorte eller Kaftan og fattede med den venstre Haand Buen paa Midten, lagde med den høire Haand Pilens bagerste Endeflade an med Tarmesnoren, som han med al Magt trak tilbage, imedens den venstre Arm var udstrakt, sigtede lidt efter Maalet, og i det han slap Snoren løs, stødte han den venstre Haand med Buen raskt fremad i Retning mod Maalet, for at forøge Pilens Hastighed. For at Tarmesnoren, naar den slog an mod Haandledet ei skulde saare det, havde hver Ostiak om det venstre Haandled en Rem, hvormed paa Haandledets indre Side et med Figurer udziret

Messingblik eller en tynd Hornplade var fastbundet, for at modtage Slaget. Pilene vare kløvede i den bagerste Ende i to paa hinanden lodrette Snit, hvori Fjedre vare befæstede, for at styre deres Bevægelse. De havde fire forskjellige Slags Pile til forskjelligt Brug. Det ene Slags havde blot en rund Træklods paa Enden, omtrent som en Rædbik; disse brugtes til at skyde smaae Fugle og Egern og andre smaae Dyr, hvis Skind anvendes til Peltsværk, og som ikke maatte beskadiges, ned fra Træerne. Dyret slaaes ved Stødet i Svime, og falder ned fra Træet. Et andet Slags har en lang trekantet Jernspids og anvendes til større Dyr, som Harer og større Fugle. Til de største og farligste Rovdyr anvendes Pile, som fortil ere bevæbnede med et fladt, tyndt og meget skarpt Stykke Staal, omtrent i Form af en flad Meissel, af henved en Tommes Bredde; og for at dette skal kunne give et endnu farligere Saar, er Eggen paa nogle af disse dannet som en Svalehale med to tynde fremragende skjærende Spidser. Med disse skydes Bjørne, Ulve, Ræve og Rømningsmænd. For at forhindre de til disse barske Egne forviste Ulykkelige fra at at flygte, har nemlig Regjeringen tilladt Ostiakerne, at skyde hvilkensomhelst ukjendt Person, der ikke hører til deres Stamme, og som indfinder sig paa deres Gebeet. I den af Russer beboede Deel af Sibirien bliver enhver pasløs Person anholdt som Løsgænger (Bradjaga) og fængslet; og ifald han antræffes i det Europæiske Rusland, sendt til Sibirien. Paa denne Vei kan altsaa den Forviste ikke redde sig. Enkelte have derfor forsøgt at redde sig, ved at vandre langs Ishavets Bredder mod Vest for at naa Archangel; men de ere da enten omkomne af Hunger, Kulde eller sønderrevne af vilde Dyr, eller faldne for Ostiakernes Pile. Een eneste Mand, fortalte man, er det lykkets paa denne Maade at komme levende til Archangel, paa hvilken Vandring han havde tilbragt et heelt Aar. Ved al den Nød og Fare, han i dette Aar havde udstaaet, havde han vel fortjent den Benaadning, han fik, da hans Ankomst til Archangel meldtes til Petersburg. — Efter at denne Skydescene var forbi, sendtes En af Selskabet efter mig med en Kasserolle, hvori han ønskede at faa Brændeviin, men da vi ikke havde dette ved Haanden, gav jeg ham en Rubel, som han kunde anvende efter Behag.

Den 1ste Juli kom en Ambassade af Bønder i en Baad til vor

Lodka, for at overlevere mig en Ansøgning. De hørte til en Sect, som kaldes Upadajuschtschi, af Verbet upadaju (jeg falder, falder ovenpaa Noget), efter en besynderlig Skik, der iagttages, naar en Mand vil tilkjendegive, at han vil føre Samliv med et Fruentimmer. Et saadant Samliv kunne i denne Sect Broder og Søster føre med hinanden, og de ville intet vide af præstelig Vielse ved Afslutningen af denne Forening, men finde deres ovenanførte Ceremoniel tilstrækkeligt. Da nu de Russiske Poper og andre Geistlige gjorde ivrig Modstand mod disse Uregelmæssigheder, henvendte de sig til mig, som de antog for en høi Russisk Embedsmand, for at erholde Raad og Understøttelse. Jeg henviste dem til Gendarme-Obersten Maslow, som af Keiseren var udsendt for, som Inquisitor, over hele Sibirien, at modtage Klager af den simple Mand over Embedsmændenes Udsugelser og Undertrykkelser, og som ventedes til Turuchansk. Jo mindre oplyst et Folk er, desto mere er det tilbøieligt til Sectvæsen. Der behøves blot, at en med Mundlæder forsynet halvforrykt Fanatiker eller endog Bedrager fremtræder med en noksaa taabelig Fortolkning af et Bibelsted, for at han skal finde Tilhængere, især dersom denne nye Dogme smigrer Folkets Lyster. Det hjælper ikke, at man paapeger dens Urimelighed og Uforstandighed. „Over Religionens Mysterier", svares der, „maa man ikke gruble, Fornuften skal fanges og ihjelslaaes". Under saadanne Maximer er der ingen saa stor Galskab, til hvilken man jo kan forfalde. Derfor opstaae og trives Secter i Almindelighed blandt den uvidende Almue; saaledes i Rusland Upadajuschtschi og Starieveri; i Frankrig Socialister og Fourierister, i England Puritanere, i Sverige Læsere, i Amerika Mormonere, i Norge en mere respectabel Sect Haugianere, og i de seneste Tider blandt Lapperne Fanatikere, som forsøge ved Mord og Brand at gjøre Proselytter.

Paa denne Reise leed jeg meget af Søvnløshed, der foraarsagedes deels af den ualmindelige Hede, deels af Uroe paa Skibet, men fornemmelig af en utallig Sværm af den graadige Mygg, som man med Rette kunde kalde furia infernalis. Den foregaaende Nat var min Søvn afbrudt ved et Besøg af tre svømmende Egern, som bestege Skibet og bleve jagede af Mandskabet; de to svømmede tilbage; den tredie forsøgte dette et Par Gange forgjæves, men maatte vende

om, og blev fanget. Den følgende Nat tilbragte jeg aldeles søvnløs formedelst den Mængde Mygg, der var indtrængt igjennem den utætte Bræddevæg af uhøvlede Bord, og den plumpe ildesluttende Dør i min Kahytte. Jeg maatte om Dagen to Gange bade mig i Floden, for at forfriske mine irriterede Nerver og stille den af de utallige Myggestik foraarsagede Hudfeber. Ingen, som ei selv har besøgt saadanne Egne, kan forestille sig, hvilken uendelig Landeplage disse Insecter ere. Naar man gik paa Strandbredden, især naar man vovede at nærme sig til en liden Kratskov i en liden Afstand fra Flodbredden, blev man omgiven af en saa tæt Sværm, at man syntes at gaae i en tæt Taage eller Røg, og Myggene trængte ved Aandedrættet ind i Næseborene og Munden. Ved en saadan liden Excursion var jeg engang nær ved at qvæles, og maatte med Ængstelse tage Flugten i det stærkeste Løb ned til Flodbredden, hvor Myggenes Antal, formedelst et lidet Lufttræk og noget mere Kjølighed, var ringere. Ved saadanne Leiligheder beskyttede jeg mig ellers nogenlunde ved Handsker og den af Assessor Komlevsky i Keschemy mig forærede Myggemaske. Men skulde jeg observere paa Flodbredden, hvilket ordentligviis medtog et Par Timer daglig, og under Observationerne holde Bogen og Chronometret i den venstre Haand, Blyanten i den høire, saa maatte Myggemasken og Handskerne aftages, og da udfordredes der stor Aandsanstrængelse til, uagtet de utallige fortsatte Stik paa Ansigt og Hænder, at staae urokkelig og vedligeholde den fulde Opmærksomhed paa Instrumentet og Uhrslagene, naar Tidsmomenterne skulde angives til en Nøiagtighed af 1/10 af et Secund. Om Natten lagde jeg mig fuldt paaklædt og med Myggemasken over Hovedet, paa min Madrats. Da imidlertid Haardugen ei var stiv nok til at holde sig ud fra Ansigtet, men sank ned paa Næsespidsen, saa satte Myggene sig paa dette Sted, og opstak min Næse saaledes, at den var ganske rød og hoven. Da jeg følte en ulidelig Hede og Kløe paa Overfladen af Fodbladene, uagtet Fødderne vare bedækkede med tynde Russiske Saffiansstøvler, saa undersøgte jeg Aarsagen, og fandt til min Forundring, Fodbladet paa begge Fødder broderet med et Mønster af forskjellige Rosetter, en nøiagtig Kopie i røde Myggestik af alle de Rosetter, der fandtes paa Overlæderet af mine Russiske Tøffelstøvler. Disses Overlæder og

Skafter bestaaer nemlig af røde, grønne og gule Saffianslapper, der ere udskaarne i forskjellige Rosetter og sammenstukne med Silke, og igjennem hvert af disse Naalestik havde Myggene stukket deres Sugerør. Naar jeg sad i min Kahytte for at beregne mine Observationer, var jeg ofte nødt til fem Gange at kaste Pennen, for at slaae Mygg ihjel, inden jeg kunde faae nedskrevet en Logarithme paa fem Ciffre. Naar jeg satte Pennen til Papiret, maatte den kastes for at slaae en Mygg, der satte sig paa høire Kind: neppe var Pennen grebet, før en Mygg satte sig paa venstre Haand, saa Pennen atter maatte kastes; idet samme stak en Mygg paa Laaret igjennem Buxerne o. s. v. En Person, som i nogen Afstand betragtede en Mand, der jevnlig gav sig selv Ørefigen, og idelig slog sig paa forskjellige Dele af Legemet, maatte nødvendig antage ham for en Katholik, der var dømt til stræng Bod, eller for en gal Mand. Jeg lod endelig min Kahytdør noget forbedre og Aabningerne i Bræddevæggen tilstoppe med Granbar. Gustav fordrev Myggen paa følgende Maade: i en Skaal lagde han Gløder, ovenpaa disse Træspaaner og tørret Koemøg, og med dette Apparat røgede han inde i Kahytten saalænge, indtil han kom styrtende ud hostende, næsten qvalt af Røgen og med rindende Øine. Derved udjoges Myggene for en kort Tid; men inden en Times Forløb var Elendigheden den samme. For at redde sig nogenlunde for Myggene om Natten, lagde nogle af Skibsmandskabet sig paa Dækket under de vaade Segl. I sin Fortvivlelse over i et Par Nætter ikke at have kunnet faa Roe til at sove, satte Gustav en Aften Brændeviinsbimpelen for Munden og nedskyllede mindst en Pægel. Derpaa lagde han sig paa Ryggen paa Dækket med ubedækket Ansigt og faldt virkelig i Søvn; men næste Morgen var hele hans Ansigt aldeles opsvulmet og kobberfarvet.

Fra den 3die til 5te Juli skrede vi uden betydelige Æventyr videre mod Nord. Den venstre Flodbred var ganske flad, bestaaende af opskyllet Flodsand; længere inde i Landet saaes en lav Løvskov; paa østre Bred saae man en lav Bjergrad, lidt høiere op fra Floden, ligeledes bevoxet med Skov. Den 6te Juli om Eftermiddagen ankom vi til Troitzkoi Kloster, en anseelig hvid Steenbygning med et smukt Taarn, beliggende paa en høi Bred af Floden Nischne-Tunguska (den

nedre Tunguser Flod), som fra det østlige Tunguserland løber ud i Floden Jenisei noget søndenfor Turuchansk. I et Kapel i Gaarden besaae jeg en Gravplade af støbt Jern over en Munk Tichon (Tycho), som har foranlediget Klosterets Opbyggelse ved at slæbe alt det fornødne Tømmer herop fra Jeniseisk. Paa Gravpladen staaer den Jernharnisk eller Sele, som han iførte sig under dette Arbeide. Man forestille sig to Jernstænger, omtrent af Tykkelse og Brede som det almindelige Stangjern, bøiede saaledes, at de kunde lægges over Skuldrene, omtrent som en Buxesele, den ene Ende over Brystet, den anden over Ryggen, begge Enderne strakte sig omtrent til Beltestedet. Disse to Seler vare fastnittede til to elliptiske Jernringe af samme Førlighed, som skulde omgive Livet, det ene tæt under Armene, det andet nede ved Midien. For at lette Iførelsen af dette Harnisk, havde hver af disse Ringe bagtil et Charnier og var aaben fortil paa den Side, som laae an mod Brystet, hvor det kunde lukkes med en Jernstift. Tycho blev siden Jëromonach og canoniseret efter sin Død. Klosteret blev først bygget af Træ, og Gravpladen angiver, at Tycho døde Aar 1652. Jeg lod Abbeden Apollos adspørge om hvad Aar Klosteret var bygget, og erholdt i en høflig Seddel Svar, at det var bygget Aar 1660. Dette maa da vel være saaledes at forstaae, at den nuværende smukke Steenbygning først er fuldendt efter Tychos Død.

Paa en anden Gravplads i samme Kapel, over en Kjøbmands Prikaschtschik (Handelsbetjent) Vasilei Mutschennik, gives følgende Beretning. Af sin Principal var han sendt fra Jeniseisk med et Qvantum Korn til et denne tilhørende Magazin i Turuchansk. Vasilei havde en Gang lukket Magazinet for at reise til Troitzkoi og bivaane Gudstjenesten. I denne Mellemtid kommer Kjøbmanden fra Jeniseisk, finder Magazinet opbrukket og Varerne bortstjaalne. Han sender Bud til Vasilei, at han øieblikkelig skal indfinde sig, men Vasilei vil, som Fridolin, først høre Gudstjenesten til Ende, og dette Svar bringer Principalen paa den Troe, at Svenden er Medvider i Tyveriet. Da denne endelig kommer, prygler han ham længe for at bringe ham til Bekjendelse, og da han vedbliver at bekræfte sin Uskyldighed, mishandler han ham saalænge til han døer, og kaster det døde Legeme ud i et Morads. Nu hører Tycho, at man ved Solnedgang har seet et

Kors skyde sig op fra dette Sted i Moradset, og andre Undergjerninger at vise sig, og overbevises derved om, at Vasilei uskyldig er død Martyrdøden for Religionens Skyld. Han gaaer derhen, finder det døde Legeme, slæber det til Klosteret og begraver det i indviet Jord. Nu tilføier Legenden, at da Rygtet om disse Undergjerninger kom til Moscwa, beordredes af Synoden en Archierei fra Tobolsk at reise op til Turuchansk, for at undersøge Sagen. Det var paa Vintertiden og Erkebispen vilde kjøre den korteste Vei gjennem de af Ostiakkerne befolkede Ødemarker. Da han imidlertid efter flere Ugers Kjørsel, havde lidt saa meget af Kulden, at han frygtede at tilsætte Livet, besluttede han at vende tilbage. Men idet han vendte Slæden mod Sydvest, dreiede hans Hoved sig om, som en Compasnaal paa sin Stift, saaledes at Ansigtet vendte mod Troitzkoi Kloster; men da han vendte Slæden mod Nordost, kom Hovedet igjen i sin rette Stilling. Efterat han trende Gange havde gjentaget dette Experiment med samme Resultat, indsaae han at det var Guds uforanderlige Villie, at han skulde fortsætte Reisen. Vasilei Mutschennik blev derpaa erklæret for Helgen. Paa hans Gravplade staaer, at det nye Klosters Bygning fuldendtes 1671.

XXII.

Ankomst til Turuchansk. — Deputation af Stadens Embedsmænd. — Middag hos Kreds-Amtmanden Tarassow. — Den forviste Ingenieur-Lieutenant Awramoff som Tolk. — Tælen forsvinder ikke om Sommeren i Turuchansk. — Afreise. — Min Hustrues Fødselsdag høitideligholdt. — Skibet drages af Hunde. — Vanskelighed ved at komme over en Porog. — Ankomst til Jeniseisk. — En Mængde Breve. — En Aften hos Schadrin. — Hos Lægen Sadikow.

Den 7de Juli om Morgenen Kl. 6½ anmeldtes min Ankomst til Turuchansk af Schädrin ved tre Skud, og jeg saae med Forskrækkelse en stor Flok af Stadens Embedsmænd komme anstigende for at complimentere mig. Men da jeg formedelst Hede, Mygg og Folkenes Støien paa Dækket den halve Nat, for at hale Skibet ind ad den smale Sidegreen af Floden, ved hvilken Byen ligger, kuns lidet havde sovet, og efter en gjennemvaaget Nat en Smule Toilette var nødven-

digt, naar man, selv nær Polarcirklen i Sibirien, skulde give en heel Kredsstads Embedsmænd Audients, saa var jeg glad ved at Gustav, anende min Forlegenhed, svarede dem at jeg sov. Imellem Kl. 8 og 9 om Formiddagen var jeg i Qvarteer med alle mine Apparater hos en velhavende Kosak, et efter Omstændighederne meget godt Logie. Jeg besluttede at tilbringe de Par første Dage med Observationer, da Veiret var meget fordeelagtigt, og man nødig vil have gjort en saadan Reise forgjæves, ifald det senere skulde blive ugunstigt. Jeg foresatte mig derfor hverken at gjøre eller modtage Besøg, af hvem det saa var, holdt min Dør lukket i Laas og afslog, ved Hjælp af Gustav, kjækt ethvert Forsøg paa at indtrænge. Da jeg imidlertid Kl. 9½ havde ladet min Sextant og Chronometer henbringe til Kirkegaarden, for der at maale nogle Solhøider til Tidens og Polhøidens Bestemmelse, og netop skulde til at begynde Arbeidet, kom den hele Sværm, udsendt af Kredschefen (Okrutschi Natschalnik) igjen opmarscherende. Jeg maatte da vende mig om og bede undskyldt, da jeg var beskjæftiget. Siden holdt jeg fremdeles Døren lukket, og naar jeg stod paa Gaden med de magnetiske Instrumenter, lod man mig have Roe. Men da jeg et Dieblik havde forglemt at sætte Krogen paa Døren, trængte Stedets Protopop ind for at complimentere mig. Jeg maatte da holde gode Miner, og forsøge en Conversation, der var en Blanding af Latinske og Russiske Phraser, saasom Protopopen, der vilde afhjælpe min Besværlighed i at udtrykke mig i det Russiske Sprog, indblandede nogle Latinske Gloser, for at tilkjendegive mig, at han ei var ganske ukyndig i dette Sprog. Han fortalte mig, at han havde besøgt Tolstoi Noss, som ligger i Bredden 71° 55′ i den Bugt, hvori Floden Jenisei falder ud i Jishavet, og beskrev de langt større Besværligheder, der vare forbundne med at gaae længere mod Nord end til Turuchansk, nemlig Mangel af Menneskehjælp og fornemmelig en endnu utaaleligere Mængde af Mygg. I denne Beretning stemmede ogsaa Schadrin senere overeens, da jeg vilde overtale ham til at bringe mig lige til Flodens Udløb, hvilket han rentud afslog, saa at denne Plan maatte opgives. Ved Protopopens Afsked drak vi et Glas Portviin sammen paa gjensidigt Held. Saaledes gik den første Dag i

anstrænget Arbeide og utaalelig Hede; Temperaturen var i fri Luft i Skyggen 25° R.

Ifølge denne stærke Hede er det Turuchansker Skik, om Sommeren at holde Sjesta den hele Dag, og først ved Midnat at begynde Arbeidet. Da min Vert drev Handel, saa begyndte der først ved Midnat at blive levende i Huset; herved forstyrredes jeg ligesaameget i min Søvn, som ved følgende ulykkelige Omstændighed. Da jeg var i Begreb med at falde i Søvn, følte jeg en mistænkelig Krillen paa forskjellige Dele af Legemet, og afkastede derfor det med hvidt Gedeskind betrukne Sengedække og lagde i dets Sted min Tulup over Legemet. Men Følgen var, at denne modtog en stor Deel af Sengedækkenets afskyelige Besætning, som igjen forplantedes til mine andre Klæder, saa at jeg ikke blev ganske befriet for denne Plage, førend Gustav ved Tilbagekomsten til Jeniseisk fandt paa, at hænge mine Klæder i en Russisk Badstue, hvor Vanddampe af 50 Graders Varme omsider dræbte Utøiet.

Den følgende Dag holdt jeg paa samme Maade Beleiringen ud. Schadrin kom og fortalte mig, at Natschalnikken havde kaldt ham til sig, og spurgt ham: „hvad jeg var for en Mand; om jeg var saa stolt, siden jeg indesluttede mig, og ingen vilde see eller modtage, da han havde givet sine Embedsmænd Ordre, at ønske mig velkommen?“ Schadrin svarede, at vel var jeg en meget fornem Mand, som blev viist megen Ære, men ombord i Lodkaen havde jeg ofte spøget med ham og Folkene, ja endogsaa selv undertiden roet en Aare. „Om jeg da var saa hellig, siden jeg alene havde modtaget en Pope, som jeg endog havde skjænket et Glas Portviin, men ingen anden Embedsmand?“ Schadrin vidste hertil intet andet at svare, end at jeg var meget beskjæftiget med mine Instrumenter og kuns lidet talte Russisk.

Efterat jeg den 9de Juni om Middagen havde maalt nogle Solhøider, besøgte jeg en Landmaaler, som den foregaaende Dag havde villet tale til mig paa Gaden, imedens jeg var beskjæftiget med magnetiske Iagttagelser, og som jeg derfor havde maattet bortvise. Saaledes kunne Høfligheds- og Æresbeviisninger undertiden blive en sand Plage, naar man derved staaer i Fare for at forfeile sin Reises Ho-

vedformaal, og jeg formoder, at Hr. v. Humboldt under sin Reise i Sibirien samme Aar jevnlig har følt den samme Besværlighed. Landmaaleren skjænkede mig et Manuscript-Kart forestillende Floden Jeniseis Løb mellem Breddegraderne 59° og 68°, med alle de Landsbyer, der ere anlagte langs dens Bredder, hvilket var mig til stor Nytte paa denne besværlige Reise. Derpaa besøgte jeg Natschalnikken Iwan Kyrilowitsch Tarassow, som paa en Visitationsreise opholdt sig her nogen Tid. Han modtog mig meget høflig og venlig og indbød mig til Middag; men jeg var nødt til at bede om Udsættelse til næste Dag, da jeg endnu ikke var færdig med det nødvendige Arbeide. Den følgende Middag indfandt jeg mig hos ham. Jeg havde ventet at finde hos ham de Functionairer, som han de foregaaende Dage havde beordret at complimentere mig ved min Ankomst, og fornemmelig et Par forviste Ingenieur-Officierer, som jeg vidste forstode Fransk, hvilke jeg haabede at kunne benytte som Tolke imellem mig og Kredschefen, da vor Underholdning ellers vilde blive jammerlig. Jeg blev derfor stærkt skuffet, da jeg fandt mig alene med min Vert; og for at gjøre denne ubehagelige Stilling endnu mere pinagtig, svarede Gustav mig, da jeg bad ham blive i Stuen under Maaltidet for at tjene mig som Tolk, at jeg talede godt nok Russisk; han havde mere Fornøielse af at opholde sig hos Tjenerskabet i Kjøkkenet.

Det er en fortvivlet Stilling, at sidde i flere Timer ved et lidet Bord ligeover for en fremmed Mand, der taler et Sprog, hvoraf man neppe forstaaer det Halve, og som man endnu mindre formaaer at udtrykke sig i. Den første Ret var Botvinie, en Russisk kold Suppe, bestaaende af Kvaß med forskjellige Slags Urter og suur Schtschi (Kaal), samt enkelte Stykker salt Fisk. Vi forsøgte undertiden at begynde en Conversation; men misforstode jevnlig hinanden; efter flere forgjæves Forsøg sagde han, undertiden med et Smiil: „Nei nu forstaaer jeg Dem aldeles ikke!" Jeg søgte at skjule min Forlegenhed over denne besværlige Stilling ved at spise ivrig af Vertens Botvinie, uagtet min Mave lydelig protesterede imod den sure Ret. Senere kom flere Retter, der mere nærmede sig den Europæiske Kogekunsts Regler, og Maaltidet sluttede med blanc-manger og en Flaske Champagner. Jeg vilde forsøge at sige ham en Artighed i Anledning af Bevært-

gen, og især over Champagnevinen, som jeg ikke havde ventet at kunne finde Vei til dette Polarclimat, og sagde derfor paa saa godt Russisk, jeg formaaede: „at beværte med blanc-manger og Champagner i Sibirien, og især her under Polarcirkelen, er en uventet Luxus". Jeg erindrede ikke i Øieblikket, at Luxus heder paa Russisk Roskosch, men tænkte, at da Luxus er et Latinsk Ord, som er optaget i alle Europæiske Sprog, saa maatte vel Kredschefen forstaae det. Men til min Forbauselse rettede han det til Uxus, som betyder „Eddike". Jeg indsaae altsaa, at han troede, at jeg vilde sige, at hans Viin var saa suur som Eddike, og protesterede; men han vedblev flere Gange at paastaae, at det hedte Uxus. Jeg maatte derfor omsider opgive Striden og beholde Udseendet af, at have sagt en Uartighed istedetfor en Høflighed.

Aftenen tilbragte jeg med Natschalniken hos en Kjøbmand Koroschow fra Jeniseisk, som havde indbudet os, og der traf jeg heldigviis en af de fra Opstanden i 1825 forviste Officierer, Ingenieur-Lieutenanten Awramoff. De havde begge i et Aar været i Tschitá, men havde nu faaet dette mildere Forviisningssted. Lieutenanten talte meget godt Fransk, og tjente mig som Tolk, hvorved jeg endelig fik Leilighed til at bringe Kredschefen ud af sin Vildfarelse angaaende min Bemærkning om Champagneren, hvilket fremkaldte en almindelig Latter. Kjøbmanden opvartede os med Kaffee, Viin, Liqueurer, og vi tilbragte en munter Aften i hans Pakbod, idet jeg ved Hjælp af Tolken gav adskillige Anekdoter fra Europa til Priis.

Den 11te Juli var en stor Festdag (Petri et Pauli) hos Russerne, da deres lange Faste havde Ende. Efterat jeg om Formiddagen havde endt mine Observationer, gav jeg en stor Audients til Natschalniken med alle Stadens Honoratiores, saasom Kosak Atamanen, Landmaaleren, de to forviste Officierer og flere. Protopopen kom med flere Poper ind i min Stue, udførte en kort firstemmig Sang og stænkede med et Riis Vievand paa Obraserne samt paa alle tilstedeværende Personer, endog paa mig, uagtet jeg vel betragtedes som en uværdig Kjetter. Jeg fremlagde for dem mine Karter, viste dem min hele Reiseroute, og ved Hjælp af de under Reisen construerede Karter over Magnetnaalens Misvisning, Inclinination og den magnetiske Krafts

Intensitet, hvorpaa de saakaldte isogoniske, isokliniske og isodynamiske krumme Linier vare optrukne, søgte at forklare dem det magnetiske Systems Forhold i Sibirien. Derpaa opstillede jeg udenfor Huset en Refractor af Fraunhofer, hvori de betragtede Solen og dens Pletter, og en Sextant med Stativ med en Qviksølvhorizont, hvormed de kunde see Solens Dalen.

Uagtet Turuchansk, som har faaet sit Navn af en liden Flod Turuchan, der fra Vest løber ud i Jenisei nær Staden, ligger paa en Bakke, er den dog ei andet, end et stort Morads. Igjennem Gaderne, om man kan kalde dem saa, er uregelmæssigt henkastet nogle halvforraadne Planker, paa hvilke man maa gaae. Træder man udenfor disse, er man udsat for at synke i Dynd til Knæerne. Hele Jordens Overflade er nemlig, selv i den hede Aarstid, et Morads, hvor stillestaaende Dynd, overtrukket med grøn Mugg, og tildeels bedækket med Træspaan og altslags Feieskarn og Urenligheder fra Husene, uddunster sine forraadnede Dampe i en Hede af 20 til 24 Grader R. Aarsagen hertil er, at Jorden, selv i den hedeste Sommertid, da Solen næsten hele Døgnet er over Horizonten, aldrig optøer videre, end til en Arschins Dybde. Da den nuværende Kirke skulde bygges, fortalte man, blev der gravet i Jorden for at lægge dens Fundament, og man fandt allerede Iis i en halv Arschins Dybde *), uagtet det var midt om Sommeren. Trærødderne i Skoven kunne af denne Grund ei nedtrænge dybt i Jorden, men udbrede sig horizontalt. Naar den om Vinteren faldne Sne smelter, saa kan Vandet ei, som i sydligere Egne, trænge ned i den løse optøede Jordbund, men standser her ved den haardfrosne Schichte, og danner med det øverste Lag af Jord og Leer den oven omtalte Dynd. Disse skadelige Uddunstninger foraarsager megen Sygelighed blandt Beboerne, især Skorbut og Vatersot, hvortil maaskee ogsaa den overflødige Nydelse af Brændeviin bidrager, saa at Personer, der have opholdt sig her i flere Aar, sædvanlig vende tilbage til Jeniseisk med nedbrudt Helbred. Kjømændene fra Jeniseisk fare derfor blot herop om Sommeren og vende tilbage ved Efteraarets Begyndelse. Imidlertid løbe de smaa Børn om Sommeren i

---

*) En Arschin er 2⅓ Engelsk Fod.

bare Skjorte om paa Gaderne og lege og skoggerlee ligesaa hjerteligt som hos os. Byen ligger paa en fiirkantet Øe, der omslynges af to Arme af Floden og er omtrent 27 Verst fra Nord og til Syd og 23 Verst fra Øst mod Vest.

Jeg tog derpaa Afsked med mit Selskab og gik ombord i min Lodka, hvorfra Schädrin ved Afreisen saluterede Byen med 3 Æresskud. Heden var umaadelig, og da vi nu skulde begynde paa den Gang mod Strømmen ved Hjælp af Podwodi, og Folkene vare halv berusede, saa kom vi blot 8 Verst inden Natten. Kjøbmanden Koroschow havde ladet forfærdige mig et Slags Telt (Pólog) af hvidt Kattun, som om Natten kunde ophænges over den Bænk, hvorpaa jeg laae, for at beskytte mig mod Mygg. Det havde Form af et retvinklet Parallelepipedum af samme Længde og Bredde som Bænken. Paa begge Sider ved Hovedgjærdet vare anbragte et Par Vinduer, tillukkede med Haardug af sorte Hestehaar, for at frembringe nogen Luftverling under Teltet. Naar jeg skulde gaae til Hvile, maatte Gustav først paa den før forklarede Maade røge i Kahytten, for at udjage de fleste Mygg. Derpaa gik jeg ind og krøb i største Hast i fuld Paaklædning ind under Pólogen, hvorpaa de nedhængende Sideflader af samme hurtigt bleve indstukne under Madratsen. Men uagtet al Forsigtighed var der endda en Mængde Mygg indtrængt under Pólogen, og Gustav maatte holde Lyset til det ene Vindue, medens jeg dræbte saamange af disse, jeg kunde overkomme. Først da kunde jeg afklæde mig og krybe under Teppet. Men desuagtet blev jeg meget foruroliget om Natten, da det viste sig, at Haardugen i det ene Vindue, havde en ganske liden Aabning. Heden var uudstaaelig.

For at beskytte deres spæde Børn mod Myggenes Raseri, have Sibiriakkerne indrettet deres Vugge paa følgende Maade. Fire tynde Træstave ere forbundne til en fiirkantet Ramme af noget over en Alens Længde, under hvilken er fastsyet en Bund af grovt Lærred. Fra de fire Hjørner gaae fire Snore, som i en Alens Høide over Rammen ere sammenbundne i en Knude, og fra denne gaaer en længere Snor, der er fastbundet om den ene Ende af en lang elastisk Stang, hvis anden Ende er fastgjort ved Loftets Bjælker. For at beskytte Barnet mod Myggen, er Midten af et stort fiirkantet Stykke Lærred fastbun-

det ved den Knude, som forbinder de fire Snore, saa at Sidefladerne hænge ned over Rammen og danne et pyramidalsk Telt. Bugningen foregaar saaledes i vertikal Retning, og dette Meubel indtager ingen Plads paa Gulvet i det snevre Rum.

Den følgende Dag var Heden og Myggene saa utaalelige, at man ikke kunde udholde hverken i Kahytten eller paa Dækket. Om Middagen viste Thermometret i Skyggen 23°,7 R. Gustav og de tre Kosakker, af hvilke den ene, som var fra Krasnojarsk, havde ledsaget Dr. Erman til Irkutzk, klædte sig nøgne af, sprang i Vandet for at afkjøle sig, løb derpaa op paa Flodbredden for at hjælpe de tre Podwodi af Skibsmandskabet at drage Lodkaen, og det gik nu i munter Galop. Den samme Hede og Myggesværm forfulgte os endnu den 23de Juli. At læse eller arbeide var umuligt. „Der er" siger Jouy (l'Hermite de la Chaussé d'Autin) „Epocher i vort Liv, i hvilke vi ei kunne gjøre mere, end blot leve".

Den 14de Juli stod jeg op Kl. 8, efterat have faaet en styrkende Morgensøvn ovenpaa tre Timers Søvnløshed om Natten, saasom Gustav nu havde syet min Polog fuldkommen tæt. Jeg udførte mine astronomiske og magnetiske Jagttagelser ved Derevnaen Kostino, 96 Verst søndenfor Turuchansk, og da det var min Kones Fødselsdag, lod jeg Skibsfolkene og alle som kom Skibet nær, tildele en dobbelt Dram. Schadrin skjød tre Skud med sin lille Kanon, og han tilligemed hele Skibsmandskabet ønskede mig under den sædvanlige Korsen og Bukken (Pokórno) en lykkelig Hjemkomst og os begge et langt og lykkeligt Liv. I Anledning af Dagen fik jeg Lyst til at bede Schadrin, at døbe sin nye Lodka, der endnu ei havde Navn, under Navnet Johanna; havde jeg da kjendt ham saa nøie som senere ved Ankomsten til Jeniseisk, saa kunde jeg været sikker paa, at han havde holdt Navnet og Skibet i stor Ære. Men da Mandskabet ved Brændevinet var bleven saa høirøstet, saa forekom det mig en Vanhelligelse af Navnet, at udtale det for saadanne Øren, og lade det udtale af saadanne Munde. Efterat Festens første Act var tilendebragt, og jeg havde badet mig i Floden, for at afkjøle mig, erholdt vi en rask Nordenvind, som befriede os fra Mygg og satte os i Stand til at føre Segl, hvormed vi skrede hurtigt frem uden Podwodi indtil over Middag. Thi Vinden er den bil-

ligste og kraftigste Podwoda. Jeg sagde til Schadrin: „Det er tydeligt, at min Kone i Anledning af Dagen nu beder for os om alt muligt Held, og at det er hende, vi have at takke for den gunstige Vind". Schadrin troede, at hans Molodaja ogsaa havde Deel i vort Held; hun bad for ham fra Morgen til Aften, sagde han, at han snart maatte komme hjem. Jeg spurgte ham, om det ikke var muligt, at hun til Flodguden bad om at tage ham i sin Favn, for at hun kunde faa en yngre Mand? Men dette, sagde han, havde ingen Nød; han var sikker i sin Sag, og dette fortjente han ogsaa upaatvivlelig, saavel ved sit Udvortes, som ved sin gode Forstand og Godmodighed. Min Gustav havde tillavet mig en god Hønsesuppe, og til denne drak jeg, i Anledning af Dagens Høitidelighed, et Glas af en, desværre med Fusel tilsat, slet rød Viin, som jeg havde erholdt i Turuchansk hos Kjøbmanden Koroschow. Kort efter fik vi, enten for at give vor Festlighed en mere storartet Ende, eller fordi vore Forbederinder havde gjort en Pause i deres Bøn, et brillant Tordenveir med Lynild og stærk Regn, og da Schadrin altid seilede langs den ene eller anden Flodbred, saasom Strømmens Styrke der er svagere, end i Midten af Floden, saa drev Uveiret os ind paa en fremspringende Pynt paa den østlige Flodbred, hvor vi bleve liggende fast et Par Timer, i Nærheden af Udløbet af Floden Sucha Tunguska. Efter dette Ophold fik vi atter fortræffeligt Veir, og en mere eller mindre kraftig Nordenvind, som den 16de Juli allerede havde bragt os til Derevnaen Kangatowo, hvor jeg en Eftermiddag lod standse for at anstille Observationer og indhente noget Proviant. Floden syntes mig her som paa flere andre Steder, at have en Bredde af en Miil. Men senere om Aftenen maatte Hr. Schoppe med to andre af sine Kammerater atter en Stund gaae i Betschevá.

Da Gustav den 17de Juli om Morgenen bragte mig Kaffee, fortalte han, at vi nu kjørte med 6 Hunde. Jeg skyndte mig ud for at see denne hidindtil ikke anvendte Befordringsmaade; men jeg kunde i Begyndelsen ikke opdage de bevægende Væsener. Det saae ud som om Skibet ved en usynlig magisk Kraft bevægede sig mod Vind og Strøm. Men Gustav gjorde mig opmærksom paa en liden Bevægelse imellem Sivene paa Flodbredden; det var Hundenes Haler, som svingede frem

og tilbage under Løbet. Vi skrede endog hurtigere fremad, end naar Podwoden dannes af Mennesker. Disse maa undertiden gjøre større Omveie, hvor Bunden er moradsig, hvorimod Hunden med let Fod kan gaae lige ud ved Flodbredden, ja endog paa lavere Steder lige ud i Vandet. Om Eftermiddagen fore vi forbi et Selskab Ostiakker, som med to Næverjurter og fire, fem af deres stærkt ladede Pindebaade, havde leiret sig paa den vestlige Flodbred. En Mængde smaae Børn kravlede om paa Flodbredden og legede med Rullestene. En Time senere stødte vi ved Derevnaen Dolgoi atter paa 3—4 Ostiakbaade og to Jurter. Ogsaa dette Selskab besøgte os, men der kunde ingen synderlig Samtale finde Sted, da de næsten Intet forstode af det Russiske Sprog.

Den 18de Juli standsede vi et Par Timer ved Derevnaen Tschulkowo paa den østlige Flodbred, og den 19de ligeledes ved Lebedewo, for at udføre Observationer, og kom endelig den 20de Juli til Somorokowo (Brede 61° 39′ 23″, Længde 2° 38′ 9″ vest Jeneseisk, eller 107° 22′ 32″ øst Ferro). Langs den østlige Bred af Floden seer man, som ovenfor er bemærket, en lav Bjergrad, paa den vestlige Side derimod fladt Land, som i nogen Afstand fra Floden er bevoxet med Løvskov. Men fra Selo Dubtschefkoie (Br. 61° 1′ 35″, Længde 2° 34′ 53″ vest Jeniseisk eller 107° 15′ 48″ øst Ferro) indtil henimod Somorokowo mod Nord udvider Floden sig til en betydelig Bredde, som en Indsøe af omtrent 6 Geogr. Miles Længde og 2⁴⁄₅ Miles Bredde, i hvilke der ligge 13 større eller mindre Klippeøer, og Floden er her omgivet paa begge Sider af steile høie Klipper, som tvinge den til at løbe først imod Øst, derpaa vende pludselig imod Nordvest, endelig ligesaa pludselig mod Sydost, og derpaa i en stor Bue af mere end en halv Cirkel mod Nord og Nordost til Somorokowo. I dette uregelmæssige Løb har den paa Steder, hvor den er indknebet imellem Klipperne, to Porogger, en større og en mindre, samt forskjellige Scheweraér, som paa Reisen til Turuchansk vare os behjælpelige, men nu gjorde Tilbagereisen yderst besværlig. For at komme igjennem denne vanskelige Passage, havde vi fra Derevnaen Ust-Tunguska *)

---

*) Den har faaet sit Navn af Floden Podkamennaja-Tunguska, ved hvis

medbragt 8 Mand til at drage Betschewo i Forening med vort eget Mandskab. Til Toppen af Masten blev der fastbunden to Træktouge, og Mandskabet blev deelt i to Partier, hver med sit Toug. Begge Partier maatte klatre over Klipper, der syntes næsten utilgjængelige, og som havde lodrette Præcipicer ud imod Flodbredden. Lodkaen skred yderst langsomt frem og stod undertiden ganske stille, idet Folkene ei formaaede at bevæge den. Især var dette Tilfældet ved en fremspringende Landspidse, hvor det ene Parti maatte sendes over paa den modsatte Side af Floden, som her var meget smal, for at bringe Skibet forbi denne. Men ved den stærke Strømning sprang dette Toug, og dette Uheld bragte os i en mislig Forfatning. Flere Timer stode vi paa samme Sted, inden det var muligt at bringe Skibet forbi. Først Kl. 10 om Aftenen sagde Schadrin mig, at nu havde vi kun een Scheverá tilbage og den sidste Klippevæg at passere.

Den 23de Juli kom vi til Seló Dubtscheskoie paa den vestlige Flodbred efter en meget urolig Nat. Folkene gjorde Opstand mod Skipperen og en heftig Støi. En Jøde kom ombord, og sagde, at han havde en Ansøgning, som han vilde levere hans Høivelbaarenhed, idet han antog mig for Kredschefen; og uagtet man forsikrede ham, at jeg var en fremmed Videnskabsmand og at Kredschefen endnu var i Turuchansk ved vor Afreise, vilde han med Magt trænge ind i min Kahytte. Da man hindrede ham heri, vedblev han længe at brøle af alle Kræfter: „Wasche Wysokoblagorodie!" (Deres Høivelbaarenhed) indtil endelig Kosakken fra Krasnojarsk, en kraftig haandfast Karl, tog ham ved Armen, slæbede ham afsted og først slap ham høit oppe paa Bjerget. Da jeg noget efter gik op paa Kirkegaarden med mine Instrumenter, for at udføre nogle Observationer, kom han løbende efter mig og skraalte som forhen; men indsaae endelig af min Beskjæftigelse, at han maatte have taget Feil af Personen. Om Aftenen

---

Munding (Ust) den ligger, Podkamennaja vil sige „mellem Klipperne", af Kamen, en Steen, altsaa den Tunguserflod, som løber ud imellem Fjeldene, til Forskjel fra de andre Tunguserfloder, som løbe ud i Jenisei, Nischne Tunguska, nær Klosteret Troitzkoi, Sucha Tunguska (den tørre) og Werchne Tunguska, som er Fortsættelse af Angara.

sendte vi fem Heste 5 Verst forud og maatte, formedelst Terrainets Sumpighed, tilbagelægge disse fem Verst ved at sætte sex Mand i Betschewo. Her fandt vi vore Heste og fore med dem hele Natten rask frem, og fik om Morgenen 5 friske Heste i Derevnaen Sotika. Hestene gaae i et lidet Trav; det kunde ei gaae hurtigere mod Strømmen med en stærk Nordenvind, og vi havde den Fordeel, at Schadrin kunde kommandere forte eller piano efter Behag. Om Natten fik vi Nordenvind, seglede nu uden Heste og kom henimod Middag til Serébrinikowa, hvor jeg lod gjøre holdt for at observere.

Den 26de Juli naaede vi en af de større Landsbyer Seló Nazimowskoie, som bestod af 32 Huse og 66 Sjæle. Her afsatte vi en Pope, som havde indfundet sig paa Skibet i en af de foregaaende Landsbyer. Da han en Dag saae Gustav koge Gryn i Vand til en Saftsuppe til mig, spurgte han, om hans Herre altid holdt saa stræng Faste? og da Gustav altid morede sig med at drive Gjæk med hvem han kunde, saa svarede han „Ja". Popen spurgte derpaa med Forundring, „til hvad Religion jeg da bekjendte mig?" hvortil Gustav svarede, at dette var ham ubekjendt. Dersom Popen senere bemærkede den halve stegte Høne, som Gustav bragte mig, maa han vel have indseet, at han var holdt for Nar.

Den 28de Juli Kl. 4½ Eftermiddag kom vi endelig til Jeniseisk, under Schadrins hyppige Kanonskud, der skulde tilkjendegive hans Molodaja Ankomsten. Siden den 26de havde vi afvexlende seglet eller kjørt med Heste, det sidste altid med hyppige Afbrydelser, formedelst Bække, Morads, Buske og andre Hindringer, som nødede os at lade Hestene spænde fra og gjøre betydelige Omveie. Reisen fra Jeniseisk til Turuchansk var tilendebragt i 10½ Dag, og Tilbagereisen mod Strømmen, som Schadrin forsikrede, under mindre heldige Omstændigheder kunde medtage en heel Maaned, i 16 Dage. Den hele Reise frem og tilbage, en Vei af noget over 3000 Verst var altsaa, naar de 5 Dages Ophold i Turuchansk fradrages, tilendebragt i 26½ Dag, uagtet de hyppige Ophold af flere Timer i forskjellige Landsbyer, hvor Observationer skulde udføres; og til de astronomiske Observationer var jeg hele Tiden bleven begunstiget af den klareste Himmel. I mit Logie forefandt jeg Breve fra min Kone og 3 af mine Børn, fra

Akademiker Kupffer, med hvem jeg havde gjort Bekjendtskab paa Reisen fra Jekatharinenburg langs Ural Kjæden til Bogoslowskoi, fra vor Minister i Petersburg, General Baron Palmstjerna og hans Attaché Kammerherre Tersmeden, med Anbefalingsbreve til forskjellige Auctoriteter paa den tilkommende Reise til Astrachan, fra Oberst Muravieff med Frue i Irkutzk og fra min Assistent Lieutenant Due, som fra Viluisk og Jakutzk var ankommen til Irkutzk; fra hans Broder, norsk Statssecretair i Stockholm m. fl., hvilke vare mig en stor Recreation efter den besværlige Reise. Jeg var pludselig, ligesom ved et Trylleri, bleven forflyttet fra de Ostiakiske Ørkener midt iblandt Venner og Bekjendte fra Øst og Vest, og følte mig atter omringet af venlige og beslægtede Væsener. Dette havde en velgjørende Virkning; thi den megen Anstrængelse paa Reisen med Observationer og deres Beregning, i Forening med Mangel af Nattero formedelst Hede og Mygg, havde angrebet mine Nerver og frembragt en nedslagen Gemytsstemning. Jeg forundrer mig derfor ikke over, at lignende Reiser igjennem disse eller lignende Egne, havde frembragt en saadan, men endnu en heftigere Virkning paa et Par Danske Videnskabsmænd, Lieutenant Wormskjold og Professor Rask *).

Den 30te Juli kom Schadrin til mig, og bad i stor Ydmyghed, om jeg vilde gjøre ham den Ære at tilbringe Aftenen hos ham, for at hans Molodaja kunde gjøre mit Bekjendtskab, hvilket jeg med Fornøielse lovede den brave Mand. Selskabet bestod af ham, hans Kone, og to vakkre unge Piger af hans Familie og min Gustav, hvilken jeg maatte benytte som Tolk, for at Conversationen ei skulde blive altfor jammerlig. Vi drak Thee og røgede Tobak; derpaa opvartedes vi med Punsch. I den øverste Deel af Stuen, nær Vinduet, havde man til mig sat en Stol og et lidet Bord, bedækket med en hvid Dug, paa hvilket man beværtede mig alene. Vi gjennemgik adskillige af vore

*) De to Danske: Lieutenant Wormskjold, som reiste om Jorden med Kotzebue, og indbildte sig, at K. vilde forgive ham, saa at han maatte overlade ham en egen Vandtønde, som han forseglede hver Gang han havde taget et Glas Vand af den. Sprogforskeren Rask, som reiste igjennem Sibirien til Indien, var hellerikke langt fra at blive vanvittig under Reisen.

Reise-Eventyr under munter Spøg, og Gustav sørgede for, at Latteren holdtes vedlige ved jevnlige pudseerlige Indfald. Da Schadrin havde drukket nogle Glas Punsch, blev han saa rørt over den Fidelitet, hvormed jeg omgikkes ham, at han lagde sig paa Knæ foran min Stol og vilde kysse min Fod. Jeg trak hurtigt Foden til mig, reiste mig, bad ham staae op og sagde: „Saadant er ikke Brug i mit Land; det er kuns Paven, der lader sig kysse paa Foden, og da jeg ikke er Pave, ikke engang en geistlig Mand, men en Synder som Du, saa kan jeg ikke modtage en saadan Hylding. En brav Mand som Dig række vi Haanden og trykke den, og det har jeg Lyst til at gjøre i Betragtning af Din Opførsel paa hele Reisen og Din Dygtighed som Skipper. Ræk mig Din Haand, jeg har stor Grund til at være Dig taknemmelig for vor Reises heldige Udfald." De Russiske Embedsmænd kaldes nemlig „Tschinownisski" (Rangspersoner, Adelsmænd) og behandle den simple Meschtschanin (Borgermand) med større Hovmod, end vi vore Tjenestefolk. Borgermanden finder sig derfor overrasket ved af en Embedsmand at blive behandlet som Ligemand.

Senere blev jeg beværtet med en liden Kjødret og et Glas Kislarski, et Slags Druebrændeviin, som tilberedes i Kislar nær ved det Kaspiske Hav. Ved Afskeden med Molodaja rakte hun mig Munden til et Kys, jeg kyssede derpaa de to unge Piger, og da den sidste var meget smuk, havde et Par venlige Øine og en frisk Kolorit, fik jeg Lyst til et Da Capo, hvorpaa Gustav brød ud i et lydeligt Udraab: „Zwei Mal, Gott straf mich!" „Syntes Du ikke, at hun nok fortjente en saadan Hylding", spurgte jeg; — „Ja, Sie war nicht übel die Klenie", gav han til Svar. Da vi vare komne udenfor paa Gaden, saae vi, at Vinduerne blevne aabnede, og vore Damer viftede med Lommetørklæder efter os, og vi svingede med Hattene. Jeg maa tilstaae, at disse vare de behageligste Timer jeg tilbragte i Jeniseisk. Den simple ufordærvede Naturlighed, forenet med Godmodighed og Beskedenhed, gjør altid et behageligt Indtryk; den er som en frisk duftende Markblomst, som Bymanden sjelden faaer Øie paa, og som derfor altid er ham ny og forfriskende.

Jeg tilbragte siden en Aften hos Stadslægen Sadikow, som fortalte mig, at Byfogden havde ytret Forundring og Misnøie over, at

jeg besøgte en simpel Meschtschanin, og forsømte ham som Stadens første Embedsmand. Aarsagen var den, at jeg glædede Schadrin ved mit Besøg, og morede mig selv under Besøget, hvorimod neppe nogen af Delene vilde været Tilfældet ved et Besøg hos Byfogden. Jeg forærede Sadikow, efter Anmodning, en Engelsk Barberkniv af Sølvstaal og hans Kone forærede mig til Gjengjæld et lidet 6 Tommer langt og 4½ Tomme bredt Teppe af eget Arbeide, paa hvilket der med Glasperler var syet en smuk Pudelhund paa en himmelblaa Perlegrund, omgivet af en Alagrécque og Fryndser af Glasperler, bestemt til at lægge under et Blomsterglas, og paa Bagsiden, der var foret med Silke, skrev han: Christophoro Hanstein, humilis Sadikow, Eniseensis Medicus.

Heden var overmaade trykkende i de Dage, jeg opholdt mig i Jeniseisk, saaledes finder jeg antegnet, at den 31te Juli viste Thermometret kort efter Middag 24° 2 i Skyggen og Kl. 4 Eftermiddag 33°,2 R. i Solen. Den 5te August om Middagen afreiste jeg fra Jeniseisk, efterat have taget Afsked fra Byfogden, i Selskab med Sadikow, (som skulde i et Sygebesøg), for at træffe sammen med Lieutenant Due i Krasnojarsk, hvorfra vi begge skulde fortsætte Reisen over Tomsk, Barnaul, Semipalatinsk og langs den Kirgisiske Linie til Orenburg og Astrachan.

XXIII.

Krasnojarsk. — Præsident Galkin og hans Svigersøn Dr. Glen. — Dr. Kruhse fra Irkutzk. — Dues Ankomst. — Muravieff Apostel i Viluisk. — Tomsk. — Gouverneuren Froloff. — Oberst Maslow. — Baron Wrangel med Frue. — Hendes eventyrlige Reise fra Ny-Archangels til Petersburg. — Barnaul. — Zmeïngorsk.

Efter Aftale med Due var Krasnojarsk bestemt til Mødested, naar han vendte tilbage fra sin Reise langs Lena Floden til Jakutzk. Fra Irkutzk havde jeg faaet Brev fra ham, at han var ankommen dertil, og vilde med det første begive sig paa Veien. Jeg reiste derfor til Krasnojarsk, hvor jeg ankom den 8de August. Den elskværdige Gouverneur Stepanow var bortreist; men her vare dog flere Mennesker, som talede Tydsk, iblandt andre en Tydsk Læge Dr. Glen fra Reval,

som var Svigersøn af Præsidenten Iwan Iwanowitsch Galkin, og indførte mig i sin Svigerfaders Familie. Jeg forefandt et Brev fra Mademoiselle Elisa de Lavinsky, som hun paa en Gjennemreise til Petersburg med sin Fader, Generalgouverneuren i Irkutzk, havde efterladt her, og hvori hun paa sin Faders Vegne forsikkrede mig om, hvor kjært det vilde være dem at see mig igjen i Hovedstaden.

Den 11te August havde jeg den uventede Glæde, at min fortræffelige beskedne Ven Dr. Kruhse fra Irkutzk kom styrtende ind ad Døren. Han var kommen Aftenen iforveien og havde hændelsesviis faaet høre, at jeg var ankommen. Den følgende Dag var jeg indbuden til Middag hos Præsident G. hvor jeg traf Kruhse og Lavinskys Expeditionssecretair Chabrit, og bad dem, naar de kom til Petersburg, forklare Mademoiselle Elisa de L. hvor stolt jeg var over at have erholdt et Brev fra hendes Haand. Iblandt andre Bekjendtere fra mit forrige Ophold her, havde jeg ogsaa et Besøg af den Russiske Digter Petrow, som havde leveret forskjellige Stykker i den før omtalte Jeniseiske Kalender. En Aften kom ogsaa Civilgouverneuren i Irkutzk Zeidler med Frue og en ung Søsterdatter, herigjennem paa Tilbagereisen fra Petersburg. Dr. Glen arrangerede forskjellige Lystfarter i Omegnen, for at gjøre mig Opholdet behageligt. Endelig overraskedes jeg ved, at der fra en af de store Keiserlige Brændeviinsbrænderier daglig sendtes mig to Flasker Øl, en Behagelighed, som jeg maaskee skylder den venlige Lavinskys Forsorg.

Den 25de August ankom Lieutenant Due med Nielsen. D. fortalte, at han fra Jakutzk var reist mod Nordvest til Flekken Werchne-Viluisk, for at komme saa nær som muligt til den Sibiriske Magnetpol, en i videnskabelig Henseende særdeles heldig Beslutning. Strax han var ankommen her om Eftermiddagen den 1ste Mai, havde han erholdt en Fransk Billet fra den ulykkelige Muravieff Apostel, der havde deeltaget i Opstanden i 1825; hans Broder var bleven hængt, og han selv var forviist herhen, hvor han nu havde levet i tre Aar i en Jakuter-Jurte, aldeles isoleret fra al menneskelig Omgang. Han var en Fætter af min Ven Byfogden i Irkutzk Alexander M. Han spurgte Due, om han vilde besøge en ulykkelig Mand, der stod under Politiets bestandige Opsigt, og saaledes ikke turde forlade sin usle Jurte?

Due gik strax til ham, og den Ulykkelige skildrede for ham sin hele Elendighed i disse tre Aar, saa at Due ikke forlod ham før Kl. 2 om Natten. Han sagde, at han havde talt mere i disse faa Timer, end i de hele tre Aar han havde levet her. Følgen heraf var, at han den følgende Dag var saa hæs af den lange og ivrige Samtale, at Due vanskelig kunde forstaae ham. Han forærede Due Tableau de Paris af Mercier, og da Due spurgte om Aarsagen til, at Bindet af denne og alle hans Franske Bøger var afrevet; forklarede han Følgende. De Forvistes Familier havde ikke Tilladelse til at sende de Ulykkelige mere end nogle faa hundrede Rubler aarlig. Da dette var utilstrækkeligt til Livets Fornødenheder, havde hans Familie fundet følgende Middel til at afhjælpe hans Trang. Man sendte ham Bøger indbundne i tykt Papbind; i den ene Perm var udskaaret en firkantet Rude, saa stor som en Assignation paa 100 Rubler, og i denne indlagt et Antal Sedler, hvorpaa Ruden udvendig og indvendig var bedækket med en tyndere Papskive, og paa begge Sider overklistret med Papir, saa net, at intet kunde sees. Paa denne Perm var indvendig sat et lidet Kors med Blyant, som tilkjendegav, hvor Skatten laae. De ledsagende Breve bleve læste af Politiet inden de bleve ham overleverede, og Bøgerne visiterede; men ingen anede, at Bøgerne indeholdt Contrabande. Imidlertid havde denne lange interessante Samtale den uheldige Følge, at da Due om Natten vendte tilbage til sit Qvarteer, glemte han at optrække sit Chronometer, hvorved Bestemmelsen af Længdeforskjellen imellem Jakutzk og Viluisk blev forhindret, og først ved hans Tilbagekomst til Jakutzk og en der længere fortsat Observationsrække over Uhrets Stand og Gang, skjønt med mindre Sikkerhed end ifald denne Forglemmelse ei var indtruffet, kunde bestemmes.

Ifølge Ministeren Speranski's Raad, havde vi besluttet paa Tilbagereisen fra Tomsk af, at tage en sydligere Vei over det Kolywanske Bjergværk henimod den Chinesiske Grændse, og derpaa følge de saakaldte Kirgisiske Linier til Orenburg og Astrachan. Den 3die September afreiste vi fra Krasnojarsk, og kom den 10de til Tomsk, hvor vi besøgte vor forrige Vertinde Stepanida Simonowna, og afhentede de hos hende deponerede Sager. Det var os særdeles behageligt

at komme paa de bekjendte Steder, som mindede os om, at vi nu vare paa Hjemveien.

I Tomsk bleve vi oftere indbudne til Middag hos Gouverneuren Froloff og Vicegouverneuren Moeller, og traf hos den første for sidste Gang Inquisitoren, Gendarme-Obersten Maslow (jevnf. S. 272). Denne Mand, som vi først havde truffet i Irkutzk og som siden bestandig havde krydset vore Veie, idet han var gaaet langs Lena Floden paa samme Tid som Due gik til Jakutzk, var gaaet til Turuchansk kort efter mig, havde i Irkutzk foreslaaet mig, at reise i Selskab med ham. Men jeg forestillede ham, at vore Maal vare saa yderst forskjellige. Jeg skulde anstille Observationer daglig og kunde ikke reise saa hurtigt som han; og kunde heller ikke paa enkelte Steder opholde mig saa længe, som hans Undersøgelser udfordrede, men takkede ham imidlertid for hans gode Tilbud. Jeg fik nu, da jeg atter traf ham her i Tomsk en Mistanke om, at han maaskee ogsaa vilde udstrække sin Inquisition til vore Foretagender, og var saa uforsigtig, engang i Samtale med Gouverneuren og ham at yttre halvt i Spøg: „vi reise for at observere Stjernerne og Jordens magnetiske Phænomener, Obersten for at observere os". Dette blev, som begribeligt, taget unaadigt op.

Den 17de September havde jeg den Glæde her at gjensee en Bekjendt fra Petersburg, Søecapitain (nuværende Admiral) Baron Wrangel. Man havde nemlig fortalt ham, at der til Tomsk vare komne et Par Engelske Søeofficierer, og han formodede, at det var den bekjendte Capitain John Roſs, som i flere Aar havde ligget fast i Ismasserne i Polarhavet, og som maaskee havde gjennemvandret det nordlige Amerika, for igjennem Sibirien at vende tilbage til England. I vort Logie havde han truffet Gustav R. som underrettede ham om, at det var hans norske Bekjendtere fra Petersburg. Jeg besøgte ham, og fik høre, at han var ansat som Gouverneur over den Russiske Colonie Sitka, paa Nordvestkysten af Amerika. Han havde for tre Maaneder siden giftet sig med en ung smuk Dame fra Reval, en Baronesse Elisa de Roussillon. Idet han forestillede mig for sin elskværdige Frue, som neppe var over 16 eller 17 Aar, sagde han: „her seer Du nu det sidste Spor af Europæisk Civilisation, hvilket vi her-

efter maae give Slip paa". Jeg yttrede min Engstelse for, hvorledes en saa fiin Dame skulde udholde den besværlige Reise til Jakutzk og Ochotzk, derpaa over Havet til Kamtschatka og videre til Amerika; men hun havde godt Mod, og i den Alder kan man sagtens udholde en Deel paa Legem og Sjæl. For et nygift Par var det imidlertid besværlige Hvedebrødsdage. Jeg drak The hos dem og siden et Glas Toddy til en Pibe Tobak, og anbefalede dem den Muravieffske Familie i Irkutzk, hvor de vilde opholde sig i Vintermaanederne. Min Skildring af Fru Muravieff trøstede og glædede hende meget med Hensyn til hendes Ophold der. Jeg yttrede for Wrangel, at han nu var bleven en ganske anden Mand, end da jeg saae ham i Petersburg; han var mere livlig, og saae lykkelig ud; og han tilstod, at Andre havde gjort samme Bemærkning. Jeg vendte tilbage til mit Logie Kl. 10 om Aftenen, særdeles opmuntret ved den interessante Samtale med et ungt lykkeligt Par, som var kommet i faa Uger fra Europa.

Da jeg her er kommen til at omtale dette interessante unge Par, kan jeg ikke afholde mig fra at meddele kortelig deres senere Skæbne. Paa en Reise til Tydskland i 1839 saae jeg ved Gotheborg paa det Norske Dampskib en middelaldrende smuk Mand, som bar en Reisesæk i Haanden, paa hvilken stod Navnet Roussillon, komme ombord. Jeg hørte, at han talte Tydsk til en Svensk Dame, og sagde ham, at jeg i 1829 i Tomsk havde truffet en Baron Wrangel, der var ansat som Gouverneur paa den Russiske Colonie Ny-Archangel paa Nordamerikas Vestkyst, og som nylig var gift med en Baronesse Roussillon. „Ach! das ist meine Tochter!" udraabte han, „og De er da formodentlig Prof. Hansteen? Jeg har nu netop skrevet til min Datter: men jeg maa gaae ned og aabne Brevet igjen, og fortælle hende dette uventede Møde" *). Han fortalte, at da Wrangel havde været et Aar i Sitka, havde de Vilde gjort et Anfald paa Fortet og myrdet en Deel af Besætningen. Det var med Nød at Wrangel og hans Frue havde reddet Livet. Hun havde derfor besluttet, at vende tilbage til Fædrelan-

*) Baron R. var Gouverneur i Reval og erindrede, at han efter Forlangende af Gustav Rosenlund, havde erholdt et Brev fra mig fra Petersburg, indeholdende Vidnesbyrd om dennes Opførsel under Reisen.

det. Hun maatte paa Æseler ride igjennem de snevre, næsten ufremkommelige Passer i de vestlige Bjergkjæder, og kom efter Maaneders besværlige Reiser endelig til Boston. Af den Russiske Consul paa Stedet fik hun Underretning om, at et Skib vilde om et Par Timer afgaae til Havre; dersom hun kunde være reisefærdig til den Tid, kunde hun dermed komme til Frankrig. Da hun af Breve fra Hjemmet var bleven underrettet om, at hendes Søster, som længtes efter at see hende, var bleven gift med en Embedsmand, der skulde tiltræde en Post i det sydlige Rusland, og Dagen til hans Afreise fra Petersburg var angivet, maatte Baronessen tiltræde denne overilede Reise, uden at udhvile efter de overstaaede Besværligheder. Ankommen til Havre blev hun underrettet om, at et Skib her laa færdigt, for om 12 Timer at afgaae til Petersburg. Hun maatte altsaa i Hast belave sig paa en ny Søereise. Til Petersburg kom hun dog først en Dag efter den til Søsterens Afreise bestemte Tid. Men denne havde, i det Haab muligen at gjensee sin kjære Søster efter hendes udstandne Farer og Besværligheder, overtalt sin Mand til at vente endnu blot een Dag. Saaledes opfyldtes begges Ønsker, imod al Forventning. Fra Baron Wrangel har jeg for nogle Aar siden haft Brev, hvori han omtaler vort gjensidige behagelige Møde i Tomsk, hans Svigerfaders Beretning om Mødet med mig paa Dampskibet, og skildrer sit lykkelige ægteskabelige Liv. Han lever nu paa sit Gods i Esthland.

Efter henved et Par Ugers Ophold i Tomsk, formedelst en betydelig Vognreparation, reiste vi mod Syd og kom den 26de September til Barnaul*), hvor vi besøgte den Tydske Dr. Hebler, en bekjendt Entomolog, som foreviste mig sin udmærkede Insectsamling, og indbød os til Middag. Hans Russiske Kone forstod intet Sprog, uden sit Modersmaal og gav mig Finter for, at jeg vilde reise i Rusland uden at forstaae Sproget. Efter et Ophold af fire Dage reiste vi til det Kolyvanske Bjergværk Zmeïnogorsk (Tydsk: Schlangenberg). Her vindes en stor Mængde Sølv; vi saae i Smeltehytten en Mængde store runde Kager af Sølv, af en Diameter af 1½ Alen, og som to Mand maatte løfte. Hos Directeuren vare vi budne til Middag, og

*) Udtales Bar-na-ul i tre Stavelser.

da jeg ved Middagsbordet yttrede, at Oberst Maslow snart vilde komme hertil, havde dette en saadan skrækindjagende Virkning paa en af Værkets Embedsmænd, at hans Mave kom i Uorden, og han maatte forlade Bordet. Vi besøgte ogsaa i Selskab med en ung Dr. Bunge, som nu er botanisk Professor i Dorpat, et betydeligt Porphyrbrud i Nærheden, ved hvilket de skjønneste Kunstsager forarbeides, f. Ex. Vaser af mærkelig større Dimensioner, end Carl Johans berømte store Porphyrvase fra Elvedal i Sverige, som pryder Haven ved det yndige Lystslot Rosendal. En saadan uhyre Porphyrvase blev med store Vanskeligheder og Bekostninger ført til Petersburg og der opstillet. Directeuren forærede mig et Par smukke Brevpresser, den ene af Porphyr, den anden af Drypkalksteen.

XXIV.

Grændselinierne mod Kirgiserne *). — Jeg faaer Commando over Redouterne. — Russernes Handel paa Thibet og Ostindien. — Gouverneuren St. Laurent i Omsk. — Humboldts Æresbeviisninger paa denne Route. — Fæstningen Troitzk. — Beretning om Cholera i Orenburg tvinger os til at gjøre en besværlig Omvei. — Bergstaden Slatoust med Vaabenfabrik. — Directeuren v. Acht — Staden Ufa. — Ankomst til Orenburg.

Fra Zmeïnogorsk nærmer Veien sig til den Chinesiske Grændse ved Buchtarminsk, og gaaer derpaa mod nordvest langs Floden Irtisch til Byen eller Fæstningen Omsk, hvilken Strækning kaldes den „Irtischske Linie". Fra Omsk gaaer Veien mod Vest til Troitzk og Verchouralsk, hvilket kaldes den „Ischimske Linie" af Floden Ischim, som gjennemskjærer den midtveis. Fra Verchouralsk gaaer man derpaa paa den „Orenburgske Linie" først mod Syd til Orsk og derpaa mod Vest langs Floden Ural til Orenburg. Disse tre Linier, der tilsammentagne udgjøre en Længde af over 2200 Verst eller omtrent 220 Norske Mile, ere besatte med smaae Fæstninger, Redouter og Forposter, hvis gjensidige Afstand varierer imellem 12 og 30 Verst, d. e. imellem 1 og 3 Norske Mile. Disse Befæstninger, som ere besatte af Kosakker, ere

---

*) See Kartet.

anlagte for at beskytte de langs Linien boende Russer mod de vilde Kirgisiske Horder, en Tatarisk, maaskee med noget Kalmukkiskt Blod blandet Race, der som Nomader streife om paa den store Steppe imellem det Kaspiske Hav mod Vest, det Aralske mod Syd, og de omtalte Linier mod Nord, Øst og Vest. Kirgiserne gjøre nemlig undertiden Streiftog ind paa det Russiske Gebet, og opsnappe Russer, hvilke de sælge som Slaver til Chiva og Buchara, hvor de paa den umenneskeligste Maade behandles som Lastdyr. Det sidste Indfald gjorde de omtrent 10 Aar før vor Ankomst, men man forfulgte dem og skjød henved et Par Tusinde af dem ihjel. Siden den Tid have de været mere fredelige, saa man nu kan reise temmelig sikkert langs Linien. Paa disse Befæstninger, der tillige tjene som Skydsstationer, frabad vi os derfor sædvanligt den tilbudte Escorte af et Par bevæbnede Kosakker til Hest, som overflødig. De fattigere Kirgiser tage nu Tjeneste som Arbeidsfolk hos Kosakkerne paa Linien, og nogle af dem tale endog Russisk, ligesom alle Kosakkerne og deres Familier forstaae Kirgisisk. De leve hele Aaret, selv om Vinteren i 30° Kulde, i Fildttelte (Kibitker), som de dog forstaae taaleligt at opvarme med brændende Siv. Deres smaae Børn gaae ganske nøgne, og om Natten nedgrave de dem indtil Halsen i den varme Aske. Vi fik kuns een Gang Øie paa et fornemmere Kirgisiskt Fruentimmer, som var til Hest, og maatte erkjende, at hun tog sig godt ud. Hendes Klædedragt af Bomuldsfløiel kunde kaldes pragtfuld i sin Art. Hun red som en Amazone (paa skrævs), havde en rank, kraftig Figur, Støvler med høie grønne Hæle; fra Toppen af en høi spidspullet Hue eller Turban flagrede bag ud et langt hvidt Slør. Det sorte Haar var indflettet med lange, derfra nedhængende Perlerader af røde Koraller og Perlemoder. Vi vare nysgjerrige for at betragte hende noget nærmere; men da vi nærmede os, vinkede og kaldte paa hende, blev hun angst, og flygtede saa fort, som hendes Pidsk og Hæle kunde formaae Hesten til at løbe.

I Rusland bestemmes en Mands Behandling efter hans Standpunkt paa den militaire Rangstige, og en Professor har der Rang med en Oberst. Da nu den Høistbefalende paa Forposterne kuns var en Underofficier, ved Redouterne en Lieutenant, og kuns paa de smaae

saakaldte Fæstninger en Capitain, Major eller Oberstlieutenant, saa foranledigede dette følgende pudseerlige Ceremoniel. Naar vi om Aften ankom til en Forpost eller Redoute, hvor vi vilde overnatte, saa indfandt sig strax den Hoiſtcommanderende paa Stedet med 3 Mand, alle i Uniform; traadte ind ad Døren, gjorde militair Honneur, afgav Rapport om, at intet af Betydenhed var forefaldet i Forposten eller Redouten, og overgav derpaa Commandoen til mig, samt forespurgte, om jeg intet havde at befale. Næste Morgen før Afreisen indfandt han sig igjen, ventede taalmodig udenfor, om det var nok saa koldt, til vi vare paaklædte og færdige; traadte saa ind og aflagde ny Rapport, samt overtog igjen Commandoen, som jeg nedlagde i hans Hænder.

Den ovenomtalte efter det sidste Indfald af Kirgiserne indtraadte Ro havde formodentlig foraarsaget, at disse Militairposter vare blevne noget forfaldne. Paa Forposterne saae man intet Spor, som tydede til Forsvar mod fiendtligt Overfald; paa nogle af Redouterne fandtes endeel halvforraadnede Spanske Ryttere, og Fæstningerne havde maaskee et Par forrustede Kanoner. Da jeg fortalte en Russisk Toldofficiant paa Linien (en Serbier af Fødsel), at Commandanten paa Fæstningen Troitzk ikke vovede at laane mig, som Fremmed, et Kart over Fæstningen med Omgivelse, for at jeg derpaa kunde maale Afstanden mellem vort Logie, hvor vore Observationer vare gjorte, og Fæstningens Middelpunkt, udbrød han med Latter: „En Kirgisisk Kjærling, ridende paa en Ko, er istand til at indtage en saadan Fæstning".

Fra Staden Semipalatinsk, det sydligste Punkt vi besøgte paa den Irtischske Linie, drives i de senere Aar en betydelig Handel med de sydligere Nationer over Taschkent lige til Thibet, ja vi kunde have besøgt Thibet og selv Ostindien, sagde man, naar vi blot vilde have ladet Haaret afrage og klæde os som Kirgiser. Dette gjøre de Russiske Kjøbmænd, som aarlig drage derhen, og paa deres Capital fortjene 500 Procent. Saaledes tjener det halvbarbariske Rusland, ligesom den tamme Elefant, der benyttes til at tæmme den vilde, til lidt efter lidt at civilisere dets uregjerlige Naboer. Handelen og Fordelen drager dem sammen fra begge Sider; det borgerlige Livs Fordele blive lidt efter lidt indlysende for Barbarerne; og Forsynet bruger

her, som overalt, Menneskets lavere Drifter og Lyster til at fremlokke høiere Formaal.

Nær den Chinesiske Grændse ved Floden Irtisch, som kommer fra China, omtrent 270 Verst (27 N. Mile) sydost for Semipalatinsk, ligger den lille By og Grændsefæstning Buchtarminsk. Langs den Chinesiske Grændse staaer her en Grændsevagt, paa den nordlige Side af Russer, paa den sydlige af Chineser. Men det gjensidige Forhold mellem disse er af en saa fredelig Art, at Chineserne om Efteraaret, naar Kulden begynder at indfinde sig, overlevere deres Vaaben i Forvaring til den Russiske Besætning, og trække sig mod Syd til mildere Egne. Om Foraaret indfinde de sig igjen, og faae deres Vaaben venskabeligt udleverede af deres nordlige Naboer. Saadan indbyrdes Tiltroe kunne de civiliserede Europæiske Nationer, som vi desværre see, ei have til hinanden. De maae bestandig staae rustet mod hinanden lige indtil Tænderne, og have Øie paa hver Finger.

Den 13de October ankom vi til Staden Omsk, en ret vakker By med en forfalden Fæstning, hvor jeg forefandt et venligt Brev fra min Ven Muravieff i Irkutzk. Da jeg kuns vilde opholde mig her en Dag, indtil jeg havde faaet de sædvanlige Observationer udførte, faldt det mig ikke ind at aflægge Visit hos Gouverneuren, General St. Laurent. Imidlertid besøgte hans Secretair d'Artaud os, og tilkjendegav, at Generalen var stødt over, at jeg ikke strax havde meldt mig. Jeg bemærkede i denne Anledning, at de keiserlige aabne Breve, vi medbragte, befalede alle høiere og lavere Embedsmænd at yde os Hjælp, naar vi behøvede den, men de kunde ikke gjøre Fordring paa, at vi skulde spilde vor kostbare Tid med Visiter, hvilket var at lægge os Hindringer i Veien. Imidlertid bad d'Artaud os meget om, at vi endelig maatte føie os efter hans Griller, og sagde, at Damerne i Familien vare nysgjerrige efter at see os; vi vilde da næste Dag blive indbudne til Middag. Vi bleve derfor nødte til at gjøre Toilette, og indfandt os. Generalinden, som var Polsk og ret vakker, havde to unge Døttre, som vare opdragne i Petersburg og talte Fransk ligesom Moderen. De talte meget om v. Humboldt, som havde besøgt dem to Uger før vor Ankomst, og vare uudtømmelige i at skildre hans Elskværdighed. Men Generalen lod sig ikke see; det hedte at

han var beskjæftiget med at expedere Breve. Vi recommanderede os efter en halv Times Tid, ventede næste Dag til noget over Middag paa den af d'Artaud bebudede Indbydelse, og havde i den Anledning ingen Foranstaltning gjort til Middagsmad. Men Indbydelsen udeblev, og vi maatte altsaa reise hungrige fra Omsk. Generalen havde saaledes søgt enhver Leilighed til at lægge sin Unaade over vor formeentlige Mangel af skyldig Ærbødighed for Dagen. Vi kunde ikke afholde os fra at smile over denne Paafugle-Hovmod, og da vi hørte, at han, uagtet han havde et Franskt Navn, intet andet Sprog forstod, end det Russiske, troede vi intet at have tabt ved ei at faae den Ære, at stædes for hans Aasyn. Den foregaaende Formiddag besøgte jeg en derværende Kosak-Skole, hvor jeg hørte Eleverne examineres i Geometrie, og fik til Foræring flere Prøver af deres Skjønskrift og Tegninger.

I Tomsk havde vi hos Gouverneuren Froloff gjort Bekjendtskab med en General Luitwinoff, som ledsagede os venskabeligt paa et Par af de første Stationer mod Syd. Da Humboldt bereiste den samme Linie, som vi agtede at tage fra Omsk til Orenburg, havde man fra Omsk sendt General Luitwinoff som Forbud for ham, for at bestille Nattequarteer for ham og hans Følge og forberede hans Modtagelse. Af dette elegante Forbud og den pompeuse Modtagelse paa alle Stationer, sluttede Bønderne, som vidste, at Keiserinden var en Tydsk Prindsesse, at H. var Keiserens Svigerfader. Naar han paa en aaben Plads stillede sig med sine Instrumenter, blev der øieblikkeligt stillet en militair Cordon i en stor Kreds om ham, for at afholde Enhver fra at hindre ham i hans Observationer. Paa enhver Station maatte han give Audients og høre Taler, samt forsøge at besvare dem med et Par Russiske Fraser *).

Da vi den 1ste November ankom til Fæstningen Troitzk, bleve vi af Politimesteren anviste Quarteer hos en Kasserer, som meget uforskammet viste os Døren, fordi vi ikke havde saa høi Rang, at vi

*) Han skal for sine Medreisende have beklaget sig over denne Besværlighed, og yttrede: „Wenn ich aus meinem Wagen aussteige, um mein Wasser abzuschlagen, so stellt sich mir immer ein Kreißchef in den Weg".

kunde gjøre Fordring paa at logere hos ham. Vi maatte sende Bud efter Politimesteren, som endelig kom og befalede ham at lystre Ordre. Vi fik af den ovenfor omtalte Tolddirecteur høre, at Kassereren havde en ung smuk Kone, paa hvilken han var meget jaloux, og at dette var Aarsagen til hans Modstand. For en Forsigtigheds Skyld lukkede han derfor Døren imellem sine Stuer og de os overladte i Laas, en aldeles ufornøden Forsigtighedsregel.

Fæstningens Commandant berettede os, at Handelsmænd fra Buchariet havde medbragt Cholera til Orenburg, at Byen var indsluttet af en militair Cordon, og forestillede os, at vi derfor vilde møde Vanskeligheder ved at erholde Tilladelse til at indlades i Byen, foruden Faren at opholde sig der, og en lang Qvarantaine, naar vi skulde forlade den. Hertil kom, at den Orenburgske Linie, som nu stod tilbage at befare, var den farligste, saasom endog i de sidste Aar 6—8 Russer her til forskjellige Tider vare blevne opsnappede af Kirgiserne og solgte som Slaver til Chiva, hvorfor det var nødvendigt paa denne Strækning at lade os escortere fra Station til Station af 12 bevæbnede Kosakker til Hest. For at undgaae alle disse Uleiligheder raadede han os til, heller at gaae en længere og meget besværligere Omvei mod nordvest over forskjellige Grene af Bjergkjæden Ural, hvorved vi vilde erholde Leilighed til at besee det store Jernværk og Vaabenfabrik Slatoust, som for en stor Deel forsyner hele den Russiske Armee med Vaaben. Herfra kunde vi gaae til Gouvernementsstaden Ufa og der oppebie nærmere Efterretninger, indtil vi fandt det raadeligt, at gaae mod syd til Orenburg. Da vi i 3 lange Maaneder ei havde seet Breve fra Hjemmet, saasom vi ved Afreisen fra Jeniseisk, i Begyndelsen af August, havde bestilt alle Breve indtil videre adresserede til Orenburg, som det eneste Sted, hvor vi med Sikkerhed kunde vente at erholde dem, saa var denne Forlængelse af Reisen os saare smertelig, men vi maatte underkaste os den.

Bjergstaden S l a t o u s t ligger paa Ural, en Mils Vei vestenfor den høieste Bjergryg, altsaa i Europa. Vi ankom hertil den 5te November paa yderst besværlige Veie over Bjergkjæden. Vi bleve først anviste et høist jammerligt Quarteer; men Due gik til Directeuren for Vaabenfabrikken (Savodden) Slatoustowskoi von Acht, som

anviste os et bedre. Han var en Tydsker og havde tre Døttre, der vare opdragne i Katharinenstift i Petersburg, af hvilke den ene var gift med Sachseren Dr. Thieme. Under vort Ophold her vare vi ofte gjestfrit indbudne hos Directeuren, saa vi her havde en behagelig Omgang. Jeg traf her i Fabrikken en Søn af den før omtalte Hr. Major i Jekatharinenburg, som havde megen Lighed med Sønnerne af Familien Major i Christiania, hvilket gav mig Anledning til den Tanke, at de vare Fættere. (See ovenfor S. 165).

Fabrikarbeiderne vare alle Tydske, fornemmelig fra Elsaz; til simplere Haandarbeider anvendtes dog ogsaa indfødte Russiske Bønder. Her forfærdiges alle Slags Skud- og Hugvaaben. Kanonkuglerne, saavel de største som de mindste, blive, efter at de ere støbte, filede indtil ethvert Spor af Støbeskal er forsvundet, og med det samme prøvede med en nøiagtig cirkelrund Jernchabelon, igjennem hvilken Kuglen i enhver Stilling villig skal gaae, uden at der paa noget Sted er et Mellemrum større end af et Haars Tykkelse. Sablernes Figur bestemmes med samme Nøiagtighed paa følgende Maade. Klingens Gjennemsnitsfigur er udfilet i tre Jernbliksplader, hvoraf den største skal nøiagtig slutte om Klingen øverst ved Haandgrebet, den anden paa Midten af Klingen, den tredie et bestemt Antal Tommer fra Spidsen. Klingens Krumning rettes efter en kløvet Metalskede (Balg); naar den indlægges i denne, skal Ryggen nøiagtig berøre Balgens ene opstaaende Kant og Eggen den modsatte i dens hele Længde. Da Balgen, som bruges i Feldten, er af Metal, og forfærdiges med samme Nøiagtighed, saa er Hensigten med denne Strænghed, at enhver Sabelklinge skal passe lige nøiagtigt i enhver Balg. For Artilleristen og Sappeuren forfærdigedes kortere og tykkere Huggerter eller Sabler, paa hvis Ryg var filet Saugtænder, som paa en Stiksaug. Disse kunne saaledes bruges saavel til Forsvar i Haandgemæng, som til at hugge og sauge Træe med. Sees det ringeste Spor til Støbeskal paa Kuglen, eller Hammerslag paa Hugvaabenet, som ei kan bortfiles eller bortslibes, uden at Vaabenet afviger noksaa lidt fra den bestemte Form, saa kasseres det. Værksmesteren viste os saaledes flere kasserede Sabler, paa hvilke det ei var os muligt at opdage den ringeste Feil; men hans øvede Øie fandt strax og paaviste en eller anden liden Ujevnhed, som

upaatvivleligt ikke havde den ringeste Indflydelse paa Redskabets Brugbarhed. Men den Russiske Regel er uboielig. En saadan pedantisk Noiagtighed vilde i ethvert andet Land gjøre Vaabenet alt for kostbart. Men da den Russiske Bonde kan leve af Brød, Løg, Vand og imellemstunder en Draabe Brændeviin, saa er hans Daglon ikke ret mange Kopeker. Med saa noiagtige Kugler behøves i Kanonløbet kuns et lidet Spillerum, og Skuddet bliver derved meget sikkrere. Vi opholdt os i denne Fabrikstad et Par Dage, under Vandledningernes uafbrudte Brusen og Jernhamrenes Klappren.

I Slatoust havde vi allerede hørt, og dette bekræftedes i Ufa, at Choleraen i Orenburg var standset med den indtrædende Kulde, og vi gave os derfor efter et Par Dages Ophold i Ufa, trøstigen paa Veien mod Syd. Strækningen imellem Ufa og Orenburg er forstørstedelen beboet af fattige og skidenfærdige Tscheremisser, Tschuwasser, Baschkirer og Tatarer. Vi døiede derfor adskilligt Ondt paa denne Reise; saaledes havde vi vort sidste Natteqvarteer inden vi naaede Orenburg, i en Baschkirisk Poststation, hvor vi i 20 Graders Kulde maatte ligge paa Gulvet i vore Reensdyrspeltse og med Reensdyrstøvler paa Fødderne, saasom et Par store Vinduesruder i Stuen vare sønderslagne. Med Fødder, iskolde indtil Knæerne, begave vi os tidligt om Morgenen, efter en søvnløs Nat paa Veien til Orenburg. Da vi om Middagen, forfrosne og forhungrede, ankom nær denne By, saae vi den omringet af en tæt militair Cordon; paa flere Punkter store Baal antændte rundt om Byen, formeentlig for derved at rense Luften; ved hvert Baal var opreist et stort sortmalet Trækors. Processioner af sortklædte Munke, bærende Crucifixer og Helgenbilleder, vandrede rundt omkring Byen med Bøn og Sang. Alt vidnede om det ængstelige Indtryk, Morder-Engelen havde udbredt over Staden. Vi sendte vore Papirer til Krigsgouverneuren, med Anmodning om Tilladelse til at slippe igjennem Cordonen, og efter to Timers utaalmodig Venten erholdt vi endelig den Besked, at vi maatte komme ind i Orenburg paa det Vilkaar, at vi strax begave os i Qvarantaine-Huset i en Udkant af Byen, og afholdt os fra al Omgang med Indvaanerne indtil vor Afreise, eller og forpligtede os til at blive i Orenburg en Maaneds Tid, saalænge til den kunde erklæres aldeles fri for Smitte. Til den

sidste Betingelse vare vi nødte til at give vort Samtykke, og efter nok en Times Venten bleve Portene os aabnede.

XXV.

Orenburg. — Den Asiatiske Gaard. — Karelin, Secretair hos den Kirgisiske Chan Dschanger. — Krigsgouverneuren General von Essen. — Middagsselskab hos ham. — Han gjør Vanskeligheder ved at tillade mig at reise over den Kirgisiske Steppe. — Hans Dom om von Humboldt. — Besøg til Saltbruddet og Fæstningen Iletskaia Sastschita. — Afreise til Steppen.

Orenburg, en Fæstning af første Klasse, blev anlagt i Aaret 1754 ved Ural Floden, som Hoved-Vaabenplads mod Kirgiserne ved den Orenburgske Linie. Staden er stor og folkerig, med regelmæssigt anlagte brede Gader, og flere Steenhuse, end der sædvanlig findes i disse Egne. Den har 9 Kirker, 2 Bazarer og den saakaldte Menovoi Dvorr (Tuskhandels-Gaard, ogsaa kaldet den Asiatiske Gaard) paa den anden Side af Floden 3 Verst (en Norsk Fjerding-Mil) fra Orenburg, hvor et stort aarligt Marked holdes. Dette er en meget stor fiirkantet Plads, i Form af et Ovadrat, som er indsluttet af 4 Rader sammenhængende smaae Huse, der indeholde Kammere, Kjøkken og Boder for de Russiske og fremmede Kjøbmænd, der her strømme sammen til Markedet. I Slutningen af Juli ankomme hertil en Mængde Kirgiser, Bucharer, Chiwenser, Taschkenter, ja endog Indiske Handelsmænd. For at kunne forsvare sig mod Plyndring paa den usikkre Vei over Stepperne, drage de i Karavaner, hver paa omtrent 50 Kjøbmænd, med 50 til 100 belæssede Kameler og Æsler, paa hvilke de ride og medføre deres Levnetsmidler, saa at man regner, at der i det hele ankommer omtrent 2000 Kameler. Bucharerne medbringe raae og spunden Bomuld, Bomulds- og Halvsilke-Tøier, Slobrokker, Bucharifke Lammeskind; Kirgiserne aarlig 150000 Lam, mange Faare- og Lammeskind, nogle 1000 Heste, Oxehuder, Ræve-, Ulve- og andre Bælge, saavelsom grove Fildttepper. De Russiske og Tatariske Kjøbmænd bringe inden- og udenlandske Varer til Markedet, hvormed Tuskhandelen foregaaer. Russerne tilbytte sig af Kirgiserne disses Varer for indenlandske Fabrikater af den allersimpleste Sort, især Jern- og andre

Metalsager. Man regner Ruslands aarlige Fordeel af dette Marked til 2 Millioner Rubler. Kirgiserne, som nærmeste Naboer, med hvilke man gjerne vil vedligeholde god Forstaaelse, have store Friheder fremfor Bucharerne og Chiwenserne. Saaledes er dette Sted endog et Asyl for kirgisiske Forbrydere. Efter Keiser Alexanders Befaling er her ogsaa bygget en Russisk Kirke, og for de Fremmede, som næsten alle ere Mohammedanere, en Metsched (Moschee).

Da vi traadte ind i det os anviste Logie, kom vor Vertinde os imøde i dyb Sørgedragt, og fortalte mig, at hendes Mand var død af Cholera og begravet Dagen før vor Ankomst; en uhyggelig Efterretning. Efter at have opholdt os nogle Dage i dette uroelige Quarteer, gjorde vi Bekjendtskab med en ung videnskabelig dannet Mand, Gregorii Karelin, forhen Lieutenant, nu Secretair hos den Kirgisiske Chan Dschanger Bukejevski, som regjerede over den lille Kirgisiske Horde paa Steppen imellem Floderne Ural og Wolga. Hans Kone var opdragen i et offentligt Institut (Catharine-Stift) i Petersburg, og ligesom hun af Naturen var rigelig udstyret med Aandens Gaver, var hun der bleven udrustet med alle de for et dannet Fruentimmer ønskelige Kundskaber og Færdigheder. K. tilbød os Quarteer i en Sidebygning af hans lille Huus, hvor vi under vort ved Choleraen og andre Forhindringer forlængede Ophold nøde den til Arbeide og Hvile fornødne Roe, og Behageligheden af en interessant daglig Omgang, saasom de meest dannede blandt Orenburgs Ungdom, fornemmelig unge Officierer, sluttede sig til denne Familie.

Vi havde lovet os en særdeles godlidende Modtagelse af Krigsgouverneuren, General von Essen; thi foruden et Brev fra det Russiske Ministerium, hvori det paalagdes ham paa bedste Maade at befordre vor Reise, medbragte jeg et privat Brev fra vor Minister i Petersburg, General Baron Palmstierna, som var langt ude beslægtet med ham. Endelig var han af Tydsk Herkomst, og formodedes derfor, baade formedelst Sproget og den almindelige Europæiske Civilisation, mere tilgjængelig, end en indfødt Russisk General sædvanlig er; desuden havde vi hørt ham meget rose i Ufa. Thorsdagen den 19de November (Dagen efter vor Ankomst) søgte jeg Audients hos ham, for at forelægge ham Planen for Fortsættelsen af min Reise og an-

mode om hans Bistand; men blev af Adjutanten afviist med den Besked, at jeg kunde melde mig næste Søndag Formiddag, da jeg skulde erholde Audients. Aarsagen til denne lange Udsættelse gjættede jeg først senere. Søndag Formiddag indfandt sig hos os en Franzos ved Navn de la Serre, der, om jeg erindrer ret, holdt et Institut, og lod forstaae, at han var beordret til at gjøre Bekjendtskab med os, og forelagde os, ligeledes efter høiere Ordre, det Spørgsmaal, hvorfor vi ikke havde indfundet os ved Couren. Ved denne Leilighed fik vi at vide, at Gouverneuren hver Søndag Formiddag Kl. 9 gav en almindelig Cour, hvorved alle civile og militaire Embedsmænd, fra de høieste til de laveste, skulde indfinde sig i Uniform en galla. Naar alle vare forsamlede, aabnedes et Par Fløidøre, og Gouverneuren indtraadte i Generals Uniform, prydet med en Mængde Stjerner og to store Baand af forskjellig Farve, det ene over høire, det andet over venstre Skulder, i lange, blanke, stive Rytterstøvler og stram Holdning i den store Kreds, og talte et Par Ord med hver af de fornemste Tilstedeværende; et Ceremoniel langt stivere, end det, der iagttages af vore Konger, naar de indfinde sig i vor Hovedstad. Jeg formodede derfor, at Udsættelsen af den første Audients var gjort, for at Indtrykket af hans Storhed paa en saadan Courdag skulde indprente sig des dybere i den Fremmedes Gemyt, naar denne saae ham i al sin Glands, omringet af sine Generaler og den hele Sværm af lavere decorerede civile og militaire Embedsmænd.

Essen havde, sagde man, under Keiser Paul tjent sig op fra Underofficier ved et Regiment i Gatschina, som Keiseren især yndede. Paul havde der lært ham at kjende som en stræng, redelig og ordentlig Mand, og efterhaanden ophøiet ham til høiere Poster, indtil han blev sat som Krigsgouverneur over Gouvernementet Orenburg. Kundskaber udenfor den militaire Practik havde han neppe havt Leilighed hidtil at erhverve, og udmærkede Aandsgaver lod det ikke til, at Naturen havde skjænket ham. Men den hurtige Forfremmelse fra en underordnet Stilling til denne høie Post, syntes at have givet ham en høi Idee om sin Værdighed, og om Nødvendigheden af, at opretholde denne ved en streng Etiquette. Ved en af hans Adjutanter bleve vi samme Søndag indbudne til Middags hos Gouverneuren, et stivt Generals-Sol-

dater=Maaltid. Førend Taffelet spilledes der en Times Tid Kort af de fornemste Gjæster, og efter Maaltidet og Kaffeen fortsattes med Kortspillet, hvorved vi andre vare Tilskuere. Ved denne Leilighed var der saaledes ingen Anledning til at frembære mit Andragende, og denne Underhandling syntes altsaa udskudt til en ubestemt Fremtid. Da vi, som Fremmede, ikke troede os forpligtede til, hver Søndag Formiddag at møde ved denne Cour, og næste Søndag udebleve, blev det os betydet, at vi heri maatte rette os efter Stedets Skik.

I den første private Audientse, Gouverneuren endelig behagede at skjænke mig, forelagde jeg ham min Plan, at gaae mod Syd langs Floden Ural til Byen Gurief ved det Kaspiske Hav; derfra videre mod Vest til Astrachan ved Udløbet af Wolga i samme Hav, og endelig derfra tilbage til Petersburg. „Til Gurief", sagde han, „kunde jeg vel komme paa denne Vei; men Veien derfra til Astrachan vilde være forbunden med mange Vanskeligheder og næsten uudførlig". Hvori disse Vanskeligheder bestod, indlod han sig ikke paa at udvikle. Derimod henviste han mig til en lang Omvei mod Vest til Byen Saratow ved Wolga, og derfra mod Syd langs denne Flod til Astrachan. Denne Omvei vilde jeg ikke indlade mig paa, deels fordi man paa denne nordlige Vei snart kunde vente Sneføre, som vilde tvinge os til et Ophold paa Veien, imedens vi satte Vognene paa Slæder, og siden nær Astrachan igjen paa Hjul; deels fordi vi paa Hjemveien bleve nødte til, atter at befare den samme Vei, hvilket gav mindre Udbytte, end at gaae hen og tilbage paa forskjellige Veie. Imidlertid havde Lieutenant Due hos Karelin erholdt Underretning om, at vi kunde reise en endnu langt kortere og interessantere Vei til Astrachan; nemlig først til Uralsk, en befæstet By ved Floden Ural, Sædet for Kosakkernes Ataman, derfra til den første Kosakpost Glinenoi mod den Kirgisiske Steppe, hvorfra Veien kunde tages i lige Linie over Steppen til Byen Tschernoi=Jarr ved Wolga, et Par Dagreiser fra Astrachan. K. skulde om kort Tid reise til Chanen, hvis Pallads ligger paa Midten af Steppen. Han vilde selv ledsage os til Forposten Glinenoi. Der skulde vi vente, imedens han reiste forud til Chanen, meldte vor Ankomst, og formaaede ham til at indbyde os til at udhvile os nogle Dage i hans Pallads, og sende os Kameler med Kibitker (Fildttelte),

som vi hver Aften kunde opslaae paa Steppen, paa det Sted, hvor vi vilde overnatte. Herved vilde vi have Anledning til at gjøre nøiere Bekjendtskab med dette i flere Henseender mærkværdige Nomadefolk og dets dannede og forstandige Fyrste.

Paa dette Forslag vilde General von E. paa ingen Maade indlade sig, under Paaskud af, at han var ansvarlig for vort Liv og Helbred. Saavel formedelst denne Modstand, som formedelst Generalens Nølen med at inddrage Cordonen og ophæve Quarantainen, forhaledes vort Ophold i Orenburg til Begyndelsen af Januar 1830. Endelig greb jeg til følgende Middel. Jeg fortalte hans Expeditionssecretair, at jeg havde givet Redacteurerne af et Par udenlandske videnskabelige Journaler korte Beretninger om min Reises Gang, og meddeelt min Plan, at reise over den Kirgisiske Steppe. Dersom Udførelsen af denne Plan blev forhindret ved Generalens Paastaaelighed, saa maatte jeg nødes til, paa samme Maade at berette, at E. istedetfor efter Keiserens Befaling paa muligste Maade at befordre min Reise, havde lagt mig uoverstigelige Hindringer i Veien. Expeditionssecretairen raabte da øieblikkelig: „vent De her blot en halv Times Tid; jeg løber strax til Generalen; jeg er vis paa at dette Argument vil slaae igjennem". Han kom virkelig efter en halv Times Tid tilbage, og raabte smilende: „Seieren er vundet"; dog kuns paa den Betingelse, at jeg skulde skrive et Brev til General E., hvori jeg tilstod, at han af Omsorg for vort Vel havde fraraadet os, at gaae over den Kirgisiske Steppe, og at han kuns, dreven af min halsstarrige Paastand, havde givet efter, hvorfor jeg selv maatte bære Ansvaret for alt det Uheld, der heraf kunde flyde. Da jeg henimod vor Afreise gjorde ham en Afskedsvisit, takkede ham for det af ham udfærdigede aabne Brev til Kosakkerne paa Linien, som skulde befordre os, og beklagede den lange Udsættelse, gav han mig en Tilrettevisning, der uforvarende antydede Aarsagen til hans Modstand, idet han svarede: „das kommt daher, wenn man sich zu den Untern hinwendet, anstatt zu den Oberen" (det er Følgen af, at man henvender sig til de Underordnede, istedetfor til de Øverste). Det var altsaa Hovedaarsagen, at dette Raad var kommet fra en Mand, der kun havde Secondlieutenants Rang, istedetfor fra hans Excellence selv. Sagen var,

at E. aldrig havde sat sin Fod paa Steppen, og altsaa ikke kjendte den, hvorimod Karelin ofte havde tilbagelagt denne Vei, og af egen Erfaring vidste, at der aldeles ingen Vanskeligheder var at overvinde.

Jeg maa endnu fortælle et lidet charakteristiskt Træk om denne Mand. Kort forend v. Humboldts Ankomst til Orenburg havde han skrevet et Brev til General von Essen, hvori han anmodede ham om, at lade skyde eller fange nogle sjeldne Dyr, som findes i Orenburgs Omegn, hvilke H. ved sin Ankomst vilde lade udstoppe for Natural-Musæet i Berlin. Da H. skriver en næsten ulæselig Haand, kunde E. ei læse det, og det gik forgjæves fra Haand til Haand blandt Orenburgs Officierer, indtil det endelig kom i Hænderne paa en Ingenieur-Lieutenant Agapieff, der var hældig nok til at dechiffrere det, og tage en læselig Afskrift deraf. Da E. modtog denne, blev han overmaade fortørnet over en saadan Anmodning, og udbrød: „Ich verstehe nicht, wie der König von Preussen einen Mann, der sich mit solche nichtswürdige Dinge befaßt, einen so hohen Rang geben kann" (jeg forstaaer ikke hvorledes Kongen af Preussen kan give en Mand, der befatter sig med saa uværdige Ting, en saa høi Rang). Han fandt det derfor pludseligt nødvendigt at gjøre en Visitationsreise til Ufa, og traf saaledes Hr. von H. paa Landeveien, midt imellem Ufa og Orenburg. Begge Herrer stege ud af deres Vogne og complimenterede hinanden, hvorpaa begge fortsatte Reisen til modsatte Sider. Saaledes undgik E. klogelig for Humboldt at aflægge Prøver paa sin Anskuelse af Videnskaberne og deres Værd.

Hele Landet søndenfor Orenburg imellem Floderne Wolga og Ural indtil det Kaspiske Hav, er et aldeles fladt Steppeland, hvis Jordbund er saltagtig, som om den tilforn havde været Havbund. Den 6te Januar 1830 gjorde vi en liden Udflugt til Fæstningen og Saltbruddet Iletskaja Sastschita ved Floden Ilek, omtrent 7 Norske Mile sydvest for Orenburg. Naar man her graver den tynde Jordskorpe bort, kommer man paa en stor Saltflade af klart Steensalt. Dette Salt hugges ved Kiler og Hakker ud i firkantede Bjelker (Parallelepipeda) af omtrent 10 Fods Længde og 1 Fods Brede og Tykkelse. Disse skjæres igjen ved Cirkelsauge paa tvers over i firkantede Skiver af omtrent 3 Tommers Tykkelse, og hver Skive udskjæres igjen i 4 Stæn-

ger eller Parallelepipeda af en Fods Længde. Disse opstables paa samme Maade, som vi opstable Brænde i Favnemaal, og transporteres derpaa paa Slæder til Wolga for at føres videre. Hvor dybt denne Saltklippe stikker, veed man endnu ikke, da man ei har naaet dens Bundflade, og man veed at den udstrækker sig flere Werst til alle Sider, men ei endnu, hvor den ophører. Imidlertid har man af den Strækning, man nu kjender, beregnet, at den kan forsyne det hele Russiske Rige med Salt i flere Aarhundreder. Arbeiderne forstaae at udskjære af dette Steensalt adskillige Smaasager, som Kors til at hænge om Halsen, Saltkar, Bægere og deslige. Naar det er glatslebet paa Overfladen, er det næsten saa gjennemsigtigt som Glas, og naar det stødes fint, er det hvidt som Snee, og har en reen Smag.

Den 14de Januar forlod vi endelig Orenburg for at begive os ned paa Kirgiser-Steppen.

XXVI.

Reise fra Orenburg til Astrachan. — Kosakkernes Størfiskeri paa Floden Ural. — Reise over den Kirgisiske Steppe med Kameler. — Ophold hos Kirgiser-Chanen Dschanger i hans Pallads midt paa Steppen. — Besøg hos den Kalmykkiske Fyrste Tiumén. — Ankomst til Astrachan.

Den 14de Januar 1830 forlode vi Orenburg, ledsagede af Kirgiser-Chanens Secretair Karelin, i hvis Huus vi i denne Stad i henved 2 Maaneder havde nydt et gjæstfrit og behageligt Ophold. Karelin kjørte i en stor Slæde med Chanens Tolk, en storlemmet Russer, som forstod Kirgisernes Sprog; vi i vor Britske, der ligesom vor Pakvogn endnu gik paa Hjul, saasom der i disse sydlige Egne sjelden falder dyb Snee, uagtet Kulden ofte kan overstige 25 Grader. Veien gaaer langs med Floden Ural, som fra Orenburg til Byen Uralsk gaaer omtrent lige mod Vest, derfra dreier sig mod Syd og falder i det kaspiske Hav ved Staden Gurief. Langs denne fiskerige Flod ligger en Rad af Fæstninger og Redouter, som ere besatte af de Uralske Kosakker og tjene som en Formuur mod de to vilde Kirgisiske Horder, der nomadisere paa de store Stepper østenfor Floden. Man faaer derfor her altid en Eskorte af 2, 4 til 6 bevæbnede Kosakker. Den

20de og 21de opholdt vi os i den smukke By Uralsk, disse Kosakkers Hovedsæde og deres Hoved-Atamans Residents.

Kirgiserne inddeles i 3 Horder: den store, den midlere og den lille. Da Russerne havde erobret Sibirien, lærte de først dette omvankende Nomadefolk at kjende, som en Plage for de sydlige sibiriske Landstrækninger. De udmærkede sig ved Oprør og Undertrykkelse af Broderstammerne, Røverier, Troløshed, Haardhed, kort ved alle de Uregelmæssigheder, som et raat og ubundet Steppefolk kan foretage. Allerede i Aaret 1606 bleve de tilligemed Barabinzerne underkastede Russerne; men deres ovenbeskrevne Charakter gjorde, at deres Troskab ofte var meget foranderlig. Den store Horde drager nu om udenfor Rigets Grændser; den midlere og lille Horde bleve tilligemed Soongarerne i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, formedelst deres Tøilesløshed tvungne til at forlade Sibirien, hvorpaa de indtog de Stepper østenfor Ural, som de endnu besidde. I Aaret 1731 udbad den lille Hordes Chan Abul Chair sig igjen frivillig den Russiske Beskyttelse, for at sikkre sig mod Soongarernes Undertrykkelser, og aflagde i Orenburg med sine Store i Aaret 1738 formelig Troskabs-Eed. Det samme gjorde den midlere Horde i 1739.

Chanen Dschangers Oldefader, der med sin Horde endnu opholdt sig paa den østlige Side af Ural, er berømt som Historieskriver, i det han har skrevet sit Folks Historie, hvilken er oversat i flere Europæiske Sprog. Formedelst Uenighed med de andre Stammer, drog hans Søn Nuralei Chan, Dschangers Farfader, i den sidste Fjerdedeel af det forrige Aarhundrede med 40000 Kirgiser over paa den vestlige Side af Ural, og fik af Katharina den II. Tilladelse til at nedsætte sig paa den øde Steppe imellem Ural og Wolga, hvor de endnu omvanke. Denne Nuralei Chan havde 12 Hustruer og med dem 40 Sønner og 60 Døttre *). Enhver Søn af en Chan kaldes Sultan, men hans Anseelse er forresten ubetydelig. Da denne store Steppe, som ligger omtrent imellem 46¾ og 50 Graders Brede, og 64½ til

---

*) Da en Hofmand i Petersburg engang fortalte Keiserinden Maria Feodorovna, Pauls Gemalinde, denne Omstændighed, udbrød hun med Forbauselse: quel monstre! (hvilket Uhyre).

68¾ Graders østlig Længde fra Ferro, tilforn var ubeboet, og Rusland har en særdeles fordeelagtig Handel med dette Nomadefolk, hvis raae Producter det tilbytter sig for de simpleste Artikler, saa frygtede Regjeringen for dets urolige Charakter, og søgte derfor at forsikkre sig deres Forbliven paa Steppen, ved at indrømme de Uralske Kosakker en bred Landstrækning imellem Floden Ural og den Kirgiserne overladte Deel af Steppen, imod at de skulde bevogte dem, og hindre dem i at drage tilbage østenfor Ural. Noget efter Begyndelsen af dette Aarhundrede begyndte de ogsaa, uagtet Ruslands næsten umærkelige Indblanding i deres Styrelse, at ane, at de ei længer vare et aldeles frit og uafhængigt Folk, og belæssede deres Kameler med deres Kibitker, for at drage mod Øst over Ural; men da de paa deres Tog stødte paa en Kordon af velbevæbnede Kosakker, og selv vare ubevæbnede, saa vendte de, efter at et Par Skud vare faldne, tilbage og sloge sig til Ro.

I Floden Ural findes en stor Mængde Bruskfiske af Størslægten (Acipenser); den hvide Stør (A. Huso, Russisk Bjeluga), Sterletten (A. Ruthenus), Osetr (A. Sturio), og flere. Disse Fiske gaae i Begyndelsen af Aaret fra det Kaspiske Hav op i Floden Ural, for der at afsætte deres Rogn, af hvilken den bekjendte Kaviar erholdes, ligesom Husblas af deres Svømmeblære; og da deres Kjød er velsmagende, saa ere de større Arter i høi Priis, og Fangsten af disse Fiske er Grundvolden til de Uralske Kosakkers Rigdom. Der skal gives Kosakker, som eie 40000 Rubler og derover. Den rige Kosaks Kone bærer, naar hun er i fuld Stads, en Hovedbedækning, en Slags Hue i Form af en Hjelm, der udvendig er ganske tæt bedækket med store ægte Perler, af en Størrelse næsten som en Kaffebønne, og som kan have en Værdie af omtrent 1000 Rubler. En saadan Hue forevistes os af den rige Kosakofficier, hos hvem vi logerede i Uralsk den 21de og 22de Januar, og da vi af ham bleve underrettede om, at det aarlige Vinterfiskerie om et Par Dage skulde foregaae paa Floden nær Forposten Mergénev, saa begave vi os derhen. I Nærheden af Stedet mødte vi flere Kosakslæder i samme Form som vore Bønders Færdingsslæder, med Grinder paa begge Sider, imellem hvilke der laa en Mængde kortere og længere hvide Stave, i hvis tykkere Ende en

stærk og spids Jernkrog var befæstet, omtrent som en Baadshage. Da vi den 24de om Morgenen ankom paa Stedet, fandt vi 4000 Kosakker forsamlede, og en 12pundig Metalkanon opstillet paa den høie Bred af Floden. Kl. 9 om Formiddagen lod den kommanderende Kosakofficier et Signalskud give med Kanonen, til Tegn paa, at Fiskeriet skulde begynde. Kosakkerne styrtede ned paa Floden og stillede sig paa et Sted, hvor man vidste, at Fiskene samlede sig, i fire Rader tvers over Floden, omtrent 3—400 Skridt imellem hver Rad. Med Jspile huggede de nu runde Huller i Isen af omtrent en Fods Tvermaal, og Hullerne i en Afstand af knapt et Par Alen fra hinanden. Ved hvert Hul stod 2 eller 3 Kosakker; og da dette i faa Minutter var færdigt, blev en Hage med Krog nedstukket i hvert Hul indtil omtrent en Fod fra Flodbunden. Da disse mange hvide Stave, der danne ligesom 4 Gjerder tvers over Floden, skræmmer Fisken, saa stræber den at undflye til en af Siderne, maaskee ogsaa lokkes af Nysgjerrighed, og støder derved imod en eller anden Hage. Saasnart Kosakken føler dette Stød, bevæger han Hagen op og ned og dreier Staven efterhaanden rundt i Hænderne, for at Spidsen af Krogen kan træffe Fiskens Legeme. Føler han, at Krogen har fæstet, raaber han sine Kammerater til Hjælp. Da Hullet sædvanlig ikke er stort nok til at føre den mægtige Fisk derigjennem, saa udvide Medhjælperne det med Jspilene, imedens han selv anspænder al sin Kraft for at holde den arbeidende Fisk fast tæt under Isens underste Flade. Har Krogen fattet Fisken nær Hovedet eller Halen, saa hales den op ved 3 Mands forenede Kræfter. Har den derimod fæstet sig paa Midten af Legemet, saa gaaer dette ikke an; den Mand, som holder Fisken, fører Staven hen til den ene Kant af Hullet, hvorpaa en Medhjælper stikker en anden Hage ned paa den modsatte Kant af Hullet, for at fæste sin Krog i et andet Punkt af Fiskens Legeme nærmere ved Hovedet eller Halen. Naar denne føler, at han har faaet sikkert Tag, gjør den første sin Hage løs, og den anden fører Staven henimod den Side af Hullet, hvor den første var; og nu fortsættes dette skifteviis, indtil man endelig er kommet saa nær Hovedet eller Halen, at Fisken kan drages igjennem Hullet. J mindre end 2 Timer havde man efter Officierens Udsagn fanget Fisk for mere end 400000 Rubler. En

Mængde Russiske Kjøbmænd og Prangere holdt med deres Færdingsslæder paa Isen, kjøbte og betalte contant alle de største Stør, for, naar de havde Læsset fuldt, øieblikkeligt at kjøre til Moscwa eller Petersburg. Russerne ansee nemlig ikke Kaviaren (paa Russisk „Ikra" d. e. Rogn) for ret delicat, naar den er over 8 Dage gammel. De enkelte Æg ere af Størrelse som en middelmaadig guul Ært, ganske klare og gjennemsigtige, dog med en liden graasort halvigjennemsigtig Plet paa den ene Side. Rognen lægges i et Troug og der strøes noget fint Salt paa den, hvorpaa den omrøres, dog uden at Æggene sønderrives, og kan da spises efter et Par Dages Forløb, undertiden med lidt finhakket Løg. Den er ganske lindt saltet, og er saaledes langt behageligere, end den fineste og fedeste Norske Sild, hvorfor den findes paa enhver velhavende Russers Frokostbord, og kan som Lækkerbidsken næsten sættes ved Siden af de bedste Kragerø Østers. Den Kaviar, som kommer her til Landet, er Rognen af en anden mindre Fisk; Æggene ere ikke større end Spurvehagel, og blive stærkt saltede og pressede. Den er mørkegrøn, sædvanlig harsk, og har ikke ringeste Lighed med den ovenbeskrevne friske. Den befalende Kosakofficier vilde overtale nogle af Kosakkerne til at overlade os et Par Hager, for at prøve vor Lykke; men vi undsloge os for at benytte denne Høflighed. Imidlertid tog vor Tolk Gustav Rosenlund imod Tilbudet, og var heldig nok til at fange en temmelig stor Stør, hvis Værdie ansloges til 50 Rubler; men han var saa beskeden, at bortbytte den til Hagens Eier mod et Par mindre, som han øieblikkelig bortsolgte til en Pranger for 25 Rubler. Denne Stør er kridhvid under Bugen, og har deraf faaet Navnet Bjeluga eller Hvidfisk. De største vi saae, vare af 6 til 8 Fods Længde, og af Tykkelse som en Mand om Livet, og Prisen paa en saadan sagde man kunde gaae henimod 200 Rubler (50 Specier). Den har en lang tilspidset Snude, og en bred Mund, som sidder under Legemet et godt Stykke fra Snudens Spids. Den har baade i Størrelse og Form megen Lighed med den hos os bekjendte saakaldte Makrel-Størje, hvoraf et Par Exemplarer for nogle Aar siden falbødes ved Fiskebryggen i Christiania. Sterletten er meget mindre, imellem 1 og 1¾ Fod, har et gulagtigt Kjød, er fed og

meget velsmagende. Den findes ogsaa i de Floder, som fra det nordlige Sibirien løbe ud i Ishavet, som Ob og Jenisei.

Strax efter at Fiskeriet er endt, udvælges nogle af de største Fiske, hvilke sendes med en Deputation af 3 Kosak-Officierer til Keiseren i Petersburg. Ved den i denne Anledning stedfindende Audience overleveres Formanden en indvendig forgyldt Sølvpokal, i Form af en temmelig viid, men flad Vase paa en Fod af maadelig Høide, fyldt med Dukater. I et Skab med Glasdøre for, som indeholdt en Del Sølvtøi, foreviste vor Vert i Uralsk os 3 saadanne Pokaler, hvilke han som Formand for saadanne Deputationer, til forskjellige Tider havde modtaget. Det eneste, som besværede ham ved disse Audientser hos Keiseren var, at han efter Hofetiquetten maatte afrage sit sædvanlige lange og tykke Skjæg, hvorved han paa den vinterlige Hjemreise altid paadrog sig Tandpine, indtil Skjægget igjen var udvoxet.

Vi forlode nu Floden og gjorde tre smaa Dagreiser ind over Steppen mod Sydvest til 3 Kosakposter, som ligge isolerede paa den uhyre store Flade, og standsede den 26de Jan. ved den sidste Glinänui (Leerposten), som ligger lige paa Grændseskjællet af den Kirgiserne overladte Deel af Steppen. Disse Poster ere ei andet end et Slags Jord- eller Leerhytter, halvt under Jorden. Træ eller Busk findes ei paa hele Steppen. Til Brændsel bruges Siv, som voxer paa enkelte fugtige Steder, og tørret Komøg. Overalt er Jorden saltagtig, saa at Brøndvand er salt og ubrugeligt; ei engang Køer og Heste drikke det. Ferskt Vand erholdes af smeltet Snee, hvoraf der om Vinteren altid staaer et Læs i Gaarden, eller af opsamlet Regn. Gjærder og Udhuse ere sammenflettede af Risqviste og Siv. Glinänui var dog noget anseeligere; foruden det Træhuus, hvori vi logerede, var der et andet, som beboedes af en Kosaklieutenant Ivan Loginov, der var gift med Ekatarina Karamsin, en Broderdatter af Ruslands berømte Historieskriver. Vi opholdt os her i 6 Dage, imedens Karelin reiste forud for at melde sig og vor Ankomst til Chanen, og fornemme, om han vilde indbyde os til at besøge sig i hans Pallads. Dette Ophold udfyldte vi hovedsagelig ved vore sædvanlige videnskabelige Jagttagelser og deres Beregning, deels ogsaa ved et Par Besøg hos Lieutenant Loginov, som selv intet Sprog forstod uden Russisk; men

da jeg blev vaer, at Fruen forstod saa meget Fransk, at jeg kunde tiltale hende i dette Sprog, saa havde jeg en betydelig Lettelse i Conversationen, uagtet hun ikke var at overtale til at svare i andet Sprog end i sit Modersmaal. Til Erindring skrev de begge nogle venlige Linier paa et reent Blad i min Kalender. Besøg af Europæiske Fremmede paa den Kirgisiske Steppe er nemlig en sjelden Begivenhed, som ikke gjentager sig hver Menneskealder. Krigsgouverneuren i Orenburg General von Essen, havde anmodet Chanen om, at sørge for, at bringe os over Steppen til Astrachan, og Chanen havde igjen beordret sin ældre Halvbroder Chanen Tauke til at ledsage os over Steppen med to Kibitker (et Slags store Fildttelte, hvori Kirgiserne leve baade Sommer og Vinter) og det fornødne Antal Kameler til at bære disse. Chanens Farbroder Tschuke Nuraleitsch, og Halvbroder Tauke, som boede nær Glinänui, besøgte os ogsaa daglig, for at samtale med os, og spørge, om vi havde noget at befale. De satte sig paa Gulvet paa et Teppe med korslagte Been, røgede Tobak og drak Thee med os; men Conversationen gik meget besværligt, da de ikke talede synderligt bedre Russisk, end vi. Vi besøgte en Dag Farbroderen, som om Vinteren boer i et lidet Træhuus, og beværtedes med Thee. Vi fik hans Kone at see i al sin Pragt, iført røde Fløiels Klæder og Hovedbedækningen prydet med Perler. Hans Moder, som ei kunde vænne sig til disse nymodens Skikke og den indesluttede Luft i et lukket Huus, levede bestandig hele Aaret i sin Kibitke, hvor vi fandt hende siddende paa Hynder.

Under dette Ophold gav et Tilfælde os Anledning til at blive bekjendte med en besynderlig Strænghed i Kirgisernes Sæder. Et yngre voxent Fruentimmer har ikke Tilladelse til at vise sit Ansigt for en ældre Mand af Familien, undtagen Faderen; derimod er der intet i Veien for, at et ældre Fruentimmer kan vise sig for en yngre Mand. Saaledes har en Mand ikke Tilladelse at see sin Sønnekone eller Brodersøns Kone, eller yngre Broders, men en voxen Mand maa gjerne see sin Faster eller Moster eller Farbroders Kone. Da vi besøgte Sultan Tschuke Nuraleitsch i hans Huus, lod han efter vor Anmodning sine 2 Døttre og sin Sønnekone klæde sig paa i deres bedste Stads, og opstille i Grunden af en Kibitke; men han blev selv staa-

ende udenfor, imedens vi gik ind. Hvorfor han ikke gik ind med os, kunde vi den Gang ikke begribe. Da Lieutenant Due senere besøgte ham, for at tegne hans Portræt i hans fulde Dragt, og da dette lykkedes temmelig heldigt, yttrede Due Lyst til, ogsaa at tegne et Portræt af hans Svigerdatter. Han bad i denne Anledning Svigerfaderen, at være tilstede som Tolk, da hun ikke forstod Russisk. Dette, svarede Sultanen, kunde ikke lade sig gjøre, thi han maatte efter deres Skikke ikke see hende, og erklærede, at han aldrig havde seet hende. Her vare nu gode Raad dyre; thi det var nødvendigt, at Tegneren maatte anordne hendes Stilling, undertiden bede hende at vende Hovedet lidt mere til den ene eller anden Side, o. s. v. Efter megen Overlægning fandt man endelig følgende Udvei. Sultanen ophængte i sin Stue et stort Teppe, som adskilte en Deel af Stuen fra det øvrige. Bag dette stillede sig Sultanen; der sendtes Bud efter Svigerdatteren, som blev sat paa en Stol, og i nogen Afstand sad Due ved et Bord og tegnede; bag Teppet stod Svigerfaderen og tjente som Talerør. Naar D. saaledes paa Russisk raabte: „beed deres Svigerdatter, at dreie Hovedet lidt mere til venstre", saa gjentog Sultanen bag Teppet denne Anmodning til Svigerdatteren paa Kirgisisk. Ved denne Leilighed fortalte Sultanen en lignende Vanskelighed, der omtrent 4 Aar før vor Ankomst var indtruffen ved Keiser Nikolais Kroning i Moscva i Aaret 1826. Keiseren havde indbudet Chanen Dschanger, hans Gemalinde Fatime og Onkelen Tschuke til at overvære Kroningen. Da Sultanen ikke maatte see sin Brodersøns Kone, vare de ved Præsentationen for Keiseren i den største Forlegenhed, saasom disse tre Personer skulde fremstilles paa een Gang samlede. Af denne Forlegenhed fandt man endelig paa at redde sig paa følgende Maade. Chanessen Fatime traadte ind i Audience-Salen, ledsaget af Chanen og Sultanen, men med Ansigtet tildækket med et langt tæt hvidt Slør. I det Dieblik Keiseren nærmede sig til denne Gruppe, traadte Onkelen hurtigt bag Chanessens Ryg, og hun slog Sløret tilside, imedens Keiseren talede med dem; idet han bukkede for dem, slog hun atter Sløret ned og Sultan Tschuke traadte frem i Linien, og gjorde sin Kompliment for Keiseren. Da vi senere hen kom til Chanens Pallads, og Fatime hørte, at Due medbragte et Portræt af Cha-

nens Farbroder, bad hun om Tilladelse, at laane det, for dog at faae et Begreb om hans Udseende. Aarsagen til denne strænge Regel er let at gjette. Kirgisen har, maaskee ifølge Racens Natur, maaskee ogsaa som Følge af den udelukkende dyriske Føde (thi Brød eller anden Plantesøde har han, som Nomade, ikke Lejlighed til at erholde) en stærk Sandselighed. „Denne Drift", sagde Sultanen Tschuke ret malende, „bringer Kirgisen imellem det 16de og 25de Aar til at styrte sig igjennem Ild og Vand; imellem det 25de og det 35te løber han kuns igjennem Vand, og over det 40de gaaer han ganske adstadig igjennem Luften".

Der gives i Rusland adskillige Secter af den græsk-chatolske Religion. Blandt disse er der en, hvis Medlemmer kalde sig Starieveri (Gammeltroende), et Slags stræng Orthodoxe, som iblandt andre Egenheder have den, at de ansee Tobaksrøgen som et syndigt Foretagende, hvorved Mennesket ikke alene besmitter sig selv, men tillige vanhelliger ethvert Værelse, hvori dette er skeet. De Folk, hos hvilke vi logerede i Glinänui, hørte til denne Sect, og da vi røgede Tobak i vort lille Kammer, havde de saadan Afsky, endog for vore Betjente, at de ikke tillod dem i Kjøkkenet at tage Vand af Vandtønden med det samme Øsekar, som de selv benyttede, men gav dem en anden Øse, som skulde tilintetgjøres, naar vi vare bortreiste. Stuen, som vi havde beboet, skulde efter vor Afreise renses og bestænkes med Vievand inden den kunde tages i Brug. Den bekjendte Engelske Fodgænger Kapitain Cochrane, som nogle Aar før os gjennemstreifede Sibirien ligetil Kamtschatka, fortæller, at da han engang i Sibirien gik ind til en Bondekone af denne Sect for at tænde en Træstikke, hvormed han vilde tænde sin Pibe, tog Konen et Stykke Brænde og bearbeidede dermed hans Ryg saa kraftigt, at han maatte tage Flugten, og blev forfulgt med Hug et Stykke udenfor Huset. De mundtlige Komplimenter forstod han ikke. Vi slap dog naadigere.

Endelig ankom en ridende Kirgisisk Expres, som overbragte følgende i det Russiske Sprog affattede artige Indbydelsesskrivelse fra Chanen, hvilken jeg, da mine Landsmænd vel ikke let ville faae Leilighed til at see et Brev fra en Nomadefyrste, vil anføre i ordret Oversættelse.

Gunstige Herre
Christophor Christophorovitsch!

„Da jeg har erholdt Underretning om, at De, gunstige Herre, „med Hr. Lieutenant Due har besluttet, at gaae over den mig undergivne Steppe til Astrachan, saa iler jeg at indbyde Dem til, at „lægge Veien til denne Stad igjennem min Bopæl. Ligesaa behageligt „det vil være mig, at befrie Dem fra Besværligheden af en lang og „møisommelig Reise, ligesaa kjært vil det være mig, at gjøre deres „personlige Bekjendtskab. For Deres Reises Beqvemmelighed har jeg „givet Befaling til min Broder, Sultan Tauke Bukejevsky, under „Reisen at forsyne Dem med Kibitker, de fornødne Veivisere og overhovedet Alt, hvad som kan tjene til Nytte og Fornøielse paa en besværlig Reise. I Forventning om Deres Ankomst modtag Forsikkringen om Agtelse og Hengivenhed

og med den største Ære at være altid
gunstige Herre
Deres
ærbødigste Tjener
Dschanger.

Dschaskus Sandslette
Januar 17de Dag, 1830 Aar.

Angaaende Overskriften er at mærke, at naar Russerne ville undgaae den besværlige Titulatur: Vysoko Prævoschoditelstvo (høie Excellents), Vysoko Blagorodie (Høivelbaarenhed) o. s. v. blot behøve at nævne Mandens Døbenavn og hans Faders Døbenavn med Tillægsendelse „vitsch" (Søn). Saaledes kaldtes den nuværende Russiske Keiser Nikolai Pavlovitsch (Nikolai Paulsen). Da nu Chanen ikke kjendte min Faders Fornavn (Johannes), saa har han vel tænkt, at han muligen ogsaa kunde hedt Christopher; egentlig skulde jeg været kaldt Christ. Ivanovitsch. Naar Russerne ville kalde paa en simpel Mand, hvis Navn er dem ubekjendt, raabe de gjerne Ivan Ivanovitsch, da Ivan (Johan) blandt de russiske Bønder er et ligesaa almindeligt Navn, som Ole blandt de Norske. Chanens Segl paa Omslaget, hvilket nedenfor findes afbildet, har Form af et Hjerte, paa hvis Omkreds staar med Russiske Bogstaver: Petschat*) Chana

*) Petschat er det Tydske Ord Petschaft (Signet), da alle Ord, som betegne

Dschangera Bukejeva (Segl Chan Dschangers Bukejevskis). Indenfor denne Omkreds staaer en Indskrift med Arabiske Bogstaver, der formodentlig har samme Betydning.

Sultan Tauche tilveiebragte nu 4 Kameler, hvilke belæssedes med Træværket og Fildttepperne samt Hynder og Buchariske Tepper til 2 Kibitker, hvori vi under Reisen skulde have Natteherberge. Træværket bestaaer hovedsagelig af tynde kløvede Baandstager, saadanne som bruges til Tøndebaand. Disse ere lagte krydsviis over hinanden, og paa alle de Punkter hvor Stavene berøre hinanden, ere de gjennemborede og forbundne ved Nagler af stivt Læder, som har en Knude paa de modsatte Ender. Paa denne Maade har man dannet 10 til 12 lette firkantede Grinder af omtrent 5 Fods Høide og 6 Fods Længde. Disse stilles sammen i en rund Kreds, og bindes sammen med Snore, hvorved de danne et rundt Gjerde, ligesom et grovt Net med firkantede Masker. Dette danner Kibitkens nederste Deel eller Væg, og har en Diameter af omtrent 20 Fod. Den øverste Deel af Taget har Form af et Hjul, i det den bestaaer af en Træring af 6 til 8 Fods Tvermaal, der ved Hjælp af tynde Eger er forbundet med en rund Træskive, som i Midten har et lidet Hul. I Kanten af Hjulet eller Træringens Omkreds er der boret en Mængde smaae Huller, i hvilke indstikkes tynde, i den øverste Ende tilspidsede Hasselkjeppe, hvis nederste Ende med Snore fastbindes til Overkanten

---

Ting eller Begreber, der alene forekomme i det civiliserede Liv, hvilke vare de oprindelige Russer ubekjendte, ere laante, tildeels af det Svenske, men fornemmelig af det Tydske Sprog, dog lidt bøiede efter den Russiske Tunges Beqvemmelighed.

af Gjærdet eller Kibitkens Væg. Disse krumme sig formedelst Ringens Vægt, og danne en halvkugleformig Kurv over den nederste cylindriske Deel af Kibitken, der dog har en lidt mindre Omkreds oventil end nedentil. Denne Kurv bedækkes derpaa udvendig med tykke grove Fildttepper, og danner saaledes en for Vinden uigjennemtrængelig Bolig. Da Stavene, som danne de Grinder, hvoraf den nederste Deel bestaaer, kunne dreie sig om de Nagler, hvormed de ere forbundne, saa kunne de sammenlægges, ligesom man lukker en aabnet Sax, hvorved Grinderne faae Form af en skjæv Firkant, der har mindre Brede, og kunde saaledes lettere i Bundter hænges i Kløv paa Kamelens Sider. Oven paa hans Ryg ligger Hjulet og et Knippe af de Stave, som bære Hjulet. Til at føre en Kibitke udfordres 2 Kameler; den ene bærer Træværket, den anden Fildttepperne og Hynderne.

Dagen før vor Afreise fra Forposten Glinänui affendtes de fire Kameler med de to Kibitker til et 70 Verst (7 norske Mil) fraliggende Punkt paa Steppen, hvor vi skulde overnatte. Vi og begge Sultanerne kjørte den næste Morgen i to Sluffer paa Kjælker, og overlode vore Hjulvogne til Kosakker, der siden i Mag skulde føre dem frem til Chanens Pallads. Da Steppen er saa aldeles flad, som Havets Overflade og der paa samme ikke findes Huse, Træer eller endog Buske, der kunne tjene som Veivisere, saa er det om Vinteren en stor Vanskelighed at finde Vei, især naar man i en Afstand af 70 Verst skal indtræffe paa et bestemt Punkt, hvor der ingen ophøjet Gjenstand er at see. Indtræffer dertil Sneefog (paa Russisk „Buran"), saa er man endog i Livsfare, da ethvert Spor i Sneen udslettes og der ingensteds er Lye at finde. Chanens Tolk fortalte, at han engang ved at ride over Steppen var bleven overfaldet af en Buran. For at redde Livet i den strænge Kulde og Blæst, maatte han ride hen til en høi Høstak, af hvilke Kirgiserne om Sommeren opsætte forskjellige hist og her paa Steppen, til at tjene til Vinterfoder, stige op paa Hestens Ryg for at naae dens Top, derpaa arbeide sig ned i den, og tildække Aabningen oventil. Saaledes stod han hele Natten til Buranen var ophørt og det blev lyst. Har der Nogen kjørt eller redet samme Vei kort tilforn, og er Sporet ikke udslettet af Vinden

eller nyfalden Snee, saa følger man dette trøstigt. Men er Sporet usynligt, saa holder Slæden stille; en Kosak udsendes til venstre, en til høire Side. Disse gaae sidelangs og trokke i Sneen med ganske smaae Skridt, for at fornemme, om Sneen nogensteds er lidt haardere, end sædvanlig. Finder den Ene et saadant Sted, da raaber han til Reiseselskabet, at han har fundet Sporet, og heri have Kirgiserne og Kosakkerne en saadan Øvelse, at de sjelden tage Feil; ja endog enkelte af deres Heste have det samme Instinct, at naar de under Fodderne føle, at Sneen er blødere end forhen, trykker den Hest, som mærker at han er ude af Sporet, den anden til den rette Side. Paa Steppen var der ligesaa god Grund til at betjene sig af Kompas, som paa det aabne Hav. Vi vare sædvanligt noget ængstelige, hver Gang en saadan Undersøgelse fandtes nødvendig.

Endelig kom vi om Aftenen til det bestemte Sted i Nærheden af en liden Sump, hvor Siv vorede, hvilke ere nødvendige som Brændemateriel. Vore Kameler vare kort i Forveien ankomne. Igjennem et Hul i Kamelens Næsebrusk har man stukket en rund Pind med en Knap paa den ene Ende og et Hul i den anden, hvori et tyndt Toug er bundet. Med dette styrer Kameldriveren sit Dyr, og naar han vil have den til at lægge sig, for at aflæsse dens Byrde, rykker han i Touget, hvorpaa Kamelen knæler Leed for Leed vexelviis med For- og Bagbenene, indtil han ligger paa Bugen. Nu kom der endeel Kirgiserqvinder fra nærliggende Kibitker, for at hjælpe os med Opstillingen af vore. Da det nederste Rækværk var sammenbunden, stak en Mand Enden af en høi tilspidset Stang ind i det midterste Hul paa det Hjul, som udgjør den øverste Deel af Kibitkens Hvælving, og løftede det i Veiret; flere af Qvinderne stak den tilspidsede Ende af de tynde Stave, som skulde bære det, ind i Hullerne paa Hjulets Rand og bandt den nederste Ende fast i Rækværket. Da dette var gjort, blev Fildtepperne oprullede, og et, der var lige saa bredt som Rækværkets Høide, blev lagt rundt om samme, og fastbundet med et langt broget Uldbaand, der førtes rundt om hele Kibitkens cylindriske Væg oventil, og havde en stor broget Qvast i hver Ende. Et lignende Baand bandtes nedenom. Derpaa droges andre lignende Fildtepper paa kryds og tvers over den øverste halvkugleformige Deel af

Kibitken; kuns blev omtrent den halve Deel af Hjulet ved Toppen paa den fra Vinden vendende Side ladet aaben som Røghul. Paa Sneen inde i Kibitken blev lagt tørt Siv nogle Tommer høit, og ovenpaa dette igjen Tepper. Paa en rund Kreds i Midten af Teltet, hvor Sneen var ubedækket, opgjordes en Ild af tørt Siv. Paa den ene Side af Rækværket var en Aabning som tjente til Indgang, over hvilken der hængte et firkantet, broget udsyet, i den nederste Kant af en rund Stok betynget, Fildtteppe, der tjente som Dør. Paa modsatte Side af denne Dør blev lagt Hynder, der bedækkedes med brogede Buchariske Tepper og tjente som Divan for os og Sultanerne. Inden en halv Time efter vor Ankomst stod begge Kibitker saaledes fuldfærdige til Beboelse. Kirgiserne satte sig nu paa Huk rundt om Ilden og varmede Hænder og Fødder. Vor Norske Betjent Anders Nielsen stod udenfor Døren med Samavarren (Selvkogeren eller Themaskinen) fuldpakket med Snee, for at koge Thevand. Da der paa Steppen intet Brændsel findes, uden Siv, som til denne Hensigt er ubrugeligt, saa havde vi i Glinänui kjøbt en Sæk med Trækul og en gammel Kjælke, som blev ophugget til Fliser, for paa Steppen dermed at kunne faae Maskinen i Kog. I den anden Kibitke, hvor Kosakkerne og de simple Kirgiser havde Tilhold, var opgjort en dygtig Ild, ved hvilken vor Russiske Tolk Gustav Rosenlund kogte Fisk (Osetrin) til vor Aftensmad. Vi røgede Tobak og drak Thee, spiste senere vor Aftensmad og drak Toddy, kort fandt vort Nomadeliv ganske hyggeligt.

Ved vor Ankomst havde Sultan Tschuke beordret at slagte to Faar; det ene kogtes for Kirgiserne, det andet for de os ledsagende Kosakker. I den anden Kibitke stilledes over Ilden tre oventil sammenbundne Stave, hvori en stor Jerngryde ophængtes, fuldpakket med Snee og det nyslagtede Faarekjød. Efterat vi havde drukket vor Thee, gik vi hen i denne Kibitke, for at see Kirgisernes Maaltid. Kirgiserne sadde paa Huk i en Kreds rundt om Ilden; Kjødet blev optaget af Gryden og revet i Stykker med Hænderne, og fordeelt i Træboller til Gjæsterne. De toge Kjødet med Fingrene og spiste det uden Brød og Salt; naar en Mand havde afgnavet det meste Kjød af et Been, rakte han det over Hovedet til en af de Kirgisiske Qvinder, som stode

bag Mændenes Ryg, og som afgnavede Resten. Efterat Kjødet var spiist, leveredes Træbollerne tilbage til Kokken eller Forlæggeren, som fyldte Bollerne med Soddet, hvilket blev drukket. Da Kjødet koges uden Salt, og Suppen ei skummes, saa havde denne Suppe en skiden graae Farve. Dette er Kirgiserens daglige Kost; og naar han har holdt et saadant Maaltid, trænger han i 24 Timer ikke til anden Næring.

Naar der, som her, er en fornem Kirgiser tilstede ved Maaltidet, saa viser han de øvrige en stor Ære ved følgende Ceremoniel. Alle de overblevne Kjødlevninger bleve hensatte til den gamle Sultan. Han vadskede sine Hænder, optog derpaa en Foldekniv, hvormed han sønderskar Kjødet i smaae Terninger, og lagde disse i en Træbolle, som blev topmaalt fuld. Af disse udvalgte han en Blanding af fede og magre Stykker, der opstabledes i en Pyramide paa den indvendige Flade af den høire Haand, saa meget som der kunde ligge uden at rulle ned. Derpaa raabte han til den nærmestsiddende Kirgiser: „Atschad!" (kom hid); hvorpaa denne krøb hen til ham paa Hænder og Fødder, holdt Hovedet med stærkt gabende Mund over Kjødbunken, og Sultanen bevægede nu Haanden frem og tilbage, indtil han havde proppet den hele Masse ind i Kirgisens Mund. Denne krøb derpaa tilbage og stræbede at tygge og svælge Kjødet. Saaledes fortsattes hele Kredsen rundt indtil Enhver havde erholdt sin Portion. Der skal udfordres endeel Øvelse, saavel til at proppe denne Mængde i en Mands Mund, som til at modtage den; thi intet Stykke maa tabes; og det er ubegribeligt, hvorledes et Menneskes Mund kan rumme en saa stor Masse, og endnu ubegribeligere, hvorledes denne kan svælges. Thi at tygge Kjødet med en saa opfyldt Mund er umuligt. Mange af dem vendte sig ogsaa om, efter at de vare komne tilbage til sit Sted, holdt begge Hænder for Munden, og udtømte Kjødstykkerne deri, for efterhaanden at tygge og svælge dem.

Efter at vort eget Maaltid var til Ende, lagde vi os paa vore Madratser med Fødderne vendte mod Ilden, Hovedet mod Kibitkens Omkreds. Fildtteppet, som omgav den, rak lige ned til Sneen, og der var udenfor rundt om Kibitken skrabet Snee sammen, som rak flere Tommer op over Teppets nederste Kant, saa at der ingen Træk var

mulig. En Kirgis var sat til at passe Ilden, ved at stikke det ene Sivbundt efter det andet til. Tilsidst blev nogle Kager af sammenpræsset og tørret Komøg lagt paa Ilden, hvilket skal give en større Hede end Sivene; og da denne ikke mere flammede, gik han ud og trak det Teppe, som laae over en Deel af Røghullet, saaledes at det ganske dækkede dette. Røgen holdt sig i den øverste Deel af Kibitken i over en Mands Høide fra Gulvet, og der var saa godt og luunt, som i en til Maade opvarmet Stue.

Næste Morgen, efterat vi havde havt en rolig og vederqvægende Søvn, drukket vor Thee og Kirgiserne spiist Levningerne af Faarekjødet, blev Kibitken nedtaget. Endeel Qvinder indfandt sig med Hasselkjæppe, bankede de store Rimblomster af Teppernes Udside, og rullede dem sammen, hvorpaa disse med Træværket læssedes paa Kamelerne for at transporteres videre. Men vore Kameler vare trætte, og deres Fødder vare saare af Gaarsdagens Marsch, saasom der var Skare paa Sneen. Da vi om Aftenen kom til det bestemte Sted, vare derfor Kamelerne ei endnu ankomne, og vi nødedes til at tage Natteqvarter i en sort røget Kibitke hos en simpel Kirgiserinde, hvis Mand var fraværende. Da vor hele Karavane ei kunde rummes der, saa maatte den største Deel bivouaquere under aaben Himmel; blot begge Sultaner, Due, jeg, Anders N. og Kirgiserinden med hendes 2 Aars gamle Søn, som endnu laae ved Brystet, samt Chanens Afsending tilbragte Natten i Kibitken.

Det er ret vakkert at see, hvorledes en simpel Kirgiserinde hilser en Sultan, naar hun ikke har seet ham i over et Aar. Hun kommer da ind i Kibitken, gaaer lige hen til ham, omfavner ham, det er: slaaer den højre Arm om hans Hals, den venstre om hans Liv, og han ligeledes med hende krydsviis, saa at hver har et Overtag og et Undertag. Derpaa skiftes anden Gang Armene. Efter denne dobbelte hjertelige Omfavnelse træder han lidt tilbage, rækker sin flade høire Haand fremad, saaledes at Tommelfingeren vender op, Lillefingeren ned, og hun slaaer begge sine flade Hænder sammen paa hver Side af hans, hvorved der fremsiges nogle Lykønskningsord. Har man seet hinanden nylig, saa siges blot uden videre „Amámbasis!" (Fred være med Dig!), uden Omfavnelse. Natten gik ganske taaleligt hen. De

simple Kirgiser bærer intet Linned, men kun en Faareskinds Pels med Ulden indad paa den bare Krop. Moderen drog Skindpelsen af sin Dreng, hvorved hans af Røg og Sod sortebrune Ryg kom tilsyne, og lagde ham ved Siden af sig under Skindpelsen. Vore Sultaner holdt mig en Times Tid vaagen med deres mahomedanske Gudstjeneste, som belystes af Maanen, der skinnede klart igjennem Røghullet. De knælede, berørte Teppet flere Gange med Panden, fremsagde under en Slags syngende Declamation nogle Steder, formodentlig af Koranen, raabte „Alla hegeber!“ (Gud være priset!), strøg sig ned af Skjægget og dreiede derpaa Ansigtet mod venstre Skulder. Dette Ceremoniel gjentoges tidlig næste Morgen, hvorefter vi reiste videre.

Sultanerne havde medtaget et Par smaae Kirgisiske Løsheste; og efterat vi havde kjørt et langt Stykke, lod den yngre, Tauke, en Sadel lægge paa en af disse, for til en Forandring at ride nogle Verst. Da han hermed havde stillet sin Lyst, yttrede jeg det Ønske, ogsaa at ride, og jeg besteg den ene, Gustav Rosenlund den anden Hest, og saaledes rede vi et godt Stykke Vei. Naar Kirgiserne ville bringe deres Heste til at løbe i den stærkeste Gallop, udstøde de et vist charakteristiskt skjærende Skrig. Nu faldt de paa, maaskee efter Opfordring af Lieutenant Due, at drille os og prøve vor Ridefærdighed ved at udstøde dette Skrig, hvorved Hestene begyndte et rasende Løb. Uagtet den Kirgisiske Hest er stærk og aldeles sikker paa Foden, kunde denne utidige Spøg let have kostet et Menneske Livet. Jeg red ved Siden af den forreste Slæde, og Gustav imellem begge. At standse min Hestes Løb var umuligt, uagtet jeg anvendte al min Kraft paa Tøilen. Efter nogen Tids Forløb hørte jeg et Skrig; Gustav var styrtet af Hesten, Slæden, som fulgte hans Hest i Hælene, gik over ham, og jeg ventede, at see ham liggende død paa Marken. Men til min Forundring saae jeg ham reise sig paa Knæerne og med en ligesaa forundret som forskrækket Mine see sig om, som for at erfare, hvor han var og om han endnu levede. Han var faldet lige foran Slædehestene, som havde undveget, at træde paa ham, og da han lykkeligviis laae langs efter Veien, og Slæden stod høit over Meierne, var han næsten ikke bleven berørt af den. Jeg kunde ikke undlade, at udtrykke min Harme til den gamle Sultan, idet jeg paa det bedste

Russisk, jeg formaaede, sagde ham, at jeg troede at have med gamle fornuftige Folk at bestille, men saae nu, at han bar sig ad som en ung Gjæk.

Gustav havde nu faaet nok af Ridtet, men jeg fortsatte Reisen til Hest, indtil vi om Eftermiddagen ankom til et enligt staaende Huus, hvor en Tatarisk Kjøbmand havde nedsat sig, omtrent 7 Verst fra Chanens Residents. Herfra affendte vi med en Kirgiser en Billet til Karelin, barberede og pudsede os, drak Thee m. m. Imidlertid ankom Karelin i Chanens prægtige Bredslæde med 2 Kirgisiske Heste for, og førte os til Residentsen.

Dschangers Forfædre tilbragte, som de øvrige Kirgiser, Sommer og Vinter i deres Kibitker; men hans Fader byggede sig i den høiere Alder et lidet uanseeligt Træhuus, hvori han om Vinteren søgte Beskyttelse mod den strænge Kulde. Keiser Nicolai, som særdeles yndede den nuværende Chan og hans Gemalinde Fatime, der vare nærværende ved Kroningen i Moskva, byggede ham denne smukke Residents, som han dog alene benytter til Vinterbolig. Om Sommeren lever han, som Nomade i en Kibitke, og drager om fra Sted til andet: thi naar de Fildtdækkener, som tildække Kibitkens nederste Deel, borttages, saa er den langt luftigere, end et Steen- eller Træhuus. Fra Gaarden førte en liden Trappe op i en stor Forstue, hvori var Trappegang til Overværelserne, og hvorfra man kom ind i en stor Sal med 4 Fag Vinduer, som vendte ud mod Steppen. I denne holdtes Gudstjeneste 5 Gange daglig, og der opholdt sig Chanens Raadgivere (Starschiner eller Ældste), og andre simple Kirgisere, som paa deres Omvanken hændelsesviis kom her forbi. Paa høire Side af denne Sal og Forstuen laae 4 Værelser, 2 til Steppen og 2 til Gaarden, af hvilke Chanens Dagligstue havde Indgang fra den store Sal, de 3 øvrige benyttedes af Chanessen Fatime. Paa den venstre Side vare ligeledes 4 Værelser, hvoraf de 2 til Steppen vare os indrømmede; de to til Gaarden beboedes af Chanens Kirgisiske Hustru. Den største Stue paa 2 Fag til Steppen var vor Dagligstue og tillige mit Sovekammer; den fjerneste paa 1 Fag var Billardstue, og tjente Due til Sovekammer. I Gaarden vare andre Sidebygninger, som tjente til Bopæl og Kontoir for Secretæren, Kjøkken og Folkestuer. Værelserne

vare vakkert betrukne og prydede med smukke Mahognie-Meubler, store Speile, Gulvene belagte med smukke Persiske Tepper. I vor Dagligstue stod Chanessens Fortepiano, i Dues Kammer et Billard i fuld Stand.

Ved vor Ankomst var Chanen noget upasselig; imidlertid bleve vi dog præsenterede for ham nogen Tid efter vor Ankomst. Vi fandt i ham en meget høflig, godmodig, forstandig ung Mand paa 27 Aar, som havde megen Anstand og et ret interessant Ansigt, der ved Øinene og Hudfarven noget mindede om den mongoliske Herkomst. Han var opdraget paa et Institut i Astrachan, talte og skrev Kirgisisk (Tatarisk), Arabisk, Persisk og Russisk, hvilket sidste vi alene kunde betjene os af. At han var bekjendt med Geographie og endog lidt med Astronomien, derom vidnede en Atlas og en liden Himmelglobus af Kobber, begge med Arabiske Indskrifter, som jeg senere fik Øie paa. Hans Dragt var asiatisk; han bar vide Buxer (Pantalons) af violet Fløiel med brede Guldgaloner ned ad Siderne, og paa sine smaae Fødder fine Støvler paa Europæisk Maner; paa Overkroppen en Halvkaftan af samme Couleur Fløiel med Galoner foran og nedenom; uden paa denne en anden lang Fløiels Kaftan med Belte om Livet, hvori hang et lidet Sværd, hvis Haandgreb var prydet med store Ædelstene. Hovedet, hvis Haar alle Kirgiser glat afrage, bedækkedes af en spids Guldmohrs Hue med en Bræm af Zobel om. Om Halsen bar han i et bredt rødt Baand en stor Guldmedaille, som paa Forsiden har Keiserens Portræt og hvis Kant rundt om var besat med store Brillanter.

Han havde først været gift med en Kirgiserinde, som havde skjænket ham en Søn, men kort efter var død. Nu var han gift med hendes Søster. Men hans kjæreste Gemalinde, som han elskede overmaade høit, og i hvis Værelse han opholdt sig næsten hele Dagen, var Fatime, en Datter af en Tatarisk Mufti (en høi mahomedansk Geistlig) fra Kasan. Hun var opdraget af et Fruentimmer fra den Tydske Kolonie Sarepta ved Wolga, omtrent 37 norske Miil nordost fra Astrachan, og havde saaledes lært at tale Tydsk *), ligesom hun forstod Russisk

*) I en Bordskuf i min Stue fandt jeg hendes Russisk-Tydske Grammatik, som bar stærke Spor af flittigt Brug.

foruden sit Modersmaal Tatarisk. Hun rostes af alle Mennesker som en meget godmodig og elskværdig Dame. Karelin nævnede aldrig hendes Navn, uden at tilføie: „ah comme elle est aimable!" (oh! hvor hun er elskværdig). Uheldigt for os var det, at hun var høit frugtsommelig, hvorfor vi ei fik hende at see; thi da hun forstod det Tydske Sprog, havde vi med Lethed kunnet tale med hende, og hun kunde tjent os som en behagelig Tolk i Samtalerne med Chanen. Den Kirgisiske Gemalinde, havde Chanen maatet tage, for ei at støde sine Landsmænd; men da hun var en simpel Kirgiserinde, født og baaren i en Kibitke, og altsaa ligesaa uvidende og raae som alle de andre, saa var hun ham ganske ligegyldig.

Chanen besøgte os et Par Gange daglig i vore Værelser, samtalede med os, spillede Billard med Lieutenant Due og Karelin, et Spil, hvori han havde megen Færdighed. Han forstod paa en smuk Maade at forene sin Værdighed som regjerende Fyrste med en vis Beskedenhed ligeoverfor et Par Repræsentanter for Europæisk Videnskabelighed. Fra Astrachan havde han ladet hente forskjellige Vine til os, hvilke Mahomedanerne selv ikke tør drikke, og havde en Russisk Kok, som forstod den Europæiske Kogekunst. Vi havde saaledes et velforsynet Taffel, og Karelin forsikkrede, at han gjerne havde spiist med os, naar han ikke paa den Tid havde været noget upasselig; maaskee han ogsaa frygtede for, at det skulde vække nogen Forargelse hos de simple Kirgisere. Til Frokost opvartedes iblandt andet med et Slags Spegepølser af Hestekjød, hvilke saae ligesaa appetitlige ud, som de vare velsmagende.

Kirgiserne have en god naturlig Forstand, meget romantiskt i deres Charakter, ere Venner af Eventyr, stolte, magelige, venlige, vellystige, og egentlig ikke blodtørstige. Den lille Hordes Sæder, hvorom her fornemmelig er Tale, ere ved den nærmere Forbindelse og Handel med Rusland, mærkelig forbedrede. Deres Fruentimmer roses for Godmodighed og Huslighed. Da de leve af Fædrift, saa have de intet andet at tage vare, end at passe deres Faar, Qvæg, Heste og Kameler. Naar en Egn er afgræsset, flyttes Kibitken til et andet græsrigt Sted. De leve saaledes i stor Magelighed, og for at forslaae Tiden, ride de omkring paa Steppen og besøge hinanden, sætte

sig ned i den fremmede Kibitke, hvor de altid ere velkomne, lade sig beværte og fortælle Eventyr, eller hvad Nyt, der kan være foregaaet i deres Nærhed; den mindste Begivenhed, der indtræffer ved den ene Udkant af Steppen f. Ex. vor Reise til Chanen, er inden et Par Dages Forløb bekjendt over den hele Steppe. Dette er et enfoldigt Erstatningsmiddel for vore Dagblade. Chanens store Forsamlingssal betragtede saaledes enhver forbiridende Kirgiser, som en Kibitke, hvor han tog ind, satte sig paa Huk paa Gulvet, og fortalte eller lod sig fortælle Nyt, og opholdt sig der efter Behag i kortere eller længere Tid. Ved Middagstid indbragtes der en Mængde Træboller med kogt Faarekjød til disse rundt om Væggene siddende fremmede Gjæster, saavel som til Chanens Starschiner. Chanen gik da jevnlig omkring og samtalede med hver især. Om Natten sov de paa Gulvet. Ved at leve imellem dem, sættes man levende tilbage i de Jødiske Patriarchers ældste Tid, som vi kjende af det gamle Testamente. Nomadelivet synes i den forløbne Række af Aartusinder ikke at have undergaaet den ringeste Forandring. Selv Chanens Befalinger lyde de kun saavidt, som det falder dem beleiligt. Som Dommer har han og hans Starschiner derimod mere Myndighed, da enhver rækker Haand til at opretholde de hos dem vedtagne Skikke. Jeg spurgte engang Chanen, om han dømte efter Love, eller gamle Vedtægter, eller blot efter sit Skjøn? Han svarede: „alene efter min Villie“, dog hører han Starschinernes Betænkning. Da der ved en Audience hos Kong Carl Johan i Stokholm i 1830 efter vor Tilbagekomst fra Rusland, var Tale om vort Ophold hos Kirgiserne, spurgte Kongen, „om der blandt Kirgiserne herskede flere Forbrydelser, end iblandt de Europæiske Nationer?“. Da jeg besvarede dette benægtende, ved at bemærke, at der blandt dem ei fandt Tyverie, Røverie eller Bedragerie Sted, men at de levede sammen som en stor fredelig Familie, brød han ud med Iver: „voilá l'éffét de la civilisation!“ (der seer man Virkningerne af Civilisationen). Jeg bemærkede, at „Civilisationen udvikler Menneskets Evner, og gjør ham altsaa kløgtigere til at udføre saavel det Onde, som det Gode“. I en Gjæringsperiode, som den nuværende, i hvilken Europas Folk ifølge Civilisationens Udvikling befinde sig paa et Overgangspunkt fra en halv Umyndighedstilstand til en større Selvbevidsthed, optræde

forfængelige og listige Folkeledere og Lykkeriddere, der benytte den mindre oplyste Mængdes egennyttige Drifter som Løftestænger til at hæve og berige sig selv. Herpaa see vi daglige sørgelige Exempler i Frankrig, Tydskland, ja endog i vort ellers saa sindige Norden. Under disses Ledelse træde for en Tid hos Mængden de ædlere Drifter tilside for Egennytte, Selvgodhed og Selvklogskab. Men vi kunne ei opgive det Haab, som bestyrkes af Historien, at det er Forsynets Villie, at Mennesket skal skride fremad i Fuldkommenhed, ei alene i aandelig, men ogsaa i moralsk Henseende, og at saaledes den moralske Følelse, Agtelse for det almindelige Bedste, vil gjenvinde sit Herredømme, og holde Egennytten i de tilbørlige Skranker. Til Slutning viser det sig, at en vel forstaaet Egennytte ei maa overskride Moralens Bud, og at disse to ei staae i Strid med hinanden. Imellem Barnets Uskyldighedstilstand og Mandens Kraftperiode ligger der en Overgangstilstand, i hvilken Ynglingens Fordringer og Tiltroe til sine Evner ere utilbørlig store; men vi vide, at hos de bedre Naturer afslibes disse uelskværdige Egenskaber med Tiden. Ligeledes gaaer det med hele Nationer. Naar der opstaaer en Uorden i det menneskelige Legeme, stræber Naturen selv at rette den, og denne de gode Kræfters Kamp mod Uordenen frembringer en piinlig og urolig Tilstand (en Feber). En kraftig Natur vinder Seier, og fremtræder i fornyet Sundhed, en svag bukker under. Vi ville saaledes haabe, at der i den Europæiske Race endnu er Kraft nok tilbage til, at den kan afryste den nærværende febrilske Tilstand, udgaae til fornyet Sundhed, og ei ende med at oprive sig selv. — Ved den samme Audience fortalte jeg Kongen, at Chanen beklagede sig over, at han ei forstod Fransk, hvorved han bedre havde kunnet tale med os, og at han i de sidste Dage af vort Ophold af Karelin havde lært at hilse os med de Franske Ord: „bon jour!“ (god Dag). Med sin bekjendte godmodige Ironie udbrød Kongen: „ma foi! il a bien avancé!“ (Han har min Troe gjort dygtigt Fremskridt).

Dues Seng stod i Billarden lige udenfor den Kirgisiske Chanesses Dør, som var bleven vindskjæv, saa at den ei kunde lukkes i Laas, men stod paa Klem og var tilbunden med en Hyssing, samt tildækket med et Teppe. En Aften efterat vi begge vare gangne til Sengs,

blev der megen Uro i hendes Værelse. Han hørte hende i 2—3 Timer raabe „Allah!" „Allah!" og endelig 10—12 Qvinder pludselig udraabe „Allah hegebér!" og en nyfødt Drengs Skrig. Ogsaa i min Stue hørtes Raabet tydeligt, skjønt ikke saa stærkt som lige udenfor den gabende Dør. Jeg stod da op, og bad Due drage sine Sengklæder ind i min Stue, da en saadan Scene var for stærklydende endog for en Sømands Sove-Evne. Da jeg den næste Dag lykønskede Chanen til denne Søns Fødsel, svarede han intet, hvorimod han visselig med langt mere Interesse imødesaae en forventet Søn fra hans elskede Fatime. Da jeg fortalte ham, at jeg havde 6 Børn og havde været forlovet fra mit 21de til henimod det 30te Aar, sagde han, at da han erholdt sin første Søn med sin første nu afdøde Kone, en Søster af den nuværende Kirgisiske Chanesse, var han kun 18 Aar gammel. Jeg bemærkede, at hvis jeg havde været saa tidlig gift, som han, kunde jeg gjerne for Alderens Skyld været hans Fader, da jeg nu var 45½ og han 26½ Aar.

I den store Sal holdtes der Bøn 5 Gange om Dagen; Chanen forrettede ofte selv Tjenesten; men almindeligviis udførtes den af en Mulla (en mahommedansk Geistlig). Under Gudstjenesten aftoge Kirgiserne den spidse Hue og paasatte en Turban (Schalma). Det var os ikke formeent, at gaae igjennem Salen under Gudstjenesten, blot maatte vi ei gaae foran Kirgiserne, der alle vendte Ansigterne mod Vinduerne. Ved denne Leilighed saae jeg en Gang en af Chanens Kirgisiske Tjenere liste sig til, bag Ryggen af de andre, at tage en Vinflaske, der var udtaget fra vort Frokostbord og forglemt paa et Bord i Salen, sætte den for Munden og tage sig en dygtig Slurk, hvilket ellers er Mahommedanerne forbudt. Svinekjød er det dem ogsaa forbudt at nyde, og dette overholdes saa strængt, at da Chanen engang havde ladet hente endeel Levnetsmidler fra Orenburg, og Frue Karelin vilde sende sin Mand et Par Flæskeskinker, hvilke ved den Russiske Kommissionærs Skjødesløshed bleve nedlagte i samme Pakkasse med de øvrige Varer, saa bleve disse alle af Chanen kasserede som besmittede.

En Eftermiddag indbød han os til at drikke The i hans Dagligstue. Da jeg sad paa Sophaen ved Siden af ham, spurgte jeg ham, om han kunde finde noget charakteristisk Forskjel imellem vore Ansigts-

træk og de Russiske, ligesom vi fandt hans afvigende fra dem. Efter nogentid at have betragtet os, besvarede han dette med ja. Jeg spurgte nu Karelin, om han troede, det kunde more Chanen, at vise ham nogle Legemsøvelser, en Norsk Bondands og deslige? hvilket Tilbud af Chanen blev modtaget med Fornøielse. Fortepianoet, hvilket jeg om Formiddagen havde søgt saa godt jeg formaaede at stemme, blev baaret ind. Jeg forlangte nu først en Flaske, som blev lagt paa Gulvteppet, satte mig paa den saaledes, at Flaskehalsen vendte mod Fodderne, den høire Hæl hvilede paa Gulvet, den venstre paa Taaen af høire Fod. I denne balancerende Stilling tog jeg nu i hver Haand en Sølvstage med et Vorlys i, af hvilke det ene var tændt, og det andet skulde derved tændes, uden anden Støtte mod Gulvet end den ovenomtalte. Efter en Deel forgjæves Forsøg lykkedes dette. Chanens ældre Halvbroder Tauke forsøgte at eftergjøre dette, og gjorde en god Virkning som Bajazzo. Efter flere Gange at have stødt snart den ene, snart den anden Stage mod Gulvet, flere Gange slukket det brændende Lys, stødte han det endelig imod sin Næse, slukkede det og rullede om paa Gulvet. Derpaa balancerede jeg paa den ene Arm paa Sædet af en Stol, og svingede Benene over Stolryggen, gik paa Hænderne, gjorde Badutspring fremlængs og baglænds, og det saakaldte Rægespring; flere af disse Øvelser gjorde Lieutn. Due ganske heldigt efter; men Sultan Tauke opvakte som Bajazzo den største Lystighed. Han var en liden undersat Person med brede Skuldre og en tyk Mave. For at være desto mere letvindt ved disse ham uvante Øvelser, trak han sin Kaftan af, og vi saae ham nu i en kort manchesters Kofte, som rak halvt ned paa de med vide Lærredsbuxer, som gik ned i et Par grove Støvler, bedækkede tykke Laar, og med den spidse Hue paa Hovedet, i fuldkommen Kostume som en Europæisk Bajazzo. Ved ethvert af hans kluntede Forsøg, der dog udførtes med et Slags comiskt Lune, rullede han overende, og den spidse Hue faldt af hans glatragede Hoved, hvorved Chanen lo, saa han maatte holde sig paa Maven, og vi andre istemmede af Hjertens Grund. Da Kirgiserne, som vare forsamlede i den store Sal, hørte Lyden af al denne Lystighed, gløttede de paa Døren til Chanens Stue, og krob op paa Skuldrene af hinanden for at komme til at see, og rullede ved Latte-

ren undertiden ned, hvorved Munterheden forøgedes. Endelig bad jeg Lieutn. Due sætte sig til Fortepianoet og spille en smuk Norsk Hallingdands, som er noksom bekjendt her i Christiania. Som Skoledreng havde jeg ved Markedstiden undertiden seet Bønder dandse Halling, og kunde eftergjøre endeel af de kunstige Spring, som deri forekomme. Da denne Dands var tilende, kom Karelin hen til mig, og bad mig om at gjentage den nok engang. Jeg spurgte om Aarsagen; og fik til Svar, „at dette kunde han nu ikke sige mig, men jeg maatte endelig gjøre det". Jeg var dertil villig, og bemærkede under Dandsen, at Døren til Chanessen Fatimes Stue stod paa Klem, og saae i den uoplyste Stue et Glimt af en hvid Figur. Dagen efter fortalte Karelin, at Chanessen havde ladet sætte en Lænestol nær Døren, som blev aabnet saa vidt, at hun derigjennem kunde liste sig til at see den Norske Hallingdands. Musikken til denne Hallingdands blev meget afholdt paa alle Steder i Sibirien, hvor man fik den at høre; saaledes lærte Oberstinde Muravieff i Irkutsk og hendes lille Datter Sophie at spille den; ligeledes spilledes den af Berghauptmand von Achtes Døttre i Bergstaden Slatoust, af Frue Karelin og en Generalinde Okuneff i Orenburg, og tilsidst her i den Kirgisiske Chans Residents. Men dandse efter den kan man ei; der gives imidlertid en Russisk Bondedands, som har megen Lighed med Hallingen.

Da jeg ikke forstod at spille Billard, og kuns lidet formaaede at tale Russisk, omendskjønt jeg ret godt forstod at læse det, saa benyttede jeg de 5 Dage af mit Ophold hos Chanen til i Gaarden og tæt udenfor paa Steppen at udføre de magnetiske Jagttagelser, og ligeledes de til Bestemmelsen af den geographiske Beliggenhed af Chanens Residents (Brede og Længde) fornødne astronomiske Observationer, imedens Due udførte de selskabelige Pligter hos Chanen og hans Secretær Karelin. Beliggenheden af denne Residents, som ikke før var bestemt, har jeg siden seet anført paa Tydske Karter over denne Deel af det Russiske Rige.

Hos den fornemme Kirgiser er det Skik, at give den afreisende Gjæst en Foræring til Erindring om Opholdet. Dschanger raadslog med Karelin om af hvad Slags dette skulde være; at det skulde være en ægte Kirgisisk Production, derom vare de enige. Chanen yttrede,

at han vilde forære os et Par Hingster fra Kabardiet, et Slags lette fintbyggede sorte Heste, som kaldes Argamak, hvis Form har megen Lighed med en Mynde, og hvis Hastighed ingen Engelsk Veddeløber skulde naae. Men K. forestillede ham Vanskeligheden for os at transportere dem uskadte til vort Hjem. Han forærede da mig en hvid og blaastribet Kalat (en Slags elegant Silke-Kaftan eller Slaabrok), som han selv nogle Gange havde baaret, samt tog af hans ældste niaars gamle Søns Hoved en spids rød Fløiels Hue med Guldgaloner og en Bræm af Zobelskind nedenom, og satte den paa mig. Men da han saae, at den var for liden, tog han sin egen Guldbrokades Hue af Hovedet, og vilde sat den paa mig; og da jeg protesterede imod at berøve ham den, svarede han, at han jo kunde lade sig gjøre en ny. I det jeg bad, at det maatte forblive ved den første, yttrede han, at den maaskee kunde passe paa min ældste Søns Hoved. Due forærede han en fuldstændig Kirgisisk Dragt, ligeindtil den med en Metalholk besatte Kantchu eller Svøbe, hvormed de drive deres Heste frem, og i nødvendigt Fald forsvare sig.

Fra dette interessante Ophold hos Chanen afreiste vi den 9de Februar ledsaget af en Kosak-Officier, som han havde beordret at ledsage os, til Astrachan. Vi droge forbi et Par mærkelige store Saltsøer paa Steppen, kom efter 3 Dages Forløb til Byen Tschernoi-Jarr ved Floden Wolga, og gik mod Sydost langs denne Flod mod Astrachan. Chanen havde anbefalet os, at besøge en Ven af ham, en Kalmükkisk Knäs eller Fyrste Tiumén, som residerer paa en Øe i Wolga omtrent 8 Norske Mile nordvest for Astrachan, og regjerer over en Stamme af Kalmükker, der befolke den vestlige Deel af den store Steppe, hvis østlige Deel er besat af Kirgiserne.

Paa Stationen næst før dette Sted stødte jeg paa Professor Parrot fra Dorpat, som tilligemed en Student Maxmilian Behagel fra samme Universitet havde været beskjæftigede med, ved Hjælp af to Barometre at bestemme Høideforskjellen imellem det sorte og det kaspiske Hav. Det er nemlig mærkværdigt, at uagtet det Kaspiske Hav er en Indsø, som intet Udløb har til Havet, og den store Flod Wolga og Ural samt andre mindre Floder løbe ud i den, saa ligger dens Overflade dog lavere end Havets Overflade; hvilket alene kan forklares der-

af, at en stor Deel af det tilflydende Vand indsuges af de omliggende Sandsletter og fordunster *). Parrot kom fra Grusien, og havde forgjæves ventet at træffe mig i Baku, Tiflis og Astrachan, hvilket mit ved Choleraen i Orenburg forsinkede Ophold havde forhindret. Jeg overtalede ham til, at vende tilbage med mig de 10—12 Verst til Knäs Tiumén, som jeg havde meldt mig hos, for at vi kunde faae Leilighed til at meddele hinanden Resultatet af vore Reiseiagttagelser. Dette gjorde mit Ophold der meget behageligere, da jeg kunde bruge ham som Tolk, saasom Knäsen forstod Russisk ligesaavelsom Parrot. Knäs Tiumén var en stor, før, stærk Mand, der som Oberst havde gjort Tjeneste i Krigene mod Napoleon, og havde seet vor Konge Carl Johan, da denne som Svensk og Norsk Kronprinds i Tydskland ledede de Tydske Krigsoperationer. Han var den gjestfrieste, høfligste, godmodigste Vert af Verden. Anretningen ved hans Middagsbord var ganske efter den Europæiske Kogekunsts Regler. Han foreviste os iblandt sine Vaaben en af de berømte damascerede Saraceniske Sabler, hvis ualmindelige Skarphed Walter Scott beskriver i „Talismanen", og om hvilken Knäsen sagde, at man med den kunde overhugge en Jern-Spiger uden at den fik Skaar. Jeg havde hos mig en smuk Kongsbergsk Tælleniv af Rustmester Bronns Arbeide, med hvilken jeg viste ham, at jeg kunde skjære Spaaner af en Nøgel. Dette forundrede ham, og jeg tilbød mig, med den at skjære en Spaan af hans Saracener Sabel, hvilket han antog for en Umulighed. Jeg vidste imidlertid, at naar en Sabel skal taale et voldsomt Hug uden at springe, og naar en Tællekuiv skal taale, at man med den vil kløve et tykt Stykke Træ ved at brækkc med den, eller slaae paa den med en Hammer, ikke maa være af bart hærdet Staal, men at man paa Siderne af den midterste Staalplade, som danner Eggen, maae sveitse to Plader af blødt Jern. Jeg tog derfor Sablen og anbragte Knivseggen paa Kanten af Sablens brede Ryg, og afskar en gandske kjendelig Spaan. Dette forbausede ham høiligen. Imidlertid anbragte jeg

*) Ved nøiagtige geometriske Maalinger er det i Aaret 1837 fundet, at Overfladen af det Kaspiske Hav ligger $83^2/_3$ Engelske eller $81^1/_4$ Norske Fod under Overfladen af det Assovske Hav.

siden, uden at han lagde Mærke dertil, Kniven paa Sabelens Egg, hvor den, som jeg kunde forudsee, gled af som paa Glas. Saaledes havde jeg opretholdt Norges Hæder med Hensyn paa Smedekunsten. Da han senere forærede os nogle smaae Kalmükkiske Sager til Erindring, hvoriblandt jeg fik en stor sort Læderflaske med ophøiede Figurer paa Overfladen, som hænges paa Sadelknappen, skjænkede jeg ham til Gjengjæld min Tællekniv og et smukt Fyrstaal fra Eskildstuna, paa hvis ene Sideflade var afbildet Slottet i Stockholm. Efter Bordet viste hans yngre Broder os en kalmükkisk Dands, ifald man kan kalde det en Dands, at en Person staaer paa een og samme Plet og bevæger Armene og Fingrene efter Takten som en Telegraph, og undertiden trokker lidt med Fodderne. Dands skulde dog være et Udtryk af Munterhed og Glæde. Men i den ovenbeskrevne Kalmükkiske Dands er der ligesaalidt Spor til Munterhed, som i flere af de hos os nu brugelige saakaldte Dandse, i hvilke Herren og Damen vandre paa Hælene op og ned af Gulvet, og snakke med hinanden; og Indholdet af denne Samtale er sædvanlig gudsjammerlig nok.

Kalmükkerne høre, ligesom Buræterne nær Irkutsk, til den mongoliske Stamme, og bekjende sig ligesom de til den Lamaiske eller Buddistiske Religion. De adskille sig fra vor Kaukasiske Race ved Hjerneskallens Form, stærkt fremstaaende Kindbeen, skjævt opskaarne Øine og en guul Ansigtsfarve. De ere Nomader, ligesom Kirgiserne, og have aldeles samme Levemaade. Deres Opbrykken fra en afædt Græsplads til en anden beskrives som et meget livligt Syn. Saa langt Øiet rækker, er Steppen bedækket med Heste, Hornqvæg og Faar. Mænd, sædvanlig bevæbnede med Bue og Pilekogger, ledsagede af deres Hunde, ride om Hjorden og holde Toget i Orden. Andre, i Selskab med unge Koner, Drenge og Piger, ride i Grupper, hvis Munterhed lyder i høi Jubel. Derpaa følge Kameler, som bære gamle Matroner og Koner med smaae Børn; de sidste hænge sædvanlig i Kurve; atter andre Kameler ere belæssede med Fildter og det øvrige Tilbehør til Kibitkerne, Kjedeler og Madvarer, og andre Huusfornødenheder. De ere flinke Jægere og æde alleslags Dyr, undtagen Hunde, fordi disse — ere Menneskets Venner. Brød æde de gjerne, naar de faae det af Russerne, men bage det ei selv. Faaer den simple

Kalmük noget Meel, saa rører han det om i varmt Vand og drikker denne tynde Vælling; men de Fornemmere bage endog Kager, og drikke gjerne og megen Thee.

Om Eftermiddagen førte Knäsen os ud til et stort og ret smukt Tempel, som han havde ladet opbygge ikke ret langt fra sit Huus, og lod der en fuldstændig Gudstjeneste efter den Lamaiske Ritus udføre af mindst 40 Lamaer (Præster) i deres besynderlige Dragt. At beskrive denne her vilde være for vidtløftig; vi havde tidligere hos Buræterne nær den Chinesiske Grændse seet denne udføre med langt større Pragt.

Vi havde bedet Knäsen at give os Anledning til at see nogle Kalmükkiske Fruentimmer i deres fulde Dragt. Næste Morgen før Frokosten førte han os først ud i sin Gaard, og lod fremdrage sine udmærkede Heste, hvoriblandt et Par deilige Argamakker. Derpaa anmodede han os, at ledsage sig til en Kibitke, som stod i Nærheden af Huset. Der forefandt vi 12 Qvinder siddende i Rad i omtrent en Fjerdedeel af Kibitkens Omkreds og en stor Flamme brændende i Midten. Vi satte os da paa Huk paa den modsatte Side af Ilden, og beskuede dem. De vare kostbart klædte i Fløiel af forskjellig Farve, men deres Ansigtstræk vare umaadelig stygge, og deres Figur syntes ogsaa jammerlig. De vare smaae og havde ikke de afrundede fyldige Former, som vi fordre hos en smuk qvindelig Figur. Mændene forekom os langt mindre hæslige, maaske tildeels fordi Fordringerne til en Mands Skjønhed i Almindelighed ere høist tarvelige. Knäsen selv var en meget anseelig Mand, hvis Ansigt ikke var saa afvigende fra de Europæiske Former, at det i Selskab af Europæere vilde have tiltrukket sig Opmærksomhed. Til Samtale kom det ikke, da disse Damer ei forstode Russisk. Om de vare Knäsens Koner og Døttre veed jeg ikke, men antager, at de hørte til hans Familie.

Til Frokosten opvartede han os først med Kaviar og dertil med en ægte Kalmükkisk Drik „Kumis", et Slags Brændeviin, der tilberedes af Hestemælk, og bødes os at drikke af en flad Porcelæns Underskaal. Det havde Udseende af uklar Melkevalle, og en ubehagelig Fuselsmag. Efter dette frembares veltillavede Kjødretter. Ved Affkeden medgav han os en i det Mongoliske Sprog skreven Befaling til en Forvalter

af et Gods med store Have-Anlæg, som han eiede paa et Sted ved Wolga nogle Verst søndenfor hans Residents, til at vise os omkring der; men Omstændighederne tilode os ei, at benytte den. Det er mærkeligt ved den Mongoliske Skrift, at Linierne ei som hos andre Nationer skrives i horizontal Retning, men fra oven nedad. Aarsagen er, at da de som Nomader ei kjende Borde eller andet fast Bohave, lægge de Papiiret paa Laaret, og skrive fra Knæet indad mod Legemet. Endelig ankom vi den 15de Februar om Aftenen til den store i mange Henseender mærkværdige Bye Astrachan, hvor vi efter 2—3 Maaneders længselsfuld Venten forefandt en Mængde Breve fra Hjemmet.

XXVII.

Ophold i Astrachan. — Æressag med en Russisk Lieutenant. — En Hinduisk Fakir. — Persisk Svulst. — Natur-Undere i Grusien og Schirvan. — Den evige Ild. — Naphta-Kilder. — Vorende Bjerge. — Argonauter-Toget strander paa Jis.

Astrachan, en af de anseeligste og vigtigste Stæder i det Russiske Rige, ligger paa en Øe, Dolgoi Ostrov, (den lange Øe) i Floden Wolga, omtrent 50 Verst (5 norske Mile) fra dens Udløb i det Kaspiske Hav. Havet har tilforn strakt sig nærmere til Staden, men den Sand, som Floden fører med sig, har i Tidens Løb dannet en Mængde Øer eller et saakaldet Delta søndenfor Staden, saa at Wolga nu igjennem mere end 70 Arme styrter sig i det Kaspiske Hav. Paa disse Øer have Tatarer nedsat sig, og lede ved Damme og Kanaler Vand fra Floden ind i deres Agre, Enge og Haver, hvor de dyrke de herlige Arbuser og Meloner. Da Staden ligger kuns lidt nordenfor den 46de Bredegrad, altsaa 2½ Grad sydligere end Paris, saa har den en meget varm Sommer, skjønt som alle Egne i Rusland, en ligesaa stræng Vinter. Stadens Indbyggere have derfor i en Omkreds af 3 til 4 Verster anlagt Viinhaver paa de nedimod Floden heldende Bredder, som ere omgivne med høie Jordvolde. I enhver Have er en høi Hytte, i hvilken en Dreng holder Vagt i den Tid Druerne modnes, for at bortjage Krager og Skader. Nede ved Vandet ere Maskiner anlagte, som drives af Kameler eller Heste,

og hvormed Vand hæves op, og ledes i Trærender ind i Haverne til Vanding. De mere velhavende Indbyggere have til dette Brug bygget Vindmøller. De tilberede af disse Druer forskjellige Vine, og have fra Frankrig lært at tilberede en rød og hviid Champagner, af hvilke vi fandt den sidste omtrent ligesaa velsmagende, som den ægte Franske.

Staden har en gammel Fæstning Kreml, i Form af en retvinklet Trekant, er Sæde for et Admiralitet, et keiserligt Fiske=Contoir, et russisk=græsk og et armenisk Bispedømme. Den har 25 græske Kirker, to Klostre, det ene for Munke, det andet for Nonner, et Seminarium for russiske Geistlige, to armeniske, en tydsk luthersk, en romersk katholsk Kirke med et Kloster, 19 mahommedanske Metschebs (Moskeer eller Kirker) og en Bedesal for Hinduer. Her leve Russer, Tatarer, Armenier, Grusiner, Tydske, Englændere, Perser, Hinduer, Chivaer, Turkestaner og andre Europæer og Asiater. Staden har over 30000 Indbyggere, og med de Fremmede, som indtræffe der formedelst Fiskerierne og Fiskehandelen, befinde der sig undertiden 70000 Mennesker.

Den driver en betydelig Handel, saavel med Indlandet, som med Persien, Chiva, Buchariet og Indien. Herfra indføres Silke, raae og spunden Bomuld, Fiskodbere, Persiske Silketøier, kostbare Indiske Varer, vild Honning, Lammeskind, Kaukasisk=Tscherkessiske Faareskindspeltse, Buchariske Slobrokker, Tobak, Mais, Persiske Erter og mange Frugter. Man udfører Lærred, Vox, Sæbe, Guld og Sølv, forarbeidet Kobber, Bly, Jern, Staal, Qviksølv, Alun, Vitriol, Salmiak, Saffian og Jufter, som fabrikeres i Astrachan. Herfra drives ogsaa det rige kaspiske Fiskerie i Havet og ved Mundingerne af Wolga, Tereck og Kur. I Staden selv findes flere store Viinhaver, en botanisk og en Apotheker=Have.

Naar en Reisende kommer til en Bye i det Russiske Rige, kjører han lige hen til Politikammeret; her anvises ham efter hans Rang et mere eller mindre smukt og beqvemt frit Quarteer hos en af Byens Borgere; en Politibetjent stiger op paa Bukken, og viser Veien, samt indfører ham hos Verten. Efterat have tilbragt den første Dag (15de Februar 1830) i et temmelig indskrænket Logie, blev os den

følgende Dag anviist et stort Huus i den nordøstlige Deel af Staden, tilhørende en Armenianer, og der blev os tilkjendegivet, at vi kunde benytte saa mange Værelser i samme, som vi lystede, da Eieren selv ikke boede der. Vi valgte derfor en stor Stue til Dagligstue og Arbeidsstue, og to mindre til Sovekammere for mig og Due, samt et fjerde til vor Russiske Tolk Gustav Rosenlund og vor Norske Betjent Anders Nielsen. Dette gav Anledning til følgende Eventyr: Nogle Dage efter ankom der nemlig en Morgen tidlig fire Personer i grove smudsige Lærredskitler, aldeles af Udseende som simple Arbeidsfolk, og forlangte at tage en af vore Stuer i Besiddelse. Tolken forklarede dem, at dette ej gik an, da disse Rum efter Politiets Anviisning allerede vare tagne i Besiddelse af os; men da de bleve høiroftede, gik Due ud for at stille dem tilrette; og da den Ene gav knubbede Ord og vilde trænge sig ind, gav Due ham et Ørefigen. Personen erklærede, at han var Officier og vilde have Revanche for denne Tort, hvortil D. svarede, at dersom han gjorde Fordring paa at behandles som Officier, maatte han klæde sig som saadan, og opføre sig derefter. De drev bort og hermed troede vi den Sag afgjort. Men den paafølgende Morgen, da jeg vilde træde ind i Dagligstuen, hørte jeg derfra en høirøstet Tale af flere tydsktalende Personer, og ved min Indtrædelse forestilledes jeg af Ltnt. Due, der gik paa Gulvet, for en Oberst Rehbinder og en Kapitain Küster *), begge af Ingenieur-Korpset, der havde taget Plads paa et Par Stole ved Vinduerne, og syntes at holde Forhør over en Person i en grov Uniform, der stod stramt ligeoverfor dem ved Døren, og at sammenligne hans Udsagn med Ltnt. Dues Erklæringer. Det blev mig da forklaret, at den ved Døren staaende Person var den Lieutenant, der havde erholdt Ørefigenet; at han havde ført Klage derover for sin Oberst Rehbinder, som den høistcommanderende Militair paa Stedet, og forlangt Revanche, hvorfor denne havde indfundet sig med sin Adjutant Küster, for at undersøge Sagen. Jeg forklarede, at jeg var uskyldig

*) Küster var Dansk af Fødsel og fortalte os siden, at han som Lieutenant havde freqventeret Artilleriskolen i Kjøbenhavn, paa samme Tid som daværende Lieutenant, nu Statsminister Fr. Due.

i det Forefaldne, saasom det var skeet uden mit Vidende inden jeg var opstaaet om Morgenen, og at Due af Frygt for, at jeg ved denne Støi skulde vækkes af min Søvn, havde seet sig nødt til at bortvise disse Personer paa hvad Maade han kunde, da han vidste, at jeg i flere Aar havde lidt af Søvnløshed og trængte til Roe. Efter lang Talen frem og tilbage blev det afgjort, at den Russiske Lieutenant skulde finde sig tilfreds, ifald Due vilde give ham en Æreserklæring. Efter nogen Betænkning erklærede derpaa D. paa Russisk, „at dersom han havde vidst, at Klageren var Officier, hvilket han hverken af hans Dragt eller Opførsel kunde ane, saa vilde han ikke givet ham det vældige Drefigen.“ Hermed erklærede Rehbinder, at Klageren kunde give sig tilfreds. Men han blev endnu staaende i nogen Tid, som om han havde noget paa Hjertet, der var ham besværligt at udsige, og yttrede endelig: „at han dog syntes han burde have en liden Godtgjørelse for Drefigenet, f. Ex. 5 Rubler“ (omtrent $1\frac{1}{4}$ Specie i vore Penge). Ei før vare disse Ord slupne ham ud af Munden førend Oberst R. udbrød med høieste Uvillie paa Russisk: „Fy! det er skændigt!“ D. nægtede at give ham denne Godtgjørelse og han maatte gaae. Jeg foreholdt siden D. at han, ved at give de forlangte 5 Rubler, vilde gaaet fuldkommen seierrig ud af Affairen; thi ved Modtagelsen af disse havde Personen tilfulde godtgjort, at Drefigenet ei var anbragt paa uret Sted. Oberst R. var ogsaa undseelig over denne Ende paa Sagen, og yttrede efter Personens Bortgang: „Denne Begivenhed kunde let give dem, mine Herrer, en ufordeelagtig Mening om den Russiske Officiers Æresfølelse. Men disse Personer ere simple Bønderkarle, der, naar de have tjent i 12 Aar som Soldat og senere som Underofficier, uden at der een eneste Gang har været Klage over deres Opførsel, gives Lieutenants Rang, og anbringes da som Befalhavende paa een eller anden af de smaae Redouter her ved den sydlige Grændse, men blive aldrig indsatte i Linien.“ De omtalte Lieutenanter indlogere sig derpaa i et Bryggerhuus i Gaarden; efter en 4—5 Dages Forløb kom vor Betjent A. Nielsen en Morgen leende ind og berettede, at de nu vare afmarcherede, og bemærkede, at Logiet i Bryggerhuset var ganske passende for dem; thi Aftenen før deres Bortgang havde de drukket sig saa fulde, at de tre laae om Natten

bevidstløse paa Gulvet i Bryggerhuset og den fjerde udenfor i Rendestenen. Saaledes havde denne Æressag ingen videre Følger. Kort efter bleve vi indbudne til Rehbinders og tilbragte en særdeles behagelig Aften i denne elskværdige Familie, hvorved vi bleve bekjendte med hans smukke Frue, der var af Tydsk Familie, ligesom Obersten, og med et Par smaae yndige Døttre.

I Indien findes der enkelte Mennesker, som troe, ved frivillig at underkaste sig forskjellige Pinsler, at vinde en høi Grad af Hellighed og Fordring paa en særdeles Lyksalighed efter Døden. Disse leve i Ensomhed og kaldes Fakirer (Bødende). Nogle af dem holde en eller begge Arme i Veiret, saa længe indtil de stivne eller bortdøe; Andre trykke Haanden saa længe sammen, indtil Neglene groe ud igjennem Haandfladen; Andre ligge paa Bretter, som ere besatte med skarpe Spiger. Der blev os fortalt, at der i et aabent Brædeskuur paa Torvet i mange Aar havde ligget en saadan Indisk Fakir, og vi fik Lyst til at see ham. Vi fik en Arbeidsmand til at vise os derhen, og da han aabnede Døren, som var uden Lukkelse, saae vi intet andet, end en smudsig Skindfeld, som laae fladt paa Jordgulvet. Vor Ledsager gav derpaa en Lyd fra sig, formodentlig Hinduerens Navn, og vi saae til vor Forundring Skindfælden hæve sig, og under den viste sig en nogen menneskelig Skikkelse, som reiste sig i siddende Stilling, og med udstrakte Arme løftede Skindfælden i Veiret og stirrede paa os med et forvildet Blik af et Par af underløbet Blod rødlige Øine. Hans Hudfarve var næsten kaffebruun, deels af Smuds, deels af den Hinduiske Races Eiendommelighed. Man havde sagt os, at den største og eneste Nydelse, man kunde gjøre ham, var, at give ham Snuustobak. Vi overrakte ham derfor et Kræmmerhuus med Snuus, og dette greb han med Begjærlighed, og proppede en dygtig Prise i Næsen. Derpaa lagde han sig atter ned med Hovedet imellem Benene, og skjulede sig med Skindfælden. Denne stærke Bøining af Rygraden kunde neppe nogen Æquilibrist gjøre ham efter; den maa være meget mere pinlig, end Krumslutten, som tilforn brugtes til Straf for militaire Forseelser, især da han havde udholdt denne Stilling i en lang Række af Aar; og det forundrede mig, at han endnu havde Kraft i Rygmusklerne til at rette sig op. For ikke at qvæles under Skindfælden,

havde han gravet et lidet Hul i den, lige over det Sted hvor Hovedet laae, saa stort at han kunde stikke et Par Fingre derigjennem. Paa den Tid vi opholdt os i Astrachan var Kulden mere end 20 Grader, og Skuret var sammenslaaet af slet sluttende Brætter, og aldeles tilgængeligt for den udvendige Luft. Man kunde i det høieste finde det et passende Tilflugtssted for et vildt Dyr. Indbyggerne satte daglig en Krukke Vand og kastede nogle Stykker Brød ind til ham, og een Gang hvert Aar gav man ham en nye Skindfæld af Faareskind, hvis Uld han vendte nedad. Vi spurgte vor Ledsager, hvor lang Tid han havde tilbragt i denne Stilling, og han svarede: „han kom hertil for 12 Aar siden, og i al den Tid har han været vanvittig (Durak)". Han ansaae altsaa, og vel ei med Urette, denne Bestræbelse efter Hellighed som et Vanvid. Hvor meget Godt kunde ei en saa urokkelig Villie udrettet, naar den var bleven henvendt mod et fornuftigere Maal!

Iblandt de mange forskjellige Asiatiske Folkeslag, som tildeels ere bosatte i Astrachan, deels strømme dertil som Handelsmænd, ere, som ovenfor anført, ogsaa endeel Persiske Handelsmænd. Tilhængere af den gamle Persiske eller Zoroastriske Religion kaldes af Mohamedanerne Parser eller Geber, det er Vantroende, selv kalde de sig Behdin d. e. Rettroende. De dyrke den gode Guddom under Billedet af den hellige Ild, som underholdes i dertil bestemte Templer, og ære Planeterne som mægtige Himmelaander. Deres Religionsceremoniel bestaaer i Bønner, laante af Zend Avesta, Afvaskninger, og Offere af Kjød, Frugter, Riis, Blomster. Deres Døde opstille de paa Begravelsespladsen under aaben Himmel, for at de kunne fortæres af Rovfugle og vilde Dyr, da man ved Liget ei vil besmitte den rene Jord. Naar Benene ere tørre og blegede, ansees de ikke længer som urene. Vi fik Tilladelse til at besøge et saadant Bedehuus i en Persisk Kjøbmands Bopæl. I en stor Stue ved den ene Væg stod et Skab med adskillige Hylder, paa hvilke vare opstillede forskjellige Gudebilleder af støbt Bronce eller Kobber. Glasdørene for samme vare aabnede, og paa en fremspringende Klap under samme vare henstillede Metalkar med brændende Spiritus, hvoraf store Flammer opstege. Foran disse stode Perserne, oplæste deres Bønner, og jevnlig førte Hænderne igjennem Flammen, som for at rense og hellige dem. Efter Ceremoniellet blev

det os tilladt, at nærme os det hellige Skab, og beskue Gudebillederne; men forbudet at berøre dem.

I Selenginsk søndenfor Baikal Søen, nær den Chinesiske Grændse, havde jeg gjort Bekjendtskab med en Engelsk Missionær Robert Jully, som medgav mig en Skrivelse til en anden Engelsk Missionær William Glen i Astrachan, hvilken jeg opsøgte. Hos ham traf jeg nogle Gange en Perser, som kaldte sig Mirza Abdulla Væziroff. Denne Mand havde været Vezir hos den Persiske Schach, og da en Sammensværgelse, som han havde tilveiebragt, for at dethronisere Schachen, blev opdaget, var han nødt til at flygte til Astrachan. For at minde om denne sin forhenværende høie Stilling havde han antaget Tilnavnet Væziroff. I Astrachan var et Gymnasium, hvor der gaves Underviisning i de orientalske Sprog, som tales af de tilgrændsende Asiatiske Nationer, saavelsom i andre Kundskabsgrene; i dette blev han ansat som Lærer i det Persiske Sprog og var Glen behjælpelig med at oversætte Bibelen paa Persisk, fornemmelig ved at læse Korrectur. Han var en høi Mand af fuldblods Race, med skarpe Ansigtstræk, glindsende mørke Øine og en let Gang. Paa Gaden gik han paa lette Træetøfler med temmelig høie lakerede Hæle og et grønt med Figurer udsiret Overlæder. Naar han kom til Stuedøren, kippede han disse af Fødderne, som vare beklædte med et Slags Strømper eller Sokker af tyndt, blødt, lysegrønt Handskeskind. Naar disse Tøfler stode paa Gangen udenfor Døren, var jeg derfor vis paa, at træffe Mirza Abdulla indenfor. Jeg bad ham engang, at skrive sit Navn med Persiske Bogstaver paa et Stykke Papiir, og forære mig samme til Erindring om den første Perser, jeg havde gjort Bekjendtskab med paa min Reise. Til Gjengjeld udbad han sig mit Navn, og jeg flyede ham for Nemheds Skyld en trykt Visitbillet, hvorpaa stod følgende Franske Ord: „Chr. Hansteen, professeur de mathematique appliquée et d'astronomie à l'université de Christiania" (Chr. H. Professor i den anvendte Mathematik og i Astronomie i Christiania). Efter nogle Dages Forløb bragte han mig to fuldskrevne Quartblade, af hvilke det ene indeholdt en med Persisk Phantasie digtet, og med orientalske Blomster og Sloifer overdænget Omskrivning af de ovenanførte Ord paa Visitbilletten; det andet en ligesaa overdreven og svulstig Harangue, som han havde

oplæst for og overleveret til Alexander von Humboldt, der fire Uger i Forveien havde opholdt sig nogle Dage i Astrachan. Enhver som har læst „The adventures of Hajji Baba of Ispahan“ (Hadschi Babas Hændelser fra Ispahan) af James Morrier, der i flere Aar havde været Gesandt ved det Persiske Hof, vil i nedenstaaende Stykker gjenkjende den Persiske Bombast, som Morrier i denne Novelle saa træffende har skildret efter Naturen, og som i nordiske Øren klinger saa latterlig eventyrlig. Glen gav mig en engelsk Oversættelse af den Persiske Original, hvoraf her følger en Oversættelse i vort Sprog.

I. (Til Hansteen).

„Den ringeste blandt Tjenere, Mirza Abdulla Væziroff, som har sin Plads blandt Lærerne ved Gymnasiet i Astrachan, har efter Forlangende af en af de mest ophøiede videnskabelige Charakterer i Verden, som er beskjeftiget med nøiagtigen at iagttage Nattens og Dagens Timer, og bestemme Tiden og Stedet af de faste og vandrende Stjerners Opgang; en af de første Astronomer i vor Tidsalder, og en Lærer i de mathematiske Videnskaber, udmærket ved Lærdom og Forstand, nemlig Christopher Hansteen, som har sin Plads blandt Videnskabsmændene ved Universitetet i den hjerteaabnende Bye Christiania i Kongeriget Sverige *), og som er kommen til Astrachan i Egenskab af en Reisende — for ham har han skrevet denne Memorial paa den 15de af Maaneden Februar i Aaret 1830 af den christelige Æra“.

II. (Til Humboldt).

„Ærværdige Herre, fra hvem, som fra en Kilde, de ædleste Dyder og Fuldkommenheder flyde, og hos hvem, som i et Skatkammer, de kosteligste Perler af Viisdom ag Kundskab ere nedlagte; vær forsikret om, at omendskjøndt det ikke staaer i deres ydmyge Tjeners Magt, ved Ord at udtrykke den Glæde og Fryd, som opfyldte vore Hjerter ved Opgangen af deres Excellences Persons Verden oplysende Sol over Astrachans Horizont, i det den indbefatter i sig Alt, hvad der er elskværdigt og godt; saa vil dog Erindringen af den Lykke, som vor hel-

*) Da Mirza Abdulla formodentlig ligesaa lidt kjendte Sverige som Norge, er det formodentlig Hr. Glen, der har lært ham, at Christiania ligger i Sverige, i hvilken Overbeviisning fast hele Europa er urokkelig.

dige Skjæbne i Dag har sat os i Besiddelse af, da vi, som Støvgran i Solstraalerne, viste os i den skinnende Nærværelse af en af de lærdeste Mænd i Verden; vor Tids Plato, og bleve saaledes udmærkede iblandt vore Lige ved Æren og Fornøielsen af Deres Excellences glædeindskydende Aasyn — denne Erindring, ærværdige Herre, skal aldrig blive udslettet eller afviſket af Tavlen i Deres ydmyge Tjeneres Hjertekammere".

Mirza Abdulla viste mig Concepten til disse Memorialer, paa hvilke Linierne udgjorde Cirkelbuer af en betydelig Krumning. Aarsagen hertil er, at da Østerlænderne sidde paa Hynder (Divaner) og ikke kjende vore Stole og Borde, saa lægge de under Skrivningen Papiret paa høire Knæe, og idet Haanden under Skrivningen skrider fremad paa Papiret fra Høire til Venstre, dreies Papiret i modsat Retning, for at det Punkt, paa hvilket Pennen bevæger sig, altid kan blive midt paa Knæet. Paa Reenskriften vare Ordene derimod holdte i horizontale rette Linier. Saavel denne mechaniske Vanskelighed, som den Pine, Phantasien maatte underkastes, for at udpensle alle disse Blomster og Sløifer, maa vel have foraarsaget at dette Arbeide udfordrede flere Dages Anstrængelse.

Missionæren Glen fortalte mig, at da han med sin smukke unge Kone forlod sit Fødeland Skotland, for at reise til Petersburg og derfra til Astrachan, blev Skibet ved Storm drevet ind i en liden Havn paa Kysten af Norge, hvor de begge meget venligt bleve modtagne af nogle der boende Skippere og Lodse. Han fandt at Landet havde en Deel Lighed med hans Fødeland, og glædede sig ved at høre adskillige Ord i Sproget, som vidnede om Skotternes Slægtskab med Nordmændene. Han forærede mig et Hefte af Missionsberetningerne, hvori Efterretningerne om hans Reise til Rusland var meddelt, og iblandt andet ogsaa dette lille Ophold paa Norges Kyst var skildret.

Da vi paa Hjemreisen opholdt os i Tobolsk, hvor Generalgouvernøren over det vestlige Sibirien General Willielminoff, som før havde været Øverstbefalende i Grusien, residerede, anbefalede han mig særdeles varmt, naar vi vare komne til Astrachan, at reise til dette Land, hvis Naturskjønheder og Naturmærkværdigheder han skildrede.

Han yttrede, at naar jeg anmodede vor Minister i Petersburg General Baron Palmstierna om at henvende sig til Keiseren, saa vilde denne give Ordre til Admiralitetet i Astrachan, at lade os paa et keiserligt Skib bringe fra Astrachan til Baku, en Bye paa Halvøen Apscheron i det Kaspiske Hav i Provindsen Schirvan, hvorfra vi kunde reise til Hovedstaden Tiflis i Grusien. Ifølge denne Opmuntring skrev jeg til Palmstierne, og fik Underretning om, at en saadan Befaling til vedkommende Auctoriteter i Astrachan var udstedt. Herved havde jeg Udsigt til, at udstrække mine Jagttagelser længer mod Syd lige til den 40de Bredegrad. Gouvernementet Grusien, som Europæerne, ubekjendt af hvad Grund, kalde Georgien, kaldes af dets egne Indvaanere Iverien. Dette og det vestenfor liggende Landskab Imeretien, som støder til det sorte Hav, er det mærkværdige Land, som Grækerne kaldte Kolchis og Albanien, altsaa en gammel klassisk Jordbund. Det var herhen hvor Grækerne gjorde deres første Heltetog, det saakaldte Argonautertog, paa de dem forhen ubekjendte Have, i det Jason, ledsaget af Grækenlands tapreste Helte, Herkules, Kastor og Pollux, Theseus og mange Andre, paa Skibet Argo gik til Kolchis, for at tilbagetage det gyldne Skind af den Vædder, paa hvilken Phryxus og Helle flygtede til Kolchis, for at undgaae deres Stedmoders Inos Had; hvilket Skind Phryxus havde ophængt paa en Eeg i en indviet Lund, og lod bevogte af Drager. Ved Hjælp af Kongens Datter Medea, som forelskede sig i Jason, lykkedes det denne, at overvinde alle Farer, og at erholde Skindet. Her var det ogsaa, at Jupiter lænkede Prometheus til Kaukasus, fordi han havde stjaalet Gudernes Ild. Maaskee sigter denne Mythe til den evige Ild, som her brænder.

Indbyggerne nedstamme fra de gamle Iberier og Kolchier, ere et tappert og høihjertet Folk, og have et eget Sprog, som er forskjelligt fra alle de omkringboende Nationers, samt en sammenhængende Historie lige til Pharnabaces, en Slægtning af den sidste Persiske Monarch Darius, der efter Alexander den Stores Død opkastede sig til Zar over Grusien henved 327 Aar før Christus. De have Anlæg til Videnskaber, og besidde adskillige klassiske Skrifter fra det 12te Aarhundrede, iblandt hvilke tvende Digtere især ere høit agtede, ligesom de elske gamle historiske Folkesange, i hvilke deres Heltes Bedrifter og

Lidelser skildres. Dette Landskab støder mod Øst til Schirvan, mod Nord til Kaukasus, hvis tapre Bjergboere Tscherkesserne og Tschetschenzerne den Russiske Overmagt ei endnu har formaaet at undertvinge; mod Syd til Armenien; og ligger saaledes midt imellem det sorte og kaspiske Hav. Fornemmelig fortjener Provindsen Schirvan at besøges af Naturforskere, formedelst dens rige Naturfrembringelser af Plante- og Dyreriget og dens Naturundere. Den vestlige større Deel indeholder lutter Bjerge, Fortsættelse af Kaukasus, iblandt hvilke Schachbjerget er det høieste. Et andet høit, underligt formet og kløftet Bjerg, kaldes „Spitzbarmach" eller „Femfingerbjerget" efter dets fem høieste Spidser, og her tro Indbyggerne, at Propheten Elias har boet. Disse Bjergegne ere meget frugtbare; især udmærker sig det skjønne lille Landskab Kaballa, der ligner en yndig Have, leverer de herligste Frugter, hvoriblandt Kastanier, og af Perserne kaldes „Rosenparadiset" formedelst dets blomsterrige Enge. I Schirvan dyrkes Riis, Hvede, Byg, Safran, Tobak, Bomuld og en herlig rød Viin. I Haverne dyrkes Arbuser, Meloner, Agurker og Havefrugter i stor Mængde. Af Figen, Pærer, Æbler, Viindruer, Aprikoser, Morbær, Valnødder og Granatæbler er der Overflødighed. Alle disse Frugttræer voxe ogsaa overalt, hvor der findes Underskov, vildt; Viinranker slynge sig opad ethvert vildt Træe. Sillerier og velsmagende Kapers, Cypresser, Pinier og Mandeltræer finder man ogsaa vilde; ligeledes en Mængde Trøffler. Ved Bredderne af Floden Kur og Aras voxe Rør af Tykkelse som et Sukkerrør og af henved fire Favnes Længde, hvilke bruges som Spanskrør, og hvormed der drives Handel. Ved Mundingen af Kur drives et betydeligt Fiskerie af de samme store Fiske, som findes i Volga, og af hvis Rogn Kaviar tilberedes. Af Dyr findes der desuden et smukt lidet Raadyr, af Størrelse som en Geed, men uden Horn, Harer, Schakaler, Ulve, Ræve, Skildpadder, store sorte Vandslanger, Taranteler, Skorpioner og Søekrebs; fremdeles en Mængde vilde Fugle. Blandt Huusdyrene holder man Æsler, Kameler, Bøffeler og de fortræffelige Rideheste, som ere bekjendte under Navnet Argamakker.

Blandt de sjeldne Naturmærkværdigheder fortjene at nævnes Naphtakilderne, de vorende Bjerge og den evige Ild. I

Nærheden af Staden Baku findes mange Naphtakilder og paa Halvøen Apscheron Brønde, hvoraf Naphta øses. Der ere kuns faae Brønde, som give den kostbarere hvide Naphta, og disse holdes forseglede og udtømmes kun een Gang maanedlig. Derimod er der over 50, som give den sorte Naphta i stor Mængde, ere indtil 20 Favne dybe, og tømmes daglig. Den føres til Baku og sælges som Brændematerial til Lamper, Kjøkkenild og Brødbagning; thi i Baku har man intet andet Brændsel; dog bruge Russerne heller tørre Urter til Brødbagning. Den rigeste Brønd gav daglig 7500 Pund Naphta. Disse Brønde tilhøre Regeringen.

Den evige Ild paa Halvøen Apscheron er maaske det eneste Naturunder af sin Art paa vor hele Jord. Den brænder i en uregelmæssig langagtig Grøft, som er 20 Favne lang og ikke over 1½ Favn dyb. Grunden i denne Grube bestaaer mere af Klippe end af Jord. Ilden brænder ikke overalt lige høit; de største Flammer ere ikke over 3 Favne høie; Gruben bliver ikke dybere ved den bestandige Ild, og Grundstenene blive ikke skjørere, omendskjøndt Kalkstene over Jorden snart blive skjøre deraf, og falde istykker. Denne evige Ild brænder uden Røg og Lugt. Den hele Egn i en Omkreds af 2 Verster indeholder Stoffet til denne Ild. Enhver Fordybning, man graver i Jorden og antænder, brænder saa længe med stærk Flamme, til man tildækker den med Jord. Den store Grube kan sandsynligen slukkes paa samme Maade, men ogsaa strax igjen tændes, saasnart man vil. Mærkværdigt er det, at ved Randen af denne bestandig brændende Ildgrube voxer grønt Græs, og at der 80 Favne derfra findes to Brønde med godt Vand og en stor frugtbar Have. Ved denne Ild opholde sig bestandig nogle Ildtilbedere, Efterkommere af de gamle Perser, som betragtede Ilden i Almindelighed som et Symbol paa Guddommen, og nogle andægtige Hinduere. Rundt om den brændende Grube, 2 til 3 Favne fra samme, boe disse Mennesker i smaae Hytter. Midt i en saadan Hytte er gravet en liden Fordybning, hvorom er lagt 2 eller 3 Stene, paa hvilke sættes en Kjedel til at koge Maden i. Dertil tage de et Par Halmstraae eller tørt Græs, tænde det udenfor i den evige Flamme, og kaste det under Kjedelen; Hulningen tænder sig strax, brænder klart uden Røg og Lugt, og Maden bliver

hastigere kogt, end med Veed. Bedækker man Hullet med en Fildt, saa slukkes Flammen. Ved denne brændende Fordybning varme Eremitterne sig om Vinteren, og bruge intet Lys i deres Hytter. Enhver stikker et Rør af en Alens Længde, oventil beklædt med Leer og forsynet med en Prop af Leer, i Jorden nær sin Seng. Tager man Proppen af og tænder Aabningen med Straae, saa brænder Røret som et Lys uden at forbrændes; lægger han Proppen over, saa er Lyset slukket.

Denne evige Ild benyttes ogsaa til Kalkbrænding. Man stabler Kalkstenene i en Hob, tænder noget Straae ved den store Ildgrube, og kaster det paa Steenhoben; herpaa stiger Flammen pludselig ud af Jorden i Høiden med en Brusen; og naar man lader den brænde i 3 Dage, saa er Kalken færdig.

Foruden dette har denne Egn endnu et andet mærkværdigt Ildsærsyn. Efter milde Høstdage, naar Aftenluften er varm, staae Markerne omkring Baku ligesom i fulde Flammer. Ofte seer det ud som om Flammer i store Masser rullede hurtigt ned ad Bjergene; den omliggende Bjergrad er oplyst af et klart blaat Lys. De utallige, deels sammenhængende Flammer, som i dunkle og varme Nætter bedække hele Sletten, opvække Skræk hos Heste, Muuldyr og andre Skabninger. Flammen varer ikke længer end henved 4 Timer efter Solnedgang; ved stærk Østenvind seer man den ikke; forresten hyppigst i Maanederne October og November. Men denne Luftild antænder intet brændbart Stof. Tørt Græs og Siv kommer aldrig derved i Brand, omendskjøndt hele Jordfladen synes bedækket af Ild og Flammer. Endog naar man befinder sig midt i disse Flammer, føler man ikke engang Varme deraf.

De v o r e n d e B j e r g e ligge imellem Baku og Nawagi langs Landeveien i en Strækning af 15 Verster (1½ Norsk Mil), ere af forskjellig, dog ikke betydelig, Høide, askefarvede, uden Græs, og have Dannelse af en Kegle. Jorden er ikke andet end en saltholdig Leer. Hvert Bjerg har paa sin Spidse en Kilde af salt, grumset, tykt Vand, som sprudler op, sprøiter om sig og løber over; og da det ansætter sig rundt omkring Aabningen, tørres det ud og forhøier Bjerget. Nogle, der ere temmelig høie, ere ganske udtørrede; derimod opstaae der

nye ved Siden af dem, som bestandig udstøde tyk Slam og voxe. Ogsaa i andre Egne af Landet findes enkelte voxende Bjerge. Henimod Havet er et Bjerg, som undertiden har sprudet Ild.

At besøge dette Land fuldt af Under, hindredes jeg fra ved Aarstiden. Choleraen i Orenburg havde opholdt os der et Par Maaneder og i Midten af Februar var Volgaen og Bredderne af det Kaspiske Hav belagt med Alen tyk Iis, som gjorde enhver Søereise umuelig. Desuden havde der kort tilforn herſket Cholera i Grusien, og vi vilde altsaa være bleven tvungne til at udholde en 40 Dages Quarantaine paa Tilbagereisen, og lade vore Sager og Instrumenter gjennemrøge med Chlor. Jeg maatte altsaa beslutte mig til at tage den korteste Vei fra Astrachan over Moscwa til Petersburg. Saaledes strandede vort Argonauter Tog paa Iis, og jeg gik Glip af det gyldne Skind.

XXVIII.

Afreise fra Astrachan — Herrenhuter-Byen Serepta. — Tydske og Franske Kolonier langs Volga. — Besværligt Vinterføre. — Dansk Familie i Saransk. — Bekjendtere i Moscwa. — Baron Schilling von Canstadt. — Chinesiskt Skriftsprog. — Fabrikken Isehora — Audients hos Keiser Nikolai I. og Keiserinden i Petersborg. — Ministrene Speranski og Cancrin.

Den 25de Februar 1830 reiste vi paa Hjulvognene fra Astrachan, men vare ei kommen mere end 300 Verst (30 norske Mile) mod Nord, førend Sneen fandtes saa dyb, at vi maatte lægge os ind i et af de af Regjeringen opførte Posthuse langs Veien (en sand Velgjerning for den arme Reisende), for at lade Bønderne sammentømre Slæder under vore Vogne. Disse Slæder sammensattes af tykke Birkestokke, og vare ligesaa plumpe som de Sluffer, man hos os anvender til at slæbe Kanoner eller svære Steenmasser frem paa. En Slæde anbragtes under den forreste, en anden under den bagerste Deel af Vognen, og Hjulene lagdes imellem Slæden og Vognen, Forhjulene paa den forreste, Baghjulene paa den bagerste Slæde. Saaledes skrede vi langsomt frem og kom til den bekjendte og interessante Tydske Herrenhutter-Kolonie Sarepta, hvor vi tilbragte en behagelig Dag, forflyttede pludselig midt ind i Tydskland blandt Tydske Sæder, Leve-

maade og Klædedragt. Vi nød her to Artikler, som vi under vor hele Udlændighed meget havde savnet, nemlig Smør og Øl. Brændevinet kan Russerne, saavel den høie som den lave, ikke undvære, og det er lettere at transportere; men Forsendelse af Øl, som optager større Rum, vilde fordyre det for meget, og derfor er det en næsten ukjendt Drik. Jeg vilde overtale min Vært til at overlade mig et Par Flasker til Reiseproviant; men han svarede, at i hans Huus maatte vi drikke saa meget vi vilde; udenfor Sarepta vilde det derimod blive konfiskeret og han lagt i Boder. Jeg kjøbte her Sareptaisk Sennep og Snuustobak, to over hele Rusland berømte Produkter, samt nogle Honningkager hos en Bager fra Kjøbenhavn, og vi lode os omvise af Politimesteren Christensen fra Tøndern, kort vi følte os halvt som i Hjemmet.

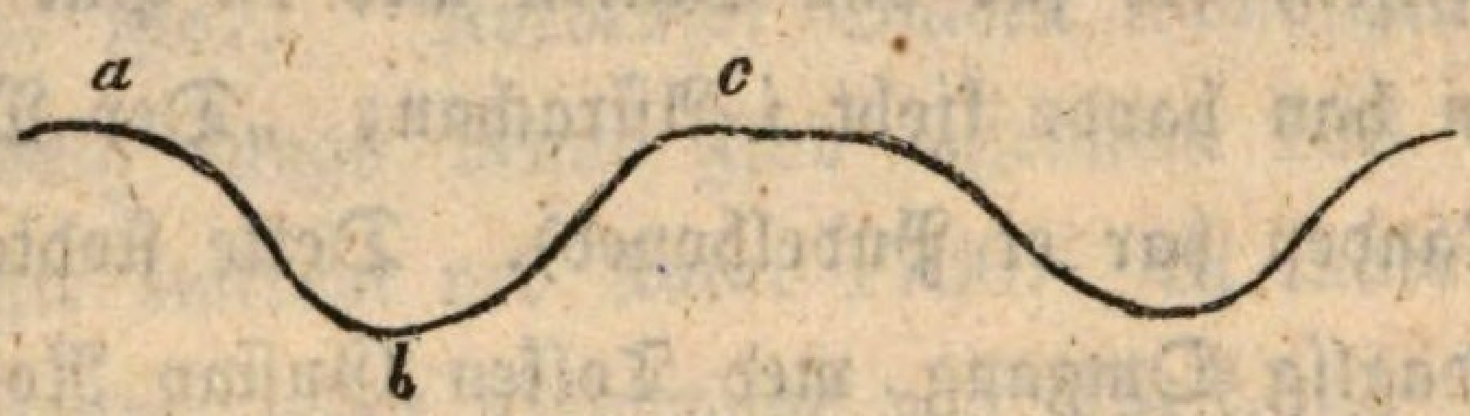
Da vi næste Dag kom til Zarizin, omtrent 31 Verst fra Sarepta, fik vi den Efterretning, at den korteste og vestligere Vei til Moscwa, som jeg havde besluttet at tage, var aldeles ufremkommelig for saa tunge Equipager formedelst den dybe Snee; vi maatte derfor følge Veien langs Wolga til Byen Saratow. Herved fik vi Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med de Tydske Kolonier, i Nærheden af denne Flod. Nordenfor Staden Kamyschin ved Wolga farer man nemlig langs denne Flod igjennem 103 Tydske Kolonier, som ere anlagte omtrent ved Aaret 1760. Vi kunde der dristigt tiltale enhver Bonde, eller Bondepige paa Tydsk, og faae Svar, omendskjønt Svaret undertiden var lidt vanskeligt at forstaae, da Kolonisterne ere Sachsiske, Bayerske, Elsassiske Bønder, som, især de sidste, tale en styg plat Dialekt; og da de nu allerede vare i den anden eller tredie Generation, saa har Sproget vel ikke forbedret sig ved de Russiske Omgivelser. Imidlertid holde de fast ved deres Modersmaal; mon vore Norske Udvandrede i Amerika ville holde sit Sprog saa uforvansket? Jeg maae tilstaae, at jeg fandt mig saa vel og let imellem dem, og fandt dem saare elskværdige, ligesom de fandt sig behagelig overraskede ved at høre deres Modermaal tale af fremmede Reisende, hvilke de derfor næsten betragtede som Landsmænd. En Posttilsynsmand paa en af disse Tydske Kolonier fortalte os en snurrig Anecdote. Jeg havde hørt, at der nordenfor de Tydske Kolonier ogsaa vare nogle Franske, og ønskede nogen Underretning om dem.

Han svarede, at de efterhaanden alle vare forsvundne. — Var der da kommen en Pest iblandt dem, saa at de alle vare uddøde? — Nei de vare alle, især Fruentimmerne, efterhaanden afgaaede som Sproglærere og Gouvernanter til Russiske adelige Familier og Embedsmænd. I en Kolonie, 10 Verst nordenfor hans, levede der for et Aar siden endnu een gammel Mand tilbage, som ei havde faaet Ansættelse, men han var enten vandret bort, eller død. — Havde disse gode Franske Bønder talt et saa godt Fransk, som de Tydske Bønder her talte Tydsk, saa havde de unge Knäser og Knäsinder (Fyrster og Fyrstinder), der fik dem til Lærere, ret lært et vakkert Sprog; om Opdragelsen ville vi ei tale.

Blandt disse Tydske Kolonier ere nogle Katholske, andre Reformerte, andre Lutherske. Deres Huse ere nettere byggede og renligere, Levemaaden heel anderledes end hos Russerne, Ansigterne vakkrere og aldeles Europæiske; men de klæde sig ganske paa Russisk. Kort denne Tydske Reise var mig en Opmuntring en Diens- og Drenslyst. Ved Gjennemkjørselen igjennem en af disse Kolonier, stak en ung Pige Hovedet ud af et Vindue, og raabte, idet hun fik Die paa vor Betjent Anders Nilsen, der sad paa Bukken med en Hue af hvidt krøllet Pudelskind, som han havde kjøbt i Astrachan; „Der Mann hat einen Pudelkopf" (Manden har et Pudelhoved). Dette stødte ham, saasom han ved lang daglig Omgang med Tolken Gustav Rosenlund, havde lært at forstaae det meste, af hvad der taltes paa Tydsk, ja endog nogenledes en Tydsk Prædiken. Dog fik han strax efter Opreisning for dette spøgefulde Udraab; thi da vi kom til Huus, og han kom ind, og med Forundring vendte sig om for ret at betragte alle disse Tydske Mennesker, men ei vovede sig til at forsøge at tale et Ord, saasom han kjendte sin Svaghed saavel i det Tydske som Russiske Sprog, saa sagde en gammel venlig Kone, der lod sin Rok standse for at besee ham igjen, efterat hun havde hørt af os, at han hverken var det ene eller andet Sprog mægtig: „er hat ein freundlich Gesicht" (han har et venligt Ansigt). Dette smigrede ham, og han gjorde overalt nogen Lykke hos Qvinderne ved sit Udvortes og sin Venlighed, uagtet de formedelst hans Ukyndighed i Sproget maatte betragte ham som stum; ligesom Gustav Rosenlund, uagtet sit grove

Esthniske Ansigt og sin lille plumpe Figur, hos begge Kjøn vidste at gjøre sig behagelig ved sit Vid; thi alle Mennesker holde af at lee.

Fra Byen Saratow, hvor vi (9de Marts) forlode Wolga for at gaae imod Nordvest til Guvernementsstaden Pensa, blev Veien slettere og slettere, idet den af de endeløse Transporter var saa opkjørt og fuld af Støb, at vi maatte kjøre Skridt for Skridt. De to sidste Dage inden vi naaede Pensa kom vi ei længere end 45 den ene og 35 Verst den anden, uagtet man i godt Slædeføre kan kjøre 150 Verst i 12 Timer. Om Morgenen havde vi udført en stor Reparation paa den ene Slæde, og midt paa Veien gik den anden under vor Kalesche reent i Stykker uagtet de vare sammensatte af tykke Tømmerstokker af Birk. Vi maatte spende Hestene fra og sende en ridende Jämstschik (Skydsbonde) til den nærmeste Landsby i en Afstand af 8 Verst og hente Folk, Tømmermænd, et Par Slæder med Tømmer, Øxer og andet Redskab, og byggede saaledes midt paa Veien saa godt som en ny Slæde. Imidlertid stode vi i 4—5 Timer midt paa Landeveien i vore Reensdyrpeltse og Reensdyrstøvler i Sneen. Veien gik nemlig i en bestandig Bølgelinie, som hosstaaende Figur. Naar

den store tunge Kalesche kom paa Toppen a af et saadant Støb, og styrtede sig paa sin forreste Slæde ned i den næsten mandshøie Fordybning ved b, saa blev man kastet med Hovedet op mod Kaleschen og maatte holde sig fast med alle Kræfter, for ei at slaae sig fordærvet. Mange Steder var der neppe en Slædelængde imellem Støbene og der fulgte undertiden 3, 4 til 5 umiddelbar efter hinanden. Ved de større maatte man standse og med en Øxe hugge noget af Toppen bort, for at udfylde i Dybet. Dog dette var langsomt og hjalp kun lidet. Ofte kunde 5 Heste med yderste Nød og under stærk Anvendelse af Pidsken neppe drage Vognen op af Hulen. Følgen af disse heftige Rystelser og Stød var Hovedpine og Smerte i Brystet. Flere Dage maatte jeg tilbringe udenfor Kaleschen, staaende bag paa Slæden, da jeg ei kunde udholde de voldsomme Slag. I de værste Støb sprang

jeg af og gik med Barometret i Haanden, for at det ei skulde sønderslaaes. Disse umaadelige Stød frembringes af de Russiske Bønders korte Obofer (Færdingsslæder); thi naar den mindste Fordybning opstaaer i den flere Alen dybe Snee, saa støder Forenden af den korte Slæde ned i Fordybningen ved b og fører endeel Snee med sig op paa Forhøiningen ved c. Derved bliver ved hver Slæde Hulen gjort dybere og Forhøiningen c høiere.

Den 14 Marts kom vi endelig efter 5 Dages møisommelig Kjørsel til Pensa, som ligger 195 Verst eller omtrent 19 Norske Mile fra Saratow, hvor vi lode vore Kjøreredskaber reparere hos en fornuftig Tydsk Smed. Vore to Betjente, som vare ganske forkomne, mørslagne og traurige og lede af Hovedpine, fik her Leilighed til at forfriske sig ved to Nætters rolige Søvn i et godt varmt Kammer, en Vederkvægelse, som de næsten ikke havde havt, siden vi forlode Kasan.

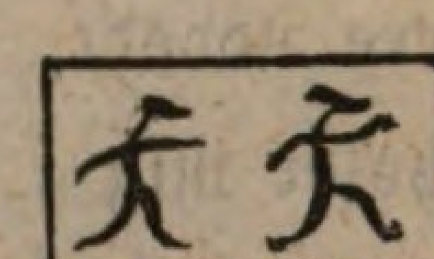
I en liden Bye Saransk, en Dagreise fra Pensa, traf vi en Dansk Læge Friese fra Slesvig, som havde studeret Medicin i Kjøbenhavn og var gift med et Dansk Fruentimmer født Willms, fra Nyeborg i Fyen, der havde sin gamle Moder hos sig. Her havde vi den sjeldne Behagelighed, som kuns een Gang tilforn paa hele Reisen var falden i vort Lod, at kunne tale vort Modersmaal, og omtale enkelte fælleds Bekjendtere i Danmark. Da Fruen hørte, at vi havde en Norsk Betjent med, sagde hun: „jeg maa dog ud og tale med min Landsmand!" Hun tog derpaa en Tallerken med Smørrebrød og et Glas Viin og gik dermed ud for at opvarte Anders Nielsen med Frokost og talede med ham i et Quarteers Tid, til fælles Fornøielse; især for ham, som første Gang paa hele Reisen i henved 2 Aar kunde tale med Nogen udenfor hans medreisende Herskab.

Endelig kom vi efter mange udstandne Besværligheder til Moscwa, hvor vi besøgte vore Bekjendtere fra Henreisen. Blandt disse vil jeg især nævne Apotheker-Enken Madame Einbrodt og hendes elskværdige Familie, hos hvem vi tilbragte en behagelig Dag; Statsraad Professor Fischer (von Waldheim) og Professor Jänisch. Fischer, som var Præsident i det naturvidenskabelige Selskab i Moscwa, indbød os til en Middag og overrakte os Diplom som correspondérende Medlemmer. Han var Zoolog, og da der i Petersburg var en anden

Professor Fischer, som var Botaniker og Directeur for den botaniske Have, saa kaldte han for Spøg denne „Pflanzen-Fischer“ og sig selv „Vieh-Fischer“.

Vinterføret var nu gaaet op, og for at komme til Petersburg maatte vi nu igjen sætte vore Vogne paa Hjul. Under Reisen faldt snart eet Hjul i Staver, snart et andet. Endelig kom vi den 9de April ved Midnat til Keiserstaden. Foruden vore Bekjendtere fra Opholdet i 1828, vor Minister General Baron Palmstjerna, den elskværdige Admiral Krusenstern, Statsraad Akademiker Parrot, Generalconsul Sterky med flere, gjorde jeg her et nyt Bekjendtskab, som jeg maa lidt udførligere omtale, nemlig med Baron Schilling von Canstadt, der tilforn havde været ved Legationen i Wien. Han var en livsglad, temmelig tykfalden middelaldrende blond Mand, som havde endeel Kundskaber i Mathematik og Naturvidenskaberne, og fornemmelig studeret de østerlandske Sprog, Chinesisk, Mongolisk og Sanskrit. Han havde udgivet adskillige Chinesiske Værker, som vare lithographerede i Petersburg, og viste mig en særdeles rosende Anmeldelse over disse i en Fransk Journal, hvori iblandt andet udhævedes Skrifttegnenes smukke Form og Forbindelsesmaade. „Vi kunne i denne Henseende ei naae Russerne“ siger Anmelderen, „thi vi maae undvære Brugen af et virksomt Hjælpemiddel, som de have — Stokken“. Lithographien var nemlig udført af de simple Russiske Underofficerer; og naar en saadan Mand vilde sige: „jeg kan ikke udføre det“; saa svares der; „Du skal udføre det, kak ni buit“ (hvordan det saa gaaer), og man peger paa det omtalte Hjælpemiddel, som anspænder Evnerne og efterhaanden udvikler dem. Efter en Mængde mislykkede Forsøg naaer han endelig den forlangte Færdighed. Chineserne have som bekjendt, ikke Bogstavskrift, ved hvilken alle Lyde i ethvert Sprog kunne udtrykkes formedelst den forskjellige Forbindelse af noget over en Snees Tegn; men ethvert Begreb udtrykkes ved et eget Tegn. Dersom den Maade var almindelig, og alle Nationer benyttede de samme Tegn, vilde det have den store Bekvemmelighed, at Enhver, hvilket Sprog han end talede, kunde læse samme Bog omendskjøndt Hver udtalte Ordene i sit Sprog. Saaledes vilde ved Synet af det Tegn, der betyder en „Hest“, Skandiaveren sige „Hest“, Tydskeren

„Pferd“, Italieneren „cavallo“ o. s. v. ligesom alle Nationer, der benytte Arabiske Taltegn forstaae dem, skjønt de have forskjellige Lyde for Begrebet. Ved Figuren 8 sige vi „otte“, Tydskeren „acht“, Russeren „vocem“, Franskmanden „huit“. Forskjellige Nationer kunde altsaa læse samme Bog, og alle forstaae den, uden at de forstode hinanden indbyrdes. Men det har den store Ubekvemmelighed, at da Sproget bestaaer af en uendelig Mængde Ord, maatte man lære ligesaa mange forskjellige Skrifttegn. Saaledes have Chineserne 50000 forskjellige Skrifttegn. Jeg spurgte Baron S. hvorledes det var mueligt at lære og erindre en saa stor Mængde Tegn; det maatte være et heelt Livs Studium. Han svarede hertil, at Sagen ikke var saa vanskelig som den syntes; Chineserne havde et langt ringere Antal af enkelte Tegn; ved at forbinde disse paa en sindrig Maade, hjalp man Hukommelsen til at erindre Betydningen af det sammensatte Tegn. Saaledes naar man sætter to saadanne forskjellige Tegn ved Siden af hinanden, og omgiver dem med en firkantet Ramme, saa betyder det, at der imellem disse to Begreber eller Ting er en vis Forbindelse enten i Tiden eller Rummet. „Jeg er vis paa“, tilføiede han, „at De selv vil kunne læse et Par Chinesiske Ord“. Han tegnede derpaa hosstaaende Figur, og tilføiede; „hver af de to Figurer i denne Ramme betegner „et Fruentimmer;“ hvad betyder nu det sammensatte Tegn?“ To Fruentimmer i samme Rum, sagde jeg; og greb til i Spøg at raabe „querelle“ (Kiv, Trætte). Han slog nu op i en stor Foliant (en Chinesisk og Fransk Ordbog), viste mig samme Tegn, og ved Siden stod ganske rigtig: „querelle“. Jeg slog op en stor Latter over min lykkelige Gisning, og han raabte: „der kan De see, Sagen er ikke saa vanskelig som man forestiller sig“! Han tegnede endnu en anden Figur, som jeg ligeledes gjettede, men jeg erindrer blot den første formedelst den pudseerlige Ideeforbindelse og den deri indeholdte Beskyldning mod det smukke Kjøn, som dog forhaabentlig er mere træffende for Chinesiske end Europæiske Damer. Kuns de lærde Chinesere lære imidlertid alle disse Tegn; den simple Mand befatter sig blot med de, som ere uundværlige for hans Dont.

I Peter den Stores Tid var der opstaaet en Grændsestridighed

i det østlige Sibirien imellem Russerne og Chineserne ved Amurfloden, som løber ud i det stille Ocean, og som den Gang udgjorde Grændseskjellet imellem det Chinesiske og Russiske Herredømme. Peter sendte et Gesandtskab derhen for at bilægge Tvistighederne; men Chineserne udhalede under forskjellige Paaskud Forhandlingernes Begyndelse i tre Fjerdingaar. Endelig erklærede de, at nu vare de beredte til at begynde dem; men nu viste det sig, at de havde sammentrukket 20000 Mand ved Amurfloden, og drev de Russiske Tropper, der kun bestode af 300 Mand, tilbage, og toge omtrent 100 Mand til Fanger, hvilke førtes til Peking. De gjorde nu Paastand paa at beholde det store Stykke Land nordenfor Amur, som Russerne kalde Da-urien, og Peter, som indsaae Umuligheden i at forsende et tilstrækkeligt Antal Tropper fra det europæiske Rusland, for at drive dem tilbage, og desuden foretrak, at vedligeholde den fordeelagtige fredelige Handel med Chineserne, som ved et fiendtligt Anfald vilde afbrydes for bestandig, for en temmelig øde Landstrækning, gav efter, men betingede sig Ret til, at bygge et Russisk Kloster i Peking, og hvert 10de Aar at sende en Protopop med endel andre Poper derhen, for at betjene sine fangne Landsmænd. Uagtet disse Fanger forlængst ere uddøde, vedbliver dog endnu denne Mission, og imedens jeg opholdt mig i Irkutsk var netop Præsten Jakinth, som havde opholdt sig der i 10 Aar, vendt tilbage, og en ny Mission skulde afsendes. Paa Grund af sine Kundskaber i det Chinesiske Sprog ønskede Baron Schilling at ledsage Missionen til Peking, og havde dertil forsynet sig med en heel Deel physiske, især magnetiske Instrumenter, hvormed han vilde gjøre Jagttagelser paa Veien. Men da Chineserne, som ledsagede Missionen til Peking, ere overmaade mistænkelige, og ei taale engang at den Reisende optegner noget paa et Stykke Papir, og dertil S. var en altfor lystig Mand til at man kunde vente, at han vilde holde sin Natur i Tømme, saa frygtede man for, at den hele Mission for hans Skyld kunde blive sendt tilbage, og han blev nægtet Tilladelse. I hans Sted blev en ung Astronom Fuss sendt som Missionens videnskabelige Ledsager. Vi gjorde dennes Bekjendtskab i Petersburg, da han forberedede sig til Afreisen, og gjorde ham bekjendt med vor Observationsmaade.

Baron S. indbød os en Dag til en Middag i et Hotel, hvor vi bleve prægtigt beværtede. Efter Bordet spurgte han: „spiller Nogen af Eder Schak"? Jeg svarede, at jeg blot kjendte Trækkene, men at Due spillede meget godt; thi jeg havde seet ham vinde næsten overalt, undtagen mod en Kjøbmand i Orenburg, der var hans Mester. D. havde neppe gjort 5 Træk førend S. spurgte ham; „paa hvilken Rude vil De staae schakmat"? Jeg forbausedes over dette høist overlegne Udsagn, og D. blev rød, men svarede intet. Jeg pegede da paa en Rude paa Brættet. Inden ret mange Træk havde han jaget Dues Konge derhen og sat ham mat. Jeg spurgte, om han kunde gjøre det oftere? og han svarede: „saa ofte De vil". Et nyt Spil begyndte, og jeg pegede paa en anden Rude, og Følgen var den samme. Endnu en tredie Gang gjentoges Forsøget, og lykkedes ligesaa fuldkomment. „Men hvorledes kunde De efter saa faa Træk vide, at det var Dem muligt? spurgte jeg. „Oh"! svarede han, „der behøves ikke mange Træk inden man seer, hvad Mand, man har for sig". Derefter yttrede vi Lyst til at besøge Theatret, og spurgte om han vilde ledsage os. Han havde ingen Lyst; men sagde endelig: „Nu ja, jeg kan ligesaa godt sove min Middagssøvn der, som et andet Sted". Vi gik i Parquettet, hvor hver Person har sin Lænestol, og vi havde ikke ret længe siddet der, førend vor Ven var falden i en rolig Søvn, som varede henimod Stykkets Ende.

Paa Veien til Theatret gik et nogenlunde velklædt Fruentimmer os forbi, og slap i det samme en liden trekantet Billet ned paa Gaden. Vor Ven bukkede sig ned, tog den op, udfoldede den og stak den i Vestelommen. Jeg saae den var skrevet paa Russisk med en temmelig øvet Haand og ikke paa det fineste Papir, og spurgte hvad det var, skjønt det sagtens ikke var vanskeligt at gjette. Han svarede: „oh! det er en Adresse, Gade, Huusnummer, første Dør i Porten paa venstre Haand; den kan maaskee engang benyttes". Det var altsaa en kvindelig Krydser.

Af dette Slags gives der i Petersburg udentvivl en stor Mængde. Mange af dem komme fra Stockholm, naar de der ikke længer ere i Velten. Efter at have opholdt sig en Deel Aar i Petersburg, naar de ikke heller der længer kunne ernære sig, gaae de længer mod Øst til

Nischnei-Novgorod, hvor det store aarlige Marked *) holdes, som besøges af en Mængde Bukarer, Armenier, Perser, Hinduer, kort af alle Ruslands halvbarbariske Naboer, foruden Tatarer og Russer. Her har man under Markedet indrømmet dem til Boelig en liden Landsby tæt udenfor Staden. Paa Henreisen i 1828 indtraf vi i N.-Novgorod just i Markedstiden; en Tydsk Kunstner førte os hen til dette Russiske Hamburgerberg, og vi saae dem der siddende i de lave Træhuse ved de aabne Vinduer, sminkede og udpyntede med brogede Baand, nogle klimprende paa en Guittarre, andre syngende, andre talende til de Forbigaaende og indbydende dem paa daarligt Russisk til at træde ind. Naar man tænkte paa disse Qvinders nuværende Tilstand og om muligt endnu ynkeligere Skjæbne, naar de inden kort Tid ogsaa vilde blive for slette Varer for dette halvbarbariske Marked, saa var det en skjærende Dissonants, at see deres Anstrængelse for at spille den Livsglades og Lykkeliges Rolle.

En Dag indbød Baron S. os til at gjøre en Reise med sig til den store Savod (Fabrik) Ischora, som ligger i en liden Flække ved en Flod af samme Navn 33 Verst sydost for Petersburg. Paa denne Fabrik, som bestyres af en Englænder General Wilson, forarbeides fast alle mulige Fabrikater, ligefra Dampmaskiner for Dampskibe og Jernkettinger til samme og indtil alleslags physiske og mathematiske Instrumenter, saasom Barometre, Thermometre, mathematiske Bestikker, Inclinatorier o. s. v. Ligeledes var der en Speilfabrik, hvor Speile af Høide som en heel Væg og indtil 6 Fods Brede forarbeidedes. Den smeltede Glasmasse blev udgydt paa et stort Bord, hvis horizontale Plade var af Kobber med ophøiede Kanter, hvis Høide bestemte Speilglassets Tykkelse; naar det imellem Kanterne værende store Fad var fyldt med glødende Glasmasse, rulledes der over samme fra den ene Ende af Bordet til den modsatte en stor, meget tung, ophedet Kobbervaltse, som rak noget udenfor begge Bordets Rande, hvorved Glasmassens øverste Overflade blev jevn, som den underste, og Glaspladen fik overalt samme Tykkelse. Naar den var

*) Det kaldes ogsaa Markedet i Makariev, af en 8—10 Norske Mile østligere liggende liden Bye af dette Navn, hvor det tilforn holdtes.

afkjølet blev den først grovslebet ved Maskinerie paa begge Sider, og derpaa to saadanne Speilglas lagt ovenpaa hinanden og den øverste ved Maskinerie bevæget frem og tilbage paa den underste, indtil de begge havde faaet en ganske plan Overflade. Saa store Speile skal man ikke engang paa de berømte Franske og Italienske Speilfabrikker kunne frembringe. Til Erindring om Ischora forærede General W. mig en sindrig indrettet Passer, hvis Endestykker kan udtrækkes og indstikkes i omvendt Retning i den tykkere øverste Deel af Benene, saa at man har en Passer enten med to Staalspidser, eller med en Staalspids og Ridsefjeder, eller med en Staalspids og Blyantrør. Til Passeren hører en Skede af Messing, hvori begge Spidser kunne indstikkes, og paa hvis ene Side var afsat en engelsk Tomme, inddeelt i 10 Linier, og hver af disse ved Skraalinier indtil 1/10 Linie eller 1/100 Tomme. Dette lille Redskab indbefattede saaledes næsten et fuldstændigt Bestik. — Til Nistemad paa denne lille Reise havde vor Epicuræer forsynet sig med en Krukke, indeholdende de berømte Strasburger Gaaselever-Posteier, som jeg under Kjørselen første og formodentlig sidste Gang i mit Liv smagte, foruden forskjellige kostelige Vine og andre Lækkerier. Uagtet Baron S. ikke var ukyndig i Astronomien, var han dog upaatvivlelig større Gastronom (Mavedyrker). Han havde ikke forgjæves i flere Aar levet i Wien. Af Aviserne har jeg seet, at han for et Aars Tid siden er død.

I Petersburg hørte jeg vor desværre alt for tidlig bortdøde N. H. Abels Berømmelse fra flere Munde; et Par Franske Mathematikere Clapeyron og Lamé, der vare Lærere ved Ingenieur-Institutet, kaldte ham un génie éminent (et fremragende Genie), og man fortalte, at han Dagen efter sin Død var bleven udnævnt til Professor i Berlin.

Man havde yttret, at det var passeligt, at jeg søgte Audients hos Keiseren, for at takke ham for den Beskyttelse og Hjælp, jeg under Reisen igjennem hans Stater i saa rigelig Maade havde nydt. Jeg antydede dette for vor Minister, General Baron Palmstierna, og han svarede, at dette var en vidtløftig Sag; han maatte da skrive til den Russiske Minister Grev Nesselrode, som maatte indhente Keiserens Indvilgelse til en Forestilling. Jeg yttrede, at naar der var saa mange Vidtløftigheder forbunden dermed, saa vilde jeg lade Sagen

falde, da det aldeles ikke laae mig paa Hjerte, men jeg havde troet, at det var min Skyldighed. Generalen mente dog, at det var i sin Orden, og lovede at besørge det Fornødne. Imidlertid vilde den Russiske Paaske indtræffe den 18 April, og førend denne og alle de den ledsagende Festligheder vare tilende, var der ikke at tænke paa, at Audientsen kunde skee. Thorsdagen den 22de April fik jeg fra Ministeren den Efterretning, at Keiseren Søndagen den 25de April efter Messen Kl. 10¾ Formiddag vilde modtage os til Audients. Jeg gik derfor til Palmstierna og spurgte ham, hvad Dragt jeg skulde bære, nemlig om jeg kunde gaae i Støvler eller skulde have Skoe; og fik til Svar: „Kors Professoren maa tage Uniform paa." — „Men jeg har ingen Uniform; vore Professorer bruge ingen; denne sorte Kjole er min Uniform; med den gaaer jeg til min egen Konge. — Tal ikke om Norge og Sverige her; de ere som en Draabe i Havet; det gaaer aldeles ikke an! Saa maa Professoren blive dødssyg en halv Time før Audientsen; men Ltnt. Due, som har Uniform kan gaae." — Jeg fik nu høre, at ellers Ingen, som havde ringere end General-majors Rang, kunde stedes til Audients hos Keiseren, og at der kun undertiden gjordes Undtagelse med en enkelt Udlænding. Her vare nu gode Raad dyre. Lykkeligviis vare General-Consul Sterky og den Svenske Attaché ved Gesandtskabet, Baron Rehausen (nu Minister i London, en liden ung Mand af omtrent min Høide, som Frue Sterky, til Forskjel fra den høie Baron Palmstjerna, kaldte „lilla Baronen") tilstede. Sterky spurgte: „kunde man ikke lave en Uniform til Professoren"? — „Jo", svarede Palmstierna, „det var den eneste Udvei". Nu maatte Sagen hastig afgjøres, thi der vare kun 2 Dage til Audientsen; og Hver gav Slag i Slag sit Forslag. — Hvad Farve skal Kjolen have? Hvad synes Pr. om blaat? — Ganske godt; jeg har intet derimod. — Altsaa Kjolen skal være blaae. — Fløiels Krave og Opslag. — Guldbroderie paa Kraven. — Hvad Slags? — Et Par Egekviste med Egenødder og Blade. — Carl Johans Knapper paa Kjolen og ved Lommerne. — Hvide Kasimirs Knæebuxer, hvid Vest hvide Silkestrømper og Skoe. — Guldspænder ved Knæerne og Skoene. — Trekantet Hat med Krampe og Kordonner. — Stadskaarde. — Guldspænderne lovede Sterky at skaffe; de Kasimirs B[illegible]er

og Vesten, Carl-Johans Knapperne, den trekantede Hat, og Kaarden med Perlemoders Haandgreb tilbød Rehausen, og Kjolen, Silkestrømper og Skoe skulde jeg selv anskaffe. Jeg spurgte nu Generalen, om han ikke ledsagede os og forestillede os? „Nei", svarede han, „det er ikke Brug; men Pr. skal ikke ængste sig derover. De vil, naar De stiger ud af min Kareth, blive modtaget af en Lakei, som bringer Dem ind ad Hovedindgangen, afleverer Dem til en anden Lakei, som bringer Dem videre, og saaledes gaaer De fra Haand til Haand indtil De kommer til Audientsesalen."

Nu gik vi øieblikkelig til en os anbefalet Svensk Skrædder, som lovede at skaffe Kjole og Broderie færdig punktlig til Søndag Morgen Kl. 9, da jeg foreholdt ham, at det gjældte en Audients hos Keiseren. Due skulde ogsaa have sine Uniformssager børstede, pressede, forgyldte, nye Epauletter o. s. v.

Den 23de April havde min gamle Velynder Generalguverneur Lavinsky fra Irkutsk, som med sin Datter Elisa nylig var ankommen til Petersburg, været i vort Logie og aflagt en Billet fra hans Datter, hvori vi indbødes til Middag næste Dag hos dem, „da det var Papas Fødselsdag". Hos denne godmodige og venlige Mand tilbragte vi da Dagen før den med nogen Ængstelighed forventede Audients. Han sagde mig, at Keiseren vilde tiltale mig paa Fransk, men da han (L.) vidste, at jeg heller talte Tydsk, kunde jeg gjerne svare i dette Sprog, hvorpaa Keiseren øieblikkelig vilde slaae om, saasom han talte med lige Færdighed Russisk, Tydsk, Fransk og Engelsk.

Endelig frembrød den omtalte Søndags Morgen; alt hvad der hørte til min Maskerade var ankommet, og jeg var Kl. 10½ allerede i fuld Puds, da jeg ved at lukke Døren op til Dues Kammer saae ham endnu gaae i Slobrok og hørte ham erklære, at han endnu ikke havde en eneste Traad af hvad han skulde have paa, ikke engang Skjorten. Forskjellige af disse Sager vare nemlig blevne tilbagesendte for at omgjøres, da han ikke var tilfreds dermed. Klokken blev 10¾, Palmstiernas Vogn kom med Kudsk og Tjener i Livré, men ingen Skræddere, Possementmagere eller Vadskerkoner. Min Fortvivlelse steeg for hvert Minut. At komme for seent til et Middagsselskab, siger jeg, er meget ubehageligt, men at lade en Regent vente paa

sig er for galt; helst Selvherskeren over alle Russer. Og hvem gik det saa til Slutning ud over, tænkte jeg, end den uskyldige Professor, som dog var fuldfærdig, og med lange Skridt og fortvivlet Ansigt marcherede gjennem Diagonalen af sit Stuegulv. Due sendte nu først begge Betjenter til forskjellige Kanter, derpaa endog Palmstiernas Kammertjener, og løb tilsidst selv ud. Nu vare alle Sunde lukkede; thi nu kunde jeg ikke selv kjøre til Paladset, da Kammertjeneren var borte. Dog varede det ikke længe, saa hørte jeg den ene efter den anden aandepustende komme løbende fra forskjellige Kanter; Klæderne bleve i en Hast revne paa Kroppen og vi krøbe i Vognen.

Ved Vinterpalaiets Entree stod en stadselig Lakei med en hvid Strudsfjeder i Huen, hjalp os ud og førte os ind, afleverede os til en anden og denne til en tredie, og vi førtes igjennem en Rad af Værelser, opad endeel Marmortrapper, igjennem lange Korridorer o. s. v. indtil vi bleve indladte i et Forgemak fuldt af Uniformer og bestjernede Mænd. Vore ubekjendte Uniformer trak alles Øine paa os, hvilket var os saa ubehageligt, at vi listede os hen til et afsides Hjørne. Efter nogen kjedsommelig Venten førte Ceremoni-Mesteren os to alene ind i Audientsegemakket, hvor vi forefandt to unge engelske Lorder, iførte en rød Uniformskjole og hvide Underbenklæder, en Yeomanry Uniform, som de ogsaa havde maattet lade forfærdige, for at kunne stædes for Keiserens Ansigt. Man var altsaa saa artig at indføre os 4 Fremmede førend alle de indenlandske Baand- og Stjernemænd.

Det varede ei længe førend Keiseren kom ud af sit Kabinet; en temmelig høi, velskabt, godmodigt udseende Mand i en grøn Uniformsfrakke. Han gik først til de to Engelske Herrer og tiltalte dem paa Fransk. Derpaa kom han til mig, og sagde: „Vous avez heureusement fini un grand voyage“. (De har lykkelig tilendebragt en lang Reise). Efter Lavinskys Raad svarede jeg paa Tydsk: „Ja Sire! eine sehr lange Reise“. (Ja Sire en meget lang Reise). „Ah! Sie sprechen Deutsch“? sagde han, og nu fortsattes Samtalen paa Tydsk. Jeg svarede: „Ja Deres Majestæt ikke fuldt saa slet som Fransk“. Han spurgte mig blandt andet, hvorledes jeg var tilfreds med min Reise? Jeg svarede: „Der er intet Land paa Jorden D.

M. hvor man reiser saa hurtigt, saa sikkert og saa billigt, som i Rusland og især i Sibirien" — „Og hvor man bliver saa slet beværtet" tilføiede han hastigt og smilende. — Ih Sire! svarede jeg, saa slet er det heller ikke". — „Oh ja", gjentog han, „naar man har beskedne Fordringer, gaaer det vel an". Jeg blev noget forlegen ved denne Bemærkning, da jeg for forskjellige Personer havde yttret, hvor ilde den Sibiriske Diæt havde bekommet mig, og tænkte det mueligt, at nogen af Hofpersonalet havde fortalt ham saadant, da Fyrsternes Omgivelser undertiden meddele saadanne Smaa-Anecdoter om Udlændinge, som skulle have Audientse, enten for at more dem, eller orientere dem om disse Personers Charakteer eller Stilling. Ved Keiserens Spørgsmaal om hvorledes jeg var tilfreds med min Reise, havde der været passende Leilighed til at frembringe det, som var Hensigten af Audientsen, nemlig at takke ham for den Beskyttelse, som jeg ved hans Befalinger og ved de mig overleverede aabne Breve til alle høiere og lavere Embedsmænd langs den Route jeg havde bestemt at tage, havde nydt. Men ved den Bemærkning om den Sibiriske Diæt blev jeg ledet paa Afveie, og forsømte Hovedsagen. — Derpaa spurgte han om Reisens Formaal, hvilket jeg forklarede ham, nemlig at iagttage Jordens magnetiske Phænomener, som i hele Sibirien næsten vare ganske ubekjendte. Endelig yttrede jeg, at mine astronomiske Jagttagelser havde viist mig, at Stedernes Beliggenhed i Sibirien paa mange Stæder paa Karterne var angivet urigtig. Saaledes laae den nordlige Deel af Floden Jenisei nær Polarcirkelen henimod 3 Grader vestligere, end den er angivet paa de nyeste Russiske Karter, og at jeg endog af Dr. Ermans magnetiske Jagttagelser imellem Tobolsk og Beresow langs Ob-Floden kunne skjønne, at en ligesaa stor Urigtighed herskede ved denne Flods Beliggenhed paa Karterne. — Ja! svarede han, vore Karter ere meget middelmaadige. Jeg bemærkede dertil, at langs den store Landevei fra Moscwa til Irkutsk var Beliggenheden af Stæderne saa rigtig som man kunde forlange, da forskjellige Videnskabsmænd her havde reist og ved Jagttagelser bestemt Beliggenheden; men sønden og især nordenfor denne Linie, hvor ingen saadanne Jagttagelser vare anstillede, og Karterne blot construerede efter Dagreiser og specielle Landmaaler-Karter, som

ei støttede sig til astronomiske Observationer, kunde de ikke være nøiagtige. Det vilde derfor være ønskeligt om H. M. endog blot lod en Astronom med en Sextant og et eller flere Chronometre bereise de store Floder, som falde ud i Ishavet, hvorved disse Feil kunde rettes. Han svarede dertil: „vi have langt interessantere og vigtigere Egne mod Syden, som først maa undersøges". Derpaa talede han nogle Ord med Due og bukkede. I hans hele Væsen var den meest tillidvækkende Venlighed og Godmodighed, hvilken strax ved hans Indtrædelse tilintetgjorde min Ængstelighed ved at stilles for Selvherskerens Aasyn.

Ceremonie-Mesteren, en ung Italiener ved Navn Rusco, førte os derpaa videre den samme Vei, og jeg hørte ham imidlertid tale med nogle Lakejer og nævne Ordet „Imperatriza" (Keiserinden). Jeg spurgte ham derfor, om vi ogsaa skulde forestilles for Keiserinden? — Ja, har man ei sagt Dem det? Nei, svarede jeg, dette var en ganske uventet Extra-Naade. Imedens vi gik spurgte den ene Engelske Herre mig noget ængstelig, om jeg troede, at man skulde kysse Keiserinden paa Haanden, hvilket han havde hørt skulde være Skik? Jeg yttrede, at vi maatte gjøre som vi saae de Øvrige. Han mente, at det var en vanskelig Sag, og spurgte, hvorledes man skulde bære sig ad? Jeg svarede, at det var en meget let Sag, at man ganske simpelt tog den fremrakte Haand, og førte den til Munden. Det maa vel ikke være Brug i England, at kysse Damerne paa Haanden. I Rusland er det rigtignok Skik, at naar en Mand kysser en Dame paa Haanden, saa bukker hun sig i samme Øjeblik, og kysser ham paa Kinden; men dette kunde vi vel ikke vente, at Keiserinden vilde gjøre. Der vare to Damer og en Mængde Russiske Stjernemænd i Audience-Værelset. Længe ventede vi, inden Hendes Majestæts Toilette var færdigt. Endelig kom et gammelt, fælt, tykt, skjævt lille Trold af en Overhofmesterinde med guul Ansigtsfarve ud af Kejserindens Gemak, og bragte de to Damer ind til Audience. Da disse vare afskedigede, varede det atter noget; endelig aabnedes Døren, Keiserinden kom ind og gik til den øverste af de Russiske Herrer, trak Handsken af høire Haand, og han greb den, og tildeelte den et lydeligt Kys. Jeg stødte paa den Engelske Herre, for at gjøre ham opmærksom paa Fremgangs-

maaden. Derpaa begyndtes en Samtale paa Fransk. Nu fandt man for godt at føre os fire Fremmede ud, for siden at indbringe os til en særskilt Audience. Da de Russiske Herrer vare afskedigede, førtes vi ind; de bekjendte Døre aabnedes igjen, hun skreed ind, modtaget af vores ærbødigste Kompliment, og nærmede sig de to Engelske Herrer i de røde Uniformer. Her blev talt Fransk, Englænderne forstode hende ilde, og talede maadeligt Fransk. Hun spurgte iblandt andet, om de havde været i hendes Fødebye Berlin og seet hendes Fader og Brødre, hvilket de bejaede. Hun gjorde Tegn til at række Haanden til den første, men da han af Betuttelse ei vovede at tage imod den, saa neiede hun og Englænderens Ansigt viste nogen Forlegenhed og Ansigtsfarven nærmede sig nogle Grader mere til Uniformens end før. Hun nærmede sig derpaa til mig, og tiltalte mig strax paa Tydsk, hvilket klang meget behageligt i mine Øren. Det var heraf klart, at Keiseren i Mellemtiden havde forberedet hende paa Audientsen, og givet hende tilkjende, hvem vi vare, og hvad Materie hun til Enhver kunde bringe paa Bane, og i hvad Sprog. Hun talte om den lange Reise, om den lange Fraværelse fra Fædrelandet, spurgte hvilke Steder vi havde besøgt, og som Dame naturligviis om jeg var gift og havde Børn? — Kone og 6 Børn, Deres Majestæt. — Hun yttrede derpaa, at det maatte være tungt at forlade Kone og Børn for at begive sig paa en saa lang og besværlig Reise, hvor Ulykkestilfælde let kunde indtræffe, og ængsteligt for den tilbageblivende Familie; hvortil jeg svarede, at Videnskabsdyrkeren, naar han omfatter sin Videnskab med Varme, maatte offre Tid og Kræfter for samme, og gjøre mangt et tungt Offer, hvoraf dette var et af de haardere. Efterat have talt et Par Ord med Due, neiede hun og begav sig ind i sit Gemak. Hun var meget tynd og fiin, jeg vil ei sige mager; thi hendes Lemmer vare rundladne; men det forekom mig, at Afstanden imellem Bryst og Ryg ikke kunde være ret mange Tommer. Ansigtet noget blegt, Haaret lysebruunt, Øinene blaae. Hendes Tale og Stemme var meget godmodig ligesom hendes Blik. Hendes noget ustadige Stilling vidnede om Nervesvaghed og gav hende Udseende af at være lidt ængstelig og forlegen, hvilket neppe var Tilfældet. Min stille Tanke sagde spøgende: „Det er første Gang at et kronet Hoved har zittret

for mig". Imidlertid gjorde denne nervesvage Anspendelse og Udseende af qvindelig Blyhed hende meget elskværdigere i mine Øine, end om hun havde været alt for kjæk. Om jeg mindes ret havde hun en lyseblaae Kjole af Atlas, som var stærkt nedskaaren paa Skuldrene og Ryggen, og meget korte Halværmer, saa at Skuldrene, som vare hvide og runde, kom til Skue. Dertil havde hun lange hvide Handsker, en Floers Turban med store hvide vaiende Fjedre.

Ved hver af Gemakkernes Døre stode et Par ubevægelige menneskelige Skabninger, indsvøbte i et mørkt Gevandt eller Shavl, hvilke jeg efter deres guulbrune Ansigtsfarve at dømme, formodede at være Hinduer, og som, naar en Person nærmede sig Døren, mechanisk slog begge Fløidøre op, og ligesaa tause lukkede dem efter ham. Vi gik ud, yderst tilfredse med vor Audience, der var gaaet saa let af, som neppe i noget Land i Europa en Audience hos noget Regentpar; ledsagedes lige til Karethen af Lakeier og Schweitsere, og bleve hjulpne i Vognen. Dette Keiser-Par forekom mig at være et meget elskværdigt Par; de leve et lykkeligt Familieliv, glade og tilfredse i hverandre, og i høieste Grad sædelig. Derved har Hovedstaden siden Nikolais Thronbestigelse faaet en heel forandret Tone. Alt hvad Fornemt er, især Alle, som have Adgang til Hoffet, maae i det mindste stræbe at have Udseende af Sædelighed, om de end ei i Virkeligheden kunde holde sig denne Fordring efterrettelige. I Alexanders Tid skal det have forholdt sig omvendt. Efter Audientsen havde vi en behagelig Middag hos Ministeren Palmstierna, som, da han saae mig i min selvgjorte Uniform udraabte: „Nu har jeg aldrig før seet Professoren saa gild"! Min sorte Dragt, hvormed jeg to Aar tilforn kom til Petersburg, var nemlig i den lange Tid og henved en Snees Tusind Versters Kjørsel bleven temmelig luvslidt.

Saa længe Keiser Alexander levede, fortaltes der, beskjæftigede Nikolai sig alene med Militairets Øvelser; man hørte ham aldrig ytre sig over Statssager, og man troede almindeligt, at han ingen Interesse havde for andet, end Støvlettevæsenet og Uniformer, ja tvivlede om hans aandelige Gaver. Men efter Broderens Død sammenkaldte han Statsraaderne, og udtalte sig for dem med saadan Fynd og Kyndighed over Statens Stilling, og med saadan Bestemthed og

Klarhed over sine Grundsætninger, at han satte alle i Forbauselse. Enhver Regent er gjerne iversyg paa sin Anseelse, og seer ikke gjerne, at Thronfølgeren viser Tegn til, at hans Tid muéligen kan komme. Klogskab byder altsaa denne, at paatage en Ligegyldigheds Maske, og træde i Skyggen, for at det hele Lys kan falde paa det Hoved, som endnu bærer Kronen.

Kort før vor Afreise gjorde vi Affkedsvisit hos et Par Ministre. Speranski, forhenværende Generalguverneur over hele Sibirien*), en af Ruslands første Mænd med Hensyn paa Hoved, Talenter, Kundskab og Retskaffenhed, ogsaa bekjendt som Forfatter, havde fra simpel Fødsel opsvunget sig til den høie Post han nu indtog. Han lod sig forklare, hvad man nu vidste om Jordens magnetiske Tilstand og hvad jeg havde udrettet i Sibirien for at samle nye Materialer til en nøiere Kundskabs Erholdelse: opfattede alt med en besynderlig Lethed; talte med Varme og grundigt Bekjendtskab om Sibirien, over hvilket Land han har udgivet en Beskrivelse. Kort i hans Væsen viste sig Forstand, Finhed og Venlighed; men den fornemme Mand følte man intet til. Han takkede os fordi vi ikke havde glemt ham. Jeg følte mig vel, og, opmuntret ved hans Opmærksomhed og Interesse, udtrykte jeg mig paa Fransk med mere Lethed end sædvanligt, saa Due siden sagde mig, at han havde været stolt af min Exposition.

Fra Speranski gik vi til Told- og Finantsministeren Grev Cancrin. Hos ham traf vi General Suchtelen (en Søn af Ministeren i Stockholm), som var udnævnt til Krigsgouverneur i Orenburg, og som overraskede os ved at tiltale os paa Svensk. Som Medlem af en Kommission, der var befalet at gjøre Forslag til en Regulering af Norges Maale- og Vægtsystem spurgte jeg Cancrin, om man kunde faae kjøbt noget af det Platina, som i stor Mængde findes langs den østre Side af Bjergkjæden Ural, og hvoraf man havde begyndt at slaae Rubler. Han svarede, at han vilde forære mig nogle Pund. Jeg bemærkede, at da Hensigten var, at anvende det til et Originalmaal for den Norske Længde-Eenhed, saa vilde Regjeringen betale

*) Under mit Ophold der var det deelt i to Generalgouvernementer, det vestlige og det østlige Sibirien.

det. — „Ja men vil De ikke selv have noget"? Jeg bukkede. Hvor mange Pund vil De have? Tre, fire Pund?" Jeg svarede: „som Deres Excellence befaler." — „Fem, sex Pund"? gjentog han; og jeg svarede atter smilende, „som D. Ex. befaler." Han skrev nogle Ord paa en Seddel, overleverede denne til en Betjent, og næste Morgen bragte en Bjerg-Officier mig to Glas-Flasker, den ene indeholdende 8 Pund raae Platina i store Korn, nogle saa store som Kirsebærstene; den anden og meget større, indeholdende fine Korn af de med Platina beslægtede Metaller (Iridium, Osmium), som udskilles, naar Platinet renses. Af disse Flaskers Indhold skjænkede jeg Berzelius en Deel og Resten overlodes til vort Universitets physiske Kabinet. Denne store Artighed formodede jeg Grev C. viste mig, for at udslette det ubehagelige Indtryk, som hans mindre end hoflige Adfærd mod mig havde opvakt, da jeg ved Ankomsten til Petersburg i 1828 henvendte mig til ham, for ved hans Hjælp at faae udleveret en fra Christiania medbragt Pakvogn, som Toldvæsenet vilde confiskere, og tillige lægge den uskyldige Svenske Skipper, der havde bragt os fra Stokholm, i 100 Rublers Bøder, fordi denne Vogn var forglemt at angives blandt vore andre Collies.

Da vor gamle Polske Britske ved to Aars Kjørsel paa vanskelige Veie var aldeles faldet i Staver, vare vi nødte til i Petersburg at kjøbe en nye stærk Wienervogn, hvilken siden bestandig er anvendt til at befordre vore Statsraader til og fra Stockholm. Med denne afreiste vi fra Petersburg igjennem Finland til Åbo, hvor vi opholdt os en 4 — 5 Dage og besøgte daglig Observatoriets elskværdige Director Argelander. I Stockholm blev jeg venlig modtaget af alle derværende Landsmænd, fornemmelig af vor nuværende Statsminister Due, som indrømmede mig et Par Værelser i det Norske Cancellie paa Blasii-Holmen.

I Astrachan spurgte Civilgouverneuren Ossipow mig en Dag, „hvilken Belønning (kakoia nagrada) jeg ventede mig, naar jeg kom tilbage til Fædrelandet"? Jeg svarede, at saadant ikke var Brug hos os, og at jeg skulde være meget tilfreds om jeg slap for Bebreidelser eller andre Ubehageligheder. En Anelse om saadant var vakt hos mig ved følgende Omstændigheder.

I Haab om til Ledsager paa Reisen at faae Prof. Keilhau, som havde ønsket dette og tilbudet dertil at anvende sin Gage som Tilskud til Reiseomkostningerne, havde jeg troet, at 1500 Specier fra Statens Side vilde være tilstrækkeligt til Reisens Udførelse. Men da dette blev ham nægtet, som ovenfor i Begyndelsen af denne Beretning er fortalt, og jeg maatte antage en anden Ledsager, der intet Tilskud kunde gjøre, gjorde jeg Statsraad Collett opmærksom paa, at i saa Tilfælde mindst 1000 Spd. mere udfordredes. Hertil svarede Collett, at dette kunde ikke lade sig gjøre; da kunde let Storthinget nægte Bevillingen. „Reis", sagde han, „til Petersburg, lad Ministeren General Baron Palmstierna, som kjender Forholdene nøie, gjøre et Overslag, og meddeel os dette saa snart muligt. Naar De er kommen ind i Sibirien, faaer vi vel see til at skaffe Dem hjem igjen". Da jeg i Petersburg forelagde Palmstjerna denne Opgave, raabte han: „med denne Sum kommer De ikke halvveis frem, men bliver siddende fast midt i Sibirien". Efter hans Overslag vilde omtrent 5000 Spdr. udfordres. Dette meldte jeg den Norske Regjering strar, og reiste videre.

I Tobolsk fik min Ledsager et Brev fra sin Broder Statssecretairen, hvori denne fortæller ham, at Hans Majestæt havde paalagt ham, at tilkjendegive mig sin høieste Uvillie over, at jeg havde gjort saa upaalideligt et Overslag over den til Reisen nødvendige Sum, og ikke forhen ved Correspondance med Palmstjerna skaffet nøiagtigere Data; at jeg var reist fra Petersburg uden at oppebie Regjeringens Svar, samt endelig at den forlangte Sum skulde blive anviist som et privat Laan. I mit Svar herpaa fortalte jeg den ovenanførte Forhandling med Statsraad Collett om denne Sag, og tilføiede, at hvis jeg i et Par Maaneder havde opholdt mig i Petersburg for at vente paa Svar, var den bedste Aarstid til en Reise i Sibirien forsvundet, og dette Ophold i Petersburg vilde have medtaget endeel af Reiseomkostningerne uden at bære Frugter. Ifald Regjeringens Svar havde gaaet ud paa Benægtelse af Tilskuddet, havde jeg maattet vende tilbage med uforrettet Sag, og dette vilde blevet en Prostitution for Fædrelandet, da Expeditionens Udførelse og Formaal ved de videnskabelige Journaler var bleven bekjendt over hele Europa. I begge Tilfælde

vilde jeg udsat mig for Bebreidelser for slet Conduite, naar jeg ikke havde haft Mod til at fatte en Beslutning. Hertil svarede Statssecretairen under 11te December 1828, at flere af de af mig oplyste Omstændigheder vare ham og Flere i Stockholm ubekjendte, at han ingenlunde havde glemt vor Correspondence i December 1826 og kjendte desuden alt hvad der var passeret imellem mig og H. M. i 1822. Stod alt det paa Papiret, som den Gang blev lovet, vilde alle disse senere Ubehageligheder været undgaaede.

Efter Ankomsten til Stockholm i 1830 varede det et Par Uger inden vi fik Audience hos Hans Majestæt. Han forbausede mig ved sit Bekjendtskab til Sibiriens og Tatarernes ældre Historie, hvori jeg var temmelig ukyndig. Men ikke mindre forundrede det mig, at han henvendte sin Tale og sine Spørgsmaal alene til min Ledsager, som om jeg aldeles ikke var tilstede. Naar jeg en sjelden Gang forsøgte at svare paa et Spørgsmaal, saae han et Dieblik paa mig, men vendte sig strax om til Lieutenant Due. Dette var klarligen en Tilkjendegivelse af Unaade. Forskjellen imellem denne Modtagelse og hans elskværdige og venlige Afsked fra mig ved Afreisen fra Stockholm i 1828 var altfor paafaldende. Imidlertid maa denne Uvillie efterhaanden have jevnet sig; thi nogen Tid efter bleve vi indbudne til en liden Middag, hvor kun nogle faa af hans nærmeste Adjutanter vare tilstede, paa hans yndige lille Lystslot Rosendal, hvor han viste mig den sædvanlige Venlighed.

Ogsaa fra en anden Kant, hvor jeg mindst havde ventet det, blev der mig viist den meest paafaldende Uvillie. Dagen efter min Tilbagekomst til Stockholm bragte jeg Prof. Berzelius en liden Kasse med Mineralier fra en Assessor Hermann i Slatoust. Det var en Søndag Middag. B. sad ved sit Bord med nogle smaae chemiske Arbeider; i Værelset vare tre andre mig bekjendte Venner af ham, som skulde spise til Middag hos ham. Da jeg overrakte ham Kassen med Hilsen fra Hermann, saae han et Dieblik til mig, men vedblev at gnide en Substants i en Agatskaal uden at reise sig. Den eneste Lyd, jeg hørte af ham, da jeg satte Kassen paa Bordet, var et aldeles ligegyldigt: „Ja saa"! For ikke at vise Spor af Forundring over denne uvenlige Modtagelse, der contrasterede saa stærkt imod den

venlige Maade, hvorpaa han havde taget Afsked fra mig ved Afreisen i 1828, vedblev jeg i kort Tid at tale et Par Ord, og spurgte iblandt andet, om Kronprindsen ikke havde overleveret ham et af mig construeret Kart over Magnetnaalens Misviisning i Sibirien, som jeg i et Brev fra Irkutsk havde sendt Prindsen, med en kort Efterretning om vore Arbeider og med Anmodning om at sende Berzelius Kartet efter Gjennemsynet. Herpaa fik jeg det korte Svar, „Nei". Om da Prindsen ikke havde sagt ham, at han fra mig havde faaet et Brev med Kartet? Svar — „ikke ved et Ord". Jeg bukkede derpaa høfligt og gik, uden at han reiste sig fra Stolen.

Aarsagen til denne Uvillie fik jeg det følgende Aar opklaret, da jeg i et Brev yttrede min Forundring derover. I forskjellige Breve havde jeg under Reisens Løb fra Sibirien meddeelt Conferentsraad Schumacher i Altona (Udgiver af „Astronomische Nachrichten") og Capitain Sabine (Secretair i Videnskabernes Selskab i London) foreløbige Beretninger om Resultaterne af vore Jagttagelser, hvilke vare bleven trykte; men intet til Stockholm. — Jeg svarede hertil, at disse foreløbige Resultater vel kunde trykkes i saadanne Journaler, som de paa disse tvende Steder udgivne, der læses over hele Europa; men at Stockholm ingen saadan Journal havde, og foreløbige under Reisens Løb beregnede Resultater ikke vare passende for det Svenske Academies Handlinger, som desuden kuns udkomme een Gang aarlig og ere mindre tilgængelige for Udlændingen. Herefter indtraadte imellem os igjen det forrige venskabelige Forhold.

H. K. Høihed Kronprindsen indbød os til en Familie-Middag, og viste os den sædvanlige Venlighed. Det lod ikke til at han havde erholdt det omtalte Brev med Kartet; thi da hans forrige Lærer Kancellieraad Tanstrøm havde faaet Nys om min Forundring over, at Berzelius ei havde faaet Kartet, havde denne yttret dette for H. K. Høihed. Prindsen sagde derfor til mig: „Hr. Prof. havde villet sende mig et Kart". Jeg svarede: „jeg troede, at det kunde interesseret D. K. H. som vort Universitets Kantsler, at see Resultaterne af vore Arbeider". — „Ja visselig vilde det interesseret mig" svarede han.

Den 31te Mai bivaanede jeg en Gudstjeneste i Hofkirken i Anledning af Kronprindsessens (vor nuværende Dronnings) Kirkegang og

Prindsesse Eugenias Daab, hvorved Dronningen, Prindsessen og Kronprindsen samt hele Corps diplomatique og alle høiere Autoriteter vare tilstede. Der traf jeg ogsaa den fra Christiania os alle bekjendte Præsident August von Hartmannsdorff, som allerede over en Uge tidligere daglig havde forhørt sig, om jeg endnu ikke var ankommen, og havde buden en 8—10 Personer til Gjest hos sig i Anledning af min Tilbagekomst. Ved den Leilighed gjorde jeg Bekjendtskab med hans elskværdige Frue fra Vermelandskanten, som bemærkede, at Sproget i hendes Fødeegn, saa nær den Norske Grændse, havde mere Lighed med det Norske, end i det øvrige Sverige. Ligeledes fløi de to unge Capitainer Nordin og Lovén, som i Grev Platens Tid havde opholdt sig i Christiania, mig paa Gaden med Glædesudraab imøde.

Ved denne Anledning kan jeg ikke undlade at fortælle et Par Træk af Grev Platen og disse to unge Mænd. Før min Afreise fra Christiania i 1828 havde Greven ved sine Breve anbefalet os til de forskjellige Opsynsmænd langs Kanalen, saa at man overalt ventede os. Første Pintsedag gjorde vi med en Baron von Otter og hans hele Familie en særdeles vakker Fart ned ad et Stykke af Kanalen, hvorved Baaden blev trukket af en Hest. Veiret og Egnen vare de yndigste man kunde ønske. Ved Rodesund paa Vestkysten af Vettern, hvor en Jagt, kaldet Mindet, som havde tilhørt Grev Platen, gik for Kanalens Regning to Gange ugentlig over Søen, erklærede Skipperen sig hørig og lydig til at opsætte sin Afreise efter vores Beqvemmelighed, og at vi aldeles havde at befale over ham og Jagten. Efter Overfarten over Vettern besøgte jeg en Major von Steyern paa en Gaard Starby nær Vadstena. Han tog særdeles artigt imod os, og denne Familie forekom mig den elskværdigste Svenske Familie, jeg havde lært at kjende. Et Par unge Pigebørn, hvoraf den yngste paa 13—14 Aar tegnede til at blive meget smuk, vare frie, naturlige og dannede. Det er besynderligt med den aldeles simple ukunstlede Naturlighed; man undres over, at ikke alle besidde den, da den synes at komme af sig selv, og er upaatvivlelig den smukkeste Maneer, eller rettere den er ingen Maneer. — Der traf vi en Onkel af disse Pigebørn og Broder til Fru Steyern, Oberstlieutnant Lagerheim. Han fulgte os lige fra Vadstena til Kanalens Ende ved Søderkøping,

førte os om paa Værksteder, kjørte os paa Kanalen, skaffede os Logie, beværtede os med Middagsmad o. s. v. Til Slutning laante han mig to store elegante og kostbare Engelske Karter over hele Jordkloden, et andet over Europa, hvert i 4 Dele og skaarne i Ruder og sammenlagte som Reisekarter i smukke Futteraler, hvoraf han med Rette sagde, jeg vilde have megen Nytte under Reisens Løb.

Han fortalte mig om Grev Platen blandt andre charakteristiske Smaatræk følgende. Pl. kunde aldrig lide høie men tomme Titler, og havde lydeligt yttret sig derom. Kongen gjorde ham til Excellents (en af Rigets 7 Herrer); han frabad sig det, men Kongen agtede ikke derpaa. Han løste aldrig Diplomet og ingen ved Kanalen torde kalde ham Excellents. Imidlertid troede en af Opsynsmændene, en Assessor Janson (Kamererare eller Oppebørselsbetjent), at det var nødvendigt at lykønske ham, da han engang kort efter bereiste Kanallinien, og paatog sig at føre Ordet for samtlige øvrige Betjente i en liden Oration. Texten var: „en Lykønskning til en Ære, som dog Landet længe havde skyldt ham" o. s. v. Greven hørte lidt paa Begyndelsen, men standsede Talens Løb ved at vende Ryggen, med følgende Anmodning til Taleren: „Kys mig i" o. s. v.

Da han var ved Kanalen i Februar 1828, efterat han havde afgjort sine Forretninger med sine Opsynsmænd, Oberstlieutnant Lagerheim, Major v. Steyern, Baron v. Otter o. fl. forsamledes de som sædvanligt i hans Stue for at drikke The, og han underholdt dem hele Aftenen om Norge med en saadan Varme, at de begyndte at blive jaloux og sagde: „at dersom Greven blev længe i Norge, saa glemte han dem og Sverige". „Selv begge Gosserne" (den unge Baron Platen og Capitain Lovén), sagde Lagerheim, „vare saa Norske, og roste saa meget alt hvad Norskt var, at de Andre morede sig ved at modsige dem og dadle os, og de bleve saa hede, at det nær var kommet til Klammerie".

Efter en Middag hos Grev Suchtelen paa Ulriksdal og Affkedsaudients hos Hs. Majestæt, afreiste vi den 16de Juni 1830 fra Stockholm og kom St. Hans Aften ved Midnats Tid til Christiania, efterat have været borte fra Hjemmet i noget over 25 Maaneder.

Rettelser.

Side 68 Linie 13 fra neden Standsninger læs Sandsninger (Sandseopfatninger).

— 171 og paa flere Steder Willielminoff læs Wiliaminoff.

— 272 L. 5 f. oven Stabslægen læs Stadslægen.

— 276 L. 10 f. neden Staden Turuchansk læs Staden Jeniseisk til Turuchansk.

— 281 L. 7 f. neden med læs mod.

— 288 L. 15 f. oven Okrutschi læs Okrutschni.

— 300 L. 10 f. neden Klenie læs Kleine.

— 384 L. 18 f. oven ælskværdige læs elskværdige.

— 382 L. 16 f. neden Overskriften over Afdelingen XXIX. „Tilbagereise til Stockholm" o. s. v., udeglemt.

70
10
Obdorsk
Kunduvan.
60
Tobol Fl.
Ischim
Dublin
50
40
10
Ferro's Meridian